

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ОДЕССКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ АКАДЕМИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И АРХИТЕКТУРЫ
АРХИТЕКТУРНЫЙ ИНСТИТУТ

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ АРХИТЕКТУРЫ И ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА

Сборник научных трудов

ВЫПУСКИ 5 – 6

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Одесса
«Астропринт»
2003

Сборник научных трудов
“**Региональные проблемы
архитектуры и градостроительства**”
Выпуски 5 – 6
Состояние и перспективы развития

Збірник включено до переліку
фахових видань ВАК України,
Протокол № 1-02/5 від 10.05.2000 р.,
в яких можуть публікуватися основні
результати дисертаційних робіт

В сборник вошли статьи, освещающие актуальные региональные проблемы исследований в области архитектуры и градостроительства. Ряд статей посвящен теоретическим аспектам архитектуры и градостроительства, а также вопросам реконструкции существующей застройки и дизайна архитектурной среды.

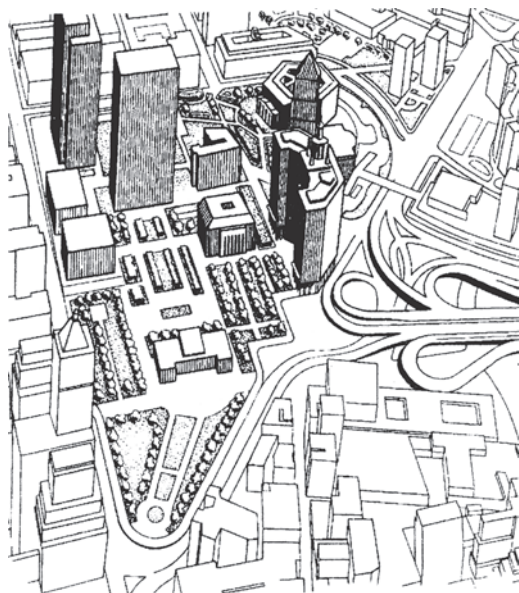
Расчитан на сотрудников научно-исследовательских и проектных организаций, архитекторов, научных работников и студентов архитектурных специальностей.

Редакционная коллегия:

- д-р архит., проф. **В. П. Уренев** (*председатель, главный редактор*);
- д-р техн. наук, проф. **В. Н. Выровой**;
- д-р техн. наук, проф. **В. С. Дорофеев**;
- д-р архит., проф. **А. Б. Раллев**;
- д-р техн. наук, проф. **В. В. Стоянов**;
- д-р техн. наук, проф. **А. В. Школа**;
- д-р техн. наук, проф. **В. А. Лисенко**;
- д-р архит., проф. **В. И. Ежов**;
- д-р архит., проф. **Н. М. Демир**;
- д-р архит., проф. **Л. Н. Ковальский**;
- д-р архит., проф. **И. А. Фомин**;
- архитектор **О. С. Савицкая** (*ответственный секретарь*).

Рекомендовано в печать
Ученым советом ОГАСА.
Протокол № 2 от 30.10.2003 г.

Издание осуществлено при финансовой поддержке Управления охраны объектов культурного наследия облгосадминистрации

ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО

В. А. Щурова

МІСТОБУДІВНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНО-ПЕРЕСАДОЧНИХ ВУЗЛІВ НАЙЗНАЧНІШИХ МІСТ

Місто — найвеличніше, загадкове і дивовижне винайдення людства.

Місто — це інтеграція пріоритетів, ієрархія компонентів, що прикликані волею зодчих формувати гармонійний простір.

Місто — живий організм, що має свій генетичний код. Одним з найважливіших “органів” міста є транспортно-пересадочні вузли. Саме вони гарантують цілісність і безперешкодну роботу конструкції міста і можуть претендувати на особливу виразність свого образу, як життєдайні джерела транспортно-комунікаційних артерій.

Будівництво і модернізація транспортно-пересадочних вузлів, як ключових елементів транспортної інфраструктури — відносяться до першочергових заходів у функціонально-планувальній, об’ємно-просторовій та природоохоронній організації міста. Вони стають точками зосередження загальноміських функцій: громадських, адміністративно-представницьких, культурно-побутових, транспортно-пішохідних та ін. Ділянки, які знаходяться на перетині міських магістралей з магістралями неперервного і швидкісного руху, лініями метрополітену, залізничними коліями, лініями громадського транспорту перетворюються на центри мереж обслуговування та інформаційного забезпечення.

Міське середовище у зоні впливу транспортного і пішохідного руху формується насиченням об’єктами культурно-побутового обслуговування, охороною та оздоровленням оточення шляхом використання раціональних планувальних і технічних рішень, збереження історичної забудови з включенням в неї архітектурного ансамблю громадсько-транспортних центрів, що створюються або реконструюються. Значна роль у розвитку громадсько-транспортних вузлів належить опорним будівлям, спорудам і закладам, пов’язаним з організацією різних видів обслуговування населення міста і приїжджаючих.

Архітектурно-планувальна організація транспортно-пересадочних вузлів обумовлена закономірностями комплексної організації пересадкового процесу. Взаємне розміщення станцій, зупиночних пунктів, ліній, шляхів і різних транспортних засобів і споруд, а також інших комунікаційних елементів визначає транспортно-планувальну і просторову організацію пересадочного вузла, яка певною мірою залежить від певних містобудівних умов і його місцезосташування, архітектурно-планувального зв’язку із забудовою на прилеглий території (табл. 1).

Пошуки нових принципів вирішення міського середовища привели в багатьох випадках до відмови від площинних композицій і створення просторово-ярусних рішень, що передбачають не тільки горизонтальне, але і вертикальне функціональне зонування. Широко використовуються прийоми побудови простору за допомогою штучних функціональних рівнів (підземних, наземних), при яких орієнтація йде на використання просторових конструктивних структур. Нашарування площ шляхом створення багаторівневої міської інфраструктури являє собою змішану функціональну організацію і має різні рівні функціонального навантаження. Основним фактором, що впливає на роботу складних транспортно-пересадочних вузлів найзначніших міст є зв’язок транспортного вузла і

функціональних об'єктів, тобто прийоми організації пішохідних потоків у просторі, що, в кінцевому підсумку, визначає ефективність структури в цілому.

Таблиця 1

**Особливості архітектурно-планувальної організації
транспортно-пересадочних вузлів**

Проекти нових транспортно-пересадочних вузлів або реконструкція вже складених, повинні задовольняти наступним потребам: передбачати необхідний набір будівель і споруд, транспортних та інженерних приладів, комплексів, що мають постійно розвиватися; враховувати природно-кліматичні особливості району будівництва, природний ландшафт, характер озеленення, рельєф, а також гідрогеологічні фактори; пропонувати заходи по забезпеченню охорони оточуючого середовища від забруднення відробленими газами, стічними водами, по підтриманню нормативних рівнів шуму і вібрації; створювати комфортні умови для інвалідів і людей похилого віку шляхом зручної і прогресивної організації шляхів, впорядкованого пересування і посадки у транспортний засіб із

застосуванням спеціальних, призначених для цього приладів.

Основою функціональної структури транспортно-пересадочних вузлів є: організація мережі обслуговування; розміщення зупинок, гаражів; урахування щільності забудови, транспортних потоків; відповідність радіусам доступності; дотримання нормування просторів; врахування характеру руху, переважних маршрутів і поведінки пішохода.

Структурні характеристики простору залежать від місцезнаходження вузла, особливостей транспортної зони, насичення об'єктами обслуговування, орієнтовної площі ділянки і забудови, режимів функціонування. У транспортних зонах основними вимогами до функціональної організації просторів є оптимальність планувального рішення при мінімальних витратах часу пасажирів на пересадки, відповідність параметрів пересадочного вузла розрахунковій потужності пасажиропотоків, забезпечення умов неперервного незатисненого руху пішоходів з необхідною зоровою орієнтацією, наявність інформації про розташування основних об'єктів, зонування головних пішохідних шляхів з виділенням зон попутного обслуговування, розміщення автостоянок, елементів благоустрою та ін. Транспортна зона пересадочних вузлів виконує функції комунікації, складські, транспортного обслуговування. Пішохідна зона виконує рекреаційні, адміністративні, торгівельні, культурні функції, а також функції обслуговування пішоходів. Резервна зона призначена для можливого розвитку транспортно-пересадочних вузлів. У залежності від місцезнаходження, призначення та переваг певної функції міського середовища, можна виділити головні: адміністративні, вокзальні, ринкові, передзаводські, транспортні та багатофункціональні площі.

У залежності від розташування вузла в мережі змінюються вимоги до архітектурно-планувальних та композиційних якостей просторів. З метою окреслення важливих архітектурно-планувальних характеристик середовища, що формується у зоні впливу транспортно-пересадочних вузлів, слід звернути увагу на відмінності його планувальних і функціональних структур. Якщо превалюють адміністративні функції або культурні чи торгівельні при компактному рішенні вузла виникає площа, на якій формується архітектурний ансамбль. Якщо ці ж функції розповсюджуються на простір витягнутого характеру — це вулиця. Якщо у зоні впливу транспортно-пересадочного вузла є розвинена резервна зона розосередженого характеру, то простір являє собою систему вулиць і площ як транспортних, так і пішохідних. Характер простороутворюючих елементів визначає ступінь відкритості простору. Основними характеристиками стають перервність — неперервність, відкритість — замкненість, лінійність — компактність, співрозмірність, ієрархічність, складність. Компактність передбачає мінімізацію зв'язків між елементами планувальної композиції. Її визначає компактність форми плану або ступінь розчленування поверхні, ступінь рівнодосяжності від крайніх елементів до центральних, зближеність розміщення акцентних елементів. Співрозмірність — ознака, що передбачає оптимальність співвідношень елементів по території зони впливу та інтенсивності композиційної активності.

Безпосереднє виділення особливостей композиції у зоні пересадочних вузлів пов'язане з особливостями просторового розміщення наступних процесів: генеруючих, організуючих та рівномірно розподіляючих людські та транспортні потоки. Основними вимогами є виявленість структури, впорядкованість взаємного розташування елементів, відповідність складності композиції величині містобудівної системи.

Таким чином, при плануванні транспортно-пересадочних вузлів необхідно звернути

увагу на такі містобудівні аспекти, як: місцеположення вузла відносно центру міста, наявність чи формування нових установ та підприємств обслуговування, природні особливості ділянок (рельєф місцевості, наявність акваторій, зелених масивів), характер навколишньої забудови (тип будівель, їх поверховість, естетичні якості, тощо).

В умовах збільшення чисельності, концентрації і мобільності населення сучасних міст важливими містобудівними задачами стають: підвищення якості та різноманітності форм обслуговування; покращення умов транспортної доступності та єдності простору міста і його прилеглих територій; скорочення структурно-планувальних протиріч між транспортом і міським середовищем, охорона природних ресурсів; покращення екології міського середовища; економія енергії та фінансових засобів; можливість скорочення інвестиційного циклу; раціональне використання міської території. Основними містобудівними принципами функціональної організації середовища у зоні впливу транспортно-пересадочних вузлів стають: принцип адекватності конкретним умовам будівництва з можливістю нарощування у часі нових функцій, універсальності архітектурно-планувальних рішень та економічної ефективності.

З метою забезпечення сталого розвитку міст формування транспортно-пересадочних вузлів є вкрай актуальним і повинні визначатись вияви перелічених аспектів як поодиноких, так і у їх комплексному взаємозв'язку з зазначенням динамізму і неоднорідності їх впливу, що є передумовою методичної основи для формулювання і систематизації вимог, що висуваються до якості середовища найзначніших міст.

УДК 725.71

В. П. Уренев

ОБЩЕСТВЕННОЕ ПИТАНИЕ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ СИСТЕМЫ ОБСЛУЖИВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Важным в решении проблемы обслуживания населения является создание в городах такой системы общественного обслуживания, которая обеспечила бы наилучшие условия труда, быта и отдыха каждому человеку от рождения до старости. Одновременно следует отметить, что наряду с широким и разносторонним удовлетворением запросов населения, система обслуживающих учреждений существенно влияет на организацию и направленность многих социальных процессов нашего общества, и распределение трудовых ресурсов в области производства и обслуживания.

Развитие, совершенствование и правильная организация форм обслуживания укрепляют социальные связи между людьми, позволяют населению и, в первую очередь женщинам, освободиться от непроизводительного домашнего хозяйства, способствуют созданию резервов для развития общественного производства. Именно развитие общественных форм обслуживания вносит коренные изменения в само понятие жилища, которое расширяется с появлением многообразия первичных видов обслуживания. Многообразная система обслуживания определяет ту материальную среду, которая позволяет каждому человеку разумно использовать свободное время, повышать свой культурный уровень, всесторонне развивать свои способности.

Современное градостроительное решение жилых районов предусматривает последовательное преобразование быта на основе развития общественных форм всестороннего обслуживания населения, освобождающих его от непроизводительного и тяжелого домашнего труда. В связи с этим, первостепенное значение имеет система обслуживания населения, являющаяся основой формирования планировочной структуры города, ее органической взаимосвязи с системой общественного обслуживания зависит степень удобства для населения и экономичность строительства.

Социально-экономический эффект совершенствования системы общественного обслуживания обеспечивается соответствием принципов размещения элементов сети реальным потребностям разных групп населения, величине города, его роли в системе расселения. Здесь особое значение приобретает решение проблемы взаимосвязи системы обслуживания со структурой расселения в городе и в зоне его влияния и, соответственно, структурой внутригородских и внегородских транспортных связей.

Система общественного обслуживания опирается на структуру потребностей населения, которая, в свою очередь, определяется отношением населения к затратам времени на удовлетворение своих потребностей в соответствии с частотой пользования объектами. В связи с этим, все объекты системы общественного обслуживания предлагается поделить на два вида: **стандартный**, обеспечивающий, повседневные потребности населения и предоставляющий услуги наиболее массового регулярного спроса; **избирательный**, обеспечивающий услуги, призванные удовлетворять разнообразные потребности населения, характеризующиеся периодичностью и индивидуальностью спроса. Объекты стандартного обслуживания размещаются, в основном, в жилых районах, а избирательного обслуживания соответствуют районному и городскому уровню.

При формировании системы обслуживания в городе существенное значение имеет взаимосвязь между отдельными объектами и формами обслуживания внутри каждого вида, а также между его различными видами.

Жилой фонд городов создается в органической связи с системой общественного обслуживания и объектами производственной сферы. Только при правильной организации этих взаимозависимых частей определяются оптимальные параметры старых и новых городов, где необходима единая система общественного обслуживания городского населения с перспективным развитием сети и типов общественных зданий различного назначения.

Рост системы общественного обслуживания в современных условиях связан с изменением всей структуры потребления, увеличением доходов, повышением жизненного уровня и индустриализации быта.

Одним из важных направлений в повышении социально-экономической эффективности системы обслуживания населения является рациональная организация общественного питания. Решению этой проблемы способствует разработка оптимальной модели организации и размещения сети предприятий общественного питания на территории города. Основой такой модели являются социально-экономические предпосылки и градостроительные условия организации сети предприятий общественного питания, обоснование потребности в сети предприятий данного вида обслуживания и рациональное размещение их на территории города. При этом необходимо иметь совершенную методику расчета и формирования структуры сети, обоснованные теоретические принципы функциональной взаимосвязи предприятий и размещения их в структуре города,

а также гибкую номенклатуру с обоснованием оптимальных размеров предприятий.

Для повышения социально экономической эффективности градостроительного проектирования сети предприятий общественного питания в городах и ее размещении в соответствии с рациональной типологической структурой важно четкое представление о назначении, достоинстве и перспективах развития общественного питания. При этом следует отметить, что успешно развиваться общественное питание может только тогда, когда оно на деле проявит свои преимущества перед домашним питанием, будет доступным для широких масс населения, положительно влиять на экономику страны, на рост производительности труда в общественном производстве, на увеличение трудовых и сбережение материальных ресурсов, на повышение размеров и эффективности использования свободного времени трудящихся, на переустройство быта семьи и т. д.

Важным для этого являются социально-экономические условия, в которых происходит становление отрасли, и какими наиболее эффективными путями должна она развиваться, материально-техническая база отрасли и эффективность ее использования. Не менее важной проблемой является определение оптимальных типоразмеров предприятий общественного питания, их количества и принципы размещения.

Известно, что успешное развитие производства зависит от степени его концентрации, специализации и кооперирования. В общественном питании эти формы организации производства на протяжении длительного времени не применялись. В предприятия был перенесен способ приготовления пищи с домашней кухни. Поэтому он был малоэффективным и практически на приготовление пищи затрачивалось труда немногим меньше чем в условиях домашней кухни.

При наименьшем уровне производительности труда, для полного обеспечения населения общественным питанием потребовалось бы увеличить число занятых в отрасли примерно в 6-7 раз. Поэтому необходимо эту проблему решать в первую очередь за счет повышения производительности труда, чему способствует научная организация труда, позволяющая наилучшим образом соединить технику и людей в процессе производства, реализации и организации продуктов питания, наиболее эффективно использовать материальные и трудовые ресурсы.

Известно, что производство пищи на специализированных предприятиях требует меньших затрат, чем в условиях предприятий общественного питания, последние, естественно, должны максимально использовать возможности промышленного производства. Так, для работы предприятий питания многих зарубежных стран характерным является централизованное приготовление полуфабрикатов и готовых кулинарных изделий на фабриках-кухнях, мясокомбинатах, на отдельных промышленных предприятиях пищевых компаний и корпораций. Внедрение индустриальных методов приготовления пищи удешевляет стоимость питания, сокращает затраты ручного труда в доготовочных предприятиях общественного питания и освобождает их от выполнения производственных функций. Сокращению производственных функций в деятельности предприятий общественного питания способствует снабжение их готовой порционированной пищей, требующей только разогрева и раздачи ее потребителям.

Следовательно, общественное приготовление пищи (продуктов питания) на предприятиях пищевой промышленности является важным фактором не только высвобождения труда из домашнего хозяйства, но и экономии труда на предприятии общественного питания.

Наряду с социально-экономическими предпосылками на рациональную организацию сети предприятий общественного питания, существенное влияние оказывают и градостроительные условия, в которых она формируется, факторы, учитываемые при градостроительной организации сети предприятий общественного питания.

Так, условием рационального размещения сети предприятий общественного питания является характеристика территории города, данные о его народно-хозяйственном профиле, месте в системе расселения, региональной специфике, темпах роста, территориально-планировочной организации и т. д.

Эффективность предприятий общественного питания, как показывают исследования, во многом определяется рациональным размещением на территории города. В свою очередь, это зависит от местоположения района в архитектурно-планировочной структуре города, численности и плотности населения, развития транспортных связей, направления и интенсивности основных потоков движения, характера размещения производственных предприятий, торговых центров и т. п. Значительный спрос на услуги предприятий общественного питания обуславливает высокую подвижность в центрах крупных городов. Рентабельность предприятий во многом зависит от характера улиц (общегородская магистраль, магистраль районного значения, магистраль местного значения), на которых расположено предприятие, а также от рационального их размещения относительно транспортных узлов, вокзалов, станций метро, остановок городского транспорта и других мест наиболее высокой концентрации населения. По этой же причине высоким спросом пользуются предприятия, расположенные при торговых центрах или вблизи них.

Величина города, его территория, высокий удельный вес градообразующей группы населения, повышенная концентрация организованного контингента питающихся, большой процент иногородних, высокая внутригородская миграция, присущие крупным городам, приводит к повышенному спросу на услуги общественного питания.

Рост территории крупных городов, развитие общественного и индивидуального транспорта предопределяют высокую мобильность населения. В связи с этим, появляется необходимость для них пользоваться услугами предприятий общественного питания. Для этой группы населения становятся необходимыми услуги общегородских предприятий общественного питания.

Повышенным спросом на услуги предприятий общественного питания пользуется также значительное количество приезжих. Однако, частота посещения ими предприятий общественного питания больше постоянного населения города. Имеющимся возможностям современного города в организации отдыха, культурного проведения досуга, контактов должна способствовать широкая сеть предприятий общественного питания. Такие предприятия, наряду с организацией питания, обеспечивают население различными дополнительными культурно-развлекательными функциями. Для таких предприятий общественного питания меняется критерий оценки затрат общественно необходимого времени на обслуживание так, как в них производится не только продукт питания — пища, но и услуги отдыха, а время обслуживания расходует не только на удовлетворение физиологических, но и духовных потребностей. Количество и размещение таких предприятий может меняться и существенно не влиять на расчетные показатели системы обслуживания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Базилевич А. М. Оптимизация торгового обслуживания в городах и системах расселения. Обзорная информация МГЦНТИ. — М.: 1987. — Вып.1. — С.10-13.
2. Лоусон Ф. Предприятия общественного питания. Проектирование и строительство. Пер. с англ. — М.: Стройиздат, 1987. — 200 с.
3. Уренев В. П. Социально-экономические основы организации общественного питания. Системный анализ. Республ. науч.-техн. конф. “Теоретические проблемы применения системных методов в архитектуре и градостроительстве”. Тезисы доклада. — 1980. — С. 43-45.
4. Бок Зи Коу. Интенсификация общественного питания. — М.: Экономика, 1987. — 160 с.
5. Уренев В. П. Социально-градостроительные факторы, влияющие на формирование предприятий общественного питания. Сб.: Строительство и архитектура. — К.: Будивэльник. 1984. — Вып. 20. — С. 45-48.
6. Уренев В. П. Организация сети предприятий общественного питания в застройке городов. Сб.: Вопросы экономики и применения математических методов и ЭВМ в градостроительстве и архитектуре. — К.: 1983. — С. 65-71.
7. Малютин Н. О. Формирование единой сети предприятий общественного питания в городах. Сб.: Сети и типы зданий для обучения, воспитания, досуга и торгово-бытового обслуживания. ЦНИИЭП учебных заведений. — М.: 1990. — С. 24-33.

УДК 72.013

*Л. А. Гедройц***СОВРЕМЕННАЯ АРХИТЕКТУРА
В СИСТЕМЕ УСЛОВНОСТЕЙ**

Слово “стиль” происходит от греческого — “палочка для письма”. Остроконечные палочки из кости или металла применялись для письма на деревянных табличках, покрытых воском. Судя по этому, слово “стиль” первоначально обозначало, индивидуальную манеру письма, почерк отдельного человека, способ выражения мысли. Появилось понятие “стиль эпохи”, которое отражает единые для исторической эпохи принципы мировосприятия и творческого мышления. Понятие “архитектурный стиль” включает в себя характерные для каждого времени приёмы построения планов и объёмных композиций, использование определенных строительных материалов и конструкций, типичных архитектурных форм и способов синтеза архитектуры с другими видами искусства. Одни стили живут несколько столетий, другие — не более десятилетия. Не всегда стили сменяют друг друга последовательно, иногда несколько стилей и направлений сосуществуют как альтернативные (барокко и классицизм, модерн и эклектика, функционализм, конструктивизм и ар-деко). Иногда стилистические черты и нормы формализуются, сохраняются в силу традиции и тогда, когда жизнь и мировоззрение уже изменились, система идей стала другой. Тогда стиль превращается в “нео-стиль” — формальную систему художественных средств, становится элементом моды, рекламы. Особенно такое явление характерно для архитектуры конца XIX — начала XX в., а также для современного периода.

Нельзя определить **стиль в архитектуре, как нечто абстрактное**, существующее само по себе, само по себе рождающееся. Стиль это то, что создается и задается, как определение, кем-то. Кем-то, кто впервые столкнулся в своем творчестве с “новым”. Новым сознанием, новыми формами восприятия и трансформации действительности, новыми материалами и технологиями производства — новой реальностью. Стиль в архитектуре создается архитектором. Человеком, который обладает определенной системой ценностных ориентиров, мировоззрением, интеллектом, особенностями образного восприятия. Это творческая личность, которая преломляет действительность, в сознании других людей. Какой он видит эту действительность, в какой реальности он взращен, какую культуру впитал, — от всего этого, и много другого, будет зависеть и стиль сформированного им пространства. Однако, понятие “**стиль**” можно отнести и к некой системе условностей, к которым прибегает творческая личность в своей деятельности, для того, чтобы облегчить процессы описания реальности. Каждый стиль описывается определенной системой выразительных средств. Эти средства, как “**язык**” какой-либо культуры обнаруживают “**ценности**” этой культуры, и ценности времени. Стили сменяют друг друга с течением времени, вместе со сменой мировоззрения в обществе. Границы стиля, границы условностей становятся слишком узкими для возрастающих противоречий. В момент кульминации этих противоречий внутри стиля, появляется, или объявляется новая система условностей. Некоторые стили возникали эволюционируя (готика, барокко), другие — декларировались архитекторами (классицизм, функционализм), в попытке раздвинуть границы условных знаков и символов. Невзирая на меняющуюся систему условностей, архитектура, как вид творческой деятельности, всегда служила средством освоения человеком пространства. Формируя пространство вокруг себя, и для себя, человек создавал свой “**микрокосмос**” в единстве с “**макрокосмосом**”. Изначально выполняя функции защиты, обороны, архитектура вместе с тем, была одним из очень активных средств воздействия человека на окружение, установления его власти над определенной территорией, над своим “**миром**”, над пространством и временем. **Ле Корбюзье заявлял о том, что** “... архитектура распространяет свое влияние в окружающем природном ландшафте подобно звучащему колоколу”. Исключить влияние архитектуры — “**второй природы**”, равно как и первой, на психику и мировосприятие человека невозможно. Эта информация “**читается**” человеком осознанно, или на уровне подсознания, закрепляется практически на уровне рефлексов и простейших инстинктов, остается там как фундаментальное, жизненно важное знание, определяя, в прямом и переносном смысле, **путь человека**. Даль и близь, верх и низ, свет и тень, препятствие или свобода для движения, а также расстояния, формы, цвет и характер объемов — все это считается, усваивается и оказывает воздействие на психику человека независимо от того, замечает ли он, запоминает ли подробности, детали окружения. А поскольку архитектура имеет свое лицо, т. е. является произведением творческой личности, ее создающей, то архитектор, таким образом, обладает инструментом особой силы и точности воздействия на психику и, в конечном итоге, на поведение человека. Архитектура — это результат взаимодействия объекта, архитектурного произведения, и воспринимающего его человека.

Сегодня, в начале XXI века приходится констатировать бесстилье в архитектуре. Современный архитектор живет и творит в эпоху декаданса, когда невозможно определить стилевое направление. Это не конкретный стиль или художественное течение,

это, скорее, противоречивое состояние искусства и жизни в целом вокруг искусства в постсовременную эпоху. Надо отметить, что трансформируется и **образ творца — художника**. Из хранителя **высокого искусства** он превращается в захватчика, постоянно ищущего новые средства и материалы для выражения “новых” идей. Сегодня ничего кардинально нового ни в функции, ни в материале еще не придумано, а следовательно нет названия и новой системе условностей — **нет стиля в архитектуре**. Все старые нормы, устои, правила и каноны уже ничего не значат, все старое скучно и не интересно. Будут ли новые архитекторы “сильнее” прежних в выражениях собственного мировоззрения и в отражении действительности в камне, металле, стекле или бетоне. Смогут ли современные архитекторы дать название шкале ценностей и системе условностей в архитектуре конца XX, начала XXI веков и не повторят ли современные зодчие ошибки своих предшественников. Ситуация, сложившаяся в последние десятилетия в архитектуре и градостроительстве, обнаруживает проблемы, которые периодически проявлялись в переломные моменты истории. Проследить это несложно на примере развития архитектуры и градостроительства **крупного центра — города Харькова**.

Харьков. Этот город называют “Первой столицей”, столицей “русского конструктивизма”. Стилевые особенности в архитектуре города **Харькова** почти полярные и весьма неоднозначны. Когда-то, **Ле Корбюзье** в своем письме к мэру Венеции писал : “... Вы не имеете права менять облик этого города. Вы не имеете права допускать в Венеции архитектурный и урбанистический беспорядок американского типа... Да, я строил небоскребы двухсотметровой высоты, но возводил их там, где они уместны. Заклинаю Вас, не губите Венецию”. **Эти слова по праву могут относиться и к городу Харькову, у которого есть собственный, веками создаваемый, узнаваемый архитектурный стиль.**

На Украине, новый крупный центр закладывается в **1653-54 годах** — перевалочный, торговый и оборонный пункт в XVII веке. Хотя в центре города никогда не велись археологические раскопки, предметы старины, найденные в свое время позволяют отнести основание города к доманголовскому периоду истории Руси, **12-13 векам**. В одном из первых документов, об основании города **Харькова** прямо говорится, что поселенцы из Украины пришли на уже отстроенные древние поселения, аналогичные Донецкому городищу. **Однако активно начинают упоминаться в документах записи о Харькове с 1653-54 годов**. Официальные источники не без основания полагают, что основателем города явился руководитель волны переселенцев, что бежала с Украины, после поражения запорожцев под Берестечком в **1651 году** звали его **Иван Каркач**.

Выгодное географическое положение, благоприятная экономическая и политическая ситуация способствовали бурному росту города, который стал крупнейшим для своего времени центром. Уже в **1659 г.** всего через несколько лет после официально признанной даты основания, город получил разрешение на проведение ежегодной Успенской ярмарки и еженедельных торгов. Сюда стекалось множество разнообразных товаров. Их привозили из Петербурга и прибалтийских портов, таких как: Москва, Суздаль, Тула, Киев, Крым, Таганрог, Царицын (современного Волгограда), Самара, Саратов. Здесь же торговали **польскими товарами**, товарами из Силезии, Молдавии, Константинополя и других стран. Удельный вес харьковских ярмарок в товарообороте Российской империи был значителен. Усиление значения юга Российской империи — Новороссийского края — повлекло усиление значения **Харькова**. Город стал постоянным посредником

между югом и центром государства в их торговых связях и отношениях.

Городскую застройку Харькова органично вписывали в природу, усилив ее пластические качества (рис. 1). Композиционной доминантой крепости, расположенной на центральном нагорном плато стал каменный **Покровский собор**, который вместе с **Успенским собором, Николаевской церковью и десятью крепостными башнями** образовал своеобразный ансамбль, участвующий в формировании панорам, открывающихся при подъезде к крепости с севера, юга и из Киева (рис 2,3,4).

Французский инженер того времени Боплан, находившийся с 1630-х годов на Польской Королевской службе, писал, что “ в Киеве дома строятся по московскому образцу”. Вероятно, это замечание свидетельствует о том, что застройка городов в первой половине XVII века на Украине имеет усадебный характер. В Европе уже применяется регулярная система улиц и сплошная застройка вдоль них, с прижатыми друг к другу домами, с трехоконными, выходящими на улицу фасадами.

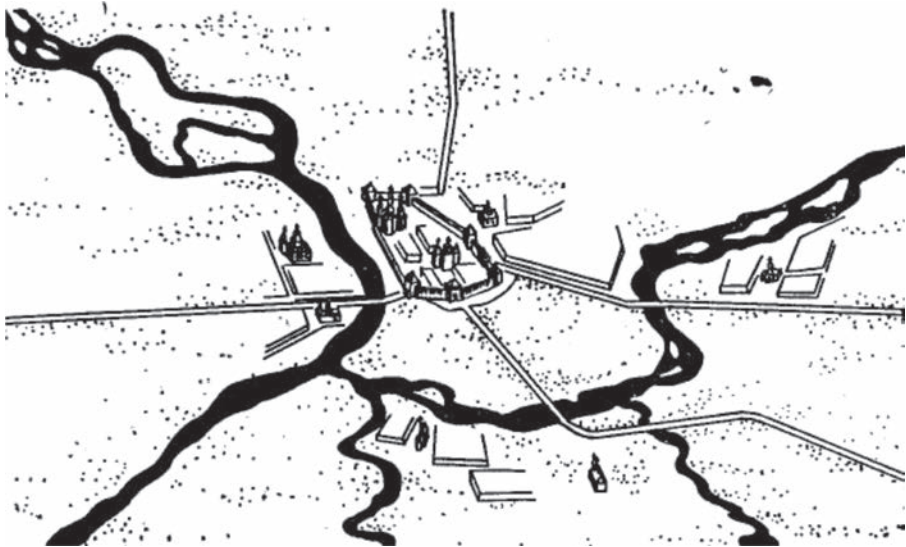

Рис.1. Пространственная композиция Харькова — конец XVII века

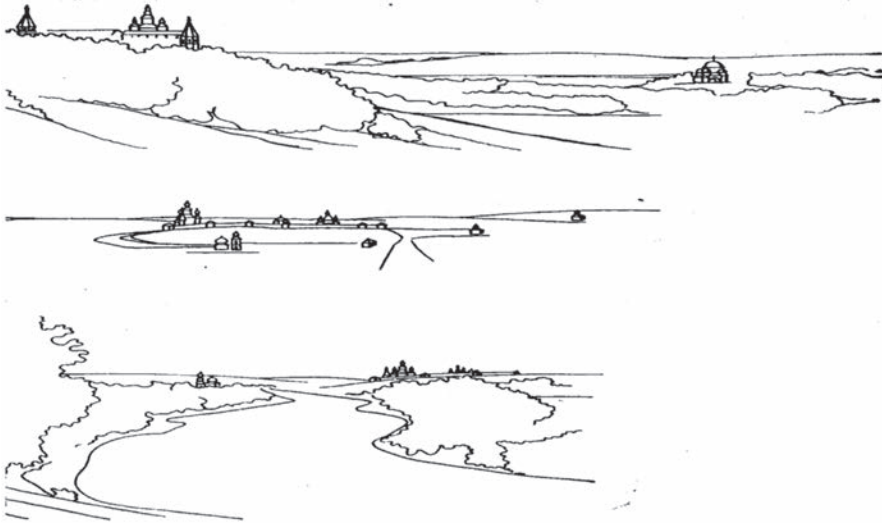

Рис.2,3,4. Панорамы Харькова, обозреваемые при подъезде к городу с северной, южной стороны и из Киева

На Украине в это время строятся дома все еще свободной планировки и свободного размещения на усадебном участке. При такой планировке действуют правила, изложенные еще в **“Кормчей книге”**, в частности, о соблюдении **“прозора”**, т. е. открытого вида на природу и монументальные городские здания, например церкви, которые либо замыкали перспективу улиц, либо доминировали по высоте над городской застройкой. Характер городской застройки во многом определял композицию здания. Преобладали одноэтажные дома, что определяло композиционное решение, и обеспечивало обзор здания со всех сторон. Градостроительное значение церковных сооружений определило их высотный характер, что полностью соответствовало традициям народной украинской деревянной архитектуры. Планировка жилых каменных зданий восходила к традициям жилых деревянных домов, а также носила свободный характер, зависящий от участка и задания заказчика. Из зданий общественного пользования строились активно ратуши на площадях городов и трапезные в монастырях.

Планировка городов этого времени, возможно, является примером формирования архитектором особого пространства — **“микрокосма”** в системе **“макркосма”**. **Представления о городе в это время еще основано на главных ориентирах и крупных структурных членениях, которые вписывались в природный ландшафт, присущий только данному месту.** Однако очень скоро социально-экономическая ситуация, т. е. **“здравый смысл”**, взяли верх над законами природы. Прогрессивной, экономически обоснованной стала **“регулярная система улиц и сплошная застройка вдоль них, с прижатыми друг к другу домами, с трехконными, выходящими на улицу фасадами”** совсем как в е вропе. Какими бы были лица и силуэты украинских городов, если бы **“соблюдение прозора”** было возможным.

К началу XVIII века резко усиливается католическая экспансия на Украине. Украинское духовенство принимает унию, католическое духовенство крепко держит в своих руках общественную жизнь. Однако в этот период в архитектуре господствует та-

кой **стилевой этап как барокко**. Барокко на западной Украине отличается от восточного. Западное барокко носит черты классицизма (Италия). Строятся костелы. Другие черты барокко в Приднепровье и на восточных частях Украины. Новые веянья пришли на Украину вместе с мастерами из Петербурга. Отходят в это время приемы кирпичной кладки и пластики, фасады зданий начинают штукатурить и украшать лепкой. **Барокко — это стиль архитектурных ансамблей**. Большинство ансамблей в своей пространственной организации ярко проявляются в монастырских комплексах — мягкая пластика, декор, асимметричная постановка зданий. **Для всей Русской империи разрабатываются планы генерального строительства городов, с регулярной классицистической планировкой. Одновременно начинается строительство в помещичьих усадьбах. Главной сферой классицистического периода в архитектуре было планировка и строительство городов. В 1763 году был издан указ “О сделании всем городам и их строениям и улицам специальных планов, по каждой губернии особо”.**

В это же время, то есть через сто лет после основания, в 1765 году, 18 января, Харьков получил статус губернского города Слободско-Украинской губернии. Архитекторы и строители Харькова подхватывают характерную черту классицизма — уменьшение церковного и монастырского строительства после секуляризации церковных земель в 1764 году. Главные акценты в строительстве переносятся на гражданские здания, образ которых теперь принимают и церковные постройки. Именно эта черта отличает классицизм от всех предшествующих стилей.

В 1785 году принимается “решение о разработке проектов новых городов и обязательном их утверждении правительством”. Альбомы “образцовых зданий” повсеместно становятся проектными документами для строительства, что обеспечивает стилевое единство, а иногда и однообразие городской застройки. Этот стиль становится стилем городов в целом. Их площади представляют собой не исторически сложившиеся комплексы, как это было в старых городах, а единовременно запроектированные ансамбли. Все выполняется в едином стилевом ключе. В планировке и композиции зданий соблюдается строгая симметрия. На главный фасад выступает центральный объем с портиком. Симметричность композиции подчеркивается ризалитами по краям здания. Колонны играют роль конструктивных элементов, а не декора, как в барочных зданиях. Декор почти отсутствует. Наблюдается строгость форм, статичность композиции близкой по характеру выражения к античной архитектуре.

В Харькове также строятся по начальственному приказу. Композиция центра Харькова конца XVIII — начала XIX века явилась завершением его предшествующего развития, когда использовались визуально-пластические особенности естественного ландшафта (рис. 5). Рост экономического значения города сопровождался превращением Харькова в крупный (по тем временам) административный центр. Уже в XVIII веке Харьков благодаря своему коллегияму, единственному в своем роде учебному заведению на Украине, приобрел значение образовательного центра Слободской Украины. **В 1768** году были открыты Прибавочные классы Харьковского коллегияму, которые готовили кадры для гражданских и военных учреждений. Их воспитанники, первые местные зодчие, создали **в 1787 г.** первый реальный проект, по которому строился город.

В 1805 году в Харькове открывается Университет. Багалея Д. И. пишет следующее: “Дней Александровых прекрасное начало ознаменовалось для Харькова одним

из важнейших событий в его истории — учреждением в нем Университета. Это сразу превратило его из степного губернского городка в культурный центр для всей полуденной России. С открытием Университета в Харьков явилось несколько сот новых жителей: профессоров, университетских чиновников, студентов и разных мастеровых с семьями. Для размещения этого нового населения приходилось либо расширять старые дома, либо строить новые”. И новые дома действительно строились. До открытия Университета Харьков, несмотря на довольно стабильный рост, не мог быть сопоставим с Полтавой, Курском, Орлом, Воронежем, даже с Белгородом. Невзирая на удачную харьковскую торговлю и удачное географическое положение, такой подъем оказался бы не по силам, в общем, среднему, купеческому городу, промышленность которого в то время находилась в зачаточном состоянии. Именно Университет привлек в город просвещенное общество — и этого оказалось достаточно, чтобы последовало преуспеяние промышленности, приток финансов и все остальное, что возвышает город среди прочих, что дает городу будущее”.

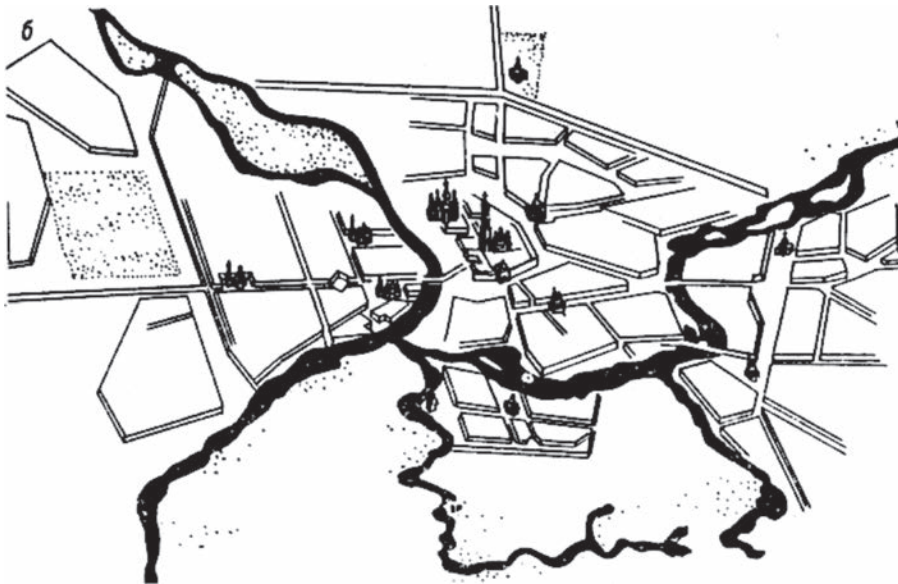

Рис. 5. Пространственная композиция Харькова начала XIX века

В 1835 г. Харьков получает статус губернского города Харьковской губернии. В 30-е — 40-е годы XIX века обостряется кризис системы. Развиваются капиталистические отношения, а строительство в усадьбах постепенно замирает. Теперь предпочтение отдается городскому строительству. В технике возведения зданий больше не используется отделка штукатуркой, в конструкции больше используется металл, пока только в деталях, активно используется в декоре чугунное литье. Регулярная классическая схема застройки городов перестает отвечать новым требованиям. Уплотняется площадь застройки, в связи с удорожанием земли в городах. Исчезают многочисленные сады, и даже целые усадебные комплексы. В середине XIX века на Украине усиливается развитие частного капитала и, как следствие, частого же строительства. **В крупном уже к этому времени центре Украины — Харькове в конце 50-х, начале 60-х годов намечается**

бурный рост в строительстве, но определенного свойства. Развитие капиталистических отношений на Украине, во второй половине XIX века, определило поворот в застройке городов. Возникли новые типы зданий, которые раньше не использовались. Строят теперь доходные дома, заводы, фабрики, торговые и промышленные здания. Встала надобность в вокзалах, в связи с появлением железной дороги. **22 мая 1869 года в Харьков с севера прибыл первый поезд, открывший движение по Курско — Харьковско — Азовской железной дороге.** Постройка железных дорог, сделавших Харьков узлом этого нового быстрого способа передвижения товаров из самых отдаленных краев, во 2-й половине XIX в. еще более усилила харьковскую торговлю и произвела заметный перелом в характере торговой деятельности. Строятся банки и другие сооружения социального назначения. **Багалея Д. И. отмечает следующее:** “Харьков обуяла какая-то страсть строиться: ее нельзя приписать обилию денег: и наш город не избежал безденежья, а скорее развившейся у нас в последнее время страсти к наживам и аферам. Постройки производят в долг, под залог тех же мест и будущих строений. У нас все постройки выводят из кирпича, потому что лес гораздо дороже. Та как все они строятся для наживы, то отделав наскоро внутри домохозяева стараются отдать в наем желающим дом сырой, не высохший, не заботясь о наружной его отделке. Почти все дома, построенные в последние годы, стоят красные нештукатуренные, через это обнаженный кирпич впитывает в себя наружную сырость и распространяет ее по всему зданию. Харьковцы строятся теперь уже не по начальственному приказу, как было в предыдущие десятилетия, а потому, что домовладение в Харькове стало делом выгодным. Коренное изменение условий русской жизни, последовавшее за объявлением “воли”, не могло не отобразиться на жизни города, привлекая в него новые кадры временных и постоянных поселенцев. Изменилась и сама физиономия домов. Прежде строились барские и купеческие особняки “для себя” и для домочадцев, дохода отнюдь не приносившие. Теперь начинают строиться дома под квартиры, но пока что, новый тип дома еще не выработался, в расчет принимаются привычки прежней дореформенной жизни, и квартиры оказываются, лишены самых необходимых удобств жизни”.

С 1870 г. Харькову были дарованы права городского самоуправления. В 90-х годах большинство построек в Харькове светских. Дерево все еще главный строительный материал на окраинах, центр города весь почти каменный. И размеры, и ценность частных сооружений в Харькове находится в связи с их местоположением. В центре преобладают крупные постройки, дорогие многоэтажные и многоходовые дома, дальше от центра размер и стоимость домов уменьшается. На городское строительство все больше влияли не задумки архитектора, не логика композиции ансамбля улицы или площади, а разнохарактерные вопросы заказчиков, для которых архитектура была способом демонстрации своего достатка. Поэтому они требовали, чтобы фасады их строений обязательно чем-то отличались от окружающей застройки, вследствие этого улицы и площади в городах в этот период превращались в коллекцию различных фасадов, не связанных между собой общим художественным принципом”. Все это влечет рождение нового стиля, присущего зарождающейся эпохе капитализма. Стиля сложного, противоречивого, как сама эпоха. **Эклектика**, т. е. бесстилье, вот стиль этого времени.

Архитекторы этого времени занимаются подражательством, оформительством смешивая различные стили в один. Оформляя фасады, архитекторы обращаются к ренессансу, готике, однако методы творчества остаются одинаковыми.

В самом конце XIX века становится очевидным, что европейская система развития городской структуры оказалась слишком не свойственной архитектурной традиции города **Харькова**, корни которой в замкнутости, упорядоченности и доминирующем значении вертикали. В этот период городская среда, как эстетическая категория распадается. Исчезает единство городской застройки и природного окружения, эстетические особенности ландшафта не принимаются в расчет. Структура самого города перестает быть единой, постепенно распадаясь на отдельные функциональные зоны, слабо связанные между собой (рис. 6).

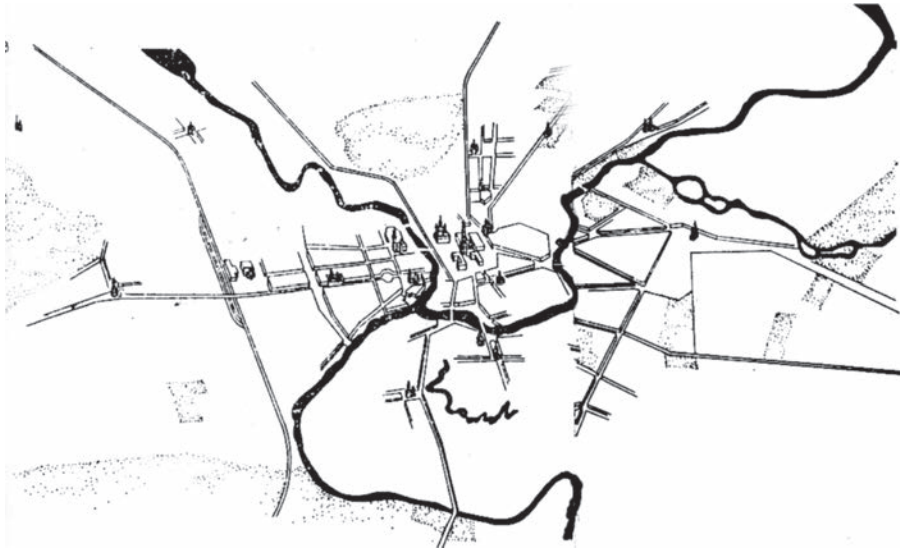

Рис. 6. Пространственная композиция Харькова конца XIX века

В 1898 году Багалей Д. И. пишет: “ Мы отстали далеко не только от городов европейских, но даже и от таких городов как Одесса, Киев и других. Данные свидетельствуют о весьма неудовлетворительных условиях жизни в харьковских домах, в громадном большинстве даже лишенных необходимых для культурного обывателя удобств”.

Последующие поколение архитекторов предлагали собственное виденье мира, и собственное решение накопленных проблем. Архитектурный авангард начала XX века воплотил пять принципов Ле Корбюзье : дом на столбах, ленточное остекление, универсальный план, горизонтальная эксплуатируемая кровля с садом на ней в идею “одно счастье на всех”. Возможно, именно эти принципы закладывались в архитектурные реалии индустриального общества советов. Но факт остается фактом — такое мировоззрение нашло свое выражение в километрах унифицированных застроек однообразных типовых домов и микрорайонных поселениях, но не было принято массовым потребителем.

е сли классицизм первой половины XIX века часто называют стилем ампир, т. е. стилем империи Наполеона I, то через сто пятьдесят лет история повторяется, и учит нас тому, что она нас ничему не учит. Начинается градостроительный бум, появляется сталинский, теперь уже, “ампир”. Впоследствии, унификация и стандартизация зданий и сооружений утоляет жажду каждого в отдельной квартире. Архитекторы пытаются создать идеальную реальность для всех. Архитекторы социализма являют миру непости-

жимую архитектуру. Дома-монстры, не замечающие ни масштаба человека, ни “гения места” кажется, живут сами по себе. Масса зданий из неэкологичного железобетона, в котором холодно зимой и жарко летом, в массе своей большую часть отведенного времени простояли. То что еще двадцать лет назад было счастьем, теперь проблема с каждым днем все сильнее встающая перед архитекторами.

За десять лет независимости Украинская архитектурная практика прошла различные периоды. Период реставрации старых зданий сменился интерьерным проектированием — реконструкцией и полной перепланировкой типовых квартир, что сопровождалось евроремонтами из дешевых западных строительных материалов. Хотя тут не все плохо, есть не малые успехи. Но за эти “успехи” многие молодые Украинские архитекторы заплатили полной беспомощностью в реальном архитектурном проектировании, т. е. проектировании в **городской среде, в природном окружении**. Слишком разные масштабы рабочего пространства — город со своей расстановкой акцентов, коммуникациями и транспортными магистралями и, грубо говоря, четыре стены жилой ячейки, в которой архитектор, в лучшем случае, занимается “дизайном интерьера”. В современном архитектурном окружении, именно **историческая застройка** выражает теперь особую ценность. В постоянно меняющемся мире, возможно **классические каноны** — обращение к вечным категориям и общечеловеческим ценностям, помогут создать новый стиль, новую архитектуру. Архитектуру, которая смогла бы отражать единство “макрокосма” и “микрокосма”, единство первой и второй природы, связи человека с его окружением. Ведь, как писал **искусствовед и художник А. Н. Бенуа**: “Классика, это художественный язык, имеющий неотъемлимое свойство быть понимаемым всеми, быть уместным всюду, вдобавок настолько гибкий и мудрый, что он допускает самые решительные изменения в зависимости от самых разнообразных условий времени, мест и даже расовых особенностей”.

ЛИТЕРАТУРА

Фундаментальные источники

1. Асеев Ю. С. Стили в архитектуре Украины. — 1989.
2. Алферов И. А., Антонов В. Л., Любарский Р. Э. Формирование городской Среды. — М.: Стройиздат, 1977. — 103 с.
3. Багалея Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования. — Т. 2, глава вторая “Градостроительство”.
4. Гутнов А. Города и люди. Москва. — МП Ладья, 1993.
5. Лосев А. Ф. Бытие, имя, космос. — М.: Мысль, 1993.
6. Мистецтво другої половини 19 століття, початку 20-го століття. Т. 4, книга друга, К., 1970.
7. Пономарев Я. А. Психология творчества. — М.: Наука, 1976.
8. Фоменко О. К проблеме эстетического восприятия стилей архитектуры. ХГТУСА “Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті”. — Вип 4-Х. — 1997.
9. Шумилин А. Т. Проблемы теории творчества. — М.: Высшая школа, 1989.

Периодические издания

1. е жемесячный журнал “А.С.С.” — 2000. — № 3.
2. е жемесячный журнал “Ватерпас” — 2001. — № 1-2.

3. ежемесичный журнал “Архидом” — 2000. — № 6.
4. ежемесичный журнал “А.С.С.” — 2001. — № 7.

Интернет источники

1. Хороян Наталия Харьков на рубеже XIX — XX веков: некритический регионализм. *Архитектурная школа без вернакуляра*. <http://www.kharkov.ua>
2. Кнященко Н. И. Эстетика жизни. <http://www.philosophy.ru>
3. Яковлева Г. Н. Массовое сознание — власть — архитектура. <http://www.prometa.ru>
4. Лебедева Г. С. Архитектор как субъект власти. <http://www.prometa.ru>

УДК 711.55

В. П. Уренев, Т. А. Енина, О. В. Габнюк

ПРИРОДНЫЕ И ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ УСЛОВИЯ ЗАСТРОЙКИ ПРИБРЕЖНЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Прибрежные территории городов в современных условиях являются наиболее ценными, которые не всегда рационально используются для решения градостроительных задач, формирующих систему общественных центров и рекреационных зон города.

Сегодня практически все города, расположенные вдоль побережья, независимо от того море это, река или озеро, сталкиваются с остро конфликтными проблемами использования прибрежных территорий, сохранения экологического равновесия, реконструкции или вынос находящихся промышленных зон с целью перепрофилирования их для социально-культурных целей с преобразованием или сохранением ландшафтов береговой линии. Новые решения в проблеме прибрежных территорий являются вопросы активного функционального использования — как рекреационных зон. Способность развиваться и приспосабливаться к изменяющимся обстоятельствам и новым градостроительным ситуациям, для горожан встает вопрос приближения их к воде, как среде активной жизнедеятельности (кратковременного отдыха, туристической, социально-экономической, познавательной и т. д.).

Основные причины, по которым требуется освоение и рациональное использование прибрежных морских территорий, обязательно включают решение градостроительных, архитектурно-композиционных, экономических и социально-экологических проблем. Это те проблемы, которые должны быть решены в контексте с разработкой при реконструкции генерального плана города Одессы.

Значение прибрежных территорий для города не ограничивается их градостроительной и эстетической ролью, это в первую очередь создание комплексных рекреационных городских территорий, оказывающих большое оздоровительное влияние на городскую среду, улучшающую её природно-климатические условия и организовывающую кратковременный отдых населения. Прибрежные территории — это те функциональные зоны, которые формируют фасад города, благоустройство и озеленение.

Городские прибрежные территории могут быть использованы под разные типы набережных:

- Набережные — транспортные магистрали;
- Набережные — для причаливания водного пассажирского транспорта;
- Набережные — для спортивных целей;
- Набережные — парковые, прогулочные;
- Набережные — в составе волнозащитных и берегоукрепительных сооружений;
- Набережные — в составе сооружений по инженерной защите городов от затопления и прочие.

В Одессе необходимо создание многофункциональных набережных, в которых могут располагаться общественные и рекреационные сооружения облегчённого типа. Открытые пространства и сооружения должны гармонично сочетаться с рельефом местности, климатическими и геологическими особенностями района, водной акватории, как элемента природной среды. Этому может отвечать новый тип набережной — ландшафтная набережная. Такой тип набережной возник благодаря широко развернувшимся работам по функциональному зонированию прибрежных территорий.

Главной особенностью рельефа побережья в районе Большой Одессы является чередование высоких и низких берегов. Последние представляют собой песчаные косы, пересыпи, обрывистые оползневые участки, в которой действуют процессы переноса и отложения (аккумуляции) обломочных горных пород вдоль берега морскими течениями и волнами. В зависимости от преобладания того или иного из перечисленных процессов, берега в северо-западной части Черного моря подразделяются на аккумулятивные, абразионные и абразионно-оползневые, протяженность которых в Одессе составляет более 44 км. Согласно строительным нормам на данных территориях не рекомендуется строительство капитальных зданий.

У абразионно-оползневых берегов продольный профиль обычно ступенчатый, крутые обвалы чередуются с ровными площадками — частями осевшего при оползне коренного плато. Местами на одном и том же оползне берега насчитывается от 3 до 5 оползневых террас, на которых сегодня вдоль Одесского побережья проложена асфальтированная дорога от парка им. Шевченко до Аркадии и далее в сторону Большого Фонтана. Главнейшие мероприятия предотвращения оползня сводятся к осушению оползневых масс при помощи водоотводящих, перехватывающих и дренажных устройств (каналов, дренажей, водосборных штолен и т. п.). Другие сводятся к уположиванию склонов и удалению оползневых масс с последующей заменой устойчивыми и более прочными грунтами, пригрузки нижней части оползневого склона, террасированию (террасы сопрягаются между собой откосами или подпорными стенками, откосы засеиваются травами или одерновываются) с устройством в верхних частях откосов лотков для приема поверхностных вод и отвода в канализационную сеть.

Одновременно при всех условиях целесообразно озеленение склонов растительностью, корневая система которой закрепляет и осушает оползневые массы. Влияние их на устойчивость склона незначительно, они применяются для закрепления отдельных участков оползневых территорий, создания микроклимата декоративное оформление склонов.

В зависимости от конфигурации поперечного сечения прибрежной территории способ размещения зданий можно подразделить на основные 4 группы: террасирование, консольные, частично заглублённые, с многоуровневым опиранием (рис. 1).

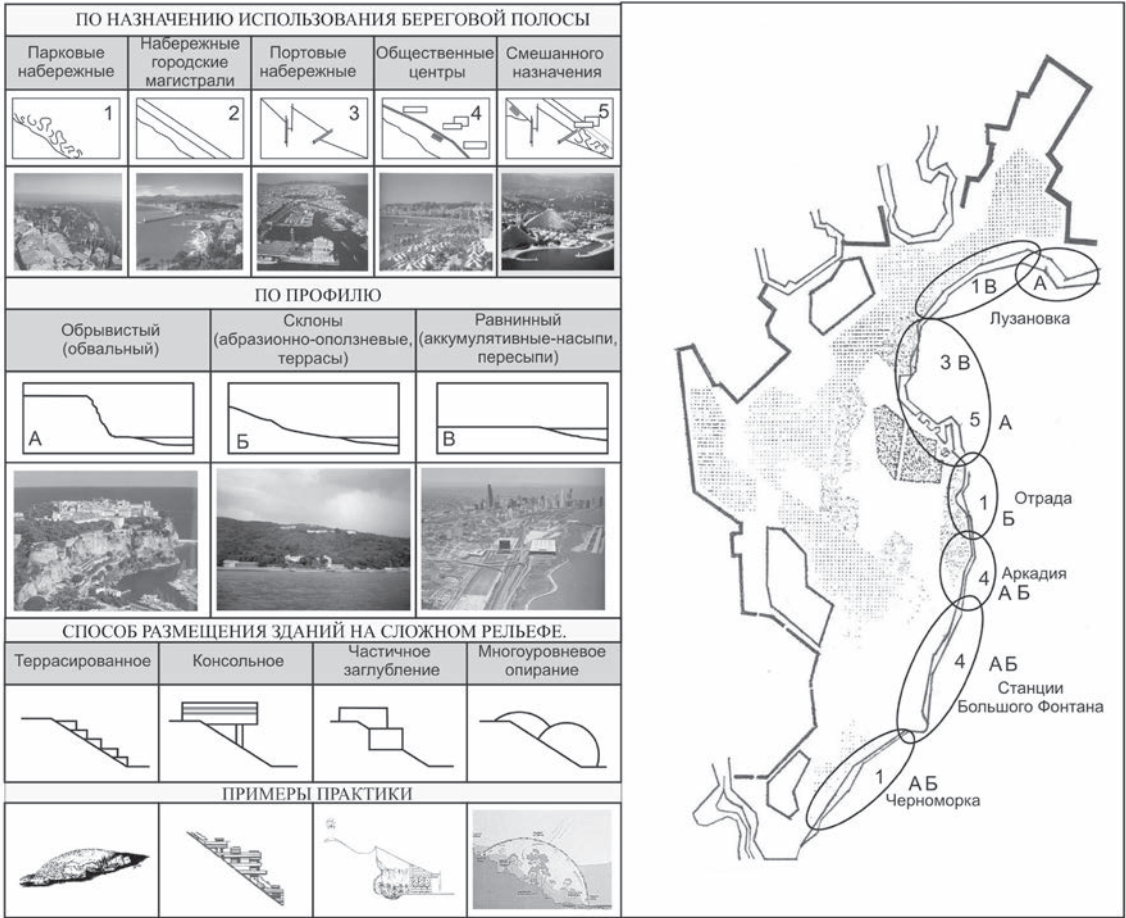

Рис. 1. Классификация прибрежных территорий

Рассмотренные условия использования прибрежной зоны Одессы, свидетельствуют о возможности её дальнейшего градостроительного освоения в различных направлениях. Некоторыми особенностями данного объекта проектирования являются:

- Размещение приморских общественных центров и их связь с природной средой, обусловленные ландшафтной растительностью, очертаниями береговой линии, ориентацией на морскую панораму;
- Прибрежная зона на рубеже двух сред — суши и моря, поэтому она должна иметь двухстороннюю удобную доступность со стороны моря и городской застройки. Морское пространство стало символом Одессы, поэтому особенно важным является формирование архитектурно-композиционного ансамбля городской среды не только со стороны материка, но и со стороны моря;
- Сложность рельефа, оползневые явления прибрежной зоны создают определенные условия для использования в строительстве и проектировании конструкций и материалов, наиболее целесообразных при освоении данной территории, стойких к агрессивной морской среде и облегченных по весу, устойчивых к ветровым нагрузкам.

Из этого следует для того, чтобы освоить прибрежную зону, необходимо рассматривать вопрос и создание таких сооружений, которые решали данную проблему и отвечали требованиям инженерного освоения территории.

Сооружения должны быть легкими и выразительными по силуэту, запоминающейся формы и цвета, вписанные в сложный рельеф берега (склона) и создающие архитектурно-художественный силуэт в многофункциональной рекреационной зоне города.

Для решения объемно-пространственной композиции таких сооружений может быть использован модульный унифицированный элемент — пластина, выполненный из легких материалов: различные сплавы металлов, дерево, пластмасса.

ЛИТЕРАТУРА

1. М. Ф. Денисов. Набережные. — М.: Стройиздат, 1982. — 148 с.
2. Под общ. ред. А. Г. Топчиева. Одесса. Город — агломерация — поргово-промышленный комплекс. — Одесса: АО ДАХВА, 1994.

УДК 725.812: 534.84

Е. В. Витвицкая

МЕРОПРИЯТИЯ ПО ШУМОЗАЩИТЕ К ПРОЕКТУ ДПТ РАЙОНА АРКАДИЯ В ОДЕССЕ

В прибрежной зоне района Аркадия в последние годы существенно активизировалась эксплуатация существующих и строительство новых развлекательных комплексов с музыкальным сопровождением и дискотеками, что привело к значительному повышению шумового фона окружающей среды в рассматриваемом районе.

Сад “Аркадія” — Jardin “Arcadie”

В 2002 году ООО “Одесгражданпроект” разработан *проект “Детальный план территории (ДПТ) прибрежной зоны района Аркадия в г. Одессе”*, а в 2003 году под научным руководством автора данной статьи в Одесской государственной академии строительства и архитектуры к нему разработан *раздел “Анализ мероприятий по шумозащите”*.

Проведенные исследования позволили *оценить характер шумового воздействия* при эксплуатации объектов в районе Аркадия:

1. *Развлекательные заведения работают как в дневное, так и в ночное время.*
2. *Шум от музыкального сопровождения более ощутим чем от коммунального оборудования* — например, на территории жилой застройки в пер. Хрустальный:
 - в ночное время слышна музыка (47-52 дБ А);
 - шум насосной и трансформаторной подстанции практически не ощутим, хотя в 2-х м от источника их шум (72 дБ А) заглушает музыкальное сопровождение комплекса “ЛУКСОР” (69 дБ А).
3. *Владельцы развлекательных заведений на разных уровнях громкости эксплуатируют мощную акустическую аппаратуру:*
 - одни — на средних уровнях до 70 дБ А — “IBIZA”; “Итака”; “ЛУКСОР” и др.
 - другие — на высоких уровнях более 80 дБ А — “Атлантик”; “Паго”; “Вестерн”, что приводит к высокому шумовому фону на прилегающей территории.
4. *Субъективное восприятие музыки зависит от её эквивалентного уровня:*
 - не раздражает и нормально воспринимается — если эквивалентные уровни звукового давления на границе объекта не превышают 70 дБ А — при натурном обследовании в таком режиме работали и нормально воспринимались музыкальные сопровождения ряда объектов: “Итака”, “IBIZA”, “ЛУКСОР”, “Медея”, “Delmar” и другие;
 - сильно раздражает и утомительно воспринимается — если эквивалентные уровни звукового давления на границе объекта превышают 80 дБ А — при натурном обследовании в таком режиме работали объекты: “Атлантик”, “Паго”, “Вестерн”.
5. *Субъективное восприятие музыки зависит от её уровней на низких частотах* — воспринимается более “шумным” (звучит громче и больше раздражает),

если имеет высокие уровни звукового давления в диапазоне частот 63 — 125Гц; ниже приведены развлекательные комплексы *в порядке убывания их “шумности”* на момент проведения эксперимента:

- “Вестерн” $L_{\text{Аэкв.}} = 80-82$ дБА, $L_{63-125\text{Гц}} = 94-96$ дБ;
- “Атлантис” $L_{\text{Аэкв.}} = 79-81$ дБА, $L_{63-125\text{Гц}} = 88-96$ дБ;
- “Сильвер” $L_{\text{Аэкв.}} = 77$ дБА, $L_{63-125\text{Гц}} = 88-89$ дБ;
- “ЛУКСОР” $L_{\text{Аэкв.}} = 69$ дБА, $L_{63-125\text{Гц}} = 86-82$ дБ;
- нормально воспринимался шум комплексов:
- “Итака” $L_{\text{Аэкв.}} = 68-70$ дБА,
 $L_{63-125\text{Гц}} = 62-78$ дБ;
- “IBIZA” $L_{\text{Аэкв.}} = 68-70$ дБА,
 $L_{63-125\text{Гц}} = 74-78$ дБ.

Центральный вход на пляж “Аркадия”

Результаты проведенного акустического анализа позволили установить, что при эксплуатации “шумных” объектов (развлекательных комплексов с музыкальным сопровождением) в районе Аркадия создаются высокие уровни шума, которые значительно превышают допустимые величины на прилегающей территории “тихих” объектов (жилой застройки, дач, санаториев и т.д.).

Для нормальной эксплуатации “шумных” и “тихих” объектов (расположенных в непосредственной близости друг от друга) требуется наличие определенных условий: **выполнение комплекса шумо-защитных мероприятий**, обеспечивающих снижение шума на территории “тихих” объектов до допустимых величин.

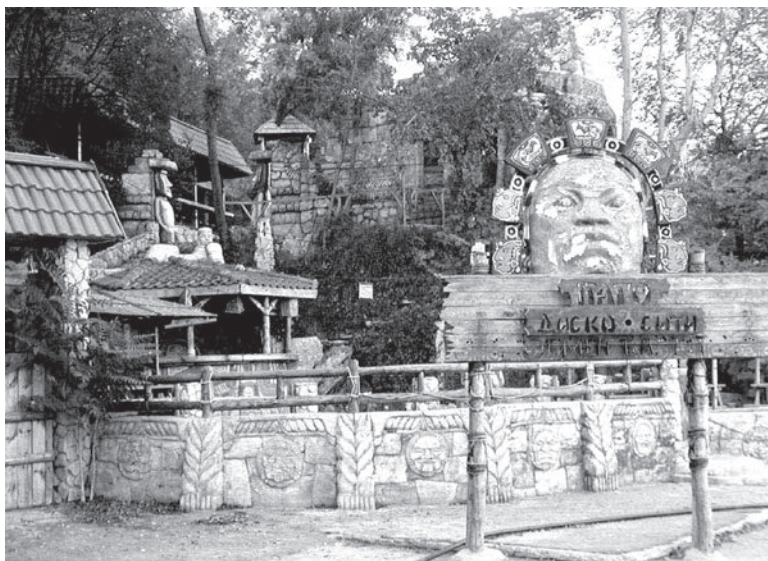
Территория отдыха для всей семьи

Автором данной статьи в разделе “Анализ мероприятий по шумозащите” к проекту “Детальный план территории (ДПТ) прибрежной зоны района Аркадия в г. Одессе” предложен **комплекс наиболее эффективных шумозащитных мероприятий для объектов с музыкальным сопровождением** (открытых танцплощадок, дискотек, залов ресторанов и т.д), основные положения которого приведены ниже:

– **при вводе объекта в эксплуатацию** — необходимо провести контрольные измерения и установить условия эксплуатации объекта с музыкальным сопровождением, при которых эквивалентные уровни громкости в расчетных точках на территории курортно-санаторной зоны района Аркадия и прилегающей к ней жилой застройки не превысят допустимых величин;

– **режимы работы пультов звуковоспроизводящей аппаратуры** — т.к. низкочастотные звуки (в диапазоне 63 — 250 Гц) очень слабо затухают с расстоянием и практически не поддаются шумоглушению без наличия преграды (в виде стены здания, стены-экрана и др.), надо ограничивать уровни громкости на низких частотах величиной **не более 80 дБА** особенно на открытых площадках;

– **уровни звука от музыкального сопровождения и дискотек в 2-х м от источника шума (эстрады)** — должны выбираться не по табл. 3.1 СанПиН 42-128-4396-87 /2/, а по установленным условиям эксплуатации объекта (с учётом его расположения и архитектурных решений); в 2-х м от границы (забора) объекта желательно ограничить величиной **не более 70 дБА** уровни звука от музыкального сопровождения и дискотек;

Ночной клуб “Паго”

– при работе дискотек эффективную шумозащиту можно обеспечить в закрытых залах, используя ограждающие конструкции повышенной звукоизоляции и звукопоглощающую облицовку помещения;

– при проектировании открытых летних площадок (с музыкальным сопровождением и дискотекой) — следует обратить особое внимание:

– на расположение эстрады и акустических колонок — их лучше ориентировать в противоположную сторону от жилой застройки и других “тихий” объектов и направлять в сторону моря; при проектировании комплекса “ЛУКСОР” была допущена ошибка — эстрада и акустическая аппаратура направлены в сторону жилой застройки (на пер. Хрустальный);

– на форму и высоту забора комплекса — надо использовать их как эффективный элемент шумозащиты и запроектировать с учетом акустических построений — удачной в этом плане является конфигурация забора комплекса “IBIZA”;

– при проектировании закрытых залов (с музыкальным сопровождением и дискотекой) — следует обратить особое внимание на разработку ограждающих конструкций, отделяющих эти “шумные” помещения от прилегающей территории, но в основном от гостиничных номеров и других “тихий” помещений самого проектируемого объекта.

Комплекс шумозащитных мероприятий должен быть разработан по результатам акустических расчетов (для существующих объектов — по результатам акустических измерений) и представлен в проектах всех “шумных” объектов.

Ночной клуб “Тропикано”

Для большинства объектов района Аркадии анализ акустического воздействия на окружающую среду представлен в проектах в недостаточном объеме (либо вообще отсутствует), а при строительстве объектов шумозащитные мероприятия зачастую не реализованы.

Отсутствие необходимых шумозащитных мероприятий в проектах и не выполнение их в процессе строительства (реконструкции) “шумных” объектов приводит обычно при их эксплуатации к возникновению акустического дискомфорта и является источником многочисленных жалоб населения в различные инстанции. Такая ситуация и наблюдается в последние годы в рассматриваемой прибрежной зоне района Аркадия в связи с активизацией индустрии развлечений и отсутствием в их комплексах необходимых шумозащитных мероприятий.

Наличие комплекса шумозащитных мероприятий в проектах и их реализация при строительстве объектов, предусмотренных проектом “ДПТ прибрежной зоны района Аркадия”, позволит эксплуатировать в этом районе “шумные” объекты с музыкальным сопровождением и их акустическое воздействие на “тихие” объекты будет находиться в допустимых пределах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Решения Одесского горисполкома № 199 от 11.04.03 г., утвержденное решением Одесского горсовета № 1253-XXIV от 25.04.03 г. “О рассмотрении архитектурно-планировочной части детального плана территории прибрежной зоны района Аркадия”.
2. СанПиН 42-128-4396-87 “Санитарные нормы допустимой громкости звучания звуковоспроизводящих и звукоусилительных устройств в закрытых помещениях и на открытых площадках” — М.: МЗО СССР, 1987.

В. Л. Глазырин

ПРОБЛЕМЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПЕРСПЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ Г. ОДЕССЫ

Цель и задачи работы

Изменения политической ситуации, законодательной и нормативной базы, масштаба и направления развития города в значительной степени сделали невозможной реализацию действующего генерального плана. В настоящее время он оказывает слабое влияние на политику развития города, в некоторых направлениях выступает и как сдерживающий фактор. В связи с этим, досрочно возникла необходимость разработки нового генерального плана города. Учитывая масштаб города и сложность градостроительной ситуации, первым этапом разработки Генерального плана города должна стать Концепция развития г. Одессы.

Она разрабатывается как отдельный документ, предназначенный для определения основных проблем, приоритетов, масштабов планировочного развития города и разработки рекомендаций для их решения.

Главная цель Концепции, а в последующем и Генерального плана — сделать Одессу удобной для жизни людей, сформировав градостроительную стратегию, направленную на устойчивое развитие города.

“Генеральной схемой планирования территории Украины” на Одессу возложена роль центра Одесской межобластной системы расселения, формирующейся в составе Одесской, Херсонской и Николаевской областей. Это подтверждает значение города как главного украинского контактного центра Причерноморского региона, обеспечивает эффективное использование мощного социально-экономического потенциала и преимуществ географического положения, инноваций и высокоспециализированного общественного обслуживания населения, а также, учитывая значительный рекреационный потенциал, стимулирование развития туристических функций.

В составе Концепции, с учетом преемственности основных идей действующего Генерального плана, разрабатывается функционально-планировочная модель развития города, не привязанная к какому-то определенному сроку реализации. Эта модель отображает прогноз территориального развития, основные принципы зонирования, формирования планировочной структуры и комплексно решения проблем инженерного обеспечения и охраны окружающей природной среды с целью достижения устойчивого развития города. В рамках модели были разработаны варианты планировочного развития города на расчетный срок (ориентировочно — 25 лет).

Концептуальные основы перспективного развития города

В составе Концепции на вариантной основе разработан прогноз развития экономического комплекса города, определены приоритетные виды экономической деятельности, основные расчетные показатели (численность населения, жилищная обеспеченность, объемы

жилищного строительства).

Для устойчивого экономического роста города в целом важно, чтобы в нем сформировались и получили развитие отрасли, наиболее эффективно использующие местную специфику и имеющийся потенциал. Основу потенциала Одессы создают географическое положение, порт, транспортные сети, высококвалифицированные кадры, архитектура, культурно-историческое наследие.

Важно, что ни одна из отраслей специализации не может в одиночку обеспечить развитие города. Для устойчивого развития Одесса должна оставаться многофункциональным городом — международным многофункциональным контактным центром Черноморского региона. В городе должны развиваться все формы контактов: торговые, финансовые, производственные, научные, культурные, политические.

Контактный центр должен сочетать качества транспортного, делового, информационного, туристско-культурного центров. Для этого нужны соответствующая инфраструктура и поддержание контактной среды, для которой характерны открытость, безопасность, удобство, привлекательность, дружелюбие, красота, уникальность.

Оставаясь многофункциональным экономическим центром Украины, город усилит свои позиции в международном разделении труда: увеличится роль портово-промышленного комплекса на базе реализации инвестиционных проектов в свободной экономической зоне “Порто-Франко”. Увеличение внешнеэкономических связей будет способствовать развитию доли отраслей, оказывающих услуги, торговли, финансового обслуживания, информации и связи.

Имеющиеся курортно-рекреационные ресурсы определяют роль города преимущественно как центра туристической деятельности. Причем территориальные ресурсы даже существующих здравниц позволяют почти в 1,5 раза увеличить их емкость. Однако более приемлемой является линия на реконструкцию и модернизацию существующего рекреационно-туристического хозяйства, значительное повышение его качества за счет увеличения нормативов обслуживания, без увеличения емкости.

Актуальным является вопрос интеграции туристической и рекреационной сферы в европейский рынок, в связи с чем намечается значительное увеличение емкости туристических и курортных гостиниц за счет нового строительства.

Население

Расчет численности населения г. Одессы выполнен на многовариантной основе специалистами Совета по изучению продуктивных сил Украины Национальной Академии наук Украины, совместно с институтом “Діпромiсто”. Прогноз осуществлялся, исходя из анализа сложившихся демографических тенденций, с учетом возможных изменений этих процессов в зависимости от социально-экономического и демографического развития страны и Причерноморского региона.

Из рассмотренных вариантов наиболее характерными являются:

– Вариант, предусматривающий снижение численности населения города на расчетный срок до 870 тыс. чел. на градостроительный прогноз — до 530 тыс. чел., в соответствии со сложившимися демографическими тенденциями. По этому варианту численность трудовых ресурсов может сократиться на 90-100 тыс. чел., а его занятость — на 65-70 тыс. чел., что отрицательно скажется на развитии как производственной, так и обслуживающей сферах хозяйственного комплекса города и его ведущих отраслей.

– Вариант предусматривающий сохранение численности населения на расчетный срок на современном уровне — 1020 тыс. чел., с увеличением на градостроительный прогноз до 1100 тыс. чел. (при кардинальном улучшении демографической ситуации). Этот вариант предусматривает увеличение численности трудовых ресурсов и их более рациональное использование, что обеспечит стабильное развитие экономики города и его ведущих отраслей (портово-промышленного комплекса, санаторно-курортного и рекреационно-туристического комплекса, науки и научного обслуживания и других отраслей, оказывающих услуги), развитие внешних связей.

– Вариант, предусматривающий увеличение численности населения города до 1300 тыс. чел., базируется на решении действующего генерального плана. Его реализация предполагает резкое увеличение численности населения уже на расчетный срок — до 1100 тыс. чел., что не согласуется с демографическими процессами в этом периоде. По этому варианту потребуется дополнительное создание мест приложения труда — на расчетный срок до 70 тыс., на прогноз — до 180 тыс.

Кроме того, в соответствии с укрупненными расчетами, дополнительная потребность в селитебных территориях по сравнению с ранее приведенным вариантом составит порядка 1600 га.

Исходя из вышеизложенных предпосылок и ограничений, наиболее оптимальным для г. Одессы является численность населения на расчетный срок — 1020,0 тыс. человек и на период градостроительного прогноза 1100,0 тыс. человек.

Жилищное строительство

Объем и структура жилищного строительства определены по периодам на вариантной основе, исходя из численности населения, структуры нового жилого фонда и жилищной обеспеченности (м^2 на 1 человека). Расчеты осуществлялись, исходя из следующей численности населения города: — на расчетный срок 1020 тыс. чел. на период градостроительного прогноза 1100 тыс. чел. Жилищная обеспеченность населения принята дифференцировано для многоквартирной и одноквартирной застройки. При определении жилищной обеспеченности в одноквартирном жилом фонде предусматривалось, что средний размер дома составит не менее 180-200 м^2 , коэффициент семейности — 2,6. В многоквартирной застройке на период градостроительного прогноза норма жилой обеспеченности на человека может составить 30-35 м^2 , что соответствует евростандартам. Жилищная обеспеченность в многоквартирной застройке на расчетный срок определена на многовариантной основе. С этой целью была рассмотрена динамика среднегодового ввода многоквартирного жилого фонда в Одессе за период реализации генерального плана. На основе проведенного анализа рассмотрено несколько показателей жилищной обеспеченности:

- 22,5 $\text{м}^2/\text{чел.}$ (при сохранении сложившегося ежегодного прироста жилой обеспеченности — 0,2 м^2 на человека);
- 24,0 $\text{м}^2/\text{чел.}$ (соответствует темпам жилищного строительства последние 2 года);
- 27,0 $\text{м}^2/\text{чел.}$ (соответствует реализации программы расселения каждой семьи в отдельной квартире).

Во всех рассмотренных вариантах учитывалась убыль существующего жилого фонда по различным причинам:

- непригодный для проживания (аварийный и ветхий);

- вынос жилого фонда из промышленных районов;
- снос части жилого фонда связанный с реконструкцией жилой застройки (для размещения жилищного строительства, объектов обслуживания и др.)

С учетом вышеизложенного, убыль существующего жилого фонда может составить на период градостроительного прогноза 2,5 млн. м², и на расчетный срок — 1 млн. м² (соответственно 14,0 % и 5,0 % от существующего жилого фонда города).

В существующем сохраняемом жилом фонде при различной норме жилой обеспеченности будет проживать от 760 тыс. чел. (норма — 22,5м²/чел.), 750 тыс. чел. (24 м²/чел.) до 710 тыс. чел. (27 м²/чел.), на период градостроительного прогноза до 655 тыс. чел.

Структура жилищного строительства

Было рассмотрено 3 варианта соотношения многоквартирного и одноквартирного жилья в расселении дополнительного населения.

1 вариант:

Соотношение многоквартирной и одноквартирной застройки 85 % и 15 %, соответствует структуре существующего жилого фонда;

2 вариант:

Увеличение удельного веса одноквартирного жилого фонда до 30 %. Соответствует соотношению в новом строительстве, сложившемуся в последние годы. 70 % и 30 %;

3 вариант:

Увеличение доли одноквартирной застройки до 50 %. Соотношение многоквартирной и одноквартирной застройки 50 % и 50 %.

Ниже в таблицах 2, 3 приведены объем жилищного строительства и необходимые территории для его размещения на вариантной основе.

Расчет потребности в микрорайонных территориях осуществляется исходя из средней плотности населения в многоквартирной застройке 300-350 чел./га. Что же касается одноквартирного жилого фонда, то размер приусадебного участка принят в диапазоне от 0,04 га (блокированная застройка) до 0,06 га (усадебная застройка); количество участков на 1 га от 13-15 до 19-21, плотность населения (при коэффициенте семейности — 2,6) от 42 до 61 чел./га.

Также, по укрупненным показателям, определена потребность г. Одессы в прочих элементах селитебной территории (зеленых насаждениях общего пользования, участках общественных учреждений, улицах, дорогах, площадях, автостоянках), которая составит на расчетный срок около 2,0 тыс. га. Из этой потребности 1,2 тыс. га составляют зеленые насаждения общего пользования, рассчитанные исходя из рекомендуемой ДБН-360-92* нормы 19 м² на жителя. На период градостроительного прогноза потребность в прочих элементах селитебной территории составит около 2,5 тыс. га.

Функционально-планировочная модель

На стадии разработки “Стратегии территориального развития Одессы” были намечены возможные основные направления развития города и его планировочные взаимосвязи в структуре расселения.

В процессе разработки Концепции были проанализированы все предложенные варианты, определенные Стратегией, и разработана перспективная модель территориально-планировочного и функционального развития городской структуры с учетом всей

совокупности планировочных ограничений, свойств и качеств территории как города, так и прилегающей к нему. Разработанная модель не имеет определенных временных рамок реализации, она призвана обеспечить устойчивость развития города, его планировочной структуры вне зависимости от труднопрогнозируемых демографических, экономических, социальных, инвестиционных и прочих процессов.

Модель перспективной планировочной структуры города даст возможность планомерного развития всех функциональных зон на отдаленную перспективу.

Планировочные ограничения — объездная дорога, ценные сельхозземли и виноградники Таировского поссовета, лиманы определили пространственные “рамки”, в которых город может развиваться как компактная структура во взаимной связи с естественной средой.

Модель предполагает:

1. Формирование четкой системы магистралей, обеспечивающей устойчивые связи между всеми районами города, в том числе формирование магистралей непрерывного движения, строительство метро.

2. Интенсивное освоение внутригородских земель — реконструкция ветхого и аварийного фонда, вынос малорентабельных, экологически вредных и малоэффективных промышленных и коммунальных объектов, воинских частей и складов, учебного аэродрома, освоение свободных территорий, главный резерв из которых — бывшие поля фильтрации. На их территории предполагается сформировать жилищно-деловой и производственный комплекс нового типа — “технополис”, состоящий из крупной общественно-жилой зоны, деловых центров, производств нового типа — технопарков, зон отдыха и спорта. Придание этой территории статуса “**приоритетного развития**”. Новое жилищное строительство стандартного качества формируется на территории бывшего учебного аэродрома. Формирование застройки элитного качества в центральной части города, на реконструируемой территории Молдаванки и в прибрежной зоне.

3. Формирование целостной системы территорий рекреационно-оздоровительной и туристической функции, спорта и зелени. В частности, расширение ее за счет выноса промышленных и коммунальных объектов на Пересыпи, в районе курорта Куяльник, формирование парков на полях фильтрации и за счет опытного хозяйства.

Таблица 2

Объем жилищного строительства, при различной структуре типов застройки

(тыс. м²)

ГТ Й ности века)	<u>Структура типов застройки</u>					
	85 % : 15 %		70 % : 30 %		50 % : 50 %	
	<u>Объем жилого фонда</u>					
	многоквартирная застройка	одноквартирная застройка	многоквартирная застройка	одноквартирная застройка	многоквартирная застройка	одноквартирная застройка
	<u>5600</u> 225	<u>1000</u> 40	<u>5200</u> 208	<u>2200</u> 88	<u>4500</u> 180	<u>4500</u> 180
	<u>6100</u> 245	<u>1100</u> 45	<u>5700</u> 240	<u>2400</u> 96	<u>4900</u> 204	<u>4900</u> 204
	<u>8000</u> 320	<u>1300</u> 52	<u>7500</u> 300	<u>3000</u> 120	<u>6200</u> 248	<u>6200</u> 248
5 оз)	13200	2300	12500	4500	10500	10500

ие: в знаменателе показаны среднегодовые объемы жилищного строительства.

Таблица 3

Необходимые территории для жилищного строительства при различной структуре типов застройки (га)

ГТ Й ности века)	<u>Структура типов застройки</u>					
	85 % : 15 %		70 % : 30 %		50 % : 50 %	
	многоквартирная застройка	одноквартирная застройка	многоквартирная застройка	одноквартирная застройка	многоквартирная застройка	одноквартирная застройка
	<u>1000</u> 710	265	<u>940</u> 660	750	<u>800</u> 570	1350
	<u>1050</u> 730	315	<u>1000</u> 700	500	<u>900</u> 600	1500
	<u>1200</u> 820	350	<u>1300</u> 800	800	<u>1000</u> 700	1700
5 оз)	<u>1900</u> 1300	650	<u>1700</u> 1200	1500	<u>1500</u> 1000	3700

ие: в числителе – территория жилых районов, в знаменателе – микрорайонов и жилых кварталов.

4. За пределами существующей городской черты предполагается развитие города в районе пос. Котовского и с. Усатово, создание тут полноценной жилой среды.

5. Создание в пределах Одесской бухты искусственного острова для размещения туристического, развлекательного центра с организацией аквапарка, яхт-клубов и прочих видов водного спорта и развлечений; строительство отелей.

Зона совместных интересов города и прилегающих территориальных образований

Разработка генерального плана крупного города на современном этапе тесно связана с решением вопроса управления развитием не только самого города, но и его пригородной зоны (зоны влияния города). Границы зоны влияния Одессы определены, исходя из рейтингового ранжирования административных районов, взаимного влияния города и прилегающей территории, а также 90-ми-нутой изохронограммы транспортной доступности.

Административно в состав зоны влияния Одессы включены города Белгород-Днестровский, Ильичевск, Южное, Теплодар и пять прилегающих административных районов — Овидиопольский, Беляевский, Раздельнянский, Коминтерновский, Белгород-Днестровский. В таких границах пригородная зона Одессы занимает площадь 7,1 тыс. км², (что составляет 21,3 % территории Одесской области) в пределах которой проживает 505,4 тыс. жителей, (35,1 % населения Одесской области), из которых 271,1 тыс. — сельское население. Три административных района — Овидиопольский, Беляевский, Коминтерновский, а также города Ильичевск, Южное, Теплодар — являют собой зону совместных интересов, (ЗСИ) территория которой — 3,0 тыс. км² (11,1 % территории Одесской области), число жителей 295,1 тыс. чел. (20,5 % населения области), в т.ч. 151,5 тыс. — сельское население. Показатель урбанизации территории равен 46,2 %, в ЗСИ 48,7 % (по области показатель равен 41,4 %), плотность населения 71,2 чел./км², в ЗСИ 98,4 чел./км² (по области показатель равен 43,2 %). Занято по всем видам экономической деятельности 182,6 тыс. чел., из которых 106 тыс. чел. — в обслуживающих отраслях.

Прогноз развития зоны влияния основывается на ожидаемых показателях экономического развития г. Одессы и Одесской области. Основным направлением развития определено поднятие конкурентной возможности региональной экономики, обеспечение сбалансированного развития основных ее отраслей и социальной инфраструктуры с постепенным приближением уровня жизни населения к среднеевропейским стандартам.

Планируется усиление интеграционных взаимосвязей экономики города и зоны влияния с формированием мощного, функционально связанного народнохозяйственного комплекса, путем усиления всех видов организационно-хозяйственных, технологических и научно-технических взаимосвязей между отраслями Одессы и зоны влияния. Беспорным лидером в этой сфере выступает Одесский портово-промышленный комплекс (ППК), включающий Одесский, Ильичевский и Южный морские торговые порты, а также соответствующую береговую инфраструктуру, обслуживающие и перерабатывающие производств, социальную сферу и управленческие структуры.

Рост городского населения, а также развитие городов и поселков ЗСИ, предусматривается за счет роста объема морских перевозок и других функций, связанных с морем, портового и курортно-рекреационного хозяйства. При этом предусматривается, что численность сельского населения останется на существующем уровне или несущественно снизится.

Одесса, а также ее зона влияния взаимосвязаны системой прямых и обратных связей и поэтому должны рассматриваться как единый территориальный многофункциональный народнохозяйственный комплекс, требующий единого методического подхода при решении градостроительных задач. При этом необходимо учитывать хозяйственные функции ЗСИ. До сих пор основной проблемой их согласованного развития является отсутствие единых программ развития и административного механизма управления их реализацией.

В подготовке статьи использованы материалы института “Діпромісто”.

О. Н. Протопопова

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ ПРОЕКТА В СРЕДЕ AUTODESK ARCHITECTURAL DESKTOP 2004

Концепция формирования архитектурного объекта традиционно осуществляется посредством создания эскизов, для чего используются любые графические материалы. К преимуществам этого метода, безусловно, следует отнести простоту осуществления замысла, ибо нет никакой необходимости в каком-либо оборудовании.

Эскизирование на компьютере требует соответствующего обустройства рабочего места и жесткой привязки проектировщика к нему, но, вместе с тем, обеспечивает ряд преимуществ. В их числе:

- наглядность;
- точность;
- потенциал редактирования;
- возможность привязки к месту размещения;
- возможность использования концептуальной модели для последующей разработки.

Под *наглядностью* понимается возможность одновременного рассмотрения модели объекта проектирования в разных ортогональных проекциях, в аксонометрии, а также с использованием технологий установки камеры и кругового облета (3D Orbit) в многообразных графических подачах и в разных масштабах, а также в динамике. Эти опции предоставляются практически всеми программами трехмерного моделирования, никаких преимуществ Autodesk Architectural Desktop 2004 перед ними не имеет, кроме возможности просмотра объекта в разрезе (рис. 1). Технология установки камеры по-прежнему затруднена. Однако в модуле VIZ Render, который поставляется в комплекте с Autodesk Architectural Desktop 2004, эта проблема решена просто — так же, как и в Autodesk VIZ (рис. 2).

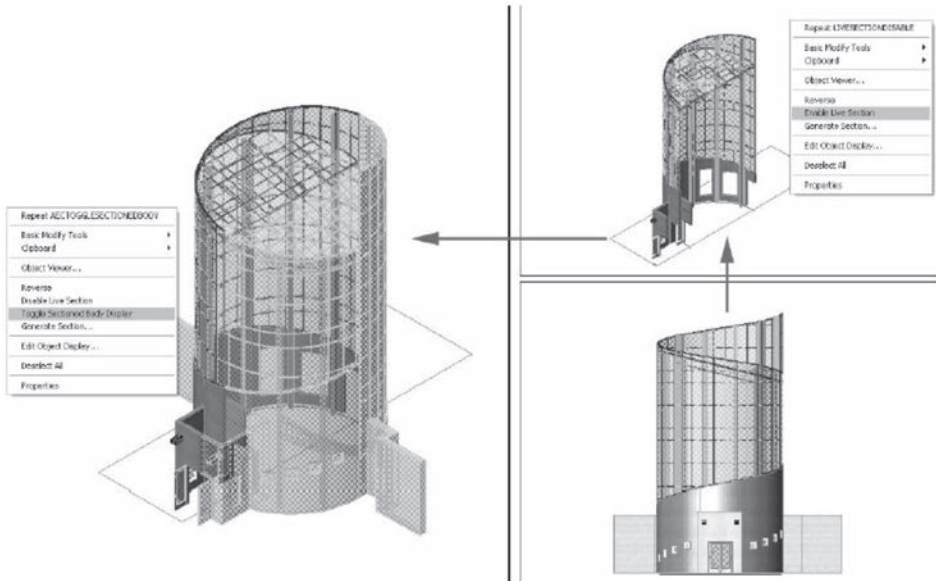

Рис. 1. Autodesk Architectural Desktop 2004 позволяет рассмотреть объект с нескольких точек зрения, в любых масштабах, при различных графических подачах; кроме того, генерирует разрезы

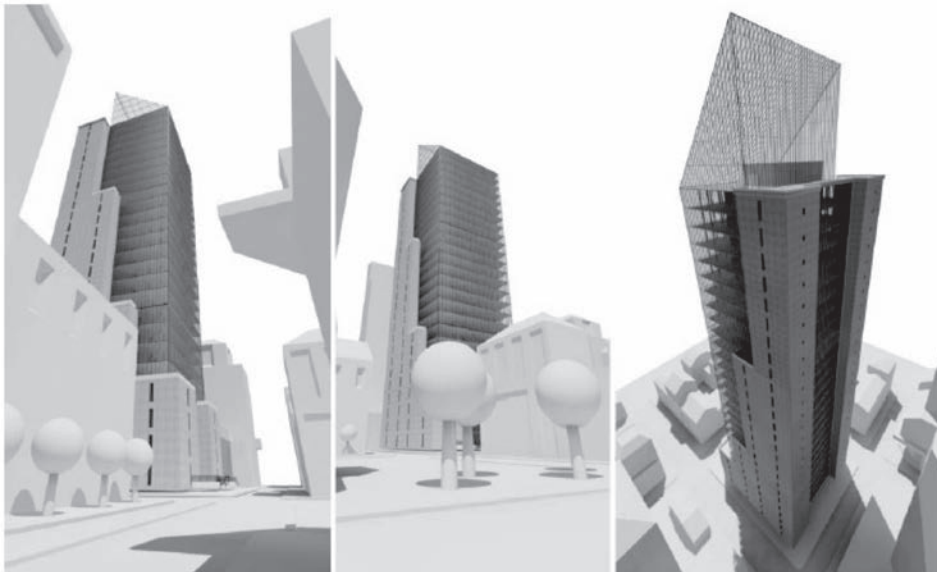

Рис. 2. В модуле VIZ Render обеспечена простота установка камеры

Точность создания модели важна при создании объектов сложной формы с криволинейными поверхностями. Программа позволяет четко сформировать линии пересечения

сложных поверхностей, которые при традиционном создании эскиза требуют довольно много времени на построение и зачастую оказываются неточными.

Потенциал редактирования — обеспечение программными средствами корректировки объекта на базе отправной модели, создание вариантов с использованием одной из моделей в качестве исходной. Сюда также можно отнести возможность присвоения различных материалов объектам. Кстати, к новшествам в Autodesk Architectural Desktop 2004 относится корректное графическое отображение текстуры стен, созданных из различных материалов (рис. 3).

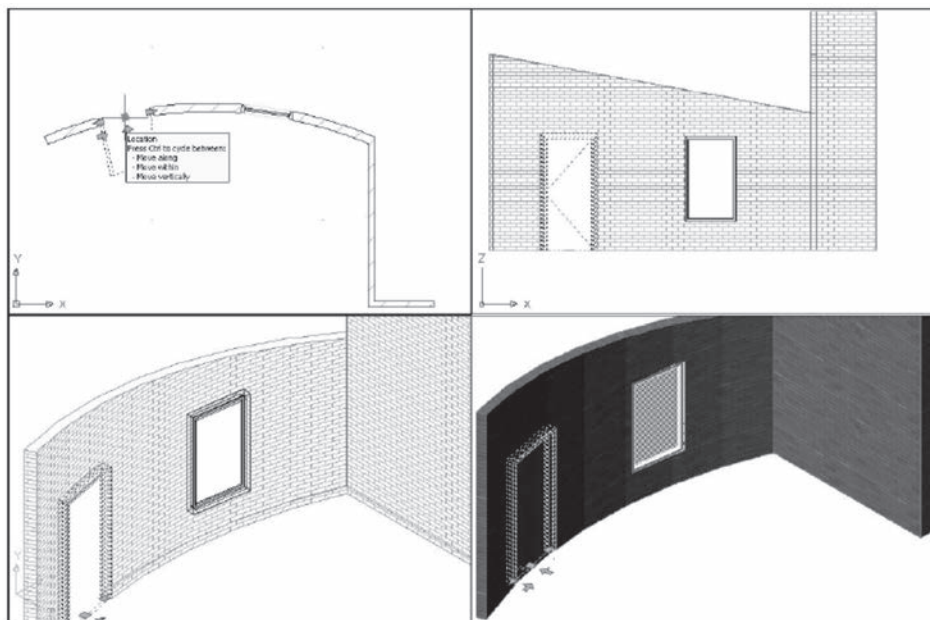

Рис. 3. Варианты отображения текстуры кирпичной стены в Autodesk Architectural Desktop 2004

Следует отметить, что ряд опций реализован на порядок лучше в таких программах как Autodesk VIZ и 3DS MAX, однако появление в Autodesk Architectural Desktop 2004 VIZ Render существенно расширило рамки работы над концепцией в части визуализации и присвоения материалов (рис. 4).

Возможность привязки к месту размещения — посадка на геодезическую подоснову и на фотографию с корректировкой параметров (рис. 5) — решена в Autodesk Architectural Desktop 2004 приемлемо, притом, что ряд программ обладают более удобным потенциалом редактирования.

Кроме того, Autodesk Architectural Desktop 2004 позволяет более гибко, по сравнению с предыдущими версиями, осуществлять посадку объекта на рельеф, благодаря введению новой утилиты Drape (драпировка), которая находится в меню Mass Elements (элементы) (рис. 6).

Рис. 4. Визуализация объекта с использованием модуля VIZ Render

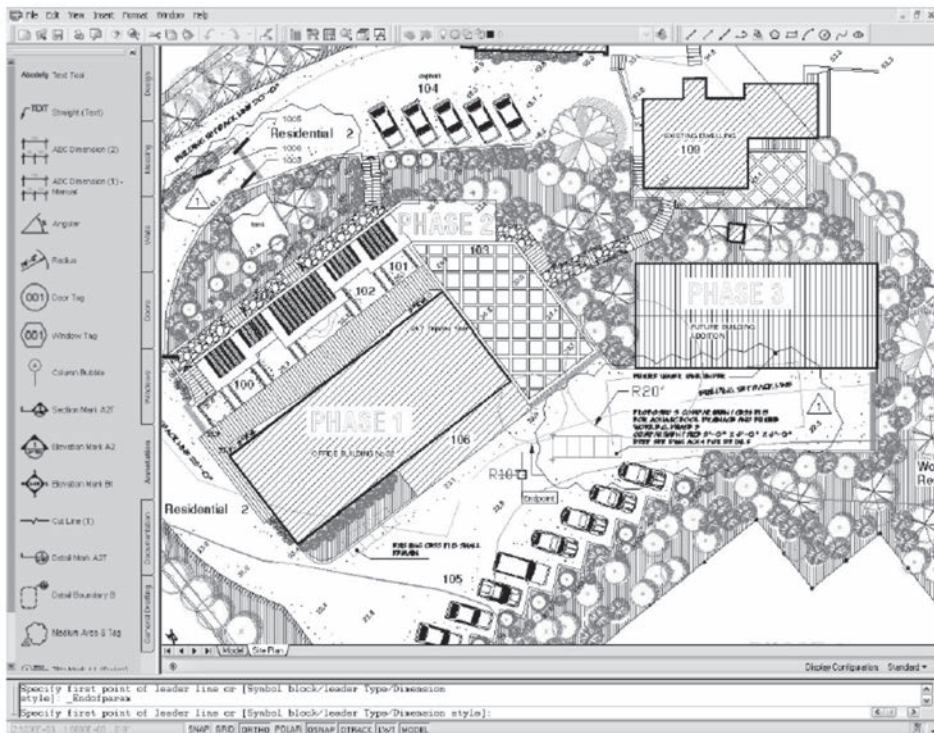

Рис. 5. Проектирование ведется на реальной подоснове

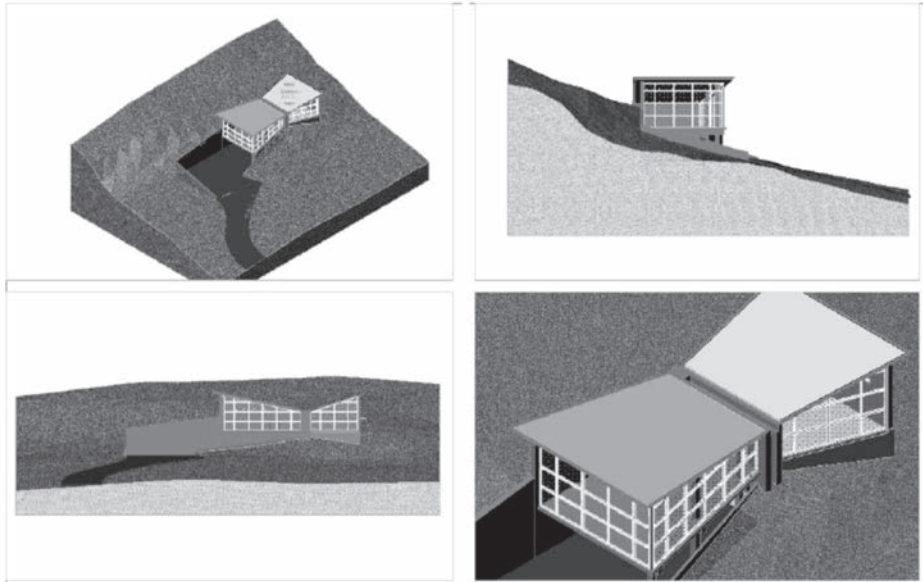

Рис. 6. Посадка объекта на рельеф упрощается, благодаря введению новой утилиты Drape

К дополнительным функциям по привязке объекта к месту размещения, предоставляемым Autodesk Architectural Desktop 2004 (модуль VIZ Render), следует отнести возможность просмотра падения тени от объекта в определенном месте Земного шара в определенное время (учитываются год, месяц, число и время) (рис. 7).

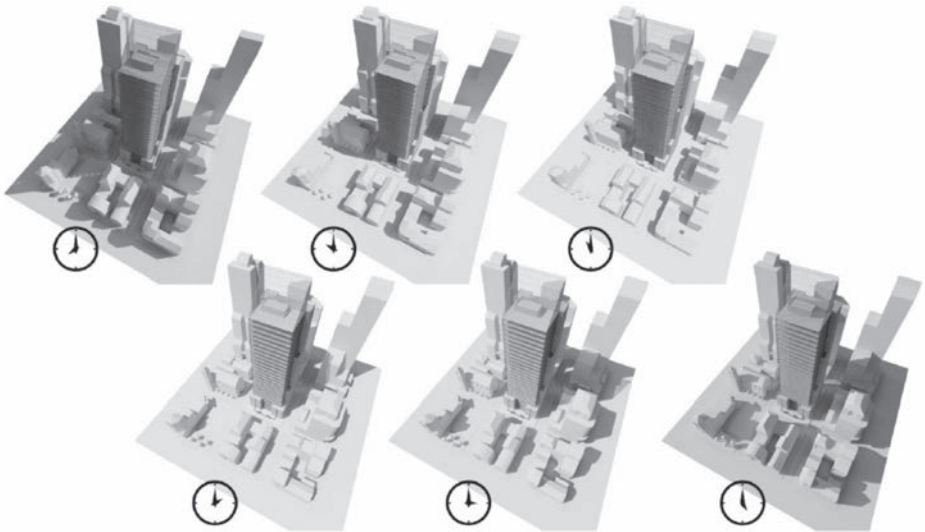

Рис. 7. Изменение падающей тени объекта в различное время суток в Сан-Франциско, 21 июня

Возможность использования концептуальной модели для последующей разработки — одно из главных достоинств Autodesk Architectural Desktop 2004. После выполнения эскизов традиционным методом работа над проектом начинается практически с чистого листа бумаги либо же с файла-прототипа, не содержащего каких-либо архитектурных объектов. В среде Autodesk Architectural Desktop 2004 концептуальная модель является первым этапом разработки проекта; используется как исходная форма, позволяющая впоследствии детализировать ее, формировать поэтажные планы, фасады, разрезы и другую необходимую документацию.

В учебном процессе подготовки будущих архитекторов создание концепции архитектурного проекта — одна из центральных задач. Первый этап работы над идеей — клаузура — как правило, выполняется в аудитории с использованием традиционных графических материалов. Вместе с тем, при работе над дипломными проектами студенты, планирующие выполнять компьютерную подачу, очень часто прибегают к формированию концептуальных трехмерных моделей, которые редактируют впоследствии.

В этой связи актуальным становится изучение возможностей программ, направленных на создание концепции проекта. При этом потенциал Autodesk Architectural Desktop 2004 позволяет активно подключать в качестве первого этапа разработки концепции такие гибкие редакторы как Autodesk VIZ и 3DS MAX.

К числу дополнительных новшеств, появившихся в Autodesk Architectural Desktop 2004 следует отнести необходимость и возможность создания файла проекта, имеющего расширение APJ. Этот файл содержит основные сведения о проекте, а также необходимые данные и детали. Открывать, создавать и редактировать APJ файл можно с использованием Project Browser (просмотр проекта), расположенного в падающем меню File (рис. 8).

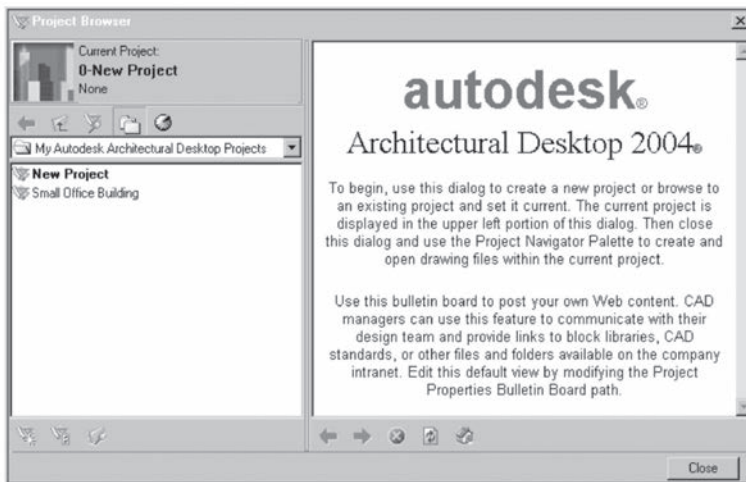

Рис. 8. Вид окна Project Browser (просмотр проекта) в среде Autodesk Architectural Desktop 2004

В отличие от традиционного DWG-файла, также имеющего предварительные настройки, APJ-файл позволяет на первом этапе проектирования задать количество уровней (этажей), указав для каждого определенную отметку. Впоследствии на этих

уровнях различными способами будут размещены как общие для всего здания объекты (лестничные клетки, колонны, вентиляционные каналы, шахты и пр.), так и планировочные элементы, положение которых на каждом из этажей различается (перегородки, двери и пр.).

Настройки назначаются и корректируются в Project Navigator (проектном навигаторе), куда можно попасть из Project Browser (рис. 9).

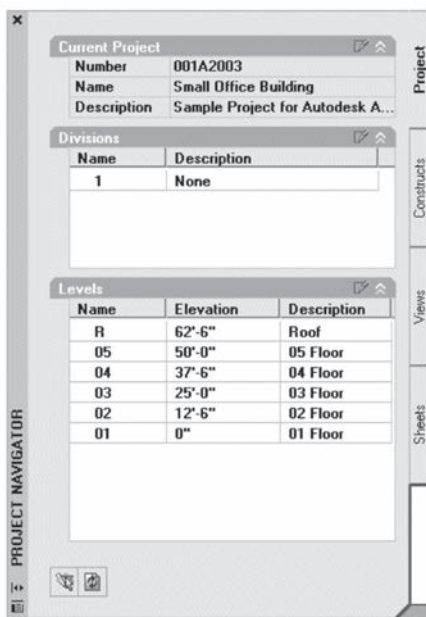

Рис. 9. Общий вид панели Project Navigator (проектный навигатор) с закладками Project (проект), Constructs (конструкции), Views (виды) и Sheets (листы)

Файл проекта APJ управляет набором традиционных DWG-файлов, среди которых поэтажные контуры проектируемого здания, подготовленные для печати листы и пр. К каждой из составляющих в программе указаны пути. К сожалению, не совсем удобно то, что по умолчанию пользовательские файлы предлагается размещать на том же диске, куда установлены WINDOWS и Program Files, в то время как традиционно их помещают на другом диске, что обеспечивает более удобный уход за компьютером. Кроме того, пути прописаны к определенным папкам; это вызывает некоторые неудобства даже при ограниченном количестве проектов в учебном процессе, а в реальной работе над несколькими проектами параллельно может привести к неразберихе. Вместе с тем, программой предоставлена возможность корректировать пути, что позволяет частично решать перечисленные проблемы.

Создание концептуальной модели в среде Autodesk Architectural Desktop 2004 может осуществляться различными способами, однако, как в учебном процессе, так и при проектировании реальных объектов чаще всего применяется приведенная ниже последовательность действий.

1. Геодезическая подоснова, на которую должен быть посажен объект, сканируется.

Как правило, используется программа Adobe Photoshop. В этой программе возможно произвести коррективу светлоты и насыщенности отсканированного изображения, а также отредактировать подоснову, удалив ненужные объекты.

2. Отсканированное изображение (битовая карта, как правило, TIF или JPG) импортируется программой Autodesk Architectural Desktop 2004 в качестве подосновы. Если после импорта возникает проблема с масштабом изображения, то есть, нет четкой уверенности, что битовая карта импортирована в метрических единицах, для вставки изображения возможно использование программы Cad Overlay, которая легко подключается в среду AutoCAD, и в частности, в Autodesk Architectural Desktop 2004.

3. На подоснову наносится пятно посадки объекта, после чего, для упрощения работы программы, подоснову можно “заморозить”, т.е. отключить, чтобы она не отображалась на экране.

4. В пятне посадки создаются объемные формы будущего объекта, для этого используются Mass Elements, набор которых в Autodesk Architectural Desktop 2004 достаточно широк и включает различного рода геометрические фигуры (рис. 10)

5. Впоследствии легко редактируются форма, размеры и пропорции отдельных элементов путем изменения положения grips (опорных точек), а также посредством использования булевых операций (объединение, вычитание, пересечение). Программа при этом обеспечивает наглядность изображения (см. выше).

6. Параллельно, если необходимо, может быть создан рельеф местности, а формы объекта изменены с учетом особенностей посадки на рельеф.

7. Когда общая форма сооружения определена, дальнейшая работа над концепцией может вестись несколькими путями. Один из них — создание slice (поэтажных разрезов) на определенных уровнях и генерация из полученных линейных форм поверхностей, которые потом трансформируются в стены и перекрытия. Другой путь, наиболее уместный в том случае, если форма здания не очень сложная, заключается в формировании стен по контуру здания и в распределении их по этажам с использованием Project Navigator.

8. Концептуальная модель может быть сформирована с любой степенью детализации: программа позволяет вставить окна, двери, конвертировать несущие стены в фасадные системы, задавая последним любой рисунок переплетов.

9. Дальнейшая работа над концепцией может продолжаться в модуле VIZ Render, который позволяет создавать изображения, представляющие объект достаточно реалистично (рис. 11). Этому важно научить студентов в учебном процессе, поскольку впоследствии подобные навыки необходимы как для работы над учебными, так и над реальными проектами.

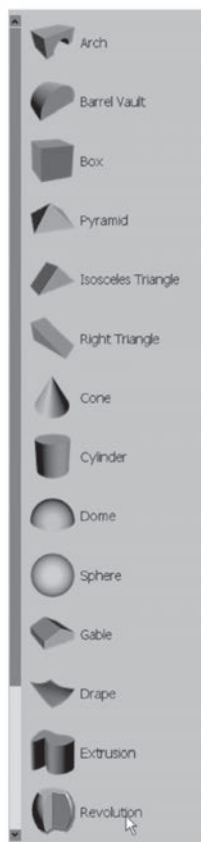

Рис. 10. Номенклатура объемных элементов в среде Autodesk Architectural Desktop 2004

Таким образом, следует учитывать, что новые архитектурные программы, помимо модулей для проектирования (создание стен, перекрытий, колонн, кровли, окон и пр.), в частности, Autodesk Architectural Desktop 2004, имеют широкие возможности для работы над проектом в стадии концепции. Поэтому, наряду с обучением студентов традиционной графической подачи эскиза-идеи, им следует предоставлять возможность формирования концептуальных проектных решений с использованием компьютерной графики.

Такая учебная работа, в частности, ведется в Архитектурном институте Одесской государственной академии строительства и архитектуры на кафедре Архитектуры и градостроительства (курс компьютерной графики). Результатом является достаточно высокий уровень подачи проекта в компьютерной графике при соискании квалификации “бакалавр”, а также “специалист” и “магистр”.

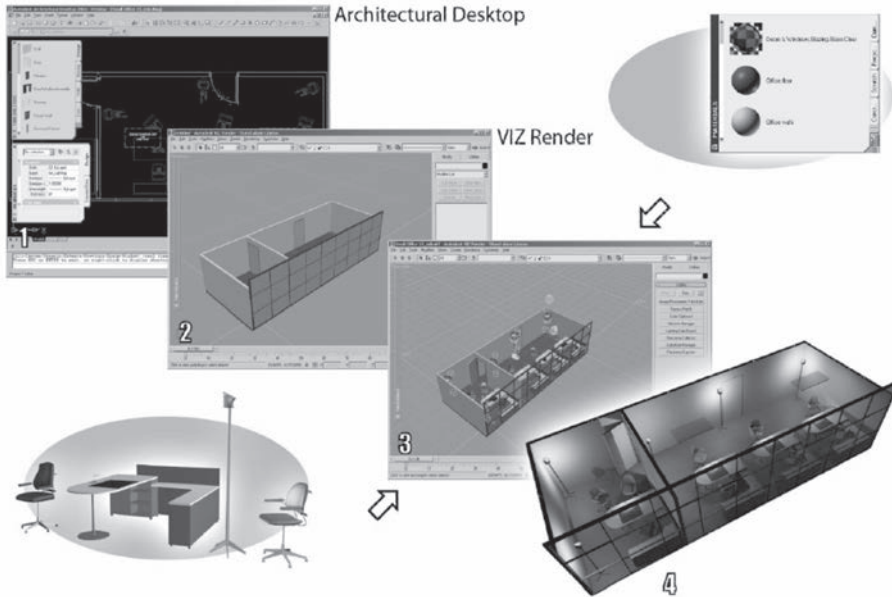

Рис. 11. Реалистичная визуализация — последний этап работы над концепцией.

УДК 711.45.4

Н. М. Ексарева, О. Дунский

ПРЕДПОСЫЛКИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ПРИМОРСКИХ ЦЕНТРОВ

В соответствии с “Общегосударственной программой формирования национальной экологической сети Украины на 2000-2015 годы” к особому природному коридору международного назначения отнесены прибрежно-морские природные ландшафты Черного моря. Там же отмечена необходимость создания буферных зон, граничащих с наиболее ценными участками экологической сети и способствующих снижению неблагоприятных природных и антропогенных факторов воздействия на человека. Формирование экологической сети предусматривает изменения в структуре земельного фонда страны путем отчуждения части земель хозяйственного использования к категориям, подлежащим особой охране.

Концепция социально-экономического развития г. Одессы от 26.07.2002 г. № 200-XXIV интегрирует и обобщает многочисленные отраслевые и целевые программные документы развития города, в том числе: модернизация морского фасада города путем его развития и реконструкции (первая очередь участок “Ланжерон — Аркадия”); проведение более четкого и рационального функционального зонирования территории города и его пригородной зоны; создание транспортного сообщения города по оси “север-юг”.

К приоритетным направлениям инвестиционной деятельности отнесены: развитие

сферы услуг; системы спортивно-оздоровительных учреждений и клубов; рекреационного хозяйства и международного туризма.

Градостроительные решения прибрежно-морской зоны Одесского залива должны способствовать рациональному природопользованию; повышению устойчивости природных и антропогенных ландшафтов, их экологическому равновесию; созданию городской среды с высоким гигиеническим комфортом.

В настоящее время продолжается поиск современных организационно-экономических форм управления морским побережьем и зонами отдыха.

В этой связи особого внимания заслуживает разработанная в 1999 году УАГ Одесского горисполкома “Программа развития Одесского побережья”, призванная разработать и реализовать современные принципы и механизмы функционально-планировочной организации прибрежных городских территорий, обосновать перспективные направления формирования морского фасада города.

Первый приморский общественный центр г. Одессы — ансамбль Николаевского бульвара и Потемкинской лестницы — начал свое формирование в 1823 году. Интенсивный рост промышленности predetermined свои условия развития прибрежной территории, которую в 1867 году отсекла от моря железнодорожная ветка. Преимущества приморского расположения города были утрачены, пространственная связь селитебной зоны с побережьем оказалась ограниченной.

Существующая застройка одесского побережья неравнозначна по своим художественным достоинствам, значительную часть которой составляют портово-промышленные здания и сооружения. Северная часть побережья занята причалами и гаванями порта, нефтегавани, предприятиями Пересыпи, не выразительной малоэтажной застройкой. В современных условиях целостный архитектурный облик одесского побережья, “морской фасад” города фактически не сформирован.

Таким образом, формирование приморских общественных центров на побережье Одесского залива обусловлено комплексом **социально-экономических** (агрессивное наступление урбанизированной среды на рекреационную полосу — уникальный и высокоценный ресурс для развития приоритетных направлений инвестиционной деятельности); **экологических** (неблагоприятная экологическая ситуация, необходимость создания здоровой среды, рекультивации земель); **градостроительных** (восстановление целостности планировочной структуры города, его связи с морем); **архитектурно-композиционных предпосылок** (функциональное насыщение территории, отвечающее инфраструктуре отдыха и туризма, формирование силуэта, морского фасада города).

Общественные приморские центры являются связующим звеном между урбанизированной городской средой, ландшафтом и морем, их постановку определяют сложившиеся композиционные оси планировочной структуры.

В мировой практике общественные приморские центры существуют как многофункциональные организмы в структуре города (ил. 1). Роттердам, Амстердам, Бейрут, Барселона, Шанхай, Нью-Йорк — неполный список городов, предпринявших значительные усилия для изменения своего “морского фасада”. Преобладающей функцией комплексов на побережье является деловая (бизнес-комплексы), помимо деловой жизни во многих приморских центрах концентрируется торговля, жилье, рекреация и спорт (ил. 2).

Иллюстрация 1. Примеры реконструкции городов: 1. Роттердам; 2. Амстердам; 3. Рюммельсбургер; 4. Вассерштадт

Иллюстрация 2. Деловой центр Чикаго

Современные приморские общественные комплексы стремятся к обособленности, камерности и своеобразию. Район “Water E” в г. Торонто — уникальный район с жилой, культурной, спортивной, рекреационной и коммерческой функциями, одновременно

камерный и насыщенный. В культурном центре проходит до 4000 событий ежегодно — начиная от творческих мастерских и уроков морского дела — до джазовых фестивалей и ярмарок кухонь мира. Несмотря на непрекращающуюся сутолоку, или благодаря этому, это один из самых престижных жилых районов г. Торонто (ил. 3, 4).

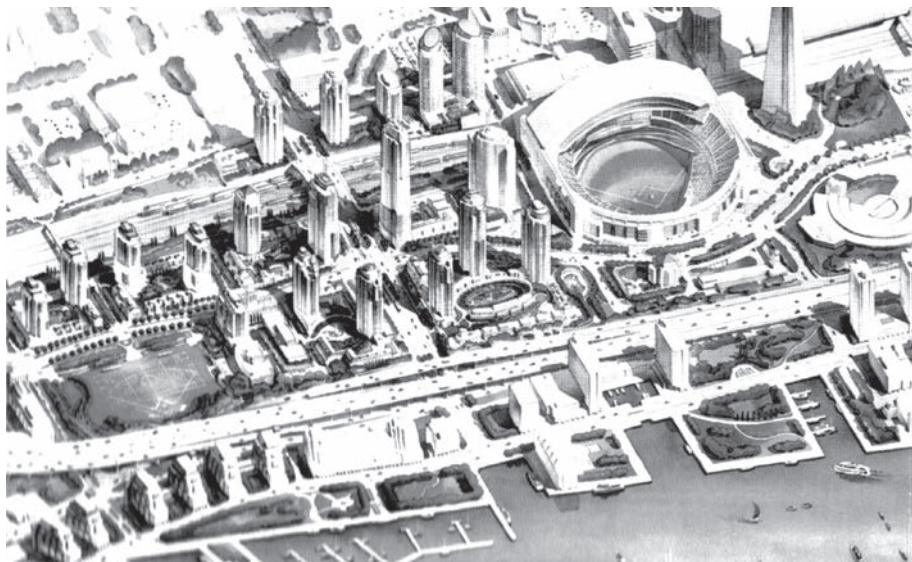

Иллюстрация 3. Вид района “Water E” с птичьего полета. Торонто

Иллюстрация 4. Вид района “Water E” с залива. Торонто

Опыт развития исторически сложившихся городов развитых стран, особенно с впропы показывает, что приморские многофункциональные центры развиваются на базе бывших промышленных предприятий, неудобных территорий, пустующих земель. Такие зоны, как правило, формируются на пересечении композиционных, инженерно-коммуника-

ционных осей планировочной структуры города.

Приморские центры нанизываются на природную ось — линию берега — определяя доминантные и подчиняющиеся им комплексы. Особенности архитектурной композиции общественных приморских центров обусловлены: тесной связью с существующим природным ландшафтом; двухсторонней ориентацией фасадов приморского центра — восприятие фасада с моря и суши; функционально-планировочной и композиционной связью приморских центров между собой.

Анализ мировой практики показал, что к тенденциям формирования приморских общественных центров относятся:

- приспособление и активизация приморских промышленных зон для их развития, рекультивация земель, освоение “неудобных” территорий;
- создание полифункциональных образований с доминирующим деловым, жилым, рекреационным, спортивным или другим ядром;
- линейно- и глубинно-композиционное освоение прибрежных территорий с узловым размещением центров, решением набережной;
- создание неповторимых выразительных силуэтов, с учетом их восприятия с моря и со стороны города.

В эпоху глобальной коммуникации и мировых сетей информации историческое наследие, природный ландшафт, региональное своеобразие, культура закладывают основы создания локального жизненного пространства, самобытных многофункциональных урбанизированных территорий.

УДК 061

Ю. М. Білоконь

ПРОСТОРОВЕ ВІДОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ (український досвід)

Суспільне життя майже завжди має просторове вираження засобами містобудування та регіонального планування. Містобудування є саме такою галуззю, яка спрямована на просторову (територіальну) організацію всієї сукупності соціально-економічних процесів життєдіяльності з врахуванням матеріальних та духовних потреб людини (суспільства).

В сучасних умовах України формується нова свідомість щодо пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Тому першочерговим завданням містобудування є сприяння їх матеріально-просторовій реалізації. Територіальний фактор набуває вирішального значення при виборі соціально-економічних цілей та засобів їх досягнення. Особливо це важливо враховувати при вирішенні найбільш масштабних містобудівних проблем щодо планувальної організації простору.

Містобудування у всі часи виконувало соціальне замовлення тієї частини суспільства, яка мала найбільший політичний і економічний вплив. Крім того, містобудівна діяльність обумовлена технічними можливостями. Будь-які зміни суспільно-економічних стосунків, розвиток матеріально-технічної бази неодмінно стають причиною змін у різноманітних формах містобудівної діяльності.

Сучасному періоду розвитку України як суверенної держави притаманні значні політичні та соціально-економічні перетворення. Впроваджуються демократичні форми правління і ринкові стосунки, які формують новий суспільний світогляд і відповідне йому містобудівне мислення. За таких умов виникає потреба в теоретичному обґрунтуванні містобудівної політики, враховуючи наслідки минулого періоду, а також сучасні перспективні проблеми.

Містобудівними об'єктами є матеріально-просторове оточення людини, а процес його формування ґрунтується на художньому, а також наукових методах. Ці методи відрізняються тим, що перший — суб'єктивний, оснований на індивідуальних категоріях (почуття, інтуїція, фантазія), другий — об'єктивний, в якому першорядну роль відіграють логіка, мислення і аналіз. Ці два методи — емоційний і раціональний — взаємодоповнюються в процесі архітектурного, містобудівного та інших видах проектування.

Таким чином, можна констатувати, що існують дуже тісні зв'язки соціально-економічних, екологічних та естетичних категорій з архітектурно-планувальною діяльністю на території міст та регіонів. Виходячи з цього, зрозуміло, що необхідно вміти «перекладати» всі ці категорії на проектно-планувальну «мову». Для цього використовуються моделі різних видів, які в спрощеному вигляді характеризують життєдіяльність суспільства в просторі. Йдеться про визначення окремих проявів поведінки різних соціальних груп населення на території міст та регіонів. Тенденції та закономірності такої поведінки є функціональною підставою щоб структурувати простір, виходячи з потреб його більш досконалої перспективної організації.

Засобами структурної організації простору, як об'єкту містобудівного планування, є зонування та регіоналізація (районування) території. Методом зонування визначаються територіальні особливості, згідно тих чи інших ознак (рівень господарчої засвоєності, щільність населення чи забудови, транспортних мереж та ін.). Регіоналізація територій дає змогу визначити структурні одиниці, які мають властивості єдності, тобто наближаються до поняття — територіальних систем. При такому моделюванні містобудівних об'єктів головна увага приділяється функціональним зв'язкам між структурними елементами та їх доцільному балансуванню.

Застосовуючи названі аналітичні засоби в процесі містобудівного проектування, визначається матеріально-просторова форма організації суспільства та робляться спроби її майбутнього удосконалення. Матеріально-просторова форма організації суспільства — історична категорія, яка завжди відповідає соціально-економічному та політичному устрою країни на даному етапі її розвитку. Тому пошук перспективних форм просторової організації суспільства здійснюється на базі науково виправданих прогнозів різних проявів його життєдіяльності. Багатоаспектна містобудівна діяльність взагалі спрямована на локалізацію та матеріально-технічне забезпечення процесів життєдіяльності, на «закріплення» в просторі всіх цих процесів.

Одним з важливих та маловідомих питань глобальної урбанізації є закономірності та механізми взаємопов'язаного розвитку соціально-культурних функцій міст різного типу на території регіонів. Мова йде про сучасні та майбутні способи життя міського населення в просторі, який є об'єктом містобудівного планування. Зокрема, виникає необхідність планувальними засобами подолати нерівнозначність в рівнях культурно-побутового обслуговування різних за величиною міських поселень в регіонах. В такому аспекті фундаментальне значення набуває, зокрема, взаємодія між регіональним

«центром» та «периферією», між центральними та периферійними зразками культури та поведінки населення. Виникають також поняття «стандартного» рівня громадського обслуговування населення та «унікального» — тобто тенденція концентрації зразків «унікальної» культури в системі центральних міст.

В аспекті просторової урбанізації території набувають значення питання поступового приєднання більшості населення до культурних цінностей, тобто розвитку соціально-культурного потенціалу населення, а також відповідної трансформації та модифікації навколишнього середовища. Таким чином, відбувається розширення сфери впливу найбільш великих культурних міських центрів, що є важливим стимулом формування міських агломерацій.

В соціально-культурній сфері, особливо велике значення має мобільність населення, яка створює функціональну та структурно-територіальну єдність окремих регіонів.

Сучасні процеси демократизації суспільства призводять до його диференціації, а разом з цим і його доквілля. Кожний регіон, місто та соціальні групи міського населення в перспективі будуть мати більш значну самостійність та відповідальність в різних сферах життєдіяльності, в тому числі і в сфері управління розвитком міст та територій. Зазначені вище периферійні елементи урбанізованих територій в перспективі можуть бути менш залежними, в тих чи інших аспектах, від «центру» і в більшій мірі враховувати свої власні пріоритети. Але все це не виключає необхідності розробки цілеспрямованих програм сумісного соціально-культурного та просторового розвитку міст та локальних територій. Такі програми, в свою чергу, є засобом досягнення бажаних цілей та забезпечення потреб всього міського населення регіонів і країни, що безпосередньо пов'язано зі стратегією розвитку суспільства, тобто з державним регулюванням процесів просторової урбанізації.

При визначенні особливостей урбанізації країни або району використовуються поняття «структура урбанізованої території» чи «планувальна структура урбанізованих територій». Вона визначається шляхом виділення міських центрів різного типу та значення, зон їх впливу, мережі транспортних комунікацій. Застосовуються також різні засоби зонування урбанізованих територій за показниками щільності населення, міських поселень та різних елементів урбанізованого доквілля.

Урбанізація — процес, який охоплює не тільки міську, але все в більшій мірі і сільську місцевість, визначаючи її трансформацію — демографічну, соціальну, економічну, просторову. Міста і агломерації різносторонньо впливають на оточуючу сільську територію, поступово трансформуючи її, і скорочуючи розміри. В результаті відбувається розвиток передмість великих міст. Одночасно спостерігається розповсюдження міських умов і норм життя в сільські поселення. Урбанізація сільської місцевості веде і до якісних її змін: зростають несільськогосподарські заняття сільського населення, збільшується його маятникова міграція (в міста і їх приміську зону); змінюється соціально-професійна і демографічна структура сільських жителів, їх спосіб життя, рівень благоустрою сільських поселень. Таким чином, формуються великі зони тяжіння крупних міст, в яких складаються тісні прямі і зворотні зв'язки із сільською місцевістю.

Сучасна ситуація, в якій опинилась людина, визначається екологічним оточенням, ускладненим соціально-економічними і психологічними проблемами. Крім того, дослідження людського організму свідчать про те, що він реагує на зміни оточуючого його природного і соціального середовища фізично та психологічно. Розуміння природно-со-

ціальної цілісності людини не можливе без розуміння єдності процесу розвитку, а також взаємозв'язку природи і культури. Культура являє собою форму зв'язку людини з природою, з усім оточуючим її світом, з самою собою та іншими людьми. Культура включає мову, звичаї, ідеї, вірування, звички, соціальну організацію, успадковані від минулого, технологічні процеси, системи цінностей. Вона несе на собі вельми суттєвий відбиток регіональності, тобто є суспільним надбанням конкретного простору розселення людей.

Зараз небезпечним стає процес руйнування первинного елементу — «просторового модуля» господарювання, забезпечуючого етнічну, етнокультурну і етнополітичну самоорганізацію та самостійність.

На сучасному етапі ключовою задачею стає підтримка згаданих первинних елементів господарювання, як основи економічної безпеки країни в цілому. Таким чином, первинні господарські елементи представляють «згорнуту» форму економіки, в традиційному розумінні, яка за певних умов розгортається в складну систему відтворених процесів.

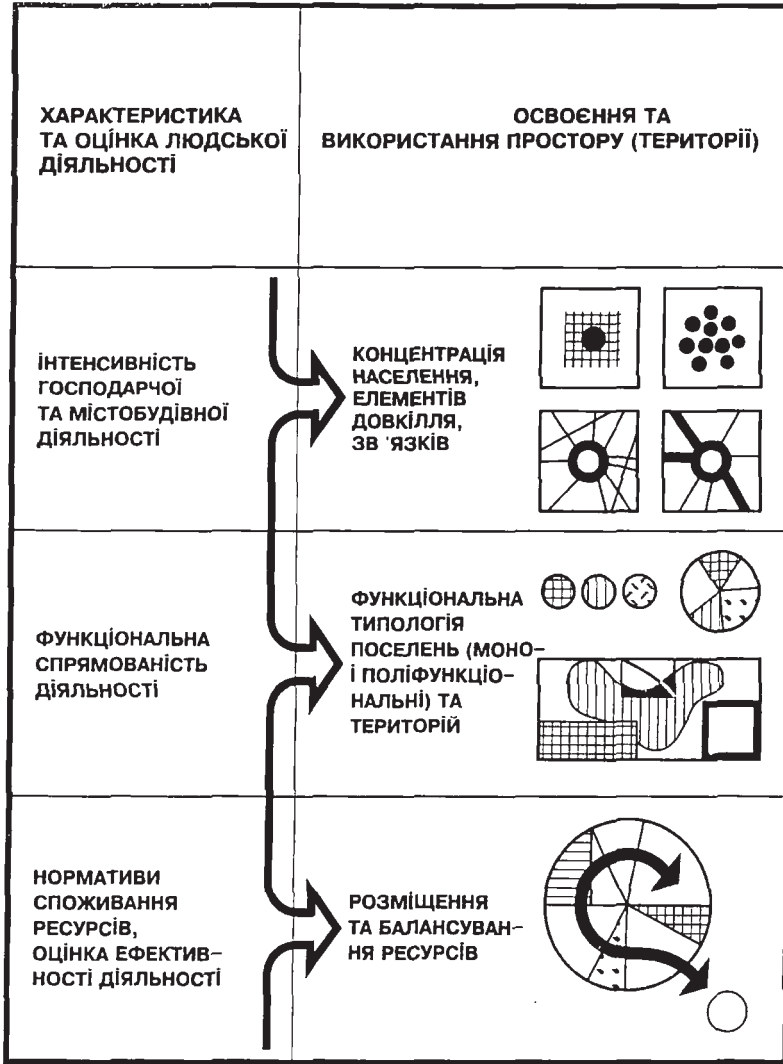
На основі викладеного, слід вказати на необхідність постійних структурних територіальних перетворень. Це, в першу чергу, стосується функціонального зонування на всіх територіальних рівнях. Методологічні дослідження в цьому напрямку мають дати відповідь на те, які форми територіальної організації в найбільшому ступені будуть сприяти ефективному управлінню господарською системою.

Розглянутий підхід до формування господарства свідчить, що простір всієї України має перетворитись на сукупність тісно пов'язаних один з одним, але достатньо завершених цілісних територіальних елементів, по суті — регіонів. Слід також зробити висновок про те, що ефективне управління регіоном не може бути здійснене, якщо в системі цільових установок його розвитку, поряд з матеріальними задачами забезпечення добробуту населення, не будуть ставитись культурологічні задачі.

Значну роль в інтеграції духовних початків в організації простору відіграє культура і політика. Ось, що має лежати в основі організації системи управління регіоном. Ці категорії торкаються проблеми якісного розвитку суспільства в цілому.

Виходячи з вищезазначеного, можна визначити генеральну ціль політики, яка заключається в підтриманні вільних взаємовідносин суб'єктів.

Політика повинна багато в чому бути творчістю, оскільки функціонування району залежить від факторів соціального, економічного, екологічного характеру. Регіон — це система нестійкої рівноваги, і в цьому зв'язку важливо визначити пріоритетну групу цілей. Генеральною метою політики є підтримання рівноваги в системі цільових установок. В цьому випадку культурно-орієнтована політика може виступати гарантом досягнення цільових установок гуманістичними засобами.

Мал. 1. Взаємозв'язок соціальних та просторових характеристик життєдіяльності населення

ББК 49(2)422 УДК 32

Л. Е. Подолянская

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ

ФОРМ БЫТОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ

В настоящее время в создании перспективного жилища с приближенным обслуживанием определились три направления, которые зависят от форм связи дома с учреждениями государственного обслуживания.

Первое направление. Это создание комплексов, в которые включены только виды культурно-бытового обслуживания, рассчитанные на работу жильцов на общественных началах. В свое время сектором теории и перспективных проблем КиевНИИТИ была разработана тема “Роль формы развития общественных начал в организации повседневного обслуживания населения”. Было выявлено, что из общего количества общественников 72,9 % составляют работающие и 27,1 % — неработающие. Были собраны данные о фактическом состоянии общественной деятельности жильцов и желаемом первоочередном развитии. Так, если распределить все виды общественной деятельности, существующей в настоящее время, по степени развития, то получится следующий порядок:

1 — общественное самоуправление, 2 — хозяйственно-бытовое обслуживание, 3 — общественный контроль, 4 — культурно-массовая работа, 5 — работа с детьми и подростками, 6 — общественное питание, 7 — медико-профилактическая работа, 8 — общефизическая подготовка. Желаемое распределение общественной деятельности согласно мнению жильцов-активистов должно быть осуществлено в следующем порядке: 1 — работа с детьми, 2 — общественное питание и торговля, 3 — общественное самоуправление, 4 — культурно-массовая работа, 5 — общественный контроль, 6 — общефизическая подготовка, 7 — медико-профилактическая работа, 8 — хозяйственно-бытовое обслуживание. Распределение видов общественной деятельности, за первоочередное развитие которого высказалось население: 1 — хозяйственно-бытовое обслуживание, 2 — работа с детьми и подростками, 3 — общественное питание и торговля, 4 — общефизическая подготовка, 5 — общественное самоуправление, 6 — медико-профилактическая работа, 7 — культурно-массовая работа, 8 — общественный контроль.

Проведенный дополнительный анализ позволяет рекомендовать при уточнении номенклатуры помещений для общественной работы, прежде всего, детскую группу, группу хозяйственно-бытового обслуживания, группу физической подготовки. Очевидно, общественное питание необходимо развивать с работой по государственной форме обслуживания.

По мере дальнейшего развития коллективного жилища все большее количество людей будет вовлечено в общественную деятельность и, конечно, значимость видов общественного обслуживания будет меняться. Скорее всего, на первый план выдвинутся такие виды обслуживания, как: работа с детьми, спортивная подготовка, культурно-массовая и медико-профилактическая работа. Остальное обслуживание несколько видоизменится с одновременной максимальной концентрацией. Активное развитие получают формы обслуживания по заказу.

Второе направление. Наряду с включением в комплекс общественной формы работы жильцов к быту приближаются некоторые развитые виды государственного обслуживания, то есть ряд учреждений первичного и некоторые виды периодического обслуживания. Учреждения государственного обслуживания должны быть доступны не только жильцам дома, но и посетителям извне. Это связано с тем, что государственные

учреждения должны быть рентабельны. Однако могут возникнуть трудности в эксплуатации, ввиду того, что невозможно точно определить количество населения извне, которое может подключиться к потреблению услуг, и почти невозможно регулировать это количество. Очевидно, при такой форме организации обслуживания в комплексе наряду с мерами, направленными на то, чтобы развитые формы государственного обслуживания были равноценные для всего населения, которое так или иначе будет в контакте с комплексом, необходимо обеспечивать возможность изменять состав и мощность этих учреждений в зависимости от конкретной ситуации. Эти дома могут служить центрами первично-повседневного обслуживания для группы домов, в составе которых нет учреждений государственного обслуживания, образуя вместе с ними целостно организованные жилые образования.

Одновременно в таком комплексе получают развитие различные формы общественной деятельности и общественные формы обслуживания: бесплатное, на началах взаимопомощи, либо на частичной оплате. Номенклатура учреждений государственного обслуживания уточняется, исходя из структуры сети обслуживания всего района. В структуре дома необходимо предусмотреть возможность расширения видов услуг в процессе эксплуатации, что связано с перспективным развитием и увеличением норм культурно бытового обслуживания населения.

Третье направление. Включение развитого комплекса учреждений государственного обслуживания, рассчитанного только на жильцов дома. В объемно-пространственную структуру домов наряду с помещениями первичного общественного центра войдет также и развитый комплекс государственных учреждений повседневного, периодического и даже некоторые виды эпизодического обслуживания, рассчитанные только на население данного дома-комплекса. Предлагаемая вместимость таких комплексов от 2 тыс. человек и более, что связано с необходимостью укрупнения учреждений торговли и бытового обслуживания до размеров, обеспечивающих достаточный ассортимент товаров и услуг, а также их рентабельность.

В будущем при дальнейшей концентрации бытовых предприятий, технически хорошо оснащенных, в том числе транспортными средствами, большое развитие получит обслуживание на дому по вызову, а также возрастет роль бюро заказов в доме, функции которого в связи с увеличением ассортимента услуг, выполняемых централизованными предприятиями, значительно возрастет. А потому, размещение мелких бытовых учреждений в доме будет излишним, неполноценным и экономически невыгодным. В доме останутся лишь те учреждения обслуживания, замена которых централизованными учреждениями, удаленными от дома, будет неудобной (комната здоровья, детская группа и др.).

УДК 711

Й. М. Голик

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ

МІСТОБУДІВНОЇ СИСТЕМ

В результаті змін соціально-економічних умов, у державі відбувається зміна концепції, щодо вирішення проблем урбанізації шляхом організації єдиної територіальної системи виробництва, обслуговування і розселення.

В наш час уже сформована регіональна містобудівна система повинна адаптуватися в нових економічних умовах. Містобудівні умови формування Закарпатської РМС можна поділити на три етапи. Перший етап — етап формування меж та кінцеве територіальне закріплення ієрархічної трьохступеневої структури поселень, між якими встановлені упорядковані зв'язки. Первинним системоутворюючими елементами є села чисельністю населення до 2000 тис. люд. із повсякденним рівнем обслуговування в радіусі до 10 км. Другою ланкою служать — районні міста-центри та зони їх впливу із рівнем частого та періодичного обслуговування в радіусі до 20 км. Вони представляють собою урбанізовані зони із розвинутими лінійними (низинна система поселень: Ужгород — Чоп, Ужгород — Перечин, Ужгород — Середнє, Хуст — Виноградів, Мукачево — Свалява) або радіальними (гірська і низинна система поселень: Мукачево, Хуст, Воловець, Міжгір'я) човниковими зв'язками населення та зоною їх впливу. І, на кінець, первинні системоутворюючі ланки Ужгороду — об'єднують всі поселення в зоні його впливу 0,5 — 0,75 годинної доступності “брутто” (від дверей житла до дверей об'єкту). Методом натурних спостережень, встановлювалася чисельність населення, яке прибуває в місто щоденно приміським та індивідуальним транспортом. Робота проводилася так — були встановлені пости групами по чотири людини на основних в'їздах в місто (магістральні вулиці). Пости працювали протягом години у вихідні і робочі дні. Виміри проводились в час “пік” (ранкові, обідні, вечірні) та періоди між ними. Спостереження велися протягом місяця в різні пори року впродовж 2000—2002 рр. В результаті чого було визначено, що приміським транспортом в місто щоденно прибуває близько 15 тис. люд. різними напрямками головних в'їздів. В літній час домінує автомобільний транспорт — 70 % і залізничний — 30 %.

Зв'язок міста-центру із периферійною зоною частково порушується, із-за визначених містобудівних умов: географічного положення, віддалі, щільності населення, зон впливу які накладаються. Це в свою чергу призводить до перехоплення приїжджаючих у місто-центр. Наприклад, у містах Мукачево і Ужгород, зони впливу яких накладаються, в деяких випадках існують двосторонні потоки: Ужгород — Мукачево, Мукачево — Ужгород; Ужгород — Чоп, Чоп — Ужгород; Свалява — Мукачево, Мукачево — Свалява. Визначені напрямки свідчать про те, що жителі менших поселень працюють і розвивають свій бізнес в більших поселеннях і навпаки — жителі більших поселень в менших. Межею найбільш інтенсивних зв'язків для середнього міста-центру є 0,75-1,0-годинна доступність, в межах якої в Ужгород прибуває до 80 % німецького населення.

Які ж надалі шляхи розвитку системи розселення яка склалася?

В наш час для всіх міст, містечок і поселень необхідно розробити коректування містобудівних документів, визначити склад першої черги будівництва та реконструкції громадсько-торгових центрів поселень. В поселеннях із чисельністю населення 1000—1200 люд. відновити в повному складі заклади обслуговування повсякденного попиту але із різною формою власності (клуб, ФАП, дитячі дошкільні заклади, пром- і прод-магазини, столові і інш.). Одночасно вести будівництво і проводити реконструкцію і

ремонт доріг до виробничих зон поселень.

Поселення, які знаходяться в зоні впливу більш розвинутих поселень із потенційними точками прикладання праці, вибирають напрям розвитку домінуючого поселення або перетворюються в зони відпочинку, тощо. Найбільш віддалені поселення, які знаходяться в гірській місцевості, перетворюються в природно-заповідні зони із розгорнутою мережею зеленого та сільського туризму. Більш розвинуті поселення, які знаходяться в зоні трудового впливу або мають потенціал виробничої бази — зростають і розвиваються у вибраному напрямі.

Все це відображає прогресивні тенденції зміни містобудівної системи в залежності від соціально-економічних вимог та із прив'язкою до конкретної ситуації в поселенні. Важливо, щоб такі зміни підняли та покращили ситуацію, вписалися в сучасні соціально-економічні вимоги.

Уже до початку 80-х років на території Закарпатського регіону сформувалася регіональна містобудівна система, яка об'єднала 13 адміністративних районів. Сучасні наукові дослідження дозволили визначити її структурні елементи: місто-центр та урбанізовані зони, умовна межа яких пройшла вістями, які з'єднують поселення і зовнішню зону в радіусі до 80 км від Ужгорода.

Опорну сітку розселення на території Закарпатської регіональної містобудівної системи склали в основному поселення, які виникли в різні історичні періоди. Аналіз проектних і наукових розробок радянського періоду дозволив виявити у всіх пропозиціях пріоритетне значення малих міст і містечок — районних центрів від 10 до 40 тис. люд., такі як Багрово, Буштино, В. Березний, В. Бичків, Середнє, Солотвино, Ясіня, Рахів і інш., в якості елементів розвитку. Районні центри в зоні регіональних містобудівних систем проявляють системні властивості формуючи в радіусі 20-25 км невеликі урбанізовані зони. Таким чином, до початку 1990-х років Закарпатська РМС представляла собою динамічну і стійку містобудівну систему із постійно посилюючими системними властивостями і їй притаманними особливостями із середнім містом-центром. Проблемна ситуація в галузі формування системи міських поселень в структурі регіональної містобудівної системи може бути представлена у двох аспектах: відсутність наукової методології містобудівного менеджменту і моніторингу; відсутність сучасних кадрів містобудівників в регіоні, які призвані реалізувати розроблену методологію на практиці. При розробці методології містобудівного менеджменту і моніторингу, формування системи розвитку малих міст і містечок в структурі Закарпатської РМС необхідно врахувати такі позиції: посилення ролі малих міст і містечок в структурі системи, потенційні ресурси, його "генетику" як скритий резерв розвитку.

Як же сформується Закарпатська РМС до 2020 року? До цього часу віддаль між містами скоротиться, що сприятиме посиленню маятникової міграції, так як швидкість міжміського транспорту значно вища за швидкість внутрішньо міського. В результаті, на базі провідних міст регіону в межах годинної доступності "брутто" буде сформовано в соціальному, економічному і містобудівному відношенні організм, який можна назвати розосередженим урбанізованим середовищем. Особливо це простежується в низинній групі поселень.

Як відомо, ідея розосередженого урбанізованого середовища не є нова, але в контексті Закарпатської РМС із середнім містом-центром вивчається і аналізується вперше. Така система має володіти всіма перевагами містобудівної компактною системи — високим

економічним і соціально-інформативним потенціалом для вибраного напрямку розвитку і разом із тим, завдяки своїй розосередженості, має більш високі санітарно-гігієнічні якості, упорядковані зони повсякденного відпочинку, раціонально використані міські території. В такій системі легко долати пороги розвитку. Разом із тим, необхідно відновлювати промисловість у напрямках притаманних регіону, в яких трудові і супутні їм культурно-побутові об'єкти повсякденного і частого попиту будуть розташовані в радіусі до 10 км, а також з'явиться можливість задовольнитися закладами періодичного і епізодичного попиту до 1,5-годинної доступності.

Одна із головних задач на перспективу — збереження дисперсної структури Закарпатської регіональної містобудівної системи в низинній системі поселень і зосередженої структури в гірській. Для цього необхідно використати економічні, адміністративні, моніторингові і містобудівні фактори:

1) розвиток урбанізованих периферійних територій із можливістю створення рівноцінних урбанізованих зон з метою скорочення навантаження на місто-центр та рівноцінні міста;

2) адміністративна належність територій;

3) розроблення для всієї Закарпатської субрегіональної містобудівної системи схеми генерального плану на перспективу, яка буде пов'язана із західною регіональною містобудівною системою, де необхідно вирішити комплексні проблеми просторової організації із варіантними рішеннями використання території під забудову, сільськогосподарські угіддя, промислові зони та рекреаційні території;

4) схема районного планування має розроблятися більш практичною та інформаційно конкретною для визначеної містобудівної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусов В.Н., Кротус В.Р., Листенгурт Ф.М. Системный подход к разработке региональных систем расселения // Достижения и перспективы МЦАТИ, КСА при Президиуме АН СССР — М., 1979. — Вып. 2. Города системы расселения — С. 26-40.
2. Дёмин Н.М. Управление развитием градостроительных систем, — К.: Бедмельник, — 1991. — 185 с.
3. Дёмин Н.М., Нимчук Н.Ф. Методы определения зон влияния городов. // В помощь проектировщику-градостроителю. — К.: 1972 — Вып. 1: Районная планировка и расселение. — С. 17-21.

УДК 711

О. С. Савицкая

РАЗМЕЩЕНИЕ ВЫСТАВОЧНЫХ КОМПЛЕКСОВ В КРУП-

НЫХ ГОРОДАХ

Выставочный комплекс — это система факторов, воздействующих на посетителя, удовлетворяющих его моральные и физические потребности, поэтому комплекс включает в себя не только павильоны определенной архитектуры, экспозиции в павильонах и на открытых площадках, зону конгрессов и симпозиумов, элементы ландшафта, транспортные системы, зоны отдыха и развлечений, но и систему помещений, обслуживающих посетителя. Комплекс доказал свое экономическое и функциональное преимущество перед павильоном-гигантом. Его легче и дешевле построить, через него легче выразить и довести до посетителя основную идею экспозиции.

Выставки являются зеркалом технического развития современного общества, поэтому их организация и техника их строительства базируется на передовых методах проектирования и строительства.

Выставочные объекты носят особый характер, и невозможно разграничить их функции.

Для того, чтобы они стали постоянными и эффективными, у этих комплексов должна быть предусмотрена возможность их расширения и реконструкции.

При создании новой выставки возникает вопрос о месте ее расположения и размерах территории. Первое требование — соседство большого города, так как выставка тесно связана с людьми, организациями, административными и культурными предприятиями и транспортными средствами города, и, наконец, этот город дает ей имя. Желательно включать в выставочный комплекс парковую зону, что улучшает общий пейзаж выставки и предопределяет место зоны отдыха.

Рассмотрев современную практику строительства выставочных комплексов можно выделить четыре вида размещения их в городской структуре

В историческом центре города; в структуре городской застройки; в рекреационной зоне города; в пригороде.

Выставочные здания, отражающие последние достижения в области строительной техники и новых материалов, сами являются важнейшими экспонатами и органично могут быть включены в ансамбль центра города.

Однако в центре города трудно бывает найти необходимую для выставки площадку. Кроме того, почти невозможным становится последующее ее расширение. Выделение центральной части города под выставку перерезает традиционные транспортные коммуникации. Возникает необходимость прокладки путепроводов и тоннелей.

Размещение выставочных комплексов во многом определяется планировочной структурой и транспортной системой города, наряду с дефицитом территории, сложность размещения выставочных комплексов в плане города заключается в том, что на их территории концентрируются интенсивные пешеходные потоки, которые, в свою очередь, создают транспортные потоки на автомагистралях, примыкающих к выставкам. Транспортная доступность выставочного комплекса во многом определяет удобство обслуживания посетителей и эффективность работы всего комплекса.

Посещаемость выставки зависит от времени, затрачиваемого посетителями на преодоление расстояния до места ее проведения. Если в центральных районах городов есть достаточной площади свободная территория с благоприятным рельефом и парком, то расположение универсальных выставочных комплексов в таких местах (рекреационных

зонах города) следует признать наиболее целесообразным.

Выбор территории за городом удорожает выставку из-за необходимости создания новых коммуникаций.

Окраинный вариант предусматривает наряду с благоустройством, превращение территории в будущем в центр новых районов.

Генеральный план развития выставочного комплекса предполагает проектные решения по системе внешнего городского транспорта. Данная система включает:

1. Сеть магистральных улиц, обеспечивающих возможности непосредственного подъезда к входам на территорию ВК;
2. Реконструкцию и строительство системы магистральных улиц предполагает разгрузку других существующих магистралей;
3. Строительство дополнительных выходов у станций метро;
4. Монорельсовую транспортную систему;
5. Вертолетные площадки;
6. Парковочные автомобильные площадки.

Для выставочного комплекса площадью 12 500—15 000 м² число посетителей в выходные дни может достигнуть 7—10 тыс. человек. Это нужно учитывать при создании транспортных коммуникаций и планировании системы обслуживания посетителей.

При нехватке площади участка выставочного комплекса для устройства стоянок автотранспорта возможно принять структуру движения транспорта, при которой основная масса приезжающих на выставку автомобилей остается на парковках, расположенных вне выставочного комплекса, а их пассажиры доставляются на территорию выставочного комплекса и обратно на специальных автобусах-челноках.

Такая схема позволяет снизить потребности в площадях для автомобильных и автобусных стоянок непосредственно в районе выставочного комплекса, где эти площади дефицитны, а также качественно снизить загрузку магистралей, соединяющих выставочный комплекс с периметром города.

Альтернативным вариантом может служить прокладка трассы специализированного вида транспорта типа монорельсовой дороги. Такое решение может оказаться выгодным только в случае сосредоточения в концевых точках этой магистрали крупных жилых районов или транспортных узлов (вокзалов или аэропортов).

Такой вариант означает и внесение сильных коррективов в планы развития города и ближайшего пригорода.

Транспортные магистрали должны обеспечить проезд:

- к гостиницам от аэропортов и обратно;
- к гостиницам от вокзалов и обратно;
- от вокзалов к выставочному комплексу;
- от гостиниц к выставочному комплексу;
- автобусов из пригорода и соседних областей к парковкам;
- автомобилей из пригорода и соседних областей к парковкам;
- автомобилей из города к парковкам выставочного комплекса;
- автобусов-челноков от парковок на периферии города к выставочному комплексу.

Потребность в парковочных площадях определяется из расчетов количества автомобилей и автобусов обслуживающих посетителей выставки в день максимальной нагрузки. Это количество складывается из следующих потоков:

- междугородные автобусы для жителей пригорода и соседних областей;
- автобусы, доставляющие посетителей с вокзалов;
- автобусы от гостиниц;
- автомобили жителей пригорода и соседних областей;
- автомобили горожан;
- автобусы-челноки.

Максимальное число посетителей, приезжающих в город самолетом определяется с учетом пропускной способности существующих аэропортов.

Проблема доставки пассажиров в город и в аэропорт непосредственно на и с территории выставочного комплекса может быть решена также с помощью городского воздушного транспорта. Для чего необходимо устройство вертолетных площадок выставочного комплекса.

Количество пассажиров определяется с учетом количества гостей из пригорода и соседних областей, использующих междугородний автобус для посещения выставок. Площадь парковок рассчитывается из учета 20 м² на автобус. Эти площади могут быть расположены в основном по периметру города и связаны с выставкой автобусами-челноками.

Из пригорода и соседних областей посетители могут приехать на собственных автомобилях. Из расчета 3 чел. в одном автомобиле. Остальные должны быть перевезены городским транспортом, в том числе метро.

Основные проблемы, которые порождают эти потоки — площади для парковок. Стоит принять минимальную норму — 12 м² на парковку одной легковой автомашины, для вычисления площади для парковки автомобилей.

Автобусы-челноки используются в основном для доставки посетителей выставочного комплекса от удаленных парковок, а также для доставки пассажиров от аэропортов и вокзалов к гостиницам и обратно.

Соответственно необходимо предусмотреть площадки для погрузки — разгрузки автобусов около выставочного комплекса. Для этого потребуются площади у разных входов.

Городские перевозки должны обеспечить транспортом следующие пассажирские потоки:

1. Аэропорты — гостиницы;
2. Аэропорт — выставка;
3. Вокзалы — гостиницы;
4. Гостиницы — выставка;
5. Вокзалы — выставка.

Основную нагрузку может взять на себя метро. Тем не менее, в ряде случаев (в особенности для обслуживания зарубежных посетителей) целесообразно организовать автобусы к гостиницам.

Для поездки на выставку в крупных городах, имеющих метрополитен, метро может воспользоваться половина полного потока посетителей выставки. Метро в состоянии обеспечить их доставку, проблема заключается в концентрации этого потока в одной точке и необходимости обеспечить выход со станции метро наверх.

Кроме того, возможно задействовать челночный транспорт от соседних станций и веток метро к выставочному комплексу.

При проектировании генерального плана выставки следует придавать значение ком-

пактности, стремясь к тому, чтобы посетители, несмотря на большую протяженность общей экспозиции, ясно представляли себе назначение отдельных сооружений, легко ориентировались в размещении разделов выставки. Это достигается четкой функциональной организацией территории. Одним из важных современных требований к проектированию генеральных планов выставочных комплексов является рассредоточенность входов на территорию комплекса, что особенно важно при проведении нескольких выставок и сопутствующих им мероприятий одновременно.

Разрабатывая генеральный план и планировочную структуру комплекса, необходимо определить: 1 — главный и второстепенные входы; 2 — автостоянки; 3 — открытые экспозиционные площадки; 4-5 — зону павильонов; 6 — крытые переходы; 7 — центр обслуживания; 8 — конгресс- центр; 9 — административные помещения; 10 — технические службы; 11 — кухню и т. д.

При проектировании выставочного комплекса необходимо иметь в виду его многоцелевое назначение.

Другое требование к месту проведения выставок — связь выставочной территории с парком. Экспозиция не ограничивается стенами выставочных зданий.

Анализ практики проектирования и строительства выставочных комплексов показывает, что соотношение закрытой и открытой площадей экспозиций составляет не меньше 1:1. Под открытым небом демонстрируются машины и механизмы, скульптуры и другие экспонаты. Парковый ландшафт с водоемами и зеленью входит в общую композицию выставки, которая одновременно является местом отдыха.

Площадь застройки выставочными зданиями занимает часть территории, отводимой под строительство. Кроме экспозиций под открытым небом, необходимы хозяйственная зона и места для стоянок автомашин, вертолетная площадка, резервная площадь для дальнейшего расширения.

Расположение павильонов на территории и стендов внутри павильонов должно предусматривать систему проездов и достаточно широких проходов (не менее 3 м), чтобы обеспечить свободную циркуляцию посетителей, а в случае возникновения аварийной ситуации (например, пожара) — возможность быстрой эвакуации большого количества людей и свободного доступа технических средств и специализированного персонала для устранения аварии.

Павильоны целесообразно соединять между собой крытыми переходами. Эти переходы связывают воедино экспозиции различных элементов комплекса, служат защитой от солнца, дождя, холода и зноя. Несколько расширив переходы, можно разместить в них различные служебные помещения: офисы, справочно-информационные киоски, буфеты, бары-кафе, гардеробы, туалеты.

Открытые площадки примыкают к павильонам и служат дополнением выставочной площади павильонов. Площадь открытых площадок должна быть приблизительно равна закрытой площади. Большая часть открытой площади отводится под проходы и движение грузов. При условии большого скопления посетителей она занимает 40—50 % от общей площади.

Планировочную структуру комплекса во многом определяет система пешеходных путей, связывающих все павильоны. На выставке нашли применение движущиеся тротуары, эскалаторы и другие виды транспорта. Движущиеся тротуары, типичные малоскоростные системы с большой провозной способностью, во многом определяют структуру терри-

тории выставки, связывают основные входы на территорию выставки, одновременно обеспечивая логическую ориентацию посетителей.

Канатная дорога дает возможность посетителям ознакомиться с общей планировкой выставки с наиболее высоких ее точек. Специальные такси обеспечивают доставку посетителей от одних павильонов к другим. Система автодорог выставки предназначена только для проезда обслуживающего транспорта, пожарных и медицинских автомобилей. Движущиеся пешеходные конвейеры, являющиеся существенной частью транспортной коммуникационной системы, заключены в прозрачные трубы.

Пешеходные движущиеся конвейеры связывают основные объекты посещения имеют протяженность до полутора км., скорость 2,5 км/ч, провозную способность 7 тыс. чел./ч. Эффективная работа этого вида транспорта практически свела время ожидания на остановках к нулю. Применение приподнятых над землей движущихся пешеходных конвейеров позволяет избежать пересечений с пешеходными потоками на уровне земли, а также улучшает обзор для посетителей выставки. Маршруты перевозки грузов и движение служебного транспорта должны быть строго изолированы от пешеходных путей. Размеры разгрузочных площадок сзади павильонов должны обеспечить удобную перегрузку подвозимых к павильонам товаров и экспонатов.

Для бесперебойной работы выставки требуются разного рода службы и предприятия, функции которых диктуют необходимость создания для них специальных сооружений.

Зона обслуживания комплекса располагается рядом с главным входом. На его долю приходится до 15 % брутто выставочной площади. В этом здании располагаются кассы для продажи входных билетов, информационный центр, в который интересующиеся могут попадать, минуя выставочную территорию, филиалы туристских агентств, городское справочное бюро, располагающее сведениями о наличии свободных мест в гостиницах, отделение почты, телеграфа, междугородный и международный телефон, интернет-кафе, отделения банков, необходимые службы быта, магазины, медпункт, бюро переводчиков, мини типографии, множительные центры.

Для проведения сопутствующих выставке конференций, симпозиумов, конгрессов, пресс-конференций используется конгресс-центр. В него входят конгресс-залы, комнаты переговоров, пресс-центр. Пресс-центр составляют помещения для работы журналистов, службы радио и телевидения для организации передач с выставки в городе по национальной сети. В той же зоне целесообразно разместить и ресторан, в котором можно проводить приемы и банкеты. Конференц-залы могут использоваться для разных целей, поэтому нужно предусмотреть возможность трансформации. Административная зона занимает примерно 10 % закрытой выставочной площади.

Рассредоточенность входов позволяет попадать во все зоны выставки, как с территории комплекса, так и снаружи.

Технические службы включают электроподстанцию, узел водо- и газоснабжения (может быть предусмотрена автономная артезианская скважина), канализационный узел. К техническим службам относят и всякого рода мастерские (слесарная, макетная, столярная и т. д.), гараж для индивидуальных машин персонала выставки и пожарные депо. Технические службы занимают 12-15 % закрытой выставочной площади. Выставочные комплексы, являясь многофункциональными учреждениями, привлекая на свою территорию интенсивные транспортные и пешеходные потоки, требуют рационального размещения в структуре города, в непосредственной близости от центра города или в

условиях удобной транспортной связи с общегородским центром, жилыми районами, сооружениями внешнего транспорта (вокзалами, аэропортами и т. д.).

ЛИТЕРАТУРА

1. А. А. Гайдученя. Динамическая архитектура. — К.: Будівельник, 1983.
2. В. А. Абызов, В. В. Куцевич. Архитектура общественных зданий с гибкой планировкой. — К.: Будівельник, 1990.
3. В. И. Ревякин. Выставки. — М.: Стройиздат, 1975.
4. Р. Р. Кликс. Художественное проектирование экспозиций. — М.: Высшая школа, 1978.
5. Ревякин В. И. Выставки (архитектура и экспозиция). — М.: Стройиздат, 1976. — 100 с. (Гос. ком. по гражданскому строительству и архитектуре при Госстрое СССР. Центр, науч.-исслед. и проектный институт типового и эксперимент. проектирования зрелищных, спортивных и адм. зданий и сооружений им. Б. С. Мезенцева).
6. Белинцева, Ирина Викторовна. Ансамбль Всесоюзной сельскохозяйственной выставки в контексте истории советской архитектуры 1930-х гг. / ВНИИ искусствознания, 1989.
7. Горштейн Г. В. Совершенствование управления выставочно-маркетинговой деятельностью отрасли (на примере Минатома России): Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. — Владимир, 2000. — 20 с.: ил. — Библиогр.: с. 19-20 (9 назв.).
8. Зарецкая Диана Михайловна. Участие России во всемирных выставках второй половины XIX века / Казанский гос. ун-т, 1983.
9. Ижикова Н. В. Ярмарка в социально-экономическом и культурологическом аспектах, 1998.

УДК 711.657

Ю. И. Четаков

ФРЕНК ГЕРИ. НОВЫЕ КОНЦЕПЦИИ ФОРМООБРАЗОВАНИЯ (Обзор проектных работ)

Френк О.Гери родился в Торонто в 1929 году. Его архитектурная деятельность связана с Лос-Анжелесом, где он работал. Начало его творческого пути приходится на 60-е годы, когда в “Новой архитектуре” уже определились лидеры, тезисы современного искусства были написаны, было произнесено “последнее слово в искусстве”, проповедующее отказ от орнамента и двусмысленности и чистоту белых стен. Первые его постройки появляются в переломный период, когда за “белой стеной обнаружилась пустота”. Они характеризуются нерешительностью в выборе приемов.

В начале 70-х годов Гери знакомится с видными архитекторами и художниками концептуального искусства Ф. Джонсоном, Р. Раушенбергом, Р. Серра, несомненно оказавшими на него сильное влияние. По словам Гери внутренний переход к концепциям постмодернизма и ассоциативного формообразования он сделал под воздействием теории психолога М. Векслера, научившего архитектора концентрировать эмоциональное напряжение зрителя на отдельных элементах формы.

Международная слава пришла к нему в 1978 году, когда он построил собственный

жилой дом в Санта-Монике. Фотографии этого дома были помещены во всех известнейших специальных журналах. Собственный дом напоминает наполовину построенное или наполовину разрушенное строение, что придает ему мистический подтекст. Он разобрал часть старого деревянного дома и обшил его гофрированной оцинкованной жстью, проволочной сеткой, неокрашенной фанерой. Старый дом как бы ведет диалог с новыми динамичными и необычно сочлененными формами. В проекте ярко проявился либерализм автора, признание к потребительскому материализму. Применены неромантические дешевые материалы, но, не смотря на это, жилище Гери является поэтическим и утонченным, примитивизм — наигранным, конструктивизм — экспресивным и динамичным. Соседи по району не поняли его новаций, дом сочли вторгнувшимся чужаком. Архитектор потерял большинство прежних клиентов, но вместо них нашлись многие другие заказчики — любители современного искусства.

По проектам Гери построен целый ряд интересных зданий в Лос-Анжелесе и его окрестностях. Дома его весьма разнообразны, но легко узнаваемы — они контекстуальны и богаты образами. Работая в русле постмодернизма и соблюдая правила этого стиля (приоритет художественных аспектов формообразования, аллюзионизм и исторические ассоциации, соответствие среде), он все же отличен от других лидеров. Наряду с такими видными практиками как Ф. Джонсон, Р. Вентури, Ч. Мур, Р. Стерн, С. Браун он представляет самобытное направление в современной архитектуре США. Проекты его также театрализованы и индивидуализированы, но в них больше психологии и лирики, нежели пародии и иронии.

Дом Нортон в Венис Бич на берегу Тихого океана (1984 г.) напоминает банальное пляжное здание. В его смотровой башне находится кабинет хозяина, в прошлом спасателя, а ныне сценариста. Гери оперирует цветами и материалами как художник-декоратор. Обилие казалось бы случайных деталей и красок — характерная черта архитектуры этого прибрежного района.

Юридическая школа Лойолы в Лос-Анжелесе (1984 г.) состоит из четырех объемов, скомпонованных в традициях университетских городков. Применен излюбленный прием — игра с внешними открытыми лестницами, колоннадами. Используются различные по массам, цвету и пластике формы. В результате достигнута деконструктивистская динамика, сложилось напряженное, но уравновешенное пространство между зданиями, где в едином ансамбле увязаны материалы, цвета, детали, свет и тень. При отсутствии прямых цитат заметно обращение к римским и романским источникам, особенно в решении площади и пешеходных галерей. В этой, как и во многих последующих работах, живут исторические праобразы. Но историзм Гери далек от традиционно-эkleктичного переписывания, он представляет собой совокупность существующих форм и приемов, является следствием воображения или иллюзий. Сходство — интуитивное, на уровне подсознания.

В г. Венисе (Калифорния) он запроектировал односемейный жилой дом Нортон Хаус, который трактуется автором как “разобранное здание” с просматривающимися интерьерами, где он предлагает своеобразные приемы в решении связи внутреннего и внешнего пространства. Трехэтажное продолговатое здание со сложным разрезом — дань уважения постмодернистской концепции Ч. Мура вертикальных связей в жилом доме. Там же в г. Венисе построен музей авиации и аэронавтики (1985 г.) — пристройка к существующему и реконструируемому кирпичному зданию музея. Здесь Гери сумел

создать напряжение между старым почти классическим зданием и новым корпусом. Новое здание — динамичная архитектура из сверхгабаритных форм. Перевернутая пирамида — кульминация формальных исканий. Для фасадной отделки применены металлические панели, по цвету — наподобие авиационного алюминия. Из поверхности крыши вырастают металлический шар и большая пирамида — символы космических тел и земной стабильности. Над главным фасадом консольно зависла и чарующе приковывает взгляд модель самолета “Локхид Ф-104 Старфайтер” в натуральный размер. Внешняя динамика, откровенно заимствованная, по признанию Гери, у советского конструктивизма, и театральность продолжают и внутри здания, в помещениях, где мостики, лестницы, фермы, консоли перемежаются с большими гладкими плоскостями стен, с самолетами и другими полукосмическими экспонатами. Критики назвали эту работу “архитектурой коллизий или архитектурой столкновений”. Гери учтиво парировал: “... нет, части здания не сталкиваются, а нежно соприкасаются”.

Знаменательной работой Гери является гостевой дом в Минеаполисе, построенный рядом с домом семьи Уинтонов. Предполагалось временное проживание в нем гостей — детей и внуков. Здание напоминает скульптуру из металла, стекла и кирпича. Скульптурность, перечисление геометрических форм — нарочитая авторская посылка. Проект является примером отношений между заказчиком и архитектором. Клиент беседует с художником по-приятельски непосредственно и доверительно, искренне, как с врачом или адвокатом, рассказывает историю, составленную из воспоминаний, желаний, впечатлений детства, а художник ставит каждый из этих фрагментов на свое место и облекает их в определенную форму. В результате возникают элементы предметно-пространственной среды в высшей степени эмоциональные, адресные, тонко ассоциативные. Например, камин и уголок отдыха с отделкой из кирпича должен быть нитью, связующей гостевой дом с домом хозяина (построенного с применением лицевого кирпича в традиционном духе по проекту Ф. Джонсона в 1952 году); двухсветный зал — вигвамообразная пирамида — напоминает об играх детства; гараж — стальной параллелепипед напоминает об увлечениях детей мототехникой.

Гери довольно часто, что похоже на пристрастие, выполняет проекты музейных зданий. Музей современного искусства в Лос-Анжелесе (1983 г.) — витражи, проволочные сетки, открытые фермы, экспозиция, размещаемая как внутри, так и снаружи. Так же как в музее авиации, частично использовано соседнее старое здание — бывший склад. Оно перестроено, но сохранены и освобождены от отделки конструктивные элементы, как бы подчеркивающие, что все историческое наследие достойно внимания. е ще один торговый склад превращается в музей и художественную галерею (Санта-Моника, 1988 г.). Кроме выставочных залов в комплекс включены кино-видео центр, ресторан на 75 мест, 4 небольших магазина, контора. Гери проектирует музей дизайна в Мюнхене (Германия), в котором залы — неожиданно сочлененные остроугольные объемы, стены и перегородки — масса белых оштукатуренных плоскостей, готовая быть фоном для интересных вещей.

В голливудском центре с его хаотической архитектурой Гери запроектировал библиотеку имени Френсис Говард Голдуин, которой заказчик хотел увековечить имя своей матери. Здание составлено из кубических форм различной величины, причем, они скомпонованы так, что в помещения из-под потолков проникает максимально рассеянный свет. Высокие потолки чередуются с низкими. Используются характерные

для архитектора материалы. Предельно прост план здания. Но поражает способность Гери, оперируя простыми средствами, добиваться “пульсации” объемов. Здесь, как и в некоторых других постройках, он развивает композиционную идею “однокомнатного дома” со специфичными визуальными и смысловыми связями пространств.

Рыбный ресторан в Кобе (Япония, 1989 г.) — цилиндрично-конический объем, фасады обшиты металлом, окрашены в ярко-красный. Натуралистично и рекламно вход украшает огромная (около 12 м высотой) вертикальная скульптурная композиция карпа — дань символам японской традиции в сюрреалистической интерпретации.

Ресторан “Ребекка” построен им в г. Венеции (1986 г.). В рядовую городскую застройку вписана обыкновенная закусочная с залом “вагона-ресторана”. Однако интерьер пропитан взволнованной самобытностью, появившейся при соединении казалось бы невозможного: бревенчатых стоек и подпорок с одной стороны, а с другой — огромных светильников из неоновых нитей, свисающих от потолка до пола, и отдаленно напоминающих сети, бутылкообразных рыб и прочих обитателей моря. Простота и скромность материалов и приемов неожиданно сочетаются с уникальными, высокохудожественными и весьма дорогими элементами дизайна.

Гери экспериментирует со стеклом, металлом, предметами декоративно-прикладного искусства, причем, в необычном соседстве или с необычным использованием их структуры. В архитектуру им включаются сетки, рамки, штампованные листы, литые, металлопрокат — их хрупкость трогательна. Для всех своих работ Гери выполнял макеты, комбинируя при этом иногда случайными предметами. Он занимался оформлением театра, выставок, проектированием мебели. Очень популярным стал, запатентованный в 1972 году мебельный гарнитур из 17 предметов “Изи Эджес”, который Гери выполнил собственноручно из гофрированного картона. Дешевый упаковочный материал, укрепленный клеем, деревянными и металлическими деталями, превратился в легкую, удобную, прочную и эластичную мебель. Но вскоре Гери прекращает массовый выпуск, хотя спрос был велик. В 1986 году он возобновляет изготовление картонной мебели, но, в виду уникальности образцов и их высокой цены, — только для музеев и частных коллекций.

Произведения Гери, независимо от их программы, узнаваемы и специфичны. Гери говорил, что черпает вдохновение на улицах. Его творчество отражает взгляд на американский образ жизни, в котором есть место для юмора и оптимизма. Его работы — пропаганда одухотворенности и художественности современной архитектуры.

УДК 711

І. А. Швець

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ВПЛИВУ МІСТОБУДІВНИХ ЧИННИКІВ НА УТВОРЕННЯ МЕРЕЖІ САКРАЛЬ-

НИХ ОБ'ЄКТІВ МІСТА

Місто є складним багатоаспектним утворенням, матеріально-просторовий прояв якого — природно-ландшафтні та антропогенні елементи — є середовищем життєдіяльності людей. Духовна сфера міста виявлена об'єктами культури, освіти, релігії. Храми, культові об'єкти, як матеріальне вираження сакральної сфери (*“духовне духовного”* [2, 128]), утворюють у місті специфічну мережу, для якої характерна як конфесійна, типологічна різноманітність, так і цілісність при протиставленні її світським компонентам.

У теперішній час відновлення релігійної свободи, після тривалого періоду десакралізації українських міст, постає завдання відновити повноцінність духовного компоненту їх архітектурно-розпланувальної структури міста. Для повноцінного розвитку мережі сакральних об'єктів міста необхідне усвідомлення цілісності досить складної, але єдиної мережі храмів і сакральних об'єктів, і виділення особливої галузі містобудування.

Розвиток релігійних об'єктів українських міст, і зокрема Дніпропетровська, приклад якого тут наводиться, ставить певні проблеми і завдання. Провідним зумовлюючим чинником виступає необхідність задоволення релігійних потреб віруючих у достатній кількості храмів потрібної місткості. Отже, можлива побудова нового храму; відтворення чи відновлення втраченого храму (якщо місце вільне і є потенційно вигідним); повернення не функціонуючого храму. При цьому необхідне вивчення рівня потреб громади і об'єктивних можливостей міста. А при побудові нового храму є важливим визначення критеріїв вибору місця релігійного та містобудівного характеру. Суттєвим є визначення містобудівної ролі існуючих історичних храмів у нових умовах, новозбудованих храмів й тих, що будуються. Виділення в архітектурно-розпланувальній структурі міста видів і типів сакральних об'єктів за різними критеріями.

Містобудівна наука достатньо об'ємно вивчила і вивчає різні аспекти розвитку міст, регіонів і територій. Однак саме дослідження сакрального компоненту міста, у матеріальному і в змістовному його вираженні, лише починає розроблятися останні кілька років [2]. Дослідження конкретних міст дотепер в Україні обмежуються з одного боку історико-містобудівними, містобудівними аспектами, а з іншого — історичними, краєзнавчими аспектами. Щодо Дніпропетровська містобудівний аспект — без виділення релігійного елементу виражений переважно у передпроектних дослідницьких роботах [3], Те О генеральних планів (до 1992 р.), та небагатьох наукових публікаціях. Дослідження з історії краю [1, та ін.], релігійно-історичні; з точки зору виявлення храмів як пам'яток архітектури та розробки історичних довідок окремих об'єктів. При цьому методичні підходи різних наук, при їх виваженому поєднанні, можуть застосовуватись для формування специфічної методики дослідження мережі сакральних об'єктів конкретного міста та міст взагалі.

Мережу храмів, сакральних місць і об'єктів великого міста складають існуючі тепер сакральні об'єкти — діючі (історичні та новозбудовані) храми, також свого часу вилучені, не діючі за призначенням храми; та сакральні місця втрачених храмів й сакральні місця і споруди давніх, дорелігійних культів. Окрім того, нами виділено т. зв. “квазісакральні” об'єкти — місця, або об'єкти не богослужбового призначення, які деколи носять своєрідний сакральний зміст¹. Храми й монастирі, як архітектурні об'єкти, є просторово найбільш виразними серед інших сакральних об'єктів, тому для нас важливо виділити їх як окремих тип.

Цілісна просторова мережа сакральних об'єктів є розвинутою системою, утворюючи елементи — різноманітні мережі. Функціонування цієї системи забезпечують зв'язки — зовнішні і внутрішні, прямі й зворотні. Отже, мережа сакральних місць і об'єктів міста розвинута (1) типологічно — за віровизнанням (різні християнські, іудейські, мусульманські, язичницькі тощо) та за ієрархією й за характером функціонування; (2) розвинута у часі, включаючи існуючі тепер сакральні об'єкти, та втрачені храми і нецерковні об'єкти — сакральні місця; (3) розвинута просторово, співставляючись з іншими містобудівними компонентами.

¹ Колись такими були перевози й лоцманські пристані як вузлові ділянки складного шляху — суходільного чи водного; міська брама, різні ландшафтні об'єкти тощо.

На території міста й регіону утворюється декілька мереж храмів і об'єктів різних віровизнань, що функціонують за внутрішніми принципами релігійної громади. Це відображає поліконфесійність або мультирелігійність населення міста. Кожна релігійна конфесія утворює ієрархізовану мережу, яка включає об'єкти з різним характером функціонування та з різним духовним значенням.

Дещо розширене з точки зору релігійної суті поняття “сакральних об'єктів” зумовлене потребою виділити об'єкти, важливі для визначення архітектурно-просторових аспектів духовності міста — на основі опозиції сакрального-світського. Просторовий, містобудівний аспект мережі сакральних місць і об'єктів, являє собою складну систему чинників, зв'язків і проявів. Кожен храм, кожна мережа храмів, всі об'єкти міста разом та всі об'єкти регіону пов'язані зі структурними елементами відповідних заселених територій різних рівнів — з кожним окремо й зі всіма разом. Відповідно до зв'язків з природно-ландшафтною основою, функціонально-розпланувальною структурою, з розплануванням каркасу міста, архітектурно-просторовою структурою, із візуальним, біопсихологічним і сакральним образом міста, утворюються своєрідні просторові мережі сакральних об'єктів, — наприклад один об'єкт може належати до різних мереж і відігравати різні ролі. Зв'язки між сакральними елементами та з іншими компонентами існують у кожному аспекті мережі і саме вони мають бути предметом дослідження.

Методологія дослідження містобудівної мережі сакральних місць і об'єктів повинна ґрунтуватись як на загальнонаукових підходах (системному, багатофакторного аналізу тощо). А також на відомих підходах містобудівної науки, при врахуванні специфічності об'єкту¹ — еволюційний, культурологічний підхід, географія.

У тій же мірі, у якій кожне місто є унікальним з оригінальним поєднанням і взаємодією неповторних його просторових компонентів й соціальних, історичних, ментальних, релігійних, функціональних проявів, у тій же мірі будуть оригінальними й підходи до вивчення різних його аспектів, і особливо мережі сакральних об'єктів. Приклад міста Дніпропетровська у певній мірі є характерним: з функціональної й політико-адміністративної точки зору — це одне з мільйонних міст-обласних центрів України, з потужною промисловою базою; з точки зору розташування — велике прирічкове місто, на обох берегах Дніпра, у степовій фізико-географічній зоні; з історичної точки зору — порівняно молоде місто (понад 200 р., та не більше 120 р. активної урбанізації), при вивченні історії якого значна увага приділяється освоєнню території та подіям до заснування міста. З точки зору розвитку мережі сакральних об'єктів є характерним значний вплив домиських об'єктів, а також втрата значної кількості храмів за період радянської

влади². Функціонування Дніпропетровська, як і кожного крупного міста поширюється на зону його впливу, отже потрібне врахування ландшафтно-урбаністичного контексту — агломерації.

¹ До якої залучається релігієзнавство, етнологія, історія, соціальна психологія.

² На території теперішнього міста було закрито 35 храмів, зруйновано 21 храм, лише 8 храмів функціонувало, та 14 використовувалось не за призначенням.

Одним з найважливіших аспектів є історичне вивчення мережі сакральних об'єктів, виявлення об'єктивних і суб'єктивних чинників та принципів традиційного її формування. Його предметом є просторові, конфесійні, ієрархічні, типологічні особливості еволюції мережі сакральних об'єктів минулих періодів, актуальний її уклад та перспективні можливості її майбутнього розвитку. У особливостях, принципах, факторах складення сакральної мережі проявляється постійна і безперервна спадковість як етносоціального, так і просторового розвитку регіону й міста. Історична мережа відображає, виявляє внутрішні ресурси конкретної території і визначає “каркас” її майбутнього освоєння, у тому числі й сакрального освоєння.

Матеріально-просторові властивості міста в цілому проявляються у синтезі *існуючих* природно-ландшафтних просторів з *перетвореними* природними елементами та *утвореними* урбаністичними елементами, якими є й храми.

Найсуттєвішими об'єктивними чинниками розміщення храмів як при виборі місця для заснування нового, так і визначення ролі вже існуючого храму та того, що відтворюється на історичному місці, є природні умови та умови “другої природи” — розпланувальна структура. “Набір” і міра впливу тих чи інших чинників відрізняються у кожному місті й регіоні та змінюється у часі. Так виявлено характерні для Придніпровського регіону особливості зміни факторів заселення території і розвитку релігійної мережі. При ранньому освоєнні, поселення та їх храми розвиваються разом і освоюють природне середовище згідно його властивостей. Далі на розміщення храмів впливає існуюче розпланування, але природно-ландшафтні чинники усе ж відіграють визначальну роль. При сучасному рівні урбанізації, на різних територіальних рівнях по-різному, на вибір місця для храму, поряд з потребами, впливає у першу чергу існуюча структура міста.

Для дослідження мережі сакральних об'єктів, суттєвим є виділення просторових рівнів — “ступенів наближення” при розгляді. Як вже зазначалось, вплив містобудівних чинників на розміщення храмів залежить від масштабу простору, також і особливості візуального сприйняття міського середовища, яке важливе для композиційного аналізу, відрізняються в масштабі міста, регіону чи безпосереднього оточення. Отже, у кожному конкретному місті, згідно природних і планувально-структурних умов важливо виділити ступеневий ряд просторових масштабів. Для Дніпропетровська із зоною впливу виділено чотири рівня: (1) “регіональний” масштаб — зона впливу Дніпропетровська (Дніпропетровсько-Дніпродзержинсько-Новомосковська агломерація). (2) “макрорівень” — масштаб теперішнього міста¹ та значного природно-просторового комплексу (долина ділянки Дніпра, заплава, вододільне плато тощо); (3) “мезорівень” — у межах міського планувального району або окремого природно-просторового комплексу (долини притоку Дніпра, пагорбу тощо); (4) масштаб середовищний (“мікропростори”) — простори, обмежені як правило найближчим оточенням конкретного об'єкту чи їх групи — планувально-структурний елемент, вузол, чи природний елемент (які проте можуть бути різних розмірів).

¹ До заснування міста ця ж територія сприймається як “мезорегіональний” рівень, але для цілісного дослідження важливе універсальне виділення.

При дослідженні функціональних, компоновальних, композиційних взаємозв'язків мережі сакральних об'єктів з іншими просторовими компонентами міста можливо застосовувати два підходи. З точки зору морфології компонентів природи (форми рельєфу, акваторії тощо) й міського планування (забудови) — вивчається їх морфологічне співвідношення між собою та з мережею сакральних об'єктів. З точки зору структурного каркасу природного і урбанізованого компонентів (елементи, осі, зв'язки, вузли) — проявляється інший, своєрідний зв'язок з ними сакральних об'єктів. У Дніпропетровську з точки зору морфології виділено, наприклад, долинні й височинні елементи рельєфу, великі й малі акваторії, а природний каркас формується вздовж долини Дніпра з долинами притоків. Відповідно вивчаються й зв'язки з ними мережі храмів. Розпланувальна структура на предмет ролі у ній храмів, може вивчатись як поєднання шести великих планувальних районів, або як лінійний структурний каркас поздовжніх і поперечних зв'язків та вузлів-центрів.

Сакральні об'єкти, будучи найсуттєвішими конституентами духовності міста, виконують поряд з власне сакральною ряд підпорядкованих їй містоформуючих функцій: інформативно-знакову, соціально-психологічну, естетичну, архітектурно-просторові, планувальні функції, культурологічну [2]. Можна говорити про дві ґрунтовні власне містобудівні функції храмів — планоструктуруючу і простороформуючу. Планоструктуруюча роль полягає у зв'язку храмів з функціональною і композиційною організацією міського плану, його структурного каркасу. Простороформуюча роль пов'язана з функціональною ієрархією системи міських просторів та з візуально-композиційними аспектами простору міста. При цьому кожна містоформуюча функція храмів, яка підлягає вивченню і визначенню, проявляється у двох аспектах — діяльнісному або соціально-функціональному та у просторово-композиційному. Так, діяльнісний аспект планоструктуруючої ролі храмів пов'язаний з тим, що вони є фокусними “об'єктами обслуговування”, у чомусь аналогічними громадським об'єктам. У естетичному аспекті проявляється характер композиційних зв'язків храмів з природними та існуючими розпланувальними елементами. Діяльнісний аспект простороформуючих функцій храмів, як об'єктів тяжіння відповідних етноконфесійних й релігійно-територіальних громад, проявляється у вирізненні й організації відповідної ступеневої системи міських просторів — районів, парафій. Візуальний, естетичний аспект пов'язаний з образно-просторовим потенціалом середовища міського ландшафту і ролі у ньому сакральних об'єктів.

У визначенні містобудівної ролі сакральних об'єктів має суттєве значення їх роль у створенні образу міста. Візуально-просторовий образ міста розвивається у сакральний образ, коли у ньому присутні елементи, що виражають духовність, з яких найбільш виразними є саме храми. При їх відсутності, сакральний образ інколи підмінюється іншими образами, що ґрунтуються на емоційному впливі, будемо вважати, домінуючих просторових елементів. Так, нам відомий приклад Дніпропетровська як “промислового гіганта”, хоча він і має виразну природно-просторову основу, своєрідну забудову, й також своєрідну мережу сакральних місць і об'єктів. Просторова, психологічна, історична багатомірність образу кожного міста, регіону виявляє відповідні особливості їх сакрального образу.

Вивчення мережі сакральних місць і об'єктів потребує своєрідного міждисци-

плінарного підходу, що відрізняється від традиційних у містобудуванні. Ускладнення методології відбувається не стільки за рахунок збільшення її у об'ємі, скільки завдяки специфічності застосування різноманітних методів. Завдання не тільки відновлення звичної ролі храмів, а й пошуку якоїсь інакшої їх просторової ролі у сучасному міському середовищі, потребує як еволюційного так і структурного містобудівного дослідження загальних і конкретно-регіональних принципів утворення мережі храмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дніпропетровськ: віхи історії. — Дніпропетровськ, 2001.
2. Криворучко Ю.І. Сакральні об'єкти у архітектурно-розпланувальній структурі міст України: проблеми дослідження та проектування.// Книга міст Галичини — НУ “ЛП”, 1999. — С.120-129.
3. Рекомендации по архитектурно-планировочному формированию центра Днепропетровска. — Днепрогражданпроект, 1976 (рукопись).
4. Ярина З.Н., Косицкий Я.В., Владимиров В.В. Основы теории градостроительства. — М, 1986.

УДК 723.3

Г. Л. Ковальська

РОЗМІЩЕННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В СТРУКТУРІ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

Для формування мережі та архітектурно-планувальної структури закладів вищої освіти велике значення має встановлення функціонально-планувальних зв'язків вищих навчальних закладів (ВНЗ) з міськими об'єктами (в масштабі міста, району, ділянки), які можна розділити на щоденні — здійснюються щодня або не менше 3-х разів на тиждень, періодичні — 1 раз на тиждень та епізодичні — кілька разів на рік.

До щоденних зв'язків для всіх ВНЗ незалежно від їх профілю відноситься зв'язок начальних зон з гуртожитками, для навчальних закладів мистецтва — з концертними залами, театрами та інш., для медичних — з клініками та лікарнями, для ВНЗ фізичної культури — зі спортивними спорудами, стадіонами, для ВНЗ сільськогосподарського профілю — з дослідними полями та фермами.

До періодичних зв'язків відносяться зв'язки університетів з науково-дослідними центрами; галузевих та технічних ВНЗ — з виробничими підприємствами відповідної галузі, всіх вищих навчальних закладів — зі стадіонами, загальноміським центром і т. інш.

До епізодичних зв'язків відносяться зв'язки ВНЗ з вокзалами, театрами, лікарнями та інш.

Найбільш вагомую умовою раціональної дислокації закладів вищої освіти є забезпечення зручних щоденних та періодичних зв'язків. Оптимальним варіантом здійснення функціонально-планувальних зв'язків між ВНЗ, науково-дослідними інститутами та виробництвом може служити навчально-науково-виробничий комплекс, де навчальні,

лабораторні та експериментально-дослідні підрозділи об'єднані спільними функціональними зонами. В цьому випадку ділянки навчального та наукового закладів межують одна з другою, що дає можливість кооперовано використовувати окремі навчально-лабораторні корпуси, рекреаційні приміщення, заклади культурно-спортивного та побутового обслуговування.

Функціональні контакти технічних навчальних закладів з науковими та промисловими підприємствами обумовлені заключенням тривалих комплексних договорів, з використанням ВНЗ експериментальної виробничої бази підприємства. Це визначає утворення єдиного комплексу «наука — навчання — виробництво».

Вдалими прикладами поєднання навчання та базових підприємств і організацій в м. Києві є розташування Національного аграрного університету на околиці міста в близькості до дослідних полів; Національного університету фізичного виховання і спорту — поблизу Центрального стадіону та Палацу спорту. Необхідність зв'язку різних факультетів Національного медичного університету з лікарнями та клініками міста обумовлює великий ступінь дисперсності розташування його окремих структурних підрозділів. Однак в районі розміщення головного корпусу університету сформовано медичний центр, у склад якого увійшли науково-дослідні інститути отолорінгології та стоматології, клінічні відділення та лікарні при них.

На основі установлених зв'язків ВНЗ різного профілю з об'єктами і зонами тяжіння можливо розробити рекомендації по розміщенню вищих навчальних закладів в структурі міста в залежності від їх профілю та можливого кооперування з іншими функціональними елементами міста.

Педагогічні інститути рекомендується розміщувати в пішохідній доступності від базових шкіл. Це обумовлює їх розташування на сельбищній території міста, бажано в центральних районах, поблизу загальноміських бібліотек і інших закладів культурно-освітнього призначення.

ВНЗ культури та мистецтва функціонально пов'язані з театрами, концертними залами, музеями, тому розміщувати їх доречно в загальноміському або районному громадському центрі.

Взаємозв'язки розміщення ВНЗ із системою загальноміських (районних) громадських центрів мають досить складний характер особливо для історично сформованих міст. Історичне ядро міста як правило обмежено щільним кільцем житлових та виробничих зон. В таких умовах для розміщення та розвитку вищого навчального закладу в центральній частині міста не завжди є необхідні територіальні ресурси. Разом з тим необхідно враховувати, що студенти відносяться до найбільш мобільної частини населення і самий високий рівень концентрації спілкування молоді характерний для загальноміських центрів. Звідси тяжіння ВНЗ безпосередньо до центру. Однак таке розміщення ВНЗ, із-за обмеження територій для розвитку, обумовлює ряд складних проблем з комплексним формування навчального закладу. Виникає необхідність виносити гуртожитки, спортивні та господарські зони в інші райони міста. В центральних районах міста бажано формувати відносно невеликі за місткістю навчальні заклади культури та мистецтва, для яких зв'язки з об'єктами культури центрального ядра міста відносяться до щоденних навчальних потреб. Тут можуть також розташовуватись педагогічні та економічні ВНЗ, які не потребують великих земельних ділянок і не пов'язані з виробництвом.

В технічних університетах та інститутах зв'язок з загальноміським центром є періо-

дичним, а більш вагомими є контакти навчальних корпусів з науково-лабораторними підрозділами. Більшість науково-дослідних інститутів технічного профілю займають значні земельні ділянки і розташовані за межами центрального району, де рекомендується розміщувати і відповідні навчальні заклади.

Важливе значення при формуванні мережі вищих навчальних закладів освіти, створенні комфортних санітарно-гігієнічних умов має взаємозв'язок ВНЗ з місцями масового відпочинку та парковими зонами.

На даний час більшість вищих навчальних закладів розташовано серед житлової забудови сельбищної території. Ділянки їх не завжди примикають до паркової території. Однак деякі ВНЗ сформувались поблизу зелених масивів, що покращує їх функціонування. Так, ще в XIX столітті при заснуванні Київського Імператорського університету було закладено сквер навпроти головного фасаду та ботанічний сад в безпосередній близькості до корпусів університету. Сквер та ботанічний сад збереглися до нашого часу, як зелені зони відпочинку мешканців центральної частини міста та студентів прилеглих навчальних закладів.

При будівництві нових університетів та інститутів на околиці міста є можливість включити озеленені ділянки в навчальні зони, що утворює необхідні екологічні умови для їх функціонування та відкриває перспективи для подальшого розвитку навчального закладу.

Архітектурно-планувальну структуру ВНЗ в значній мірі визначає також зв'язок навчальних зон з оточуючою забудовою.

В залежності від того, де розміщено навчальний заклад — в житловому оточенні, поряд з промисловими установами, науково-дослідними інститутами, в складі громадського центру, чи в приміській парковій зоні, в значній мірі формується функціонально-планувальна структура та об'ємно-просторові рішення навчальних будівель.

Функційні зв'язки навчального закладу з оточуючою забудовою можуть буди прямі та зворотні. До прямих відносяться контакти, що здійснюються в міському об'єкті, наприклад, відвідування студентами культурно-видовищних закладів міста. До зворотніх — використання мешканцями міста навчально-дослідних спортивних та інших споруд навчального закладу.

Проведений вище аналіз свідчить, що вимоги до розміщення ВНЗ в структурі міської забудови неоднозначні і в значній мірі залежать від профілю навчального закладу. Якщо ВНЗ гуманітарного профілю більше тяжіють до загальноміських культурно-побутових установ, то технічні навчальні заклади більш доцільно розміщувати поблизу відповідних науково-дослідних організацій та промислових зон. Незалежно від профілю всі заклади освіти повинні мати ефективні зв'язки з загальноміською соціально-культурною інфраструктурою, громадськими центрами, рекреаційними зонами, житловою забудовою. Тому при створенні нових та модернізації діючих вищих навчальних закладів особливу увагу в першу чергу необхідно приділяти оцінці ефективності транспортної мережі.

Бажано щоб середні затрати часу на рух від навчального закладу до всіх основних функціональних зон міста (об'єктів тяжіння) були мінімальні. Реалізація цієї вимоги в значній мірі залежить від якості зв'язку ВНЗ з головними магістралями, прилеглими вулицями, зручності пішохідних підходів до зупинок транспорту, раціональної організації руху міського пасажирського транспорту.

Для визначення ефективності транспортних сполучень в залежності від розташуван-

ня всього навчального закладу або окремих його структурних елементів, пропонується метод, заснований на врахуванні середніх витрат часу на переміщення від ВНЗ до пунктів тяжіння.

За варіантами рішень визначається середній час доступності на одного студента до певних об'єктів тяжіння (t) за формулою:

$$t = \sum_{i=1}^m t_i^{\dot{U}} G_i^{\dot{U}} + \sum_{j=1}^n t_j^{\dot{I}} G_j^{\dot{I}} + \sum_{k=1}^r t_k^{\dot{E}} G_k^{\dot{E}},$$

де $t_i^{\dot{U}}, t_j^{\dot{I}}, t_k^{\dot{E}}$ — час, який витрачає один студент на рух від навчальної зони до міського об'єкта тяжіння відповідно щоденного — “ i ”, періодичного — “ j ” та епізодичного — “ k ” характеру, де $i=1, 2, \dots, m, j=1, 2, \dots, n, k=1, 2, \dots, r$;

$G_i^{\dot{U}}, G_j^{\dot{I}}, G_k^{\dot{E}}$ — інтенсивність руху студентів до об'єктів тяжіння відповідно щоденного, періодичного та епізодичного характеру.

Для оцінки варіантів розташування ВНЗ або окремих його складових у місті по кожному з варіантів визначається цільова функція (критерій витрат часу на комунікації):

$$F = Nt \rightarrow \min,$$

де N — кількість студентів навчального закладу;

t — середній час доступності на одного студента до певних об'єктів тяжіння.

Відзначимо деякі особливості прийнятих розрахункових показників. Точкою відліку вважається місце перетину загальноміських магістралей центрального ядра міста. Периферійною зоною вважається територія за межами 30-хвилинної транспортної доступності до центрального ядра міста. Для розрахунків витрат часу швидкість руху міського пасажирського транспорту приймається 20-25 км/год, а на магістралях безперервного руху — 25-30 км/год. Протяжність перегонів між зупинками прийнято 400-500 м. Швидкість пішохода — 5 км/год, час очікування на зупинці — 5 хв.

Таким чином, як показав проведений аналіз, формування ВНЗ в ущільненій забудові залежить від багатьох містобудівних та соціально-економічних умов: взаємозв'язку навчального закладу з базовими підприємствами, з установами культурно-побутового обслуговування, зонами відпочинку. Архітектурно-планувальні особливості ВНЗ в значній мірі обумовлюються місцем розташування навчального закладу, характером зв'язків з загальноміськими та районними громадськими центрами, природним оточенням та суміжною забудовою. При цьому будівлі ВНЗ можуть займати локальне місце в загальній архітектурній композиції планувального району та всього міста або активно впливати на об'ємно-просторове рішення, з включенням в загальну композицію міських ансамблів. Модернізація мережі ВНЗ суттєво впливає на транспортні комунікації міста, потребує створення відповідних умов для ефективного зв'язку навчальних закладів між собою та особливо з загальноміськими громадськими центрами, науково-промисловими підприємствами та зонами відпочинку.

І. В. Гризлюк

МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ МЕРЕЖІ ЯК КОРИДОРИ МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ТЕРИТОРІЙ

Останню чверть ХХ сторіччя можна з повною упевненістю вважати точкою відліку для принципово нових тенденцій і глобальних соціально-економічних процесів, що намітилися у розвитку людства. Вони означилися як у діях окремих країн, так і їхніх регіональних об'єднань, зусилля яких зосереджені на пошукові власних напрямів і стратегій розвитку, спрямованих на початок наступного тисячоліття. Тим самим кидається виклик багатьом негативним процесам і явищам, що набрали силу і набули статусу світових криз у різних сферах людської діяльності. Найвідчутніше ці кризові явища позначаються на транспортних системах і мережах, що, за образним визначенням, є судинною системою як регіону в цілому, так і окремої держави зокрема. Це зумовлено багатьма чинниками, що пов'язані зі специфікою транспорту як ланки господарсько-виробничого процесу.

Транспортно-дорожній комплекс, що включає в себе основні види транспорту, шляхове і дорожнє господарство, є одним з найважливіших системоутворюючих елементів, що визначають ступінь розвитку економічного потенціалу і промислової структури будь-якої індустріально розвинутої країни. Якщо раніше вважалося, що транспорт лише сприяє діяльності галузей виробничої сфери, виконуючи обслуговуючу роль, то на даний час він став важливою і необхідною умовою їхнього зростання і розвитку. Саме цим визначається специфіка ролі, місця і механізмів розвитку самої транспортно-дорожньої системи. Вона має розвиватися випереджаючими темпами, перебуваючи водночас у функціонально-структурному балансі з іншими, насамперед базовими галузями народного господарства.

Завдання інтеграції у європейські транспортні мережі вимагають попереднього аналізу сучасних проблем та напрямів їх перспективного розвитку визначених ЄС. Адже європейська транспортна і комунікаційна структури сформовані із елементів національних мереж, які створювались у різних природних, соціально-економічних і політичних умовах. Хоча єдиний ринок і транспортна політика скорочують вплив національних границь на мережі, їх присутність очевидна. І найближчим часом, до того як ЄС створить інтегровану мережу інфраструктур, Європа усе ще буде вирішувати завдання подолання їх технічних, фінансових і організаційних (політичних) проблем.

Головна проблема європейської транспортної політики — триваюче збільшення вантажного і пасажирського руху. У 1992 році внутрішня торгівля ЄС-12 складала приблизно 10 млрд. тонн товарів. З розширенням у 1994, запуском Єс С і відкриттям Центральної і Східної Європи ці об'єми значно збільшились.

Збільшення транспортних потоків найбільше проявилось у тих частинах ЄС, що уже відчували транспортне перевантаження. Отже у комунікаційних мережах виникають додаткові перешкоди пасажирському і вантажному транспорту, особливо у зонах критичної урбанізації та високої функціональної щільності. Перевантаження очевидне навіть на головних транспортних артеріях на зразок коридорів Рейну і Рони чи на прикордонних пропускних пунктах у Польщі.

Пропуск міжнародних транспортних коридорів територією України створить передумови, але не вирішить проблеми включення національної транспортної мережі у світову транспортну систему, а нашої держави у Європейське співтовариство. За відсутності мінімального рівня розвитку прилеглих територій, який би стимулював створення інтеграційних вузлів, МТК будуть подібні автострадам через пустинні території які проїзджають без зупинок.

Світова транспортна система зараз переживає процес глибоких, фундаментальних змін. Одержано інтенсивні імпульси для розвитку процесів створення єдиного торгового ринку на різних континентах, істотно спрощено процедуру перетинання кордонів. У Європі виник ряд авторитетних організацій, що вивчають можливості і перспективи створення міжнародних транспортних коридорів, які мають з'єднати окремі міста або населені пункти в межах кількох країн. Йдеться про принципово нову технологію переміщення пасажирів і вантажів між регіонами європейського та інших континентів. На рис. 1 подано схему проходження деяких стратегічно важливих транспортних коридорів територією України. Як видно з рис. 1, таких стратегічних напрямків розроблено *чотири*:

- *Центральна Європа — країни СНД;*
- *Південна Європа, Близький Схід, Африка — країни СНД;*
- *Скандинавія, Балтика — Близький Схід, Закавказзя, Центральна Азія;*
- *Північна Європа — Середня Азія, Китай, Далекий Схід.*

Необхідно відзначити, що сама ідея МТК існує дуже давно. Наявність шляхів, що дають можливість швидко, безпечно і вигідно доставляти товари від місць їхнього виробництва до ринків збуту, поклала початок торгівлі як окремому виду діяльності людини. Через територію України пролягав шлях «із варяг у греки» ще за часів Київської Русі, а також проходив «Великий шовковий шлях», що з'єднував у давнину міста Західної Європи з Центральною Азією, Монголією та Китаєм.

Сьогодні МТК реалізують розширений спектр транспортних послуг. Це, по-перше, доставка вантажів найкоротшим шляхом і в мінімальні терміни. У МТК відбувається також перевалка вантажів з одного виду транспорту на інший та їхня обробка. Весь комплекс транспортних робіт вимагає розвитку як самих шляхів сполучення (автомобільні дороги, залізничні колії), так і транспортно-складських комплексів (ТСК) по обробці і перевалці вантажів (водні і повітряні порти, залізничні станції, контейнерні термінали), усієї транспортної інфраструктури (під'їзні шляхи, ремонтні підприємства, розгалужена сфера послуг).

Рис. 1. Схема стратегічно важливих транспортних напрямків, що проходять територією України.

Особливо важливу роль у системі МТК відіграє розвиток інформаційної інфраструктури, що акумулює, обробляє, зберігає й утилізує інформацію про наявність вантажу, потребу в тих або інших транспортних засобах, забезпечує безперервне спостереження за проходженням вантажів і підвищує рівень їх збереження.

Проте сьогодні ще не вироблено найбільш повного визначення МТК. У визначенні, запропонованому Робочою групою G-24 Європейської комісії з проблем розвитку транспортних коридорів, *припускається наявність автомобільного, залізничного, водного видів транспорту, що здійснюють свою діяльність у безпосередній близькості один від одного або у смузі шириною в десятки і навіть сотні кілометрів, але орієнтованих в одному напрямку.*

Таким чином, існування МТК передбачає використання на конкретному напрямку кількох видів транспорту, а також обов'язкову наявність високо насиченої інфраструктури для їхнього обслуговування, зв'язку, сервісу.

Саме поняття МТК передбачає швидке і безпечне просування пасажирів і вантажів. Це досягається в тому числі шляхом створення пільгових умов вантажоперевезень на маршрутах конкретного МТК.

Лише за наявності зазначених умов вантажоперевізник обирає серед багатьох можливих варіантів перевезень маршрут конкретного міжнародного транспортного коридору.

Основним для створення і функціонування МТК є принцип рівної зацікавленості, коли отриманий прибуток як підсумковий результат діяльності розподіляється пропорційно частковому внеску кожної сторони. Саме ж створення МТК здійснюється по двох напрямках: методом нового будівництва і шляхом реконструкції вже існуючих магістралей.

Вступ України до міжнародних транспортних організацій і структур, ратифікація ряду міжнародних угод, конвенцій та інших документів з питань транспортних систем і перевезень стали першими кроками, з яких почалася інтеграція українського транспортно-дорожнього комплексу в Європейську транспортну систему. Усі його об'єкти (автомобільні шляхи і залізниці, ТС тощо) розвиваються відповідно до визначених у вищезгаданій Концепції пріоритетів і послідовності створення транспортних коридорів.

Автомобільний транспорт має перспективу стійкого зростання, що зумовлено рядом

факторів. Це, зокрема, зміна структури розвитку економіки, насамперед галузей-споживачів послуг автоперевезень (легка промисловість, виробництво товарів широкого вжитку). Іншим фактором сприяння є розвиток малого і середнього підприємництва.

Вантажний автотранспорт дає кращу якість послуг та є більш надійним і безпечним. Порівняно із залізничними перевезеннями, тут легше контролюється цілісність вантажів, дотримання графіка завантаження і руху.

Залізничний транспорт має переваги як перевізник масових вантажів у великих обсягах на далекі відстані (300 км і більше).

У зв'язку зі спеціалізацією автомобільного і залізничного видів транспорту на різних вантажоперевезеннях не обумовлюється пріоритетність розвитку одного з них по відношенню до іншого. При цьому передбачається, що масові вантажі (паливо, руда, нафта, ліс, будівельні матеріали тощо) будуть перевозитись залізницями, а вантажі невеликого обсягу (особливо ті, що швидко псуються) — автомобілями. Таким чином, обидва види транспорту — *автомобільний і залізничний* — створюватимуть основу для міжнародної національної транспортної мережі України.

Створення МТК не тільки сприяє поліпшенню транспортного обслуговування, але й справляє значний безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток смуги прилеглої території шириною 80-130 км. Спорудження автомагістралей та створення сучасної сервісної інфраструктури вздовж них забезпечить роботою сотні тисяч чоловік як на будівництві, так і при експлуатації траси. При цьому виконання розрахованої мінімум на 15-20 років Програми замовлень на дорожньо-будівельні матеріали, машини і механізми сприятиме піднесенню і зростанню окремих секторів економіки, дасть потужний поштовх розвитку великої кількості підприємств транспортного машинобудівного комплексу та промисловості будівельних матеріалів (зокрема по виробництву цементу, металу і металоконструкцій).

За рахунок поліпшення роботи транспорту набудуть прискореного розвитку галузі народногосподарського комплексу регіонів, територією яких проходитимуть автомагістралі. Розширяться можливості переробки продукції на місцях з доставкою її споживачу у відповідному товарному вигляді. Разом з тим, треба мати на увазі, що транспорт має шкідливий вплив на навколишнє середовище. Це насамперед отруйні викиди у повітря, забруднення земель, поверхневих і ґрунтових вод, підвищення шуму.

Створення національної мережі МТК має значно зменшити негативний вплив автотранспорту на навколишні території. Досягатиметься це завдяки істотному поліпшенню умов руху, зменшенню перевантаження автомобільних шляхів, здійсненню на нових автомагістралях певних природоохоронних заходів та підвищенню рівня обслуговування водіїв, пасажирів і автотранспорту.

Забезпечення сприятливих умов руху на магістралях, більш рівномірна швидкість, усунення затримок і необґрунтованих змін режиму руху істотно зменшать шкідливі викиди в повітря.

Більше того, МТК вимагатимуть істотного поліпшення якості двигунів і використання тільки високоякісного палива для них. На автомагістралях транспортних коридорів будуть побудовані водовідстійники і споруди для очищення води.

За рахунок прокладання автотрас поза межами населених пунктів, регулювання забудови в їхній зоні, дотримання відповідних правил і параметрів при будівництві житлових і виробничих будівель можна значно знизити шкідливий вплив шуму від руху

автотранспорту. Автомагістралі, розташовані поблизу населених пунктів, обов'язково будуть обладнуватися протишумовими спорудами.

Координація робіт із спорудження та експлуатації нових швидкісних автомагістралей здійснюватиметься відкритим акціонерним товариством «Українські транспортні коридори».

Однією з першочергових умов залучення потоків транзитних вантажів для їх проходження через українську територію є ефективна тарифна політика, що враховує постійні зміни міжнародних вимог. На жаль, існуючі в Україні тарифні правила та умови, а також система інших зборів і платежів за міжнародні перевезення поки що не відповідають цим вимогам і вимагають внесення якісних змін. Саме тому, незважаючи на низькі загальні тарифи на перевезення, кінцеві транспортні витрати у зв'язку з додатковими платежами виявляються досить високими і значною мірою відштовхують споживачів транспортних послуг.

Питання прискореного проходження транспорту через пропускні пункти на державному кордоні — мабуть, найскладніше у міжнародних перевезеннях. Для його вирішення необхідно побудувати нову інфраструктуру пропускних пунктів на державному кордоні, яка відповідала б міжнародним стандартам. На маршрутах транспортних коридорів розміщено 12 автомобільних, 11 залізничних і 3 пропускні пункти в морських і річкових портах. Серед автомобільних лише пропускний пункт «Краковець», побудований у 1997 р., цілком відповідає всім без винятку міжнародним вимогам і стандартам. Інші пропускні пункти вимагають істотної реконструкції та будівництва нової інфраструктури.

З вищенаведеного випливає, що винятково вигідне географічне положення України робить нашу країну потенційно привабливою для залучення в систему Євро-Азіатських міжнародних транспортних коридорів. Це реальний крок до поліпшення соціально-економічного розвитку смуги прилеглих аграрних територій шириною 80-130 км, створення сучасної містобудівної та сервісної інфраструктури, реалізація якого вимагає проведення додаткових наукових досліджень питань їх містобудівної організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьев Ю.Л. Позиция Украины на евро-Азиатском рынке транспортных услуг: проблемы и приоритеты. Труды Международной конференции «Транспорт — в XXI век. Транспортные перевозки в странах СНГ, Балтии, Европы и Ближнего Востока». — Одесса. 21-22 октября 1998.
2. Гриневецкий С.Р. Транспортные коридоры: перспективы для региона // Судостроение. — 1998. — № 6-7. — С. 7-11.
3. Джангожин Р. Транспортные коридоры Украины и проблемы их безопасности // Зеркало недели. — 1999. — № 22. — 5 июня.
4. еременко А. «Городу русской славы» прочат роль украинского транспортного форпоста, а Украине — полноправное участие в формирующихся международных транспортных коридорах // Зеркало недели. — 1999. — № 24. — 19 июня.
5. Курлянд А.М. Проблемы и перспективы евро-Азиатского транспортного коридора. Паромная переправа Украина — Грузия // Труды Международной конференции «Транспорт — в XXI век. Транспортные перевозки в странах СНГ, Балтии, Европы и Ближнего Востока». Одесса. 21-22 октября 1998.

6. Маслов А. Тупики «коридорной» политики // Деловая Украина. — 1997. — № 62. — Сент.
7. Таран В.М. Морские порты Украины в системе международных транспортных коридоров // Труды Международной конференции “Транспорт — в XXI век. Транспортные перевозки в странах СНГ, Балтии, Европы и Ближнего Востока». — Одесса. 21-22 октября 1998.
8. Череп В.М. Транспортные коридоры все теснее связывают нас с Европой // Судостроение. — 1998. — № 6-7. — С. 4-7.

УДК 73.02

Н. И. Крыса

ПРОБЛЕМА ЦЕНТРА В ФОРМИРОВАНИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ

Так же, как и на Западе, только на 40 лет позже украинские градостроители столкнулись с негативными последствиями стихийного развития региональных урбанистических структур, ведущими к гипертрофированному развитию городов-центров, прилегающих к ним территорий и ухудшению всей среды обитания. Сложность функционирования и управления такими структурами направили градостроителей на решение злободневных технических и экономических задач. При этом в стороне остались вопросы, собственно породившие архитектуру, и в том числе градостроительство, как особый вид деятельности, отличный от строительства, инженерии и управления городским хозяйством. В первую очередь эти вопросы определяются проблемой композиционной образности в архитектуре. Гипертрофированные размеры городов-центров при отсутствии их ясного структурирования теряют свои гуманистические качества, превращаясь в пространственные монстры. На эту проблему указывают труды И. А. Лежавы, А. Э. Гутнова, И. А. Фомина, Ю. Н. Билоконя и др. ученых-градостроителей.

Теоретическое решение проблемы имеет смысл начать с изучения ее генезиса. Здесь актуальным будет анализ организации пространства центра в региональной градостроительной структуре, формирования города и региона под влиянием ландшафта и структуры региональных путей движения. Одним из интереснейших объектов анализа представляется, в данном случае, город Харьков как центр развитой урбанизированной региональной структуры.

Архитектурно-градостроительные проблемы этого региона исследовали И. А. Алферов, В. Л. Антонов, Р. Э. Любарский [1], Ю. М. Шкодовский, И. А. Лаврентьев и др. Историко-градостроительные вопросы поднимали в своих исследованиях В. Л. Антонов, С. А. Шубович, В. А. Новгородов.

Однако продолжает оставаться открытым вопрос о роли структурной организации центра в формировании его архитектурного образа, о том, что собственно актуализирует центр в восприятии человека.

Основополагающим фактором структуры региона служит ландшафт. Природный ландшафт Харькова имеет своеобразную пластическую структуру. Доминирующую роль здесь играет рельеф. Вытянутое с севера на юг центральное Нагорное плато является как бы визуально-пространственным фокусом этого района. Плато окружают три природных «амфитеатра». Первый, наиболее крупный, расположен с юга. Он ограничен

на западе склонами Холодной и Баварской гор, на востоке — пологим юго-восточным плато. Второй амфитеатр раскинулся в северо-западном направлении, между центральным плато и Холодной горой. Третий, выраженный наименее четко, разместился между двумя водоразделами восточных территорий [1]. Между амфитеатрами и плато пролегают обширные долины с небольшими речкам Харьковом и Лопанью. Они служат своеобразными границами, очерчивающими центральную возвышенность и тем, выделяя ее из ландшафтного окружения.

Основание Харькова было обусловлено проходившими через этот район торговыми путями от Киева и Москвы через Путивль на Дон и к Торским соляным озерам. Возникновение крепости связано с меридиональными путями крымских татар — Муравским и Изюмским шляхами, ведущими из Крыма в районы Тулы и Москвы. Как отмечает Д. И. Багалей, весьма естественно, что ядром поселения послужила наиболее безопасная в стратегическом отношении возвышенность между Харьковом и Лопанью. Условия порубежной крепости требовали связи Харькова с другими пограничными крепостями: Ахтыркой, Валками на западе, и Чугуевом, Печенегами и др. — на востоке, соединенными Ахтырско-Чугуевской дорогой; с Белгородом, как центром Белгородской линии укреплений, на севере, а с конца XVII века — с крепостями Изюмской линии укреплений на юге. В конце XVII — в нач. XVIII вв. появляется новый путь из Москвы, ведущий к Харькову с северо-востока через Липцы. В эту систему входили меридианальные пути меньшего значения между Белгородом, Харьковом и южными укреплениями. Харьковская крепость стала местом пересечения всех этих связей, она явилась как бы серединой крупного региона Слободской Украины (бывшего “Дикого поля”).

По мнению Д. И. Багаля, особенностью Харькова, было то, что посад в нем не был стабильным. Распространение поселений продолжалось за чертой крепости по всем направлениям, что обуславливалось центральным положением крепости и отсутствием естественных границ для такого расселения.

В условиях харьковского ландшафта Нагорное плато служило созданию запоминающегося образа середины, центра, своего рода сакрального узла, к которому тяготела вся пространственная система его окружающая. Узкий мыс плато в окружении речных долин как бы фиксировал точку в осваиваемом пространстве и тем был важен для путника, видевшего его издали, спускаясь с естественных амфитеатров вниз. Этот образ усилила крепость, построенная на мысе. Она представляла собой деревянное укрепление с десятью башнями. «Корона» крепости фиксировала, сакральную середину, вычленив ее из профанного хаоса. Эта же семантика распространялась на окружающие поселения. В долинах, окружающих плато, вокруг крепости формируется веноч слобод и в каждой выделяется своя середина. Она визуальна связана с основным центром и на иерархальном уровне слободы играет практически ту же роль.

Крепость и слободы создали функциональную структуру города, в основе которой лежало пересечение внешних путей движения у подножья холма. его дополняли огибающие центр внутренние связи между социальными центрами слобод в долинах рек. Эта структура на своем уровне отражала пространственную композицию города с ярко выраженными «серединными» акцентами. Пространственно их фиксировали на уровне города Успенская церковь с колокольной в окружении крепостных башен на верху плато, а на уровне слобод в долинах слободские церкви: Благовещенская, Николаевская и др.

Период классицизма еще больше усилил центронаправленный характер струк-

туры Харькова, возросла структурная роль и огибающих центр улиц. Увеличение количества слобод с их серединами сопровождалось композиционным усилением центрального ядра, что вело к его укрупнению. Основная иерархическая середина-центр усиливается: строится Покровская церковь и монастырский Покровский комплекс, перестраивается Успенский собор, строится новая Николаевская церковь, фиксирующая центр ближайшей слободы, которая входит теперь в состав собственно центра. Этот пространственный ансамбль вертикалей композиционно компенсирует потерю крепостных башен. Теперь на внешнее пространство работает не «корона» крепости, а пространственный комплекс центра города.

Преобразование Харькова в крупнейший город связано с промышленной революцией XIX — нач. XX вв. Она потрясла патриархальную жизнь городов и внесла в жизнь людей иную динамику деятельности, расширила ее возможности. В то же время промышленная революция перемолола устоявшуюся психологию людей. Железные дороги пролегли в долинах вдоль Нагорного плато. При них стали образовываться мощные конгломераты промышленных предприятий и обслуживающих поселков. Наиболее крупные предприятия сформировались вдоль Южной железной дороги в районах Ивановки и Н. Баварии, а позже по Балашевской железной дороге вдоль реки Немышля. Эти предприятия стимулировали развитие низинных районов, что выразилось в увеличении общей высоты застройки и высоты их «срединных» фиксаторов, приходских церквей. Так, Благовещенская церковь увеличила свою высоту до 90 метров, т. е. стала почти равной по высоте архитектурной доминанте города колокольне Успенского собора. Это привело к тому, что периферийные «середины» во внешних панорамах стали конкурировать с главным ансамблем. Более того, внешние панорамы оказались частью закрытыми производственной застройкой.

Таким образом, город потерял присущие ему срединные качества, прежняя сакральная середина, поднятая на холм, зрительно «провалилась» в выросшей и уплотнившейся застройке. В данном случае эстетический образ разошелся с функционально-прагматическим, ибо Харьков в этот период (на рубеже XIX — XX веков) стал центром Южнорусского экономического района, своего рода его финансовой серединой. Об этой его функции свидетельствует концентрация зданий банков и других финансовых учреждений, заполнивших территорию вокруг сакрального ядра (на площадях Николаевской, Торговой и др.).

В начале XX в. идея срединности снова становится актуальной и выражается в создании нового центра города — ансамбля пл. Дзержинского к северу от исторического ядра. Снова появляется тема «короны», венчающей холм. Ока, как прежде крепость, замыкает панорамы с дальних подъездов, теперь по железным дорогам. Два центра составляют теперь единую структуру. Однако интенсивное развитие региона вскоре требует новой поддержки центрального ядра. Это выражается в ряде конкурсных проектов на композицию центра города и в последствии разработки ПДП центра. Наиболее перспективным представлялось решение создания «ожерелья» периферийных доминант на важнейших внешних въездах, которые окружали бы и композиционно поддерживали исторические доминанты.

В настоящее время наиболее целесообразным можно признать принцип развития Харьковской региональной структуры вдоль формирующихся направлений концентрации мест приложения труда и расположения естественных доминант.

Важнейшими направлениями развития региональной структуры можно назвать южное — Ростовско-Донбасское и Крымское и северное — Московско-Белгородское. Этот традиционный каркас дополняется западным направлением на Киев — Львов.

Районы городской застройки и населенные пункты в этих направлениях чередуются с открытыми озелененными пространствами, предназначенными для санирования городской среды и для отдыха населения. Собственно Харьков как центр системы, развиваясь вдоль оси скоростных артерий, втягивает в сферу своей деятельности города региона в качестве опорных пунктов структуры. На них распространяется та же идея срединности, как бы выплеснувшаяся из урбанизированного центра вовне.

О сложности этого процесса писал в свое время А. Гутнов. Он отмечал, что в больших, особенно в крупнейших городах, установление композиционных связей общегородского центра с новыми периферийными районами усложняется. Эти связи не могут быть прямыми, непосредственными, они приобретают более сложный, иерархический характер. В частности, возникают “промежуточные” композиционные центры, которые играют ответственную роль в передаче пространственных связей от периферийной жилой застройки к общегородскому центру.

Крупнейшие центры наряду с уже рассмотренными функциями выполняют еще и особую социальную функцию как центры активного градостроительного и архитектурно-пространственного выражения динамики городских процессов, самих возможностей проявления этой динамики в пространстве. Они становятся важными ориентирами для других городов в определении реальных соотношений видимых, внешних и более скрытых внутренних сторон развития городской среды.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алферов И. А., Антонов В. Л., Любарский Р. Э. Формирование городской среды. — М.: Стройиздат, 1977. — 103 с.
2. Багалеј Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). Ист. монография. В 2-х т. — Т.1. — Репринт. изд. — Харьков, 1993. — 572 с.
3. Гутнов А. Города и люди. — М.: МП Ладыя, 1993. — 317 с.
4. Шубович С. А. Формирование структуры и композиции городов во второй половине XIX-XX вв. под влиянием транспортных факторов /на примере крупных городов Украины / Дис. ... канд. архит.: 18.00.04. — М., 1992.

УДК 796.5

Т. Ф. Панченко

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Азово-Чорноморський туристичний регіон, який охоплює туристичні центри, історичні міста, курорти, рекреаційні зони, природно-заповідні об'єкти тощо, розташований на півдні України в адміністративних межах Донецької, Запорізької, Миколаївської,

Одеської, Херсонської областей та Автономної республіки Крим і має спільні кордони з територіями Молдови та Румунії. Загальна довжина берегової лінії Азово-Чорноморського узбережжя України становить 2835 км. Територія регіону займає 167,1 тис. км² (27,7 % загальної площі території України).

Населення регіону на нинішній час становить близько 14,3 млн. чол. і складає 29,2 % всього населення України. Воно надзвичайно різноманітне за своїм національним складом та етнічними особливостями. Крім українців і росіян в окремих районах компактно проживають татари, німці, болгари, греки та представники інших народів. Значна частина населення Азово-Чорноморського регіону зайнята у різних сферах економічної діяльності, в тому числі і в туристичній галузі. *Трудові ресурси* регіону складають близько 8,7 млн. чол. або 59,8 % всього населення. Рівень зайнятості населення за місцем проживання знаходиться в межах 52,9-58,1 %.

Важливим фактором розвитку туризму у Азово-Чорноморському регіоні є *транспортна мережа*, яка складається із різних видів шляхів сполучення (залізничних колій, автомобільних доріг, судноплавних шляхів, тролейбусних ліній, повітряних сполучень тощо). Зовнішні перевезення туристів у обласні міста — центри туризму (Одеса, Миколаїв, Запоріжжя тощо) та в курортні населені пункти Азово-Чорноморського узбережжя (Севастополь, Євпаторія, Феодосія, Бердянськ тощо) здійснюються переважно залізничним транспортом. У всіх обласних містах та в деяких інших населених пунктах (Скадовськ, Бердянськ, Маріуполь тощо) є аеропорти. Поїздки до Алушти та Ялти забезпечуються міжміським тролейбусом, перевезення туристів між портами Ізмаїл, Одеса, Миколаїв, Херсон — морським пасажирським транспортом. Діють також річкові маршрути — Одеса — Херсон — Київ, Одеса — Ізмаїл та інші.

За комплексом фізико-географічних, економічних та містобудівних ознак виділяються 3 рекреаційно-туристичних субрегіони: Приазовський, Причорноморський та Кримський, які мають природні та історико-культурні особливості, а також певні відмінності у туристичному розвитку.

Приазовський субрегіон займає територію вздовж берегів Сиваської затоки та Азовського моря у межах Донецької, Запорізької та Генічеського району Херсонської області. Південні береги морського узбережжя погорбовані, урвисті, західні — переважно низовинні. В цій місцевості поширені піщані коси: Арабатська Стрілка, Бердянська, Білосарайська тощо. Курортними та рекреаційними ресурсами є піщані пляжі, мінеральні води різного хімічного складу, лікувальні грязі та ропа солоних озер і заток Азовського моря. Найвизначнішою є Приазовська група родовищ мулових грязей (Бердянське та Ногайське озера, Сиваські водойми, Маріупольська та Новоазовська затоки тощо); найвідоміші водні природні комплекси — це оз. Велике і гирло ріки Ташенак. Приазовський субрегіон розташований у степовій фізико-географічній зоні, флора і фауна якої збереглась у таких природно-заповідних об'єктах як біосферний заповідник Асканія-Нова, Український степовий природний заповідник, Азово-Сиваський національний природний парк, регіональний ландшафтний парк Меотида тощо. Для Приазов'я характерне поєднання рослинності приморських пісків, озер, лиманів, солончакових луків, літоральних боліт та різнотрав'я; тут водяться дрофа, гірський лелека, казарка, гриф тощо, морська акваторія багата на різні види риб, є один представник дельфінів — азовка. Деякі види орнітофауни занесені до Червоної книги України та до Європейського Червоного списку. Водно-болотні угіддя (згідно з Рамсарською конвенцією) мають міжнародне значення.

Важливе значення для економічного розвитку Приазов'я, в тому числі і туристичної галузі, має саме Азовське море. Перші історичні відомості про Азовське море належать давнім грекам (5 ст. до н.е.). Відомі плавання римських, візантійських, слов'янських мореплавців, київських князів, що свідчить про неабиякий інтерес до цих країв у давні часи.

Архітектурно-містобудівна спадщина Приазов'я представлена об'єктами кінця XVIII–XX століть. До Списку історичних міст і селищ України занесено 13 поселень Приазов'я, в тому числі курортні міста — Маріуполь, Бердянськ, Слов'янськ, Слов'яногірськ, Генічеськ, а також міста-центри туризму Донецьк, Запоріжжя та інші. Головними приазовськими курортами та зонами відпочинку є Бердянськ, Кирилівка, Ялта, Гурзуф та інші; всього близько 15 поселень. Від кінця XIX століття першим відомим грязьовим курортом став Бердянськ, цілющі властивості лікувальних ресурсів якого широко відомі.

У Приазов'ї найбільш сприятливі умови як для санаторно-курортного лікування, масового відпочинку дітей та сімей з дітьми, так і для організації туристично-екскурсійної діяльності, зокрема екологічного та етнографічного туризму.

Причорноморський субрегіон займає територію вздовж берегів Чорного моря в межах Одеської, Миколаївської, Херсонської (крім Генічеського району) областей. У Причорномор'ї морські береги від дельти Дунаю до Каркінітської затоки — низовинні, поширені намівні піщані коси (Кінбурнська, Тендрівська, Кароліно-Бугаз). Курортні та рекреаційні ресурси представлені широкими піщаними пляжами, лікувальними грязями та мінеральними водами. Основні запаси мулистих сульфідних грязей зосереджені в Куяльницькому, Хаджибейському та Тилігульському лиманах. Значні запаси мінеральних вод різного хімічного складу знаходяться у Причорноморському артезіанському басейні. Ця частина Азово-Чорноморського регіону розташована на Причорноморській низовині у степовій фізико-географічній зоні. Тут мають широкий вихід до Чорноморського басейну найбільші ріки України — Дніпро, Дністер, Дунай. Багата рослинність, плавні, різноманітні тварин (косуля, лось, дикий кабан), птахів (сокіл, фазан, дрофа), риби (анчоус, осетр, кефаль) — все це охороняється в межах природно-заповідних об'єктів таких, як Чорноморський та Дунайський біосферні заповідники, майбутніх національних природних парків Джарилгач, Кінбурнська коса та інших. Є унікальні пам'ятки природи — Одеські катакомби, скельні утворення. Природним об'єктом світового масштабу є дельта Дунаю, друга за величиною у Європі.

Чорне море відоме здавна, першими мореплавцями були критяни (16–15 ст. до н.е.). У 4 ст. до н.е. з'явився перший посібник з плавання по Чорному морю — “Перипл Внутрішнього моря”, що охоплював Середземне, Чорне й Азовське моря. Є відомості про плавання слов'янських мореплавців з часів Київської Русі, запорізьких козаків тощо. Це свідчить про великі традиції «давнього туризму» на Чорноморському узбережжі.

Архітектурно-містобудівна спадщина Причорномор'я пов'язана з епохою інтенсивного заселення краю після приєднання його до Російської імперії в кінці XVIII століття; найбільша кількість архітектурних пам'яток сконцентрована в Одесі. До Списку історичних міст і селищ України занесено 23 поселення Причорномор'я, в тому числі такі як Одеса, Миколаїв, Очаків, Херсон, Скадовськ, Білгород-Дністровський, Вилкове та інші.

Історія освоєння курортних і рекреаційних ресурсів цього краю налічує 150 років. Першим було створено у 1912 році курорт “Аркадія” (Одеса). Нині функціонує близько 50 курортів та зон відпочинку з розвинутою мережею санаторно-курортних закладів, будинків та баз відпочинку, дитячих оздоровчих таборів.

У Причорномор'ї сприятливі умови як для санаторно-курортного лікування, тривалого відпочинку населення, так і особливо для організації культурного, круїзного туризму, бізнес-туризму з головним центром міжнародного значення у місті Одесі.

Кримський субрегіон займає територію вздовж берегів Чорного і Азовського морів в межах Автономної Республіки Крим. Характерними для південних берегів Криму є схилі ландшафти з вираженою вертикальною поясністю; західні та східні береги — переважно низовинні. Курортні та рекреаційні ресурси представлено різноманітними пляжами (галькові, піщані, піщано-ракушнякові), солоними озерами з лікувальними грязями, мінеральними водами різного хімічного складу, гірськими ландшафтами, спелеоресурсами тощо. Серед великих солоних лиманних озер із лікувальними грязями найбільш відомі Старе озеро, Сакське озеро, Тобечицьке озеро та інші. Є значні ресурси мінеральних вод, одні з найбільших за потенціалом у Азово-Чорноморському регіоні. Кримський субрегіон розташований у степовій фізико-географічній зоні помірного поясу і лише Південний берег Криму у субтропічному фізико-географічному поясі. Різноманіття флори і фауни збереглося на території таких природно-заповідних об'єктів, як Кримський, Ялтинський гірсько-лісовий, Карадазький природні заповідники, Севастопольський і Чатирдазький національні природні парки, Нікітський ботанічний сад, у якому зібрані представники рослинного світу субтропічної зони, та інших.

Крим має багату і своєрідну історію. На його території збереглися стародавні сліди перебування людини епохи палеоліту (гrotи, печерні стоянки, археологічні знахідки тощо), знайдено багато пам'яток епохи неоліту та бронзи, наскельні зображення (3-2 тис. до н.е.), існують будівлі періоду Золотої Орди та Кримського ханства, а також багато пам'яток історико-культурної спадщини пізнішого періоду.

Унікальною є архітектурно-містобудівна спадщина: античні пам'ятки (від 4 ст. до н.е.), середньовічні фортеці, печерні міста — Мангуп, ески-Кермен, Чуфут-Кале тощо, культові споруди різних релігій (християнства, іудаїзму, караїмізму, ісламу тощо), палацові ансамблі XVI-XX століть. До Списку історичних міст і селищ України занесено 28 населених пунктів: Алупка, Бахчисарай, Гурзуф, Севастополь, Сімферополь, Старий Крим, Ялта та інші.

Освоєння курортних та рекреаційних ресурсів Криму почалося від 70-х рр. XIX ст. Головним курортним і туристичним центром міжнародного значення є Ялта, унікальними грязьовими курортами — Євпаторія, Саки. Всього на Кримському узбережжі функціонує понад 130 курортів та зон відпочинку.

Крим має сприятливі умови як для санаторно-курортного лікування, масового відпочинку населення, так і для різних видів туризму — культурного, пізнавального, екологічного, етнографічного, спелеотуризму тощо.

З урахуванням різноманіття та потенціалу природних і історико-культурних туристичних ресурсів у визначених субрегіонах Азово-Чорноморського регіону нині сформована мережа оздоровчих, рекреаційних, туристичних та готельних підприємств, питома вага яких становить близько 56,7% в загальнодержавній мережі таких закладів, що свідчить про провідну роль даного регіону у розвитку туристичної інфраструктури.

Деякі показники, що характеризують матеріальну базу для забезпечення туристичної діяльності за станом на 2000 р., наведені у табл. 1, 2, 3.

За статистичними даними, що охоплюють тільки частину мережі оздоровчих і рекреаційних закладів (санаторії, будинки відпочинку, оздоровчі табори), їх місткість

становить 253,3 тис. місць; з урахуванням відомчих даних про місткість інших закладів (бази відпочинку, туристичні бази, заклади 1-2-денного перебування, кемпінги тощо), що складає додатково близько 224,0 тис. місць, а також місткості підприємств готельного господарства — 35,5 тис. місць, потужність матеріальної бази у системі туризму Азово-Чорноморського регіону орієнтовно становить 512,8 тис. місць, що майже у 2 рази більше, ніж подається у офіційних даних. У розрізі субрегіонів питома вага місткості всіх видів закладів у Криму становить 34,0 %, у Причорномор'ї — 29,5 %, Приазов'ї — 36,5 %.

Таблиця 1

**Кількість та місткість оздоровчих і рекреаційних закладів
у Азово-Чорноморському регіоні**

Адміністративно-територіальні одиниці	Оздоровчі заклади		Рекреаційні заклади			
	санаторії та пансіонати з лікуванням		будинки та пансіонати відпочинку		дитячі оздоровчі табори (заміські)	
	кількість	місць	кількість	місць	кількість	місць
Автономна Республіка Крим	146	56981	107	27590	80	23278
м. Севастополь	3	555	3	765	9	3005
<i>Області Причорномор'я:</i>						
Одеська	37	15053	8	2023	42	8028
Миколаївська	8	2374	21	6791	33	8762
Херсонська	9	2119	36	8482	52	16648
<i>Області Приазов'я:</i>						
Донецька	20	4200	52	9475	101	32188
Запорізька	18	5169	7	1812	64	18027
Азово-Чорноморський регіон	238	85451	231	56938	372	109936
Україна	549	150554	266	62923	767	201573

Таблиця 2

Кількість та місткість готелів і місць для короткотермінового проживання

у Азово-Чорноморському регіоні

Адміністративно-територіальні одиниці	Готелі та інші місця короткотермінового проживання		Готелі	
	кількість	у них номерів	місць	коефіцієнт використання місткості
Автономна Республіка Крим	89	5570	11329	0,28
м. Севастополь	9	609	1279	0,78
<i>Області Причорномор'я:</i>				
Одеська	96	3674	8161	0,20
Миколаївська	44	1143	2490	0,09
Херсонська	47	1247	2817	0,19
<i>Області Приазов'я:</i>				
Донецька	73	3240	5910	0,22
Запорізька	50	1823	3554	0,32
Азово-Чорноморський регіон	399	16697	35540	–
Україна	1308	51012	102906	0,24

Таблиця 3

Кількість структурних підрозділів сфери сервісу у готелях та інших місцях для короткотермінового проживання

Адміністративно-територіальні одиниці	Автосто- янки	Ресторани, кафе, бари тощо	Сауни (лазні, басейни), пральні	Заклади торгівлі (магазини, кіоски тощо)
Автономна Республіка Крим	10	44	35	10
м. Севастополь	3	8	2	1
<i>Області Причорномор'я:</i>				
Одеська	18	38	17	12
Миколаївська	8	17	6	5
Херсонська	6	9	11	1
<i>Області Приазов'я:</i>				
Донецька	15	37	16	-
Запорізька	6	12	11	-
Азово-Чорноморський регіон	63	157	96	28
Україна	251	515	302	94

Згідно Закону України “Про генеральну схему планування території України” від 7 лютого 2002 року № 3059-III прогнозується подальший розвиток мережі оздоровчих, рекреаційних та туристичних закладів у Азово-Чорноморському регіоні до 2020 року і на більш далеку перспективу із збільшенням загальної місткості всіх видів закладів у 2,4 рази, що складатиме близько 1,2 млн. місць, а в зонах масового короткочасного

відпочинку — на пляжах, у лісопарках, садово-дачних селищах для місцевого населення регіону передбачено створити відповідні умови для близько 5,7 млн. відвідувачів.

Що стосується показників діяльності туристичних підприємств у даному регіоні у 2000 році, то вони мають такі характеристики відносно загальних туристичних потоків в Україні: у Автономній Республіці Крим включно у м. Севастополь було обслужено 38,72 % іноземних туристів, 23,71 % вітчизняних туристів, 52,14 % екскурсантів. Ці показники склали значно менші значення в розрізі Донецької, Миколаївської та Херсонської областей регіону, консолідована частка яких становила: у в'їзному туризмі — 2,79 %, внутрішньому туризмі — 9,50 %, в екскурсійних заходах — 2,93 %; в Одеській та Запорізькій областях вони були дещо вищими — відповідно 22,96 %, 13,83 % та 7,59 %.

Таким чином, найбільш туристично активними у регіоні є АР Крим і, зокрема, м. Севастополь, а також Одеська і Запорізька області.

На нинішній час найбільш стабільно функціонують у регіоні санаторні заклади, будинки відпочинку та висококомфортні готелі. Це в першу чергу оздоровчий та рекреаційний фонд Великої Ялти, міст Алушта, Євпаторія, Саки, Феодосія та інших курортних поселень в Криму; в Одеській області — це комплекси оздоровчих закладів у Куяльнику, в курортній зоні самої Одеси (“Лермонтовський”, “Аркадія”, Великий Фонтан тощо). В решті областей — Донецькій, Запорізькій, Миколаївській найбільш розвинена мережа рекреаційних закладів (будинки і пансіонати відпочинку, заміські дитячі табори), які ефективно функціонують переважно у три літні місяці. У Запорізькій області найбільш відомим є грязьовий курорт Бердянськ. В обласних центрах та інших населених пунктах регіону також функціонують кількості підприємств готельного господарства та туристичних закладів, до яких належать готелі “Лондонський”, “Вікторія”, туркомплекс “Одеса” та інші в Одесі, готель “Турист” і турбаза “Південний Буг” у Миколаєві, готелі “Запоріжжя” та “Хортиця” у Запоріжжі, готелі “Шахтар” та “Київ” у Донецьку, а також численні готелі на курортах АР Крим, в тому числі найбільш комфортабельні — “Ялта” та “Ореанда”.

У значній мірі діяльності багатьох оздоровчих, рекреаційних та туристичних закладів сприяють *туристичні організації*, що мають ліцензії на право надання туристичних послуг. Найбільше таких турфірм — в Криму та у Донецькій області. Туристичні організації розташовані переважно в обласних центрах, належать у більшості випадків до недержавних форм власності і забезпечують надання послуг туристам у проживанні, харчуванні, транспортуванні, екскурсіях тощо.

Характеризуючи сучасний стан функціонування системи туризму в Азово-Чорноморському регіоні, можна зробити такі висновки:

- найбільш розвинені і стабільно працюють у регіоні санаторії та пансіонати з лікуванням (їх місткість становить 57,4 % на рівні України), а також дитячі оздоровчі табори (54,5 %);

- кількість структурних підрозділів сфери сервісу у готелях та інших місцях короткотермінового проживання становить 25-30 % у загальній їх кількості по Україні, що у 2 рази вище, наприклад, ніж у Карпатському туристичному регіоні;

- у динаміці змін щодо мережі всіх видів закладів регіону у 2000 році порівняно із 1995 роком дещо зменшилась кількість місць у готелях з 42,3 тис. до 35,5 тис. місць (у Донецькій області — на 31,4 %, у Миколаївській області — на 24,0 %), знизилась також кількість місць у санаторіях та пансіонатах з лікуванням на близько 8,0 тис. місць

(у Донецькій області — на 32,2 %, у Одеській області — на 11,8%); разом з тим, вона збільшилась у Миколаївській та Херсонській областях (відповідно на 23,0 % та 77,0 %); найбільше втратила у регіоні практично в усіх областях (крім Миколаївської) мережа будинків та пансіонатів відпочинку — близько 17,6 тис. місць або 24,0 %.

Це свідчить про те, що у системі туризму Азово-Чорноморського регіону відбувається закономірний процес реструктуризації мережі закладів, підвищується рівень сфери сервісу, виникає потреба у нових типах закладів (готельних, обслуговуючих, розважальних тощо), що актуалізує цю проблему як у напрямку проведення сучасних наукових досліджень, так і у професійній підготовці архітектурних кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник України за 2000 рік. — К.: Техніка, 2001. — С. 316, 343, 472-477.
2. Панченко Т.Ф. Азово-Чорноморські рекреаційні регіони. енциклопедія Сучасної України, т.1. — К., 2001. — С. 221-222.
3. Туризм в Україні. Статистичний бюлетень. — К., 2001. — С. 25-27.

УДК 72.01

Г. Л. Контева

СТРУКТУРА ДВИЖЕНИЯ И КОМПОЗИЦИИ ГОРОДА ИЗЮМА

Важная проблема современной архитектуры, — отсутствие ясно читаемой структуры городских пространств; “смазанность”, в связи с этим языка архитектуры, нивелирование ее художественных качеств и психологического воздействия на потребителя. Соответственно, поставлена цель — раскрыть принцип ритмического построения в градостроительной композиции, обосновать композиционные качества ритма через выявления так называемых “пороговых пространств” в направлении пути движения.

В городской среде возможно решающую роль играет система путей движения и цепь ритмических акцентов, формирующих ее композиционно-пространственный характер. Об этом аспекте городской композиции писал еще Л. М. Тверской. е . Л. Беляева, а затем В. Л. Антонов обосновали роль ритмических акцентов в художественно-образных архитектурно-градостроительных построениях, отмечая при этом роль психологического воздействия акцентов на зрителя.

Современные исследования все больше обращаются к вопросам психологии восприятия и, в том числе, к архетипическим корням восприятия пространства (А. В. Иконников, А. А. Пучков, С. А. Шубович). Это отвечает общей концепции современной культуры, ориентирующей науку на изучение гуманитарной составляющей в любом ее проявлении. В связи с этим, вопросы ритмической организации городского пространства могут быть исследованы уже с новых научных позиций.

Для эмоционально-эстетического восприятия городской среды в процессе движения

актуальным является эффект преодоления. В связи с этим, в факторе движения наиболее интересным может стать изучение “пороговых пространств”, акцентирующих ритмические закономерности, как закономерности преодоления. Раскрытие данной проблемы включает сопоставительный анализ искусствоведческих, литературоведческих, общенаучных и архитектурных концепций А. В. Иконникова, К. Линча, е. Л. Беляевой, Л. М. Тверского, В. Л. Антонова, С. А. Шубович, Ю. С. Ушакова, А. Г. Раппапорта, Г. Ю. Сомова, Л. С. Выготского, В. Б. Шкловского, У. Эко, С. Нихоэлса, Д. С. Лихачева, В. Н. Локтева, В. Н. Топорова, А. Я. Гуревича и др. для выявления принципов, которые распространяются на архитектуру. Их научные концепции дают фундаментальную основу для исследования генетической, философской и мифологической сущности движения, в основе которого лежит ритмический ряд “пороговых” пространств, являющихся важной составляющей образного языка архитектуры.

В качестве объекта анализа выбрана историческая структура города Изюма XVII–XVIII вв.; выявлен принцип построения его ритмической градостроительной структуры.

Изюм как древнее поселение возник у места впадения Сальницы в Северский Донец. На его правом берегу возвышается большая и длинная гора, которая видна за много километров. Если смотреть на гору издали, она напоминает длинный насыпной курган. Являясь единственной в своем роде примечательной особенностью рельефа этого степного края, гора издавна служила ориентиром на пути из Половецкой степи в Русь.

Историки (Б. А. Рыбаков, А. Н. Насонов, С. А. Плетнева, Н. В. Сибилов) полагают, что граница между Русью и Половецкой степью в XII веке проходила по Донцу в районе современного Изюма, поэтому вполне вероятно, что гора, именуемая Изюм-Курган или Кремянец, в то время была пограничной вехой. Правый берег Донца считался татарским, а левый — русским. На высокой горе, по мнению харьковского архиепископа Филарета, татары построили крепость для защиты на случай нападения русских. Они-то и дали название горе — Узун или в переосмыслении на русской почве — Изюм. При этом гора Кремянец играла ведущую роль в ощущении границы.

Предположительно, впервые Изюмский курган упоминается в “Слове о полку Игореве”. Спустившись с кургана и оглянувшись назад, шедшие на Дон, воины Игоря с полным основанием могли говорить: “О Русская земле! Уже за шеломянем еси!” (в словаре И. И. Срезневского “шеломя” толкуется как гора, холм, гряда холмов). Курган настолько высокий и длинный, что скрывал от взора “Русскую землю” [3]. Этот поэтический образ “Слова”, вне всякого сомнения, имел символическое значение “порога” — преграды, границы, отделяющей “мир” от “немира”, свою землю от чужой вражеской земли. Эту же семантику унаследовал город Изюм.

Основание древнего Изюма на месте татарской крепости было обусловлено удобным месторасположением и проходившими через этот район торговыми и военными путями. Еще до появления Изюмского городка в летописи под 1571 г. упоминается Изюмская сакма или Изюмский шлях. Изюмский шлях являлся разветвлением Муравского, главной татарской дороги на Русь. От Изюмского шляха в районе современного Изюма от реки Сальницы ответвлялся древний степной путь к Торским соляным озерам. Торская дорога проходила вдоль Изюмского Кургана к поселениям на р. Тор. Эта древняя дорога упоминается в “Слове о полку Игореве” и древних летописях. До середины XVIII в. немаловажным путем сообщения был и водный путь по Северскому Донцу, что давало выход через Дон к Азовскому и Черному морям.

Следовательно, сооружение Изюмской крепости было обусловлено проходившими в этом районе путями движения, связанными с ландшафтом местности.

В XVII в. на вершине кургана был построен русский “малый город”, это была цитадель со рвами, валами, стенами и башнями. Ниже цитадели на склоне горы, в пространстве, занятом теперь центральной частью Изюма, расположилась главная крепость — “большой город”, снабженный валом, сухим рвом, стенами, башнями и четырьмя воротами с накладными через ров деревянными мостами. “Большой город” занимал обширную территорию на северо-западном склоне Изюмского кургана, с двух сторон он примыкал к Северскому Донцу и Кривому озеру. В целом крепость стала форпостом государства на его южной границе.

Тему образного “порога” продолжило одно из первых каменных сооружений Изюмской крепости — Спасо-Преображенский собор (1684). Пятиглавый собор был построен в “большом городе” на северо-западном склоне горы. его размещение развивало традицию сакрализации горы. Изюмский Спасо-Преображенский собор располагался на границе между “диким полем” и внутренними районами страны. При подъезде к городу с севера — из областей с более стабильным, защищенным образом жизни, белый собор воспринимался на фоне горы и, как бы брал на себя ее пограничную роль. Он принимал на себя “пороговую” семантику Кремьянца и крепости на нем. Пять верхов собора, как бы взбирающегося на гору, белели на фоне темного леса. Здесь снова реализовалась мифологема “порога” — границы между открытой равниной и лесом, принципиальная для славянского мировоззрения. Белый собор и сейчас стоит на стыке открытого пространства и лесного массива, соединяет эти антиподы. его характерный динамичный силуэт вырастает из них и передает их антитезу городу. Стыки разноаспектных пространств и их преодоления стали темой композиции города.

Путь, проходивший через Изюм в XVII — XVIII вв. можно реконструировать согласно плану города Изюма за 1786 г. и исследованиям Н. В. Сибилева. Анализ показал, что композиция главного пути движения (из Харькова в Изюм) была построена на ритмической организованной системе “пороговых пространств”.

При приближении к городу с севера по большой дороге, ведущей из г. Харькова, путник встречался с серией однотипных препятствий. Ими являлись небольшие речки, впадающие в Северский Донец, и построенные через них деревянные мосты. Следует отметить, что мост в традиционной культуре представлялся опасной частью пути. В этом месте путь прерван, силы зла или угрозы таятся на данном участке. Поэтому неудивительно, что начало и конец моста были обильно отмечены берегами: “украшены” львами, химерами или другими стражами “порога” [6].

Следующим характерным “порогом” служило пространство, отмеченное разветвлением реки Мокрый Изюмец на два русла и здесь же — соединение двух дорог — из Харькова и Купянска в одну, ведущую к крепости. Два пересечения — реки и дорог формируют как бы двойной “порог”, усиливая эмоциональное переживание места. “Перекресток, развилка, любое пересечение — это, прежде всего, фиксация центра. От него разветвляются направления, по которым разворачивается сакральное пространство. Здесь происходит выбор между жизнью и смертью, добром и злом, процветанием и упадком” [6, с. 102]. Для восприятия города важно, что примерно с этого места впервые открывалась панорама, которую завершал Изюм-Курган. С этого места начинался собственно город — застроенная территория посада.

В посаде человек подходил к следующему “порогу”, которым служил мост через Северский Донец, соединяющий левый и правый берег — в недавнем прошлом — землю русскую и половецкую. Перейдя мост, путник попадал на торговую площадь посада, защищенного крепостным валом. Архитектурной доминантой площади служила деревянная Николаевская церковь. Здесь же, по-видимому, располагалась и гавань. Гавань и торговая площадь — два основных узла города, образующие его общественный центр. Их можно отнести к первому структурному уровню системы движения и композиции города. В таком качестве этот узел структурно соотносился с доминирующими собором и вершиной горы.

Следующий этап — путь был более напряженным. При движении к центру города — дорога ритмически меняет направление в соответствии с изменением видовых кадров. От торговой площади, на которой стоит Николаевская церковь, дорога (согласно плану города) поворачивала по направлению русла Северского Донца в сторону исторического ядра города. При этом дорога поднималась соответственно рельефу местности и превращалась в улицу, проходившую сквозь плотную застройку посада. е е перспектива замыкалась массивом горы, увенчанной крепостью, вертикалями Спасо-Преображенского собора и сторожевыми башнями крепости, построенными на северном склоне горы. Они служили зримым препятствием и как бы останавливали идущего у главного “порога”. Этот “порог” формировало сложное напряженное пространство.

Поднимающийся вверх динамичный коридор, образованный одноэтажной застройкой, предшествовал северным воротам крепости. Высокая крепостная стена, ориентированная на север, с этой стороны всегда погружена в глубокую тень. Вдоль стены тянется ров, затрудняющий проникновение к центру города. Формируется ощущение трудного преодоления препятствия, после которого блеск куполов Спасо-Преображенского собора на фоне Изюм-Кургана и открывшееся небо становится желанным разрешением и отсылает к понятию сакрального.

Преодолев главный “порог”, человек попадал на центральную площадь, на которой расположен белый пятиглавый собор. При этом масса горы, доминировавшая на всем протяжении пути, “пропадала” из кадра. Вершина горы лишь прикрывала площадь с юга, и собор торжествовал над Изюмским курганом и далями, беря на себя пограничную роль Изюм-Курганского берега. Возврат к природной форме горы происходил на последнем этапе пути. Как следует из плана г. Изюма, улица-дорога огибала храмовый комплекс с запада и уходила дальше вверх к южным воротам крепости. Собор исчезал из поля зрения идущего вдоль него человека. Нижняя, еще видная часть здания фланкировала дали. Вновь перед путником возникала масса горы, которая становилась доминирующей в этом кадре. е е роль постепенно нарастала. Через южные ворота “большого города” путь пролегал по круче холма к цитадели, расположенной на вершине горы. Теперь конечным — кульминационным “порогом” являлся сам курган, увенчанный крепостным замком. Максимально напряженное преодоление завершалось максимальным раскрытием. С вершины горы открывалась бескрайняя панорама долины, вдоль которой змеилась река Северский Донец.

Таким образом, путь, пролегающий через Изюм, формировал целую систему архитектурных образов, важнейшим из которых был образ преодоления. Это позволяет говорить о композиции Изюмской крепости как о высокохудожественном произведении архитектуры. Можно также сделать вывод об архитектурно-художественной роли дви-

жения, в основе которого лежит ритмический ряд “пороговых пространств”.

ЛИТЕРАТУРА

1. Багалей Д. И. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. — М.: Издание Императорского Общества истории и Древностей Российских при Московском Университете, 1887. — 614 с.
2. Гетманец М.Ф. Тайна реки Каялы: “Слово о полку Игореве”. — 2-е изд., перераб. и доп. — Х.: Издательство при ХГУ, 1989. — 168 с.
3. Сибилев Н. В. Очерки по доистории и истории Изюмского края. Вып. I. Далекое прошлое Изюма. — И.: Окрнаростіта Ізюмщині, 1928. — 14 с.
4. Шубович С. А. Архитектурная композиция в свете мифопоэтики: Монография. — Х.: РИП “Оригинал”, 1999 — 636 с.

УДК 711.558

В. Я. Батырь

БЕРЕГОУКРЕПЛЕНИЕ ПЛЯЖНОЙ ЗОНЫ Г. ОДЕССЫ

Планировка г. Одессы непосредственно связана с морским берегом и ориентирована на море. Как в техническом и экологическом значении, так и в эстетическом значении градостроительные задачи связаны с решением архитектурных ансамблей.

Уникальные природные условия, рельеф местности, наличие морской стихии, свежего степного воздуха и прекрасных песчаных пляжей содействовали зарождению великолепной плеяды творческих работников — художников и архитекторов. Выдающиеся мастера одесской художественной школы создали прекрасные работы в области живописи, а архитекторы — великолепные архитектурные ансамбли, как, например, ансамбль Потёмкинской лестницы, Приморский бульвар, ансамбль театра оперы и балета и другие.

Прибрежная зона города обрамлена ожерельем благоустроенных песчаных пляжей, где тысячи одесситов и гостей города, используя благоприятные климатические условия, отдыхают и восстанавливают здоровье.

Однако, морская стихия не всегда спокойна. В штормовую погоду громадные массы воды обрушиваются на берег, размывая его и унося в море песок и грунт. Результат агрессивной роли волновой энергии очевиден.

В 70-е годы в Одессе была проведена в печати открытая дискуссия по берегоукреплению. Были определены основные разрушительные факторы — оползни, подземные воды, влияние природных естественных осадков и разрушительное действие волн. Было принято решение об уположивании берега и проведении берегоукрепляющих мероприятий.

Вдоль берега, от Ланжерона до Аркадии, была проложена асфальтированная дорога, а далее — грунтовая дорога до мыса 16-й станции Большого Фонтана.

Следует отметить, что уположивание береговых откосов по существу является разрушением берега. Так, например, при высоте берега в 15 м и среднем уклоне откоса 1:4 (1 — превышение, 4 — заложение) бровка плато берега должна отодвинуться в глубину

территории на 60 м (15x4). В естественных условиях на такое разрушение берега необходимо сотни лет, а бульдозер проводит эту работу в считанные дни.

Устройство подводного волнолома вдоль берега также не решило проблемы, так как такой волнолом гасит всего около 10 % разрушительной энергии волн.

Отсыпки и намыв песка на берегу и устройство бун лишь незначительно укрепляют берег, так как во время шторма песок уносится в море.

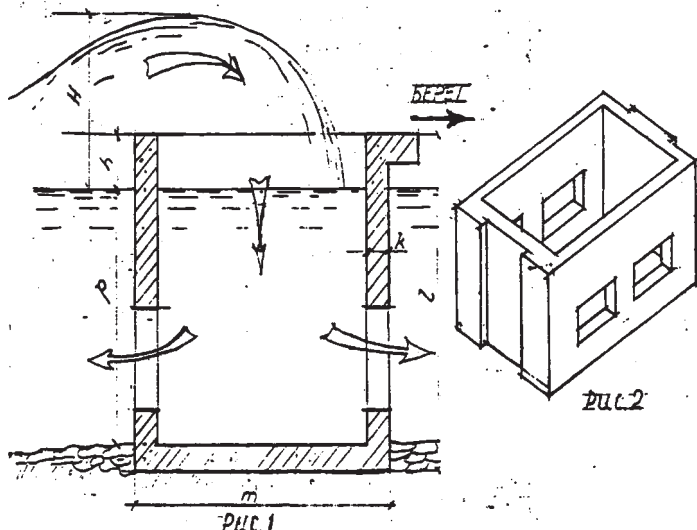
Устройство бетонных стен в зоне прибоя на берегу является ненадежным, так как в этой части побережья волны особенно ясно выявляют свою кинетическую энергию, размывают и разрушают конструкции берегоукрепления.

Проведённые работы в районе мыса 16-й станции Большого Фонтана, выполненные в виде хаотического наброса массивных железобетонных блоков, не соответствуют эстетическим требованиям. Кроме этого, здесь полностью исключается доступ отдыхающих к морю из-за возможных травм.

Устройство монолитных бетонных волноломов высотой 2–4 м над уровнем моря, расположенных на значительном расстоянии от берега (100–200 м) является надежным берегоукрепляющим мероприятием. Эта конструкция реализует верную идею о том, что надо наступать на море, а не отступать под натиском волн. Однако с точки зрения эстетики и зрительного восприятия, эта конструкция является не рациональной, так как ограничивает видимость морского пейзажа и тем самым ухудшает его художественные качества. Кроме того, требуется значительный расход строительных материалов.

Предлагаемая в этой работе конструкция коробчатого волнолома с придонными выпусками исключает эти недостатки.

Сущность предложения состоит в том, что на глубине моря в 3–4 м, где нет прибоя и частицы воды перемещаются в основном в вертикальном направлении, а не в горизонтальном, как в зоне прибоя, устанавливаются впритык торцами ряд пустотелых блоков, образуя линию ограждения берега, (рис. 1, 2).

Высота стенок блока над уровнем моря $h=0,7-1$ м. Небольшая высота соответствует эстетическим требованиям зрительного восприятия и зритель, находящийся на берегу,

будет видеть горизонт и пространство вдали, так как его точка зрения находится выше стен блока.

При значительном волнении моря вода будет переливать через переднюю стенку блока, попадая внутрь его. Через придонные отверстия она постепенно будет выливаться в море; время, необходимое на вытекание воды, зависит от величины придонных отверстий в стенах блока. Частота наката волн зависит от их величины и колеблется в пределах 5-10 секунд. Таким образом, кинетическая энергия гасится в пределах блока и блок является как бы ловушкой для волн.

Объем части блока, не заполненного водой в спокойном состоянии моря, должен примерно равняться объему волны, переливающейся за переднюю стенку волнолома.

Пустотелая секция постоянно заполнена водой, что создает массу инерции покоя, и при ударе волны будет удерживать в состоянии покоя весь блок. Заполнение блока водой, вместо монолитного железобетона, значительно сокращает расход строительного материала, тем самым уменьшая его стоимость.

Придонные отверстия играют важную роль в обмене воды, обеспечивая проточность блока, и гарантируют выполнение экологических требований к нему. У основания блока устраивается каменная отмостка, что предотвращает размыв грунта.

Для лучшего конструктивного сцепления отдельных блоков в одну структуру, на их торцах устраиваются продольные вертикальные выступы и углубления, с таким расчетом, чтобы при монтаже выступы входили в углубления и создавали цельную конструкцию.

Предупреждение сдвига всего волнолома или его переворота обеспечивается значительным объемом и весом воды, заполняющей секцию блока.

В верхней части стены блока, на его Г-образной стенке, можно устраивать прогулочные дорожки и смотровые площадки, работающие во время штиля. Связь с берегом осуществляется с помощью бун, соединяющих берег с волноломом.

Реализация предлагаемого волнолома обеспечивает гашение кинетической энергии волн вдали от берега на расстоянии 50–100 м, в зависимости от уклона дна, позволяет намывать и расширять песочные пляжи без угрозы смыва песка в море, рационально проектировать и благоустраивать прибрежную зону с учетом санитарно-технических, экологических и эстетических требований.

В связи с необходимостью эстетической организации значительного пространства прибрежной зоны и требованием визуальной оценки качества проектных предложений, рекомендуется архитектурное проектирование проводить с применением сферической перспективы, как наиболее широкоугольного вида изображений.

В. П. Уренев

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕМНО-ПЛАНИРОВОЧНОЙ СТРУКТУРЫ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ

За последнее десятилетие в нашей стране открылось большое количество объектов общественного питания. Их количественный рост определяется за счет вновь проектируемых отдельно-стоящих, и встроенных, а также приспособленных зданий и помещений под предприятия общественного питания.

При этом следует отметить, что далеко не все объекты данного назначения имеют достаточно организованную объемно-планировочную структуру, учитывающую градостроительные особенности места сооружения, специфику предприятия, систему обслуживания, объемно-пространственную композицию интерьеров.

В то время как рациональные объемно-планировочные решения должны обеспечивать удобство для посетителей и персонала, возможность применения прогрессивных методов обслуживания, централизацию производственных процессов при размещении нескольких предприятий в одном здании, функциональную взаимосвязь и возможность трансформации помещений в процессе эксплуатации, с учетом изменений и требований технологического процесса.

Следует отметить, что основу объемно-планировочной композиции предприятий общественного питания определяет выбранный прием взаиморасположения торговых и неторговых групп помещений и этажность здания. При этом размещение основных групп помещений и их составных элементов определяется функциональным назначением каждой из них в соответствии с принятой объемно-пространственной схемой здания, его этажностью, конфигурацией плана и т.д. Необходимо также обеспечить четкую функциональную схему, не допускающую пересечения в движении потоков посетителей, чистой и использованной посуды, обслуживающего персонала, а также сырья, полуфабрикатов, готовой продукции и отходов. При этом планировка основных групп должна решаться компактно, обеспечивая необходимую изоляцию торговых помещений от неторговых. Это позволяет избежать проникновения запахов кухни в обеденные залы, сохранить соответствующий температурно-влажностный режим в каждой группе помещений и удовлетворить предъявляемые к ним санитарно-гигиенические и другие требования. Существенное значение для решения объемно-планировочной структуры предприятий общественного питания имеет правильный выбор этажности. Этажность их определяется условиями застройки, компактностью объема, мощностью предприятия и оптимальной организацией технологического процесса. Предприятия сезонного назначения независимо от вместимости размещаются преимущественно в одном этаже.

Предприятия общественного питания, размещаемые в отдельно стоящих зданиях, могут быть пристроенными к зданиям иного назначения или могут быть встроенными в эти здания. Дополнительной разновидностью являются встроенно-пристроенные предприятия.

Размещение предприятий общественного питания в отдельно стоящих зданиях

допускает удобную взаимосвязь всех основных групп помещений (торговую, производственную, складскую, административно-бытовую и подсобно-техническую). Раскрывается возможность увеличения торговой площади за счет сезонных посадочных мест на открытых площадках, террасах или верандах. Легче производить загрузку продуктов и располагать помещения таким образом, чтобы была обеспечена поточность технологического процесса производства и правильная организация обслуживания посетителей. Имеется также возможность многоцелевого использования здания. Отдельно стоящие предприятия могут проектироваться для различных градостроительных условий, любого типа, вместимости и архитектурно-композиционных решений.

Пристроенные предприятия к зданию иного назначения (жилые дома, гостиницы) улучшают градостроительную застройку, способствуют совершенствованию объемно-пространственной композиции и выразительности этих зданий.

Предприятия общественного питания, встроенные или встроено-пристроенные в здания иного назначения (жилые дома, гостиницы, вокзалы, торговые центры), в значительной степени, зависят от объемно-планировочных и конструктивных параметров этих зданий. Проектируются такие предприятия относительно небольшой вместимости и с характерными архитектурно-композиционными решениями.

Предприятия общественного питания могут размещаться в зданиях с одним, двумя и большим количеством этажей. Предприятия, размещенные в одноэтажных зданиях, имеют ряд преимуществ по отношению к таким же предприятиям, размещенным в многоэтажных зданиях. Это более четкая технологическая схема с учетом транспортировки сырья, полуфабрикатов и готовой продукции по горизонтали. При необходимости устраивают лестницы, подъемники и другие устройства для вертикальной транспортировки продуктов и передвижения обслуживающего персонала. Имеется также возможность применения большепролетных конструкций, что позволяет создать более гибкую пространственно-планировочную структуру и, при необходимости, изменить производственный процесс, заменив технологическое оборудование. В одноэтажных зданиях имеется возможность разместить предприятие любой вместимости. При этом увеличивается площадь застройки и протяженность планировочных, технологических и технических коммуникаций. Одноэтажные здания позволяют организовать дополнительные сезонные места. Наиболее целесообразно одноэтажные здания с большой площадью застройки возводить в новых районах, где имеется возможность выделения соответствующего участка.

Одноэтажные здания предприятий общественного питания проектируются с подвалом, цокольным этажом или без них. В местах, где высокий уровень грунтовых вод, устройство подвалов не рекомендуется. В здании без подвала (цоколя) все помещения располагаются в одном уровне, что позволяет производственный процесс решать по горизонтали, без устройства лестниц для посетителей и персонала и подъемников для транспортировки продуктов.

В одноэтажных зданиях с подвалом (цоколем) на первом этаже размещаются торговые, производственные и административные помещения, а в подвале (цоколе) складские, бытовые и подсобно-технические помещения.

Предприятия с различным количеством посадочных мест и несколькими торговыми залами хорошо решаются в одноэтажных зданиях. Горячий цех располагается в центральной части плана, содействуя изоляции торгового зала от кухни. Это достигается

повышением этажа над горячим цехом и устройством естественной вентиляции. В строительстве и эксплуатации одноэтажные здания оказываются иногда более экономичными по сравнению с многоэтажными, что подтверждается сравнительным технико-экономическим анализом различных планировочных решений зданий различной этажности, предприятий одинаковой вместимости. С увеличением этажности стоимость здания возрастает за счет отдельных конструктивных элементов и видов работ. Стоимость таких конструктивных элементов как: фундаменты, кровли, полы, перегородки, составляющие 30 % стоимости общестроительных работ, уменьшается в многоэтажных зданиях, а стоимость стен, окон, междуэтажных перекрытий, лестниц возрастает.

Анализом практики проектирования и строительства одноэтажных зданий доготовочных предприятий общественного питания установлено, что объемно-планировочные решения этих зданий сводятся к **центричной, фронтальной, глубинной, угловой, разобщенной и Т-образной** схемам.

Центричная планировочная схема предусматривает размещение производственных и обслуживающих помещений в центре здания, а обеденные залы с раздаточными размещаются вокруг них. При этом план здания имеет форму, близкую к квадрату, прямоугольнику или кругу.

Данная схема позволяет иметь один или несколько торговых залов со своими раздаточными, примыкающими к производственным помещениям. При этом возможно увеличение высоты средней части здания для устройства в верхней части естественного освещения и вентиляции. Торговые и другие помещения, расположенные вокруг центральной части здания имеют боковое освещение. Эта схема допускает проектирование с различным соотношением торговой и неторговой площади. Применение центричной схемы дает наибольший эффект в предприятиях вместимостью от 200 и более посадочных мест. Одновременно могут быть получены компактные и выразительные решения.

Фронтальная планировочная схема условно делит здание на две части параллельно его оси. В одной части размещается группа торговых помещений, а в другой — производственные, складские, административно-бытовые и технические помещения.

Особенностью фронтальной планировочной схемы является вытянутая по фронту здания прямоугольная форма торгового зала и соответствующая схема технологического процесса.

Фронтальная планировочная схема позволяет организовать четкий график движения посетителей, служебного персонала, продуктов и готовой продукции. Торговые помещения с раздаточными связаны с производственными помещениями. Хорошо решается естественное освещение торговых и неторговых помещений. Небольшая ширина торгового зала позволяет разместить больше посадочных мест путем уменьшения количества главных проходов. Здания общественного питания, осуществляемые по данной схеме, допускают пристройку открытых террас, веранд и площадок для сезонных посадочных мест.

Исследованием практики установлено, что в двухпролетных одноэтажных зданиях с фронтальной схемой проектируются предприятия вместимостью до 100 посадочных мест, а более 100 посадочных мест — в многопролетных. По фронтальной схеме проектируются и крупные предприятия общественного питания. В этих предприятиях предусмотрены торговые залы круглогодичного и сезонного функционирования. Большие залы круглогодичного функционирования делятся на меньшие, более уютные, путем

АРХИТЕКТУРА ЗДАНИЙ
И СООРУЖЕНИЙ

передвижных перегородок или устройства боксов. В торговых залах предусматривают хорошее естественное освещение, большие окна или сплошное остекление.

Недостатком одноэтажных зданий общественного питания с фронтальной схемой является значительная протяженность плана, ограниченная его шириной. Двухпролетная конструктивная схема здания ограничивает вместимость предприятия. Многопролетная конструктивная схема ухудшает размещение основных групп помещений и четкость технологического процесса работы предприятия.

Особенностью **глубинной** планировочной схемы является условие деления плана здания на две половины вдоль поперечной его оси с торговыми помещениями в одной и неторговыми — в другой. Все помещения размещаются по глубине здания с соответствующей организацией технологического процесса. Глубинная схема позволяет размещать торговый зал с узкой стороны и получать двухстороннее естественное освещение. Такая схема приемлема для предприятий небольшой вместимости в условиях застройки на затесненных участках. Устройство дополнительных сезонных посадочных мест, при данной схеме, возможно без нарушения взаимосвязи с производственными помещениями.

К недостаткам глубинной схемы можно отнести: возможное пересечение людских потоков и перенос использованной посуды в торговом зале; потеря торговой площади при устройстве главного прохода на всю глубину; небольшой фронт раздаточной линии самообслуживания.

Следующей принципиальной планировочной схемой является **угловая**. Предприятия общественного питания, разработанные по такой схеме, встречаются реже.

По данной схеме можно проектировать предприятия общественного питания различной вместимости с одним или несколькими торговыми залами, связанными с производственными помещениями. Хорошо решается естественное освещение и размещение посадочных мест в торговом зале. Угловая схема имеет свои недостатки. К ним относятся ограниченная возможность размещения дополнительных сезонных посадочных мест, так как при этом увеличивается расстояние до них от раздаточной. Часто объемно-планировочные решения зданий по такой схеме имеют сложную конфигурацию плана и конструкцию здания.

Встречаются предприятия общественного питания, построенные по **разобщенной** схеме, при которой в центральной части размещаются производственные и другие помещения, а в боковых частях — торговые залы. Данная схема возможна для предприятий сезонного функционирования. Разобщенная схема допускает размещение торговых залов различного размера с раздаточными линиями самообслуживания, технологически связанных с производственными помещениями. Торговые залы могут получать трехстороннее естественное освещение, а производственные — путем увеличения высоты этих помещений, устройства в верхней части естественного освещения и вентиляции. К зданиям, решенным по такой схеме, легко пристраиваются сезонные посадочные места при небольшом и равном удалении от раздаточных. Данная планировочная схема наиболее приемлема для предприятий общественного питания вместимостью в 200 и более посадочных мест и рекомендуется для предприятий общественного питания сезонного функционирования.

Менее распространенной схемой является **Т-образная**. При ней группа торговых помещений расположена в отдельной части плана здания перпендикулярно неторговой группе помещений. Данная планировочная схема позволяет организовать предприятия

общественного питания вместимостью на 100 посадочных мест и более и допускает устройство дополнительных сезонных посадочных мест.

Основным недостатком одноэтажных зданий предприятий общественного питания, решенных Т-образной схеме, является ограниченная возможность посадки его на затесненных участках. Проведенный анализ позволил классифицировать все одноэтажные здания предприятий общественного питания на курортах по основным принципиальным планировочным схемам.

Реже в отечественной и зарубежной практике имеется ряд решений предприятий общественного питания по **комбинированной, П-образной и Г-образной** композиционным схемам. При комбинированной схеме проектируются предприятия различной вместимости с одним или двумя торговыми залами, значительный фронт для размещения раздаточных линий и возможность устройства необходимого количества сезонных посадочных мест. П-образная и Г-образная схемы приемлемы наилучшим образом для предприятий средней и большой вместимости. Они позволяют более четко изолировать торговые помещения между собой, разместив между ними неторговую группу помещений. Это способствует лучшей организации обслуживания посетителей, созданию необходимого фронта раздаточных линий самообслуживания, а также избежать возможности пересечения людских потоков.

В практике проектирования и строительства предприятий общественного питания все чаще встречаются многоэтажные здания (два и более этажей). В них, как правило, размещаются предприятия большой вместимости. Их архитектурно-планировочная структура позволяет создать более компактный план и требует меньшей площади застройки, чем одноэтажные. Однако в таких зданиях усложняется взаимосвязь основных групп помещений в связи с тем, что технологические и людские потоки организуются уже в двух направлениях — по горизонтали и по вертикали. Требования, предъявляемые к взаимосвязи основных групп помещений, расположенных по горизонтали, аналогичны одноэтажным. Взаимосвязи по вертикали имеют свои особенности.

Встречаются различные варианты размещения основных групп помещений поэтажно. Если предприятие общественного питания имеет подвал, то в нем размещаются складские, административно-бытовые и технические помещения, а в верхних этажах — торговые и производственные помещения.

В зданиях предприятий общественного питания в несколько этажей, без подвалов в первых этажах, размещаются складские, административно-бытовые, технические, производственные и торговые помещения, а в верхних этажах — только производственные и торговые помещения. Встречаются и повторения поэтажного размещения основных групп помещений. Размещение в первых этажах торговых и производственных помещений делает возможным устройство сезонных посадочных мест возле зданий. Рационально размещать в первых этажах специализированные торговые залы, магазины полуфабрикатов и помещения выдачи обедов на дом. Здания в несколько этажей имеют меньшую площадь застройки, с более компактным планом, по сравнению с одноэтажными зданиями при одинаковой вместимости. Это способствует строительству таких зданий при большей плотности застройки и на затесненных участках.

Связь основных групп помещений по вертикали осуществляется лестницами, подъемниками и пандусами. Это усложняет технологическую схему и приводит к увеличению производственных поточных линий и графиков движения посетителей, ведет

к удорожанию их строительство и эксплуатацию.

Практика проектирования и строительства зданий в несколько этажей, предприятий общественного питания решается на основе тех же композиционных схем: центричной, фронтальной, глубинной и угловой, но часто в различных сочетаниях.

Разобшенная, смешанная, П-образная и Г-образная композиционные схемы в поэтажном сочетании встречаются реже.

Многоэтажные здания предприятий общественного питания размещаются как в новых районах, так и в районах сложившейся застройки и в условиях реконструкции существующих городов, где возможности участка ограничены.

ЛИТЕРАТУРА.

1. Абызов В.А., Куцевич В.В. Архитектура общественных зданий с гибкой планировкой. — К.: Будивэльнык, 1990. — 112 с.
2. Рекомендации по проектированию предприятий общественного питания быстрого обслуживания. — М.: ЦНИИЭП учебных зданий, 1991. — 43 с.
3. Рекомендации по технологическому проектированию новых, реконструкции, техническому перевооружению действующих предприятий общественного питания в городских и сельских поселениях. — М.: ЦИНОТУР Центросоюза, 1992. — 54 с.
4. Требования научной организации труда при проектировании доготовочных предприятий общественного питания, технологических процессов и оборудования. — М.: Госгражданстрой, 1986. — 112 с.
5. Уренев В.П. Основы архитектурного проектирования предприятий общественного питания. — К.: Выща школа, 1990. — 190 с.
6. Уренев В.П. Предприятия общественного питания в городской застройке / ВНИИТАГ Госкомархитектуры. — М.: 1991. — Вып. 7-8. — 102 с.

УДК 72.012 (477.8)

І. Березовецька

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ ЛЬВОВА ДОБИ МОДЕРНУ

Вступ

В кінці ХІХ — на початку ХХ ст. Львів став столицею провінції Галичина (Львівська, Івано-Франківська і Тернопільська області) у складі Австро-Угорської імперії. Цікавим феноменом в урбанізації Галичини є перетворення міста з категорії середніх міст в категорію великих.

Тогочасний Львів характеризується такими ознаками:

- вигідне природно-географічне положення;
- високий соціальний статус міста-столиці;
- торговельно-ремісничий характер господарства;

– соціальна, етнічна, професійна структура населення та значне зростання його кількості;

– науковий, культурний центр Галичини.

В цей період швидкими темпами йде розвиток промислового виробництва, транспорту, торгівлі, банківської справи. Зростає тенденція і до збільшення кількості населення (у 1869 р. населення Львова становило 87 тис., у 1914 — 212 тис. осіб, не змінюючи величини території), що призводить до підвищення обсягів будівництва. Значну роль у цьому відіграли закономірності розвитку капіталістичного способу виробництва і специфічні умови економічного життя [1]. Особливо значні обсяги будівництва були у період з 1890 по 1910 роки: у першому десятилітті в середньому будувалося 108 будинків на рік, у другому — 99 будинків.

Обговорення проблеми

Аналізуючи тогочасні плани Львова, можна простежити просторовий розвиток міста, про що свідчить збільшення обсягу площі забудованої поверхні. Квартали житлової забудови відтісняються від центру далі на південь та схід, і знані під назвами Професорська колонія, Погулянка, Новий світ.

Оскільки істотно збільшуються обсяги будівництва, то відбувається диференціація типів житла. У цей період формуються такі основні типи будинків:

- прибуткові будинки;
- суто житлові будинки;
- кооперовані споруди;
- приватні будинки і вілли.

Наприкінці XIX ст. в архітектурі Львова з'явилися зразки поширеного тоді в будівництві історичного стилю. Споруди від неороманського стилю до псевдобароко заповнюють вулиці міста. Необарокові мотиви заповнили все житлове будівництво і особливо широко використовувалися при спорудженні прибуткових будинків і особняків.

Забудова житлових кварталів мала різноманітні композиційні прийоми і архітектурний декор, планування відрізнялося зручністю квартир.

Прикладом такої забудови у Львові є прибуткові будинки по вул. Винниченка, 3 (арх. З. Кендзерський, 1898 р.), по вул. Дорошенка, 11 (арх. К. Боублік, 1898 р.), на пл. Соборній, 2-2а (арх. К. Боублік, 1899-1901 рр.), особняк по вул. Коновальця, 47 (арх. Я. Перось, 1897 р.) та ін.

Однак на протигагу еkleктизму під впливом віденської архітектури виник новий стиль — модерн, який у місті поширився під назвою “сецесія”.

З'являються будівлі, у яких виразно помітні тенденції до використання форм народного зодчества. Перш за все це найбільш помітно у архітектурі індивідуального житлового будівництва. Це було пов'язано, з одного боку, із сильно вкоріненим історизмом, а з іншого — з вдалими спробами застосування нових матеріалів і конструкцій. Композиційно структура фасадів ще спирається на канонічні закони ритмічного розкладення осевих акцентів, а хвилясті лінії і площини застосовуються переважно в завершальній частині будівлі. Дуже сміливо і своєрідно трактується декоративний орнамент. Використовуються як стилізовані рослинні мотиви, так і народні. Важливу роль мають також цікаві поєднання різних фактурних елементів штукатурки, кольорові вітражі, оригінальні рисунки

залізних решіток, майолікових вставок тощо [2].

На фасадах особняків, вілл переплітаються міфологічні, рослинні і геральдичні мотиви, використовуючи елементи, запозичені з народного будівництва та орнаментики. Прикладом цього є використання дерев'яних елементів піддашся, лоджій, луків, які асоціюються з оздобами галерей та веранд гуцульських хат або напіввальмові дахи з великими звісами, покриті дахівкою, завершені кованими шпильями та стрімкими димарями, абриси яких перекликаються з карпатськими хатами.

Оскільки при зведенні будинків використовувалися мотиви народної німецької, швейцарської, польської, української архітектури, а також елементи готики, ренесансу і бароко, що свідчило про інтенсивні та різнобічні пошуки архітекторів, для нового стильового вирішення було запропоновано назву “народний романтизм” [3].

На початку ХХ ст. в архітектурі житлового будівництва проявляються риси паралельних стильових національних течій львівського модерну: закопянського стилю і українського модерну. Прикладом поєднання цих течій є вілла по вул. Чупринки, 19 (рис. 1, арх. М. Ковальчук, 1902 р.) [4]. На фасаді з'являється мальовнича вежа, яка має спорідненість з формами дзвіниці гуцульської церкви, керамічні вставки. Вперше бачимо використання в декорі мотиву сонця — найхарактернішого елемента закопянського стилю. Сонце і півмісяць, які зустрічаються у дерев'яних елементах даху, згодом використовуються на поручнях сходів і ганків. Подібні тенденції зустрічаються і у інших віллах, зокрема по вул. Чупринки, 5 і 11.

Прикладом “чистого” закопянського стилю є вілла по вул. Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.). Збудована вона з цегли, тинькована. Дерев'яною є тільки веранда: на її стінах вирізьблене сонце, таке ж сонце, лише з тиньку, знаходиться на боковому фасаді.

Рис. 1. Вілла по вул. Чупринки, 19 (арх. М. Ковальчук, 1902 р.)

Трохи відрізнявся від закопянського український стиль, при якому в основному використовується не рослинний, а геометризований орнамент, а також притаманне пластичне вирішення, тоді як закопянському — плоскісне [5].

Закопянським стилем та українським модерном не обмежився подальший розвиток народно-романтичної течії львівського історизму вже в добу модерну. У забудові Нового світу (сучасні вулиці Чупринки, Антоновича, Гіпсова, Ожешко, Рудницького, Труша, Залізняка) з'являються споруди, в архітектурі яких широко використовуються мотиви, запозичені з народного зодчества, які поєднані з сецесійним декором. Ці споруди не можна ідентифікувати як такі, що належать до польського чи національного стилю. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що застосування цих форм не мало чітко окресленої національної ідейної програми [6].

Висновки

Загалом можна сказати, що розвиток індивідуальної житлової забудови кінця XIX — початку XX ст. проходить під впливом багатьох соціально-економічних чинників, містобудівельних умов, творчих пошуків стильових вирішень і утворення з різних типів споруд.

Сьогодні при перебудові житлових кварталів наше завдання має полягати не тільки у переобладнанні будинків та квартир і пристосуванні їх до сучасних умов, а й у збереженні, реконструкції і модернізації історично сформованих кварталів.

1. Hoszowski S. Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772-1914. — Lwów, 1935. — S. 113-114.
2. Вуйцик В. С., Липка Р. М. Зустріч зі Львовом. — Львів, 1987.
3. Лінда С. Кастелівка: народно-романтичні тенденції у розвитку архітектури львівського історизму // Народознавчі зошити. — 2000. — № 2. — С. 131-141.
4. ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2538.
5. Нога О. Іван Левинський: художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч. — Львів: Основа, 1993. — С. 51.
6. Лінда С. М. Пошуки національної своєрідності в архітектурі Львова на межі ХІХ-ХХ століть. — Вісник НУ“ЛП” Архітектура. — 2001. — № 429. — С. 87-98.

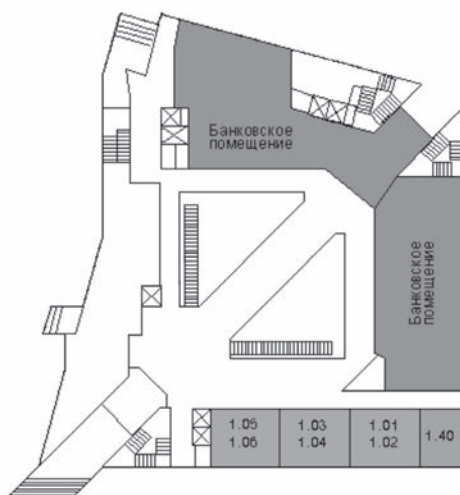
УДК 721.057

Д. А. Курганов

ПРОБЛЕМЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ БИЗ- НЕС-ЦЕНТРОВ

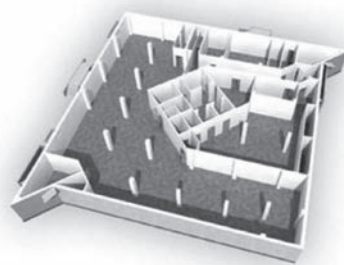
Современное изменение политической и экономической ситуации в Украине привело к появлению новых тенденций и приоритетов в архитектурной теории и практике. Оживление деловой жизни заставляет компании не только расширять офисы, но и думать об улучшении “качества жизни” в рабочем помещении. Проекты бизнес-центров вновь становятся интересными для инвесторов, а дальновидные менеджеры крупных корпораций стараются приобрести себе в собственность отдельные здания, покупка которых окупается за 3-4 года. По словам менеджера по маркетингу компании Colliers International Эдуарда Онуфриенко, спрос на высококлассные офисные помещения сегодня превышает предложение, увеличиваясь в среднем каждые полгода на 5-10 %, что вызвано стабильным развитием украинской экономики и отсутствием нового предложения на этом рынке. Развитие нашего общества, социальный и научно-технический прогресс а также отсутствие опыта в проектировании бизнес-центров вызывают необходимость усовершенствования общественно-деловой сферы, в том числе архитектурно-планировочной организации бизнес-центров как таковых. Возникает необходимость нового подхода к проектированию перспективных типов бизнес-центров, требуемых социальными условиями, научно-техническим прогрессом, современным развитием архитектуры и градостроительства. Рынок офисов реально появился с конца 1980-х годов, с началом перехода отечественной экономики от централизованных, плановых принципов к рыночным. Появились две принципиально отличающиеся группы потребителей — представители западного бизнеса и нарождающегося отечественного. Предложение офисов сразу расслоилось на две группы не только по качеству помещений, но и по условиям получения их в аренду. Около половины общего количества офисов приходится на помещения в старых административных зданиях (научно-исследовательских институтов, министерств и ведомств, учреждений культуры и т. д.) и нежилых помещений в жилых зданиях. Остальная половина приходится на вновь отстроенные бизнес-центры. Опыт строительства бизнес-центров международного уровня в нашем государстве насчитывает

вает не более 10 лет. Так построены и сдаются в аренду “Миллениум Бизнес-центр” (ул. Владимирская, 12, Киев), “Подол Плаза” (ул. Спасская, 30, Киев), бизнес-центр “Телесенс” (ул. Ак. Проскуры, 1, Харьков), бизнес-центр “е вропа” (пер. Музейный, 2, Киев), бизнес-центр “Атриум” (Невский проспект, 25, Санкт-Петербург), бизнес-центр “Капитал” (ул. Ильинка, 4, Москва), бизнес-центр DAEV PLAZA (Даев переулок, 20, Москва), бизнес-центр “Кантри парк” (Ленинградское шоссе, Москва), бизнес-центр “Петровский форт” (Финляндский проспект, Санкт-Петербург). Каждый построенный бизнес-центр имеет большое значение, как для совершенствования технологии, так и для процесса проектирования в целом. Сегодня можно признать, что от первого, довольно стихийного, этапа строительства мы переходим ко второму — более качественному и разноразмерному.

В послеперестроечное время строили очень быстро, так как потребность в новых современных офисах была огромна. Бизнес-центры стали фактически новым типом здания, который пришлось осваивать отечественному строительству. Поэтому бизнес-центры — «пионеры» выполнялись не всегда качественно. Современные бизнес-центры строятся более качественно, однако в связи с новизной данного типа здания проектирование как таковое осуществляется стихийно и самопроизвольно без каких-либо ограничений и правил, основываясь лишь на чутье архитектора. Это несомненно приводит к понижению качества проектирования и снижению эффективного функционирования здания. Необходимо создать нормативную базу, рекомендации, положения по проектированию, определить необходимый минимальный состав помещений и функций, по которым можно будет классифицировать это здание как бизнес-центр. Ведь сейчас в составе бизнес-центра можно встретить совсем различные по своим функциям помещения — сауны, спортивные залы, салоны красоты, выставочные залы. Должны ли входить эти помещения в бизнес-центр? Деловой центр, бизнес-центр, офисный центр, офисное здание, конторское здание, административное здание — все эти термины сейчас широко распространены, но означают ли они одно и то же или это совсем разные определения нигде не установлено. А если они отличаются, то чем: набором функций, вмести-

мостью, комфортабельностью? Далее, остается до сих пор не до конца изученной и полной современная классификация бизнес-центров. Да, существуют классы А и А+, В и В+, С и С+, но в разных источниках они отличаются и четко не определены. К тому же классность здания в существующей классификации определяется лишь начинкой (комфортностью) здания. Необходимо сформировать единую полную классификацию. еще одним пробелом в проектировании бизнес-центров является отсутствие знаний истории их строительства, а ведь это существенно бы продвинуло вперед современную практику проектирования. Ведь вполне возможно, что создавая новый тип здания в Украине мы возвращаемся назад и строим то, что за рубежом уже давно создано и усовершенствовано. Необходимо определить традиции в проектировании бизнес-центров в различное время в различных государствах, проследить историю их формирования и на основании полученных результатов сформировать современный бизнес-центр и требования к его проектированию. Для определения современных требований следует проследить тенденцию спроса на бизнес-центры по арендным ставкам.

Любая бизнес-структура, независимо от вида бизнеса и отрасли, имеет место, которое является ядром бизнеса — офис. Офис это не только помещение, где сидят сотрудники, это все окружение, которое к нему относится — система документооборота, «уровень жизни» сотрудников, «корпоративный дух» и установки, которые созданы в офисе, многое другое. Стабильно работающая компания, в которой отработаны все технологии, в которой уже сложилась своя <микросреда> (партнеры, субподрядчики и пр.), обычно не использует большого набора новых услуг. Но, как только в бизнесе возникает какое-либо движение (переезд, расширение, прием новых сотрудников, ремонт, серьезная проблема с поставщиком или с клиентом и т.п.), фирме могут потребоваться услуги, которые никогда не использовались — услуги юристов, строительной или транспортной компании, поставщика специальной офисной техники и т.п. В данном случае компания начинает поиск необходимого поставщика услуг и, вероятно, находит не сразу и не самый лучший вариант. Поиск начинается

только тогда, когда проблема уже возникла. Он хаотичен и не точен. Сотрудник, которого назначили ответственным за эту работу, не является специалистом в данной области и начинает «учиться» только в связи с возникновением данной проблемы. То есть проблема решается не самым эффективным способом.

Проблема расширения деловых контактов и поддержания своего имиджа становится в последнее время для многих компаний всё более актуальной. Современный уровень развития бизнеса предъявляет высокие требования к обеспечению условий для успешной деятельности. Мировая практика показывает, что очень эффективным решением является организация многофункциональных бизнес-центров. Подобные комплексы позволяют обеспечить поддержку и развитие бизнеса в наиболее полном объёме при минимальных затратах на создание развитой инфраструктуры. Но правил и требований по их проектированию у нас в полном объёме не разработано, не определены особенности проектирования бизнес-центра в составе многофункционального комплекса.

Таким образом отсутствие четкой функционально-планировочной схемы, отсутствие единой и полной классификации, отсутствие положений и рекомендаций к проектированию, незнание истории формирования бизнес-центров и тенденций их проектирования дают возможность утверждать, что необходимо провести дальнейшее исследование в этой области, обобщить имеющиеся работы и, проанализировав их, дополнить решением всех современных проблем, которые возникают при проектировании бизнес-центра в составе многофункционального комплекса.

ЛИТЕРАТУРА

1. www.daev-plaza.ru/about.htm
2. www.exponet.ru/выставка.htm
3. www.petrofort.ru/о_проекте.htm
4. Олейник е. Панорама. Архитектура и престиж. 1\1995 — С. 29.
5. Олейник е. Панорама. Архитектура и престиж. 1-2(5)\1997 — С. 28.
6. Осипова Л. Рынок офисов накануне девятого вала. Деловая столица. 42\21.10.2002.
7. Стерник Г.М. Рынок коммерческой недвижимости до и после кризиса.
8. Жарков С. Собственный офис выгоднее. Ведомости. 220\28.11.2000.

УДК 726

Н. А. Плахотная

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ АРХИТЕКТУРЫ ПРАВОСЛАВНЫХ ХРАМОВ УКРАИНЫ

Общественные здания и сооружения можно условно разделить на три группы в зависимости от их функционального назначения, что обусловлено спецификой удовлетворения потребностей общества. Первая из них предназначена для удовлетворения биологических, физических и физиологических потребностей в сочетании с духовными (торговые, оздоровительные, спортивные и т.д.), вторая группа для улучшения

комфортности существования человека (бытовые и обслуживающие) и третья группа предназначена сугубо для удовлетворения духовных потребностей — образовательные, зрелищные и культовые.

Сеть культовых зданий и сооружений на Украине находится на этапе становления. Формирование сети современных культовых зданий и сооружений следует предусматривать как элемент общей системы социально-культурного обслуживания населения; она должна быть неотъемлемым компонентом застройки населенных пунктов.

Социально-идеологическое значение церкви требует создания условий для ее доминирования в окружающей среде, а также ключевой роли в композиционной организации застройки. Такое положение может быть достигнуто приемами визуального раскрытия здания относительно основных направлений восприятия, чему должны также содействовать его объемно-пространственные решения, которые, как правило, имеют вертикальный силуэт.

К основным православным культовым зданиям относятся: часовня, церковь, собор и монастырь. Наиболее характерной структурной единицей православного культового зодчества является приходской храм, который представляет собой ядро, исторически сложившегося комплекса зданий и сооружений православного духовного центра.

Архитектура православного приходского храма с тонкой дифференциацией его сводов и пространств создает идеальные условия для символического осмысления и понимания, при котором храм воспринимается как микрокосм, объединяющий две сферы — земную и небесную, а упорядоченность его форм — отражение гармонии небесного мира.

Несмотря на многообразие объемно-планировочных решений приходских храмов Украины, устройство их внутреннего пространства всегда следует единому каноническому правилу, в соответствии с которым храм, в большинстве случаев, делится на три составные части — алтарь, среднюю часть — собственно храм и притвор.

Для храмового зодчества Украины на современном этапе можно выделить три основных направления развития: первое — это восстановление и реконструкция старых храмов; второе — возведение новых церквей и ансамблей в традиционных архитектурных формах; третье направление — разработка принципиально нового образа православного приходского храма. Для современного православного культового (храмового) зодчества характерен весь набор исторически сложившихся композиционных, стилевых и объемно-планировочных решений.

Среди стилевых решений православных храмов Украины можно выделить четыре основные группы: русско-византийскую, классическую, украинское барокко и современные решения.

Архитектурно-конструктивные решения, используемые в православном культовом зодчестве можно подразделить на крестово-купольные, базиликальные и крестово-базиликальные (региональное решение).

Важным фактором, определяющим облик православного храма, является его композиционно-пропорциональное решение, из них наиболее распространенными являются такие как: равно пропорциональные (купол и колокольня одинаковой высоты), заниженные (колокольня ниже купола), завышенные (колокольня выше купола).

Обобщение и анализ опыта возведения приходских православных храмов Украины показывает, что в практике проектирования строительства мы можем наблюдать практически все вышеперечисленные типы стилевых, композиционных и объемно-плани-

рочовних рішень православних культових об'єктів.

УДК 711.424

Ю. І. Криворучко, О. Я. Чабанюк

ОЦІНКА СПОЖИВЧИХ ЯКОСТЕЙ ТА ЗНАЧУЩІСТЬ ЧИННИКІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА (за результатами соціологічного опитування мешканців)

Оточення, середовище активно формують людину і фізично, і духовно, визначають свідомість, якою людина керується у відношенні до навколишнього світу. Тому вивчення відношення людей до міста, до середовища своєї життєдіяльності виступає суттєвим інструментом пізнання самого міста — його будови, функціонування, динаміки, сприйняття, ідентифікації з людиною у його найважливіших зверненнях до людини, споживача сторонах. Такий соціальний аналіз виявляє структуру і функцію матеріально-просторових і духовних елементів та властивостей міста, які не виявляються і не систематизуються ні в якому іншому підході. Мова йде про зворотній зв'язок від споживача до професіоналів-містобудівельників.

Зняття соціальної напруженості у Львові допоможе рух до споживача середовища, з одного боку, а з другого — наближення мешканців до розуміння та вирішення найважливіших проблем як стратегічного, загальноміського характеру, так і локальних, пов'язаних з місцем проживання кожного мешканця — його будинком, двором або простором навколо, під'їздом, вулицею, у середовищі яких проходить значна частина життя львів'ян.

Спільність містобудівельної проблематики для міста у цілому на тлі бачення конкретики різноманітних територій дозволяє виявити соціологічне дослідження відношення мешканців до середовища проживання, яке охоплює уявлення людей від квартири-дому, двору до міста в цілому. Властиво, професіоналам-містобудівельникам вкрай необхідно час від часу (а бажано періодично у системі моніторингу) вивчати міру та характер споживання мешканцями міста специфічного продукту — міського середовища. Щоб було конкретно відомо — що “працює” в місті, а що — “ні” з усього запропонованого фахівцями жителям міста.

Актуальність виявлення споживчої соціальної цінності території Львова, яка постає з аналізу різноманітного відношення до різних елементів міського простору та території різними категоріями львів'ян, обумовлена усвідомленням очевидно виражених протиріч між характером і інтенсивністю використання територій Львова та її цінністю.

У 1989-91 роках у тодішньому Львівському політехнічному інституті проведено соціологічне дослідження уявлень про місто та потреб і вимог щодо середовища проживання мешканців Львова (репрезентативна вибіркова сукупність понад 1400 респондентів) методом стандартизованого інтерв'ю “Яке місто людині потрібно” (580 індексів-запитань) (керівник роботи Ю. Криворучко). Обробка матеріалів проводилася Обчислювальним центром естонського радіо і телебачення у співпраці з естонською школою соціології середовища Таллінського педагогічного інституту (професори То-

омас Нїйт, Матї Хейдметс, Юрі Круусвал).

Одним із результатів дослідження стало визначення споживчого еталону середовища проживання людини у Львові — найбільш важливих та бажаних пріоритетних властивостей середовища в уявленнях та потребах львів'ян. Також було складено паспорти забезпеченості пріоритетними споживчими властивостями різних характерних міських територій із історично складеним характером середовища — ядро історичного центру, історичний центр, комфортабельні та деградовані райони серединної зони міста, нові райони та центри, приміські села [1]. На основі таких паспортів, що визначали реальні якості середовища в оцінці мешканців для кожної характерної зони міста обґрунтовувались черговість і характер реконструктивних заходів, в основу яких була покладена міра і характер незадоволеності людьми середовищем проживання [2]. Відповідно черговості і характеру реконструктивних заходів до територій міста розроблявся баланс інвестицій на конкретний термін у різні сфери міста: природокористування і природоохорону; інфраструктуру території; реалізацію і модернізацію забудови або у освоєння нових територій і нове будівництво. Важливо, що баланс інвестицій орієнтований за пріоритетами мешканців та відображає споживчі цінності міської території, отже, суспільно найбільш ефективний, що вкрай важливо при гострих нестачах коштів для розвитку міст.

Важливим та актуальним бачилося проведення моніторингового дослідження для співставлення тодішніх та теперішніх (через 12 років) уявлень, потреб та пріоритетів львів'ян про рідне місто. Одне із завдань — виявлення умов проживання та стану міського середовища Львова в уявленнях та оцінці респондентів — дало можливість констатувати, що міська громада хоче жити в безпечному та здоровому місті, яке дозволяє самореалізуватися особистості та комфортно чути у людському та просторово-часовому оточенні.

Порівняння отриманих результатів¹ з пріоритетними властивостями території Львова, що виявлені внаслідок соціологічного опитування 1989 р. (табл. 1, рис. 1), показали, що такий важливий чинник як безпека житлового середовища займає найвагоміше місце у пріоритетах мешканців (44,50 %) на сьогодні і не відзначений у баченні львів'ян понад десятиліття тому. Соціальний контроль території майже відсутній в умовах теперішнього часу, що створює для мешканців міста дискон-

Таблиця 1

Порівняння пріоритетних властивостей житлового середовища за результатами

соціологічних досліджень 1989 і 2002 років Львова

Соціологічне дослідження 1989 р.		
№	Властивості території	Значу- щість, %
1	.*	
2	багато зелені, близькість лісу	55,6
3	тиша	42,6
4	близькість центру міста	28,7
5	якість та добротність житла, нещільне малоповерхове житло	20,9
6	близькість та забезпечення обслуговуванням, близькість залізничного вокзалу	20
7	чистота повітря, вулиць, відсутність промисловості	18,3
8	стара добротна архітектура	16,5
9	добрий транспортний зв'язок району	16,5
10	мало транспорту, нема транзиту	15,7
11	близькість роботи	10,4
12	.*	
13	мало людей в районі	8,7
14	можливість ізолюваного проживання, присадибна ділянка, сад, город, можливість провадити підсобне господарство	7,7
15	близькість місць відпочинку	6,1
16	водойми, озера, різноманіття ландшафту, рельєфу	6,1
17	близькість культурних закладів	4,3
18	закритість простору	4,3
19	затишність району, обжитість району	3,4
20	різноманіття та масштабність середовища	2,6
21	комунальні вигоди	2,6
22	спортивні майданчики	1,7

Примітка: «.*» – відсутня властивість території

Соціологічне дослідження 2002 р.		
№	Властивості території	%
1	безпека	44,50
2	озеленення	38,30
3	спокій, тиша	39,70
4	близько до центру	34,90
5	житло	27,70
6	обслуговування	20,50
7	екологія	22,00
8	забудова	31,30
9	транспорт	35,50
10	.*	
11	місце праці	36,00
12	соціальне оточення	24,40
13	мало людей	13,30
14	приміська зона	6,10
15	місця відпочинку	34,00
16	престижність	17,80
17	заклади культури	12,00
18	.*	
19	.*	
20	.*	
21	комунальні послуги	35,50
22	.*	
23	об'єкти	14,00
24	освітленість вулиць	8,50
25	заклади освіти	4,00

¹ Соціологічне дослідження “Яке місто потребує людина?”, що було проведене протягом 2001-2002 рр. методом стандартизованого інтерв'ю репрезентативної вибірки (загальна кількість респондентів по Львову – 483 чол.) на кафедрі “Містобудування” Національного університету “Львівська політехніка”. Керівник канд. арх., доц. Криворучко Ю. І., відп. виконавці Чабанюк О. Я., Бобош Г. Є.

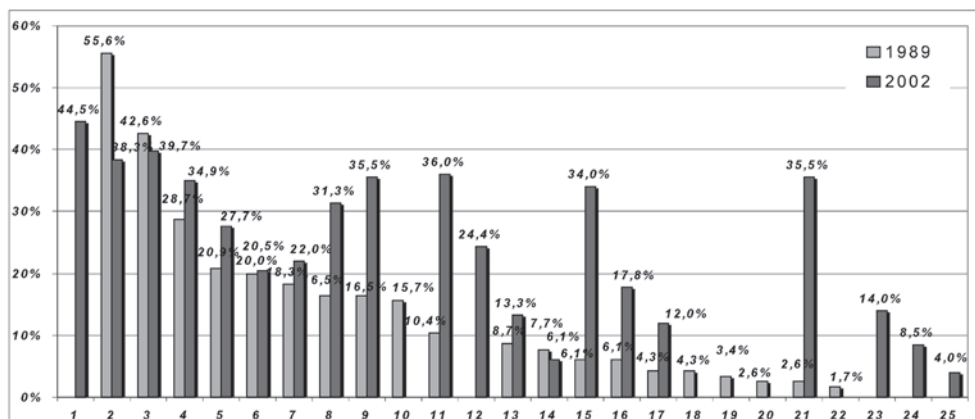

Рис. 1. Порівняння пріоритетних властивостей житлового середовища за результатами соціологічних досліджень 1989 і 2002 років Львова

фортне середовище для проживання і життєдіяльності. Цілком безпечним видається проживання у Львові лише 4,6 % респондентів, що відповіли на це запитання (479 чол.). Натомість 60,7 % опитаних видається проживання у місті не зовсім безпечним, а 27,5 % опитаних — досить небезпечним.

Наступні пріоритетні властивості відображають такі ознаки: озеленення житлового середовища (1989 р. — 55,6, 2002 — 38,30 %), спокій, тиша; близькість центру міста; якість та добротність житла; близькість та забезпечення обслуговуванням; стан екології; характер забудови; добрий транспортний зв'язок району; близькість роботи; соціальне оточення; мала кількість людей в районі; можливість проживати у приміській зоні; близькість місць відпочинку; престижність району проживання; близькість культурних закладів; закритість простору житлового середовища; затишність і обжитість району; різноманіття та масштабність середовища проживання; комунальні послуги; освітленість вулиць; наявність закладів освіти у районі проживання. Виявлені оцінки споживчої якості дають можливість обґрунтувати пропозиції щодо черговості і завдання містобудівельної реконструкції та регенерації житлового середовища.

Львів'яни фактично зацікавлені у функціонуванні і розвитку міста, небайдужі до його стану, компетентно орієнтуються у проблемах міського середовища, висувають цілий ряд вимог до влади та комунальних служб, мають своє бачення та уявлення, які необхідно враховувати при розробці концепції розвитку міста, його генерального плану, місцевих правил забудови та окремих частин міських територій. Уявлення львів'ян про своє місто треба враховувати як зворотній зв'язок, оцінку ефективності діяльності влади та фахівців, доцільність та якість містобудівельної та архітектурної діяльності у місті.

Львів — східноєвропейське місто, ворота на схід Європи, зібрання різних автентичних культур, пам'ятки історії та архітектури. Тут важливі такі якості міста як гостинність, сервіс, безпечність, доброзичливість. Внутрішні чинники обумовлюють можливість досягнення бажаних характеристик міста — високотехнологічне, багатокультурне, безпечне, притульне (домашнє), здорове місто.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криворучко Ю. І., Русанова І. В., Чабанюк О. Я. Роль містобудування у побудові громадянського суспільства // Громадянське суспільство і політика органів місцевого самоврядування (проблеми теорії і практики): матеріали українсько-польської міжнародної конференції (Львів, 4-5 березня 2002 р.). — Львів: Добродійний громадський Фонд ім. Князя Осмомисла — Наукове Товариство ім. Шевченка. — 2003. — С. 356-364.
2. Ярина З. Н., Хачатрянц К. К. Социальные основы архитектурного проектирования: Учеб. для ВУЗов. — М.: Стройиздат, 1990. — 334 с.

УДК 711. 455

*В. П. Урнев, Т. А. Енина, С. С. Сторожук***ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ВОДНЫХ СПОРТИВНО-ТУРИСТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ**

С каждым годом во всем мире увеличивается число людей, занимающихся парусным спортом и водным туризмом.

Постоянно увеличивается количество владельцев парусных и моторных яхт. Так, например, в США насчитывается более 9 миллионов прогулочно-туристских судов, более 4500 марин и яхт-клубов, в течение года услугами которых воспользовались более 45 миллионов человек.

За рубежом парусный спорт возник раньше всего в странах с развитым мореплаванием — Англии и Голландии. Зарождение его тесно связано с профессиональным плаванием на небольших парусных судах, где преимущество в скорости позволяло успешно конкурировать, например, в рыболовстве или лоцманской службе.

Спортивный интерес, возникший в процессе улучшения ходовых качеств таких судов, проведение гонок между ними привели к созданию специальных судов, предназначенных только для любительского плавания, которые стали называться яхтами, от голландского слова “jagie”.

Первичные организации яхтсменов за рубежом — яхт-клубы — появились в Англии в 1720 г., когда в ирландском городе Корке был учрежден Водный клуб Коркской гавани — первый европейский яхт-клуб, вскоре, распавшийся.

Свое современное название общество яхтсменов получили от организованного в 1810 г. в английском городе Коусе “Яхт-клуба”. Число яхт-клубов росло довольно быстро, ставя перед собой чисто спортивные задачи, они организовывали самые различные гонки, вплоть до крейсерских гонок вокруг Британских островов.

В США первый яхт-клуб появился в 1811 г. в Нью-Йорке. В 1832 г. был создан первый шведский яхт-клуб в Стокгольме, в 1835 г. — яхт-клуб в Берлине, в 1838 г. — гоночное общество в Гавре. К концу XIX века в Европе насчитывалось уже более двухсот яхт-клубов.

К настоящему времени наибольшего развития зарубежный парусный спорт достиг в США, Англии, Дании, Швеции, Норвегии, Германии, Италии, Аргентине, Австралии, Финляндии, Франции.

Яхт-клуб, как организация, культивирующая и обслуживающая парусно-прогулочные суда в нашей стране появилась во второй половине 19 века, это яхт-клубы в Херсоне, Николаеве, Одессе, Севастополе и т. д. (рис. 1).

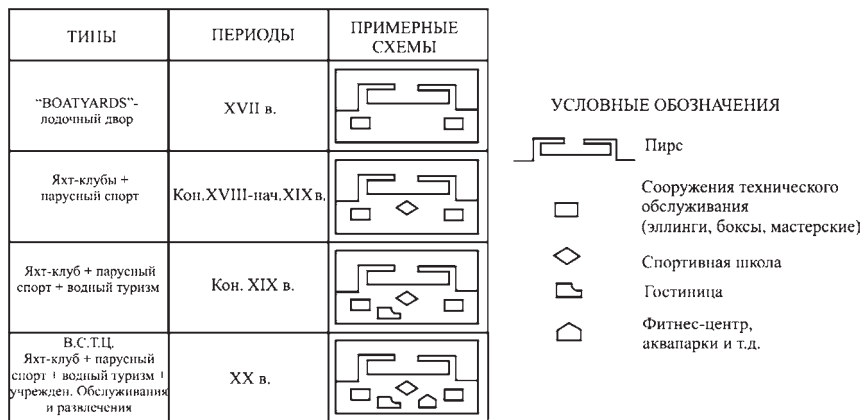

Рис. 1. Исторические этапы развития яхт-клубов

Для обозначения нового вида учреждения, выполняющего комплексное обслуживание владельцев прогулочных судов, появляются — клубы “марины” еще в 1928 году в Америке. Но до появления марин и в Европе, были обслуживающие большие и малые яхт-клубы, существовали еще и “boatyards”, что на русский язык можно перевести приблизительно как “лодочные дворы”. Эти стоянки предоставляли необходимый минимум условий для хранения и ремонта судов.

Определяющим фактором строительства яхт-клубов, марин и водных спортивно-туристических центров является их рентабельность, они считаются очень прибыльными предприятиями. Увеличение емкости — не единственный путь обеспечения рентабельности. Доход получается, в основном, за счет привлечения дополнительных и сопутствующих видов обслуживания, например, продажа и прокат судов, что дает возможность создания многофункционального комплекса ВСТЦ — водный спортивно-туристический центр. Прекрасным примером является Центр парусного спорта в Таллинне, построенный, как олимпийский яхт-клуб.

По береговой зоне Черного моря сосредоточено до 40 % мощности водно-спортивных и туристических стран Европы. При этом подавляющая часть морского рекреационного хозяйства стран СНГ и Украины приходится на приморские регионы Азово-Черноморского бассейна, куда входит Одесская бухта.

В 1876 г. Черноморский Яхт-клуб в Одессе стал первым, официально зарегистрированным на Черном море. Уже после 16 лет своего существования он насчитывал достаточное число членов и владел 15 парусными яхтами, двумя паровыми катерами и 12 гребными лодками.

ежегодно в течение лета яхт-клубом устраивались несколько частных гонок яхт на призы по подписке; в конце же августа или начале сентября устраивалась гонка на приз от морского министерства с призом в 1500 рублей. Кроме того бывали еще гребные гонки для команды и гонки для частных шлюпок. Иногда члены клуба совершали на

своих яхтах небольшие экскурсии в ближайшие порты Николаева, Севастополя и даже Константинополя (яхта “Мигея”).

Черноморский яхт-клуб имел свою гавань и свои купальни для членов и летнее помещение на берегу моря, вблизи Николаевского бульвара.

На сегодняшний день, имея непосредственную связь с морем, Одесса теряет некоторые преимущества своего приморского расположения, тем самым береговая линия Одессы, с отдельными портпунктами, не используется в полную силу. Формирования новых контактных элементов, от яхт-клубов до многофункциональных центров, будет иметь важное структурно-планировочное значение, в освоении акватории моря и явится стимулом к развитию водно-спортивных центров, а также привлечению инвестиций в международный туризм и спорт. Создаются комфортабельные условия для проведения спортивных соревнований и водного туризма, формируется новый тип сооружений (ВСТЦ), который имеет в основе исторический генезис сложения водных учреждений.

ВСТЦ — место наибольшей социальной активности населения на морском побережье. Строительство такого общественного приморского центра в городе Одессе откроет широкие возможности в развитии различных видов спорта на воде, что может привлечь особое внимание инвесторов, заинтересованных в развитии международного водного туризма в нашей стране. Строительство же водного спортивно-туристического центра на воде и создание множества небольших яхт-клубов вдоль побережья создаст широкую сеть формирования морских учреждений с конкретным функциональным обслуживанием населения и туристов.

Необходимо рассмотреть вопрос формирования ВСТЦ с учетом функциональной, архитектурно-планировочной организации. Историческое развитие исследуемой темы подтверждает необходимость создания новых типологических объектов водных спортивно-туристических центров, вызванных к жизни активных развитых социальных условий, научно-техническим прогрессом, современным развитием архитектуры и градостроительства.

Формирования ВСТЦ складывается из следующих факторов: функциональное зонирование и градостроительная ситуация (рис. 2).

Для одесского региона создается новый тип сооружения — ВСТЦ, круглогодичного использования, с развитием системы малых яхт-клубов и стоянок вдоль побережья Черного моря (рис. 3).

УЧРЕЖДЕНИЯ ВОДНОГО ТУРИЗМА И СПОРТА

БОТЕЛЬ	ФЛОТЕЛЬ	БОТОКЕМПИНГ	ФЛОТОКЕМПИНГ	МАРИНА	ЯХТ-
Учреждение круглогодичного функционирования типа туристской гостиницы с сооружениями и устройствами для технического обслуживания плавательных средств.	Учреждение сезонного функционирования типа, функционирующее полностью на плаву, со спальными и общественными корпусами, а также с сооружениями для обслуживания плавательных средств типа дебаркадера.	Учреждение сезонного функционирования типа кемпинга, расположенное на берегу водоема, с сооружениями и устройствами для технического обслуживания плавательных средств.	Учреждение туризма сезонного функционирования с группой помещений общественного назначения и технического обслуживания плавательных средств на плаву (типа дебаркадера) и группой спальных помещений (типа сборных домиков или палаток) на берегу водоема.	Учреждения обслуживающие владельцев прогулочных судов, предоставляют место для стоянки, мастерские ремонта, обеспечение водо- и энергообеспечения каждого судна.	База водного туризма, организация, клуб парусных судов.

ПРИМЕРЫ

					
1.- Зона проживания и культурно-бытового обслуживания; 2.- Хозяйственная зона; 3.- Зона отдыха, спортивных площадок и пляжа; 4.- Зона технического обслуживания плавательных средств.	1.- Зона проживания и культурно-бытового обслуживания; 2.- Зона технического обслуживания плавательных средств; 3.- Зона отдыха, спортивных площадок и пляжа.	1.- Зона проживания и культурно-бытового обслуживания; 2.- Зона технического обслуживания плавательных средств; 3.- Хозяйственная зона; 4.- Зона отдыха, спортивных площадок и пляжа.	1.- Зона проживания; 2.- Зона технического обслуживания плавательных средств; 3.- Зона пляжа.	1.- Зона проживания и культурно-бытового обслуживания; 2.- Зона технического обслуживания плавательных средств; 3.- Хозяйственная зона; 4.- Зона отдыха, спортивных площадок и пляжа.	1.- Зона проживания и культурно-бытового обслуживания; 2.- Зона технического обслуживания плавательных средств; 3.- Зона отдыха и пляжа; 4.- Дебаркадерная зона.

Рис. 2. Классификация учреждений водного туризма по назначению

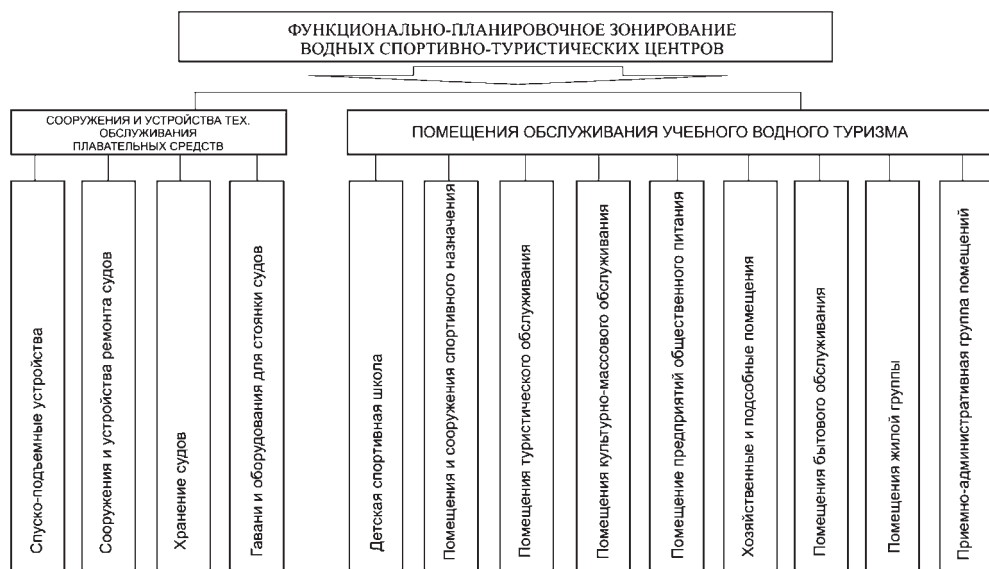

Рис. 3. Функционально-планировочное зонирование водных спортивно-туристических центров

УДК 727.7

А. А. Харитонова

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЦЕНТРОВ (МУЗЕЕВ) СОВРЕМЕННОГО ИСКУССТВА

Современное искусство после 1960-х г.г. отделяет себя от традиционного местного и объективно-централизованного музея или галереи визуального изобразительного искусства; оно множественно, сложным образом соединяет традиционную живопись, скульптуру и графику, включает в себя инсталляцию, фотографию, искусство представления, концептуальное искусство, электронное искусство, медиа-арт и средовое искусство. Тесные связи между этими различными формами искусства призваны создавать новые концепции визуальной культуры. Новое искусство нуждается в особом фоне и окружении, в пространстве, способном вместить диаметрально противоположные по форме и содержанию художественные работы.

Центр современного искусства является искусственной средой, но тем не менее, пока не изобретено лучшего пути собирать и выставлять подлинные, самобытные произведения и фрагменты искусства для общего осмотра. Целью ЦСИ является давать знания, знакомить людей с развитием новых художественных форм, воспитывать художественный вкус, а в широком понимании — прославлять страну.

Произведения современного искусства нуждаются в особом выставочном пространстве — музее, выступающем в качестве посредника между художниками,

аудиторией и обществом; функционировать как многосторонний динамичный институт, как активный культурный центр, включающий множество междисциплинарных художественных программ. Произведения искусства не могут быть просто разделены в традиционные коллекции и выставочные активы. ЦСИ должен выглядеть как уникальная сцена для проведения лекций и дискуссий, демонстрации фильмов, танцев и литературных постановок, общественных событий театральной и музыкальной жизни, являясь центром визуальной культуры.

В настоящее время во многих странах появились специально построенные здания музеев современного искусства. Начало строительства музеев совпало со временем, когда потребности капиталистического производства дали толчок развитию естествознания, а произведенные раскопки в Риме, Помпеях и др. древних городах дали огромное количество шедевров изобразительного искусства. Так, например, в Ватикане были построены специальные помещения для их демонстрации, это апартаменто Борджиа, капелла Никколину, библиотека, пинакотека, Сикстинская капелла, египетский и Этрusco-музеи, станцы Рафаэля (гобелены по произведениям Рафаэля), галерея гобеленов и галерея географических карт. Все эти музейные сооружения появились благодаря строительству новых и реконструкции существующих зданий архитекторами Симонетти и Кампоези. Антиквариум для статуй был перестроен, все помещения приспособлены под музейные залы, пристроен портик. Музей получил название — Пио-Клементино, в нем расположились: зал Муз, Ротонда, Зал зверей, Галерея статуй, Сад масок, Зал греческого креста. В нем собраны ни с чем не сравнимые шедевры древнего искусства многих народов. Под руководством Джовани Батиста Висконти в музее Пио-Клементино впервые была проведена научная систематизация произведений искусства, хранящихся в Ватикане, опубликован монументальный каталог музея, состоящий из семи томов.

Ранее в мире под экспозицию произведений искусств использовались самые различные (см. таблицу) типы сооружений, от древних городов-музеев до галерей в частных домах. Для организации музеев использовались также: средневековые крепости, башни и арсеналы; культовые сооружения — церкви, храмы, капеллы, мавзолеи; дворцовые постройки — дворцы, замки, палаты, загородные резиденции, галереи, эрмитажи и т.д.; реконструированные промышленные и муниципальные здания; частные дома и парки.

К первым специально построенным зданиям музеев, демонстрирующих произведения искусства, можно отнести: Датский национальный музей (1813 г.), музей Прадо в Мадриде (1839 г.), Метрополитен-музей в Нью-Йорке (1880 г.), Опский музей “Атенеум” (1863 г.), Лондонскую национальную галерею (1839 г.), Венгерский национальный музей (1848 г.), Венский музей истории искусства (1848 г.), Копский музей в Каире.

Происхождение музеев искусств можно проследить по месту и времени их возникновения; приведенные ниже примеры прототипов музеев искусств сведены в таблицу (табл. 1).

Таблица 1

Протогины музеев искусств

<p>Адрес объекта, наименование объекта</p> <p>1</p>	<p>1. Вид объекта</p> <p>2</p>	<p>3. Вид объекта</p> <p>4</p>	<p>5. Вид объекта</p> <p>6</p>	<p>7. Вид объекта</p> <p>8</p>
<p>Адрес объекта, наименование объекта</p>	<p>1. Вид объекта</p> <p>2. Вид объекта</p> <p>3. Вид объекта</p> <p>4. Вид объекта</p> <p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p> <p>7. Вид объекта</p> <p>8. Вид объекта</p>	<p>3. Вид объекта</p> <p>4. Вид объекта</p> <p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p> <p>7. Вид объекта</p> <p>8. Вид объекта</p>	<p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p> <p>7. Вид объекта</p> <p>8. Вид объекта</p>	<p>9. Вид объекта</p> <p>10. Вид объекта</p> <p>11. Вид объекта</p> <p>12. Вид объекта</p> <p>13. Вид объекта</p> <p>14. Вид объекта</p>
<p>Адрес объекта, наименование объекта</p>	<p>1. Вид объекта</p> <p>2. Вид объекта</p> <p>3. Вид объекта</p> <p>4. Вид объекта</p>	<p>3. Вид объекта</p> <p>4. Вид объекта</p> <p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p>	<p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p> <p>7. Вид объекта</p> <p>8. Вид объекта</p>	<p>9. Вид объекта</p> <p>10. Вид объекта</p> <p>11. Вид объекта</p> <p>12. Вид объекта</p>
<p>Адрес объекта, наименование объекта</p>	<p>1. Вид объекта</p> <p>2. Вид объекта</p>	<p>3. Вид объекта</p> <p>4. Вид объекта</p>	<p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p>	<p>9. Вид объекта</p> <p>10. Вид объекта</p>
<p>Адрес объекта, наименование объекта</p>	<p>1. Вид объекта</p> <p>2. Вид объекта</p>	<p>3. Вид объекта</p> <p>4. Вид объекта</p>	<p>5. Вид объекта</p> <p>6. Вид объекта</p>	<p>9. Вид объекта</p> <p>10. Вид объекта</p>
<p>Адрес объекта, наименование объекта</p>	<p>1. Вид объекта</p>	<p>3. Вид объекта</p>	<p>5. Вид объекта</p>	<p>9. Вид объекта</p>

Продолжение табл. 1

Классификация, код объекта	Наименование объекта	Сфера применения	Уровень риска	Классификация объекта
Вспомогательный	1. Гидротехнические сооружения	5		1711-Б
Гидротехнические сооружения	2. Сооружения	Гидротехника	на территории водохозяйственных объектов	1711-Б
	3. Вспомогательные сооружения	Гидротехника, строительство, мостостроение	в зоне объектов, в границах объектов	1740-Б
	4. Вспомогательные сооружения	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1741-Б
	5. Вспомогательные сооружения	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1742-Б
Вспомогательный	1. Сооружения	Строительство	в зоне объектов	1743-Б
Объекты, связанные с водными ресурсами	2. Водоснабжение объектов	Строительство	в зоне объектов, в зоне объектов, в зоне объектов	1744-Б
	3. Канализация	Строительство	на территории объектов	1745-Б
	4. Водоснабжение объектов	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1746-Б
	5. Канализация	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1747-Б
	6. Водоснабжение объектов	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1748-Б
	7. Канализация	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1749-Б
	8. Водоснабжение объектов	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1750-Б
	9. Канализация	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1751-Б
	10. Водоснабжение объектов	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1752-Б
	11. Канализация	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1753-Б
	12. Водоснабжение объектов	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1754-Б
	13. Канализация	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1755-Б
	Объекты, связанные с водными ресурсами	1. Водоснабжение объектов	Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов
2. Канализация		Строительство, мостостроение	на территории объектов, в зоне объектов	1757-Б
Объекты, связанные с водными ресурсами	1. Канализация	Строительство	на территории объектов	1758-Б

1	2	3	4	5
1	1	1	1	1
1	1	1	1	1
	2	2	2	2
	3	3	3	3
	4	4	4	4
	5	5	5	5
	6	6	6	6
	7	7	7	7
	8	8	8	8
	9	9	9	9
	10	10	10	10
2	1	1	1	1
	2	2	2	2
3	1	1	1	1
	2	2	2	2
	3	3	3	3
	4	4	4	4
	5	5	5	5
	6	6	6	6
	7	7	7	7
	8	8	8	8
	9	9	9	9
	10	10	10	10
4	1	1	1	1
	2	2	2	2
	3	3	3	3
	4	4	4	4
	5	5	5	5
	6	6	6	6
	7	7	7	7
	8	8	8	8
	9	9	9	9
	10	10	10	10

Музей искусств и архитектуры	Имя архитектора	Имя заказчика	Учреждение	Год завершения строительства
1	2	3	4	5
Музей искусств и архитектуры	Э. Г. Гинзбург	Государственный Музей	Музей искусств, Москва, ул. Большая, 61/62, 115070, 400. Москва	1980г.
Музей искусств и архитектуры	С. П. Давыдов	Государственный Музей	Музей искусств, Москва, ул. Большая, 61/62, 115070, 400. Москва	1982г.
	Ю. П. Давыдов	Государственный Музей	Музей искусств, Москва, ул. Большая, 61/62, 115070, 400. Москва	1983г.
	Ю. П. Давыдов	Государственный Музей	Музей искусств, Москва, ул. Большая, 61/62, 115070, 400. Москва	

Многие, приведенные в таблице примеры музеев искусств, известны не меньше Лувра. Каждый из них по-своему знаменит и располагает бесценными сокровищами, знаменитыми на весь мир произведениями искусства.

УДК 72.01:628.97

Г. В. Казаков

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СВІТЛОВОЇ АРХІТЕКТУРИ

Актуальна необхідність вдосконалення світлової архітектури зумовлена трьома групами проблем: 1 — розвитком нормативно-розрахункової бази; 2 — вдосконаленням архітектурно-конструктивних рішень будинків; 3 — створенням комфортних для людини умов архітектурного середовища.

1. Норми і розрахунки. Перша головна проблема цієї групи стосується Української держави, як нової геополітичної реальності, яка виникла після розпаду СРСР. До недоліків кліматичного зонування, які мали місце в роботах з картографування території СРСР за: середньою температурою липня (К. А. Біркая), ресурсами УФ — радіації (В. А. Белінський); річними сумарними надходженнями сонячної радіації (М. В. Оболенський) тощо [4], слід віднести прагнення узагальнити природно-кліматичні фактори та узагальнено схематизувати їх розподіл по території. Водночас порівняно мало уваги приділяється сонячній радіації, як провідному кліматичному чиннику. На території України досі тимчасово діє «СНиП 11-4-79. естественное и искусственное освещение» [7], що передбачає поділ території СРСР на п'ять світлокліматичних зон. Згідно з цим зонуванням територія України перебуває головним чином в межах четвертої зони, третя зона займає невелику частину на півночі нашої держави, а п'ята зона стосується Кримського півострова. Внаслідок такого надто спрощеного та схематизованого підходу до зонування 1/6 земного суходолу місцеві світлокліматичні особливості залишилися поза увагою. Так у одній світлокліматичній зоні опинилися території Карпатського гірського

та центрального степового районів України.

Розрахункові світлокліматичні коефіцієнти третьої зони сприяють необґрунтованому збільшенню площі вікон, що зумовлює значні тепловитрати будинків на півночі України.

Поступово стає очевидним, що норми тривалості інсоляції приміщень повинні бути диференційованими для орієнтації на різні сторони горизонту відповідно до різної біологічної активності променів східного, південного та західного сонця.

Різне нормування коефіцієнта природної освітленості (К.П.О.), при бічному освітленні — мінімальне значення, а при верхньому та комбінованому — середнє значення, не сприяє оптимальному вибору систем природного освітлення приміщень. Спільне нормування можливе лише на базі переходу від закріплених у будівельних нормах **кількісних** характеристик до їх **якісних** замінників. До якісних світлотехнічних або точніше світлоархітектурних характеристик нового покоління належать просторові показники тінеутворюючої дії світла (контрастність і направленість освітлення), розподілу яскравостей у полі зору тощо.

Існуюча методика світлотехнічних розрахунків вимагає подальшого вдосконалення, спрощення та переходу на комп'ютерну мову. Зокрема, досконалий аналіз освітлення приміщень можна реалізувати при переході від розгляду освітлення однієї точки до освітлення площини, як сукупності кількох точок, що являють собою світлове поле. Значне спрощення світлотехнічних та інсоляційних розрахунків можливе на основі широкого застосування графічних методів. Наприклад, такі методи можуть бути корисні при переводі на комп'ютерну мову підрахунку кількості променів за графіками М. М. Данилюка або при підрахунку тривалості інсоляції приміщень через вікна стандартних розмірів. Особливої актуальності графічні та інші опосередковані методи набувають з ускладненням світлотехнічних величин та при переході до просторової оцінки освітлення. Недоступність для широкого загалу складних методик вимагає викладення результатів дослідження у графічній або табличній формах та їх формулювання у вигляді рекомендацій.

2. Архітектура і конструкції. Архітектура повинна створювати для людини комфортне середовище. Засоби для створення цього середовища змінюються разом з розвитком суспільно-економічної ситуації. Період 50-70 років характеризується активним теоретичним і практичним рішенням проблеми сонцезахисту будинків та споруд. В теоретичному плані різними аспектами цієї проблеми займалися М. М. Гусєв, Б. А. Дунаєв, М. В. Оболенський, Я. Д. Швець, І. Н. Стриль, І. С. Суханов та інші вчені на території СНД, а також Р.Гопкінсон, брати Олджей, Перербрідж, Д.-е. Аронін та дослідники різних країн світу [1, 2, 3, 4, 6].

Сонцезахисні засоби прийнято поділяти на три види: архітектурно-планувальні прийоми (орієнтація та форма будинків, озеленення та інші ландшафтні елементи) затінюючі пристрої та архітектурно-конструктивні елементи (суцільні та решітчасті дашки, горизонтальні та вертикальні жалюзі, екрани, штори тощо); спеціальне скло та вироби з нього (сонцевідбивне, теплопоглинаюче, світлорозсіювальне тощо).

Використання сонцезахисних пристроїв часто ставало неефективним через протиріччя між їх світлотехнічними, теплотехнічними та естетичними якостями. естетичні сонцезахисні конструкції на практиці виявлялись не функціональними, і навпаки.

Чисельні помилки у проектуванні сонцезахисних пристроїв переважно стаціонарного типу, які траплялись на фоні сучасної економічної, енергетичної та екологічної кризи,

привели до перегляду загальної стратегії. В результаті, з одного боку, стали ширше застосовувати значно дешевші архітектурно-планувальні прийоми регулювання сонячної радіації в архітектурі, а з іншого — сонцезахист перетворився у високотехнологічні системи з обмеженою сферою застосування. Кардинальним стратегічним поворотом став перехід від поняття «захист» до поняття «використання» сонячної енергії в архітектурі. Для використання сонячної енергії створюються спеціальні архітектурно-конструктивні елементи та системи, які поділяються на пасивні, активні та інтегральні. Пасивні системи, використовують нагрівання сонцем масивних конструкцій або відбиття сонячних променів поверхнями конструкцій, у просторі архітектурного середовища. Активні системи за допомогою спеціальних інженерно-технічних конструкцій здійснюють прийом, акумуляцію і перерозподіл сонячної енергії у просторі і в часі. Інтегральні системи об'єднують властивості архітектурних та інженерно-технічних конструкцій пасивної та активної системи.

Основними проблемами використання сонячної енергії в архітектурі є: 1) пошук нової естетики форм будинків, залежно від орієнтації їх фасадів на сторони горизонту з різним енергетичним потенціалом; 2) поліфункціональність огорожувальних конструкцій, які поєднують властивості захисту будинків від зовнішніх впливів і використання у його тепловому забезпеченні сонячної енергії; 3) відповідність об'ємно-планувальної структури будинку його функціональному призначенню та вимогам оптимізації балансу — збільшення надходжень сонячної енергії та зменшення тепловтрат.

Наступне коло питань стосується певної консервативності архітектурно-конструктивної оболонки будинків і споруд, яка виробилась при необхідності передачі вертикальних зусиль стінами, яка з часом почала поступатись місцем повному каркасу. На зміну вертикальним прийшли горизонтальні, стрічкові вікна та повністю скляні фасади. Більшість архітекторів не були методично підготовлені до такого технічного розширення своїх можливостей і в результаті зовнішній вигляд будинків втратив зв'язок з національним середовищем. Про це свідчать зокрема дослідження проф. І. І. Середюка в книзі «Восприятие архитектурной среды» [5]. Міжнародна архітектурна мода на скляні фасади та копіювання у вітчизняній практиці останньої третини ХХ століття дістала назву «скломанія». Будинки-«близнюки», які наслідують цю моду можна зустріти по всій Україні. Стандартний підхід до проектування вікон негативно впливає на: створення архітектурно-художнього образу споруди; формування семантичної інформації про функціональне призначення об'єкту; раціоналізацію теплообмінних процесів через огорожуючі конструкції.

Розв'язанням цієї проблеми повинен бути новий підхід до проектування вікон і пов'язаних з ними фасадних структур, який поєднує в собі: типологічну (будинки), функціональну (приміщення), фасадну (орієнтація), експлуатаційну (режим роботи) диференціацію форми, розмірів, пропорцій, а також архітектурно-конструктивних елементів фасадних структур (обрамлень, сандриків, дашків, пілястр, ребер).

Ще одним важливим питанням є правильний вибір системи природного освітлення. Традиційне бічне розташування світлових прорізів негативно позначається на подальшому розвитку архітектури в аспектах: збільшення глибини приміщень, ширини плану та відповідного зменшення тепловтрат; досягнення планувальної гнучкості за рахунок трансформації внутрішнього простору для кращого його використання і запобігання морального старіння будинків; пошуків нових засобів архітектурної виразності зовніш-

нього вигляду будинків. Широке застосування комбінованого і верхнього освітлення разом із вдосконаленням бічних вікон сприятимуть прогресивному розвитку архітектури.

3. Людина і середовище. Проблема задоволення вимог людини у світловій архітектурі вирішується на трьох рівнях: 1 — утилітарно-фізіологічна достатність освітлення робочого місця в межах окремої функціональної зони; 2 — психологічно-комфортна освітленість простору в межах приміщення або групи приміщень; 3 — емоційно-художня образність всього будинку або групи будинків. Важливим аспектом природного освітлення архітектурних об'єктів є його якість, яка об'єднує такі показники освітлення, як розподіл яскравості в оточуючому людину просторі, нерівномірності освітлення, напрямок та тінеутворююча дія світла, спектральний склад світла. Ці показники світлового мікро-середовища в приміщеннях мають вирішальне значення як при оцінці умов зорової роботи на робочих місцях, так і при сприйнятті інтер'єру» [1].

Стосовно фізіологічної достатності освітлення робочих місць важливою проблемою є досягнення відповідності світлотехнічних одиниць і зорових відчуттів людини. Поки що просторове відчуття світла органами зору людини вимірюється площинними світлотехнічними одиницями типу рівня освітленості на горизонтальній площині. Наприклад, для роботи за столом у навчальних закладах нормативний рівень освітленості дорівнює 300 лк [7]. Комфортний для людини розподіл яскравостей у приміщенні має за еталон природний розподіл яскравостей (світле небо, темна земля й перехідна середня зона). За даними досліджень М. М. Гусева, В. І. Петрова та інших вчених співвідношення яскравостей внутрішніх поверхонь інтер'єра і теста повинно перебувати в межах 1:3 [1]. Художня образність світлової архітектури виникає у разі встановлення емоційно-асоціативного зв'язку між умовами освітлення інтер'єру та певним явищем природи.

За філософським висловом «Істина пізнається у порівнянні» якість освітлення в архітектурі, як другій природі, може бути оцінена лише порівняно з якістю освітлення у природному середовищі. Людина, як жива істота, виникла і почала розвиватись в природному оточенні, тому значно пізніше, створюючи для неї комфортні умови освітлення, архітектор повинен звертатись до природи, як до критерію оцінки правильності своїх рішень. Інше питання полягає у тому, що не весь діапазон умов природного освітлення підходить до цієї ролі і завдання сучасних наукових досліджень полягає у знаходженні в цьому діапазоні саме тих умов освітлення, які відповідають конкретним видам діяльності людини.

Архітектурна ситуація, яка виникла у контексті сучасної енергетичної кризи та науково-технічної революції ХХ сторіччя, створила певну проблему у трактуванні функції вікна. Сутність цієї проблеми полягає у зменшенні тепловитрат за рахунок повної або часткової заміни функцій вікна на їх технічні аналоги. Все зводиться до двох методично нерівнозначних позицій розв'язання цієї проблеми: безвіконні будинки зі штучним освітленням; будинки з широким планом, мінімальними вікнами та суміщеним освітленням. Хибність першої позиції полягає у тому, що навіть при балансі зменшених тепловитрат і збільшених експлуатаційних видатків на освітлення і вентиляцію приміщень, лишається людина, яка працює у цьому приміщенні, з її психологічними вимогами зв'язку з зовнішнім середовищем. З цього приводу відомий американський архітектор Річард Нейтра у своєму виступі на симпозіумі, присвяченому архітектурному середовищу і біології людини (Париж, 1965 р.) сказав наступне: «Нам зараз важко уявити собі, що б людина жила в будинку без вікон, без контакту з динамікою природи ззовні житла...

бо динамізм природи тіснішим чином пов'язали з динамічними процесами в організмі самої людини». Друга методична позиція виявилась більш продуктивною. Суміщене освітлення знайшло застосування в архітектурі промислово-розвинених країн Заходу разом із «ландшафтною» системою організації внутрішнього простору великих конторських приміщень, при якій робочі місця локалізуються офісними меблями. Експлуатація таких приміщень виявила недоліки суміщеного освітлення. Дискомфорт виникав через невідповідність спектру природного та штучного освітлення, а також через пульсацію світла люмінесцентних ламп. У країнах колишнього соціалістичного табору суміщене освітленню не знайшло суттєвого застосування, не зважаючи на зведення в одних будівельних нормах і правилах природного й штучного освітлення [7]. Це сталося через невелику глибину приміщень в будинках адміністративного, навчального та іншого призначення (до 6 м), необхідність регулювання освітлення за допомогою складної автоматики з фотоелементами, а також через дефіцит електроенергії та його постійне загострення. Потенційні можливості використання суміщеного освітлення зберігаються в галузі розвитку високотехнологічного виробництва.

Вирішення проблеми мінімізації тепловтрат будинків за рахунок зменшення розмірів вікон і використання засобів кондиціонування параметрів внутрішнього середовища можливе лише за умов дотримання наступних гуманістичних принципів: природне освітлення є основним компонентом світлового середовища приміщення; розташування світлових прорізів у огорожувальних конструкціях забезпечує залежно від функціонального процесу прямиий (вид через вікно) або опосередкований (динаміка природного освітлення) контакт з зовнішнім середовищем.

Одною з причин того, що позитивні приклади вдалих рішень у галузі світлової архітектури трапляються дуже рідко є те, що вони ґрунтуються на інтуїції майстрів архітектури. Для створення ширшої наукової бази для добрих і дуже добрих світлоархітектурних рішень треба звернути увагу на одне суттєве протиріччя. Тоді, коли людина органами зору сприймає умови освітлення як тривимірні і навіть чотирьохвимірні з урахуванням часу, а з іншого боку і архітектура є по своїй природі просторовим явищем, світлотехнічні характеристики у їх широкому практичному використанні (типу К.П.О.) залишаються двовимірними або площинними величинами. В результаті не спрацьовує логічний ланцюжок «людина — середовище — архітектура» і навпаки, через неможливість адекватно оцінити і використати його середню ланку, втрачається зв'язок між людиною та архітектурою і остання замикається на самій собі. З переходом на просторові світлотехнічні величини світлова архітектура набуває нової ергономічної якості, коли можна встановити зв'язок між освітленням робочого місця, світловим середовищем приміщення та системами природного освітлення будинку.

Висновки. Науковий прогрес, гуманізація архітектурно-світлового середовища дозволяють позбавитись багатьох сучасних проблем, пов'язаних з консервативністю нормативно-розрахункового забезпечення, формалістичністю матеріальної оболонки будинків, недосконалістю та неадекватністю світлотехнічних величин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусев Н. М. Основы строительной физики. — М.: Стройиздат, 1961. — 171 с.

2. Дроздов В.А., Гусев Н. М. Строительная светотехника: современное состояние и перспективы развития. — М.: Стройиздат, 1982. — 96 с.
3. Казаков Г. В. Принципы совершенствования гелиоархитектуры. — Львов: Свит, 1990. — 152 с.
4. Оболенский Н. В., Архитектура и солнце. — М.: Стройиздат, 1988. — 207с.
5. Середюк И. И., Восприятие архитектурной среды. — Львов: Вища школа, 1979. — 202 с.
6. Скриль І. Н., Інсоляція житла. — К.: Будівельник, 1981. — 76 с.
7. СНиП 11-4-79. естественное и искусственное освещение. Нормы проектирования. — М.: Стройиздат, 1980. — 40 с.

УДК: 725.727

О. В. Прокопенко

ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТРІВ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ ТА ІНШИХ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Велике місце в системі заходів соціального забезпечення займають заходи, які спрямовані на поліпшення якості життя громадян, що частково втратили працездатність, інвалідів, а також старих, нужденних громадян.

Зараз в Україні нараховується 2,4 млн. інвалідів. Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (2001 р.) визначено доречним використання мережі центрів професійної реабілітації інвалідів та активізації діяльності Всеукраїнського центру професійної реабілітації інвалідів, які були створені розпорядженням Кабмін України в 2002 р. МОЗ України спільно з Мінпраці розробило положення про професійну орієнтацію осіб з обмеженими фізичними можливостями та їх психічну підтримку, а сумісно з МОН — Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) України. Реалізація основних позицій цих документів може полегшити адаптацію інвалідів до труднощів життя [7, 8].

У кандидатській дисертації Л. Н. Бармашиної висвітлюються принципи та методичні основи формування середовища для різних маломобільних верств з урахуванням їх специфічних особливостей. Розглянуті основи організації міських територій, об'єктів житлового та громадського призначення для інвалідів, елементи їх упорядкування, а також відповідних спеціалізованих установ та підприємств [2].

У кандидатській дисертації І. О. Данчука розглядаються принципи ергономічного формування архітектурного середовища в будинках для інвалідів [3, 4, 5, 6].

У кандидатській дисертації О. Я. Смирнової розглянуті проблеми формування будинків для людей літнього віку.

Під керівництвом Куцевича В.В. були розроблені нормалі архітектурно-планувальних рішень житлових та громадських будинків з урахуванням можливостей інвалідів.

Одним з основних напрямків підтримки інвалідів є професійна реабілітація, що є найважливішою складовою частиною державної політики в області соціального захисту інвалідів. Професійна реабілітація інвалідів включає наступні заходи, послуги і технічні засоби:

- профорієнтація (профінформування; профконсультування; профпідбір);
- психологічна підтримка професійного самовизначення;
- навчання (перенавчання) по програмах основного загального утворення, середнього (повного) загального утворення, початкового, середнього і вищого професійного утворення;
- підвищення кваліфікації;
- сприяння працевлаштуванню (сприяння в працевлаштуванні на тимчасові роботи, на постійне місце роботи, само зайнятості й підприємництва);
- квотування й створення спеціальних робочих місць для працевлаштування інвалідів;
- професійно-виробнича адаптація.

Найбільш розповсюдженим засобом надання робочих місць тим з інвалідів, хто не здатний брати участь в основному процесі зайнятості, є спеціалізовані підприємства. Однак у середньому тільки третина робочих місць на спеціалізованих підприємствах зайнята інвалідами, що забезпечує зайнятість усього лише 12% від загальної чисельності працюючих інвалідів. Головне, що працюючи на спеціалізованих підприємствах інваліди існують як би у своїй замкнутій соціосистемі.

Спеціалізовані підприємства звичайно, призначені для визначених категорій інвалідів із значними втратами функцій організму (сліпі, із порушеннями розумового розвитку і рухового апарата).

Територіальний комплексний центр соціального обслуговування являє собою установу, призначену для перебування інвалідів, людей похилого віку й інших соціально не захищених груп населення [1].

У денний час центр представляє безкоштовне медичне й культурне обслуговування, можливості трудової діяльності. Центр повинний включати лікувально-виробничі, культурно-побутові приміщення, підприємства суспільного харчування, медичні й лікувально-фізкультурні кабінети.

Існують :

1. Житлові будинки та комплекси.

а) комплекс із комбінованим заселенням (загального типу) — комфортабельне житло для всіх груп;

б) набуває поширення розміщення квартирної житла у структурі громадських центрів;

в) у ряді країн починає запроваджуватися в практику будівництво розміщення структури реабілітації у нижніх поверхах масових будинків;

г) деякі фахівці вважають, що найраціональніший тип житла для маломобільних — багатоквартирні блоковані будинки;

д.) у ряді європейських країн (Швейцарія, Франція та ін.) значного поширення набули будинки галерейного типу;

е) у практиці спорудження будинків для маломобільних секційна структура застосовується рідко;

ж) у зарубіжній практиці зустрічаються приклади будинків для маломобільних із коридорною системою планування;

з) інтернат більше підходить для людей, що втратили здатність до самообслуговування. У більшості з них працюють чудові люди, що прагнуть полегшити життя своїх пацієнтів, але сам по собі факт проживання в такому інтернаті негативно позначається

на стані людини.

2. Територіальний центр.

а) територіальний центр постійного й тимчасового проживання (будинок інтернат-стаціонар);

б) територіальний центр (без стаціонару);

в) територіальний центр, створений на базі існуючого будинку інтернату, виробничого відділу, лікарні;

3. Не систематизоване відділення трудової реабілітації.

Функціональна характеристика центра професійно-трудової реабілітації інвалідів і інших маломобильних груп населення визначається наявністю основних груп приміщень, який можна підрозділити 3 основні групи (рис. 1).

Перша група приміщень — служба соціальної роботи. До складу входять навчальні, лікувально-трудова майстерні, доступ до яких здійснюється за допомогою транспортної служби, інформаційно-консультативна служба. Ціль цього основного відділення — відновлення порушених функцій, заняття проводяться під керівництвом лікаря-фахівця, відновлюють професійні навички, чи здобувають нові відповідно трудовим здібностям інвалідів і людей літнього віку. Відділення трудової терапії, звичайно, розміщаються поруч із відділенням фізіотерапії і мають вихід безпосередньо на територію центра, на площадку трудової терапії чи лікувальної гімнастики. Ходячі пацієнти займаються трудотерапією у відповідних приміщеннях, лежачі пацієнти — у палатах. Матеріали знаходяться на складах у цьому ж відділенні. При майстернях передбачаються посади спостереження, а також приміщення для самообслуговування. При відділенні трудової терапії часто влаштовують протезну майстерню і сполучене з нею приміщення для виготовлення нескладного устаткування [9, 10].

Ткацька майстерня повинна бути такого розміру, щоб одночасно в ній могли працювати п'ять-шість чоловік. У ній установлюють на столах і на підлоги ручні ткацькі верстати й рами.

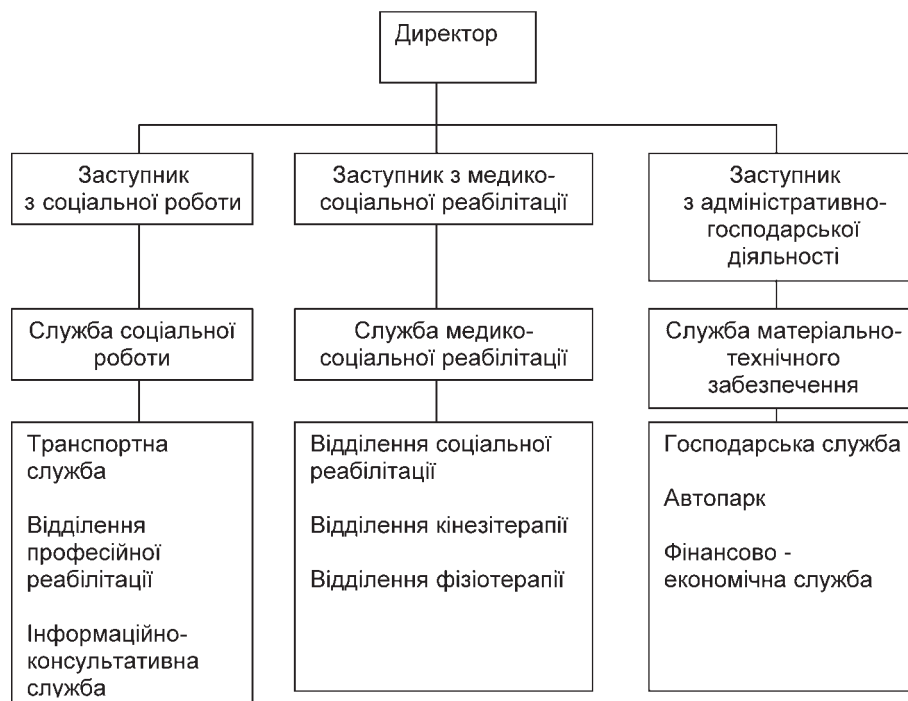

Рис. 1. Організаційна схема центра реабілітації інвалідів та інших маломобільних груп населення

Деревообробна майстерня влаштовується значно великих розмірів, для одночасної роботи 10-12 чоловік. Для цього потрібно не менш 5 верстатів, 2 шліфувальних верстати, 1-2 токарських верстата, одна стрічкова пилка, шафа для інструментів, шафа для готових виробів, стелажі для пиломатеріалів і т. інш.

Для слюсарних робіт потрібно, звичайно, один набір інструментів по металу. Розвиток одержали майстерні електроустаткування, у яких здійснюється ремонт телевізорів, радіоприймачів і інш.

Канцелярська робота підрозділяється на 3 категорії: некваліфікована (сортування пошти, доставка пошти, заповнення конвертів), напівкваліфікована (керування адресною й копіювальною машинами, порівняння екземплярів), кваліфікована (друкування на машинці, копіювання, використання диктофона, стенографія, бухгалтерська справа, користування рахунковими машинами).

Керамічна майстерня невелика, із простим устаткуванням цеху.

У відділенні трудової терапії хворих навчають шиттю, вишивці й іншим ремеслам.

Професійне відділення є самостійним у центрі, чи входить до складу відділення трудової терапії.

Функції професійного відділення: оцінка професійних можливостей (експертиза) і консультація з професійних питань; професійна терапія; професійне навчання хворих, а також їхня перекваліфікація; тренування навичок самообслуговування; працевлаштування.

Склад приміщень: кабінети лікарів, кабінети фахівців (соціологів і ін.), майстерні

професійної придатності (із допоміжними приміщеннями), приміщення для тренування навичок самообслуговування, кабінети інспекторів, навчальні приміщення, кабінети працевлаштування, кабінети консультантів адміністрації.

Професійне відділення тісно взаємозалежне з відділеннями трудової терапії, фізіотерапії.

Навчальна група складається з робочого осередку, читального залу, інтернет-залу, клубного приміщення (аудиторії), лабораторій.

Друга група приміщень — служба медико-соціальної реабілітації. Медико-соціальне реабілітаційне відділення центра організується часто за коридорною схемою і складається з кабінетів фізіотерапії, лікувальної фізкультури, психотерапії. Відділення бажано розміщати в перших поверхах центру. Усі рекреаційні приміщення (коридори, холи) повинні бути забезпечені спеціальними поручнями для підтримки при пересуванні, пандусами, зручними меблями для відпочинку після процедур. Щоб персонал мав можливість одночасно обслуговувати велику кількість пацієнтів, рекомендується не влаштовувати ізольованих кабінетів, а влаштовувати невисокі розділові стінки для ізоляції ванн і кушеток. Замість кабінетів лікувальної гімнастики зараз воліють влаштовувати великі гімнастичні зали. Це необхідно враховувати при плануванні приміщень фізіотерапевтичного відділення. Склад і площі кабінетів відділення залежить від потужності центра. Методи фізіотерапевтичного лікування (лікувальна гімнастика, водолікування, масаж і ін.) проводяться тільки в сполученні з лікувальним харчуванням [9, 10, 11].

Третя група приміщень — господарського й матеріально-технічного забезпечення. Суспільне харчування організується в системі закритої мережі, має зв'язок із спальними приміщеннями (у центрах повного комплексного обслуговування) і місцями основного перебування пацієнтів, повинне бути розташоване на шляху основних напрямків руху. При централізованій забудові центра підприємство суспільного харчування знаходиться в першому поверсі будинку [12].

Служба матеріально-технічного забезпечення складається з набору необхідних інженерних приміщень і площ: опалювального, вентиляційних, кондиціонування, постачання гарячої й холодної води, ліфтами, системами дистанційного спостереження, селекторного зв'язку, системою двостороннього зв'язку пацієнтів із медичними сестрами. Повинно бути організоване приміщення для збереження інвалідних колясок, склади, санітарні вузли, душові і т.п.

Необхідно застосувати системний підхід до формування центрів професійно-трудова реабілітації інвалідів та інших маломобільних груп населення.

Територіальний комплексний центр соціального обслуговування являє собою установу, призначену для перебування інвалідів та інших соціально не захищених груп населення. У денний час центр представляє безкоштовне медичне й культурне обслуговування, можливості трудової діяльності.

Центр, повинний включати лікувально-виробничі, культурно-побутові приміщення, підприємства суспільного харчування, медичні й лікувально-фізкультурні кабінети.

Центр, повинний мати розвитку систему комунікацій (ліфти пасажирські, спеціальні, вантажні, підйомники, пандуси, сходи), систему рекреації — просторий хол, зимовий сад.

Створення системи центрів професійно-трудова реабілітації інвалідів і інших маломобільних груп населення дозволить перейти від збільшення соціальної допомоги до самостійної, економічно вигідної, професійно-трудова зайнятості.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДБН В.2.2-9-99. Громадські будинки та споруди. Основні положення. — К., 1999.
2. Бармашина Л. Н. , Вержиківська Н. В. Урбанізація і “третій вік”. — К.: Будівельник, 1990 . — 112 с.
3. Данчак І. О. О проектировании домов-интернатов для инвалидов// Жилищное строительство. — 1986. — № 1. — С. 13-14.
4. Данчак І. О. Специализированные типы жилища и учреждения для обслуживания инвалидов (Обзорная информация)// Жилые здания. Вып. 3. — М.: ЦНТИ по гражданскому строительству и архитектуре. — 1988. — 67 с.
5. Данчак І. О. Допоміжні засоби та потреба у просторі при проектуванні для інвалідів // Збірка наукових праць “Регіональні проблеми архітектури та містобудівництва”, вип. № 3. — Одеса, 2002.
6. Данчак І. О. Архітектурні аспекти проблеми трудової зайнятості інвалідів у будинках-інтернатах // Вісник Національного університету “Львівська політехніка № 439 “Архітектура”. — Львів : Видавництво НУ “ЛП”, 2002. — С. 137-142.
7. Декларация Организации Объединённых Наций о правах инвалидов. — Курьер ЮНе СКО. — Февраль 1981. — С. 7.
8. Доклад Комитета экспертов ВОЗ по предупреждению инвалидности и реабилитации. — Женева, 1983.
9. Нормали планировочных элементов жилых и общественных зданий. НП 1эб-8. Дома-интернаты для инвалидов (18-45 лет). — М.: Стройиздат, 1985. — 79 с.
10. Нормали планировочных элементов жилых и общественных здагий. Вып. НП. 6. 1.16-82. Лечебные здания. Больницы : отделения функциональной диагностики. — М., 1987. — 22 с.
11. Пидгирияк К. Ю. Архитектура зданий лечебных учреждений. — К.: Будівельник, 1990. — 96 с.
12. Уренев В. П. Основы архитектурного проектирования предприятий общественного питания. — К.: Выща школа, 1990. — 190 с.

УДК 711.581

А. А. Андрианова

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБСЛУЖИВАНИЯ ЖИЛЫХ РАЙОНОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В настоящее время в крупнейших городах Украины возрождается жилищное строительство. Строятся новые комплексы, реконструируется существующий жилой фонд. Многие люди по-прежнему предпочитают жить в больших городах, рассчитывая на возможность наиболее полно удовлетворить свои материальные и духовные потребности.

Всегда ли город оправдывает эти ожидания? Соответствует ли сложившаяся сейчас система общественного обслуживания запросам и образу жизни современного украинского горожанина? Можно ли вообще применить понятие «система» к тому, как организуется обслуживание в настоящее время?

Новые объекты обслуживания сегодня возникают, в основном, стихийно, в соответствии с рыночным принципом: спрос рождает предложение. При этом отсутствует общий замысел, стратегия, направленная на конкретный социальный результат. Эта

проблема государственного уровня и решаться может силами специалистов различного профиля, но при обязательном участии архитекторов. «Ремесло архитектора начинается с изучения общества. А затем он вполне смиренно предлагает решение некоторых из его проблем» [1].

В советский период вопросы взаимосвязи между образом жизни, принятым в обществе и организацией обслуживания подробно рассматривались в теоретических работах архитекторов А. Гутнова, И. Лежавы, Г. А. Градова и других авторов [2, 3]. Анализ существующей ситуации в современной Украине содержится в статьях А. Рудницкого, е. Ключниченко, Н. Демина и других ученых [4, 5, 6]. Большое внимание проблеме архитектура-общество уделяют зарубежные авторы: К. Курокава, Р. Боффиль и другие [7, 1].

В советское время объединяющей общество была идея коллективности, равенства. Организация обслуживания была направлена на то, чтобы человек ощущал себя частью целого. На практике это обернулось введением усредненного стандарта в уровне жизни для всех. Несмотря на недостатки, такой подход гарантировал определенный минимум обслуживания для каждого гражданина, независимо от его доходов и социального статуса.

Современная демократическая Украина дала человеку возможности для самореализации, право выбирать образ жизни и мыслей самостоятельно. Но отсутствие общих идеалов разобщило людей; привело к тому, что общество распалось на множество отдельных групп со своими ценностями. Критерий принадлежности к определенному слою — доходы, интересы, профессия, религия, хобби; появилась градация населения по уровню доходов.

В Украине сейчас активно развиваются компьютерные технологии. Обмен информацией все чаще происходит через глобальные компьютерные сети. Связь через Интернет позволяет людям объединяться по интересам в виртуальном пространстве, территориальная близость их между собой при этом уже не обязательна. Это явление уводит человека от общения в традиционном понимании, происходящего во дворах, на улицах и площадях города.

Все более четким становится разделение жилой и общественной функций. В крупнейших городах Украины приобретает популярность обслуживание через сеть крупных предприятий и учреждений, куда потребители приезжают на транспорте. Это супермаркеты, оптовые рынки, развлекательные, оздоровительные центры и т. п. Часто они объединяются в крупные многофункциональные комплексы за пределами жилой застройки.

Такой принцип обслуживания, становящийся у нас все более распространенным, особенно характерен для США, где города делятся на даунтаун (деловую часть) и пригородную жилую (спальную) зону со своими районами для бедных и богатых. Функции четко разделены.

Для городов Европы характерна иерархия пространств, постепенный переход от частного (дом, квартира) к полупубличному пространству (двор внутри квартала) и далее — к публичным пространствам улиц, бульваров и площадей. Существует понятие исторического центра, который является не только композиционным ядром, но и местом для встреч и общения; воспринимается как отражение сути, индивидуальности города, его лицо. В нем жилые и общественные функции тесно переплетаются друг с другом, что позволяет сохранить связность городской ткани.

Многие европейские архитекторы, разрабатывая концепции новых жилых образова-

ний, сейчас стремятся следовать традициям, используя такие элементы городской среды, как пешеходная зона, квартал, площадь. Этим они пытаются вернуть городу утерянное тепло, а людям — возможность живого, непосредственного общения.

Характерный пример такого подхода — частично реализованный проект жилого района на Гринвичском полуострове в Лондоне, Великобритания под руководством архитектора Р. Эрскина (рис. 1) [8].

Территория Гринвичского полуострова до 90-х годов XX в. представляла собой промышленный пустырь. Задача сделать эту территорию привлекательной для жизни лондонцев была очень непростой для архитектора. В этой ситуации Р. Эрскин сделал упор именно на консерватизм. Ключевыми принципами проекта стали: смешение жилой и коммерческой функций, сочетание различных форм владения жильем. Жилая застройка района представляет собой кварталы, связанные пешеходной зоной (заштрихована на рис. 1) в узлах которой размещены небольшие площади, с выходящими на них торговыми предприятиями. Каждая такая площадь обслуживает отдельный квартал.

Центром района, его главным общественным пространством является Овальная площадь, обрамленная аркадой из магазинов, офисов и кафе, на которой также находятся остановки городского транспорта. Стоянки личного автотранспорта вынесены в подземное пространство под дворами, поверх них устроены газоны.

еще один пример традиционного решения для нового жилого образования — район Антигона в Монпелье, Франция по проекту архитектора Р. Боффила (рис.2) [1].

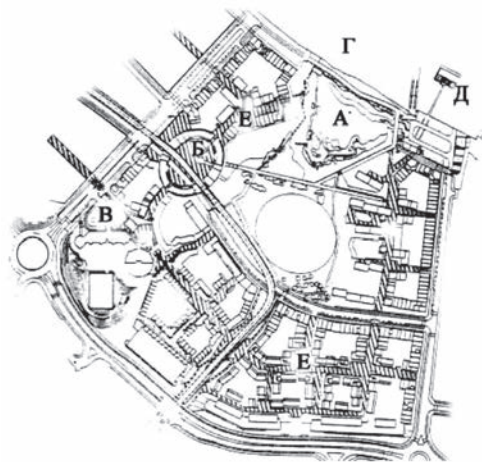

Рис. 1. Жилой район на Гринвичском полуострове в г. Лондоне, Великобритания.

Арх. Р. Эрскин [8] А — озеро в экопарке; Б — Овальная площадь;

В — школа и центр общения; Г — река Темза; Д — яхт-клуб; Е — пешеходная зона

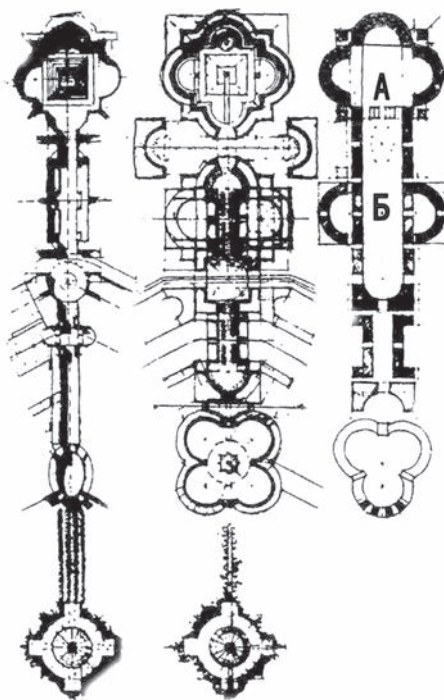

Рис. 2. Жилой район Антигона в Монпелье, Франция. Арх. Рикардо Боффиль [1]
 Варианты проработки решений композиционной оси: А — площадь Номбр-д'Ор;
 Б — пешеходная аллея

Здесь конторы, жилые и административные здания перемешаны. Прогуливаясь по центральной улице, где размещены магазинчики и лавчонки, можно встретить и дом профсоюзов, и школу, и церковь, и небольшие предприятия, и жилые дома с невысокой квартплатой, и здания, составляющие коллективную собственность. Обычно в Европе жилье в центре — привилегия богатых, но в Антигоне здания, выходящие на главную площадь Номбр-д'Ор предназначаются для недорогого жилья. Этим автор смягчает разделение и взаимную неприязнь общин. Смешение функций сопровождается смешением населения. Застройка формируется вокруг центральной оси — пешеходной аллеи, проходящей через цепочку площадей.

В решении района на Гринвичском полуострове и в решении Антигоны можно выделить общие черты. Это:

- квартальная застройка;
- соединение жилой и общественной функций, равномерное включение в структуру жилья небольших предприятий, магазинов, офисов;
- наличие развитых пешеходных зон, трактуемых как пространства для общения;
- сочетание на одной территории жилья для людей из разных социальных групп.

Формируя жилье и организуя обслуживание именно таким образом, архитектор закладывает определенную модель поведения жителей, побуждает их встречаться, общаться друг с другом, обмениваться информацией при непосредственном живом контакте, выходить за рамки своего круга.

Для крупнейших городов Украины, каждый из которых имеет свое богатое прошлое, подобная “европейская модель” организации застройки и размещения объектов обслуживания вполне может быть применима. Восстановление городской атмосферы в ее традиционном понимании дает ощущение стабильности, точки опоры; позволяет сделать современную застройку более гармоничной, гуманной по отношению к человеку.

ЛИТЕРАТУРА

1. Боффиль Р. Пространства для жизни: пер. с фр. Предтеченского М. В. — М.: Стройиздат, 1993. — 136 с.
2. Гутнов А. Э., Лежава И. Г. Будущее города. — М.: Стройиздат, 1977. — 155 с.
3. Градов Г. А. Город и быт. — М.: Стройиздат, 1968. — 170 с.
4. Рудницький А. Проблеми і шляхи розвитку української урбаністики та архітектури в умовах державної незалежності України//Вісник Української академії архітектури. — 2002. — №1 (7). — С. 11-18.
5. Ключниченко Є. Проблеми формування жилой среды при реконструкції городов//Вісник Української академії архітектури. — 2002. — №1 (7). — С. 18-21.
6. Дьомін М. Проблеми та перспективи розпланування та забудови центрів історичних міст// Вісник Української академії архітектури. — 2002. — №1 (7). — С. 21-28.
7. Курокава К. Философия симбиоза. От века машин к веку жизни: Пер. с яп. ДобаржичИ. (в сокращении)//Архитектура. Строительство. Дизайн. — 2002. — № 2. — С. 18-27.
8. Eco urbanity//The Architectural Review. — London — 2002. — № 1259. — P. 41-45.

УДК 725.761

Д. В. Єжов

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ РОЗВАГ ТА ДОЗВІЛЛЯ НА ВОДІ

Сьогодні центри дозвілля і розваг на воді і аквапарки стали ознакою сучасного комфортного відпочинку. Мені довелося побувати в аквапарках багатьох європейських держав — Іспанії, Італії, Франції, відвідувати своєрідні “містечки на воді” на екзотичних островах Сейшелах, Маврікії, Мадагаскарі, де подібні комплекси є невід’ємною складовою частиною сфери туризму. Вони, на жаль, ще не набули такого поширення, як в інших державах світу. Відсутній достатній досвід в проектуванні об’єктів подібного функціонального призначення, а також довідково-нормативна література. Крім окремих невеликих згадок в пресі, можна стверджувати, що відчизняної літератури, присвяченої аквапаркам, у нас поки що немає.

Разом з тим, тема проектування аквапарків і “містечок на воді” є дуже актуальною, оскільки кожна цивілізована держава дбає про належний відпочинок своїх громадян. На жаль, не тільки пересічні українці, а й фахівці не завжди чітко відрізняють відмінності між “містечками на воді”, розважальними центрами на воді, сезонними, термальними аквапарками та аквапарками, які працюють протягом року. Помітити різницю можуть

лише ті, хто бачив подібні заклади так би мовити “на власні очі” за кордоном, де подібний досвіт налічує кілька десятиліть.

В цій статті наводиться класифікація подібних закладів дозвілля, показано їх функціональну організацію та відмінності.

Найбільшою складністю з згаданих вище закладів дозвілля за функціональним зонуванням і переліку необхідних споруд комплексу є центр розваг на воді, який складається з активної та пасивної зон. Активна зона відпочинку та розваг передбачає наявність різноманітних атракціонів: тобоганів, мультіпіст, “камікадзе”, “швидкої” та “повільної” річок, “океанської хвилі” та інш. В активній зоні можна розміщувати також аквабол, спортивні ігри — теніс, волейбол, пінг-понг, футбол, шейпінг. Пасивна зона відпочинку включає сауни, турецькі, російські бані, солярії, джакузі, термальні басейни з різною температурою, звичайні плавальні басейни і місця для відпочинку. В пасивній зоні відпочинку розміщують і заклади громадського харчування — кав’ярні та ресторани, клуби. Отже, центр розваг на воді набагато складніший за своїми функціями і набором споруд, ніж звичайний аквапарк.

Відчизняним прикладом центру відпочинку на воді можна назвати розроблений “Архітектурним бюро “Єжов” проект аквапарку на озері Тельбін. Це якраз приклад, коли назва проекту — “аквапарк” не відображає насиченість цього об’єкту значною кількістю різноманітних функцій. Вхідна зона знаходиться в південній частині, там же розташована автостоянка на сто машин і невелика кав’ярня. Вхідну зону “охоплює” атракціон “повільна річка”. Центральна зона складається з головного корпусу, органічно пов’язаного з різними атракціонами. Крізь головний корпус проходить “повільна річка” — широкий жолов з повільною течією води. В північній частині головного корпусу розташований великий гральний басейн з кількома атракціонами. На першому поверсі головного корпусу розміщуються роздягальні для всього комплексу, солярій, сауни, цілодобова кав’ярня, відкрита кав’ярня. На другому поверсі знаходиться спортзал, басейн, який функціонує протягом року, роздягальні для залу, тренажерний зал.

В північній частині центральної зони в спеціально обладнаному “дитячому куточку” знаходиться гральний басейн, малий тобоган та дитяча кав’ярня. Тут батьки можуть залишити дітей на кілька годин під наглядом вихователів та тренерів.

Клубно-спортивна зона включає в себе клубно-спортивний центр, який функціонує протягом року і складається зі спортивного залу, кав’ярні, бару, літньої площадки при барі, клубних приміщень, конференц-залу і адміністративних приміщень. До складу спортивної зони входять площадки для міні-футболу, теніса, акваболу. На всій території аквапарку розміщені заклади швидкого харчування.

Запроектований аквапарк може експлуатуватись:

- цілий рік, з використанням протягом року теплих приміщень головного і клубно-спортивного корпусів (частина атракціонів і відкриті басейни відключаються);
- влітку, з використанням всіх елементів аквапарку.

Всі споруди аквапарку зв’язані між собою бетонними плитами, а між окремими площадками і спорудами є зелені ділянки з покриттям — стриженням газоном і високими декоративними парковими деревами. Вздовж пляжно-берегової зони запроектована дорога, яка пов’язує основні споруди аквапарку з під’їздами автомобілів.

В архітектурному вигляді фасадів головного і клубно-спортивного корпусів ми врахували вік основної частини відвідувачів: оскільки аквапарк розрахований перш за все

на дітей і молодь, було застосовано романтичні мотиви з баштами і мостами. Крім цього, наявність водного простору дає можливість пов'язати асоціативно архітектуру будівель з образом кримських санаторіїв (тераси, аркади, навіси, солярії, відкриті сходи, щогли).

Традиційні аквапарки позбавлені розвиненої вхідної зони та зони пасивного відпочинку.

“Містечка на воді” — це ще один різновид комплексів відпочинку на воді, головною ознакою якого є поява житлової функції та зменшення функцій активної та пасивної зон, де вже не треба влаштовувати сауни, значну кількість кав'ярень та ресторанів, атракціонів. Влаштування “містечок на воді” найбільш виправдано в умовах тропічного клімату, де можливе їх функціонування протягом року.

В “Архітектурному бюро “Єжов” були розроблені проекти комплексів подібного типу. Наприклад, в комплексі на воді “Блакитний світ” на о. Маврікій більшість будівель передбачає застосування стійок і збірно-розбірних елементів, що пояснюється поширенням тайфунів в цій географічній зоні. Перед наближенням урагану будівлі розбираються таким чином, що залишається лише диск жорсткості — перекриття і кілька підтримуючих його колон. Огороджуючі стіни, меблі, обладнання виносяться до підвалів. Там же переховуються люди. Подібні відкриті конструкції не можуть бути зруйнованими ураганом.

Другий запроєктований “Архітектурним бюро “Єжов” комплекс на Сейшелах складається з досить віддалених одна від одної будівель, розкиданих вздовж узбережжя. На відміну від проекту на о. Маврікій, ці будівлі — капітальні. На кінці мису знаходиться готельний комплекс “гольф-плаза” з басейнами, конфігурація якого диктувалася особливостями рел'єфу. В монолітному центральному ядрі знаходиться хол і сходово-ліфтовий вузол, на нижньому рівні перед головним входом — відкрита тераса. На терасі другого рівня передбачено влаштування вечірнього ресторану. В білих крилах семиповерхового готельного корпусу знаходяться номери з літніми приміщеннями, зорієнтованими на узбережжя океану.

Клубна будівля, “клуб-хауз” з полями для гри у гольф знаходиться у віддаленні від готельного корпусу і інших споруд — торгових рядів, дискотеки, амфітеатру (“зеленого театру”). Отже, головна функція комплексу — це насамперед відпочинок на узбережжі океану, а не звичайний центр розваг на воді.

На відміну від комплексу на Сейшелах, в комплексі на о. Маврікій ми врахували екзотику і національний колорит, тут всюди домінує мотив круглих в плані африканських хижок з очерету, в плануванні переважають концентричні форми, кола. В подібних комплексах влаштовують не лише громадські “резорд-центри”, а й “фішинг-центри” для тих, хто любить ловити рибу. Це доповнюється розважальною програмою з присмаком екзотики — водними дискотеками, дайвінгом, кав'ярнями в басейнах.

Комплекс на о. Маврікій пов'язаний з океаном мальовничим каналом, а сам “клуб-хауз” віднесений далі від зони водного відпочинку, тим самим наче утворюючи дві самостійні зони відпочинку — на воді і для гри у гольф.

Конструкції основної будівлі “резорд-центру” — з монолітного залізобетону в поєднанні з південноафриканським чорним деревом, покрівля — з черепиці і місцевого очерету, частина перекриття — з монолітного залізобетону, колони — з натурального дерева.

Простір такого комплексу може розміщуватись і в одній, і в кількох площинах (рівнях) зі зв'язками між ними за допомогою перекидних мостків і сходів. В громадських будівлях

домінує принцип відкритості просторів назовні (ресторани і кав'ярні можуть взагалі не мати огорожуючих стін), а в житлових корпусах, розташованих окремо і зблоковано, — синтез екзотики і комфортності проживання сучасної людини. Національний колорит тут також присутній: конструкції даху і матеріал покрівлі виконаний переважно з місцевих будівельних матеріалів — дерева і очерету, але на фасадах будинків присутні бетонні і залізобетонні конструкції та елементи. Вікна виготовлені з металопластику.

Враховуючи кліматичні особливості України, екзотичні “містечка на воді” для нас менш актуальні, ніж звичайні аквапарки. Разом з тим, деякі ідеї у влаштуванні цих містечок можуть бути використані і при проектуванні аквапарків.

В Росії аквапарки давно стали невід'ємною частиною індустрії розваг — там навіть видається каталог, один з розділів якого присвячений саме обладнанню аквапарків. Аквапарки активно будуються не лише в Росії, а й в Білорусі: вже в 2003 році в Мінську має відкритися новий аквапарк. Отже, все це свідчить про актуальність теми аквапарків і дає надію на те, що найближчим часом багато таких закладів буде з'являтися і у нас.

УДК 725.212.061.4

О. С. Савицкая

ГИБКАЯ ПЛАНИРОВКА ВЫСТАВОЧНЫХ КОМПЛЕКСОВ

Гибкая планировка — один из важнейших функционально-планировочных принципов архитектуры выставочных комплексов. Структура внутреннего пространства, основанная на жесткой планировке с выделением помещений для определенных функций, не удовлетворяет оптимальным условиям организации выставок. Это объясняется особенностями выставочного процесса: временным характером экспозиций, постоянным изменением тематики и увеличением числа выставок.

Выставочные объекты носят особый характер и невозможно разграничить их функции.

Для того, чтобы они стали постоянными и эффективными, у выставочных комплексов должна быть предусмотрена возможность их расширения и реконструкции. Поэтому гибкость внутренней планировки — одно из основных требований, предъявляемых к выставочным комплексам и зданиям, которое неразрывно связано с универсальным использованием основных помещений. Сложно представить большую выставку без обсуждения ее на собрании специалистов, проведения конференций, семинаров, “круглых столов”, переговоров и т.д. А международный конгресс — без сопутствующей выставки.

Мобильность и вариантность функционально-планировочных решений означают возможность осуществления трех основных форм переоборудования:

первая форма носит локальный характер и связана с трансформацией экспозиционных помещений и помещений конгресс-центра, а также предусматривает возможность использования вспомогательных помещений для выставочных целей;

вторая форма переоборудования связана с расширением выставочного здания посредством присоединения новых выставочных ячеек;

третья форма представляет научнообоснованное резервирование площадей. При

разработке проекта предусматривается некоторый запас площадей, являющихся внутренними резервами мощности выставочного комплекса.

В первом случае необходимость эпизодического увеличения или уменьшения вместимости экспозиционных залов обусловлена различием выставок по объему, целям, продолжительности функционирования и оформления. Эффективный и рациональный способ решения задачи заключается в такой группировке экспозиционных залов, которая обеспечивает свободный доступ к ним из вестибюля. Присоединение или разделение смежных помещений осуществляется раздвижными перегородками различных конструкций, а также с помощью специальных видов сборно-разборного и складывающегося оборудования и мебели. Такой вид трансформации особенно удобен при одновременной организации нескольких выставок. Отдельные залы могут быть закрыты на реэкспозицию, не нарушая при этом нормальную эксплуатацию остальных помещений и единых графиков движения по выставке.

Важное условие свободной планировки внутри экспозиционных залов — максимальное сокращение числа промежуточных опор. Применение конструкций с внутренними несущими стенами и капитальными перегородками практически навсегда закрепляет членение внутреннего пространства. При необходимости изменения планировки приходится прибегать к капитальным перестройкам, что связано с большими средствами и временем. Универсальность использования экспозиционных помещений повышается при выборе таких объемно-планировочных параметров, которые позволяют добиваться различных схем размещения экспозиций — одно-, двух- и трехсторонней. При выполнении требований, предъявляемых ко всем общественным зданиям, в том числе и выставкам, в отношении унификации основных конструктивных узлов и деталей наиболее рационально иметь основные размеры экспозиционных помещений, кратные в плане 24 м.

Трансформация экспозиционных помещений с целью дополнительного увеличения выставочной площади обеспечивается сборно-разборными выставочными конструкциями для устройства экспозиций в несколько уровней, что важно также для разностороннего восприятия экспонатов. В экспозиционных залах следует предусматривать различные способы крепления выставочного оборудования.

Трансформация вспомогательных помещений. Для выставок желательно максимальное использование помещений обслуживающего и вспомогательного назначения, занимающих в среднем 30 % площади, в основном тех, для которых характерна неравномерность эксплуатации: конференц-зал, места для отдыха, распределительные кулуары.

Поэтому один из основных принципов внутреннего построения состоит в том, чтобы предусмотреть удобное и органичное объединение выставочных и вспомогательных помещений и одновременно их разделение для независимого использования без взаимных помех. В этой связи важно иметь складывающиеся или убирающиеся перегородки, позволяющие быстрое присоединение дополнительных помещений к основным экспозиционным залам.

Ввиду относительно небольшой вместимости пол в конференц-зале проектируется горизонтальным для облегчения универсальной эксплуатации. Другой вид трансформации зрительного зала — изменение его габаритов с учетом требуемой вместимости и проводимых семинаров, конференций, симпозиумов и т.д. В кулуарах, местах отдыха и других подобных помещениях возможна организация кратковременных выставок с несложным оформлением.

Вторая форма переоборудования. При проектировании выставочных зданий необходимо предусматривать развитие комплекса без нарушения архитектурной композиции в каждый новый период строительства. Необходимость в дополнительных пристройках возникает через каждые 2-3 года. Однако строительство всех выставочных сооружений в полном объеме, рассчитанном на выполнение долговечных программ, нереально. Зачастую очередность их возведения обусловлена отсутствием единовременных капиталовложений, но главная причина — в изменчивости самого выставочного процесса. Серьезные осложнения возникают, если в первоначальном проекте не заложена перспектива такого развития в отношении территории застройки и объемно-планировочного построения выставочного здания, что приводит к нарушению общей цельности композиции и снижает эксплуатационные и эстетические качества сооружения. При невозможности связи нового здания с существующим или его органичного расширения нередко возникает вынужденное дублирование отдельных групп помещений.

Третья форма представляет научнообоснованное резервирование площадей. При разработке проекта предусматривается некоторый запас площадей, являющихся внутренними резервами мощности выставочного комплекса.

Приемы изменения формы и величины пространства на уровне помещений осуществляется за счет смежных пространств так же, как и в случае применения приема разделения пространства.

На уровне зданий прием осуществляется путем включения в общий объем зарезервированных внешних пространств, а так же достройки зданий.

На уровне комплексов заполняются пространства, предусмотренные в качестве резерва расширения, свободные пространства между блоками или зданиями, а так же достраиваются здания.

Гибкая планировка может рассматриваться в двух аспектах:

трансформативном — создания условий для многоцелевого использования помещений, зданий комплексов путем трансформации пространства;

адаптивном — приведение зданий и сооружений в соответствие с изменяющимися условиями.

Выставки являются зеркалом технического развития современного общества, поэтому их организация и техника их строительства базируется на передовых методах проектирования и строительства.

Планировочная организация зданий и сооружений выставочного комплекса определяется, прежде всего, их функционально-технологическими процессами, изменение которых влечет за собой необходимость адаптации зданий и сооружений. Задача гибкой планировки — облегчить и упростить процессы адаптации, максимально снизить затраты средств, материалов, труда и времени на модернизацию зданий и приведение их в соответствие с новыми требованиями.

Многообразие мероприятий по реконструкции зданий сводятся по сложности к трем категориям: частичной, существенной, полной реконструкции.

Изменение функционального процесса в связи с периодически происходящими изменениями в выставочном комплексе влечет за собой необходимость изменения планировки помещений и их модернизации путем частичной или полной переделкой их и заменой оборудования мебели, технических устройств, инженерных сетей.

ЛИТЕРАТУРА

1. А. А. Гайдученя. Динамическая архитектура. — К.: Будівельник, 1983.
2. В. А. Абызов, В. В. Куцевич. Архитектура общественных зданий с гибкой планировкой. — К.: Будівельник, 1990.
3. В. И. Ревякин. Выставки. — М.: Стройиздат, 1975.
4. Р. Р. Кликс. Художественное проектирование экспозиций. — М.: Высшая школа, 1978.

УДК 728.5

*Л. Ю. Бридня***ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ
ГОСТИНИЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ**

Уже в древнейших источниках сведений о человеческой цивилизации, таких как Библия или Веды, мы находим описания примеров жилищ, предоставляемых для путников. е еще в 5 веке до нашей эры в Греции возле горячих источников и фонтанов с минеральной водой возникают первые структуры, принимающие постояльцев, — аналоги современных пансионатов. Вдоль римских дорог возникают первые дворцы “синьории”, предназначенные для приема посланников, прототипы же европейских “локанд” (небольших гостиниц), обслуживают других приезжих. Развитие и рост приемных структур на морских побережьях происходит по большей части благодаря греческим и финикийским купцам. Получают распространение караван-сарай (почтовые станции для караванов), располагавшиеся вдоль дорог в Средней Азии. А в городах Средней Азии распространяются “Khans” аналоги европейских “локанд”.

Многие свидетельства существования древних форм учреждений, предоставляющих приют (таких как римские “жилища”), дошли до нашего времени. Позже эта же базовая модель использовалась монахами ордена Тамплиеров, создавших первую европейскую систему религиозных приютов, настолько разветвленную и хорошо организованную, что в ней еще в XII веке применялась в расчетах система кредитных листов. Религиозные приюты “Cavalieri Ospedalieri” в средние века предоставляют приют крестоносцам и пилигримам, отправляющимся на Святую Землю. Феодалные замки, аббатства и дворцы также становятся пристанищем пилигримов.

Гостиницы-крепости германского средневековья, а также англо-саксонские и итальянские трактиры и таверны, пройдя через века, остались в мировой системе гостиничного хозяйства в виде стилизованных и реконструированных “люкс” гостиниц-замков, а также небольших гостиниц с питанием, типа французских “auberge” и итальянских “Iocanda”, претерпев лишь изменения в соответствии с запросами современного общества. Модель типичной маленькой гостиницы-“локанды” сложилась в Европе в XII веке, тогда же началось их массовое распространение. В XIV веке во Франции принимаются законы, обязывающие содержателей “локанд” собирать сведения о проживающих и нести ответственность за сохранность их багажа, а в XV веке в Англии вводятся обязательные нормативы по содержанию таких гостиниц. Типичная модель, на которой базируются

планировочные решения “локанд” — внутренний мощный булыжниками дворик, вход с портиком, комнаты для гостей по двум боковым сторонам и залы для публики во фронтальной части здания, конюшня и склады в задней части. Первая из существующих до сих пор “локанда” “Три короля” была открыта в Базилии (Швейцария) в 1100 году.

В XIV веке в Англии получают распространение небольшие сельские гостиницы “Country Inn”, в Китае и Монголии возникает целая сеть “форестерий” (комнат для гостей при богатых домах и монастырях), а также сеть почтовых станций для курьеров.

В конце XVIII века промышленная революция стимулирует рост сектора гостиничной деятельности в Европе и Америке — возникают крупные гостиничные структуры. В 1790 г. в Нью-Йорке открываются “Corre’s Hotel” и “City Hotel” — первые крупные городские отели. В 1800 г. на Французской и Итальянской Ривьере при местах отдыха открываются курортные гостиницы. Основываются “clubhouse” (дома отдыха-клубы). Возникают первые гостиницы с вестибюлями-атриумами “Exchange House” (1800 г.) в Бостоне и “Reform Club” (1830 г.) в Лондоне — первые примеры таких отелей. В 1840 г. в Кони-Айленде (Нью-Йорк) возникают первые гостиничные комплексы.

В середине XIX века курортно-оздоровительные центры достигают пика популярности, большое количество туристических комплексов возникает у Ниагарского водопада, под Нью-Йорком, вдоль пляжей Нью-Джерси. Основную же гостиничную категорию до 20-х годов XIX века представляют собой гостиницы, построенные при железнодорожных станциях (например, “Charling Cross” в Лондоне), первым же крупным отелем, построенным при железной дороге, был лондонский “Euston Station Hotel” (1830 г.).

Гостиничные учреждения претерпевают значительную эволюцию в области их технического оснащения. Первый отель, частично имеющий газовое освещение, “City Hotel” был открыт в Балтиморе (Мериленд) в 1820 г., а в 1830 г. — Нью-Йоркский “American Hotel” — первый с газовым освещением во всех номерах. В том же 1820 году в Бостоне открывается “Tremont House” — первый городской люкс-отель, оборудованный номерами с санузлами. “Holt’s Hotel” в Нью-Йорке (1830 г.) оборудуется подъемниками для багажа, “Fifth Avenue Hotel” в Нью-Йорке (1850 г.) — первый отель с лифтами. “New York Hotel” (1840 г.) в Нью-Йорке стал первым отелем с санузлами во всех номерах, а нью-йоркский “Sagamore Hotel” (1880 г.) — первый полностью электрифицированным. Впервые железобетон, в качестве основного материала при строительстве гостиницы, был применен в Сант-Августине во Флориде в 1880 г. С 70-х годов XIX века во многих странах вводятся противопожарные нормы по строительству гостиниц.

К концу XIX века формируется модель крупной гостиницы — прототипа современных отелей, во многом синтезировавшая все предшествующие типы. В процессе эволюции гостиничных учреждений выработались строгие правила их функционирования, определился четкий круг обязанностей персонала, установились единые требования к оборудованию.

Сеть гостиниц “Ritz”, основанная в конце XIX века (Отель “Ritz” открыт в Париже в 1898 г., в Лондоне в 1900 г.), становится классическим прототипом европейских отелей “люкс”-класса. Здесь впервые приезжим предоставлялся уровень обслуживания и обстановки, соотносимый с приемом, оказываемым до того только высокопоставленным гостям в частных домах аристократов или же в арендуемых личных особняках. Кроме роскошных интерьеров, эти отели привлекали своим необычным для того времени уровнем технического оснащения — электрическим освещением во всех помещениях,

лифтами, роскошными ванными комнатами в каждом номере, прекрасно обставленным баром и рестораном с изысканной французской кухней. Общая структурная модель и характер организации обслуживания отеля “Ritz” в Париже (1898 г.) широко использовались и копировались в XX столетии в проектировании гранд-отелей “люкс” во всем мире. Этот отель сохранил свое место среди наиболее комфортабельных гостиниц мира до настоящего времени и после большой реконструкции 1979-1988 гг. продолжает принимать в своих номерах богатейших людей мира, королей и наследных принцев, а также многих знаменитостей. Это же относится к общественным заведениям в составе гостиницы, рассчитанным на обслуживание не только ее постояльцев, но и на общегородское использование.

Отель “Ritz” является практически единственной европейской моделью гостиницы, оказавшей столь существенное влияние на архитектуру гостиниц XX века, причем именно в области проектирования гостиниц высочайшего класса “люкс”. В целом же, в наибольшей степени в гостиничном строительстве XX столетия получила распространение северо-американская модель, отличающаяся большей вместимостью, функциональностью и рациональностью по сравнению с европейской. Американская гостиница “Statler” (Буффало, Нью-Йорк), построенная в тот же период, что и парижский отель “Ritz”, остается до настоящего времени прототипом современной гостиницы высокого уровня комфортности.

Помимо общеевропейских прототипов современных гостиниц (трактиров, меблированных комнат, традиционных западных “локанд”) украинские гостиничные учреждения начала XX века в значительной степени следовали традициям “гостиных дворов” — специфических заведений, в которых проезжие купцы и гости хранили свои товары, вели торговлю и жили сами. В XIII-XVII веках гостиные дворы представляли собой прямоугольные площади, обнесенные каменными стенами с башнями на углах и над воротами. По внутренним сторонам стен устраивались 2-3-этажные торговые и складские помещения. В VIII веке они утратили характер крепости, помещения магазинов стали выходить на внешнюю сторону двора, обнесенную аркадами или колоннадами. Многие здания национальных гостиниц конца XIX — начала XX века носят черты этого исторического типа учреждений как во внешнем оформлении, так и по внутренней структуре.

Понятие гостиницы в современном понимании этого слова, сформировавшееся на рубеже XIX — XX веков, явилось продуктом сложных социальных и экономических процессов, характерных для общества того времени: индустриальной революции, улучшения и расширения транспортной сети, в частности железных дорог, роста коммерческих и культурных связей между странами, формирования понятия туризма — как путешествия с познавательной, культурной, оздоровительной и прочими целями. В начале XX века туризм является привилегией избранного круга лиц, отправлявшегося на курорты не только с целью оздоровления, культурного обогащения или занятий спортом, но в значительной степени для демонстрации уровня светскости и престижа. Это не могло не отразиться на функциональной структуре и внешнем оформлении гостиниц — по большей части многоэтажных зданий с монументальным подъездом и холлом, роскошными лестницами, салонами и коридорами — практически одинаковых как в городах, так и в курортных и лечебных местностях, на море и в горах. В несколько более упрощенном виде подобная схема встречается при крупных железнодорожных вокзалах.

После Первой мировой войны к туристическому движению помимо ограниченного светского общества получила доступ новая городская прослойка — буржуазия. Соответственно, наряду с роскошными особняками — гостиницами появляются более скромные здания, сохранившие общую функциональную схему отелей, но рассчитанные на более широкие и менее взыскательные требования постояльцев. В монографии американских специалистов в области гостиничной деятельности Уолтера Рутеса и Ричарда Пеннера “Планировка и дизайн отелей”, вышедшей в 1985 году в Нью-Йорке и являющейся одним из наиболее полных и разносторонних исследований в данной области, период 20-годов XX столетия характеризуется как “Первый гостиничный бум”*, возникший на волне бурного развития экономики, и спавший в 30-е годы в связи мировым экономическим кризисом. Гостиницы, построенные в данный период в разных странах мира, весьма различны по своим размерам. Так, в Западной Европе они обычно насчитывали от 50 до 300 номеров, в то время как в Соединенных Штатах этот показатель достигал нередко более тысячи мест в гостиничном учреждении (“Pensilvania” (Нью-Йорк) на 2200 мест и “Stevens Hotel” (Чикаго) на 2700 номеров — крупнейшие отели того времени).

Наиболее значительного развития гостиничная деятельность периода 20-х годов прошлого века достигла в Западной Европе и Северной Америке. Так, в Австрии к 1919 году было почти 15 тыс. гостиниц, включающих 500 тыс. мест, в Швейцарии — около 12 тыс., в Германии — около 90 тыс.

Годы кризиса 30-х годов и Вторая мировая война привели к замедлению роста гостиничной деятельности, в этот период практически не ведется строительство новых больших гостиниц (за исключением некоторых крупных отелей, среди которых отель “Flamingo” в Лас-Вегасе, построенный в 40-е годы, ставший первым казино-отелем в мировой практике).

Сложные процессы в структуре и деятельности общества в период после Второй мировой войны привели к становлению понятия массового туризма, охватившего практически весь мир и оказавшего существенное влияние на организацию гостиничного хозяйствования. На волне массового туризма в 50-е годы возникает “Второй гостиничный бум”**.

Распространение западной модели жизни привело к возникновению целой сети гостиниц западного образца в странах с отличной культурой наряду с традиционными местными гостиницами. Выработался так называемый интернациональный стиль, предназначенный для широкого круга клиентов, с достаточно стандартным набором услуг и помещений, характерным внешним видом и понятием комфортности. В то же время происходит процесс разветвления структуры учреждений, предоставляющих приют, и специализации гостиничных учреждений.

* “Hotel Planning and Design” Walter A. Rutes, Richard H. Penner. New York, 1985, Watson-Guptill Publications.
Edizione italiana: ottobre 1990, Pubblistampa. Milano. p.

** Там же.

Так, единая схема городских гостиниц начала века трансформируется в различные вариации гостиниц рекреационных (морских — с разделением жилой, пляжной, оздоровительной зоны; горных — на основе типизированной схемы горных приютов), деловых (прежде всего для коммивояжеров и коммерсантов), казино-отелей (преимущественно в Лас-Вегасе) и прочих специализированных типов гостиниц.

С последующим ростом индустриальных возможностей, расширением транспортной сети, увеличением индустриальной подвижности путешественников в связи с широким распространением авиационного и автомобильного транспорта, экономическим развитием и дальнейшей интернационализацией общества, приемная структура учреждений с временным проживанием становится все более разветвленной, предоставляется все больший спектр оказываемых услуг. Как следствие, возникают новые типы гостиничных учреждений (бизнес-отели, горнолыжные гостиницы “ski-total”, гостиницы-клубы, туристические поселки (впервые понятие “туристической деревни” ввела гостиничная корпорация “Club Med” в 50-х годах) и пр.) и, в значительно меньшей степени, отмирают устаревшие их формы (трактиры, постоялые дворы, позже — гостиницы-клиники гелиотерапии, предназначенные для лечения и оздоровления людей с заболеваниями легких, которые имели очень большое распространение и значение в XIX веке и в первой половине XX-го); совершенствуются внутренние механизмы функционирования гостиниц. Многочисленные туристические комплексы возникают на Карибских и Балеарских островах, в Испанском средиземноморье, в Португалии, Скандинавии, Греции и Югославии. В Америке возникают первые конгресс-центры и конференц-центры (“Tarrytown House” в Тарритауне (Нью-Йорк) и “General Electric Co” в Кротонвилле (Нью-Йорк)). “Sheraton” в “Prudential Center” в Бостоне, построенный в 60-е годы — первая гибридная форма отеля-многофункционального комплекса.

Новая экспансивная волна в экономике в начале 70-х внесла в мировое гостиничное хозяйство трудности, которые приводили нередко к разборке гостиничных зданий или их перепрофилированию в жилые здания и офисы. Возникают “кондоминиумы” и “комплексы мультисобственности” (жилые комплексы “люкс”-класса, в которых предлагается ряд услуг, характерных для гостиничных учреждений), впоследствии некоторые из них преобразуются в “суит-отели”. В то же время наблюдается тенденция к укрупнению и развитию деятельности гостиничных корпораций, создающих крупные гостиницы и гостиничные комплексы (в 70-е годы возникают большие гостиничные комплексы на Гавайских островах, в Мексике; в Атланта (США) строится “Peachtree Plaza”, насчитывающая 70 этажей, — самый высокий в мире отель).

В 80-х годах возникает “Третий гостиничный бум”*, связанный с расширением международной маркетинговой деятельности и дальнейшим увеличением типологического разнообразия специализированных отелей; некоторые из них возни-

* “Hotel Planning and Design” Walter A. Rutes, Richard H. Penner. New York, 1985. Watson-Guptill Publications.
Edizione italiana: ottobre 1990, Pubblistampa. Milano. p.

кают на основе соединения гостиниц-резиденций с большими комплексами отдыха и развлечений (“Copley Place” и “Lafayette Place” в Бостоне), получают широкое распространение аэропорт-отели, конгресс-центры, “суит-отели”, “кондоминиум-отели”, казино-отели. Параллельно растет сеть недорогих мотелей и сельских гостиниц, расположенных вдоль транспортных магистралей.

Конец XX столетия — начало XXI в мировой практике гостиничного строительства характеризуется дальнейшим развитием и разветвлением структуры гостиничного хозяйствования, применением новых материалов, технологий, созданием крупных мега-отелей в местах массового туризма и мировых центрах отдыха и развлечений и, вместе с тем, возрастанием роли персонализации в обслуживании постояльцев, ухода

от излишней стандартизации при создании гостиниц, возвращения к национальным традициям в архитектуре гостиниц в разных странах мира.

УДК 729.6:693.6 (075.8)

В. В. Самойлович

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ І ЗАСТОСУВАННЯ ЗБІРНОГО ОПОРЯДЖЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ

Збірне опорядження посідає значне місце у сучасному будівництві. У порівнянні з такими видами опорядження як штукатурка з подальшим пофарбуванням або облицюванням плитками, що потребують використання так званих “мокрих процесів” (виготовлення цементно-піщаного розчину та його нанесення, технологічні перерви, шпатлювання тощо), збірне опорядження дозволяє суттєво скоротити час та трудомісткість робіт за рахунок повного або часткового вилучення цих процесів. Навіть якщо деякі види збірного опорядження, наприклад, облицювання гіпсокартонними листами, у деяких випадках і потребують подальшого обклеювання шпалерами або пофарбування, все одно такі роботи виконуються на поверхні, що не потребує звичайної в таких випадках складної підготовки.

Збірне опорядження особливо ефективно під час реконструкції та перебудови приміщень: адже його можливо застосовувати будь-якої пори року і навіть без перерви виробничої діяльності.

Головною особливістю збірного опорядження є те, що декоративні облицювальні елементи повинні надходити до об'єкту в комплекті з кріпильними елементами і складами. Вони дозволяють кріпити облицювальні елементи безпосередньо до стіни (якщо вона рівна і гладенька) або до дерев'яного чи металевого каркасу, що закріплюють за допомогою дюбелів до стіни після попередньої перевірки якості поверхні.

В наш час на будівельний ринок України надходить значна номенклатура і асортимент облицювальних елементів, призначених для збірного опорядження, ефективно використання яких потребує спеціальної методики вибору і застосування опоряджувальних матеріалів. Як свідчить досвід, неправильний вибір опорядження приміщення призводить до того, що об'єкт або відразу не відповідає естетичним або функціональним вимогам, або втрачає первісні архітектурні властивості вже в перші роки експлуатації.

Розвитку архітектурної теорії в галузі вибору і застосування матеріалів для опорядження будівель сприяли роботи Айрапетова Д. П. і Азгальдова Г. Г. [1, 2]. Ці роботи торкаються поставленої вище проблеми лише частково і розглядають її стосовно конструктивних, теплоізоляційних та інших матеріалів, серед яких існуючі на той час опоряджувальні матеріали. Збірні види опорядження почали застосовувати в будівельній практиці значно пізніше і тому потребують спеціального дослідження щодо їх раціонального застосування.

Ціль даної публікації — надати фахівцям науково-обґрунтовані рекомендації з вибору і раціональному застосуванню збірних видів опорядження.

Як свідчать попередні дослідження [1, 3], головним критерієм оцінки при виборі того

чи іншого виду опорядження поверхонь є відповідність властивостей матеріалів архітектурно-будівельним вимогам, які обумовлені функціональним призначенням приміщення.

Всі вимоги до матеріалів внутрішнього опорядження будівель можна розділити на дві основні групи. До першої відносять загальні вимоги, які обумовлені самим призначенням опоряджувальних матеріалів незалежно від типологічних особливостей будівлі. Це, перш за все, вимоги індустріальності і технологічності при застосуванні, безпеки і зручності під час експлуатації, стабільності розмірів і кольору тощо.

Вимоги другої групи — це функціональні вимоги до опорядження в зонах основних видів діяльності людини. Вони є основними експлуатаційними критеріями якості опорядження. Адже правильне застосування опоряджувальних матеріалів знаходиться в такій само залежності від функціонального призначення приміщення, як і питання планування будівлі. Без точного знання функціональних вимог, що ставляться до опоряджувальної поверхні, неможливо застосовувати матеріали з упевненістю, що їх властивості необхідні і достатні за даних експлуатаційних умов.

Беручи до уваги те, що дана робота присвячена одному з найбільш прогресивних видів опорядження, який у повній мірі задовольняє вимоги першої групи, детальне розглядання цих вимог недоцільне. Набагато більший інтерес являє комплекс функціональних вимог, які залежать від ступеню оптимізації внутрішнього середовища і від процесів, що відбуваються в тому чи іншому приміщенні.

Оптимізація середовища приміщень — це створення найбільш сприятливих умов для проведення конкретних соціальних процесів, що визначаються призначенням будівлі. Інакше кажучи, це створення комфорту, під яким мається на увазі “сукупність позитивних психологічних і фізіологічних відчуттів людини у процесі її контактів з предметами або середовищем” [4].

Створення комфорту життєдіяльності людини здійснюється шляхом задоволення вимог до температурно-вологісного режиму, повітряного середовища, акустичного і світлокольорового режиму, психологічного настрою тощо, а також удосконаленістю обладнання, зручністю користування побутовими предметами, знаряддями праці і т. інш.

Як свідчать дослідження [5] не менш важливу роль у створенні комфорту життєдіяльності людини відіграє опорядження. Воно може впливати на температурно-вологісний режим приміщень, склад повітря, акустичний режим, санітарно-гігієнічні властивості приміщень тощо.

Так, наприклад, застосування внутрішнього опорядження листовими, профільними і т. інш. матеріалами по металевому або дерев'яному каркасу з додатковим утепленням може бути одним з найефективніших методів покращення теплового комфорту, підвищення температури внутрішніх поверхонь стін або ж захисту від шуму, що проникає у приміщення.

Шляхом застосування вузьких елементів облицювання, що утворюють вертикальні стіни, можна візуально підвищити висоту приміщення, а вмілим використанням кольору опорядження створити оптимальні психофізичні умови життєдіяльності людини. Але застосування того чи іншого матеріалу для опорядження стін в залежності від функціонального призначення приміщень має сенс лише у тому випадку, якщо первісні властивості опорядження будуть зберігатися без суттєвих змін протягом усього експлуатаційного періоду. Інакше кажучи, опорядження повинно характеризуватися достатньою довговічністю відповідно до передбачуваних строків експлуатації.

Довговічність опорядження, в свою чергу, також залежить від функціонального призначення приміщень, з одного боку, і властивостей опорядження — з іншого. Адже в приміщеннях з вологими процесами матеріали облицювання повинні бути водостійкими, в приміщеннях з підвищеними санітарно-гігієнічними вимогами — стійкими до вологого тертя із застосуванням засобів дезінфекції тощо.

З метою полегшення і спрощення розробки рекомендацій щодо науково-обґрунтованого застосування збірних видів опорядження, основні приміщення нежитлових будівель, різних за функціональним призначенням але подібних між собою за вимогами до облицювальних матеріалів, слід поділити на умовні групи, що наведені нижче.

Так, до першої групи приміщень (групи А), що характеризуються нормальним режимом експлуатації (тобто з температурою приміщень 18-20°C, відносною вологістю, що не перевищує 65-70 %, помірною кількістю працюючих), можна віднести кабінети і зали офісних будівель. Це, насамперед, будівлі органів державного та місцевого управління, фінансового обслуговування, конторських і адміністративних цілей і т. інш. До цієї групи приміщень можна віднести, також, всі адміністративні та побутові приміщення інших нежитлових будівель: торговельних, транспорту та засобів зв'язку, шкільних кабінетів тощо.

До груп А₁ і А₂ слід віднести приміщення, які також характеризуються подібними температурно-вологісними показниками, але відрізняються підвищеними санітарно-гігієнічними вимогами або значною інтенсивністю експлуатації. Таким чином, до групи А₁ слід віднести групові і гральні кімнати дитячих дошкільних закладів, кабінети лікарів, номери готелів, пансіонатів, санаторіїв, магазини, кафе тощо. Група А₂, в свою чергу, включає до себе шкільні класи, аудиторії вищих та середніх учбових закладів, приміщення для занять танцями і т. інш.

Група А₃ — це приміщення медичних закладів, що потребують щоденного прибирання із застосуванням дезінфекційних засобів. Одною з головних вимог до опорядження у таких приміщеннях — це відсутність наявних стиків, що утворюють щілини. Це насамперед, палати лікарень, процедурні, санітарні кімнати тощо.

Інша група (група Б) складається з приміщень, що відносяться до шляхів евакуації у випадку пожежі. Вони також характеризуються нормальним режимом експлуатації, але не допускають застосування спалимих матеріалів, а також таких, що виділяють під час горіння токсичні речовини. Це, як відомо, коридори, холи, вестибулі і т. інш. в будівлях готелів, офісів та інших нежитлових будівель і споруд.

До групи В слід віднести приміщення з невеликими вологими процесами та такі, що працюють з різними хімічними препаратами. Це лабораторії, туалети, кімнати особистої гігієни тощо.

І, насамкінець, це приміщення групи Г, які характеризуються підвищеною відносною вологістю до 95... 100%, виділенням пару, підвищеною температурою тощо. До таких приміщень відносяться варильні та мийні зали їдалень, ресторанів, кафе та інші приміщення, в яких виробничі процеси супроводжуються підвищеною температурою і вологістю, а також душові, ванні і т. інш.

В сучасній будівельній практиці для збірного опорядження приміщень використовують гіпсокартонні листи (ГКЛ), декоративні панелі на основі ГКЛ, декоративні листи, плити і дошки на основні деревностружкових і деревноволокнистних плит (ДСП, і ДВП), паперошаруватий пластик, цементно-стружкові плити (ЦСП), листи і профільні

вироби з полімерних композицій, а також облицювальні елементи і профільні вироби з алюмінієвих сплавів та тонколистової оцинкованої сталі.

Гіпсокартонні листи виготовляють на основі гіпсу з використанням якісного картону та скловолна, яке домішують у гіпсовий розчин. Розміри листів: довжина 2500... 4800 мм, ширина 600, 1200 мм. товщина 8...25 мм. Сучасні гіпсокартонні листи можуть бути також і вологостійкими, що дозволяє використовувати їх у приміщеннях з вологісними процесами. Але лицьова поверхня гіпсокартонних листів потребує обов'язкового додаткового оздоблення: пофарбування, обклеювання плівковими матеріалами, облицювання тощо. Деякі фірми випускають, крім того, декоративні гіпсокартонні панелі. Лицьову поверхню таких облицювальних елементів вкривають плівковими матеріалами, що імітують цінні породи деревини, тканину, пробкове покриття тощо.

Від виду покриття залежать і експлуатаційні якості облицювання. Всі покриття лицьової поверхні гіпсокартонних листів, крім звичайних паперових шпалер, витримують багаторазове тертя з використанням миючих засобів. Враховуючи те, що гіпсокартонні панелі з лицьовою поверхнею повної заводської готовності закріплюють до стіни за допомогою металевих або полімерних розкладок, які утворюють на стіні вертикальні видимі стики, їх застосування в приміщеннях групи А₃ недоцільно.

Враховуючи вищевикладене, облицювання гіпсокартонними листами слід використовувати в приміщеннях, що віднесені до групи А, групи Б (за винятком таких, що обклеєні полімерними плівками) і групи В (при умові облицювання поверхні глазурованими керамічними плитками або іншими вологостійкими матеріалами). В приміщеннях групи Г гіпсокартонні листи слід використовувати обмежено (таблиця 1).

Таблиця 1

Рекомендації з раціонального застосування опорядження вертикальних поверхонь приміщень нежитлових будівель листовими і профільними матеріала-

МН

Адаккыттык		Үлүктөрүнүн кыскача сүрөттөлүшү							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Адаккыттыктын кыскача сүрөттөлүшү	Үлүктүн түрү	+	+	+	+	+	-	-	
	Үлүктүн өлчөмү	+	+	+	+	-	+	-	
	Үлүктүн түрү	+	-	+	-	+	-	-	
Адаккыттыктын кыскача сүрөттөлүшү	Үлүктүн түрү								
	Үлүктүн өлчөмү								
Адаккыттыктын кыскача сүрөттөлүшү	Үлүктүн түрү	+	-	+	-	-	+	-	
Адаккыттыктын кыскача сүрөттөлүшү	Үлүктүн түрү	+	-	+	-	-	+	-	
	Үлүктүн өлчөмү	+	-	+	-	-	+	-	
Үлүктүн түрү									
Үлүктүн өлчөмү									
Үлүктүн түрү									
Үлүктүн өлчөмү									
Үлүктүн түрү									
Үлүктүн өлчөмү									
Үлүктүн түрү									
Үлүктүн өлчөмү									

Декоративні облицовальні елементи на базі деревностружкових мас і полімерних смол виготовляють завдовжки 2, 4 ... 5,5 м, завширшки 1,2 ... 2,4 м, завтовшки 10 ...25 мм. Вітчизняні виробники найчастіше виготовляють деревностружкові плити завтовшки 16 та 19 мм.

Декоративне опорядження таких виробів відбувається в заводських умовах, що забезпечує їй високу якість і необхідні експлуатаційні властивості. Деревностружкові плити фарбують водостійкими емаллями, вкривають натуральним або штучним шпоном, ламінують.

Декоративні панелі на основі ДСП виготовляють з кромками, що мають пази та гребні для зручного кріплення до стін. Лицьове покриття панелей на основі ДСП дозволяє рекомендувати їх для приміщень групи А і групи А₁, а якщо лицьова поверхня плит ламінована, тобто вкрита паперошаруватим пластиком, їх можна використовувати також і в приміщеннях групи В. Враховуючи те, що під час горіння вироби на основі ДСП виділяють в повітря хімічні речовини, їх недопустимо використовувати на шляхах евакуації, а беручи до уваги необхідність кріплення панелей між собою засобами, що утворюють щілини, таке опорядження небажане також і для приміщень груп А₃ і Г.

Декоративні панелі на основі деревноволокнистих плит (ДВП) виготовляють з деревноволокнистої маси. Залежно від щільності вони бувають м'які, напівтверді, надтверді та спеціальні. Декоративні панелі виготовляють з твердих і надтвердих матеріалів шириною 150 ... 300 мм та довжиною 2,4 ... 3,5 м. Такі панелі також мають спеціальні кромки для зручного кріплення до поверхні стіни. Лицьова поверхня таких панелей обробляється тими ж самими матеріалами, що і вироби з ДСП, а тому характеризуються подібними експлуатаційними характеристиками.

Паперо-шаруватий пластик виготовляють з паперу, склеєного синтетичними смолами під значним тиском та при нагріванні. З лицьового боку під час виготовлення укладають декоративний папір з будь-яким рисунком. Поверхня пластика може бути одно- та багатокольоровою, глянцевою і матовою, імітувати деревину та камінь. Завдяки незначній товщині листів, що дорівнює 1 ... 3 мм, їх, як правило, дублюють з іншими листовими і плитними матеріалами. Це дозволяє отримати вологостійку поверхню, яка здатна витримувати багаточисленне миття з застосуванням будь-яких миючих засобів.

Цементно-стружкові плити, так само, як і деревно-стружкові, виготовляють на основі деревної стружки Але на відміну від них зв'язуючим цементно-стружкових плит є не полімерні смоли, а порتلандцемент з різними хімічними добавками. Вони належать до групи важко спалимих матеріалів підвищеної біостійкості. Їх можна зафарбувати, обклеювати шпоном, полімерними плівками та керамікою. Кріплять плити до дерев'яного або металевого каркасу за допомогою шурупів з подальшим опорядженням, або ж за допомогою спеціальних розкладок, якщо лицьова поверхня плит оздоблена в заводських умовах.

Одним з різновидів таких декоративних елементів є плити "Мінеріт" (Фінляндія), які виготовляють на основі цементу, целюлозних волокнин і мінерального наповнювача. Плита "Мінеріт СП" призначена для облицювання приміщень з підвищеною вологістю, а "Мінеріт ЛВ" — для приміщень з підвищеними вимогами пожежної безпеки. Всі плити характеризуються багатим вибором декоративних рішень лицьової поверхні.

Серед декоративних опоряджувальних матеріалів на основі полімерних композицій можна виділити облицювальні полівінілхлоридні профільні матеріали, полікарбонатні плити та акрилові листи.

Облицювальні полівінілхлоридні рейки виготовляють методом безперервного видавлювання крізь профілюючий мунштук. Вони звичайно порожнисті, мають невелику товщину — 6 ... 10 мм, а їх кромки мають конфігурацію у вигляді шипів і пазів, що забезпечує скрите кріплення до каркасу.

Полікарбонатні плити — багат шаруватий матеріал з порожниною, яка заповнена ребрами. Його виготовляють завтовшки 4,5; 6,0; 8,0; 10,0; 16,0 мм, завдовжки 6000 мм, завширшки до 2100 мм. Плити бувають прозорими і непрозорими, білими і різнокольоровими. Їх кріплять до каркасу за допомогою спеціальних фігурних профілів-розкладок.

Акрилові листи інакше називають штучним мармуром. Їх виготовляють за розміром 760 x 2490 x 6 мм, 760 x 3070 x 6 ... 12 мм. Акрилова маса, з якої виготовляють листи, містить у собі декоративне наповнення, що імітує мармур або граніт. Листи закріплюють до поверхні за допомогою спеціальних клеїв, а також шляхом механічного кріплення.

Облицювальні матеріали з полімерних композицій водостійкі, витримують багаторазове очищення із застосуванням миючих засобів, є стійкими до більшості хімічних речовин. Але при пожежі вони можуть виділяти шкідливі хімічні речовини, що не до-

зволяє їх використовувати в приміщеннях групи Б, а наявність щілин при закріпленні до каркасу виключають можливість застосування в приміщеннях групи А₃ і Г (за винятком акрилових листів).

Профільні вироби з алюмінієвих сплавів вітчизняного виробництва мають вигляд облицювальних рейок завширшки 100 ... 150 мм і завтовшки 1,5 ... 3,0 мм. Їх вкривають анодом, що імітує золото, стару бронзу або натуральний алюміній. Кромки таких рейок мають конфігурацію у вигляді шипів і пазів для кріплення до каркасу.

Профільні вироби з алюмінієвих або сталевих стрічок завтовшки 0,5 ... 0,6 мм, завширшки 50 ... 500 мм; завдовжки 4, 5 і 6 м по всій довжині з обох боків мають борти, внаслідок чого перетин профілю рейок наближається до форми швелера. Лицьову поверхню рейкових облицювальних елементів покривають емаллями гарячої сушки.

Прикладом можуть служити облицювальні системи Luksalon концерна Гюнтер Дуглас (Голандія). Подвійне емалювання забезпечує високі експлуатаційні властивості і багатокольорову світлостійку гаму. Ширина таких елементів — 84 мм, товщина металу — 0,5 мм, висота бортів — 16 мм, довжина — 4 ... 6 м.

Завдяки бортам, що пружиняють, рейки закріплюють до спеціальних профільних елементів каркасу методом заціпання.

Всі облицювальні елементи з алюмінієвих сплавів або тонколистового металу характеризуються високими експлуатаційними показниками: водостійкістю, вогнестійкістю, добре очищуються миючими засобами. Тому, в залежності від призначення приміщення та архітектурного задуму, вони можуть застосовуватись в приміщеннях групи А₁, А₂, Б і В.

В результаті проведеної роботи одержані рекомендації щодо раціонального застосування збірних видів опорядження приміщень різних за функціональним призначенням, які наведені в таблиці. Слід зауважити, що означені рекомендації враховують лише експлуатаційні характеристики матеріалів і не торкаються естетичних властивостей збірного опорядження.

Беручи до уваги викладене вище, роботу слід продовжити з метою доповнення рекомендацій по вибору матеріалів за фактурою, кольором і текстурою в залежності від форми і розмірів приміщення, функціонального призначення, орієнтації тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айрапетов Д. П. Архитектурное материаловедение. — М.: Стройиздат, 1983.
2. Азгальдов Г. Г., Сендерова О. М. Оценка и аттестация качества в строительстве. — М.: Стройиздат, 1977.
3. Самойлович В. В. Наукові принципи визначення вимог для опорядження будівель, як критерію оцінки і вибору матеріалів // Містобудування та територіальне планування. — К.: КНУБА. — Випуск № 8. — 2001. — С. 214-219.
4. Архитектура: Короткий словарь — довідник / Під ред. А.П. Мардера. — К.: Будівельник, 1995.
5. Самойлович В. В. Участь та значення опорядження у створенні комфорту приміщень // Региональные проблемы архитектуры и градостроительства — Одесса: Астропринт, 2002. Выпуск 3-4. — 89-93 с.

О. І. Колодрубська

ПЛАНУВАЛЬНА СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ СІЛЬСЬКОЇ САДИБИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ (на прикладі Тернопільської області)

Ринкова трансформація економіки держави з різними видами власності, реформування колгоспно-радгоспної системи і поступове фізичне руйнування матеріально-технічної бази господарств, приватизація в сільськогосподарському секторі, паювання, загострення проблеми працевлаштування сільських жителів сприяє пошуку та появі нових ідей і напрямків у формуванні і розвитку архітектурно-планувальної організації села.

Однією з форм виходу сільського населення з кризи є розвиток малого бізнесу на селі, який охоплює кооперативи, малі і спільні підприємства, підсобне виробництво в сільськогосподарських селянських (фермерських) господарствах, товариства з обмеженою відповідальністю. Адже, як показує світовий досвід ведення сільськогосподарського виробництва, тільки в руках власника-господаря своєї землі найефективніше використовуються земля, матеріальні і трудові ресурси. Розвиток малого бізнесу на селі в свою чергу вимагає створення нових планувальних рішень як поселень в цілому, так і садиби зокрема.

Висока густина сільського населення Тернопільської області сприяла щільній забудові сіл, що формувалася садибами.

Розвиток сільської садиби завжди йшов шляхом пристосування її до потреб людини, довкілля і до ведення господарства на даній території у відповідності з традиційними прийомами виробленими багатовіковим народним досвідом [1]. Сільська садиба формувалася під впливом цілого ряду чинників, як загальних, так і більш конкретних місцевих, серед яких специфічні умови сільськогосподарської праці, сезонність робіт, залежність від природних умов, які певним чином відображалися в побуті селян і суттєво впливали на формування сільського житла.

Садиба представляла собою замкнений, господарський осередок, цілий виробничий комплекс, який забезпечував сім'ю як продуктами харчування, так і матеріально. На земельній ділянці зосереджувалися всі побутові і виробничі сільськогосподарські процеси, які вимагав і вимагає характерний для Західного Поділля землеробсько-тваринницький тип господарства з панівною системою землеробства. Так, населення південних районів області і сіл приміських зон займається вирощуванням ранньої городини і потребує специфічних приміщень для отримання продукції і для її зберігання (парники, теплиці, комори, підвали та ін.). У центральних і північних районах більше розвинене тваринницьке господарство і птахівництво, що в свою чергу вимагає приміщень для його утримання і відгодівлі (стаїні, хліви, курятники, кормокухні, приміщення для зберігання кормів та ін.).

Сучасне життя сприяє в сільській садибі проходженню одночасно ряду відносно незалежних функціональних процесів — спілкування, виховання дітей, відпочинок, фізична і психологічна реабілітація, ведення домашнього господарства, виробнича діяльність, обслуговування односельчан та багато іншого. Житловий будинок і земельна ділянка

є нерозривними складовими єдиного організму. Наявність земельної ділянки сприяє забезпеченню сім'ї продуктами харчування, виховує бережливе ставлення до землі, привчає молодь до праці, наближає людину до природи, створює умови для активного відпочинку. Також город на селі потрібен з господарсько-економічних міркувань, так як вирощування овочів, фруктів, квітів, відгодівля тварин для продажу приносять додаткові доходи в бюджет сім'ї.

У сучасному селі змінився характер забудови двору, але структурний поділ садиби залишається традиційним — подвір'я з житловим будинком і господарськими спорудами, город, сад.

На архітектурно-планувальну організацію житлової забудови в першу чергу впливає правильно вибраний тип однородного житлового будинку, розмір і планувальне рішення якого визначають: кількісний і віковий склад, рід занять членів сім'ї, тип ведення підсобного господарства, тип і розмір індивідуальної земельної ділянки, наявність власного транспорту, матеріальні можливості селянина. В залежності від них вибирається склад і тип господарських споруд, які в кожному варіанті мають відповідати вимогам економіки, простоті конструктивного рішення і естетичним якостям.

Перехід на ринкові відносини ставить нагальну потребу у створенні нових типів житла і громадських споруд для села, нових прийомів організації системи соціально-побутового обслуговування сільських жителів, нової організації середовища проживання сільськогосподарських районів. Виникає потреба скоротити радіуси доступності до різних об'єктів праці і обслуговування. Це створює необхідність формування в сільських умовах нового типу житла і споруд соціально-побутового обслуговування. Один з шляхів вдосконалення середовища проживання — інтеграція житла, виробництва і обслуговування, створення окремих житлових будинків з житловими і нежитловими функціями. При цьому деякі заклади, що раніше входили в склад громадського центру села, розміщуються в структурі приватних будинків. Це визначає доцільність відродження існуючої колись традиції об'єднувати в житловому будинку житло і виробничі приміщення, що давало можливість селянам здійснювати в житлових будинках і виробничу діяльність і реалізацію продукції одночасно.

Бажання сільського населення вести приватну трудову діяльність, зберігаючи при цьому свої національні традиції у формах спілкування, сімейних відносинах, веденні домашнього господарства, поставили нові вимоги до створення об'ємно-просторової організації житлової і господарської частини садиби.

На відміну від традиційних сільських садиб, в яких індивідуальна трудова діяльність протікала безпосередньо в житловому приміщенні, в сучасних комплексах для цих функцій повинні виділятися спеціальні приміщення чи окремі блоки, композиційно і функціонально об'єднані з житловим будинком, господарськими будівлями, літньою кухнею і подвір'ям, де можна працювати автономно. Компактні і функціонально-адаптивні приміщення, зважаючи на нові соціальні, функціональні і психологічні вимоги, треба використовувати і легко пристосовувати без радикальних змін в об'ємно-планувальних рішеннях і без великих матеріальних затрат за потребою у відповідності до сезону. Необхідно створювати функціональне зонування різнофункціональних груп приміщень при одночасній просторовій і функціональній єдності комплексу в цілому.

Максимальна зайнятість у трудовому процесі (вирощування городини, розведення тварин і птиці), всіх працездатних членів родини, включаючи людей похилого віку і

дітей, повинна привести до збільшення сільськогосподарської продукції і в деякій мірі вирішити проблеми її постачання у міста.

Соціальний напрямок житлової політики держави впливає на інвестиційну політику, в залежності від якої розвивається той чи інший вид житлового будівництва, його об'єм і рівень стандарту комфортності проживання.

В сучасних умовах виділяються соціальні групи сільського населення за характером праці (селяни одноосібники, селяни господарі-виробники або фермери, сільська інтелігенція, приватні підприємці тощо), які відрізняються своїми потребами, способом життя, категоріями цінностей, освітою, культурою, психологією, і в результаті певними вимогами до житла, побуту і організації садиби зокрема. Так, сільська інтелігенція (лікар, вчитель, священник, службовець ...), зважаючи на специфіку основної праці, не веде повного господарства, тому потребує забудови садиби з мінімальним набором господарських споруд.

Переважає більшість селян одноосібників веде традиційний сільський спосіб життя, тобто займається вирощуванням сільськогосподарської продукції, городини чи розведенням великої рогатої худоби, свиней, птиці як для власних потреб, так і для продажу на базарі. Ведення такого підсобного господарства вимагає збільшення певних характерних споруд — теплиць для вирощування городини, комор для тимчасового зберігання овочів і фруктів, підвалів для тривалого зберігання городини, додаткових приміщень для зберігання реманенту, приміщень для утримання птиці і худоби.

Проведене згідно з Указом Президента розпаювання землі і реформування колгоспів і радгоспів на засадах приватної власності на землю призвело до збільшення кількості фермерських господарств. На території області відроджуються садиби сільського господаря-виробника, або фермерські господарства — колишні “фільварки”, що були характерними для Західного Поділля до 1939 р.

З розвитком малого бізнесу на селі селяни, крім звичного господарства займаються ще й індивідуальною трудовою діяльністю — мають приватні підприємства : магазин, бар, аптеку, пекарню, млин, олійню, макаронний, кондитерський, ковбасний цехи; надають послуги кравця, шевця, перукаря; організують дозвілля (кіно, дискотеки), мають майстерні з ремонту побутової техніки, автомашин та ін. Також багато сільських господарів зацікавлені специфічним видом підприємницької діяльності, що органічно поєднується із сільським способом життя і дуже є розповсюдженим у Європі, так званім “сільським зеленим туризмом”, або агротуризмом, який дозволяє приймати туристів у садибі і знайомити їх з традиційним сільським життям [2]. Все це в свою чергу вимагає спеціальних приміщень і веде до перепланування садиби. Спеціальні приміщення можуть розміщуватися як безпосередньо у житловому будинку, літній кухні, блокуватись до них, так і зводитись окремо на території садиби.

Зараз, у зв'язку зі змінами умов і укладу життя для різних прошарків населення, появилася ще одна соціальна група сучасних “селян” — це жителі міста, багато з яких вихідці з сільських родин. Вони за певних обставин бажають жити чи відпочивати в селі — мають ще й “друге житло” у селі, тому купують сільські садиби, модернізують їх, або зводять нові. Якщо для “міського селянина” — це можливість попрацювати на городі і в саду, реалізуючи свій інстинкт “потягу” до землі, і забезпечити сім'ю овочами і фруктами з власної присадибної ділянки, то для корінного мешканця міста заміська садиба — це об'єкт відпочинку на природі, де він веде характерний міському спосіб

життя. Особливо заможні відповідно влаштовують садибу — на традиційному подвір'ї житловий будинок, з господарських споруд хіба що гараж, а замість городу і грядок — газон і сад, влаштовані на європейський манер. Вітальня ж у будинку (особняку, котеджі, на віллі, що отримали розповсюдження останнім часом) орієнтована не традиційно по-сільському — до дороги, подвір'я, а у сад з газонами.

Окрему категорію складає приміська забудова (села навколо міст), де населення переважно працює в містах, не повністю веде сільський спосіб життя, та й розміри садиби обмежені в площі, тому чисельність господарських споруд тут мінімальна.

З метою вдосконалення типології сільського садибного господарства Тернопільської області можна виділити 3 характерних типи:

– **I тип** — господарства, у яких в основному займаються вирощуванням городини з більш розвиненими спорудами для її зберігання;

– **II тип** — господарства, у яких займаються вирощуванням парниково-тепличної городини, що в свою чергу вимагає парників, теплиць, комор для зберігання овочів, фруктів та ягід;

– **III тип** — господарства, де пріоритетними є м'ясомолочна галузь та птахівництво і для яких потрібні стайні, хліви, курятники.

Аналіз існуючої індивідуальної житлової забудови в селах Західного Поділля і результати дослідження дозволяють виділити 5 типів індивідуальної сільської садиби:

– **мінімальна** забудова садиби — для сільської інтелігенції з мінімальним набором господарських споруд;

– **середня** забудова садиби — для селян, які крім господарства займаються ще й індивідуальною трудовою діяльністю;

– **велика** забудова садиби — для селян, які займаються підсобним господарством;

– **розширена** забудова садиби — для розвиненого сільського фермерського господарства;

– **заміська** забудова садиби — для жителів села, які ведуть міський спосіб життя.

Ці типи рекомендується раціонально використовувати в конкретних випадках в селах Західного Поділля і лісостепової зони України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодрубська О. І. Историчний аналіз формування сільських поселень і садиб Західного Поділля // Вісник НУ"Львівська політехніка". Архітектура. № 439. — Львів: Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2002. — С. 242-246.
2. Колодрубська О. Агротуризм — як один із чинників розвитку села // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. — Вип. 10. — К.: КНУБА, 2002. — С. 20-24.

В. А. Абызов

ПУТИ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

Вопросы полноценного жилищно-гражданского строительства, обеспечения культурного и бытового обслуживания стоят в ряду важнейших народнохозяйственных задач государства. Средняя обеспеченность жильем более чем в 2 раза меньше, нежели в развитых странах мира. Объемы строительства жилья в последние годы постепенно уменьшались и сократились по сравнению с 1990 годом в 3 раза, а с 1995 — в 1,5 раза и составили в 1998 году 5,85 млн. м². В то же время только для льготных категорий населения необходимо построить около 70 млн. м² жилья. Необходимость решения жилищной проблемы и создания полноценной среды жизнедеятельности в соответствии с Концепцией стабильного развития населенных пунктов Украины и Законом о планировке и застройке территорий является одной из первоочередных и актуальных задач стабильного развития городов Украины. Согласно Указа Президента Украины от 15 июля 1999 г. № 856/99 предусматривается до 2005 года увеличение в два раза объемов жилищного строительства.

Основные направления и средства осуществления жилищной политики Украины должны проводиться в тесной взаимосвязи и логической последовательности. Принимая во внимание современное состояние жилищного строительства и соответствующие директивные документы по его развитию, необходимым является создание стратегии поэтапного решения жилищной проблемы Украины.

В основу ее реализации должны быть положены следующие исходные данные:

- необходимость решения жилищной проблемы в течение жизни одного поколения (на уровне обеспечения нормативной жилой площадью);
- повышение уровня объемов строительства с выходом на рубеж, с которого началось их падение;
- расчеты соответствия возможностей действующей строительной базы требуемым объемам массового жилищного строительства;
- передовой опыт решения жилищной проблемы западных стран.

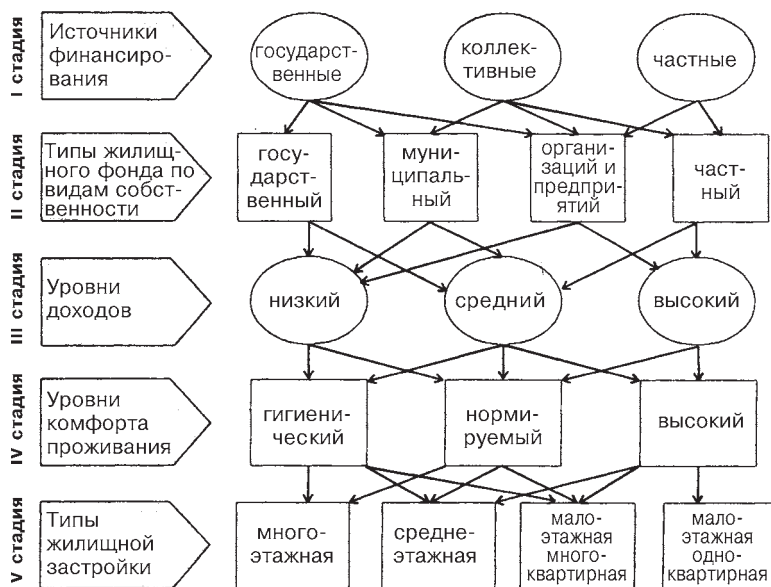

Рис. 1. Модель жилищной политики Украины

В соответствии с этим автором статьи предлагается три основных этапа решения жилищной проблемы в Украине (рис. 1), предусматривающие соответствующие сроки, объемы и структуру жилищного строительства по источникам финансирования и применяемым архитектурно-строительным системам (АСС), а также основные мероприятия их реализации.

Первый этап — 2000–2004 гг. — приостановление падения и поступательный рост объемов жилищно-гражданского строительства с их удвоением и доведением до 12 млн. м² жилья. На этом этапе необходимо привлечь около 40 млрд. грн., для чего следует предусмотреть принципиальное преобразование существующей структуры источников финансирования жилья со значительным увеличением процента государственного бюджетного финансирования строительной отрасли, введение государственного и прочих видов кредитования и других нетрадиционных источников финансирования. Вместе с тем, необходимо предусмотреть усиленный государственный контроль за соответствующим бюджетным финансированием строительной отрасли с оперативной разработкой и внедрением законодательных основ и финансово-кредитных механизмов новой жилищной политики. Важно также осуществить соответствующую реструктуризацию строительной базы и объемов применяемых типов архитектурно-строительных систем (АСС) с учетом необходимости применения разнообразных типов жилья для различных категорий потребителей. Так, для обеспечения необходимых объемов строительства социального жилья следует предусмотреть существенное увеличение использования существующих мощностей КПД.

Второй этап — 2004–2007 гг. — достижение объемов жилищного строительства того уровня, с которого началось их падение и доведение их до 20 млн. м² жилья.

На этом этапе, наряду с уже незначительным увеличением объемов государственного и муниципального финансирования строительства жилья за счет бюджетных средств,

целесообразно предусмотреть устойчивую ориентацию на последующее внедрение нетрадиционных источников финансирования жилья, в частности, ипотечного кредитования с дальнейшим стимулированием различных форм коллективного и частного строительства. Следует продолжать увеличение объемов строительства жилья, сдаваемого в найм, за счет различных источников финансирования и обеспечивать дальнейшее преобразование строительной базы и стабилизация ее производства.

Третий этап — 2007–2010 гг. — окончательное удовлетворение потребностей Украины в социальном жилье и достижение уровня обеспеченности нормативной жилой площадью по стране с одновременным переходом к “качественному” этапу решения жилищной проблемы и постоянным увеличением нормы жилой площади. При этом необходимо предусмотреть расширение различных форм кредитования жилищного строительства и наращивание объемов частного и коллективного строительства при стабилизации и возможном постепенном уменьшении доли государственного строительства из бюджетных средств. Важно осуществлять дальнейшее увеличение объемов строительства по различным источникам финансирования и видам предоставляемого жилого фонда с последующим развитием и расширением мощностей строительной базы.

Наряду с развитием различных источников финансирования жилищно-гражданского строительства на каждом из этапов реализации жилищной программы предусматривается изменение структуры применяемых АСС в соответствии с задачами поэтапного решения жилищной проблемы и с учетом перспектив их развития (*рис. 1*). Как видно из рисунка, развитие структуры инвестиций и типов применяемых АСС осуществляется в соответствии с основными этапами развития жилищного строительства Украины до 2010 года.

Такое развитие жилищного строительства будет иметь значимый социально-экономический эффект. Внедрение в практику жилищного строительства новых социально-правовых основ, финансово-инвестиционных механизмов с соответствующим территориально-градостроительным и архитектурно-техническим обеспечением, наряду с решением жилищной проблемы будет способствовать уменьшению инфляции, сокращению дефицита государственного бюджета, переходу к экономичным формам стабильного развития населенных пунктов, улучшению макроэкономических процессов и развитию всех отраслей народного хозяйства в целом.

В сфере архитектурно-технического обеспечения развития жилищного строительства и увеличения его объемов на период до 2005 года необходимо предусмотреть:

- внедрение в практику строительства разных по уровню комфорта проживания типов жилья в зависимости от его социального назначения;
- применение для строительства социального жилья с минимальными санитарно-гигиеническими параметрами рациональных и гибких архитектурно-планировочных структур на основе каркасных или стеновых с широким шагом конструктивных систем, которые позволят учитывать изменение требований, предъявляемых к жилищу;
- совершенствование архитектурно-планировочных решений жилья;
- уменьшение себестоимости жилищного строительства за счет эффективных архитектурно-строительных и инженерных систем;
- эффективное использование местной индустриальной базы и материально-сырьевых ресурсов;
- обеспечение энергосбережения, в том числе путем повышения теплозащитных качеств жилья за счет архитектурно-планировочных и конструктивно-технологических

решений и организационно-технических мероприятий.

В сфере *территориально-градостроительного обеспечения* развития жилищного строительства следует предусмотреть:

- совершенствование планировки территорий, резервирования и эффективного использования земель, обеспечение жилищного строительства земельными участками;
- применение различных типов застройки, которые предусматривают повышение ее плотности и рациональную этажность в соответствии с местными особенностями;
- создание условий и принципов застройки, которая исключала бы социальную сегрегацию разных групп населения, в первую очередь его маломобильных групп.

Наряду с осуществлением эффективного управления и регулирования развитием городских систем, обеспечением их устойчивого и комплексного развития целесообразным является:

- создание и поэтапная реализация региональных и местных программ жилищного строительства с определением и дифференциацией структуры и типов застройки, адекватной различным уровням комфорта проживания;
- определение рациональных приемов застройки жилых образований, учитывающих потребности различных социальных групп населения и предоставляющих широкую свободу выбора архитектурно-пространственных форм среды обитания с максимальным приближением сферы обслуживания к потребителю;
- эффективное и адресное использование форм и приемов высокоплотной малоэтажной жилой застройки, отражающих не только материально-бытовые, но и культурные и духовные потребности общества; создание условий и принципов застройки, исключающих социальную сегрегацию различных групп населения;
- разработка и утверждение местных правил использования и застройки территорий населенных пунктов, предусматривающих оперативное решение вопросов процедуры разрешений и согласований на проектирование и строительство.

Решение проблемы рационального использования и застройки населенных пунктов в соответствии с развитием градообразующей базы и мест приложения трудовой деятельности, а также эффективного использования, развития и резервирования территорий для обеспечения перспективных потребностей в размещении селитебных территорий для жилищно-гражданского строительства даст возможность определить реальные возможности застройки населенных пунктов и жилищного строительства по типам застройки в соответствии с видами финансирования и комфорта проживания.

Для *финансового обеспечения* развития социального жилья в регионах Украины следует предусматривать государственное финансирование и поддержку жилищного строительства, а именно:

- финансирование строительства жилья за счет государственного и местных бюджетов для социально незащищенных категорий населения, которых государство обязалось обеспечить жильем;
- финансирование развития инженерной инфраструктуры для строительства жилья за счет местных бюджетов.

Для увеличения объемов жилищного строительства наряду с государственным финансированием предусматривается привлечение разнообразных внебюджетных источников с соответствующим государственным регулированием. Создание условий для выдачи долговременных кредитов на жилищное строительство областными и го-

родскими управлениями сберегательных банков и системы льгот для коммерческих банков, финансирующих жилищное строительство, позволит существенно снизить процент ежегодной кредитной ставки и тем самым привлечь к реализации программы слой населения со средними и невысокими доходами. В этом отношении заслуживает внимания опыт и последние направления деятельности Корпорации “Главкиевгорстрой” при активной поддержке Киевгоргосадминистрации.

Важно обеспечить также широкое привлечение зарубежных инвестиций в решение муниципальных жилищных программ с созданием соответствующих правительственных гарантий. В частности — способствовать участию в региональных строительных программах Мирового банка и европейского банка реконструкции и развития. Полномасштабной реализации муниципальной жилищной программы способствовало бы принятие законодательного документа, регламентирующего формы и способы взаимодействия всех участников программы жилищного строительства, в том числе и городских строительных организаций.

Принимая во внимание изложенное, модель жилищной политики Украины может предусматривать пять основных стадий ее реализации. На первой стадии определяются источники финансирования жилищного строительства:

- государственные средства;
- коллективные средства;
- частные средства.

На второй стадии систематизируются типы жилого фонда по видам собственности:

- общегосударственный жилой фонд, находящийся в распоряжении правительства;
- муниципальный, которым распоряжаются городские и региональные власти, фонд различных организаций и предприятий, имеющих средства для возведения жилья;
- фонд совместного владения, куда входят кондоминиумы, жилищно-строительные кооперативы и др.;
- частное и индивидуальное жилище, возводимое на средства его потребителей.

Использование каждого из представленных видов жилого фонда может носить коммерческий или некоммерческий характер.

На третьей стадии потребители жилища группируются по степени доходов, то есть определяет структуру потребителей по одному из признаков, являющемуся на данном этапе главным для решения поставленной задачи: низкий; средний; высокий.

На четвертой стадии определяется комфорт проживания (качество предоставляемого жилища):

- минимальный, или гигиенический, предполагающий предоставление минимально необходимых пространственных параметров и функционально-гигиенических удобств (рассматривается как временный, учитывая современное социально-экономическое положение государства и нехватку бюджетных средств);

- нормируемый, который определяется государственными строительными нормами (ДБН);

- повышенный, определяемый потребностями и возможностями потребителей с соответствующим превышением общей площади, предусмотренной ДБН.

На последней, пятой стадии группируются следующие основные типы жилой застройки: многоэтажная застройка; среднеэтажная застройка; малоэтажная многоквартирная застройка; малоэтажная одноквартирная застройка;

Разработка и внедрение подобных моделей и алгоритмов процесса обеспечения населения жильем позволит сравнить потребности с финансовой возможностью государства и населения, а также возможностями существующей строительной базы и, исходя из этого, определить необходимые объемы строительства, а также текущие и перспективные приоритеты жилищной политики страны.

УДК 72.01

В. И. Вершинин

ГУМАНИЗАЦИЯ КАК ОДНА ИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ АРХИТЕКТУРЫ

“Промышленность” в наше время зачастую ассоциируется с загрязнением и шумом, немасштабной человеку замкнутой технологической средой, застройка которой напоминает набор бездушных блоков. Громадный масштаб производственных сооружений, насыщенность инженерным и открытым технологическим оборудованием в течение многих лет формировали образ промышленной архитектуры как тяжеловесной и подавляющей застройки, нарушающей гармонию городских образований. Этому способствовали многие архитектурные решения, создававшие впечатление о предприятии как о крепости, отдельном мире, с блоками без окон, унылым видом, высокими стенами и охраняемыми входами.

Однако так было не всегда. Если вспомнить примеры производственных сооружений до XIX века, до эпохи промышленной революции, то можно отметить, что они органично вписывались в пространственную среду средневековых городов. Зачастую мастерская кустарного ремесленника располагалась в одном доме с лавкой и жильем мастера, образуя идеальную взаимосвязь места работы и места проживания. Даже производства, связанные с выделением вредностей (литьё,ковка) из-за незначительных размеров оборудования не оказывали существенного влияния на окружающую среду и могли размещаться непосредственно в городе без существенного влияния на его экологию. Так, отечественные металлургические предприятия XVIII века на Урале размещались в самом центре городов, при этом литейные производства формировали их застройку, определяли их лицо и своеобразие, а в непосредственной близости от них размещались господские усадьбы управляющих, городские храмы (рис. 1). Архитектуре самих производственных зданий на этих предприятиях уделялось значительное внимание. Примеры старой промышленной архитектуры напоминают нам о качестве и выразительности первого поколения промышленных зданий. Даже сооружения тяжелой металлургической промышленности зачастую решались с использованием приемов архитектурной выразительности, характерных для общественных и жилых зданий. На многих уральских заводах того времени широко применялось чугунное художественное литье в архитектуре зданий (капители, базы колонн, различные кронштейны и т.п.). Производственные комплексы составляли единую органичную городскую структуру с остальной застройкой.

Рис. 1. Генплан Пожевского заводского поселка и внешний вид листопркатного цеха Нижнечермозского завода на Урале (нач. XIX века)

Гармоничное сочетание объектов промышленного и гражданского назначения стало нарушаться с промышленной революцией XVIII-XIX веков, с развитием массового капиталистического производства, и не смотря на активные поиски архитекторов и градостроителей, значительные масштабы производства к середине XX века сложили стойкое мнение многих о предприятиях как о неизбежном зле в городах, объектах, чуждых человеку. Переход на массовое производство привело к качественному изменению характера производства и соответственно архитектуры производственных объектов. Укрупнение производственных зданий до гигантских размеров, появление экологически вредных производств и их отрицательное воздействие на прилегающий город привело к их градостроительной изоляции. Быстрый рост производственных комплексов вскоре сделал промышленность сферой “неархитектурной”. На продолжительное время “закрытая коробка” стала единственной моделью и для строителей, и в целом для общественности, сам образ мира промышленности стал восприниматься как замкнутый, скрытый мир, закрытый для внешнего мира. Афинская хартия 1933 года провозглашала кардинальное функциональное расчленение городской структуры с выносом промышленности из города.

Однако тенденции развития производства последних лет меняют картину кардинальным образом, представление о промышленности изменяется в лучшую сторону. Сейчас промышленная архитектура претерпевает качественный период совершенствования, черное и дымное лицо завода трансформируется. Развитие промышленности последних десятилетий привело к появлению экологически чистых технологий, повышению удельного веса малых и средних предприятий, по многим параметрам более эффективных в сравнении с крупными в условиях рыночной экономики, улучшению условий труда и изменению социального понимания самого производственного процесса и места работающего человека в нем, что обусловило новое отношение к промышленности, заключающееся в возвращении производственных объектов в качестве полноценных объектов городской среды. Конвейерные ленты уступают место многоцелевым узлам, крупные фирмы заменяются более мелкими, промышленные зоны оспариваются, и фабрики ищут себе новый образ. Промышленная архитектура принимает разнообразные новые формы, которые становятся более тонкими и изысканными, а современные методы проектирования и новые конструктивные приемы ведут к обогащению палитры архитектора, повышают эффективность принимаемых проектных решений. Архитектура современных производственных объектов становится все более гуманной и понятной человеку, как связанному с ней по роду деятельности, так и рядовому жителю.

Природа промышленности и зданий с производственными процессами меняется радикально. Повышение удельного веса малых и средних предприятий, уменьшение относительных размеров новых предприятий способствуют возвращению промышленных объектов в городскую структуру и их органичному слиянию с остальными элементами города, образуя полноценную многофункциональную полиструктуру. Зарубежный опыт показывает, что архитектура мелких и средних предприятий в гораздо меньшей степени обладает ставшими для нас традиционными чертами объектов промышленного назначения, выделяющими их из остальной застройки, как — крупный масштаб сооружений с максимальной унификацией элементов, характерное ленточное или витражное остекление, четкий ритм элементов каркаса, насыщенность инженерным оборудованием. Напротив, многие предприятия приобретают черты скорее общественных зданий и выполняются, как правило, по индивидуальным проектам с максимальным учетом требований конкретного заказчика. Уйдя от гигантомании, предприятия приближаются по масштабу к городской застройке и в отдельных деталях опять используют те же архитектурные приемы и образы, что и гражданские здания.

Иллюстрацией отмеченных тенденций могут служить несколько зарубежных промышленных предприятий, сооруженных в последнее время в европейских странах (рис. 2). Так, протяженный двухэтажный производственный корпус завода “Дезиренс” в Швейцарии по производству деревянной мебели более похож на общественное или даже жилое здание, внешний вид которого абсолютно не говорит о производственном назначении корпуса и тем более не отражает его отраслевую принадлежность. Фасад имеет расчлененную структуру, ритмический масштаб деталей создает пластически богатый рисунок с игрой светотени, который близок зданиям непромышленного назначения. Гражданскому облику также способствуют скатные элементы кровли и точечные оконные проемы. Здание своим внешним видом органично взаимодействует с прилегающей застройкой небольшого городка, а внутренние пространства формируют уютную среду, сомасштабную человеку.

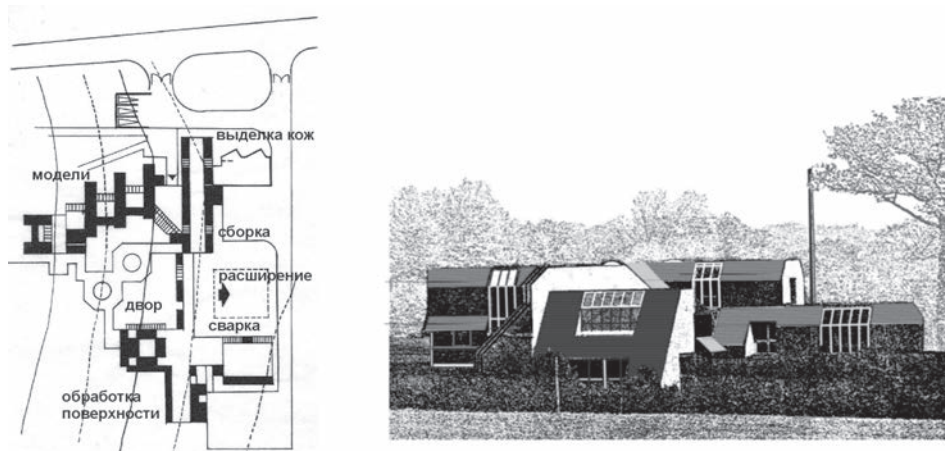

Рис. 2. Мебельное производство на заводе “Дезиренс” в Швейцарии. План и внешний вид

Аналогичный подход можно отметить и на французском предприятии по производству бижутерии и кожгалантереи в Приньи (рис. 3). При проектировании в максимальной степени учитывались пожелания заказчика, а также был проведен опрос будущих

работников предприятия. В результате опроса сформировалась программа заказчика, обозначившая такие положения, как необходимость в будущем объекте избежать облика традиционной промышленной зоны, не создавать впечатление замкнутой коробки, архитектура сооружения должна быть открытой, при входе может быть устроен зал, вмещающий выставки, открытые для широкой публики. Также ставилась задача бережного отношения к эстетическому образу с предпочтительным использованием цветов окружающей среды, за исключением белого, отказом от высоких и объемных зданий, сохранением представления о сельской местности, которое свойственно образу жизни персонала предприятия. Программой предлагалось сформировать небольшие производственные ячейки максимум на 10-12 человек, рабочие которых были бы хозяевами в организации производственного процесса на своем участке и отвечали бы за сроки изготовления и качество продукции. Гардероб и санузел должен быть свой у каждой такой ячейки. Предусматривалось не устраивать столовую, так как более приемлемо и приятно — выйти с работы, чтоб перекусить в расположенном в 500 метрах существующем кафе. Взвесив все пожелания, архитектор пришел к концепции небольших зданий, сгруппированных вокруг сада и связанных между собой единым производством. Масштаб каждого из объемов, так же как и их соотношения, трактовка фасадов и выбор материалов продиктованы соседством с другими зданиями, а также географической и топографической средой. Используя покатость крыш и террасы, архитектор сформировал строгое соответствие объемов зданий видам деятельности. Фасады широко открыты и изрезаны, а сочетание скатов позволяет добиться единства между создаваемыми объемами.

Рис. 3. Производство бижутерии и кожгалантереи в Приньи (Франция).
План и внешний вид

Ярким примером альтернативы традиционному предприятию и вехой в развитии современной промышленной архитектуры является сооруженное по проекту английского архитектора Н. Гримшоу здание типографии “Вестерн Морнинг Ньюс” в Плимуте, законченное в 1992 году (рис.4). Здание вмещает офисы газетной группы и типографию, и имеет скорее общественный, чем промышленный облик. Выражением радикальной победы экспрессионизма над функционализмом можно назвать подобную кораблю форму здания с расширяющимися книзу дугами колонн несущего каркаса. Примечательно, что офисные служащие занимают криволинейные части здания, а машинный зал приподнят, занимая более половины здания, и размещается фактиче-

ски на прямоугольной производственной площади, при этом офисы не занимают нос “корабля”, который оставлен пустующим.

Безусловный интерес представляет сооруженный в Дрездене (Германия) завод по сборке автомобилей фирмы “Фольксваген” (рис. 5). Проектировщики данного комплекса пошли еще дальше в своих устремлениях уйти от архитектурных штампов, свойственных производственным объектам, в попытке максимально внедриться в городскую среду и создать оригинальное запоминающееся современное промышленное сооружение, облик которого не связан со сложившимися в сознании обывателя образами и стереотипами промышленной архитектуры. Предприятие размещается непосредственно в городской структуре в парковой зоне отдыха горожан. Пространственная организация — сочетание разномасштабных и разнообразных по конфигурации объемов из металла и стекла. Внешние параметры объемов подчас неприменимы к существующим типологическим классификациям производственных и административно-бытовых зданий, которые в данном случае привлекают внимание отдыхающих в парке новизной и необычностью своих форм. Процесс движения и перемещения новых разноцветных автомобилей по рампам и пандусам внутри многоэтажного стеклянного складского корпуса виден извне и активно способствует разнообразию отдыха. Сложное композиционное построение сооружения успешно гармонирует со сложным и разнообразным прилегающим ландшафтом, включая искусственный водоем.

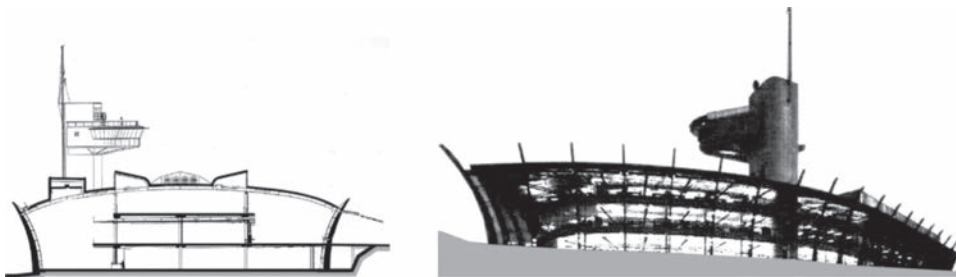

Рис. 4. Типография “Вестерн Морнинг Ньюс” в Плимуте (Англия). Разрез и внешний вид

Рис. 5. Автосборочный завод “Фольксваген” в Дрездене (Германия)

Таким образом мы являемся свидетелями процесса качественного обновления подходов к проектированию объектов производственного назначения и их возвращения в городскую структуру как полноценных объектов архитектуры и искусства, что в свою

очередь будет способствовать поднятию производства и труда в общественном сознании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алферов Н. С. Зодчие старого Урала. — Свердловск: Свердловское книжное издательство, 1960.
2. What Kind of Architecture for Industry? by C. Charalabidis and Ph. Meurice // *Technique et Architecture*. — 1982, № 342.
3. Pearman H. *Contemporary World Architecture* // Phaidon Press Limited, 2002.

УДК 72.01

Л. С. Мартышова

“РЕАЛЬНОСТЬ ВЫСШЕГО ПОРЯДКА” В АРХИТЕКТУРЕ Г. ХЕРСОНА

Связь природы и архитектуры вероятно не вызывает сомнения не только потому что природа — мать искусств, но и потому, что она являет пример созидания, а архитектура не что иное, как искусство созидания. Природа, в данном случае, — это не “географическая среда”, а “Матерь(я)”, это текст, исполненный смыслов, “сокрытых в Матери-и”, это “заповеди, скрижали и письмена самого Бытия, в которые надо вникнуть и расшифровать” [2 с. 17]. Расшифровать необходимо для того, чтобы определить, в данном исследовании, природу взаимодействия рельефа и архитектурного силуэта на семантическом уровне, выявив универсальные образы-символы, распознаваемые как в “рисунке” рельефа, так и архитектурного силуэта. Архитектура, имеющая двуединую природу и неразрывно связанная с природным ландшафтом — это “вторая природа”, которая “охватывает всю совокупность внешнего окружения” [3 с. 52]. е е эстетические аспекты закодированы и неоднозначны (в силу ее двуединой природы, где форма и содержание представляют семантическое целое). Это создает сложность распознавания в архитектурном силуэте форм природы на семантическом уровне, где рельеф трактуется как основа архитектурного силуэта и архитектурной формы. Ландшафт определяет архитектурное решение, и “усиленный” им, несет определенную семантику и “говорит” с человеком, создавая тем самым окружающую нас целостную среду. Среда, в которой мы живем, “окружает и архитектуру, и вместе с тем архитектура возникает в этой среде”, особенная, организованная человеком природа [8 с. 326].

Ландшафтные формы, особенно формы рельефа, на протяжении веков привлекали внимание архитекторов и художников, писателей и поэтов. Так, например, располагая загородную виллу на холме, А. Палладио видел в нем лишь красивые очертания, не задумываясь особенно над тем, какие скрытые от глаз процессы, определяют их. А Сезанн — напротив, испытывал глубокий интерес не столько к изображению самих предметов, сколько к тем невидимым силам, которые на них постоянно действуют. Изучая гору Святой Виктории, он интересовался не кристаллической основой горного хребта, а тем,

что ей предшествует — той силой, которая делает гору живой. Сезанн словно задался целью повторить вновь рождение горы, увидеть гору такой, какой она была до того, как стала предметом эстетического созерцания, то есть попытаться избавиться ландшафтный образ от человеческого присутствия, освободить тектонические силы, создавшие гору. Человек XX века смотрит на ландшафт иначе — любые его визуальные характеристики наполнены глубоким смыслом, обусловлены знаниями о природе и ее закономерностях. Скульптурность земли — “тот скелет, от которого зависит форма поверхности, а почва и вода — плоть и кровь, формирующие растительный покров” [5 с. 3], в конечном итоге определяющий силуэт ландшафта, его “лицо”. В этой связи Ю. И. Курбатов, например, дает классификацию сил, определяющих материальную структуру объекта: автономных сил, действующих на форму “изнутри”, и ландшафтных сил, действующих на форму “извне”. Действуя на архитектурную форму “изнутри” и “извне”, эти силы формируют структуру объекта, которая “вырастает” на основе материальной структуры среды. Таким образом, строения, “внедряясь в ландшафт”, как правило, не разрушают его объемных форм, а “отсекают их от пространства или друг от друга” [5 с. 15]. В своих исследованиях Ю. И. Курбатов подчеркивает, что ландшафт для архитектора, прежде всего эстетическая система, понимание которой — ключ к достижению гармонических связей между природой и архитектурой.

Город Херсон расположился недалеко от устья Днепра на степной южной, всхолмленной курганами, территории. Здесь проходил по Днепру путь “из варяг в греки”. На Большом Потемкинском острове было славянское поселение. В 1737 году в устье Днепра, на правом его берегу, русскими войсками было сооружено военно-полевое укрепление Александр-Шанц. А в 1778 году, для защиты южных границ России, было начато строительство города с военной крепостью и судовой верфью. Согласно указу екатерины II, надлежало “изыскать в устье Днепра место для устройства гавани и верфи и наименования его Херсоном” [4 с. 4]. Так был основан город, на степном пространстве, неизменно отсылающем к бесконечности моря: “...гляжу на степи... в одну сторону и в другую — все одинаково... Знойный вид, жестокий; простор — краю нет; травы, буйство; ковыль белый, пушистый, как серебряное море, волнуется,... и степи, словно жизни тягостной, нигде конца не предвидится, и тут глубине тоски дна нет... Зришь сам не знаешь куда, и вдруг пред тобой отколь ни возьмется обозначается монастырь или храм” [7 с. 67].

Ландшафт, выбранного под строительство города, места определяли террасы, соответствующие руслу Днепра и его рукава р. Кошевой, и овраги, прорезавшие плато почти перпендикулярно к руслу Днепра. Эта природная сетка координат легла в основу планировочной структуры и композиционной системы города. Основное внимание было уделено строительству крепости и адмиралтейства, которые размещались компактно на трех террасах между двумя параллельными оврагами. Нижнюю террасу, вдоль самого берега, заняли кораблестроительные стапели. Адмиралтейство, разместилось на широкой средней террасе, а крепость — на просторной верхней террасе. Внутреннюю территорию крепости предлагалось расчленить вытянутыми вдоль Днепра десятками узкими лентами кварталов, пересеченными в поперечном направлении просторными улицами. Средняя улица композиционно и визуально связывала берег реки и площадь с собором. Город, расположившийся амфитеатром на высоком правом берегу Днепра, делился на три части, где центральной была крепость.

Территория крепости была разделена тремя продольными и тремя крупными

поперечными прямоугольными кварталами. Окруженная мощным земляным валом, с внешним рвом, крепость была способна выдержать продолжительную осаду и объединяла массу сооружений. Здесь находились основные каменные постройки города: адмиралтейство, дворцы императрицы екатерины и генерал-губернатора Потемкина, адмиралтейская пристань и деревянная набережная, екатерининский собор, артиллерийское управление, солдатские казармы и квартиры офицеров, арсенал, склады, пороховые погреба, патронная лаборатория и монетный двор. Вход в крепость замыкали Очаковские и Московские ворота. По обе стороны от крепости, на обширных и удобных для строительства территориях, располагались Воинский форштадт и Греческий, или Купеческий город.

Купеческий город имел четкую геометрическую планировочную структуру, основанную на картезианской решетке. Основные магистрали города шли вдоль береговой линии; второстепенные улицы располагались по отношению к берегу перпендикулярно. Террасная, благодаря “покатому рельефу”, застройка города была преимущественно одноэтажная, лишь небольшую часть (около 9 %) составляли двухэтажные строения. В Купеческом городе были сосредоточены дома и склады, здания магистрата, городского управления и суда. Между городом и крепостью в 1785 году под руководством инженера Н. И. Корсакова был разбит регулярный парк. В 1797 году на берегу протоки Кошевой была основана городская верфь.

В Воинском форштадте, находившемся в восточной части города и вытянутом узкой полосой вдоль берега, имелось несколько каменных строений: церковь, лавки, военные казармы и пристань. В процессе роста и развития города, территория форштадта, увеличиваясь, вытягивалась вдоль Днепра. В проекте 1783 года, одним из многочисленных проектов Херсона, Военный форштадт протянулся до другого рукава Днепра — реки Перебойни, перекинувшись за овраг, сохраняя регулярную прямоугольно-сетчатую планировку и протяженную распластанную структуру. Основной композиционной осью служила улица, параллельная Днепру, объединяющая цепочку площадей форштадта.

Академик П. И. Сумароков, посетивший Херсон в 1799 году, так описывает город: “Греческий форштадт... имеет много хороших домов, из коих большая часть суть деревянные. На оном три церкви: Российская, Греческая и Католическая, большой гостинный двор, несколько еще других лавок и два каменных иностранных трактира. Улицы на нем прямые и широкие... Военный форштадт с одной церковью, состоящий из трех улиц, представляет неважные домики” [4 с. 5]. Забалковский форштадт (Забалка), расположившийся за балкой, где расположились казармы и госпиталь, был освоен довольно слабо.

Русские зодчие, осуществляя в натуре свои архитектурно-планировочные замыслы, активно приспосабливали простую планировочную схему к рельефу местности, изменяя и дополняя ее так, что простая геометрия архитектурной композиции и силуэта, срасталась с “холмами и равнинами, берегами рек и озер, широким окружающим ландшафтом” [6 с. 121]. Такое внимание к особенностям местности, которая выбиралась для строительства города, засвидетельствованное письменными данными современников, настолько часто повторялось, что в записях летописцев приобрело характер “словесной формулы” [6 с. 121]. Мастера-горододелцы тщательно изучавшие природу, создавали композиции, основанные на структуре и “рисунке” ландшафта.

В начале XIX века Херсон стал крупным центром гражданского судостроения на юге. Для его облика характерны контрасты между крупными (каменными) особняками

местной знати, и одноэтажными (камышовыми и саманными, с плоской кровлей) постройками бедняков. Поэт В. А. Жуковский писал в своем дневнике: “Херсон посреди голой пустыни. У въезда множество мельниц. Тюремный замок... Памятник Потемкина... дом губернаторский, мишурный. Площадь дурная, но живописная...” [4 с. 7].

Данное исследование позволяет сделать вывод, что композиция города Херсона, как и все древнерусские города строившаяся “по образцу”, получила индивидуальное объемно-пространственное и силуэтное воплощение, благодаря уникальному ландшафту. Она отразила не только один из универсальных принципов построения древних городов, согласно которому, города, построенные на реке, состоят из нескольких, четко выраженных частей: “на одной стороне — монастырь или слобода, а на другой сам город” [1 с. 175]. Но и универсальные закономерности архитектурного силуэта, где “рисунок” силуэта города моделирует силуэт ландшафта (рельефа), т. е. на семантическом уровне образы-символы силуэтов совпадают. Композиция ясно “прочитывалась” в архитектурном силуэте города, “слитом” с ландшафтом, служившим не только реальной основой для строительства, но и несущим семантику моря, создавая “реальность высшего порядка”.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алферова Г. В. Русские города XVI — XVII веков. — М.: Стройиздат, 1989. — 216 с., ил.
2. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. Космо — Психо — Логос. — М.: Прогресс — Культура, 1995. — 480 с.
3. Гольдзамт Э. Уильям Моррис и социально-эстетические истоки современной архитектуры. Пер. с польского. — М.: Стройиздат, 1973. — 175 с.
4. Костюк Л. И., Ракович В. Ф., Ратнер И. Д. Херсон. Улицы помнят: Путеводитель. — Симферополь: Таврия, 1987. — 112 с., 16 л. ил.
5. Курбатов Ю. И. Связи архитектурных форм с визуальными характеристиками природного ландшафта: Автореф. дис. ... д-ра архитектуры. — Л., 1983. — 32 с.
6. Лавров В. А. Развитие планировочной структуры исторически сложившихся городов. — М.: Стройиздат, 1977. — 176 с.
7. Лесков Н. С. Повести и рассказы. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. — 352 с.
8. Мастера советской архитектуры об архитектуре: В 2 т. — Т.2. — М.: Искусство, 1975. — 584 с., 56 с.ил.

УДК 725.23.721.018.681.323

Н. В. Бочагова

САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНІ ВИМОГИ ДО ПРИМІЩЕНЬ, ОБЛАДНАНИХ КОМП'ЮТЕРНОЮ ТЕХНІКОЮ

Комп'ютер — винахід, що створює нову епоху у використанні розумових можливостей людини. Неможливо не погодитися, що комп'ютер (ПеОМ- персональна електронно-обчислювальна машина) дедалі все більше стає не тільки допоміжним, а й необхідним та чи не найпершим знаряддям у трудовій та нетрудовій діяльності людини.

Проте жоден винахід чи знаряддя (тим більше техногенне) не може бути панацеєю, що приносить лише користь чи задоволення. Позитивний вплив чи дія на організм живої істоти супроводжується також і негативним впливом.

Для забезпечення нормальних умов життєдіяльності людини при роботі з ПеОМ необхідно докласти зусиль для дотримання всіх вимог до приміщень. Слід зауважити, що крім норм до приміщень з ПеОМ існують санітарно-гігієнічні норми та вимоги до приміщень різного призначення. Багато досліджень гігієністів присвячено питанню предметного оточення людини у приміщеннях. Це, насамперед, дослідження та роботи В. Я. Акіменко, Х. А. Заривайської, М. В. Крижанівської. В галузі архітектури багато робіт присвячено дослідженню кольору, фактури, текстури при опорядженні приміщень: С. С. Алексєєв, А. В. Єфімов, Л. Н. Миронова, Н. Є. Трегуб.

Недотримання цих вимог може призвести до небажаних наслідків, як то: отруєння організму, неприємні відчуття, переохолодження організму, відсутність теплового комфорту у приміщенні. Дані небажані наслідки можуть призвести до часткової чи повної втрати працездатності, захворювань, підвищеної хворобливості. На сьогоднішній день приміщення з ПеОМ проєктуються як заманеться, не враховуючи санітарно-гігієнічних вимог. Недотримання цих вимог подвоюють ризик шкідливої дії ПеОМ на організм людини. Мета даної статті — освітити санітарно-гігієнічні норми та вимоги до приміщень.

До санітарно-гігієнічних вимог входять: нормовані параметри мікроклімату, вимоги до освітлення, до кольорового та предметного оточення, вимоги до систем кондиціонування та опалення приміщень, оздоблювальних та будівельних матеріалів, тощо.

Мікроклімат — це сукупність кількох фізичних факторів середовища, які впливають на тепловий стан організму. В умовах закритих приміщень до них відносять: температуру, вологість повітря, швидкість руху повітря та температуру поверхонь (стін, підлоги, стелі, вікон), які оточують людину.

Лікарями-гігієністами було встановлено, що температура повітря в приміщеннях має складати $+18-20^{\circ}\text{C}$, різниця температур у різних місцях приміщення — $2-3^{\circ}\text{C}$, відносна вологість повітря — $30-60\%$, швидкість руху повітря $0,1-0,25$ м/с [5]. За даними державних санітарних норм та правил щодо приміщень з ПеОМ, температура повітря у даних приміщеннях має становити $21-25^{\circ}\text{C}$, відносна вологість $40-60\%$, рухомість повітря $0,1-0,2$ м/с. Проте деякі медичні дослідження наполягають на підвищенні відносної вологості до 80% з метою зменшення ризику від накопичення електростатичного потенціалу [1].

Температура захисних поверхонь (так звана радіаційна температура) є одним з найважливіших факторів мікроклімату. Середньозважена температура огорожуючих поверхонь не повинна відрізнятися від температури повітря більш, як на 2°C . Температура зовнішньої стіни має становити не нижче 16°C , віконного скла — 14°C , внутрішніх огорожень — 20°C [3], температура на поверхні гріючих приладів не перевищує $+70^{\circ}\text{C}$ [4]. Варто зауважити, що більш сприятливі умови мікроклімату спостерігаються у приміщеннях, де температура повітря нижча за температуру навколишніх поверхонь (стін, стелі, підлоги, поверхонь меблів, тощо), ніж навпаки [5].

Щоб запобігти перегріву, застосовуються спеціалізовані заходи, а саме: сонцезахисні екрани, вентиляюємі прошарки, теплозахисне скло та ін.

Всі ці заходи забезпечують зниження температури внутрішнього повітря приміщень на $8-12^{\circ}\text{C}$ порівняно з температурою зовнішнього повітря. Проте коли температура

зовнішнього повітря досягає 34-36°C потрібне штучне охолодження за допомогою систем кондиціонування та радіаційного охолодження [4]. У приміщеннях з Пе ОМ (за державними санітарними нормами та правилами) віконні прорізи мають орієнтуватися на північ та мати жалюзі, завіски, зовнішні козирки.

Встановлюючи вимоги до освітлення приміщень, гігієністами були встановлені такі важливі для загального вигляду інтер'єрів параметри, як: відстань від підлоги до підвіконня — 70-80 см, від верхнього краю вікна до стелі — 15-30 см; глибина закладання має становити не більше як 2-2,5; світловий коефіцієнт (відношення площі заскленої поверхні до площі підлоги) має становити 1/6-1/8 та в підсобних приміщеннях — 1/10-1/12 [4].

За гігієнічними нормами перевагу слід надавати люмінесцентним лампам перед лампами розжарювання.

Промисловістю виробляються 4 типи люмінесцентних ламп:

1) БС (білого кольору) — в спектрі переважають промені жовтогарячих відтінків. Вони нагадують світло хмаринок, освітлених сонцем.

2) ДС (денного світла) — переважають промені синіх відтінків. Вони нагадують світло хмарного неба.

3) ХБС (холодно-білого кольору) — в спектрі переважають промені фіолетових відтінків

4) ТБС (тепло-білого кольору) — в спектрі більш насичені червоні відтінки.

Найкраще впливають на людину освітлення лампами БС, найгірше — ДС. Для приміщень найбільш придатні лампи БС та ТБС [5].

Загальне освітлення сприятливіше для зору, оскільки місцеве освітлення нерівномірне (яскраво на робочому місці та темно навколо). Великого значення набуває спосіб освітлення: пряме, відбите, напіввідбите. Оптимальним вважається напіввідбите світло.

За вимогами гігієністів у приміщеннях з Пе ОМ оптимальне освітлення забезпечується комбінованим освітленням (люмінесцентні лампи та лампи розжарювання на місцях). Та найкращим вважається загальне освітлення люмінесцентними лампами.

Значну увагу гігієністи приділяють у своїх дослідженнях вивченню використання при проектуванні оптимальних кольорових тонів для огорожуючих поверхонь приміщення. В приміщеннях громадських будівель бажаним є світле пофарбування стін з коефіцієнтом відбиття не менше 60-70 %. Було встановлено, що найбільшу відбивну здатність мають поверхні білого кольору — від них відбивається до 70 % світла, світло-жовті тони відбивають до 50% світла, сині — до 25 %, коричневі — до 15% [6]. За вимогами державних санітарних правил та норм для оздоблення приміщень з Пе ОМ використовуються дифузно-відбивні матеріали з матовою поверхнею з коефіцієнтом відбиття: для стелі — 70-80 %, для стін — 40-60 %, підлоги — 20-50 %, предметів обладнання — 40-60 % (робочого столу — 40-50 %, шаф та стелажів — 40-60 %), корпусу Пе ОМ та клавіатури — 40-60 %. Оздоблювальні матеріали повинні мати матову фактуру.

Також великого значення при виборі кольорів має психологічний вплив кольору на людину. Так, червоні відтінки діють збудливо, жовті — не створюють подразнювальної дії та сприяють збереженню піднесеного настрою, сині — впливають заспокійливо, інтенсивно-сині з додаванням фіолетових тонів діють гнітюче, зелені — найбільш сприятливо та заспокійливо.

Для приміщень з перебуванням у них вдень бажано використовувати жовтуваті тони,

для приміщень пасивного відпочинку — зелені та блідо-голубі, для кімнат відпочинку — коричневі [6]. Доцільно фарбувати стіни в такі кольори, як жовтий, блакитний, рожевий [5].

У нормативних документах щодо кольорового оформлення поверхонь у приміщеннях з Пе ОМ чітко визначених вимог не має. Проте рекомендації вказують на використання спокійних однотонних кольорів (за допомогою холодних тонів можна знизити нервове напруження у службовців, за допомогою теплих — втомлюваність від монотонії, за допомогою зелених — вплив шуму). При кольоровому оформленні приміщень з Пе ОМ необхідно враховувати орієнтацію вікон відносно сторін світу та використання гармонійного поєднання кольорів. Стелі у всіх приміщеннях мають бути білі.

Параметри кольорового оформлення приміщень з ПЕОМ

Стіни	Світло-жовтий (№ 200) Білий (№ 100) Світло-сірий (№ 150)
Потолок	Білий (№ 100) Світло-жовтий (№ 200) Світло-сірий (№ 150)
Підлога	Світло-жовтий (№ 200) Світло-сірий (№ 150) Світло-коричневий (№ 180)
Двері	Світло-жовтий (№ 200) Світло-сірий (№ 150) Світло-коричневий (№ 180)
Вікна	Світло-жовтий (№ 200) Світло-сірий (№ 150) Світло-коричневий (№ 180)

Обивка меблевих виробів має бути світлих відтінків — це підвищує освітлення приміщення. Обивні тканини мають бути такої фактури, щоб в них не збирався пил.

Найкращим для людини являється атмосферне повітря, атмосферне оточення. Будь-яке приміщення, в порівнянні з атмосферним оточенням, — це штучне середовище. Щоб створити штучне середовище оптимальним для знаходження та роботи там людини, треба максимально наблизити його до природнього. Це досягається за допомогою застосування систем кондиціювання, опалення, вентиляції та ін.

Порівнювальна гігієнічна оцінка виявила переваги зовнішньо-стінової панельно-лущистої системи опалення серед інших систем, оскільки найбільш раціональним є розміщення приладів опалення під вікнами зовнішніх стін. Щодо вентиляції оптимальною вважається припливно-витяжна вентиляція з повною обробкою повітря (підігрів, очищення, зволоження) [7]. Не дивлячись на трьохетапну обробку повітря, фіксувалася значна кількість скарг на повітряний режим приміщень (повітря було не свіже, було задушливо тощо). Подолати ці недоліки можливо за допомогою іонізаторів, озонаторів повітря.

Саме тому великого значення надають гігієністи штучній іонізації повітря у практиці кондиціювання повітря [6]. Штучна іонізація повітря кондиціюваних приміщень проводиться за допомогою кімнатних аероіонізаторів [5].

Штучне озонування впроваджується для концентрації озону у приміщеннях до рівня 18-20 мкг/м³.

Багато робіт присвячено недолікам та перевагам полімерних будівельних матеріалів

[3]. За вимогами державними санітарними правилами та нормами у приміщеннях з Пе ОМ заборонено використовувати такі полімерні матеріали: дерев'яно-стружкові плити, шпалери що миються, плівкові та рулонні синтетичні матеріали, шаровий паперовий пластик та ін.

Для створення комфортних умов для діяльності людини у приміщеннях з Пе ОМ необхідно враховувати вище викладені вимоги. Виходячи з них, крім елементарних вимог до приміщень необхідно враховувати додаткові вимоги: колір, фактура та текстура огорожуючих поверхонь, іонізація, підбір опоряджувальних матеріалів.

Роботу необхідно продовжити у напрямку науково-обґрунтованих розробок та рекомендацій щодо формування естетичного вигляду приміщень з Пе ОМ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акименко В. Я., Вознесенский С. А. Заболевания кожи у пользователей видеотерминалов” // “Международный медицинский журнал. — 1998. — Т. 4, № 2. — С. 124-126.
2. Александрова М. С. Оздоровчий вплив фізичних вправ при роботі школярів на Пе ОМ // Лікарська справа. — 1998. — № 8. — С. 53-55.
3. Гигиеническая значимость физических и химических факторов окружающей среды в условиях жилища // Гигиена жилых и общественных зданий (науч. обзор) / Ред. Г. И. Сидоренко. — М., 1979.
4. Гигиеническая оценка средств управления внутрижилищной средой и пути её оптимизации // Гигиена жилых и общественных зданий (науч. обзор) / Ред. Г. И. Сидоренко. — М., 1979.
5. Губернский Ю. Д., Корневская е. И. Гигиенические основы кондиционирования микроклимата жилых и общественных помещений. — М.: Медицина, 1978.
6. Заривайська Х. А., Матусевич В. Г., Янко Н. М. Гігієна житла і побуту. — К., Здоров'я, 1976.
7. Крижанівська М. В. Гігієна житлових і громадських будівель. — К.: Здоров'я, 1969.

УДК 729.6:693.6 (075.8)

В. В. Самойлович

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ І ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ПОКРИТТІВ ПІДЛОГ

Широка номенклатура і асортимент сучасних матеріалів і виробів для покриття підлог, що збільшуються з кожним роком, обумовлюють необхідність науково — обґрунтованих методів їх вибору і застосування. Адже від правильного вибору покриття залежать експлуатаційні та естетичні якості інтер'єру приміщень.

Добираючи для конкретних умов експлуатації кращий з кількох матеріалів, звичайно зіставляють сукупність їх властивостей не тільки між собою, але й з комплексом архітектурно-будівельних вимог, які визначаються майбутніми умовами експлуатації підлоги та сучасним рівнем науково-технічного прогресу. Серед цих вимог найбільш значними для покриття підлог слід вважати експлуатаційні та естетичні вимоги, які й розглядаються у даній роботі.

експлуатаційні вимоги — це цілий комплекс необхідних характеристик покриття підлоги, що складається з нормативного показника теплосасвоєння матеріалу, потрібної водостійкості, обмеженої слизькості, санітарно-гігієнічних і протипожежних характеристик та надійності.

Одною з найважливіших складових експлуатаційних якостей підлог є їх теплотехнічні властивості, які визначаються здатністю матеріалів поглинати тепло під час контакту ноги з підлогою. Головну роль серед прошарків конструкції підлоги відіграє, безумовно, покриття підлоги. Адже різні матеріали покриття підлог при однакових теплових діях сприймають і акумулюють різну кількість тепла. Таку властивість матеріалів називають властивістю теплопоглинання або акумуляції тепла [1].

Як показали медичні дослідження [2], у людини, що працює за столом і довгий час знаходиться у стані спокою, відбувається зниження температури шкіри стопи внаслідок зменшення рівня кровопостачання тканин. Таке явище особливо характерне для матеріалів з низькими теплотехнічними показниками. Зниження температури ноги на 10 — 12 °С під час довгого контакту з такою підлогою викликає дискомфортні почуття, а при подальшому зниженні температури важко стерпне почуття холоду у ділянці ніг, з'являється судинно-звужуюча реакція, що врешті-решт викликає різні захворювання.

Враховуючи сказане, покриття підлог необхідно підбирати таким чином, щоб кількість тепла, увібраного підлогою, не перевищувала приплив тепла до ноги. Це особливо слід враховувати в приміщеннях з тривалим перебуванням людей без інтенсивного руху. До таких приміщень відносять аудиторії, класи, лабораторії та інші кімнати учбових закладів, робочі кімнати і кабінети адміністративних будівель, проектних установ, кімнати персоналу інших громадських будівель, палати лікарень, будинків відпочинку тощо. У цих і подібних приміщеннях слід використовувати так звані “теплі” матеріали, що забезпечують нормативний показник теплосасвоєння поверхні підлоги. Це, перш за все, покриття підлог на основі деревини: штучний паркет, паркетні дошки, художній паркет, ламінат та коркове покриття. Майже всі перелічені види покриття підлог, що існують вже здавна, в наш час покращилися. Традиційні вади паркетного покриття, такі як розсихання, розтріскування, скріпучість тощо вже давно в минулому завдяки застосуванню сучасних технологій під час виготовлення і укладання.

Для виготовлення штучного паркету використовують тепер більш ніж 50 видів різної деревини. Довжина паркетних планок коливається в межах 150...500 мм, ширина — 30...90 мм, а товщина — 15; 16; 18; 20,5; 22 мм. Різновидом штучного паркету є художній геометричний паркет. Він складається з геометричних елементів — прямокутників, ромбів, трикутників тощо.

Іншими стали і паркетні дошки, які виготовляють суцільними і багатошаровими. Перша з них являє собою великорозмірний елемент з суцільної деревини завдовжки 600 ... 2500 мм і завширшки 65 .. 200 мм. На бічних і торцевих гранях дощок є шипи і пази для з'єднання елементів між собою. Лицьову поверхню покривають лаковим покриттям.

Багатошарова паркетна дошка — це тришарова або чотиришарова конструкція, що складається з двох прошарків хвойних порід, стабілізуючого нижнього і верхнього шару. Для останнього використовують цінні породи деревини, такі як дуб, бук, клен тощо. Точне з'єднання дощок між собою забезпечується за допомогою пазів і гребенів. Лицьову поверхню покривають кількома шарами зносостійкого лаку.

Ламіновані підлоги являють собою панелі завдовжки 1300 ... 1400 мм, завширшки

150 ... 200 мм і завтовшки 8 мм. По краях таких панелей також є паз і гребінь. Основою такого покриття є спеціальна деревноволокниста плита з декоративним покриттям, яке обробляється захисним шаром меламінових смол.

Покриття підлог з корка виготовляють з товстої гнучкої коркової кори, яка зростає на середземноморському корковому дубі. Завдяки тому, що клітини корка заповнені повітрям, а клітини плівки дуже гнучкі, корок ще й до того, дуже еластичний матеріал.

Завдяки досить низькій теплопровідності, покриття підлоги з корка завжди тепле на дотик. Крім того, воно не передає коливань, не накопичує електричні заряди, повільно горить і не виділяє під час горіння токсичних речовин. Їх виготовляють у вигляді плиток, що мають розміри 300 x 300 мм, або у вигляді дошок розміром 900 x 185 мм. Основою покриття є пресований корок, лицьова поверхня якого вкрита корковим шпоном і захисним шаром прозорого полімерного покриття. З'єднання елементів покриття між собою здійснюється також за допомогою пазів і гребнів.

До другої групи “тепліх” покриттів підлог слід віднести синтетичні рулонні та плиткові матеріали. Це, насамперед, різні види лінолеумів, килимові покриття, а також плитки на основі тієї самої сировини.

Серед широкої номенклатури сучасних лінолеумів теплотехнічним вимогам найбільш відповідають полівінілхлорідні багат шарові покриття. Так, наприклад, п'ятишаровий лінолеум складається з верхнього зносостійкого шару, плівки з друкованим малюнком, шару спіненого полівінілхлориду (ПВХ), армуючого шару скловолокна і основи — джуту, поліефірної повстини, спіненого ПВХ тощо.

Лінолеуми, які не мають “теплі” основи, не відповідають вимогам, що забезпечують нормативний показник теплозасвоєння поверхні підлоги. Для їх застосування у наведених вище приміщеннях необхідне влаштування додаткового шару, що поліпшує нормативний показник теплозасвоєння (наприклад, покриття дерево-волокнистими плитами).

Найпоширенішими килимовими покриттями в сучасній будівельній практиці є повстяні безворсові матеріали (голкопробивні), або з розрізним чи петельним ворсом (тафтингові).

Перший з них виготовляють із суміші хімічних штапельних волокнин з додаванням відходів хімічних натуральних волокнин з подальшим просоченням полімерним зв'язуючим. Товщина такого килима дорівнює 4 ... 5 мм. Другий тип — двошарове покриття, яке одержують внаслідок закріплення ворсової пряжі у полівінілхлоридній підоснові. Верхній шар являє собою петельний ворс з пряжі, який складається із синтетичних волокнин або з суміші синтетичних і хімічних волокнин. Нижній шар — це полівінілхлоридна плиткова підоснова. Товщина такого килима дорівнює 5...6 мм.

Повстяні безворсові матеріали застосовують для покриття підлог в будівлях і спорудах громадського призначення, а килими з розрізним чи петельним ворсом — для покриття підлог житлових приміщень, дитячих садків тощо.

Теплотехнічні властивості підлог значно поліпшуються при влаштуванні штучного підігріву. При цьому будь-яке покриття буде відповідати нормативним вимогам.

Ще одним з важливих експлуатаційних якостей підлог є їх водостійкість, тобто здатність матеріалів покриття зберігати міцність при тимчасовому чи постійному зволоженні водою. Таким вимогам повинні відповідати підлоги в приміщеннях, де відбуваються ті чи інші вологісні процеси. Це, насамперед, санвузли, душові, пральні, басейни тощо. У таких приміщеннях слід використовувати такі покриття підлог, як керамічні плитки

з тугоплавних глин, що забезпечують високу щільність та низьке водопоглинання; коврово-мозаїчні скляні плитки; плитки та плити з штучного каменю (керамограніт); плити з природного каменю (мармур); безшовні наливні покриття на основі епоксидних, поліуретанових та інших смол.

Номенклатура і асортимент сучасних плиток і плит для покриття підлог значно розширились, а якість — покращала. Розмір плиток і плит буває від 10 x 10 мм до 600 x 600 мм.

Сучасні безшовні наливні покриття одержують шляхом нанесення полімерного компаунда на основу звичайним наливанням. Товщина такого покриття становить від 0,5 до 2 мм. Але для того, щоб покриття відповідало всім необхідним вимогам, його треба наносити на добре підготовлену основу. Такі покриття рекомендуються для складських приміщень, магазинів, гаражів, об'єктів фармацевтичної і харчової промисловості тощо, де можливі не тільки вологісні процеси, що пов'язані із збереженням рідких продуктів, миттям транспорту тощо, але й з дією агресивних речовин.

Покриття підлог в приміщеннях з вологісними процесами не повинні бути також, слизькими. Як свідчать статистичні дані страхових компаній різних країн, слизькі поверхні являють собою одну з головних причин травм, що пов'язані з переломами кінцівок. Будівельні стандарти, а також директиви Європейського Союзу фірм, що займаються виробництвом будівельних матеріалів, приділяють значну увагу розробці покриттів підлог, що перешкоджають сковзанню. Особливої уваги приділяють підлогам приміщень, в яких можлива поява додаткових засобів, що сприяють сковзанню: олії, соків, риби тощо.

Безпека ходіння, як правило, досягається за рахунок створення шорсткості поверхні. Це, природно, негативно впливає на процес очистки й миття плит. Тому одною з головних задач фірм — виробників є знайти такий засіб шорсткості, який би забезпечував необхідну протидію сковзанню і в той же час сприяв скороченню витрат і сил на очистку поверхні. Така ціль досягається або шляхом застосування ретельно продуманих форм профілю лицьової поверхні плиток, або ж за допомогою нового засобу *Protecta*, який наносять на поверхню плит під час їх виготовлення.

Санітарно-гігієнічні вимоги передбачають не тільки використання екологічно чистої сировини для виготовлення покриття підлог, але й можливість вологісного прибирання. Останнє має особливе значення для покриття підлог в лікарнях, поліклініках, санаторіях тощо. Тому в приміщеннях з підвищеними санітарно-гігієнічними вимогами, наприклад в лікарнях, покриття підлог повинне бути суцільним, тобто не мати незаповнених стиків, значного рельєфу тощо. Цим вимогам, крім згадуваних вище керамічних плиток, у повній мірі відповідають лінолеуми. Сучасна ширина цього рулонного покриття, що досягає шести метрів, дозволяє звести до мінімуму наявність будь-яких стиків. Вони кислото- і лугостійкі, довгий час витримують вологе прибирання. Існують лінолеуми і спеціального призначення як, наприклад, такі, що знімають статичні електричні заряди. Такі покриття вкрай необхідні для операційних в лікарнях, комп'ютерних центрах тощо. е, також, шумопоглинальні покриття на основі спіненого полівінілхлориду, які створюють особливий комфорт в приміщеннях, де потрібна тиша.

Не менш важливими є протипожежні вимоги, які не допускають застосування спалюваних матеріалів, а також таких, що виділяють під час горіння токсичні речовини на шляхах евакуації (сходових клітинах, коридорах, вестибюлях, холах тощо). До таких

покриттів підлог відносяться всі покриття на основі полімерних матеріалів.

Покриття підлог з деревини у видовищних та спортивно-видовищних залах повинні бути піддані глибокому просоченню антипіренами.

Загальною експлуатаційною вимогою до покриття підлоги будь-якого приміщення є надійність — узагальнена характеристика матеріалу, що складається з таких взаємопов'язаних властивостей, як довговічність, безвідмовність, схоронність і ремонтпридатність. Для приміщень з різними умовами експлуатації ці вимоги значною мірою відрізняються.

Під довговічністю розуміють здатність конструкції або матеріалів будинків і споруд зберігати фізико-технічні і експлуатаційні якості протягом необхідного часу [3], що підтримуються шляхом усунення пошкоджень. Мірою довговічності є час експлуатації конструкції або матеріалу до повного виходу їх з ладу внаслідок того, що усунення пошкоджень стає неможливим чи економічно невиправданим.

Мінімальні строки експлуатації (тобто довговічність) окремих видів покриття підлог, що затверджені Державним комітетом України по житлово-комунальному господарству [4], наведені нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Мінімальні строки експлуатації окремих видів покриття підлог

Вид покриття підлог	Мінімальний строк експлуатації (роки)
Покриття з паркету	30
Покриття з паркетної дошки	50
Покриття з паркетної дошки з лаками	60
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском	50-60
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском з антипіреном	40-50
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском з антипіреном та антистатиком	30-30
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском з антипіреном та антистатиком з антибактеріальними властивостями	20
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском з антипіреном та антистатиком з антибактеріальними властивостями та антиогнівними властивостями	30
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском з антипіреном та антистатиком з антибактеріальними властивостями та антиогнівними властивостями та антикорозійними властивостями	10
Покриття з паркетної дошки з лаками та воском з антипіреном та антистатиком з антибактеріальними властивостями та антиогнівними властивостями та антикорозійними властивостями та антирадіаційними властивостями	20

Звісно, ці строки експлуатації будуть корегуватися в залежності від умов експлуатації. Так, наприклад, строк служби лінолеумного покриття у коридорах лікарні значно відрізняється від строку того ж лінолеуму в житловий кімнаті.

Безвідмовність характеризується властивістю покриття підлоги за певних режимів і умов експлуатації зберігати працездатність протягом певного часу без вимушених перерв на ремонт. Це, так би мовити, гарантійний строк довговічності покриття.

Схоронність — це здатність матеріалу покриття підлоги не втрачати якісних показників протягом і після строків зберігання й транспортування, установлених технічною документацією. Оцінюються періодом зберігання до виникнення пошкоджень.

Звичайно, схоронність значною мірою залежить від умов зберігання або транспортування матеріалів. Та все ж таки є матеріали що можуть зберігатися без пошкоджень необмежений час і такі, що характеризуються певним строком схоронності. До перших

можна віднести плитку та плити з натурального та штучного каменю, керамічні покриття підлог, тощо. До других — сухі або пастові суміші для влаштування безшовного покриття підлог, рулонні матеріали на тканевій основі і т. інш.

Ремонтопридатність — це властивість покриття сприймати ремонт і налагодження, внаслідок яких відновлюються і зберігаються його експлуатаційні і естетичні властивості.

Не всі сучасні покриття підлог відповідають вимогам ремонтпридатності. Так, наприклад, плиткові покриття найбільш ремонтпридатні. Будь яку пошкоджену керамічну плитку або плиту з натурального чи штучного каменю легко можна замінити на іншу. Трохи важче замінити ділянку пошкодженого покриття підлоги з деревини — паркету, паркетних дощок тощо. Та найважче відремонтувати покриття підлог з рулонних матеріалів. Як, правило, заміна якоїсь ділянки пошкодженого рулонного покриття (лінолеуму, ковроліну тощо) призводить до зниження його естетичних властивостей. Найчастіше замінюють все покриття підлоги, незважаючи на те, що пошкодженим може бути ділянка підлоги біля дверей, місця проходу відвідувачів кафе до столів тощо. Враховуючи це, деякі фірми виготовляють модульні килимові плитки. Перевага килимових плиток стає відчутною вже під час їх транспортування у коробках у порівнянні з важкими килимовими рулонами. Крім того, при необхідності ремонтних робіт, що потребують здіймання підлоги (наприклад, під час прокладки кабелю) килимові плитки легко зняти, а потім укласти знов.

Шестишарова основа покриття надає йому високі тепло- і звукоізоляційні властивості і дозволяє застосовувати як первинне покриття підлог замість паркету, лінолеуму тощо.

естетичні вимоги, в свою чергу, поділяються на підгрупи, до яких входять вимоги варіантності кольорових рішень і фактур та високої якості виготовлення.

Варіантність кольорових рішень і фактур покриття — одна з найважливіших вимог. Отже вибір і застосування того чи іншого кольору або фактури покриття залежить від цілого ряду чинників, серед яких є орієнтація приміщення, кольорове рішення інтер'єру, функціональне призначення тощо. Як свідчать спеціальні дослідження [5], збільшення коефіцієнта відбиття підлоги від 10 % до 30 % дозволяє значно підвищити освітленість приміщення, що досягається використанням світлих гладеньких покриттів, таких як паркет, лінолеум, керамічні плитки світлих тонів тощо. У той же час темна шорстка поверхня покриття підлоги може загасити надлишок світла в приміщенні, що орієнтовано на південну сторону світу.

Якість покриття підлоги в значній мірі залежить від якості виготовлення матеріалів і виробів. Отже в інтер'єрі всі поверхні розглядаються з близької відстані, до того ж довгий час знаходяться у полі зору людини. Тому вимоги високої якості регламентують мінімальні допуски до параметрів, прямолінійність кромки та кутів, рівномірність тону тощо.

Сказане вище не вичерпує естетичних вимог до покриття підлог. Крім об'єктивних чинників естетичні вимоги значною мірою залежать від суб'єктивної думки архітектора та загального задуму проекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лыков А. В. Теория теплопроводности. — М.: Стройиздат, 1967.

2. Гиндолян А. Г., Михайлова Н. С., Филиппов Н. П. О методе определения контактных теплопотерь ног // Гигиена и санитария. — 1974. — № 6.
3. Архитектура. Короткий словарь-довідник / Під ред. А. П. Мардера. — К.: Будівельник, 1995.
4. Савйовский В. В., Болотских О. Н. Ремонт и реконструкция гражданских зданий. — Х.: Ватерпас, 1999.
5. Степанов Н. Н. Цвет в интерьере. — К.: Вища школа, 1985.

УДК 721.05

А. А. Волкова

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНГРЕСС-ЦЕНТРОВ

В истории архитектуры имеется немного примеров устройства специальных зданий для размещения залов, т.е. специальных общественных зданий для проведения собраний и различных зрелищных мероприятий. Это объясняется тем, что лишь в современных общественных формациях возникла потребность и практическая возможность для проведения собраний. В прежние времена лишь определённые круги населения строили помещения для собраний, где и проводили свои встречи. Отсутствие исторических примеров такого рода зданий объясняется также тем, что крупные здания прошедших эпох проектировались прежде всего исходя из эстетических требований к пропорциям и архитектурной форме и в значительно меньшей степени исходили из идеи организации пространства помещений определяемой наилучшим функциональным решением, целесообразностью и экономичностью, в то время как современные здания характеризуются именно этими требованиями. Правда и раньше строительство таких зданий определялось практической необходимостью, но при этом стремились главным образом к созданию парадных форм, а не к наилучшим функциональным решениям.

Разнообразные формы общественной жизни эллинского полиса вызывали появления ряда типов гражданских общественных зданий: булевтериев — служивших для заседаний совета полиса (“буле” — совет полиса) или объединённого совета святилища, пританеев — являвшихся местопребыванием должностных лиц города, пританов — домов для разного рода собраний, подворьев — для приезжих и пр. В типе этих зданий можно установить некие общие черты. Почти всегда в основе их плана лежал квадрат. Посредине помещался или центральный зал, перекрытие которого поддерживали несколько рядов колонн, или обрамлённый колоннами двор. Вокруг группировались другие помещения в виде широких двухнефных портиков и пристроек (булевтерий в Олимпии) или же ряд небольших по размеру комнат (дом симпосиев в Аргосе). Входом в общественное здание обычно служил портик. Иногда он имел форму торжественного прохода, украшенного большими квадратными столбами. Булевтерий в Олимпии, зал заседаний совета святилища — самое раннее общественное здание такого типа, известное нам в эллинском зодчестве. В своём современном виде — это комплекс выполненных в камне построек VI и V в.в. до н. э.

За первые столетия Римской империи в столице государства и во многих италийских и провинциальных городах были обновлены или заново отстроены городские центры —

форумы. Особенно великолепны были новые форумы Рима, так как огромные доходы с провинций позволяли искавшим популярности императорам строить грандиозные сооружения. В середине I в. до н.э. Римский форум был реконструирован. его уровень был поднят новым каменным замощением. Это повлекло за собой перестройку ряда сооружений форума базилики Эмилия, храма Весты, дома весталок и Ростр — ораторских трибун, украшенных носами вражеских кораблей. А под форумом, тесно заполнявшимся народом во время собраний и праздников, были сооружены сводчатые переходы шириной 2-4 м.

В то время как история архитектуры знает лишь небольшое количество отдельных зданий для размещения залов, известно значительное число залов для собраний, совмещённых со светскими и церковными зданиями, причем эти залы являются часто самыми роскошными помещениями в этих зданиях. Так, например, в старых ратушах были парадные залы, которые служили для представительства. Наряду с этим имелись ещё дома купеческих гильдий, цехов и другие общественные здания бюргерства (торговые дома, цейхгаузы, танцевальные дома, зернохранилища и др.), которые использовали как места для собраний. Своими большими залами известны, например: ратуши — в Аугсбурге, Нюрнберге, Уильме, Регенсбурге, Госларге, Бремене, Эмдене; “торговые дома” — Кольмаре и Фрейбурге, свадебный дом в Хамелне; Бременский шютинг и т. д. Поскольку такие залы служили для проведения общественных мероприятий горожан они во многих случаях, вплоть до наших дней, смогли удержать традиционное значение общественного центра. Внешней характеристикой всех этих зданий, которая сохранена и для многих современных залов, является парадный верхний этаж, в котором расположены собственно залы: он отчётливо выделяется высотой и размерами окон, в то время как вход и вестибюли расположены часто за аркадами в первом этаже. Аналогичные примеры размещения залов имеются также в Италии, например Палаццо делла Раджонне в Падуе с его знаменитым “салонном”. Другие известные залы эпохи итальянского возрождения находятся в палаццо Дожей в Венеции (зал большого совета) и т.д.

Представляют интерес залы как в зданиях бюргерства, так и во многих известных замках, монастырях и прежде всего дворцах. Они служили парадными залами для приёма гостей, местом весёлых, многодневных празднеств с танцами и музыкальными представлениями, даже местами исторических событий.

В этой связи следует упомянуть также и студенческие дома собраний и студенческие столовые университетских городов, развитие которых может быть самым непосредственным образом приводит к одной из современных форм зала — “банкетному” залу, предназначенному также для собраний, торжественных встреч и празднеств.

Крупные городские залы, залы конгрессов и концертные залы первой половины XX века, по постановке задачи и подчёркнуто торжественному архитектурному решению ещё сильно ориентированы на исторические образцы, например Городская Дума в Москве, Народный дом в Брюсселе, Народный дом в Нижнем Новгороде, дом Северного страхового общества в Москве, здание Делового двора в Москве.

Заслуживают внимания некоторые залы, относящиеся к 30-м годам и отличающиеся чётко продуманным решением плана и простыми и строгими архитектурными формами. Таковы Дом Искусств и конгрессов в Люцерне, “ОДД Феллоу билдинг” в Осло.

К современным зданиям можно отнести “Конгрессхалле” в западном Берлине — зал собраний на 1250 мест, построенный по проекту американского архитектора Х.

Стаббинса в качестве дара американского правительства Берлину; центр конференций университета Уейна арх. Яасаки, здание делового центра в Хельсинки арх. В. Ревелл, Х. Кастрен; Дворец Национального конгресса и Дворец Рассвета Бразилиа арх. О. Нимейер; Дворец международных конференций в Киото арх. С. Отани.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архитектура общественных зданий. — М.: Стройиздат, 1980.
2. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений: Учебник. — М.: Стройиздат, 1970.
3. Бунин А. В. Саваренская Т. Ф. История градостроительного искусства. — М.: Стройиздат, 1979.
4. Основы архитектурной композиции и проектирования. — К.: Вища школа, 1976.
5. Бархин Б. Г. Методика архитектурного проектирования. — М.: Стройиздат, 1972.
6. Общественные здания: Сборник научных сообщений. № 7. — М.: Стройиздат, 1973.

УДК 725.35

О. В. Романова

ШЛЯХ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ АЕРО- ВОКЗАЛІВ УКРАЇНИ

Однією з ознак нашого сьогодення є перемога над часом та відстанню. Авіаційний транспорт сприяє цьому і майже немає конкурентів. Світовий пасажиропотік зростає щороку на 5-10 %. Прогнозують, що у 2010 року 2,8 млрд. пасажирів віддадуть перевагу авіасполученням. Одним з головних аспектів авіасполучень є розвиток наземної бази — весь величезний потік пасажирів та вантажів проходить через аеропорт.

Сучасна економічна та політична ситуація в Україні потребує подальшої інтеграції України в світове співтовариство. Взаємодії між регіонами України та світовою спільнотою стабільно зростають. Слід визнати, що змінились пропорції користувачів — збільшення перевезень на міжнародних авіалініях диктує необхідність підвищення рівня комфорту до типових світових норм. В аеропортах не вистачає оснащення вантажними комплексами в середньому на 56 %, готелями на 48 %, умови для паркування автомашин майже не розвинуті. Основна наземна база авіасполучень, до якої належать аеровокзали, в основному склалася в Україні ще за радянських часів. Зараз більшість цих споруд знаходяться в спрацьованому стані, з оздобленням яке не відповідає сучасним вимогам. Розширення потребують аеровокзали у 14 аеропортах з 37 класифікованих в Україні.

В зв'язку з цим розвиток авіаційного транспорту та його наземної бази є одним з пріоритетних. Галузі необхідно впровадження великого обсягу робіт з нового будівництва та комплексного оновлення існуючих об'єктів, та слід визнати майже повну відсутність досліджень в галузі аеропорто- та аеровокзалобудування на сучасному, новітньому етапі.

Системний підхід до аналізу стану наземної мережі авіасполучень ще не має повного застосування та потребує подальшого розвитку. В наукових працях відома ціла низка

термінів яка дозволяє сформулювати процес пристосування будівель до змін умов та вимог функціонування: технічне переоснащення, реконструкція, розширення діючого підприємства, часткова або повна реконструкція, капітальний ремонт, адаптація та інш. Велике коло питань може бути об'єднане терміном “модернізація”. Модернізація аеровокзалів пов'язана з оновленням функції споруди та удосконаленням якісних характеристик архітектури самої будівлі. (Інженерно-технічні, фізичної зношенності та конструктивні питання не маються на увазі).

Модернізація будівель аеровокзалів та аеровокзалних комплексів є постійним предметом розгляду.

Світовий досвід свідчить, що аеровокзали стають застарілими кожні 5-10 років. Враховуючи, що від проектних розробок до закінчення будівництва та вводу об'єкта в експлуатацію щонайменше проходить 3-5 років стає очевидним, що вже на стадії будівництва аеровокзали “ризикують”, та нажалі і стають, застарілими та несучасними. Таким чином, модернізація є постійно діючею нормою.

Формулювання та постановка завдання, а також глибина реконструктивних змін обумовлюють різноманітні шляхи модернізації будівель аеровокзалів. Прогнозування можливих варіантів на початкових етапах проектування дозволить підвищити якість проектних розробок та ефективно використовувати час. Одним з методів, що дозволяє з логічною вірогідністю зумовити найбільш раціональний шлях проектування, доцільно застосування методу упорядкованного пошуку, в якому використовується теорія прийняття рішень. Згідно з цим методом визначаються об'єкти пошуку і складається дерево рішень.

Для аналізу відповідності своєму призначенню, функційному та моральному стану існуючих аеровокзалів України пропонується використовувати наведену нижче таблицю, де виявлено шлях прийняття рішень при проектуванні. Системний підхід оцінці дозволяє мінімізувати не враховані аспекти стану аеровокзалів. Деревом рішень є структурою, яка може бути адаптована відповідно поставленої мети. Можна передбачити нові блоки, але всеж таки з тією чи іншою ступінню достовірності прогнозування. Очевидною стає багатоваріантність цього шляху. В залежності від ступіня цінності, фізичного стану, відповідності функційним процесам та т. інш. — шлях може привести до того чи іншого рівня модернізації, а в критичних (для споруди) випадках до нового будівництва. Аеровокзали та аеровокзалні комплекси є одним з найяскравіших прикладів динамічної архітектури, вони є пульсуючими об'єктами.

Пульсація — це оборотня трансформація, при якій відбуваються зміни основних архітектурно-планувальних параметрів об'єкту (корисної площі, об'єму, пропускної можливості та інш.), зумовлені коливанням з течією часу кількісних та якісних характеристик функційних процесів, які проходять в ньому, а також параметрів зовнішнього середовища. Визначальною рисою пульсуючої структури є зворотність усіх архітектурно-планувальних змін, періодичне звертання до початкового стану.

Їх можна порівняти з живими біоорганізмами в яких зміни виникають постійно або періодично і є суттю режиму функціонування.

Сезонні коливання перевезень, зміни розкладу польотів, технічні зміни транспортних засобів, зміна статусу міста де розташовано аеровокзал — всі ці та інші незапрограмовані чинники зумовлюють переоснащення аеровокзалів.

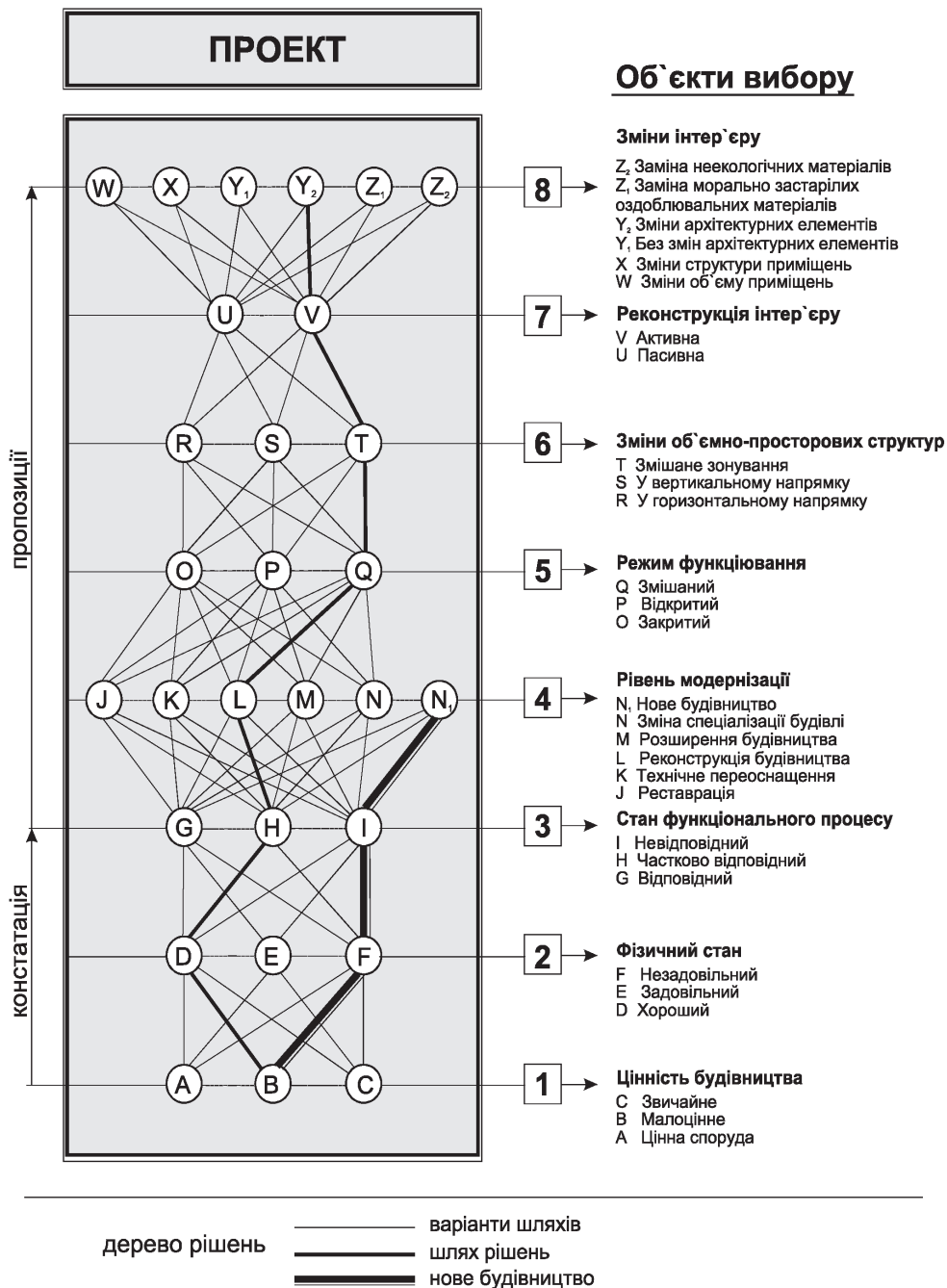
Проектування аеровокзалних комплексів не може бути повністю закінченим, як не

може бути закінченим проектування постійно зростаючого міста, скоріше воно може бути концептуальним з тією чи іншою ступінню детальної розробки, з урахуванням коливань параметрів об'єкту на стадії проектування.

В практиці сучасного проектування, будівництва та експлуатації аеровокзалів періодичне звертання до концепції і внесення змін до будівлі, що існує або до тієї, що зводиться, відповідно виникаючим чинникам є однією із особливостей. Перспективним напрямленням протидії функційним та моральним зношенням будівель є проектні розробки на основах принципів гнучкості, динамічного розвитку, пульсації.

Ускладнюється процес обслуговування пасажирів, підвищуються вимоги безпеки до перебування пасажирів в повітрі та на землі, змінились вимоги щодо комфорту відвідувачів та персоналу аеровокзалів, змінились пропорції основних складових пасажиропотоку — все це вимагає від фахівців адекватно реагувати на вимоги часу та попередчасно передбачати зміни в будівлях та спорудах аеровокзальних комплексів.

Шлях прийняття рішень при проектуванні

ЛІТЕРАТУРА

1. Лошаков П. И. — Принципы формирования пульсирующих объектов: Автореф. ... дис. канд. архит. — Л.: ЛенЗНИЭП, 1985. — С. 3-7.
2. Викарио А. Эволюция концепции аэровокзалов. — М.: Современная архитектура, 1971. — № 4. — С. 4-14.
3. Бреус А. И. Модернизация зданий универмагов: Дис. ... канд. архит. — К.: КИСИ, 1990. — С. 101-120.
4. Семикіна О. В. Архітектура бізнес-центрів в системі аеропорту (на прикладах об'єктів цивільної авіації України): Автореф. дис. ... канд. архит. — К.: КНУБіА, 2003. — С. 1-3.
5. Мир гражданской авиации 1996-1999. Циркуляр 271-АТ/112 / Международная организация гражданской авиации. — С. 60-67.
6. Руководство по проектированию аэропортов. Часть 1. Генеральное планирование. — Второе издание. 1987 г. / Международная организация гражданской авиации. — С. 10-92.

УДК 725.5;72.01

*А. О. Кадуріна***ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНЫХ АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ РЕШЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ ДЕТСКИХ САДОВ**

В связи с увеличением занятости женщин на производстве все более актуальной становится проблема определения ребенка в детский сад уже с 1,5 лет. Вместе с тем ограниченное финансирование социальной сферы не позволяет строить необходимое количество новых детских дошкольных учреждений (ДДУ), равно как и проводить реконструкцию уже имеющихся. Сегодня единственным способом улучшения состояния детских садов является поиск новых архитектурно-художественных решений. Эта сфера охватывает проектирование интерьеров и экстерьеров зданий, изменение структуры игровых площадок и др. Однако в современной литературе этому вопросу уделяется неоправданно мало внимания. В связи с этим назрела необходимость оценить архитектурно-художественные особенности существующих ДДУ г. Одессы и попытаться сформулировать оптимальные проектные решения при минимизации затрат.

Для поиска архитектурно-художественных решений необходимо было собрать материал в функционирующих в настоящее время ДДУ. Наиболее эффективным в этом случае является проведение прямого тестирования детей. Разработаны 6 тестов, преимущественно интерьерной направленности. Они были согласованы с областным и городским Управлением науки и образования. Затем проведено обследование 360-ти детей в 16-ти детских садах в возрасте от 3 до 6 лет. Детям были предложены следующие тесты:

1-й тест направлен на выявление оптимального объема помещений (тест масштабности). Ребенку необходимо было выбрать один из трех домов, сходных по форме, но различных по размеру [1].

2-й тест. Выбор цвета и цветовых сочетаний (цветовой тест), необходимый для

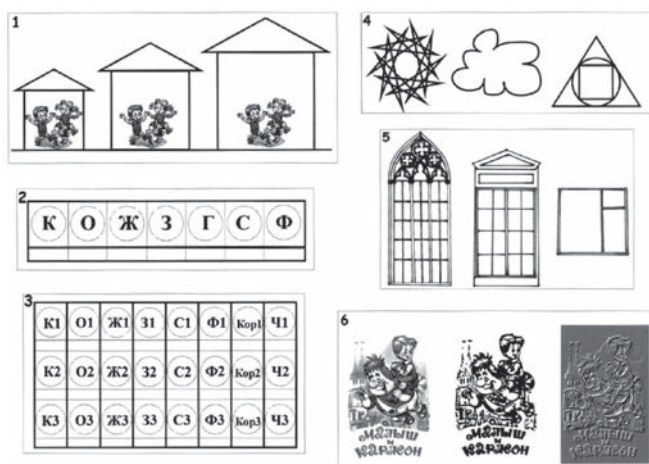
оформления экстерьера и элементов интерьера. Ребенку предлагается выбрать 2-3 цвета из семи цветов радуги. Выбор белого цвета, как основополагающего, рассматривается в отдельном словесном тесте [2, 3, 4].

3-й тест направлен на определение оттенков (оттеночный тест). Ребенку предлагается три оттенка из перечисленных цветов: красного (К), оранжевого (О), желтого (Ж), зеленого (З), синего (С), фиолетового (Ф), коричневого (Кор), черного (Ч). е му необходимо выбрать пять оттенков, которые в дальнейшем лягут в основу макроинтерьерных решений. Коэффициенты (1, 2, 3) расположены по мере убывания насыщенности цвета [2, 3, 4].

4-й тест. Выбор формы фигуры (игровой тест). Ребенку предлагается выбрать одну из трех форм, импонирующих ему в играх: сложной звезды, облака или правильных геометрических фигур, вписанных в треугольник [5, 7].

5-й тест. Этот тест основан на выборе одного из трех предложенных окон, различных по форме и стилю: готического, классического и современного типового [6].

6-й тест. Выбор одной из трех картин, выполненных в разных техниках (декоративный тест). В тесте представлены цветная, черно-белая и чеканная работы [2].

Данные по тестированию всех 360-ти детей по вышеперечисленным тестам были сформированы в единую базу данных и сгруппированы по трем возрастным группам: 3-4 года, 4-5 лет, 5-6 лет. Каждая из возрастных выборок имеет более ста значений и следовательно относится к статистически достоверным. Это обстоятельство позволило применить статистические способы обработки. Программным обеспечением служила базовая версия “Statistica”. В результате получена информация, изображенная в графическом виде, причем все графики построены в единых координатах; по оси абсцисс — возрастные группы, по оси ординат — средние значения в %.

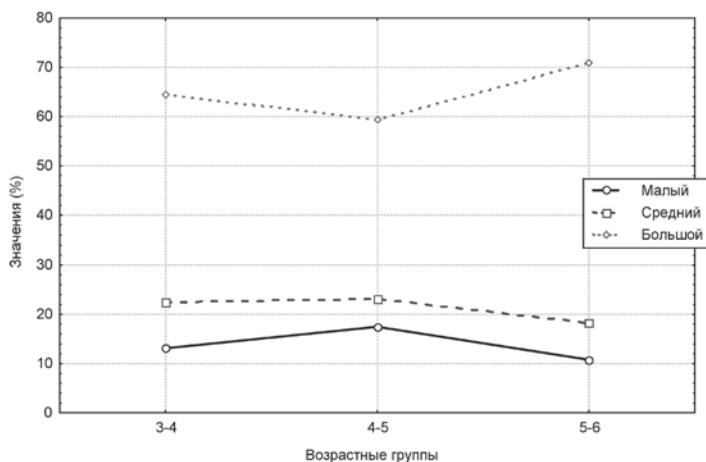

График № 1. Тест на восприятие объема.
Средние значения по масштабности

В данном графике явно просматривается тенденция предпочтения детьми большого масштаба. Отмечается, что чем старше ребенок, а соответственно и больше его рост, тем больший масштаб ему импонирует.

Результат данного теста был обсужден с психологами и воспитателями. В итоге было выявлено, что во всех детских садах четко проявились тенденции к функциональному разграничению больших объемов. В большей части детских учреждений разделение часто носит формальный характер и эстетически не оформлено. А в отдельных детских садах это не сделано совсем. Важным аспектом функционального разделения больших объемов следует считать создание мест уединения. В некоторых детских садах были использованы удачные находки. В помещении младшей группы, как правило, предусмотрен уголок для тихих игр с размещением в нем детской мебели и игровых обучающих элементов. Интересные примеры его решения можно было наблюдать в следующих детских садах г. Одессы: № 52, 68, 29, 255, 88, 42, 121. В то время как в средней и старшей возрастных группах этому вопросу уделено мало внимания.

При большом зрительном и воздушном объеме необходимо предусмотреть объемное, структурное расчленение пространства на функциональные зоны с использованием принципа “перетекающего” пространства. Дети в этом возрасте предпочитают активный образ жизни и даже процесс обучения проистекает в играх. Для этого должны быть созданы особые зоны, с разным членением по высоте, — в игровой нужно обеспечить и места для игр средней, сильной активности и для “мест уединения”. Уместно при этом использовать принцип “дом в доме” — дополнительные просматриваемые и легко трансформируемые объемы внутри помещения. Подобный принцип использован в интерьере детского сада № 29 “Сказка”, интересные варианты функционального зонирования можно наблюдать в ДДУ № 75, 121.

Мебель, все формы в интерьере должны быть трансформируемыми [8]. Они должны служить одновременно, и функции и возможности быть задействованными в играх, в процессе воспитания и обучения. При выборе форм дети руководствуются этим принципом, — это должны быть вариабельные, гибкие, но в то же время понятные формы.

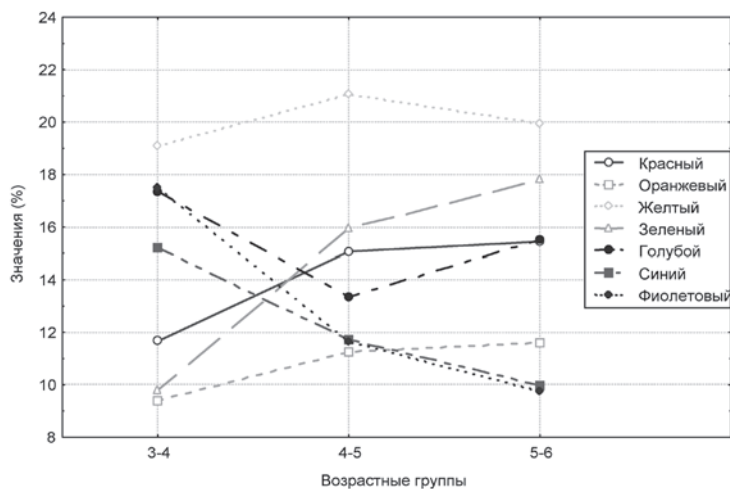

График № 2. Тест на цветовое восприятие.
Средние значения по выбору цвета

В этом графике представлены кривые, характеризующие основную направленность в выборе цвета. Исключением является желтый цвет, который дети выбирают больше всего. Все остальные цвета дети располагают по-разному, в зависимости от возрастных групп. Так для детей младшего возраста (3-4 года) наиболее выбираемыми цветами являются: голубой, синий и фиолетовый. Интерес к этим цветам в старших группах (5-6 лет) значительно снижается. И наоборот, дети младшего возраста редко выбирают красный, зеленый и оранжевый, в то время как старшие дети именно этим цветам отдают предпочтение.

На графике видно, что дети средней возрастной группы (4-5 лет) одинаково активно выбирают все предложенные цвета. Отдельно следует остановиться на очень невысоком уровне выбора детьми всех возрастных категорий оранжевого цвета.

В раннем детстве явное предпочтение отдается форме облака, плавной и природной. По ходу взросления интерес к данной форме постепенно угасает. Форма, состоящая из правильных геометрических фигур, вписанных в треугольник, в 3-4 года занимает одинаковую позицию со сложной формой звезды. Интерес к ней повышается к 4-5 годам, а затем угасает. В случае же выбора формы звезды, напротив, интерес к ней у детей стремительно растет. И данная форма является явным лидером в данной классификации.

Явное предпочтение все возрастные группы отдают сложному окну в готическом стиле. Причем интерес к нему с возрастом увеличивается. Второе место в детском восприятии занимает окно классического стиля, выбор его остается неизменным до 5 лет, а затем происходит угасание к нему интереса. В выборе третьего вида окна, современного типового, наблюдается похожая тенденция, но в процессе взросления тенденция к его выбору резко уменьшается, и в целом он занимает третью позицию по популярности среди детей.

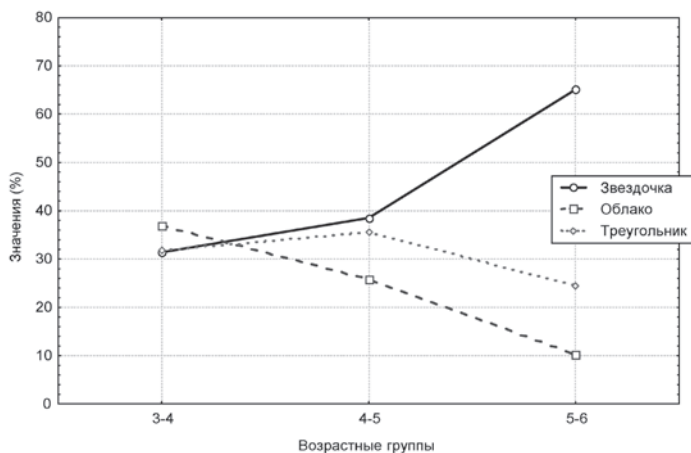

График № 3. Тест на восприятие формы.
Средние значения по форме

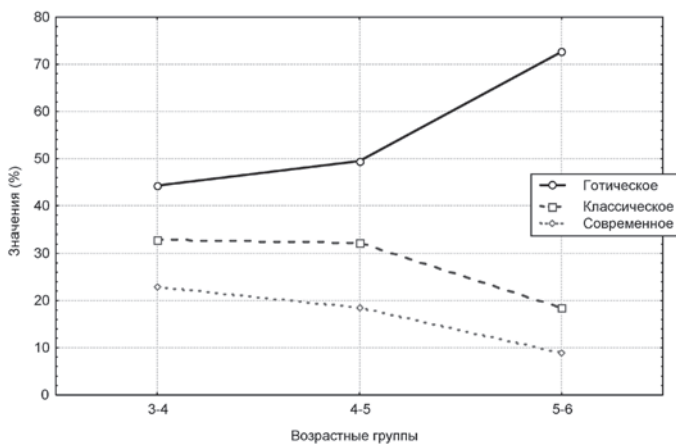

График № 4. Тест на восприятие стиливых особенностей и форм окон в интерьере.
Средние значения по стилю окна

Явным лидером в выборе стиля картины является яркое и разнообразное колористическое решение и присутствует тенденция стремительного увеличения интереса к нему ребенка вплоть до 5-6 лет. Черно-белое и чеканное стиливое оформление занимают сходные позиции в процентном соотношении. И хотя первое решение имеет отображение на графике в виде вогнутой кривой, а второе — выпуклой, общая тенденция угасания интереса к ним с возрастом присутствует в обоих.

Отдельное внимание было уделено изучению положения окон, как детали интерьера, и в первую очередь высоте, на которой подоконник расположен от пола. Исходя из норм ДБН В.2.2-4-97 “Здания и сооружения детских дошкольных учреждений”, высота от пола до низа окна должна составлять 0,6 м. Однако в большинстве исследуемых детских садов эта высота значительно превышала нормативную величину. В связи с этим был предложен еще один тест, в котором ребенок должен был нарисовать окно напротив

фигурки мальчика.

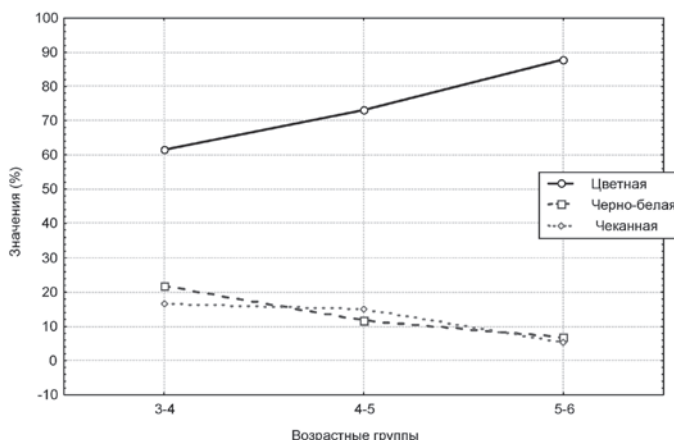

График № 5. Выбор стиля изображения картины для оформления интерьера.
График средних значений по картинкам

Для анализа полученной информации необходимо было рассчитать реальный рост в средней и старшей возрастных группах. Для первой он составил 106,6 см, для второй — 111,6 см. А затем по пропорции была рассчитана средняя высота от пола до низа окна. Она составила 53,7 см для детей 4-5 лет и 56,3 см для детей 5-6 лет. Таким образом была экспериментально подтверждена нормируемая высота, указанная в ДБН. Натурные же обследования показали, что в большинстве детских садов эта высота составляет от 0,8 м до 1 м. В связи с этим авторы считают, что необходимо предпринять ряд мер в приспособленных детских учреждениях, чтобы ребенок мог без труда взглянуть в окно. Можно предложить несколько вариантов исправления ситуации: поднятие пола на необходимую высоту (0,2-0,3 м) в случае, когда общая высота помещения позволяет это сделать; превращение подоконника в зону игр с обеспечением соответствующих мер безопасности.

Итак, в результате проведенных исследований можно сформировать основные тенденции выбора оптимальных архитектурно-художественных решений в современных детских садах:

1. По восприятию объема дети вне зависимости от возрастной категории предпочитают большие объемы, причем они должны быть разделены на функциональные подпространства.

2. Результаты цветового и игрового тестов показали, что дети младшей и старшей возрастных групп воспринимают эти архитектурно-художественные особенности диаметрально противоположно:

– Дети 3-4 лет отдают предпочтение простым природным формам, с мягкими очертаниями (облако). В то время как дети 5-6 лет предпочитают сложные интересные формы, вписывающиеся в логические законы, но необычные (сложная звезда). Исходя из этого в интерьерах у детей младшего возраста должны преобладать мягкие формы, с плавными очертаниями, маленького масштаба. Это связано еще и с тем, что игры в этой возрастной группе носят несколько пассивный характер. В то время, как основное время детей старшего возраста занимают именно активные игры. Поэтому для них в интерьерах должны присутствовать элементы со сложной конфигурацией, трансформируемые, напоминающие конструктор.

– Абсолютно различное восприятие младшей и старшей возрастных групп связано и с выбором цветовых решений. Дети 3-4 лет отдают явное предпочтение голубому, синему и фиолетовому цветам, в то время как остальные практически игнорируются. Дети 5-6 лет выбирают более яркие открытые цвета: красный, зеленый, голубой. Желтый цвет лидирует в обеих возрастных группах. Возможно, это как-то связано с сезонными изменениями в восприятии цвета. Обследования проводились в зимнее время года, а желтый ассоциируется с теплом и солнцем. Таким образом, выявляются две абсолютно противоположные цветовые группы для оформления элементов интерьеров и экстерьеров для детей младшего и старшего возраста. Для возрастной группы 3-4 лет — приглушенные спокойные цвета (голубой, синий, фиолетовый), для детей 5-6 лет — более яркие открытые цвета (красный, желтый, зеленый, оранжевый, голубой).

3. В выборе окна дети младшего возраста мыслят еще стереотипами взрослых, воспринимая окружающее в понятных простых формах. Выбор здесь представлен всеми тремя типами окон с незначительными расхождениями. В то время как значительное большинство детей старшего возраста предпочитают готическое окно, со сложным рисунком и очертаниями. Здесь следует отметить, что высота от пола до подоконника должна быть не более 0,6 м, что в частности предусматривает ДБН В.2.2-4-97 “Здания и сооружения детских дошкольных учреждений”.

4. В насыщении интерьера деталями, тест с картиной, все дети отдали явное предпочтение цветному изображению. Следовательно, в оформлении интерьеров должны присутствовать яркие, красочные акценты.

Таким образом, архитектурно-художественные решения в детских садах должны быть различными для детей 3-4 и 5-6 лет. Для первой возрастной группы должны быть использованы объемные помещения с преобладанием голубого, синего и фиолетового цветов и их оттенков. Рекомендуется заполнять их объектами внутреннего насыщения (мебель, игрушки), состоящими из соразмерных с детьми простых форм с плавными очертаниями, а также оформлять помещения картинами, выполненными в различных техниках.

Для второй возрастной группы рекомендуется использовать помещения с большими объемами, разделенные на функциональные зоны со сложными окнами. В интерьере

должны преобладать красный, желтый, зеленый и голубой цвета. Мебель и игрушки должны быть сложными до трансформации. В интерьере необходимо применять многоцветные картины.

Возрастная группа детей, которая осталась неосвещенной в сравнительном анализе оптимальных архитектурно-художественных решений на основе детского восприятия — группа 4-5 лет. Во всех исследуемых учреждениях эта возрастная категория является основной и сочетает в себе, как особенности восприятия детей младшего, так и старшего дошкольного возраста. Поэтому в решении интерьеров детей среднего возраста предоставляется максимально широкий выбор цвета, формы, масштаба. Именно здесь не возникает явных ограничений в проектировании для данной возрастной группы, — возможны самые разнообразные проектные разработки и подходы.

В заключении необходимо отметить, что предложенные архитектурно-художественные решения представляются экономически оптимальными, поскольку могут быть реализованы без существенной реконструкции, практически во время любого планового ремонта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кириллова Л. И. Масштабность в архитектуре. — М.: Стройиздат, 1961. — 196 с.
2. Фрилинг Г., Ауэр К. Человек — цвет — пространство. — М.: Стройиздат, 1973 — 120 с.
3. Кравец В. И. Колористическое формообразование в архитектуре. — Харьков.: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1987. — 132 с.
4. ефимов А. В. Формообразующее действие полихромии в архитектуре. — М.: Стройиздат, 1985. — 168 с.
5. Арнхейм Р. Динамика архитектурных форм / Пер. с англ. В. Л. Глазычева. — М.: Стройиздат, 1984. — 192 с.
6. Тиц А. А. и др. Основы архитектурной композиции и проектирования. — К.: Вища школа, 1976. — 256 с.
7. Божко Ю. Г. Основы архитектоники и комбинаторики формообразования. — Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1984. — 184 с.
8. Раллев А. Б. Трансформация зданий и помещений в учреждениях массового отдыха. Дис. ... канд. архит. — Одесса, 1975.

УДК 725.727

В. В. Куцевич

СТРУКТУРА І ТИПИ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ

Україна багатоконфесійна держава, в якій діють більше 18 тис. релігійних громад, 67 конфесій різних напрямків. Найбільшою за кількістю громад є православна церква (УПЦ МП — 67,4 %, УПЦ КП — 22,3 % та УАПЦ — 7,4 %). Православні громади і храми переважно розташовані у східній частині України.

Типологія православних сакральних будівель та споруд визначається умовами містобудівного розташування, архітектурно-планувальною організацією, а також

режимом літургійного процесу. На основі аналізу історичної спадщини, сучасної практики проектування і будівництва храмів, системи організації інституту церкви, що складається, автором визначені типи сакральних будівель та споруд, які пропонуються для застосування на території України [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

Найбільшого поширення у сучасному храмубудуванні набуло зведення **парафіяльних церков**. Ці храми включають до своєї функціонально-планувальної структури усі частини храму: сакральне ядро, обрядовий простір, нартекс, притвор, дзвіницю. В окремих випадках парафіяльна церква може мати один або кілька приділів, які обумовлені історичними або функціональними особливостями. Прикладом стародавнього парафіяльного храму є церква Успіння Пирогощої, яка була закладена у 1132 р. у Києві на Подолі князем Мстиславом, сином Володимира Мономаха.

Відповідно до містобудівного призначення парафіяльних храмів визначається і їхня місткість. Так, у загальноміському храмі місткість складає 150-300 людей, у храмах, розташованих у міських районах, відповідно 100-300-500 людей. У сільській місцевості місткість парафіяльних храмів складає 50-100-200 людей.

Залежно від розмірів будівлі парафіяльної церкви вівтарна частина може бути скороченою до одного приміщення, які в окремих випадках допускаються в храмах малої місткості, а також у будівлях, що реконструюються. У парафіяльних храмах середньої та великої місткості доцільно передбачати спеціалізовані приміщення (хрещальні, співочі хори), а також допоміжні приміщення.

Парафіяльні церкви рекомендується розташовувати у сельбищній зоні населених пунктів і розраховувати на обслуговування членів релігійної громади, які мешкають у зоні її впливу (рис.1, 2).

У розвинутих за чисельністю та фінансово забезпечених громадах можливе створення храмових комплексів. Найбільш розповсюдженим видом храмового комплексу є парафіяльний. Перелік груп будівель, споруд і приміщень парафіяльних комплексів може бути зменшений або доповнений згідно з завданням на проектування (див. табл. 1).

Таблиця 1

Категорія будівлі	Назва будівлі	Площа, м ²	Висота, м
Церква (парафіяльна)	Церква (парафіяльна)	кв.м.	100-1500
	Церква (парафіяльна) з дзвіницею	0-1000	1-3
	Церква (парафіяльна)	1-	30-150
Церква (соборна)	Церква (соборна)	кв.м.	1-20
	Церква (соборна) з дзвіницею	1-	до 1000
	Церква (соборна)	1-2000	"-20
Церква (монастирська)	Церква (монастирська)	кв.м.	до 100
	Церква (монастирська) з дзвіницею	1-2000	"-200
	Церква (монастирська)	1-2000	"-15
Церква (виглядова)	Церква (виглядова)	1-2000	до 30
	Церква (виглядова) з дзвіницею	до 2000-2500	"-30
	Церква (виглядова)	кв.м.	"-10
	Церква (виглядова)	1-2000	"-30
Церква (історична)	Церква (історична)		
	Церква (історична) з дзвіницею	1,	5-50
	Церква (історична)	1,	20-50
	Церква (історична) з дзвіницею	1,	100-200
	Церква (історична)	1-2000-2500	1-3
	Церква (історична)	1,	до 50

Соборна церква (соборний храм, собор) являє собою будівлю, яка розрахована на проведення соборних богослужінь групою священників на чолі з архієреєм — предсто- ятелем парафії. Одночасно собор виконує функції парафіяльної церкви і відрізняється від попереднього типу храму частотою богослужінь, завдяки розширенню штату свя- щенників і причта. У соборному храмі передбачається повний склад функціонально-пла- нувальних елементів, які у даному випадку мають значну площу і місткість (рис. 3).

Сакральне ядро будівлі, як правило, обладнується одним або кількома при- ділами з відповідною кількістю дияконників і паномарок. Апсида центрального престолу обладнується горнім місцем з тронем для архієрея.

Загальну місткість храму доцільно збільшувати за рахунок влаштування антресольних поверхів, які охоплюють простір молитовного храму (нави).

Необхідно враховувати влаштування спеціалізованого приміщення хрещальні, яке зв'язане входом з нартексом або притвором. Для розміщення хору передбачаються простори над нартексом або з його боків.

Соборні церкви, як правило, розташовуються у містах. Так, місткість загальномісь- ких храмів складає — 300-500 людей; районних — 300 людей. Старовинним соборним храмом є Іллінська церква в Києві, у якій у 944 році представники київського князя Ігоря, що був язичником, уклали мирний договір із Візантією.

Монастирські храми також можна віднести до типу соборного храму, де проводяться щоденні богослужіння одночасно групою ієреїв, які знаходяться в межах сакрального

ядра храму. Розташування монастирського храму, як правило, здійснюється на режимній території монастиря в умовах функціонального взаємозв'язку з комплексом допоміжних монастирських споруд. Монастирські храми розміщуються у містах і селах. Місткість загальноміських храмів складає 200-1500 людей, а сільських — 100-300.

Рис. 1. Парафіяльна дерев'яна церква у с. Артемівка, Полтавської області.
Загальний вигляд. 1761 р.

Кафедральний собор (кафедральна церква) розрахований на богослужіння за участю архієрея — представника єпархії або патріархії (в цьому разі церква називається патріаршим кафедральним храмом). З функціонально-планувальної структури кафедральний собор повторює соборну церкву, доповнену приміщеннями для одягання вищих ієреїв, сховищами для церковних реліквій, цінностей і т.п. Центральна частина кафедрального собору виділяється для організації стаціонарного архієрейського підвищення, іноді перекритого ківорієм.

Масовість відвідувань у пікові моменти святкових богослужінь визначає значну місткість будівлі, і як наслідок — її великий об'єм. Місткість кафедральних соборів складає від 500 до 2000 людей. Найбільш давніми та значними пам'ятками сакральної архітектури зазначеного типу є собор Святої Софії (1037), Успенський собор Києво-Печерської лаври (1073), Михайлівський Золотоверхий собор у Києві (1114), Успенський собор Почаївської лаври (1783) та інш. (рис. 4, 5).

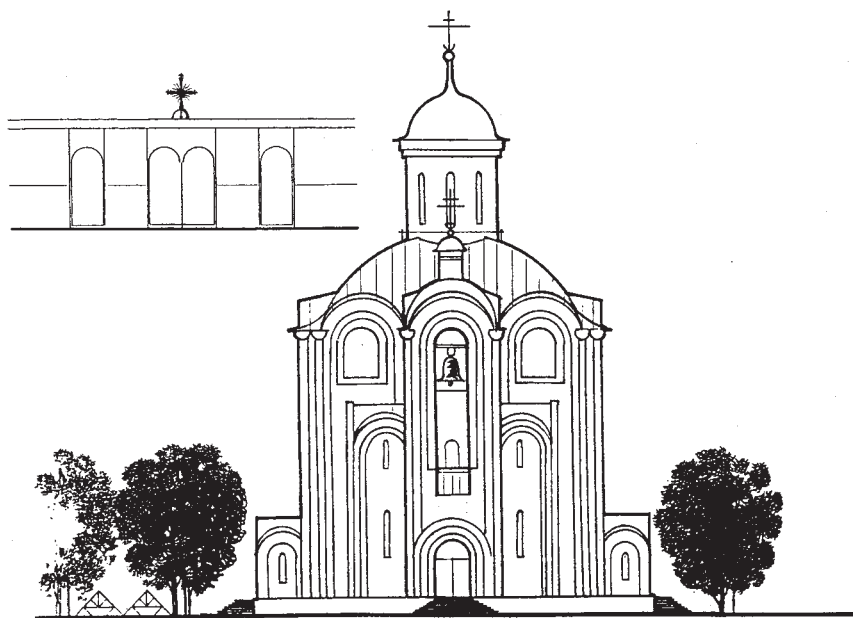

Рис. 2. Парафіяльна церква Пресвятої Богородиці для м. Боярка, Київської області. Проект. Західний фасад, схема іконостасу. Архіт. В. В. Куцевич. 2001 р.

Рис. 3. Марія Оранта: «Непорушна стіна» Софійського собору у Києві. Худ. К. П. Мазер. 1851 р.

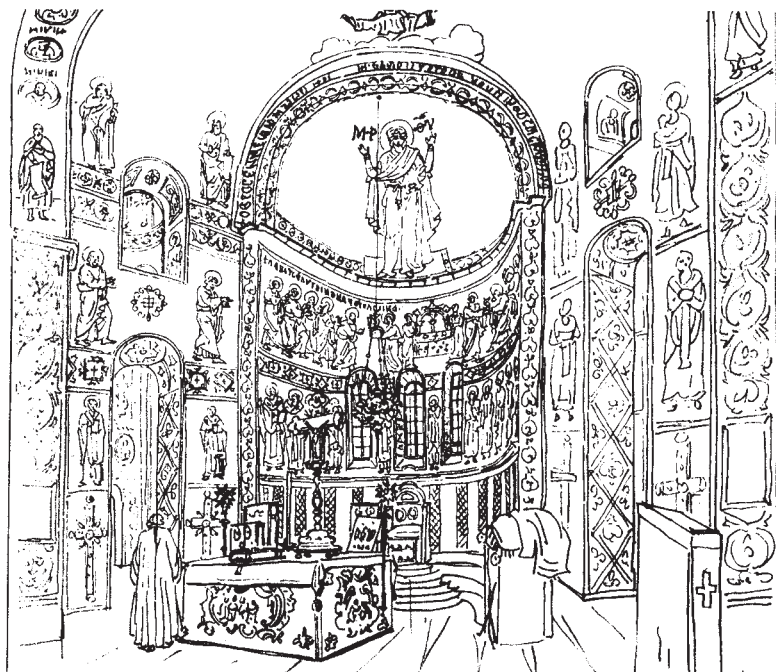

Рис. 4. Кафедральний собор для м. Полтава. Проект. Західний фасад.
Архіт. В. В. Куцевич, В. М. Бельчиков. 2002 р.

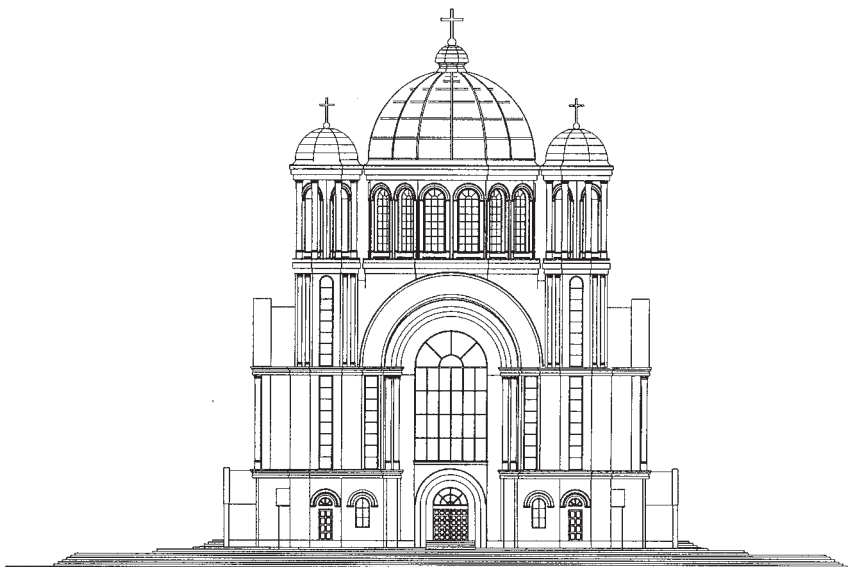

Рис. 5. Соборний храм Святої Трійці на Троєщині у Деснянському районі м. Києва. Загальний вигляд. Архіт. В. Гречина, І. Гречина. 2000 р.

Кафедральні собори рекомендується розміщувати у громадських центрах міст, в ком-

плексі з будівлями та спорудами архієрейської резиденції, єпархіального центру і т. інш.

Каплиці — специфічні типи сакральних будівель малої місткості, в яких немає вівтаря. Каплиця являє собою обмежену за своєю функціонально-планувальною структурою культову будівлю, яка має сакральне ядро з скороченим молитовним простором. В окремих випадках каплиця може мати тільки сакральне ядро, з врахуванням розміщення віруючих за межами будівлі.

Каплиці можуть стояти окремо, бути прибудованими або вбудованими до храму, можуть входити до складу храмового комплексу, будівлі або комплексу громадського призначення, розташовуватися самостійно на сельбищній території або в природному середовищі (рис. 6, 7).

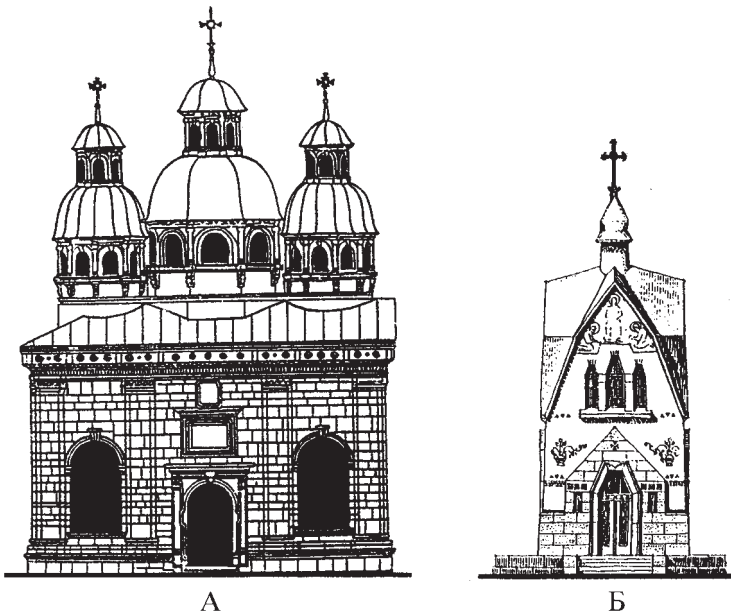

Рис. 6. Об'ємно-просторове вирішення каплиць. А. Каплиця Трьох Святителів у Львові. 1591.
Б. Каплиця у Полтаві. Архіт. І. Кальбус. 1914 р.

Каплиці можна поділити на водосвятні, поховальні, меморіальні і богослужбні. Водосвятні каплиці влаштовуються над криницями, водоймами, свердловинами та іншими джерелами води у вигляді навісів або закритих споруд площею від 4 до 30 м². Поховальні каплиці влаштовуються над поховальними камерами і могилами у вигляді відкритих або закритих споруд площею від 2 до 10 м². Меморіальні каплиці відзначають значні для церкви місця. Богослужбні каплиці частіше усього влаштовуються за відсутності храму або для розміщення шанованих ікон. Їхня місткість може складати від 5 до 50 людей. Каплиці площею до 10 м² місткістю до 10 людей можуть складатися з одного приміщення, а більшої площі і місткості — можуть мати допоміжні приміщення.

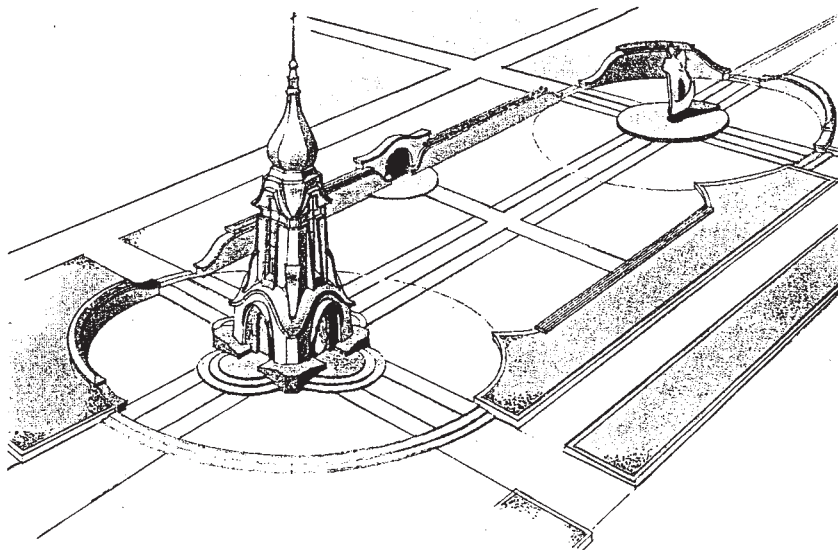

Рис. 7. Каплиця-пам'ятник на честь загиблих співробітників МВС України у м. Полтава. Загальний вигляд. Архіт. М. Карюк. 2000 р.

В разі розташування каплиці у храмовому комплексі, вона використовується для обслуговування віруючих, і за необхідності, відспівування померлих парафіян. Каплиця може розміщуватися також на території соборного храму з метою забезпечення проведення проміжних молитовних дій перед входом до основного храму.

Сакральне ядро каплиці може вирішуватися з повним набором допоміжних приміщень або в обмеженому складі. Загальна об'ємно-просторова структура каплиці повторює об'ємно-просторову організацію храму, символізуючи при цьому образ малої церкви.

Історично склався меморіальний тип каплиці, яку зводили на похованнях. Даний тип будівлі мав підземну частину, яка призначалася для одиночного або групового поховання у вигляді склепу з аркасоліями. Надземна частина будівлі використовується для відспівування або літургії у поминальні дні.

Кладовищенська (цвинтарна) церква близька за типологією до каплиці. Вона розташовується, як правило, на території кладовища або у структурі ритуально-поховальних комплексів (крематоріїв і т.п.). В окремих випадках, які обумовлені місцевими умовами, кладовищенська церква може функціонувати як парафіяльна церква, де відправляється повний цикл річних, поточних і святкових богослужінь. Тоді її функціонально-планувальна та організаційна структура відповідає структурі парафіяльної церкви, що забезпечує потреби парафії.

Меморіальна церква зводиться у місцях, які мають історико-меморіальне значення. Вона відрізняється від парафіяльних і соборних храмів, побудованих на честь тих чи інших історичних подій, тим, що її розташовують на місцях, де безпосередньо відбувалися ці події. Меморіальні церкви можуть зводитися також у складі великих музейно-меморіальних комплексів, що відносяться до подій історичного значення. Визначною пам'яткою архітектури початку ХХ сторіччя є меморіальна Георгіївська церква у селі Пляшева, Рівненської області. Церква є головною будівлею меморіального комплексу "Козацькі могили", створеного на місці героїчної загибелі козаків під Берестечком у

1651 р. У нижньому рівні під навою знаходиться підземна церква Параскеви П'ятниці з саркофагом козацьких черепів. Важливою функціональною ознакою таких храмів є їх образно-художня виразність, яка повинна відповідати тематичній спрямованості усього меморіального історико-архітектурного ансамблю в цілому.

Меморіальна церква, як правило, розрахована на соборне проведення літургії у меморіальні дні, де необхідно передбачати розвинутий нартекс і притворний комплекс. Функціонально-планувальна структура даного храму повинна відповідати вимогам сценарія загального обрядового дійства.

На основі розглянутих окремих типів православних храмів рекомендується формувати різні храмові комплекси. До них слід віднести: монастирські комплекси, єпархіальні центри, православні місії та інш.

Монастирський комплекс повинен складатися з богослужбних будинків, споруд та приміщень: храму (100-1500 людей), трапезного храму, лікарняної, надбрамної та домашньої церков, каплиці, дзвіниці; а також будинків, споруд та приміщень допоміжного призначення: келійного корпусу, будинку намісника, господарчої служби, церковної крамниці, недільної школи, готелю, виробничих майстерень.

Єпархіальний центр рекомендується формувати з будинків, споруд і приміщень богослужбного призначення (собору на 500-1000 людей, каплиці, хрещальні, дзвіниці, домашньої церкви) та допоміжного призначення (єпархіального управління, церковно-причткового будинку, господарчої служби, у тому числі гаража; духовного училища, недільної школи, редакції видавництва, архієрейського будинку, церковної крамниці).

До складу **православних місій** повинні входити такі богослужбні будинки, споруди та приміщення: храм (до 100 людей), хрещальня, каплиця; а також допоміжного призначення — церковно-причтвий будинок, господарчі служби, церковна крамниця, недільна школа, готель, житлові будинки причта.

В останні роки в установах соціального призначення, медичних та навчальних закладах набуває розповсюдження розташування храмів чи каплиць на 50-100 людей на їхній території або вбудовування останніх у верхні поверхи цих об'єктів чи прибудовування до них. У військових частинах і місцях позбавлення волі храми чи каплиці на 100-300 людей розташовуються на територіях частин, зон або в'язниці.

Проведені наукові дослідження з питань формування сакральної архітектури України та досвід експериментального проектування храмів дали змогу авторові визначити вимоги щодо створення архітектурної типології сучасних православних храмів, структури і параметрів церковних будівель, які базуються на канонічних засадах та традиціях стародавнього храмобудування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеев Ю. С. Архітектура Київської Русі. — К.: Будівельник, 1969. — 190 с.
2. Асеев Ю. С. Стили в архитектуре Украины. — К.: Будівельник, 1989. — 104 с.
3. Культурні будинки та споруди різних конфесій. Посібник з проектування / Куцевич В. В., Гершкович В. Ф., Крапівін І. М. та інш. Під загальною ред. В. В. Куцевича. — К.: КиївЗНДІє П, 2002. — С. 19-24.
4. Куцевич В. В. Українська православна сакральна архітектура. Історичні аспекти формування // Теорія та історія архітектури та містобудування: Зб. наук. праць — К.: НДІПІАМ, 2002. —

- Вип. 5. На честь О. Д. Говдаванюк. — С. 352-358.
5. Логвин Г. Н. Українське бароко в контексті європейського мистецтва. — К.: Наукова думка, 1991. — С. 10-23.
6. Степовик Д. В. Релігії світу. — К.: ПБН “Фотовідеосервіс”, 1993. — С. 19-34.
7. Юрченко П. Г. Дерев’яна архітектура України. — К.: Будівельник, 1970. — 192 с.
8. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / Упорядник З. В. Мойсеєнко-Чепелик. — К.: КНУБА, 2000. — 378 с.

УДК 72.01

Е. В. Вдовицкая

ХРАМОВЫЕ АРХИТЕКТУРНО-ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ КОМПЛЕКСЫ ИНДИИ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЕДИНСТВА БЫ- ТИЯ

Современное «кибернетическое общество», основанное на рационально-рассудочном способе мышления, сужает свое бытие до границ материальных потребностей. В погоне за их удовлетворением, оно порождает феномен «массового человека», который сам становится вещью «массовой архитектуры», отличающейся высоким уровнем строительных технологий, но далеко не всегда, цельностью и силой своего художественного образа.

Наличие в человеке самосознания не только отличает его от животного, но и порождает свойственные лишь человеку «экзистенциальные потребности», удовлетворение которых необходимо для ощущения своего внутреннего равновесия, стабильности и целесообразности окружающего мира. Современная психология в ряду таких духовных потребностей человека выделяет потребность в создании моделей мира, которые имеют четкую структуру и обладают внутренней взаимосвязью элементов. Каждая такая модель является необходимой системой координат, дает человеку жизненные ориентиры, является своеобразной точкой опоры для дальнейшей деятельности. Она включается в обширный и сложный феномен мировоззрения человека. Не менее важны потребности в установлении эмоциональных связей с миром, обретении единства и целостности мироощущения, и реализации творческого потенциала через эстетическое освоение действительности. Архитектура, формируя среду для жизнедеятельности человека, должна решать не только функциональные, технологические и конструктивные задачи, но и отвечать этой глубинной составляющей человеческой природы. Эта сложная задача органично решается на пути образно-символического творчества, которое присуще человеку с архаических времен и до наших дней, и наиболее ярко выражено в сакральном искусстве любой традиционной культуры.

Традиционные искусства и архитектура стран востока, а также их философско-религиозные воззрения вызывают в настоящее время повышенный интерес, т. к. формировали особый тип мировосприятия, резко отличающийся по духу, по своим качественным характеристикам от духовных и мировоззренческих установок европейской культуры. Для них характерно целостное восприятие мира, то, что в большой степени утратило современное технократическое общество. Анализ образно-символического строя архитектурных композиций индийских храмовых комплексов поможет понять

закономерности художественного творчества и способы формирования целостного подхода к решению задач, стоящих перед современной архитектурой.

В каждой философско-религиозной традиции заложено представление о единстве человека и мироздания, о существовании земного бытия как отражения духовного, божественного плана. Именно эта идея является центральным ядром сакрального искусства, которое призвано отражать духовные реальности через определенные образы, символы, архитектурные формы, ритуалы. Карл Густав Юнг, введя понятие архетипа, выявил генетически закрепленную тенденцию, общую для всего рода «человека разумного», формировать представления вокруг одной центральной идеи. Он раскрыл глубинные основания, на которых базируется универсальность языка сакрального искусства.

В работах М. Элиаде, Буркхардта Титуса, С. Гроффа и др. исследователей отмечается, что идея сакрального центра, как места, где встречается Небо и Земля, и проходит мировая ось, их соединяющая, общая для всех религиозных традиций. В основе планировочной и композиционной структуры любого храмового комплекса лежит идея о наличии сакрального центра, о той таинственной области, где человек приобщается к абсолютной, надмировой реальности, выходит за пределы своего смертного существования, приобщаясь к ее вечности, сопричастуя великому космическому единству.

Планировочная структура индийских храмовых комплексов в ходе исторического развития усложняется, но планировочный принцип остается неизменным. В основе его лежит своеобразная матрица — мандала, которая отражает религиозно-философские воззрения индийской культуры на вселенную как целостность и место человека в ней. Этот сакральный центр представляет собой в самом простом варианте гарбхагриху — священную камеру со статуей бога и жертвенным алтарем, через который проходит мировая ось. Вокруг алтаря обязателен круговой обход, торжественное ритуальное шествие. Ритуал — это выявление сакральной связи между какими-либо явлениями, это, преображенная в действие, структура всеобщей жизни, доступная непосредственному переживанию, это тайна сокрытого знания, способ самопознания. Ритуальный обход алтаря в индийском храме выражает идею о бесконечной цикличности мироздания. В сакральном искусстве Индии распространена мандала — Бхавачакра, так называемое Колесо жизни или трансмиграций, объясняющее индо-арийскую концепцию жизни, смерти и рождения. Вокруг его центрального ядра в вечном круговороте вращаются миры перерождений — это символ космической мистерии вечной трансформации вселенной, зыбкости и неустойчивости ее земных форм.

Храм — символ божественного присутствия в мире. Самый маленький храм-часовня всего лишь гарбхагриха с изображением бога и минимумом пространства для одного жреца. Как земной мир — это расчлененное на части единое, Брахма, проявленный из своей трансцендентной формы, так храм — модель целостного космоса, материальная форма, вмещающая божественный дух. В основе плана индуистских храмов лежит квадрат, который имеет символическое значение. Символом целостности и ее графическим изображением является круг или сфера. Эта совершенная геометрическая форма есть образ циклически пульсирующей вселенной, которая периодически разворачивается до бесконечности, а затем втягивается в точку. В ведийской религии этот космический ритм носит название «дней и ночей Брахмы». Вписанный в круг квадрат, связан с ним неразрывно. Он инертен, тверд, неизменен и жестко ориентирован в пространстве. Это земная форма, во всей определенности ее проявлении, отражающая неизменные космические

принципы. Квадрат плана индуистского храма ведет свое происхождение от процесса ориентации. Этот ритуал связывает форму святилища с целостностью вселенной, которая взята за образец. Квадрат, полученный при обряде ориентации, подразделяется на ряд меньших. Священный алтарь находится в центральном квадрате этой сетки. Это место, где пребывает Брахма. Над этим центральным пространством сооружается кубическая камера, она заключает в себе символ божества, которому посвящен храм.

Во внутреннюю структуру храма входит также пространство для паломников — колонный зал и открытый внутренний дворик, который в дальнейшем развивается в систему замкнутых дворов, окружающих главное здание.

Самые древние буддийские и брахманские пещерные храмы Аджанты (3 в. до н. э. — 3 в. н.э.) и Мамаллапурама (7 в.) словно ожерелье из отдельных бусин окружают доминирующую природную форму: русло реки или скальный массив. Ритмический повтор отдельных пещерных храмов вместе с природной формой, от которой они неотделимы, создают целостный выразительный облик ансамбля.

В 7-8 вв. начинается новый этап храмового строительства, связанный с переходом к использованию тесанного камня. Возрастает роль религии в обществе. Вокруг алтарной части группируются святилища второстепенных божеств, которые есть порождение единого Брахмана и своим расположением подчеркивают значение обхода. Храм стали ставить внутри прямоугольного замкнутого двора «пракарам», где размещались второстепенные святилища, залы и галереи для молящихся, бассейны для омовения и другие подсобные помещения. Часто, особенно в Южной Индии, внутри двора по всему периметру устраивали крытую галерею или же — сомкнутым рядом отдельные однотипные открытые павильоны, служившие целлами. Интерьер двора приобрел характер большого зала без верхнего перекрытия. Территория двора считалась священной и вход в него выделялся аркой — «тораном». Перед храмом устанавливалась скульптура священного животного, на котором передвигалось главное божество храма.

Тенденция превращения храма из культового центра в основной центр общественной деятельности наметилась еще в 11 в. и получила свое дальнейшее развитие в 13-18 вв. Северные районы были завоеваны мусульманскими феодалами и храмовое строительство в них прекратилось. В Южной Индии новые храмы не строились, а вокруг наиболее известных старых с течением времени возводились концентрические ряды стен, образуя систему замкнутых дворов. За высокими укрепленными стенами храма население находило убежище в дни военной опасности.

Со временем все более закреплялись социальные и кастовые различия, все более усложнялся религиозный ритуал. На территорию, окружавшую непосредственно главный храм, допускались лишь избранные брахманы; дворы удаленные от главной святыни, носили более светский характер — на их территории размещались различные по назначению колонные залы, открытые галереи для паломников, стойла для священных слонов, хранилища для колесниц.

Грандиозный храмовый комплекс в Мадураи превосходит все остальные цельностью архитектурной композиции и красотой форм своих надвратных башен (высотой около 46 м). Основные его сооружения — старинный храм Минакши, тысячеколонный зал-мантапам, сплошь покрытый скульптурой, резьбой и росписями, расположенный в северо-восточном углу комплекса, а также искусственный «пруд золотых лилий»,

окаймленный каменным ступенчатым спуском к воде и низкой колоннадой. В воде пруда отражается покрытая скульптурой из цветной керамики южная надвратная башня.

Представление о неразрывности и единстве всех форм во вселенной и их бесконечной трансформации порождает пространственные особенности храмовых комплексов. Все пространственные и пластические акценты храмовых комплексов расположены по сторонам от главной продольной оси, ведущей к центральной доминанте с алтарным ядром. Богоцентрическая концепция, ставящая единобожие Брахму и путь его познания в центр любой деятельности, освобождающей человека от жесткого детерминизма кармы, — суть духовной практики индуизма. Вертикальная ось, проходящая через жертвенную камеру, и связывающая центры всех космических планов с абсолютным бытием, есть не материальное тело, а духовная субстанция мировой души. Спроецированная на горизонтальную плоскость материального мира, она трансформируется в главную композиционную ось храмового комплекса. Система колонных залов, второстепенных храмов, крытых галерей и внутренних дворов окружает главный путь к святыне, символизируя многообразие и запутанность видимого бытия. Особенно острое чувство затерянности в сложности и непостижимости проявленного мира порождают залы для молитв, с сотнями уходящих в бесконечность рядов колонн. В южных районах Индии в 14-17 веках возникают причудливые композиции, объединяющие колонны и скульптурные группы в одно целое. Ствол колонны превращается в ряд стоящих друг на друге миниатюрных шикхар, капитель развивается в сложную форму с расходящимися веером консолями, напоминающую дерево с развесистыми ветвями. Внутри залы производят впечатление леса колонн, буквально обросших со всех сторон каменными изваяниями вздыбленных коней, леогрифов, фантастических фигур.

В отличие от античных храмовых комплексов, в которых преобладает пространство, окружающее вкрапленные в него храмы, индийское мироощущение породило архитектурные композиции, в которых пластическая форма преобладает над пространством своей телесностью, вычленяет из него элементарные пространственные ячейки. Квадратные и прямоугольные замкнутые дворы отделяются стенами, вдоль которых идут крытые галереи. Напряжение пространственных переходов подчеркивается нависающими громадами надвратных башен — гопурам. Пространство перетекает в открытые галереи и тысячеконные мантапам, залы для ритуальных танцев и святилища, которые, примыкая друг к другу, создают единую пластическую массу, организованную сложными ритмами горизонталей и вертикалей.

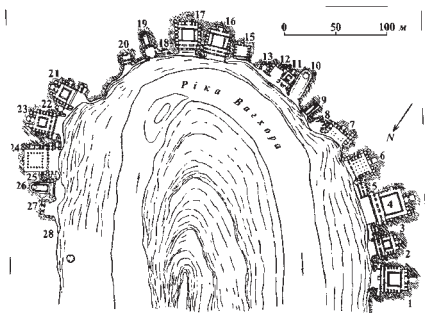
Вода имеет большое значение в религиозно-философских взглядах индусов. Это космическая первичная субстанция, в которой покоился зародыш вселенной — Пуруша. Очистительное свойство воды используется в ритуальных действиях: омовениях, возлияниях, разбрызгиваниях, — все, что создано Брахмой, должно насытиться водой. Развитые храмовые комплексы имеют большие по площади бассейны для омовения и водные поверхности.

Музыка — космическая гармония угодная богам. Залы для ритуальных танцев — необходимая часть религиозного индуистского культа. Музыка и танцы создают особое внутреннее состояние в большой группе людей, индийский ритуал немислим без них. Пению, музыке, танцу приписывалась очистительная сила и способность порождать самосушущую творческую энергию — раджас и стимулировать ее проявление. Исполнение гимнов, созданных Брахмой, служит освобождению от кармы. Свободен тот, кто

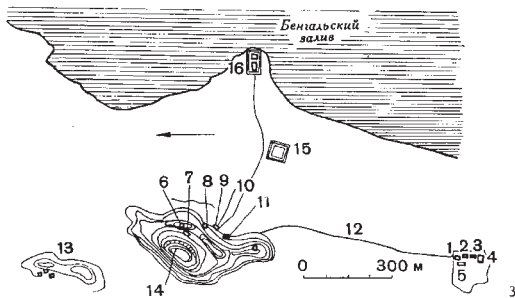
достигнет все музыкальные полутона и ритмы. Для шиваистских танцев был создан специальный институт девушек — «девадаси» (рабыни бога), которые после символического венчания с Шивой, служили в храмах до конца жизни. Шива Натараджа — владыка космического танца создает мир путем вовлечения всей непрерывно движущейся материи в ритм танца. В храме Натараджи в Чидамбараме лейтмотивом скульптурного оформления служат танцевальные позы индийского классического танца. Фигуры на входной башне-гопурам расположены так, что изображают последовательность поз непрерывного танцевального движения. Контрастная игра света и тени, обилие и изощренность пластического убранства, музыка и танцы способствуют приведению верующего в состояние экстаза.

Таким образом, в индуистских храмах через их пространственно-временную композицию, пластическое убранство, а также разнообразие ритуалов весь космос предстает в образах сакральной мистерии единого бытия.

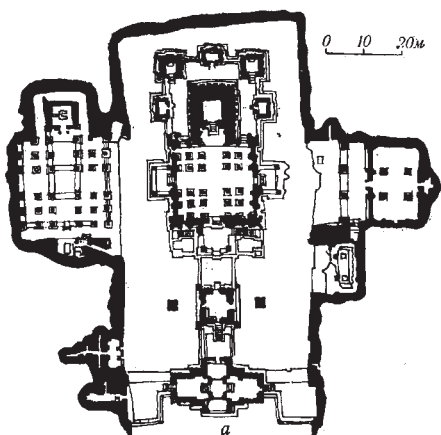
Современная архитектура должна учитывать природные потребности человека в духовном осмыслении мира, а не только обслуживать утилитарно-потребительские составляющие человеческой деятельности.

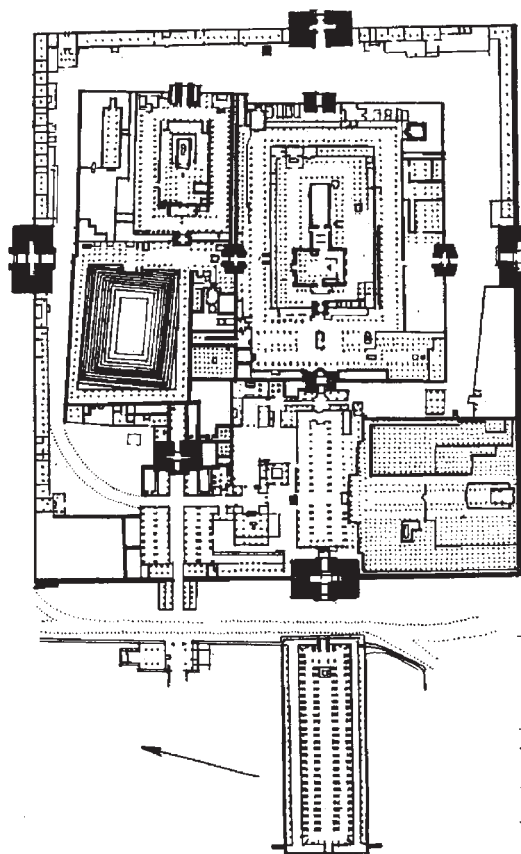
Аджанта – комплекс пещерных Храмов, 2 в. до н. э. – 7 в. н. э.

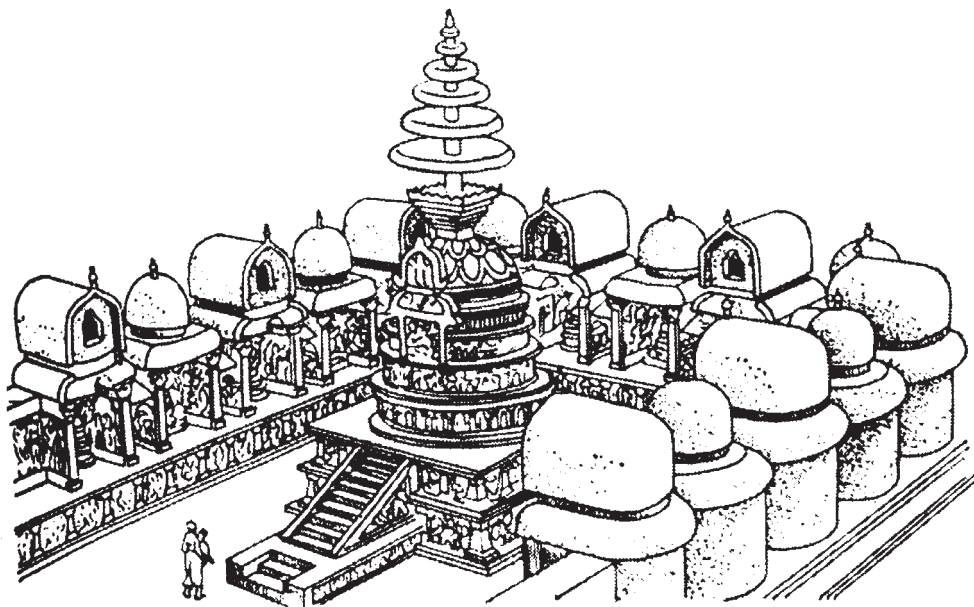
Комплекс пещерных храмов в Мамаллаपुरаме. 7 в.

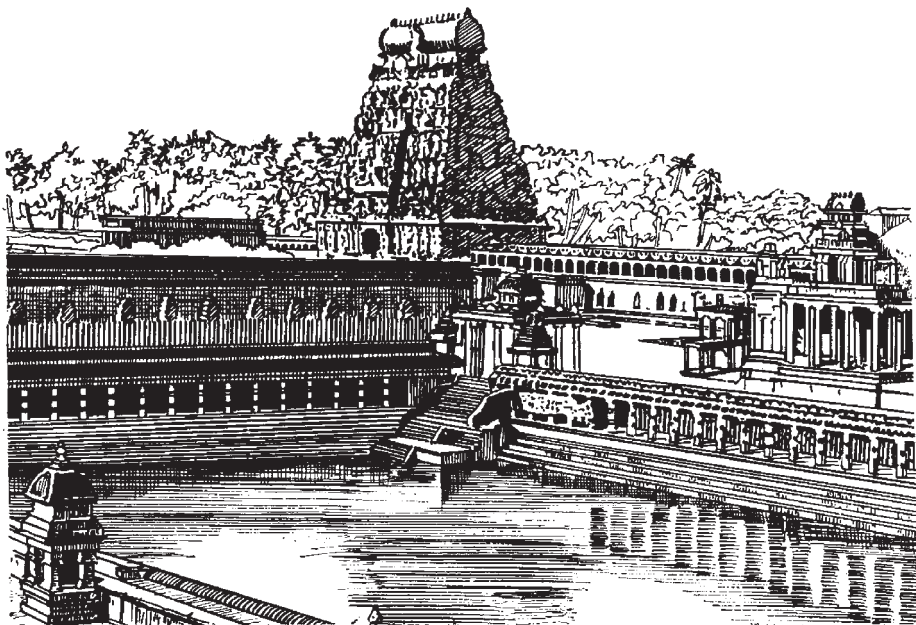
Храмовый комплекс Кайласанатха в Эллуре, 8 в. Посвящен Шиве в его наиболее древней форме фаллосалингам, состоит из святилища быка Нанди, колонного зала, святилища Шивы и окружающих двор келий и пещерных помещений.

Храмовый комплекс в Мадурай, 12-17 вв.

Монастырский комплекс Тахти-Бахи в Таксиле, 2-5 вв.

Чидамбарам. Храмовый комплекс 7-16 в. Бассейн и гопурам

ЛИТЕРАТУРА

1. Всеобщая история архитектуры: В 12 томах / Под редакцией Баранова, Т. 9. — Л.– М.: Изд-во лит-ры по строительству, 1971.
2. Всеобщая история искусств, Т. 2. Искусство средних веков. Под ред. Б. В. Веймарна, Ю. Д. Колпинского. — М.: Искусство, 1961.
3. Буркхардт Титус. Сакральное искусство востока и запада. — М.: Алетейа, 1999.
4. Гусева Н. Индуизм: История формирования. Культовая практика. — М.: Искусство, 1977.
5. Короцкая А. А. Сокровища индийского искусства. — М.: Искусство, 1966
6. Короцкая А. А. Архитектура Индии раннего средневековья. — М.: Искусство, 1964.
7. Иллюстрированная история религий: Т. 2 / Под ред. проф. Д. П. Шантепи де ля Соссей. — М., 1992.
8. Ралев А.Б. История архитектуры развивающихся стран. — К.: Вища школа, 1986.
9. Религиоведение. — М.: Гардарика, 1998.
10. Символы буддизма, индуизма, тантризма. — М.: Ассоциация Духовного единения «Золотой век», 1999.
11. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Шри Йшопанишад. — Тверь, 1990.
12. Юнг К. Г. Человек и его символы. — М.: Из-во «Серебряные нити», 1997.
13. Яковлев е. Г. Искусство и мировые религии. — М.: Высшая школа, 1985.

УДК 72.01

Л. В. Дремова

СВЯТОГОРСКИЙ МОНАСТЫРЬ. ПРИРОДНЫЙ ЛАНДШАФТ. АРХИТЕКТУРНО-ПРОСТРАНСТВЕННАЯ КОМПОЗИЦИЯ. МИФОПОЭТИКА

Своеобразие и неповторимость природного ландшафта Украины является частью ее национальной культуры, национальным достоянием. Образы природного ландшафта порождают соответствующую архитектуру.

Одной из основных проблем в архитектурном проектировании является игнорирование характера и своеобразие природного ландшафта. В данной статье автор рассматривает архитектурно-пространственную композицию Святогорского монастыря как яркий пример умелого сочетания пластических качеств природного ландшафта и архитектурных сооружений, а так же исследует мифопоэтику данного ансамбля.

На берегу Северского Донца, на Святых горах, уже более пяти веков существует обитель — Успенский Святогорский монастырь. Сотни паломников и туристов посещают эти заповедные места ежедневно (рис.1).

История возникновения Святогорского монастыря относит нас к 14 веку. Архиепископ Филарет (Гумилевский) пишет: “Почему же Донецкие горы названы Святыми? Это название объяснимо лишь тем, что с 1540 года уже слишком известна была святыня Донецких скал — образ св. Николая, обретенный иноками (в пещерах)” [1]. Первое упоминание местности “Святые горы” относится к 1526 году в книге германского посла при московском дворе Сигизмунда Герберштейна «Записки о московских делах» [2]. Такова краткая предыстория возникновения Святогорского монастыря.

Сравнительный анализ украинских монастырей, проведенный С. К. Килессо, дает возможность сделать вывод, что «законодательницей мод» в то время была Киево-Печерская лавра [6]. Это в какой-то мере относится и к архитектурно-пространственной композиции Святогорской обители. «Для архитектурного ансамбля Киево-Печерской лавры, как и для многих других украинских монастырей, интенсивно строившихся и сложившихся в конце 17 — I-й половины 18 века (Густынский, Мгарский, Выдубицкий и др.), характерно прежде всего отсутствие симметрии. Все строения размещены по принципу контраста высоких и низких объемов со стройными отдельно стоящими колокольнями, большими живописными массивами церквей с пирамидальными завершениями в сочетании с низкими протяженными кельями. Все это придавало живописность ансамблю, а редкой красоты рельеф усиливал это впечатление... Многие украинские зодчие с оглядкой на Печерский монастырь строят и украшают здания и монастыри Киева и других городов Украины» [3, с. 17]. Так писал С. К. Килессо в своих исследованиях архитектуры украинских монастырей. Но уникальный природный ландшафт придает Святогорскому монастырю своеобразие и неповторимость и его трудно сравнить с чем-либо.

В. И. Немирович-Данченко в книге «Святые горы» пишет: «Монахи выбрали себе самые лучшие места. Самые красивые, самые живописные. Основатели обители несомненно были поэтами. В этом соловьином царстве они взяли себе прелестнейший уголок. Да и вообще, куда не заглянешь — если стоит обитель, значит, более поэтического, более красивого места по всей округе нет» [2]. Описание неповторимой природы и красоты обители есть в произведениях А. П. Чехова и др. писателей посетивших эти места. А. П. Чехов писал: «Сначала скрылся с глаз Донец, за ним монастырь с тысячами людей, потом зеленые крыши... Соборный крест, раскаленный от лучей заходящего солнца, ярко сверкнул в пропасти и исчез» [5].

Ансамбль монастыря органично вписался в природный ландшафт, который имеет яркие эстетические характеристики (рис. 3, 4). Святогорский монастырь расположен на узкой полосе правого берега Северского Донца, у подножья гор, поросших лесом. Воды извивающейся реки отделяют крутой правый берег от равнинного левого. Панорамная видовая картина, позволяющая максимально охватить взором весь ансамбль, раскрывается с северной стороны. Монастырь как бы взбирается от воды к небу. Такое впечатление создается благодаря тому, что все здания ансамбля расположены на разных уровнях. Самый нижний уровень занимает здание трехэтажной гостиницы, построенной в начале XX в. Это здание — самое протяженное. Оно как бы направляет наш взгляд, задает главное направление движения в самом начале осмотра монастыря и формирует пространство входного узла. Далее, в пространственной структуре, значимость горизонтали в композиции утрачивается и ослабевает. В ходе движения по территории монастыря нарастает значение вертикальной оси. Наибольшее выражение этого — объем Успенского собора высотой 53 метра. Новый Успенский собор был построен в 1859-1868 годах по проекту А. М. Горностаева. Квадратный в плане, с тремя апсидами, храм увенчан шатровым пятиглавием. Контурсы храма повторены внутри в очертании иконостаса. Подготавливают нас к «вертикали» и колокольня надвратной Покровской церкви и западная башня (рис. 5.1. и 5.2.). Происходит «качественное» нарастание значимости вертикальной направленности в пространственной композиции. И достигает своего апогея во «взлете» меловой скалы с Николаевской церковью и Андреевской часовней на верхней площадке (рис. 3, 4). «Николаевская церковь, точно корабль, плававший в

просторе неба и остановившийся здесь на этих белых вершинах... Точно вся эта масса поднималась вверх, чтобы достигнуть небесных высей, и, бессильная остановилась на полпути, сохранив в самых контурах свое стремление к этой недостижимой цели [2, с. 27].”

Пространственная ось “восток-запад” соответствует и нашему движению по территории монастыря, и ходу солнца по небу, что символично (рис. 5). Кроме того нарастание объемно-пластической массы тоже идет с востока на запад. Ранее, когда на г. Фавор существовала Преображенская церковь (расстреляна артиллерией Красной Армии в годы ВОВ), эта сюжетно-композиционная линия имела полное завершение. А начиналась она на восток от монастыря зданием виллы Потемкина построенной в XIX веке (рис. 3.1.). “Налево — белая стена гостиницы. А еще левее, верстах в трех среди зеленой чащи горного ската, приютилась вилла, которая до сих пор носит имя Потемкина” [2, с. 34].

Теперь эту панораму с востока завершает, но уже на горе, колосс-памятник Артему, построенный в 1927 году (рис. 4.1.). е го роль в архитектурно-пространственной композиции ансамбля монастыря спорна. Он стоит вроде бы в стороне, он вроде бы из другого времени. Монументализм этого памятника только подчеркивает филигранность монастырского комплекса.

Итак, можно сделать вывод, что пространственные оси природного ландшафта в данном случае, в ансамбле Святогорского монастыря, послужили каркасом пространственной композиции комплекса. Уравновешенная асимметрия, о которой говорила О. Смолина [6, с. 26], свойственная монастырям Слобожанщины 17–18 веков, присутствует и в композиции Святогорского монастыря. Кстати, паром, обслуживающий монастырь, в то время подходил прямо по оси надвратной Покровской церкви, что придавало в то время большую симметрию композиции. Теперешний мост отнесен к востоку от этих ворот, тем самым усиливается асимметрия, роль которой в композиции оправдана осью “восток-запад”.

Авторы (В. А. Кодин, Т. В. Булычева, О. О. Смолина, е . А. е рошкина и др.), исследовавшие ранее архитектурно-пространственную композицию Святогорского монастыря, не затрагивали мифопоэтического аспекта. С. А. Шубович, посвятившая мифопоэтике многие свои научные труды, подчеркивает, что “актуальность мифопоэтического мышления подтверждается современными исследованиями” [11, с. 8]. В. Н. Топоров рассматривая мифопоэтику, предлагает синтетическую конструкцию, объединяющую три круга “интересов: ...художественная литература, пространство-пространственность и мифопоэтическое” [10, с. 4]. Проблема “пространство-пространственность” наиболее близка архитекторам.

В истории архитектуры существует много примеров ансамблей, пространства которых строились по принципу противопоставления, принципу пересечения координатных осей. И здесь, в Святогорском монастыре антитеза “верх-низ”, “гора-долина”, “свет-ть”, “земля-вода” находятся в зависимости друг от друга.

Гора в славянской мифологии представляла небесного Перуна — это свет, небо и небесный огонь; а долина и русло реки — это хтонический Велес, образ которого мифы связывают с миром предков, тьмою ада и с водой. Традиционно эти миры — антиподы связаны вертикалью — Мировым деревом [11, с. 66]. Роль мирового дерева выполняют вертикальные объемы церквей и колоколен.

Гора Фавор с Преображенской церковью могла брать на себя роль Мировой горы. Гора же отсылает к небу, поскольку она ближе всего к нему. Так, например, в ландшафте

Киевского региона доминировала Старокиевская гора, она была выше всех в регионе, она поднималась над Днепром и отражалась в его водах. Так и Николаевская церковь Святогорского монастыря на меловой скале отражается в водах Северского Донца. “Пребывание на такой горе возносило человека; отсюда открывались необозримые ландшафты, захватывающие душу” — писал Г. Н. Логвин.

Антитеза “свет-тьма” наиболее ярко выражена в пространственно-временном ходе по меловым пещерам длиной 800 метров и выходом на смотровой площадке у Николаевской церкви. Чередование света и тени в архитектурной композиции является эмоционально-эстетической составляющей пространственного сюжета. Это чередование задается пространственно-световым ритмом. Завершающей стадией ритмического ряда является катарсис. Эмоциональный аспект ритма во многом связан с тем, что психофизиология называет “апперцепцией” — зависимостью каждого отдельного восприятия от предыдущего и последующего. С этими пространственно-временными категориями связан эффект катарсиса. Он возникает при преодолении преград, при переходе от тьмы к свету (по Гераклиту). И в полной мере этот эффект переживается в меловых пещерах Святогорья, по которым мы попадаем на верхнюю площадку у Николаевской церкви. Вот, что пишет об этом ощущении В. И. Немирович-Данченко: “...если бы теперь мне еще раз пришлось полюбоваться на эту громадную картину с меловых скал Святогорских, я, несомненно, многое забыл бы ради нея. Горизонт без предела. Словно на ладони, все на 80 верст вперед. Внизу, под самыми ногами, извивается серебряная чешуя Донца. Берег опушен садами... голова кружится, когда смотришь с этой высоты. Колокольни снизу точно тянутся к тебе, точно хотят подняться до этих меловых скал... где конец этому горизонту? Где рамки этой картины? Меловые скалы снизу кажутся огромными гнездами. ...Рядом с нами, на одной высоте, взмывает орел” [2].

Все выше изложенное доказывает неразрывную связь природного ландшафта с архитектурой сакральных сооружений, коим является Святогорский монастырь. Изучение архитектурного наследия Украины с позиций принципов архитектурной композиции и мифопоэтики позволит современным архитекторам в полной мере использовать потенциал, заложенный в природном ландшафте, который является основой любого архитектурного сооружения и создает его неповторимый образ.

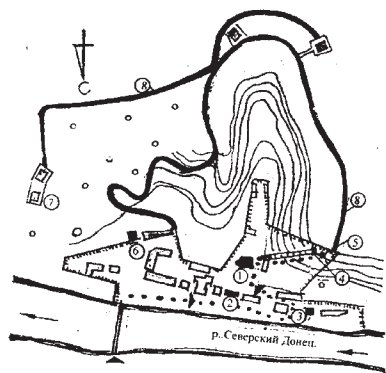

Рис. 1. Святогорский монастырь.

План-схема памятников экскурсионных маршрутов

1. Успенский собор XIX ст.
2. Покровская церковь с колокольней.
3. Западная башня XIX ст.
4. Андреевская часовня XIX ст.
5. Николаевская церковь XVII ст.
6. Церковь XVII ст. прп. Антония и Феодосия.
7. Памятник Артему, 1927 г.
8. Экскурсионные маршруты

Рис. 2. Схема ландшафтных доминант Святогорского монастыря

Рис. 3. Панорамная видовая на Святогорский монастырь с Преображенской церковью (не сохранилась) на г. Фавор

Рис. 4. Панорамная видовая на Святогорский монастырь в настоящее время

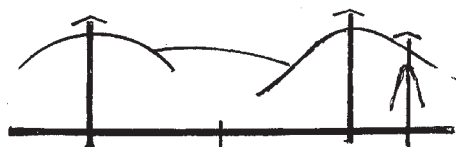

Рис. 3.1. Схема ландшафтных и архитектурных доминант XIX-I пол. XX ст.

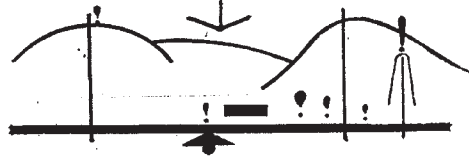

Рис. 4.1. Схема ландшафтных и архитектурных доминант со II пол. XX ст.

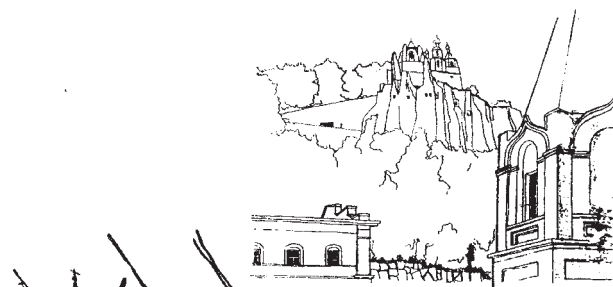

Рис. 5.1. Западная баня на фоне меловой скалы. "...горный кряж изрезан группой меловых скал... На них платформа, над платформой небольшой монастырь св. Николая... Сама обитель внизу..." [2, с. 29]

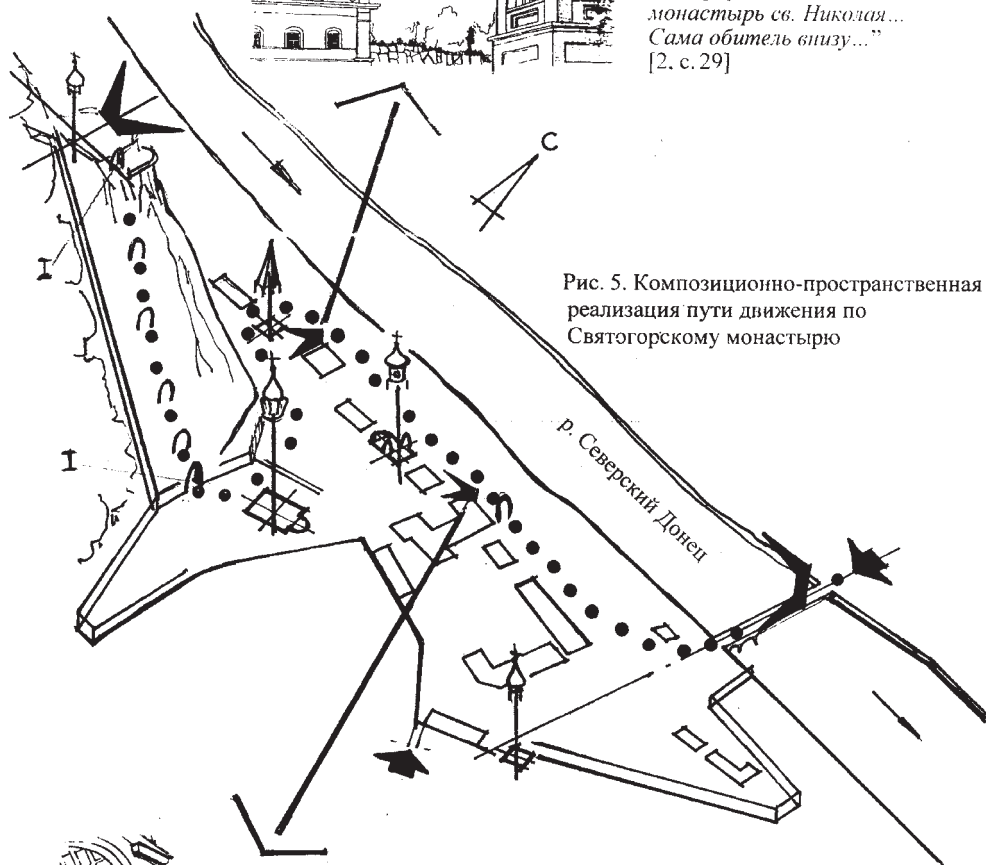

Рис. 5. Композиционно-пространственная реализация пути движения по Святогорскому монастырю

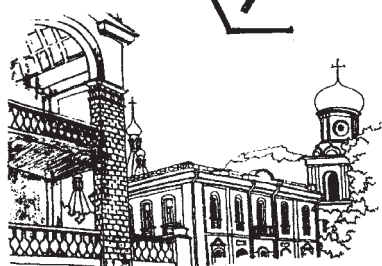

Рис. 5.2. Покровская церковь с колокольной

ЛИТЕРАТУРА

1. Свято-Успенский Святогорский монастырь. Фотобуклет.

2. Немирович-Данченко В. И. Святые горы. Донецк. “Донбасс”, 1990. — 184 с.
3. Килессо С. К. Киево-Печерская лавра: Памятники архитектуры и искусства. — М., 1975. — 144 с.
4. Лосев А. Ф. История античной эстетики.
5. Чехов А. П. Перекати-поле. Собр. соч. в 12 томах. Изд. худ. лит. М., 1962. — С.283-298.
6. Смолина О. О. Объемно-планировочная организация монастырских ансамблей Слободской Украины II пол. XVII — нач. XX вв. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. 6'99-1'2000. — С. 25.
7. Кодин В. А., ерошкина е. В. Храмы Слобожанщины. — Х., 1998. — 182 с.
8. Шубович С. А. Архитектурная композиция в свете мифопоэтики. — Харьков, РИП “Оригинал”, 1999. — 637 с.
9. Антонов В. Л., Шубович С. А. Архитектурная композиция как система “среда-человек”. Киев. НИИТИАГ, 1999. — 72 с.
10. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического. М.: Прогресс-Культура, 1995. — 624с.
11. Шубович С. О. Мифопоетична культура в естетичі міста (Наукові основи — мистецтво — архітектура): Навч. посібник. — Харків, ХДАМГ, 2002. — 106 с.

УДК 721.05; 727.944

Л. Н. Абдух

ИЗ ИСТОРИИ ТЕЛЕРАДИОЦЕНТРОВ

“О телевидении можно сказать, что оно совершенно безразлично к тем образам, которые появляются на экране, и, вероятно, преспокойно продолжало бы существовать, если бы человечество вообще исчезло. Может быть, в каждой системе, в каждом индивидууме заложено тайное стремление избавиться от идеи своего существования, от своей сущности с тем, чтобы обрести способность размножаться и экстраполировать себя во всех направлениях? Но последствия такого распада фатальные. Всякая вещь, теряющая свою сущность, подобна человеку, потерявшая свою тень: она погружается в хаос и теряется в нём”.

Жан Бодрийяр

Прозрачность зла. М.: Добросвет, 2000, с. 13

На сегодняшний день телевидение в нашей жизни играет немаловажную роль. Более 80 % всей окружающей информации человек получает с помощью зрения. Поэтому телевидение является самым информационно ёмким средством, которое может внести существенный вклад в информационное обеспечение общества именно в том ключе, которое сейчас требуется — мир, нетерпимость к наркомании, терроризму, жестокости.

На данный момент достигнута историческая веха в развитии цифрового телевидения, поскольку изменяется стратегия его внедрения. Цифровое телевидение — это не просто цифровое вещание. Это многофункциональная информационная система, которая будет также обеспечивать и инфокоммуникационные задачи. Интенсивное внедрение цифровых технологий, происходящее в начале нового века в развитых странах, показывает, что развитие цифрового вещания во всех его формах неизбежно. Однако внедрение его связано не столько с самим процессом, сколько с содержательной основой программ вещания, а также их экономической составляющей.

Вполне закономерно, что новые вещательные технологии видоизменяют и рынок. Появление обилия телеканалов и их специализация приводит к тому, что аудитория становится все более фрагментарной, сокращается у каждого канала.

Но как бы не совершенствовалось телевидение технически и технологически его роль в обществе останется доминирующей, а это приведет к слиянию творческих и технических задач: компьютерная графика, анимация, виртуальные студии, интерактивность...

Появление технического прогресса и технологий на телевидении выдвигают новые требования к архитектуре телерадиоцентров и к их функционально-планировочной структуре.

На данный момент существуют разные виды телецентров отечественных и зарубежных. Хотела бы остановиться на нескольких примерах телевизионных центров, а конкретнее на их истории и архитектуре.

Рис. 1. Телецентр в г. Берлин (Германия)

После войны, дом Радио, построенный в 20-х годах архитектором Hans Poelzig был объявлен Сенатом историческим памятником, и очень скоро полезной площади здания стало не достаточно. Поэтому в 1960 году был объявлен конкурс между девятью архитекторами. Результаты оказались следующими: 1 премия — Fleischer, Berlin; вторая премия — Terez, Berlin; третья премия — Oesterlen, Hanovre.

В 1963 году учредители проекта окончательно выбрали и поручили строительство Terez Robert. Образ здания был разработан совместными усилиями членами правления, техниками телевидения и главным архитектором, новая программа которого победила. В 1967 году предпоследняя часть больших студий была отдана в аренду и конец работ ожидался в мае 1970 года.

В 1969 году на Александр плац была построена железобетонная радиотелевизионная башня с металлической антенной (общей высотой 365 м). Проектировщик башни Х. Хензельман. Башня имеет монолитный железобетонный фундамент в виде кольца наружным диаметром 40 м. Над фундаментом возвышается ствол высотой 250 м. В главной высотной обстройке, имеющей форму шара, расположены технические помещения радиотелевизионных станций. На отметке 207,5 м — кафе-ресторан на 200 посадочных мест, ниже — закрытая галерея для обзора города и другие помещения. Отметка семиэтажного “шара” 200-232 м, а смотровая площадка расположена на уровне 203 м.

На верхнем участке ствола над обстройкой между отметками 230-250 м находятся кольцевые площадки, по периметру которых установлены приемо-передающие антен-

ны радиорелейных линий связи. Венчает башню стальная антенна-мачта высотой 115 м, которая установлена в верхнем диске железобетонного ствола на высоте 250 м. Для подъема экскурсантов и обслуживающего персонала на верхние этажи башни, смотровую галерею и в кафе-ресторан внутри ствола смонтированы два пассажирских лифта. Третий лифт обслуживает ресторан и производственные помещения.

Архитектурно — строительное решение:

Две зоны созданы следующим образом: 1-й участок — мастерские (цеха) и студии; 2-й участок — технический центр, репетиционные залы, студии, павильон информирования.

Мастерские (цеха) находятся в уровне больших студий — они состоят из постоянных металлических элементов, расположенных в подвале. Площадь залов 34 x 35 м² со средней высотой 6,5 м. Возможны трансформации внутренних пространств и уменьшение залов до размеров 5 x 8 x 6,5 м. Студия включает в себя — первый зрительный зал, площадку 800 м², второй телевизионный зал и два зала по 500 м².

Под каждой из этих студий находится подвальный этаж, в котором расположены технические помещения. Студии доступны и сообщаются с мастерскими, галереей, шириной 6 м и высотой 6,5 м.

Залы дублируются и в одном помещении расположено несколько залов, которые арендуются разными программами. Наружные стены — металлические конструкции с кирпичным заполнением; несущие стены — металлические конструкции с наполнением природным камнем. Внутренние помещения основаны на модульных элементах. Общая площадь здания 47000 м², строительный объем 255000 м³.

Строительство здания долго не начиналось, так как поступило много предложений. В конкурсе на лучший проект выиграли архитекторы, которые в своих проектах ссылались на существующий дом Радио. Hans Poelzig сыграл важную роль в строительном мастерстве.

Задержало строительство также и требование типологии, согласно которому гардероб верхней одежды артистов и студии соединяются коридорами с галереями и мастерскими. Вместо этих классических планировок производственные студии открыты с наложением артистических проходов и студийных коридоров.

Чтобы облегчить понимание, рассмотрим деление здания на восемь частей, что будет последовательно описано:

1-я зона: мастерские с подсобными помещениями; 2-я зона: производственные студии; 3-я зона: техническая станция; 4-я зона: зрительный зал, гардеробная артистов; 5-я зона: отделы общинженерных служб; 6-я зона: здание телевизионного киноблока; 7-я зона: студии Д и е располагаются в здании с высотой этажа не менее 9 м; 8-я зона: информационный павильон.

Производственные студии:

В здании отведено место для выдачи программ в эфир, которое располагается между уровнями студийного блока. Здесь также расположены пути эвакуации и вентиляционные камеры. Эти защитные меры от внешних воздействий были предписаны положением телевизионных студий, здания которых вписаны в жилую застройку, где неподалеку находится и аэропорт.

Вестибюльная группа, зрительный зал и гардеробная артистов:

Здание № 4 выполнено из железобетона с заполнением наружных стен пенобетоном. В нем расположен совмещенный центральный и выставочный залы. Входная группа

разработана таким образом, что дает возможность подхода со всех сторон. Первый зал предназначен для концертных мероприятий и расположен около атриума. Атриум является художественным замыслом. Лестница в центре атриума выполнена из металлических конструкций.

Входная группа помещений расположена в двух этажах. При вестибюле находится галерея-переход, обеспечивающая связь с домом Радио. Этот коридор служит “местом встречи” и входит в ансамбль дома Радио и телевидения.

Отдел общинженерных служб:

Пятое здание было решено в смешанном конструктивном стиле (сталь, бетон). Это здание включает северное крыло, состоящее из 13 этажей, которые соединяются с шестым зданием и используются для помещений общинженерных отделов. Вертикальная жесткость здания обеспечивается ядром жесткости, расположенным в лестничных клетках.

Шесть верхних этажей являются техническими, а этажами ниже расположены помещения местного телевидения.

Над последним этажом, приблизительно в уровне ресторана, на платформе, расположен конференц-зал и метеорологическая служба. В здании находится архив для хранения пленок, помещения редакции и руководства.

Здание студии и подсобных помещений:

Конструктивная схема — смешанный каркас. Включает в себя группу аппаратно-студийного блока, группу бытовых помещений и группу технических помещений.

Студии Д и е, расположенные в здании с высотой этажа не менее 9 м. Площадь каждой студии — 200 м². Они окружены подсобными помещениями, которые при необходимости используются при съемках.

Павильон предварительного исследования:

Здание № 8 создано из стали, алюминия и стекла. В здании расположены такие помещения как: справочное бюро, кинозал, кинооперационная, проекционный зал, перемоточная, отдел озвучивания, ремонтные мастерские и т. д.

Рис. 2. Телецентр в г. Алжир (Алжир)

Общие положения:

Существующий телецентр, который расположен на бульваре VGI, является гордостью Алжира. Оригинальный фасад, конструктивные новейшие схемы полностью

отвечают идее проектировщиков, а также нормам типологии, предъявляемым к зданиям телецентров.

Оригинальная планировка состоит главным образом из следующих элементов: административный сервис, техническое оснащение вещания, телевизионное оснащение, элементы общественного пользования.

Для административно-редакционного корпуса и сотни отделов нужно было предусмотреть региональное руководство и сервис оплаты с отделением механографии, сметно-перфораторной техники. Кроме того, была необходимость в местном отделении социальной службы и общей столовой для персонала.

Техническое оснащения вещания должно было включать две студии объемом 350 м³ и еще две студии по 600 м³.

Помимо студий, необходимо было предусмотреть техническое отделение, четыре звуковых экрана, два спикера, помещения повторных просмотров, два помещения специальных вещательных служб, библиотеку, помещение проигрывания нот с кабинками слушания, артистическое фойе.

Здание включало студии, площадью 250 м², 125 м² и 100 м². для технического оснащения программ телевидения.

Помимо административных групп помещений в здании предусмотрено отделение для посетителей, которое оснащено залом для большого оркестра, телезалами, комнатами для музыкантов, а также кафе. Отделение рассчитано на 250 мест общественного пользования, расположенных на террасе, являющейся вестибюлем.

Во всех этих установках должны были предусматриваться: электрическое отделение, термическое помещение, отделение холодильников, камера тепловой завесы, аккумуляторная, помещения шумоглушителей, зал кондиционеров, галерея выброса воздуха, воздухозаборная галерея выброса, компрессорная, стабилизаторная.

Архитектурно-строительное решение:

Территория под застройку представляет собой площадь 12000 м² с уклоном в северном направлении, “к морю”. Главный вход в здание находится в своей наиболее высокой части. Такое решено было принято после социологического опроса, в котором обнаружилось удобство нижних этажей относительно подъездной дороги, а также морского пейзажа. Рабочие службы включают в себя следующие блоки: аппаратно-программный блок аппаратно-студийный блок, комплекс общих инженерных служб, декорационная группа, административно-редакционная служба, общественное здание. Остов каркаса металлический, основывается на промежутке между свинцовыми листами.

Вертикальная коммуникация включает в себя две лестницы, три пассажирских лифта и один грузовой, которые обслуживают все уровни здания.

Пент-хауз здания — административный и предназначен для социальной службы. Включает в себя службу по благоустройству территории, ресторан, игровые комплексы под открытым небом. Данный строительный объект — новое свидетельство изящества Франции на Африканской земле.

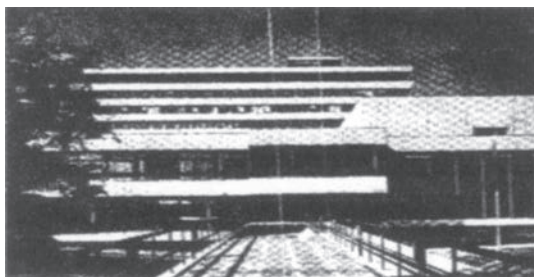

Рис. 3. Телецентр в Бирмингеме (США), Арх. Джон Медин

Разработка нового комплекса радио и телевидения в Бирмингеме была необходима, так как существующие в городе установки оказались не достаточными для удовлетворения требований большого центра, направленного на расширение. В начале было решено добавить помещение для телевидения и административных отделов, т. к. в то время эти отделы располагались в нескольких километрах от основного здания. Подобная ситуация была немислимой по нескольким причинам.

Предварительный проект был начат в 1950 году. Однако до 1957 года не было возможности его осуществить. На то время телевидение существовало в черно-белом формате и для того, чтобы построить современное здание, необходимо было изучить новое цветное телевидение. В последствии были внесены многочисленные изменения в этот проект: такие как стереофон, видео, из-за чего здание было сильно сокращено и несколько секций переведены в главный корпус.

Данный комплекс включает пять составных частей: радиотелевидение, администрация, технические помещения и передающая станция. В комплексе устроены две телестудии, оснащенные для цвета семи студий радио; одно передающее устройство; все необходимые технические установки для проявления записи; службы итоговых данных и все необходимые помещения для административных, технических и производственных нужд.

Архитекторам были даны привилегии в организации установки необходимого сложного технического оборудования для передающего устройства и необходимых производственных помещений.

Характеристики территории, выбранной для места застройки, анализировались очень тщательно. По возможности была сохранена существующая зеленая зона, а площадь участка была сведена к минимуму.

Общее описание:

Пять больших секций, отделенных друг от друга, создают единый комплекс. С одной стороны, секций радио — общей площадью 30 000 м², с другой стороны, телевидение, которое занимает два крыла комплекса. Крыло радио содержит 7 студий разных размеров и необходимые подсобные помещения. Наибольшая студия занимает площадь 22.00x15.00 м и может принять симфонический оркестр. Телестудия занимает площадь 26.00x28.00 м и имеет высоту 10.00 м. Студия окружена техническими помещениями и отделениями контроля. Телестудия является наиболее большой из ныне существующих в Великобритании.

Здание поднимается немного выше стоящего в стороне сооружения приемочной. Между двумя крыльями радио и телевидения расположено сооружение для передвиже-

ния камер. Отдел, в котором находятся рестораны и кухни, окаймляется с двух сторон секциями радио и телевидения, и, в здании, административным блоком.

В южной части здания расположен гараж, рассчитанный на 250 автомобилей.

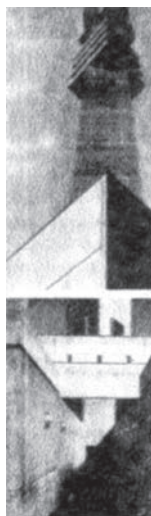

Рис. 4. Телебашня “Какнас” в Стокгольме. (Швеция)
Арх. Н. Borgstrom, В. Lindroos

Телебашня разбивается на 34 этажа, над базой в три уровня. Общая высота 139 м, к которой добавлен стальной флагшток, высотой 155 м.

Четыре этажа имеют квадратный план и предназначены для оборудования нескольких студий телевидения и радиовещания, а также техоснащения. Самые высокие этажи предназначены для публики. Лифты с первого этажа несут туристов наверх до уровня 125,3 м, где расположен ресторан на 200 мест или на уровень 129 м — где расположены открытые террасы. Под рестораном, в трех различных уровнях, находятся обслуживающие помещения, кухня, административный корпус, бухгалтерия, комната персонала.

Основание телебашни решено как квадратный “бастион”(42х42 м).

Хотя в Стокгольме скорость ветра не превышает 20 м/сек, конструкция была рассчитана на ветровые нагрузки 50 м/сек на вершине, и 40 м/сек внизу.

Башня была выполнена на цельной площадке, залитой бетоном.

Работы начались в 1962 году и были закончены в 1966 году.

ЛИТЕРАТУРА

1. Юровский А. Я. Телевидение — поиски и решения, 1983.
2. Алексеев К. А. Оборудование телевизионных центров, 1960.
3. Дедюкин Г. В. и Модестов Л. А. Охота за дальними телецентрами, 1968.
4. Глазычев В. Л. Советская архитектура: Ритмы перестройки, 1988.
5. Фердман Ю. В. Киностудии, телецентры, дома радио и печати.
6. Говалло И. И. , Островский И. В. Типовые проекты телевизионных центров.

В. Проскураков, О. Проскураков

ПОДІБНОСТІ, ВІДМІННОСТІ, АВТЕНТИКА, ЗАПОЗИЧЕННЯ, СИНТЕЗ У ФОРМУВАННІ ТЕАТРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ МІСТ ЛЬВОВА І ВІДНЯ

На початку ХХІ ст. було б помилкою безоглядно доводити першість українського театру у всіх історичних періодах, напрямках, видах, формах. Це стосується і архітектури. Особливо сьогодні, коли спеціальна архітектурно-театральна наука в країні тільки народжується. Тому терміни «подібності», «відмінності», «автентика», «запозичення», «синтез» винесені в назву є найбільш точними при констатації фактів розвитку театральної архітектури в Україні, характеристикі стану справ і визначенні місця українського театру в процесах і на тлі здобутків інших національних культур.

Будь-яку розмову про архітектуру українського театру слід обов'язково розпочинати від класичного факту, що засвідчує його високий рівень на шляху до сучасного театру, який українські архітектори рахують початковою координатою формування архітектури національного театру. Це дві фрески, які зображують сцени з вистав скоморохів в церкві Св. Софії у Києві з ХІ ст. Сюжет цих фресок давно всім відомий — на першій троє скоморохів грають на духових інструментах, четвертий танцює. Нижче ще двоє скоморохів також танцюють, але інший танець [1]. На другій фресці скоморохи розігрують виставу, вдягнені у зооморфні маски. Такі зображення вистав у християнських храмах були не поодинокими явищами. Досить пригадати, що на одному з малюнків — різьб у храмі Нотр Дам де Парі (що був зведений у середині ХІІ ст.) зображена лялькова вистава — двоє лялькарів розігрують лицарське змагання [2]. Чим важливі названі факти? Не тільки і не скільки тим, що театрально дія з храму у Києві в одному з головних храмів України, зображена на 100 років раніше, аніж та, що зафіксована у головному християнському храмі Франції. І це значить, що і український театр також виник дуже давно. Важливішим є те, що на той час в Україні були популярні вистави з музикою, танцями, костюмами, масками, з ритмами, в русі, вистави з великою кількістю виконавців [3] — а у Франції з вербальним супроводом. В Україні вистава — свято, гра, емоції; у Франції — змагання, виконання. Але і це ще не все. У церкві Св. Софії на першій фресці головною постаттю є скоморох, що звертається до глядачів і відкриває завісу. Що ж важливого є в цьому? Те, що це є доказом того, що вистава мала пролог, а значить від початку була структурована, що виставу дивляться, а це значить, що і учасники видовища, і простір видовища є розмежованими. Також і те, що окрім інструментів, костюмів, масок вистава має і суто театральне обладнання — завісу. Та не як-небудь, а грецького типу — розсувну, похідними від якої значно пізніше стануть італійські, французькі та німецькі завіси. Таким чином побудова театрального простору, організація дії і їх оформлення розпочалися в Україні давно і їх витoki знаходяться також і в культурі самого українського народу [4], одного з найстаріших народів Європи [5]. Київ далеко не єдине місто в Україні, в якому народжувалася і розвивалася театрально архітектура. На початку ХХІ ст. театри є в усіх 24 містах — обласних центрах України, а також в 9 інших — Дрогобичі, Мукачеві, Коломиї, Білій Церкві, Ніжині, Кривому Розі, Маріуполі,

Макіївці, Дніпродзержинську. Також театри є в 5 містах Автономної республіки Крим — Сімферополі, Севастополі, Євпаторії, Ялті, Керчі. Визначними історичними театральними центрами України є міста Львів, Коломия, Київ, Полтава, Харків, Дніпропетровськ, Одеса. Але і серед них є особливе театральне місто. Це Львів — який став інкунабулою багатьом національним театрам — українському, польському, єврейському, в якому формувалися вірменський і австрійський театри. Дослідження архівних документів, літературних джерел, проектів 65 театральних будинків і споруд переконують, що переважна більшість театральних просторів, приміщень, будинків повстали у Львові за так званих «австрійських часів», а події в театральній галузі були подібними і близькими в часі і просторі до тих, що відбувалися в містах Австро-Угорської імперії. В 60-80 роках XVIII ст. у Львові, до появи мурованого театру, як і в місті Дьєрі працював театр дерев'яно-каркасної конструкції [6]. А потім, так само як і Варсінгаз (театр у замку) — перший спеціалізований кам'яний театр Угорщини, що повстав у Будапешті в 1787 році [7], для театральних потреб м. Львова в цьому ж таки році була передана колишня культова споруда [8, с. 16]. На відміну від Будапешта, у Львові пристановищем для театру став костел Францисканців. В столиці Угорщини — костел Кармелітів. В цей же період, 1784-90 роки розбудовується і перша кам'яна театральна споруда у м. Кошице, Східна Словаччина [9]. Та на відміну від згаданих міст і театрів у Львові, при першому театрі в 1795 році була збудована ще й редутова зала на 1000 місць (за проектом арх. Мерца). Ця відмінність стосується і Відня, адже Редутензал у Гофбурзі повстав не як новобудова у 1748 р., а був перебудований із залу старого театру [10]. Вже тоді театральна діяльність в країнах, що в той час формували імперію носила координований характер і не тільки в сенсі організації вистав, гастролей, а і в налагодженні театральної справи, будівництва театрів. До такої діяльності залучалися люди з досвідом, знані по цій країні. Можна згадати прізвище хоча б одної з них — Йосипа Булли, який у 1795 році став директором Зимового театру у пофранцисканському костелі у Львові і розбудував його [8, с. 17]. До цього він в 1788-1790 роках був першим директором, першої ж кам'яної театральної споруди в м. Кошице, потім займався театальною справою у Будапешті і прибув у Львів за наказом з Відня. До нього були й інші — Мецподі з Триєсту, Хулвердінг з Семигороду, Гьоттерсдорф з Варшави, Треттнер з Відня, Вайцготар з Грацу і Ноусенл з Відня. Саме з Віднем Львівський театр є пов'язаний якнайбільше. І хоча спеціальна театральна споруда повстала у Львові значно пізніше ніж у Відні — там початком театального будівництва можна прийняти 1652 рік, коли Дж. Бурначіні, запрошений до Відня як архітектор театрів, спорудив для двору Кулісентеатр [11, с. 19-23], а у Львові дерев'яний театрик за Єзуїтською брамою був розібраний до 1783 року [8, с. 16], театральні події в обох містах були дуже схожими і заклали підвалини тому, що ми тепер називаємо театральними просторовими, образними, архітектурними, естетичними і містобудівельними концепціями. Так само як і у Відні найдавніші повідомлення про театральні вистави в сучасному розумінні у Львові датуються пізнім Середньовіччям і відбувалися вони в навчальних закладах у Шоттенкlostері в 1540 р. [12, с. 477], та при школах Львівської архієпископії у XV ст., та Домініканського монастиря в 1550 р. [13]. Такими ж багатолюдними, як і у Відні були театралізовані свята на пл. Ринок у Львові в 1611 році, в 1622 році [8, с. 7], з великою кількістю учасників самої дії. Коли львівські вірмени у 1660 р. поставили при Вірменському соборі класичне мораліте за допомогою учнів-акторів своєї семінарії, їх число було більше 60 [14]. Та всеж вистави у Відні

були не тільки грандіознішими (наприклад у виставі, що була поставлена на честь нареченої імператора Леопольда I — Маргарити Іспанської брали участь окрім хору, балету і статистів ще й 50 солістів; сам сценарій потребував 23 переміни декорацій, вартість постановки складала 100 000 гульденів, проходила при 1000 учасників і 5000 глядачів), а й проходили у спеціально будованих на таку кількість осіб спорудах при замку [12, с. 479]. Театральне життя Львова також як і у Відні безперервно пульсувало у вигляді шкільних комедій, вистав у палацах вельмож, імпровізацій мандрівних комедіантів, які споруджували в межах міста свої тимчасові сцени. Мало це життя і своїх патронів — меценатів. У Львові ними була львівська аристократія — гр. Бригідо, бургомістри Корнякт, Камп'ян, Боїм, родини Яблоновських, Потоцьких, Вроновських, Пжевуцьких, Ржевуцьких і ін. [8], [15]. У Відні головними меценатами були цісарські родини на чолі із самими імператорами. І це є найважливішою відмінністю. Іншими словами при існуванні театрів в палацах, їх подвір'ях, парках при них; шкільних, ярмаркових театрів; театрів вуличних комедіантів; навіть театрів цькування тварин — у Львові такий театр знаходився в Єзуїтському парку, у Відні в районі вулиць Hetzgasse і Zollgasse на місці бувших оборонних мурів [16], що були театрами для осіб з низькою моральністю і які зникли водночас на прикінці XVIII ст., у Відні завжди були замовники на театральні споруди з найвищого щабелю ієрархічної градації. Це імператори Леопольд I, Марія-Терезія, Франц I, Йосип II. Особливо Йосип II, завдяки зусиллям якого на відміну від італійської і французької культури в Віденських театрах наголос був зроблений на німецьку мову, і який у 1776 році перейменував заснований ще Марією-Терезією Гофбургтеатр орієнтований на французький репертуар на «Німецький національний театр». У нас спроби ввести в театр українську мову робилися в 1619, 1783, 1839 роках, але не мали підтримки на політичному і ідеологічному рівнях, і відбулися тільки в 1848 році в Коломиї, і в 1864 році у Львові в театрі «Руська бесіда». Саме Йосип II сприяв тому, що у Відні відкривалися не тільки театри — палаци при дворі, а і приватні театри — Леопольдштатдтратеатр у 1781 р., Фрайгаустеатр у 1787 р., Йозефштатдтратеатр у 1788 р. який діє і зараз [17]. Те, що вже в той час середовище і просторова організація театральної дії у Львові і Відні були близькими за своїми характеристиками, а найвищий підйом театального будівництва співпав в обох містах і прийшовся на кін. XIX — поч. XX ст., та відбувся в широкому і подібному жанровому спектрі дало результат вже тепер, особливо в подібності розміщення театральних просторів, приміщень будинків і споруд. Наприклад, в плані візуалізації, і у Львові, і у Відні є театри, які з вулиці виглядають тільки як піктограми. У Львові це театри «Польський народний», «І люди і ляльки», театр у «Будинку актора». У Відні це — Ауеспергтеатр, театри «Одеон», ам Кай, театр на Шведенплатц, театр «Пігмаліон». Як у Відні, так і у Львові є театри, рішення яких з вулиці або площі має вигляд архітектурно-виразного і художньо оформленого — входу. У нас це театри «Воскресіння», «Перший український», за часів Австро-Угорської імперії — «Колізей», «Фронзін». А у Відні це кабарекові театри «Сімпл», «Нідермайєр», театр «Ансамбль». Є театри, що займають частину поверху: у Львові — «Руська бесіда», в минулому, «Воскресіння»; у Відні — Інтернаціональний театр, кабаре «Віндобона», Віденський англійський театр. Є театри, що займають частину будинку: у Львові — «Молодіжний ім. Л. Курбаса», Львівський театр ляльок, у Відні — Каммершпіле, Каммеропер, Театр на Драгенгассе. Є театри у не громадських і громадських будинках — у Львові це театри у палаці Бельських, у бувший Палаті ремісників, у вистав-

ковій споруді «Павільйон Матейки», у «Народному Домі». У Відні — у Мессепаласті в Ауеспергпаласті, у Природничому музеї, в Академії мистецтв. Є у Львові спеціально збудовані театральні будинки — «Великий», театр гр. С. Скарбека — тепер ім. М. Заньковецької, Перший Український, театри і театральні зали львівських казино, будинків товариств — «Фронзін», «Гвезда», «Яд Харузим», «Дністер». Набагато більше таких будинків у Відні. Вже на початку ХХ ст. Відень стає провідною світовою театральною столицею. Тоді, при населенні у 2,5 млн. мешканців, (тепер 1,5 млн.), у Відні працювало 16 театральних концертних кафе («Карлтон», «Рітц», «Атлантіс» і ін.), 40 барів з музичним супроводом («Брістоль», «Сансусі», «Кайзер», «Американ» і ін.), 23 розважальних заклади у центрі і 5 в округах, 9 кабаре («Сімпл», «Феміна», «Нахріхт», «Ройял», «Фледермаус» і ін.), 2 вар'єте, 2 цирки, близько 30 кінотеатрів і багато театрів [18]. Тепер різних театрів, що мають приміщення, включаючи театри для дітей, музичні, кабаре тові у Відні, за моїми спостереженнями, є більше 80 [19, с. 29]. Більшість з них спеціально збудовані — Бургтеатр, Оперний, Академічний, Шонбруншльос театр, Народна опера, Йозефштадт театр, Раймунд театр, Театр ан дер Він, Концертгаус, Народний, Уранія і ін. Театр у вигляді кварталу вперше в Європі, а значить і в Світі був збудований у Львові графом Ст. Скарбеком [8, с. 29-31]. Тепер, як квартал є театри і у Відні — це простори Мессепаласту, Народна опера. Як комплекс WUK театральних споруд у Відні є Концертгаус, Академічний театр, Оперний, Театри ан дер Він і Йозефштадт театр. І у Львові, і у Відні є наземні, надземні, комбіновані за відміткою театри. Але підземних таких як Ауесперг або театрів ам Кай, на Шведен плятц, у Львові не має. І у Львові, і у Відні є вбудовані театри — «Перший Український», «Молодіжний», «Аугенблік», «Кляйне Комедіе», «Пігмаліон». Прибудовані — у Львові це Театр ляльок, у Відні — Театр Роначер. Є театри у вигляді перебивки поверхів і як окремо розташовані споруди. Як у Львові, так і у Відні від перших спроб театального будівництва за містобудівельними рішеннями є театри фасади яких формують архітектуру вулиць, провулків, кулуарів, проспектів, площ. Подібності також проглядаються в традиціях організації театральних видовищ і діяльності, і хоча видовищних і музично-мистецьких заходів, що мають європейський і світовий характер театально-видовищної діяльності у Відні буває до 46 на рік, слід визнати, що і Львів в якому в минулому поруч із запозиченими «Бюргер балами» і «Кіндер балами» відбувалися щорічні «Галицькі контракти», фестивали, редути, ярмаркові забави, релігійні, цехові, сезонні, міські свята зберігав місцеві традиції. Характерні регіональні, національні, ментальні риси, які хоча і були перервані з відомих нам всіх причин у ХХ ст., але які, здається відроджуються знова. Те, що Відень був столицею імперії, а Львів — ні, позначилося на відмінностях в архітектурно-типологічному розвитку театральних будинків цих міст. Скажімо за складом функціональних елементів у Відні завжди проектували і будували їх із середньою, або повною палітрою. А у Львові в багатьох театральних закладах обходилися мінімумом — це «Фронзін», «Гвезда», «Дністер» і ін. Якщо у Відні місткість театральних приміщень, залів, будинків, споруд чітко розмежовується лише за жанровим принципом — а це від 50 до 150 місць якщо це кабаре, водевіль, малі форми, драма і якщо класична драма, опера, балет, оперета, то зали мають місткість з нижньою межею 500-600 місць і є багато залів в яких 1000, 1500, 2000 і більше місць (Бургтеатр, Оперний, Народна опера, Раймундтеатр, ан дер Він, Німецький народний і ін., не говорячи вже про зали Концертгаузу, Мюзікверейну і ін.), у Львові театрів з місткістю 1000 і більше місць за всю його історію було

лише 4. Це «Зимовий», «Великий», «Колізей», театр гр. С. Скарбека [8]. Є у Львові за типом сцени, так само як і у Відні, театри з комбінованими, глибинними, симультанними, сценами — подіумами, фронтальними, фіксованими і нефіксованими, тристоронніми. Але якщо за формою залів у Відні є окрім прямокутних і комбінованих, ще овальні, циркульні, півциркульні простори (Раймундтеатр, Роначер, Академічний театр, Шонбруншльостеатр і ін), театри з квадратними залами, то у Львові окрім прямокутних і комбінованих їх тільки два: овальний — в «Молодіжному» і квадратний в був., тов., «Гвезда». Доля, архітектурні сили, адміністрація міста вирішили так, що Львів обминув механічний перенос архітектури Віденських театрів в його історично сформоване міське середовище. Як це сталося з Оперним театром для Одеси (зб., 1887 р.) і театром який тепер носить ім'я О. Кобилянської в Чернівцях (1905 р.) — який пізніше був виставлений на конкурс на український театр для Львова [20]. Ці театри, спроектовані фірмою Г. Гельмера і Ф. Фельнера в першому випадку копіювали архітектурно-образні, функціонально-просторові ідеї арх. Земпера і Газенауера не тільки застосовані у Бургтеатрі, у Відні (1878-1879 рр.), а і тих, що використовував Земпер для будівництва театру в Дрездені (1841 р., 1870 р.), та для проектування театру для Мюнхена (1867 р.) [21]. В другому випадку тиражувалася архітектура Народного театру у Відні (1887-1889 рр.), з деякими змінами стильових рис пізнього історизму на необарокові, а навіть модерні [22, с. 69]. Те що ця фірма збудувала для Львова слід віднести до творчого розвитку архітектурних ідей, де в першому випадку, а це Міське казино з театральним залом в якому, на відміну від подібної споруди у Відні, фасад є спеціально декорований із потужними фігурами атлантів при флангуючих входах — брамах [23]. А в другому, в ново-будованому готелі «Жорж», в структуру споруди був впроєктований театральний концертний зал казино, як данина існуювавшому поруч театральному залу «Фронзін», у старому готелі. Були випадки коли львівські архітектори повністю переробляли проекти своїх колег з Відня, які пропонувалися для будівництва у Львові, як це було у випадку із спорудженням Казино де Парі. Коли архітектори зі Львова Федорський і Мочубинський змінили майже все в проекті фірми «Betton Bau Diss» з Відня від орієнтації будинку, його просторової структури, функціональної організації, поверховості і нарешті стилю [8, с. 46-49]. Вони надали споруді замість рис традиційного віденського модерну суперекспресивний характер. До найбільш вдалих спільних творчих рішень слід віднести архітектурне вирішення театру гр. С. Скарбека, яке хоч в екстер'єрі своїми ризалітами і центральним портиком і нагадує деякі віденські палаци (скажімо Мессепаласт, Шонбруншльоспаласт), але є наскрізь оригінальною, як за функціональною так і жанровою організацією. Так скажімо як і архітектура «Великого» театру, концепцією якої для арх. З. Горголевського, як і в свій час для споруди Мюзікверейну, стали ідеї використання стилю «Грецького Ренесансу» [22, с. 65]. Але з тою різницею, що ця концепція стала для автора зі Львова ідеологією у всьому — від образу до найдрібніших архітектурних деталей, від декору до розписів інтер'єрів, навіть до вирішення головної театральної завіси «Парнас».

В усьому про що йшлося вище можна знайти як багато нового, так і неточності. Все сказане можна розвивати, поглиблювати. Кожну тезу, речення, думку. Ця тема потребує спеціальних розвідок, але зрозумілим є одне — для того щоб зрозуміти алгоритм Львівського театру вцілому і зокрема його архітектури, необхідно щоб модерна театральна наука у Львові розпочала ґрунтовні дослідження архітектури Відня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логвін Г. Н. София Киевская. — К.: Мистецтво, 1971. — С. 7 — 48, ил. 25, ил. 245 — 257.
2. Coloni M. — J. At the heart of the cite. A living Cathedral — Strasbourg: Editions du Signe, 1995. p.14 — 15.
3. Красовская В. М. Русский балетный театр, от возникновения до середины XIX века. — Л.: Искусство, 1958. — С. 14 — 15.
4. Грушевський М. Історія української літератури: Т. I. — К., Львів, 1923. — С.29 — 77.
5. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. — К.: Наукова думка, 1995. — 688 с.
6. Kalman V., Harmati Janos «Az uj gyori Kisfaludy Szinhgaz» // Magyar epitomuveszec. — № 3. — Budapest, 1979. — S. 13 — 21.
7. Siklos Maria. «Allami Babszinhgaz, Budapest IV, Nekoztarsasag utia» // Magyar epitomuveszec. — № 5. — Budapest, 1978. — S. 20 — 25.
8. Проскуряков В., Ямаш Ю. Львівські театри. Час і архітектура. — Львів: Центр Європи, 1997. — С. 16, 17, 7, 29 — 31, 46 — 49.
9. Chmelko Andrej. Divadlo na vychodnom Slovensku. (Historicky nact). — Kosice: «Vychodoslov» vydavatelstvo, 1971. — S. 8-15;
10. Wien. Kunst Kultur — Lexikon. Felix Czeike. Sudeutscher Verlag Munchen. — S. 19-23.
11. Там само. — S. 19-23.
12. Millenkovich-Morold H. M. Wien als theaterstadt in Wien sien boden und siene Geshichte. Wien: Wolfrum verlag, 1924. — S. 477, 479.
13. Проскуряков В., Ямаш Ю., Шишка О. Хроніка Львівського театру. Місяця, події, будови, люди // Галицька Брама. — 1995. — №8, — С. 3.
14. Проскуряков В., Ямаш Ю. Театральна Бесіда № 1. — Львів: Видання Львівського міжобласного відділення Спілки театральних діячів України, 1991. — С. 10-14.
15. Proskurjakow Viktor. Architektonische Perspektiven // Pidchirci. — Bauaufnachme des Schlossess — Wien, Lemberg.: TU Wien, 1999. — С. 33-35.
16. Kisch Wilhelm. Die alten strassen und plaetze von Wien vorstadtten und ihre historisch interessanten haeuser. I band. — Wien: Verlag von Oskar Frank's nachfolger, 1889. — S. 502-503.
17. Wien. Geschichte in Bilddo kumeuteu Von Felix Czeike. Verlag C. H. Beck Munchen, 1984. — S. 58-168.
18. Wien . Ein Fuhrer Durch die stadt und ihre Umgebung ihre kunst und ihre wirtschaft sleben von Alfred von Baldass. III Verlag Ludwig Vidor. Wien. Copiright 1925 by Ludwig Vidor. — Wien. — S. 52-53, 78-81, 82-110.
19. Проскуряков В. Театральний Відень // Кінотеатр. — 1998. — № 1. — С. 29.
20. Проскуряков В. І. Анатомія проблеми завершення архітектурного ансамблю пл. Театральна в м. Одеса і шляхи їх вирішення // Сборник научных трудов Одесской Государственной Академии строительства и архитектуры. — Одесса: Город мастеров, 2000. — № 2: Региональные проблемы архитектуры и градостроительства.
21. Бархин Г. Б. Архитектура театра. — М.: Издательство Академии Архитектуры СССР. — 1947. — С. 49-51.
22. Architektur in Wien. 350 sehenswerte bauten. — Wien, 1984. . 69, 65.
23. Вуйцик В. С., Липка Р. М. Зустріч зі Львовом. — Львів: Каменярь, 1987. — 175 с.

Ю. В. Івашко

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІ КИЇВСЬКОЇ НЕОГОТИКИ

В останній чверті XIX століття Київ переживав захоплення так званими неостілями в будівництві. В архітектурі поширився напрямок, який пізніше в науковій літературі отримав назву «історизм і еkleктизм». Тогочасні зодчі активно використовували ренесансно-барокові, неоруські та неокласичні традиції, іноді звертаючись до відвертої еkleктики. Термін «історизм», за визначенням В. Ясієвича, впровадив в середині минулого століття Н. Певзнер для того, щоб охарактеризувати як окреме явище поширення в архітектурі XIX століття романських, ренесансно-барокових та неоготичних традицій. Історизм виник як своєрідна форма протесту проти офіційного класицизму-ампіру кінця XVIII — I половини XIX століття, під впливом ідей романтизму в літературі та мистецтві. В. Ясієвич підкреслював, що в сучасній науковій літературі використовується префікс «нео» для характеристики певних стилєвих напрямків історизму.

В. Ясієвич виділив для окремого розгляду неоренесансні, неоруські та неокласичні традиції і неоукраїнський стиль (останній В. Чепелик виділив в окремий вид модерну на Україні — український архітектурний модерн). До зазначеного переліку не було включено неоготику — стилєвий напрямок в архітектурі України і Києва зокрема, який зазнав значного поширення особливо в останній чверті XIX століття та на початку XX століття. Метою цього дослідження є розгляд та систематизація київської неоготики для того, щоб більш повно охарактеризувати процес розвитку архітектури II половини XIX століття.

Сьогодні в Києві налічується близько сорока житлових споруд з наявністю готичних елементів на фасадах. Перша і головна особливість київської неоготики полягала в тому, що вона не передбачала точного копіювання старовинних елементів готики англійської, французької чи італійської. Київська неоготика тим і відзначалась, що дозволяла вільне поєднання в одному і тому ж будинку не тільки одразу кількох напрямків старовинної готики, а й взагалі поєднання готики з іншими стилями і елементами ренесансно-барокової, цегляної архітектури чи, приміром, модерну (останнє характерне для початку XX століття). Отже, київську неоготику ні в якій мірі не можна вважати чистим архітектурним стилем.

Друга важлива особливість київської неоготики полягала в тому, що на відміну від, скажімо, класицизму-ампіру чи модерну, це було суто фасадне явище. З'явившись як декоративна прикраса фасаду, неоготика там і залишилась, ніяк не позначившись в плановій структурі будинків.

I, нарешті, третя особливість київської неоготики полягала в тому, що вона стала стилем перш за все дорогих прибуткових будинків і в значно меншій мірі — малоповерхових садибних будинків. Цьому також можна знайти своє пояснення: виготовлення декоративних готичних прикрас для фасадів будинків вимагало значно більших коштів, ніж, приміром, для подібних будинків цегляного стилю. Крім цього, використання неоготичних мотивів вимагало від архітектора-проектувальника високого рівня майстерності. Тому цілком зрозуміло, чому проекти багатьох рядових київських споруд так і залишаються «безіменними», тоді як прізвища авторів кращих неоготичних будинків

говорять самі за себе: В. Ніколаєв, В. Безсмертний, М. Вишневський, М. Клуг, К. Шиман, А. Трахтенберг, О. Хойнацький, М. Горденін, М. Добачевський.

Серед значної кількості київських житлових будинків з використанням елементів неоготики було відібрано чотирнадцять найбільш чистих за стилевим вирішенням фасадів. Це прибуткові будинки на вул. Ярославів Вал, 1, Шовковична, 19, Пушкінська, 34, бульвар Т. Шевченка, 36-а, на вул. Малопадвальної, 10, Ірининській, 7, Гоголівській, 23, по пров. Т. Шевченка, 8-б, на Андріївському узвозі, 2-б і 2-в та 15. До розгляду також було залучено малоповерхові садибні будинки на вул. Верхній Вал, 4, Паньківська, 14, бульв. Т. Шевченка, 34.

На жаль, через брак інформації до цього ж переліку поки що не вдалося залучити будинок № 31 на бульварі Т. Шевченка. Крім цього, будинок зазнав численних перебудов і надбудов, через що певною мірою втратив архітектурну виразність свого фасаду.

Виділені об'єкти київської неоготики можна систематизувати за їх містобудівними особливостями, стилістикою фасадів, особливостями планування і декоративними елементами.

I. Містобудівні особливості

Забудова приватних ділянок неоготичними будинками в цілому проходила в руслі загальної київської забудови. За винятком малоповерхового садибного будинку на бульв. Т. Шевченка, 34, відмічені для розгляду будинки були збудовані на рядових ділянках. Цьому факту існує можливе пояснення: по-перше, до кутових ділянок висувались вимоги як до вулиць I розряду, а кути будинків треба було виділяти башточками, аттіками, тощо, по-друге, в стилі неоготики необхідно було вирішувати одразу два фасади, що виходили на вулиці, а не один чільний, як це робилося в будинках рядової забудови. Нарешті, в кутових будинках потрібно було робити набагато більше вікон, ніж в таких самих за розмірами і кількістю поверхів будинках рядової забудови.

Якщо кутове розташування ділянки дещо зупиняло покупців, то, як не дивно, складний рельєф — анітрохи. Багато кращих неоготичних споруд знаходяться саме на складному рельєфі: насамперед, славетний «замок Річарда» на Андріївському узвозі, 15 та будинок на вул. Малопадвальної, 10. До речі, власниця ділянки на вул. Малопадвальної планувала збудувати ще один прибутковий дім, також в стилі неоготики, за проектом К. Шимана і одночасно з будинком № 10. Цей другий будинок мав стояти трохи вище, якраз на повороті вулиці, однак, схоже, він так і не був побудований.

На ділянках з нахилом були збудовані будинки на Андріївському узвозі, 2-б і 2-в, на вул. Ірининській, 7, Гоголівській, 23, Паньківській, 14, на бульв. Т. Шевченка, 34 та 36-а. На рівних ділянках стоять будинки на вул. Верхній Вал, 4, Пушкінській, 34, Шовковичній, 19, Ярославів Вал, 1 та пров. Т. Шевченка, 8-б. З погляду візуального сприйняття найбільш вдало виглядають два будинки-«замки» на Андріївському узвозі, 15 та Ярославовому Валу, 1.

II. Класифікація за декором фасадів

Неоготичні прояви в житлових спорудах Києва останньої чверті XIX — початку XX століття можуть бути зведені до трьох груп: раціоналістична готика, декоративна готика та модерністична або модернізована готика. Так само і житлові споруди можна звести до двох основних груп: багатоповерхові прибуткові будинки та малоповерхові садибні будинки.

2.1. Види готики та їх особливості

Три види неоготики мають певні особливості. Для раціоналістичної готики (як, до речі, і раціоналістичного модерну) характерне стримане декоративне рішення фасадів. В прикладах раціоналістичної готики прояви готики нерідко обмежуються лише використанням стрільчастих вікон на одному-двох (найчастіше верхніх) поверхах або до появи неоготичного завершення будинку. Прикладами раціоналістичної неоготики можна вважати «замок Річарда» на Андріївському узвозі, 15, будинки на вул. Ірининській, 7, пров. Т. Шевченка, 8-б та бульв. Т. Шевченка, 36-а.

Декоративна готика дала найбільш чисті за готичним декором і найбільш пишні приклади житлових споруд. Хоча більшість будинків декоративної готики — це багатопверхові прибуткові споруди з багатокімнатними квартирами, розраховані на забезпечені верстви тогочасного населення Києва, проте є серед них і кілька розкішних малоповерхових садибних будинків.

Серед таких прибуткових будинків назвемо будинок на вул. Малопадвальної, 10 та схожі на нього будинки-«близнюки» на Андріївському узвозі, 2-б і 2-в, будинок на вул. Шовковичній, 19, на вул. Ярославів Вал, 1 та на вул. Пушкінській, 34. Серед малоповерхових садибних будинків декоративної готики назвемо будинки на вул. Паньківській, 14, бульв. Т. Шевченка, 34 та вул. Верхній Вал, 4. Відібрані для розгляду споруди являють собою найбільш стилістично виправдані рішення. Водночас маємо зазначити, що в цих будинках декоративні елементи в їх сполученні підібрані найбільш вдало.

Нарешті, третій вид неоготики — це так звана модернізована готика, яка, на відміну від попередніх видів неоготики, виникла не в останній чверті XIX століття, а в перші роки XX століття, тоді, коли в Києві вже набув поширення стиль модерн. Подібних вдалих рішень модернізованої готики в Києві дуже мало. Це можна пояснити: поєднати в одній будівлі два таких несхожих стилі, як готика і модерн, було під силу лише справжнім майстрам. Хоча, звичайно, відомі приклади, коли в житлових спорудах Києва в стилі модерн несподівано зустрічається одно-два стрільчастих неоготичних вікна. Проте в цьому випадку будинок вже має настільки модернізований характер, що говорити про якісь відчутні неоготичні впливи, мабуть, недоцільно. Це можна підтвердити на прикладі малоповерхового садибного будинку на вул. Мельникова, 51.

Мабуть, єдиним досконалим витвором модернізованої готики в Києві можна вважати відомий «дім з котами» на вул. Гоголівській, 23. Неординарність цього об'єкту полягає саме в тому, що обидва стильові напрямки — готика і модерн — тут рівноцінні і існують поряд. Будинок можна вважати прикладом декоративного модерну (що підкреслює асиметрія плану і фасаду, характер витягнутих вікон на головному фасаді, «модерністичне» напівкругле вікно з характерною для модерну зооморфною «котячою» темою). Цей же будинок є водночас і прикладом модернізованої готики, оскільки має характерну «неоготичну» центральну частину з готичним щипцем і страшною химерою на ньому. Третій і четвертий поверхи відділяє ряд стилізованих ступінчастих машикулів, в оздобленні деяких вікон і балконних огорож застосовано готичні мотиви. Неоготичний характер надано також бічній башті і балкону на верхньому поверсі. Отже, маємо зазначити, що стиль модерн відчутний в цьому будинку передусім в бічних частинах фасаду на 1—3 поверхах і в рішенні входних дверей до будинку, а модернізована готика — в рішенні центральної частини і в вирішенні верхнього поверху з завершенням.

2.2. Архітектурні форми київської неоготики

Якщо порівняти між собою кілька десятків відомих київських будинків з елементами

неоготики на фасадах, можна прийти до певних висновків. Оскільки неоготика стала стилем перш за все багатоповерхових прибуткових будинків, то економічний фактор значно впливав на архітектуру подібних споруд. Власники дуже рідко витрачали кошти на те, щоб насичити свої будинки багато орнаментованим «готичним» орнаментом з рослинними мотивами і стилізованими машикулями замість міжповерхового карнизу. Так само в Києві майже немає прикладів класичного готичного вирішення вікон з вимпергами — високими шпилястими різьбленими фронтонами над віконними отворами. Єдиним рішенням, де на фасаді використано мотив стилізованого вимперга, є будинок на вул. Шовковичній, 19. Найчастіше неоготичне оздоблення вікон обмежується стрільчастою формою. Дуже рідко власники звертались до характерних готичних завершень споруд різноманітними баштами і башточками-пінаклями, завершеними шпилем. Ребра цих шпилів за готичною традицією мали прикрашатися краббом — декоративною прикрасою в вигляді листка чи квітки. Пінаклі і щипці готичних споруд за традицією завершувались фіалом — в вигляді хрестоцвіту чи фігурного шпиля.

Стилізовані пінаклі відмічені лише в трьох київських неоготичних спорудах — на вул. Шовковичній, 19, Гоголівській, 23 та Верхній Вал, 4. Пінаклями прикрашали як бічні крила будинку, так і його центральну частину, а в деяких випадках водночас і те, і друге. Стилізований готичний щипець відмічений лише в двох київських спорудах — на вул. Шовковичній, 19 та Гоголівській, 23. Кількаповерховий еркер-башта з високим шпилем відмічений лише в будинку на Ярославовому Валу, 1. Ця башта з шпилем вдало поєднується з високим «французьким» дахом.

Форми вікон в будинках київської неоготики також різні. Найбільш характерна форма — стрільчаста — тут також має свої особливості: це можуть бути прості стрільчасті вікна без декоративних прикрас (вул. Пушкінська, 34), стрільчасті вікна з спрощеним оздобленням (вул. Паньківська, 14) та стрільчасті вікна з пишними прикрасами (вул. Шовковична, 19). Крім стрільчастих, зустрічаються і інші форми вікон, наприклад, прямокутні, оздоблені так званими тюдорівськими сандриками. Прямокутні вікна найчастіше застосовували в нижніх поверхах будинків, тоді як верхній поверх мав стрільчасті вікна (вул. Паньківська, 14, бульв. Т. Шевченка, 34). Крім цих двох поширених форм вікон, зустрічались також півциркульні вікна (вул. Малопідвальна, 10) та сегментні вікна (вул. Верхній Вал, 4). Окрему групу становлять згруповані по двоє і по троє вікна — біфорії та трифорії, причому не всі об'єднані вікна мали готичний характер (наприклад, три об'єднаних модернізованих вікна в будинку на Гоголівській, 23).

В усіх кращих спорудах київської неоготики намагалися виділити декором центральну частину, рідше — і бічні або тільки бічні (як в будинку на Верхньому Валу, 4). З точки зору композиції фасаду найбільш вдалим є рішення з підвищеною відносно всього іншого об'єму центральною частиною з парадним входом, особливо коли вона завершена баштою чи шпилем або декоративним аттиком (вул. Ярославів Вал, 1, вул. Шовковична, 19, вул. Малопідвальна, 10). Другий тип вирішення композиції фасаду — коли і головна частина, і бічні крила майже однакової висоти (вул. Паньківська, 14), третій — коли центральної частини на фасаді немає, а бічні крила однаково підвищені (вул. Верхній Вал, 4), четвертий — коли після проведених в більш пізні роки надбудов поверхів фасад зараз не має підвищених частин (вул. Пушкінська, 34). Майже всі київські неоготичні споруди можуть бути віднесені до одного з цих чотирьох типів.

Характерною приналежністю готичних споруд були розети. В деяких київських

будинках є стилізовані розети, що освітлюють найчастіше другий чи третій поверх сходової клітини (Андріївський узвіз, 2-б і 2-в, Малопідвальна, 10). Стілізована розета є і на фасаді будинку на вул. Шовковичній, 19.

Для готичних споруд були також характерні перспективні портали і арочні проїзди. Такі елементи є в будинках на вул. Шовковичній, 19 та Ярославів Вал, 1.

Ще однією приналежністю стародавньої готики була декоративна скульптура. Так звані химери — крилаті чудовиська присутні лише в деяких київських спорудах. Дві з них підтримують еркер будинку на вул. Ярославів Вал, 1, ще одна звішується вниз з щипця будинку № 23 по вулиці Гоголівській. Правда, химерами кияни прикрашали не лише неоготичні будинки.

III. Класифікація за типами планів

Як вже було зазначено вище, київська неоготика являла собою суто фасадне явище. Отже, хоча готичні споруди Києва і можна систематизувати за типами планів, однак це не означає, що в цих планах були якісь неоготичні елементи, крім іноді декоративного оздоблення в інтер'єрі (вул. Ярославів Вал, 1). Отже, всі відібрані для розгляду будинки — односекційні Т-подібні, Г-подібні, П-подібні в плані, односекційні з прямокутним планом і односекційні з планом неправильної конфігурації.

Взагалі слід зазначити, що секція почала складатися на рубежі XIX і XX століть, тому планування неоготичних будинків останньої чверті XIX століття ще має дещо хаотичний характер. В 1900-х роках починає формуватись Т-подібна секція, яка і буде домінуючою в прибуткових будинках Києва на рубежі віків. Найбільш характерний приклад Т-подібної секції — з двома сходовими клітинами — парадною і чорною, і з двома квартирами на сходовому майданчику. На відміну від Києва, в Харкові зазнали поширення односекційні будинки з бічними крилами і утворенням внутрішнім двором.

Односекційні Т-подібні будинки могли бути двох типів — з виділенням сходової клітини і без її виділення. Перший тип зазнав найбільшого поширення: прикладами подібних рішень можна вважати будинки на вул. Малопідвальній, 10, Гоголівській, 23 та на Андріївському узвозі, 2-б і 2-в.

Прикладами односекційних Г-подібних в плані будинків можуть вважатися будинки на бульв. Т. Шевченка, 36-а і на вул. Верхній Вал, 4.

Тип односекційного П-подібного будинку можна проілюструвати будинком на вул. Шовковичній, 19. Відомо багато прикладів односекційних будинків з прямокутними або майже прямокутними планами — на Андріївському узвозі, 15, Пушкінській, 34, Паньківській, 14, Ярославовому Валу, 1 та на пров. Т. Шевченка, 8-б. Односекційний будинок з планом неправильної конфігурації — це будинок на вул. Ірининській, 7.

Згідно з правилами будівництва прибуткових будинків, в усіх типах будинків було двоє сходів — парадні і чорні. В Т-подібних планах з виділенням сходової клітини обидва марші знаходяться на одній чи майже на одній лінії. В усіх інших типах взаєморозташування двох сходів носить випадковий характер. Сходи завжди намагалися освітлювати через вікна на головному фасаді. Винятком є первісне планування-будинку на пров. Т. Шевченка, 8-б, де сходи освітлено через вхідний хол і ліхтар.

Як правило, на сходовому майданчику знаходилося дві багатокімнатні квартири. Звичайно, це не стосувалося малоповерхових садибних будинків та садибних будинків з магазинами в першому поверсі (вул. Верхній Вал, 4).

Висновки

На основі аналізу містобудівних, декоративних та планових особливостей кращих прикладів київської неоготики можна сформулювати такі висновки:

1) Незважаючи на те, що в Києві було близько чотирьох десятків житлових споруд з використанням елементів неоготики на фасадах, до справжньої неоготики можуть бути віднесені менше половини.

2) Неоготика стала фасадним стилем передусім великих прибуткових будинків, і значно менше — малоповерхових садибних будинків.

3) Київська неоготика має три види: раціоналістична, декоративна та модернізована. Два перші типи виникли в останній чверті XIX століття, третій — на початку XX століття і був поширений значно менше перших двох.

4) Київська неоготика дозволяла спрощення елементів справжньої готики, а декоративна скульптура в ній майже не використовувалась. Так само дозволялося поєднання на фасадах неоготики і інших стильових напрямків.

5) Всі розглянуті неоготичні будинки були побудовані в останній чверті XIX — на початку XX століття.

6) Всі відібрані для розгляду неоготичні будинки — односекційні п'яти типів: Т-подібні (з двома підтипами), Г-подібні, П-подібні, з прямокутним планом і з планом неправильної конфігурації. Їх планування не мало ніякого неоготичного характеру і вирішувалось типово для прибуткових будинків і малоповерхових садибних будинків того часу.

7) З усіх відібраних для розгляду споруд найбільш вдалим за наслідуванням готичних традицій і наявністю необхідних готичних елементів є будинок барона Іксюля-Гільденбанда на вул. Шовковичній, 19 та будинок Міхала Підгорського на Ярославовому Валу, 1.

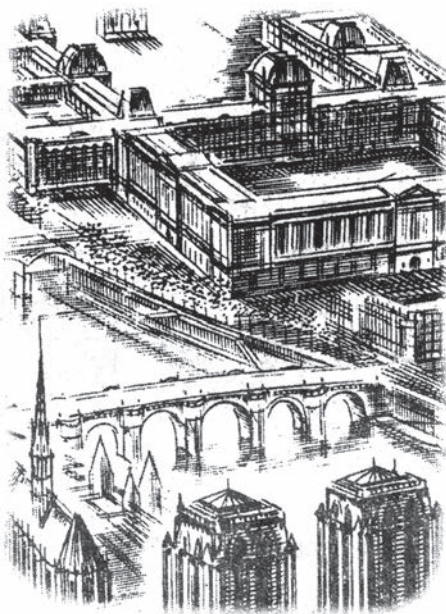
Дослідження київської неоготики — це лише один з напрямків розвитку архітектури II половини XIX століття. Подальші дослідження архітектури цього періоду допоможуть створити цілісну картину розвитку і спадкоємності стилів XIX століття, розкриють нові, досі невиявлені факти з історії споруд, сприятимуть вихованню поважного ставлення до свого минулого.

УДК 72

В. І. Книш

КОРОЛІВСТВО ЗАСКЛІНЯ АБО КРАЇНА, В ЯКІЙ КОЖНИЙ ДРУГИЙ — ЗОДЧІЙ

Найбільш невдячною діяльністю людства є боротьба зі стихією в будь-яких її проявах. Особливо, якщо ця стихія обумовлена бажанням більшості наших співгромадян вдосконалити власне житло: в першу чергу, засклити балкони і лоджії. Як правило, таке будівництво ніким ніколи не регламентується і ведеться на власний розсуд ново-явлених “архітекторів” та “дизайнерів”. При цьому номенклатура виробів, з яких воно здійснюється вражає своєю надзвичайною винахідливістю. Хто трохи багатіший — використовує сучасні металево-пластикові або дерев'яні конструкції, що виготовлені на

ТЕОРИЯ АРХИТЕКТУРЫ.
РЕСТАВРАЦИЯ ПАМЯТНИКОВ

спеціалізованих підприємствах будіндустрії, а хто бідніший — тулить усе, що є під рукою, включаючи вироби, які ніколи навіть і не планувались до використання в будівництві. Але і в першому та другому випадках житловий будинок виходить спотворений, бо усі ці витвори “мистецтва” ніяк не по кольору або структурі оправлення і їх товщині не гармонують один з одним і створюють непередбачений хаос на фасаді будь-якого будинку.

Нові часи змінили ставлення як фахівців так і громадян до архітектури. Зараз вже замало побудувати просто будинок, треба щоб він був не тільки комфортним, затишним і теплим, але і привабливим, як сам по собі, так і в оточуючій його забудові. На вирішення поставлених задач витрачаються додаткові кошти, творча енергія фахівців усіх будівельних спеціальностей. Позитивні тенденції мають місце, але проблема несанкціонованого засклення літніх приміщень продовжує залишатися невирішеною. Як і в недалекому минулому на сірих крупно-панельних “коробках” з’являлись витвори “народної творчості” так і зараз, але вже над новими шедеврами сучасної архітектури знущаються всі кому не лінь і це виглядає ще більш кумедніше. Через місяць після того, як будинок потрапляє до експлуатації, він перетворюється в новий будівельний майданчик, в кожній квартирі, де власників вже ні що не може стримати в бажанні вдосконалити приватизоване житло.

Майже “знищенням” не просто будинку, а великого комплексу, якому могли позаздрити громадяни будь-якого цивілізованого міста Європи можна вважати вакханалію, що відбулась після забудови Мінської площі та вулиці Маршала Тимошенка в місті Києві. Насправді, дуже цікаво і оригінально задуманий та побудований з любов’ю комплекс житлових і громадських споруд в районі Мінської площі, її мешканцями в дуже короткий термін було перетворено на об’єкт, про який можна навести наступний вислів: “Цей комплекс в інші часи та в іншій країні міг би стати пам’яткою архітектури третього тисячоліття, але, нажаль, не став...” Окрім власників окремих квартир, які реконструювали свої оселі, програли усі ми — громадяни міста Києва. І як це не парадоксально, така практика буде розповсюджуватись і надалі, бо життєва істина наголошує: “Перемогти стихію неможливо, краще знищити причини, що її породжують”. Підтвердженням цього може бути той факт, що за час своєї архітектурної практики мені неодноразово випадало вдаватися до пошуку різноманітних варіантів, які б унеможливили хоча б засклення балконів (про лоджії можна не казати, яке б рішення не прийняв архітектор, лоджію все одно засклять). В проектній організації, яку я очолюю — Українському Центрі ІММ, вже додумалися до того (до речі, цей проект реалізовано в місті Бровари, Київської області), щоб розмістити балкони по фасаді таким чином, що на них виходять лише балконні двері. Цей прийом, на нашу думку, повинен був значно ускладнити засклення, тому що бокова грань балкону, яку треба також засклити, потрапляє в вікно, яке є невід’ємною частиною балконних дверей, чим практично унеможливує приєднання нових рам до стіни. Але ми помилилися, та ще в додаток отримали стільки прокльонів на свою адресу від власників уніфікованих балконів, які в кращому випадку, прийняте нами рішення вважали за помилку при будівництві. Тільки одне, що нам вдалось, зважаючи на технічну незручність засклення цих балконів, це трохи відтягнути початок процесу масової “реконструкції” фасадів.

Якщо не допомагає практика в архітектурі, то треба звернутися до теорії, завдяки якій розібратись в причинах виникнення стихії, а вже потім шукати шляхи для її приборкання.

В своїй більшості, не зважаючи на розміри, велика за площею або мала квартира, в них явно недостатньо допоміжних приміщень, не кажучи вже про практичну відсутність

сушильних камер або шаф. В додаток до цього, в багатьох будинках встановлюється неякісна стільниця, використання якої в холодну пору року приводить до нестерпності мешкання в квартирах. Для усунення цих негараздів власник житла знаходить свій вихід змінити ситуації на краще, а кожен новий будинок заплескує стихія аматорського застосування усіх літніх приміщень. На перший погляд, мешканець таким способом має намір, як йому здається, покращити комфорт у власній квартирі, але якщо розібратися глибше, то, без сумніву, таке дійство приводить до його погіршення, бо внаслідок застосування значно зменшується інсоляція і аерація та природне освітлення житлових кімнат.

Ось і виходить, що недосконалість проектів, з одного боку, та активність мешканців, з іншого, по їх “доопрацюванню” призводить до того, що страждає не тільки архітектурно-художній вигляд нових будинків, але і погіршується і без того не кращий комфорт сучасних квартир.

Друге питання, це питання про необхідність забезпечення протипожежної безпеки, на якій наголошують сучасні Державні будівельні норми. На стадіях проектування і будівництва в секційних будинках це вирішується доволі просто: необхідно лише в планувальному рішенні забезпечити наявність двох евакуаційних виходів з кожної квартири. Перший вихід — природно сходами в сходово-ліфтових вузлах різних категорій, залежно від поверховості будинку, а другий, якщо немає дублюючих сходів, то безпосередньо на балкон, або лоджію з відстійником. При цьому наявність лоджій і балконів з відстійниками, за міркуваннями чиновників від установ, які регламентують цю вимогу ДБН, включаючи пожежників, повинна в екстремальній ситуації забезпечити порятунок (відстій) мешканців до того, як на місце пожежі прибудуть рятувальники. Такий захід міг би бути ефективним, за умов, що на момент виникнення пожежі балкони і лоджії повинні бути незасклені. Але на практиці все відбувається навпаки, після того як формально грамотно запроєктований будинок побудували, його мешканці починають склити всі літні приміщення, не звертаючи уваги на існування Державних будівельних норм. Формально ніхто не винен, а ні чиновник, який видав правильні норми, а ні проектувальник, який згідно з ними розробив проект, а ні мешканець, який навіть не має уяви про те що незасклені балкони забезпечують безпеку мешкання в квартирі.

Для вирішення вищезазначеної проблеми необхідно на державному рівні прийняти рішення, яке б регламентувало в Україні доцільність будівництва багатоповерхового житла тільки вже з заскленними до здачі в експлуатацію балконами, або взагалі без них. Ця регламентація повинна бути розширена скорегованими будівельними нормами, які б вказували на необхідність в кожному об’ємно-просторовому рішенні передбачити наявність другого евакуаційного виходу, найкраще — ще однієї сходової клітини. Не останнє місце в цих регламентаціях повинно зайняти питання про необхідність збереження комфорту в квартирах без балконів, високий рівень якого безпосередньо буде пов’язаний з розширенням номенклатури і збільшенням площ приміщень господарського призначення (кухні — їдальні, сушильні шафи, гардеробні кімнати та комори для зберігання харчових продуктів і речей не повсякденного попиту).

До речі, велику увагу боротьбі зі стихією застосування літніх приміщень приділяє головний архітектор м. Києва, посада якого вимушує прислухатись до нього не тільки архітекторів, що погоджують свої проекти в Головкивархітектурі, але і замовників цих проектів.

Так, розглядаючи проект забудови кварталу по проспекту академіка Палладіна,

в межах вулиць Радгоспної та академіка Доброхотова, що розробив УЦІММ, Сергій В'ячеславович влучно запропонував трошки змінити планувальне рішення секцій, без суттєвої зміни сформованої композиції їх фасадів. Зокрема, була надана пропозиція дещо переробити проект і знайти вже в розроблених секціях місце ще для однієї сходової клітини, яка б могла стати другим для евакуації шляхом. В результаті наших проробок таке місце було знайдене, і як наслідок цього, на фасадах замість відкритих балконів з'явилися їх засклені модифікації, що були виконані в контексті композиційної єдності всієї забудови. Завдяки цим перетворенням, на проспекті академіка Палладіна в недалекому майбутньому з'являться красиві, зручні і "безпечні" 12-23-поверхові будинки, на фасадах яких ніколи вже не з'являться непередбачені проектом будь-які аматорські новоутворення.

Розвиваючи ідею "двох сходових клітин" наприкінці 2001 р., УЦІММ розпочав роботи над створенням цілої серії, так званих, "теплих" 9-поверхових житлових будинків в м. Бровари, Київської області. З метою запобігання організації штучних містків холоду в багатоповерховому житлі, що тепер будується в Броварах, автори проекту повністю відмовились від балконів і лоджій, зосередивши свою увагу над проблемою модернізації сучасної квартири. В порівнянні до будинків, що побудовані в тому ж місті по проектах УЦІММ, або інших організацій в минулих роках, всі квартири, що проектуються сьогодні, мають більш великі за розміром кухні, сушильні камери або шафи, окремі комори для зберігання харчів та інших речей. Крім цих зручностей, "теплі" будинки в м. Бровари після їх здачі в експлуатацію також ніколи не змінять свій зовнішній вигляд, бо на їх фасадах немає жодного літнього приміщення, яке можна було б якимось чином трансформувати.

Наведені приклади з практики УЦІММ певно можуть бути доповнені прикладами з діяльності і інших проектних фірм або організацій. Останнім часом кількість проектів, в яких архітектори з неймовірною винахідливістю "обходять" недосконалість будівельних норм збільшується з кожним місяцем. Не залежно від суворості регламентацій по протипожежній безпеці, де-не-де з'являються багатоповерхові будинки нового покоління. Але, нажаль, появи цих одиночних прикладів ще явно замало.

Для розповсюдження цієї прогресивної тенденції, яка б могла трансформувати основи постсоціалістичного житла, яке залишилось нам в нащадок, треба на Державному рівні зобов'язати всіх від кого це залежить, будувати багатоповерхове житло, тільки "закінченого" вигляду, тобто створити такі умови, які б забезпечували незмінність фасаду після здачі об'єкту в експлуатацію. Після того коли це відбудеться стихія засклення, що зараз заплескує наші міста, нарешті буде приборкана і наступні покоління наших співгромадян в недалекому майбутньому зможуть, без всяких недоречних доповнень, побачити архітектуру житлових будинків, створених на початку третього тисячоліття.

Рис. 1. Зовнішній вигляд забудови кварталу по пр. Академіка Палладіна в межах вул. Радгоспної та Академіка Доброхотова в м. Києві. В проєкті використаний принцип заскління балконів до передачі будинків в експлуатацію. Арх. В. І. Книш (2002 р.)

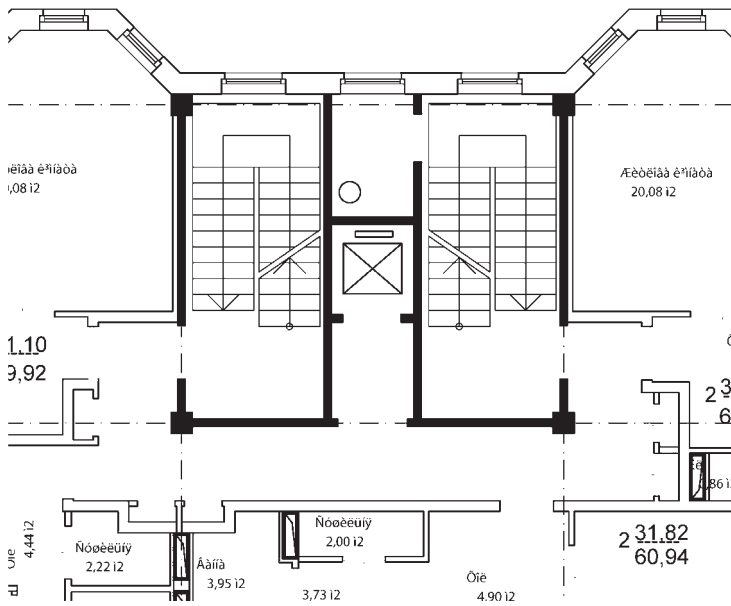

Рис. 2. Фрагмент плану зі сходово-ліфтовим вузлом 9-поверхової блок-секції. Із серії житлових будинків для м. Бровари, Київської області. Арх. В. І. Книш (2002 р.)

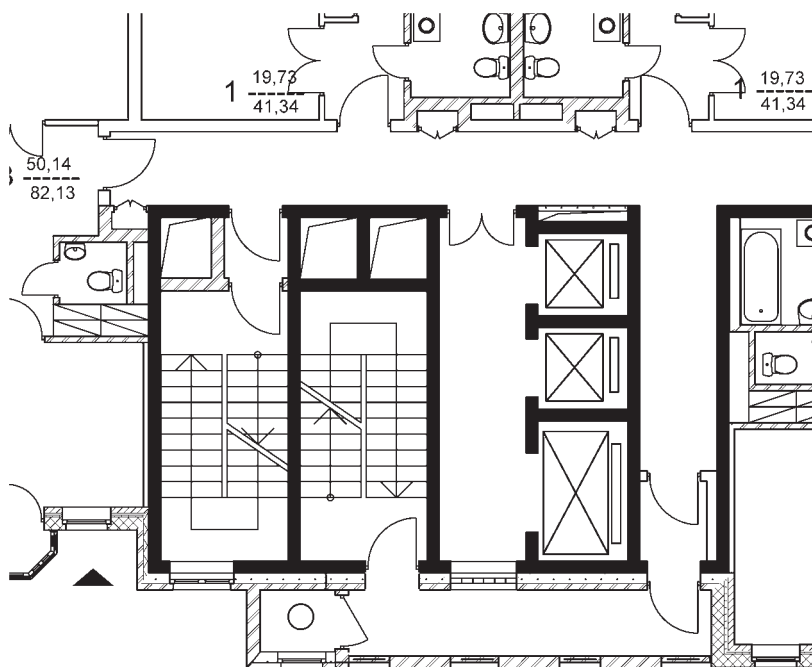

Рис. 3. Фрагмент плану з сходово-ліфтовим вузлом в 23-поверховій блок-секції у житловому будинку 18/30 по пр. Академіка Палладіна в м. Києві. Арх. В. І. Книш (2002 р.)

УДК 727.82

Е. Ю. Руденко

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ АРХИТЕКТУРЫ БИБЛИОТЕК XVII-XVIII ВВ. ЗА РУБЕЖОМ

В этой статье будет затронута не столько история самих монастырских библиотек, сколько способы, которыми они размещались, красота и пластичность архитектуры и т. д., начиная с индивидуальных комнат или их стилистических ассоциаций.

Изучаемая эпоха — время вызревания классовой структуры капитализма в недрах феодальной системы. Новые законы общественной жизни вошли в архитектуру, изменив ее собственные законы развития, ее принципы и формы. Важнейшей материальной предпосылкой решающего сдвига в характере и направлении развития архитектуры западной Европы был промышленный переворот. В едином в общих тенденциях было развитие европейской строительной техники этого периода. Возведение сложных купольных и сводчатых систем в кирпиче и естественном камне, освоение железа в качестве армирующего элемента каменной кладки и так далее. В области техники декора общим было широкое применение новых отделочных материалов, более отвечавших теперь иным декоративным требованиям архитектуры: известковой штукатурки по кирпичу в

фасадах и стуковой* лепки — основного средства пластичной обработки интерьеров.

В XVII — XVIII ст.ст. не только становится всеобщим совершенное владение классическим орденом, но и его принцип творчески модернизируется. Новая эпоха была подлинно временем европейского величия «архитектуры пространств». В эту эпоху был преодолен разрыв между внутренним и внешним пространством в архитектуре. Церковь нуждалась в новых средствах увеличения своего влияния. На первый план выдвигаются дипломатия и педагогика.

Католицизм в начале XVII в. стремился к пышности и эмоциональности архитектурных образов, но ему противопоставляются сдержанные по форме сооружения раннего классицизма. Рациональная система способствовала созданию архитектуры, построенной на закономерностях классического ордера.

Архитектура монастырских библиотек имела свое обаяние. Они восхищали посетителя своей формой, светом, окраской, в более богатых монастырях — обилием архитектурных деталей и украшений. Перемещение средневекового архива в зал стиля барокко, сделало помещение библиотек зрелищным местом. Блестящий с тисненной золотом кожей переплет конкурировал с деталями архитектуры, блеском окрашенных ее элементов или штукатурными работами верхних приделов (потолка).

Двести лет назад было престижно в частных домах иметь собрание «объектов достоинства», включая книги. Редкости искусства — любимое увлечение того времени. Красота архитектуры библиотек служила не только полезности, но и еще декоративной и рекреационной целям. Некоторые монастыри, имеющие

Стук* — гипсовый раствор с добавкой клея.

хорошую финансовую поддержку, заводили специально «гюда» (эту роль выполнял один из монахов), чтобы он мог показать посетителю что и где он может найти.

Почти никакого специального обеспечения на ранних стадиях развития в разработке монастырских ансамблей для библиотек сделано не было. Они хранились выше ризницы (западный пример — Кьюис (Kues), на верхнем этаже часовни (Хисона (Hirsau), или в случае английских, французских монастырей — выше крыла (в верхней части апсиды) церкви, а так же, иногда, в отдельной часовне, подобной главному зданию (церкви). Например, монастырь Св. Андреса в Брунсвике.

С восстановлением и пристройкой многих монастырей, начиная приблизительно с 1680 г., возникли в ходе отдельных периодов монументальные религиозные здания для книжных собраний. Библиотека монахов Св. Желчи в Италии имела греческую надпись над входом «Аптека души», зал в стиле рококо, боковую галерею с ажурными перилами, идущую плавной кривой вокруг зала. Загибающаяся верхняя часть стен с картинами и декоративными штукатурными работами имеет аналог в оформлении пола, в чередовании темного дерева. Изящный стиль рококо.

Каждая монашеская библиотека имеет индивидуальное лицо. Не было двух одинаковых залов. Игра искусства в создании архитектуры библиотечных комнат ставила их число наиболее интересных помещений в монастыре. Они могли иметь плоские верхние приделы (часть стен) или цилиндрические своды, опирающиеся на стены одного яруса, подчеркиваемого рядом книг (как в Страхове, в Теологическом холле. Прага). Или это могли быть два этажа с галереей. Мода на высокий верхний ярус, украшенный большими картинами. Фрески верхнего яруса (стен), декоративная работа алебаstra, перспектива

рядов колонн, балюстрады, распределение скульптур, отдельных или в группах, призваны были сделать библиотеку произведением искусства. Архитекторы и художники создавали в е вропе роскошную обстановку для драгоценного содержания. Даже сами книги подчинялись архитектуре (они включались в организацию и выстраивались на полках в многочисленных рядах, согласно своему цвету).

В Скъюсенриде (Schussenried), Германии входные двери, а так же дверцы книжных ящиков были окрашены, чтобы они походили на ряды книг, в белых переплетах с красными заглавиями. В центре комнат имелись рабочие столы, а так же, в оконных нишах; вместо прежних панелей чтения иногда имелось что-то типа «автоматически восстанавливаемой кафедры», которая состояла из шести-семи мест, размещенных по овалу (библиотека Страхова). Теологический холл был построен еще в 1671 г. и был разработан архитектором Джоханном Домиником Орси. Книжные шкафы изготовлены в 1632 г., но фрески в штукатурке были окрашены в 1721 — 1727 гг. Вызывает большой интерес маленький огражденный решеткой шкаф возле двери, в котором хранились книги, запрещенные церковью. Увеличение книжного собрания, требовало добавочных комнат. При входе в Философский холл (1783 — 1793 гг.) вызывали удивление его габариты: 32 метра длиной, 10 метров шириной и 14 метров высотой. На каждой стороне комнаты — шкафы ореховой древесины такой же высоты как и стены. Они богато украшены резьбой и позолочены. Огромная фреска в стиле рококо живописца Антона Маулберца. Верхняя часть библиотеки как будто тонет в море света и цвета.

В Англии в результате увеличения числа и использования изданий, местами хранения были полки. Книги размещались в книжных ящиках до восьми полок в высоту. Они стояли не напротив стен, как на Континенте, но для них запроектировали место в комнате, где были сформированы маленькие ниши, известные как «места (стоянки) хранения». Они — предшественники современных американских «рабочих кабин». Старые кафедры больше не были способны обеспечивать комфорт в библиотеках. В Италии, (также как и в Украине) эта проблема была частично решена использованием стальных шкафов, которые играли огромную роль в пространственной организации библиотек. В Англии же настольная система переносила дальнейшее развитие. Книги размещались в два ряда выше кафедры и были закреплены стержнями и цепями (цепочечные издания).

Заслуживает внимание библиотека Спасо-Преображенского собора в России. В числе сведений о закупке и переплете рукописей при архимандрите Иосифе есть его распоряжение, касавшееся Спасской библиотеки и преследовавшее охранительные цели. В 1698 г. он повелел подписать все монастырские рукописи и печатные книги [“... повеле аз, чтоб ...вся ризница во всем и книгохранительная надписаны ради будущих родов...”]. В описях нет ее топографического описания, но сама последовательность описания монастырского имущества в описи 1709 г. указывает на ее местонахождение при ризнице. Что же касается местоположения самой ризницы, то оно обозначено в описи так: «У соборной церкви приделана палата спереди от архимандричьих келей казенная, а в ней ризница...». Таким образом, расположение книгохранительницы связывалось не с северной галереей Спасо-Преображенского собора, а с противоположной, южной галереей храма, которая до настоящего времени не сохранилась.

В XVII — XVIII вв. в е вропе епископы были увлечены украшательством архитектуры зданий (помещений). Второй расцвет католицизма пришелся на XVIII ст. и способствовал развитию архитектуры библиотек костелов в западной Украине. Желание достичь

великолепия, показательность, высокопрофессиональное воображение — черты этого периода искусства. Потребность находить новые способы размещения постоянно увеличивающегося числа книг привело к прекрасным группам помещений крупных пропорций, чей блеск был направлен на то, чтобы впечатлять посетителя. Книжные полки охватили стены от пола до верхнего придела (потолка). Центр просторных залов был освобожден для показа редких объектов, математических и физических инструментов и декоративных работ искусства. Место хранения собранных книг было обычно меньше. Часто не существовало никакой разделительной линии между своеобразным музеем, сокровищницей монастыря и библиотекой. Многие отмечали, что в библиотеках Германии книги обычно последние предметы, который замечает посетитель, так много в них художественных и архитектурных оформлений. Например, Ватиканские рукописи были убраны в 46 декорированных и окрашенных книжных шкафов, которые располагались вдоль стен и центральных рядов колонн в Доменико Фонтане двух внушительных залов. Шкафы играли большую роль в организации, но их предназначение было разным.

Высшие художественные достижения церковного барокко Германии принадлежат его позднему периоду, времени “рококо” (30 — 40 гг. XVIII ст.). Характерный зарубежный пример библиотечных помещений в этот период — Центральная библиотека немецкой классики. Многие гости Германии приезжают, чтобы в числе других памятников архитектуры увидеть и эту библиотеку, а так же ее читальный зал в стиле рококо. Часть книжного собрания хранилась в шкафах, расположенных по периметру стен между окнами в городской средневековой башне, как книжный запас. Остальное помещалось в прямоугольном здании, где был и обширный читальный зал. Винтовая лестница посередине с красивыми ажурными перилами.

Большое впечатление производит взаимодействие архитектуры, скульптуры, цвета и света в библиотечном помещении Бенедиктинского монастыря в Эдмонте (Admont) XVIII ст. Величественный зал в 72 метра длиной, 14 метров шириной и 11 метров высотой имеет центральный пролет. Его крыша поддерживается двенадцатью тонкими мраморными пилястрами и примыкающими с обеих сторон двумя крыльями. Верхняя часть стен украшена картинами. Они отражают содержание изданий, которые хранились в изящных книжных шкафах. Поверхности стен выровнены книжными ящиками, содержащими примерно 90 тыс. изданий. Массивные, деревянные ящики отделанные под мрамор стояли в зале, а позже — в вестибюле.

Штукатурные работы, окраска стенового энкера использовались, чтобы украсить главную комнату библиотеки в северном крыле монастыря Polin Jasna Gora (Czestochowa).

Композиционные искания этого периода вели к слиянию пространственных и пластических компонентов интерьера в новое единство. Изменился план церквей. В нем явно проявляется стремление преодолеть во многом связанные с традиционными конструктивно-строительными схемами угловатость и прямолинейность, дающие жесткие членения пространства, и прийти к плавным очертаниям (особенно в середине XVIII ст.).

Подобные библиотеки живут, объединяя старые запасы. Они не просто запечатые архивы. Здесь все собрано, классифицировано, сделано доступным для широкой публики в виде выставок и т. п. В них древнее и современное гармонично смешано. Старые библиотеки все более становятся источником притяжения не только для библиофилов, но и для туристов, художников, архитекторов.

Р. Б. Франків

УКРАЇНСЬКА АРХІТЕКТУРА В “АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНИ” — ДЕСЯТЬ РОКІВ ПІСЛЯ ЗНИКНЕННЯ

Минув вже десяток років як передчасно покинула цей світ “Архітектура України” — журнал, який створювався на зміну УРСР-івській “Архітектурі Радянської України”. На відміну від останньої, ідеологією котрої було формування уніфікованої радянської людини і культури на безмежних просторах 1/6 поверхні суші, “Архітектура України” задумувалась “як осередок відродження української культури, архітектури, національної духовності” [1]. Але коли журнал занепав, разом з ним осиротілим залишилося питання про “українську” архітектуру в архітектурі України, якому відводилося значне місце на його сторінках. Нова комерційна періодика, яка поділила спадщину померлої, свою увагу приділяла в основному промоутерству красномовності і дотепнодумству редакторів та їх знайомих, опису поїздок до теплих і відносно дешевих країн, де (треба не забути, що це головне) є багато архітектурних пам’яток та реклами доступних за ціною і менталітетом будівельних матеріалів.

Осиротіле питання також пробувало недовго. Після спроб знайти притулок на обідньому регіональному рівні, де за старою звичкою займались переважно звітами про виконану роботу, воно зовсім зникло і впродовж тривалого часу вважалося пропалим безвісті.

Проте поступово підходячи до 10-го ювілею розвалу старого радянського устрою, багато ділянок життя в Україні, в тому числі і соціо-культурного порядку, почали так чи інакше переживати свою нову приналежність. Кінематограф, після космополітичних серіалів про бізнесменів та злочинців з умовної пострадянської країни, на початку 2000-х випустив перші “українські блок-бастери”. В рамках так званого “поетичного кіно” історичного змісту, московський виставковець і політтехнолог Марат Гельман, для року України в Росії вінайшов декілька художників сучасного українського живопису. Мало сумнівів залишилось і щодо питання про існування сучасної української літератури.

На цьому фоні, головний редактор загальнонаціонального архітектурного журналу “А.С.С.” Б. Єрофалов говорить про те, що про сучасну українську архітектуру він нічого сказати не може бо її “в Україні немає” [2]. Одним словом, здається все майже так, як зазначив один заїжджий спостерігач теперішнього будівельного буму в Києві М. Малінін: “Україна мучиться з національною ідентифікацією, знаходячи себе то в літературі (Ю. Андрухович), то в музиці (“Воплі Відоплясова”), то в пиві (“Оболонь”) але тільки не в архітектурі” [3]. Політологи кажуть що після 12-ти років існування нової держави суспільство вже психологічно налаштовується на те що ця держава буде існувати завжди [4]. Отже можна сказати, що процес нової ідентифікації якщо і далекий до свого цілковитого завершення, то принаймні якийсь з його етапів все таки можна досягнути.

У більшості постколоніальних країн, що отримали незалежність, характерною є підкреслена артикуляція своєї індивідуальності, особлива увага до національного і традиційного. Звичайно у порівнянні з такими державами, як наприклад Мексика, де подібний процес тривав більше сотні років [5], досвід України відносно невеликий,

проте, належний рівень архітектурної аналітики, критики і професійного письменства, може дати шанс зробити цей шлях значно коротшим за “мексиканський”. В цьому сенсі, зараз, коли питання національної ідентифікації переживає нове відродження [6], видається доцільною систематизація того досвіду який вже був накопичений у цьому напрямку в період 1990-х.

Що ж являла собою нова національна ідентифікація пострадянського періоду в Україні, вихідним пунктом якої, виходячи з етимології, образно можна вважати одну з фігур відомого фонтану “15 дівчат” на московській Виставці досягнень народного господарства? Можна твердити, що вона існувала принаймні у вигляді дискусії про неї на сторінках “Архітектури України” ще за часів її існування.

Надбання полеміки про принципи досягнення індивідуальності (“української архітектури”) в «Архітектурі України» можна розмежувати в три основні напрямки, які за концептуальними підходами можна приблизно назвати: *критичним регіоналізмом, пошуком геометричних закономірностей і географічно-кліматичним.*

Критичний регіоналізм, як визначення пов’язане з ім’ям Кеннета Фремптона, і близький до так званої неовернакуляру — поняття популяризоване Чарлзом Дженксом з одночасним визначенням його як ознаки ідеологічної невизначеності, бідності і відсутності чітких орієнтирів. Тим не менше саме цей напрямок, своїми похилими дахами, крупними деталями і “гуманною цеглою” [7] підкорив серця далеких від Чарлза Дженкса широких мас простого населення України особливо в обставинах де спостерігаються великі впливи першого покоління переселенців з провінції. Критично-регіоналістичний напрямок в “Архітектурі України” проте, виглядає багатограннішим ніж західний і це, мабуть, пов’язане з тим що для пострадянського соціуму елементи вернакуляру, висловлюючись лексикою мови постмодернізму, несли в собі набагато більше кодів ніж це могло бути на Заході.

Тодішній дозований радянський вернакуляр загнаний в рамки регіоналізму, в бурхливі часи політичних змін і національного відродження на межі 80–90-х почали трактувати “як художній символ національної самосвідомості, яка народжується”, правильність чого підтверджувалась тим “що в будинках райкомів і обкомів ніколи не застосовувались форми народної архітектури, в чому, очевидно, виявилось негативне ставлення офіційної ідеології до так званої національної обмеженості” [8]. Крім цього ексклюзивно ранньо-пострадянського коду, на користь даного напрямку зіграла і вистраждана можливість покінчити з “нормативізмом і нігілізмом”, яка часто йшла поруч з ідеалізацією історичної спадщини [9]. Ранньо-пострадянський архітектор звільнившись від необхід-

і вираховувати якість споруди за псевдоформулами типу $K_T = (x_1 k_1 + x_2 k_2 + \dots + x_n k_n) : \sum_{i=1}^n k_i$ [10] почав нарешті міряти якість критеріями художньої виразності яка тоді жила здебільшого в історичній та народній спадщині минулого. Постмодерністське слово “неовернакуляр” для визначення регіоналізму в архітектурі України зламу 80-х–90-х не випадкове. В рамках згаданої дискусії простежується тенденція покладати надії на регіоналізм як форму зародження і майбутнього розвитку сучасного українського постмодернізму [8], індивідуальність якого бачилася не лише у індивідуальності місцевих кодів, але і в символічному виразі краху тоталітаризму [11]. Важливо відзначити, що в “Архітектурі України” початку 90-х регіоналізм не сприймався як остаточне явище. Відклавши “на потім” розгляд спроб “облагородити” його постмодернізмом, треба сказати

що регіоналізм бачився, в першу чергу, як “сприятливий час для розвитку української архітектури, коли в лоні регіональних архітектурних шкіл України з’явиться архітектура, яка буде синтезувати в собі найновіші досягнення, кращі дбайливо вивчені традиції спадщини кожного регіону чи міста, уподобання їх мешканців” [11].

Другим напрямком, що також отримав своє вираження в “Архітектурі України” є пошук *геометричних закономірностей*. На відміну від попереднього напрямку, пошук геометричних законів не має таких проблем із сприйняттям в професійних архітектурних колах, тим більше що до її створення приклали руку такі люди як Вітрувій та Леонардо да Вінчі [12]. Для пересічного споживача архітектурного продукту, який в принципі нічого не мав проти геометричної абстракції, вона все ж не являла собою особливого інтересу, і вважалася особистою творчою справою архітектора, а пропорційні аналізи і діаграми скоріше нагадували магічні знаки, доступні лише розумові втаємничених. Це, в певному сенсі гарантувало цьому напрямку певну “професійну чистоту”, наголос на вигідній перевазі якої над прямолінійним і компромісним неовернакуляром став і донині золотим правилом прихильників геометричних закономірностей [13], серед яких і відомий українсько-канадський архітектор Радослав Жук, який бачив залежність індивідуальності “не від певних стилістичних елементів, таких як візантійська арка, або барокова баня, а швидше від більш абстрактних і основних компонентів будівлі, як то, ритм, пропорція, масштаб, що визначають співвідношення простору, маси і площини” [14].

В “Архітектурі України” на початку 90-х було намічено досить широкий діапазон використання геометричних абстракцій, від окремого будинку, де вона бачилася, зокрема, “як характерне співвідношення масивного даху до розміру стін, що мають контрастне забарвлення” [15], через церковну архітектуру в якій Радослав Жук розробив цілісну концепцію “українських пропорцій”, до містобудівного масштабу. Геометрична абстракція в містобудуванні, що мала б надати йому індивідуальних рис — це “переживання і осмислення простору” в якому “слід шукати найглибші архетипи національної культури”, серед яких виділяються “пірамідальна ієрархічність при значній композиційній свободі, ... бокові перспективи, річкові фасади, зони кругового огляду”, головна ідея виникає “не з “паперу”, а як рівнодіюча життєвих процесів” [16].

Важливою рисою такого напрямку в досягненні індивідуального характеру архітектури, відзначалася і створена пошуком геометричних закономірностей повна свобода в засобах артикуляції, що в свою чергу також можна вважати характерною рисою української архітектури, яка в своєму історичному розвитку увібрала в себе найрізноманітніші віяння як з Заходу так і зі Сходу, і далі в майбутньому “незважаючи на запровадження цілком нових конфігурацій в плані, архітектурних елементах, методів будівництва й будівельних матеріалів, українська ідентичність в архітектурі пануватиме й далі, якщо збережеться й житиме характерна для неї структура ритмічних співвідношень” [11].

Дуже близьким до попереднього, очевидно з огляду на їх спільні еволюційні корені є напрямком, який можна назвати *географічно-кліматичним*. Можна навіть сказати, що в певному сенсі, географічно-кліматична обумовленість є більш раннім еволюційним етапом від якого і виник сам предмет геометричної абстракції. Спроби знайти причини індивідуального в специфіці (“індивідуальності”) клімату і природи також не нові, і в своєму розвитку стосувались не тільки неживих предметів але і живих істот, в тому числі людей, етнічних груп і цілих народів. Проте в період 90-х у пошуках архітектурної індивідуальності, зокрема в “Архітектурі України”, звучання цього напрямку ледь помітне

і сприймається скоріше інтуїтивно. Це свого роду констатація першопричин, відповіді на які “несуть досвід органічного врахування природи, клімату і життя” [8]. Ідея в основному така: якщо якийсь суспільно-культурне середовище, в силу історичних причин було асимільоване і включене в склад іншого, то принаймні природно- кліматичні умови, які ще ніхто не може змінити завжди залишаться гарантованим ресурсом для черпання індивідуальних рис. Ці риси можна назвати явищем спонтанним і природним, такими що з’являються на підсвідомому рівні і не залежать від якихось теоретичних обґрунтувань та ідеологічного контексту (прикладом чого може бути народна архітектура). “Довголітнє перебування в конкретному географічному просторі, в певних кліматичних умовах виробили свої спадкоємні засади організації людського спілкування та образотворчого мислення” [17]. Даний напрямок, також перегукується з розробками тих хто займається темою архітектурної екології [18].

Саме такими напрямками, можна, в основному характеризувати головні пошуки індивідуальності української архітектури, генеровані “Архітектурою України” на початку 90-х, на чому і завершилися, як вже було сказано раніше, досягнення в цій царині. Проте, зараз можна задатися ще одним питанням — чи можна, хоча б гіпотетично, уявити, яким міг би бути подальший розвиток даних пошуків, принаймні, якби не передчасне зникнення “Архітектури України”? Тут варто відзначити, що не дивлячись на своє короткочасне життя, на сторінках згаданого видання, можна віднайти і певні симптоми для відповіді на нього. Цілком ймовірно, що етап формопошукових напрямків мав би змінитися етапом більш загального дослідження феномену індивідуальності і її, в певному сенсі, діалектичної природи в контексті “української” архітектури. В статті, присвяченій взагалі то архітектурній спадщині, її автори Ю. Лосицький та Т. Власова, проте знаходять місце і для такого симптоматичного узагальнення, яке пропонує “зараз, коли... постає питання про національну українську архітектуру... можливо, доцільніше розглядати розвиток європейської архітектури, як єдиний процес, у якому національні відмінності та державні кордони не мали б принципового значення” [11].

Справді, якщо далі розвинути цю тему, то можна дійти до парадоксальної закономірності: ті стилі які зараз асоціюються в нас як “українські”, тобто візантійський (або давньоруський) та українське бароко, виявляють цілком сторонню їх генеологію. Візантинізм в 988 році був привнесений з країни з якою населення України знаходилося в стані перманентної війни більше сотні років, здійснивши десять морських і сухопутних походів, причому останній вже після прийняття християнства [19]. Перша знакова будівля візантинізму — Десятинна церква, була збудована грецькими будівничими, а про її спільність з попередніми місцевими традиціями свідчить той факт, що вона, як твердить А. Комеч, була копією Фароської церкви в Константинополі [20]. Історичне коріння бароко лежить в надрах католицької церкви, де воно спочатку розвивалось під егідою римського папи і церковних конгрегацій [21], а в Україні стало символом часу козаків, які, в силу різних причин, проти цієї сили і боролися [22]. Прославлена п’ятигривневою купорою церква Богдана Хмельницького в Суботові, для більшості, здається нічим іншим крім українського бароко ніколи і не була, але для тих, хто трохи знає історію архітектури ясно, що вона скоріше споріднена із зально-базилікальною побудовою римо-католицьких храмів, ніж з, утвердженою вже тоді як українська, візантійською схемою. Більше того, бароковий фасад в стилі Іль-Джезу, був відомим символом езуїтського ордену, ставлення до якого української козацько-селянської маси

тих часів було відомо яким.

З цих, вищенаведених, парадоксів історії української архітектури видно, що засади чисто формотворчого характеру, важко назвати вирішальними при артикуляції індивідуальності, так само як важко собі уявити що хтось в Польщі може назвати церкву яку побудував Богдан Хмельницький і де його поховали — польською чи латинською архітектурою. Тут можна сказати, що на перший план виходять просто ті архітектурні форми, які пов'язані з періодами вираження в тій чи іншій формі української державності, про що зокрема згадують і Ю. Лосицький і Т. Власов [11], існування якої було достатньо, щоб будь-яка архітектура, навіть раніше сама далека і чужа ставала “українською” і в часи втрати цієї державності перетворювалася, на елемент утримання цієї ідентифікації, як це було в архітектурі українського модерну/сецесії, або в творах Дмитра Дяченка [23]. З огляду на це, повертаючись в часи теперішні, можна стверджувати, що все що побудоване в Україні після 1991-го буде вважатися “українською архітектурою”, навіть якщо це мечеть в Одесі, чи така ж цибулевидна церква стилю “святої Русі” в Донбасі, харківський конструктивізм, чи дніпропетровський постмодернізм.

Отже, ми опинилися перед черговою дилемою — з одного боку, в зв'язку з черговим проявом державності, після 1991-го року, з індивідуальністю, виходячи з вищенаведених міркувань, все мало б бути в порядку, з іншого ми знаходимо що “проблема національної специфіки архітектури, а тим більше містобудування, в українській науці навіть не поставлена” [16].

Таким чином, можна сказати, що теоретичний досвід на тему пошуків національного в українській архітектурі, який ми отримали завдяки існуванню видання “Архітектурі України”, носить переважно морфологічний характер і залишає не до кінця висвітленими ті аспекти, котрі стосуються зв'язку генези морфологічних проявів архітектури з культурно-цивілізаційною ідентифікацією. Це стає більш зрозумілим, якщо порівняти відомі висловлювання “ви скажіть що ми будемо і я побудую”, яке належить прем'єр-міністрові Л. Кучмі і відноситься до початку 1990-х, і висловлювання того ж політика тільки в якості Президента на початку 2000-х — “Україну ми вже створили, залишається створити українців”.

З огляду на це можна сказати, що в умовах 90-х, процеси національної ідентифікації були актуалізовані але не вирішені, повернення чи творення по-новому Україною власною моделі культурно-цивілізаційної тотожності і співвіднесення відносно неї себе з іншими країнами і середовищами виявилось відсунутим принаймні на десятиліття, так що навіть при умові існування чогось на зразок дискусії на цю тему в “Архітектурі України”, можна висловити сумнів про ефективне вирішення цієї проблеми.

Журнал “А.С.С.” називає характерний для пострадянських 1990-х років стан “невідомо звідки і невідомо куди” [24] “квінтесенцією пост-модерну”, але очевидно, що носії цієї “квінтесенції” онтологічно відмінні від своїх західних сучасників, для яких характерна втеча в навмисно гедоністсько-несерйозну культуру, адепти якої, проте, і далі ще сповідують певні ціннісні пріоритети, хоча, як казав основоположник теорії масового суспільства філософ Х. Ортега-і-Гассет, “вже не так і начебто з іншої дистанції” [25]. У випадку з пострадянською Україною, як і з багатьма іншими колишніми республіками СРСР це відмінні за змістом, симптоматичні потреби соціуму, який знаходиться в пошуках основних світоглядних моделей, от і дивується Євгеній Асс із Москви, звідки ж взялися “якісь фасоночки такі сякі, ... всі ці побрякушки” [26]. Їх походження пов'язане

навіпаки із надміром штучності, майже міфологічності утвореного середовищем, що 70 років жило комуністичними міражами і тепер опинилось в стані дезорієнтації так званого “перехідного періоду”. Тут потрібні серйозні буттєві символи, тому завдання досягнення “європейського рівня” [27], принаймні в Україні, виявились далекими від іронічних маніпуляцій вихідних зразків.

Повертаючись до питання про імовірні процеси у просторі науково-теоретичного зацікавлення “національним стилем”, що створювався колись “Архітектурою України”, то з огляду на згадані закономірності культурно-історичного розвитку України, можна сказати, що в разі існування подібної можливості зараз, ми напевно б прийшли до констатації певного збігу передумов відсутніх на початку 1990-х, але більш-менш осяжних тепер, наявність яких додає нових можливостей. Сумарний результат соціальних і геополітичних процесів, знову привів до актуалізації поєднання двох ідентичностей — власне української і європейської, що пов’язане з контекстом, утвореним деклараціями політичного керівництва про стратегічний курс на європейську та євро-атлантичну інтеграцію, навіть незалежно від можливостей його реальної здійсненості.

Тому цілком імовірно, що підходимо шляхом для “національного стилю” в Україні, на нинішній час є наголос саме на такій подвійній “європейсько-українській” генеалогії, як національна. Це, приміром, може бути щось на зразок згадки про те, що архетипічні національні кліше архітектури українського бароко, котрі, як показував у своїй статті “Ритмічні особливості української церковної архітектури”, згадуваний архітектор Радослав Жук є паралельними до італійських зразків [12], в той час, як наприклад, архетип російської архітектури собор Василя Блаженого, це аналог зруйнованої Іваном Грозним у XVI столітті мечеті в Казані, що було проілюстровано в журналі “Архитектура и строительство” разом із “Тезами з відродження національної самобутності в архітектурі малочисельних народів Росії” [28]. В цьому зв’язку, навіть такі процеси, як наприклад оголошене першим заступником міського голови Одеси В. П’ятовим бажання зробити зі свого міста “подобу Заходу” [29], виглядають не зовсім чужими “національному стилю” України.

Зважаючи на це, для питання про національну специфіку архітектури в Україні, суттєвими видається феномен нової ідентифікації, яка рано чи пізно, приведе до прагнення творчого самоствердження в її рамках, що поставить її на рівень вищих вимог від теперішньої, переважно копіювальної індивідуальності, що зараз, в основному, оперує нескромпроментованою історичністю та ідеалізацією Заходу. В таких обставинах пошук “національного” буде збалансованим з автентичною сутністю ціннісної та ідейної трансляції [30], а не лише морфологічних узвичаєнь на зразок “шпичастих” гуцульських дашків, шестигранних полтавських вікон або навіть закономірностей пропорцій, які виступаючи в ролі ексклюзивних передавачів “національного”, що в такій ролі, принципово не застосовні в капіталізованих умовах, в яких пріоритет на обмеження свободи творчості перейшов до рук, бажань і грошей замовника.

Такими є результати дискусії розпочатої в “Архітектурі України” на початку 90-х та гіпотетична реконструкція її продовження. Попередниця “АУ” — “Архітектура Радянської України”, що з’явилася в Києві в 30-х, природно прожила своє життя, починала боротьбою з “троцькістсько-бухарінськими агентами” [31] і захлинулася в фінальних сценах горбачовської перебудови. “Архітектура України” теж ніби природно починала, в чому ж причини її “неприродної” смерті? Можливо не вистачило менеджерського хи-

сту, можливо “АУ” була лише останньою формою відмирання “Архітектури Радянської України”, а може “АУ” виконала свою місію в перехідний період, щоб передати естафету новим комерційним виданням. Однак, на нинішній час, українська архітектурна думка немає чогось подібного — загальноновизнаної трибуни, де б краці уми могли піднімати і обговорювати “фундаментальні” теми як це було на початку 90-х. Проте, все ж, цілком можливо, що незавершена дискусія про українську архітектуру, що доносить з не такого вже далекого минулого до нас “АУ”, десь таки буде продовжена, якщо не теоретично то практично, буде доведена до кінця і дасть можливість наведеним вище міркуванням стати її частиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпара І. Вступ до 1-го номера “Архітектура України”// Архітектура України. — 1991. — № 1. — С. 1.
2. Ерофалов Б. Современная архитектура Киева: другое// А.С.С. — 2000. — № 6. — С. 13.
3. Малинин Н. Постмодернизм на хуторе близ Диканьки// Архитектура и Престиж. — 1999. — № 3 (11). — С. 24.
4. Незалежна Україна в системі міжнародних зв'язків: навчальний посібник. — 2-е видання. — Львів: Військовий інститут, 2000. — С. 19.
5. Страны и народы: В 20 т. Америка. Общий обзор Латинской Америки. Средняя Америка / Редкол.; отв. ред. В. В. Вольский, Я. Г. Машбиц и др. — М.: Мысль, 1981. — 335 с.
6. Национальный стиль или какая в Украине архитектура// А.С.С. — 2001. — № 1. — С. 38-39.
7. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма: пер. с англ. — М.: Стройиздат, 1985. — 136 с.
8. Проценко Б., С'єдін О. За фасадом професії// Архітектура України. — 1991. — № 1. — С. 20-21.
9. Логвин Г. Подолати синдром нігілізму// Архітектура України. — 1991. — № 1. — С. 36.
10. Лункевич Н. М., Сивов А. Н. Метод определения материального стимулирования повышения качества объектов строительства// Жилищное строительство. — 1990. — № 1. — С. 10.
11. Лосицький Ю., Власов Т. Про архітектурно-історичну спадщину// Архітектура України. — 1992. — № 1. — С. 16-18.
12. Жук Р. Ритмічні особливості української церковної архітектури// Пам'ятки України. -1991. — № 4. — С. 39-45.
13. Фаянс А. Львів. Захід: навколо традиції — I// А.С.С. — 2001. — № 1. — С. 19.
14. Жук Р. Індивідуальність, традиції, середовище// Архітектура України. — 1991. — № 1. — С. 31-32.
15. Маженна Н., Омель'яненко М., Добровольський Л. Сучасне житло і народні традиції// Архітектура України. — 1991. — № 4. — С. 36-37.
16. Вечерський В. Криза національної містобудівельної культури// Архітектура України. — 1991. — № 4. — С. 40-43.
17. Підлісний З. Деякі думки щодо засад розвитку архітектури// Архітектурний вісник. — 1997. — № 1. — С. 4.
18. Казаков Г. Архітектурна екологія. — Львів: ДУ “ЛП”, 1998. — 25 с.
19. Брайчевський М. Конспект історії України. Київська Русь// Старожитності. — 1991. — № 6. — С. 6.
20. Комеч А. И. Древнерусское зодчество конца X- начала XII вв.: Византийское наследие и становление самостоятельной традиции. — М.: Наука, 1987. — 317 с.
21. Михайлов Б. П. Архитектура барокко// Всеобщая история архитектуры. — М., 1963. — Т.

2. — С. 80.
22. *Брайчевський М.* Конспект історії України. Козацтво // Старожитності. — 1991. — № 11. — С. 11.
23. *Чепелик В.* Лицар слави і недолі // Україна. — 1991. — № 1. — С. 10-12.
24. Що таке пост-модернізм // А.С.С. — 2000. — № 4. — С. 7.
25. *Ортега-і-Гассет Х.* Нові симптоми // Зарубіжна філософія ХХ ст.: Кн. 6. — К.: Довіра, 1993. — С. 156.
26. *Асс Е.* О разном-1 // А.С.С. — 1996. — № 2. — С. 8-9.
27. *Каменцик В.* Львівський палац мистецтв // Архітектурний вісник. — 1997. — № 1. — С. 21.
28. Тезиси платформи по возродженію національної самобитності в архітектурі малочисленних народів Росії // Архітектура и строительство. — 1992. — № 2. — С. 15.
29. *Пятов В.* Одесса — перекресток мнень // А.С.С. — 2000. — № 1. — С. 25.
30. *Асеев Ю. С.* Архітектура // УРе. — 2-е вид. — К., 1977. — Т. 1. — С. 267.
31. *Педан Ю.* Доба і слово // Архітектура України. — 1991. — № 1. — С. 2.

УДК 72.01

Н. О. Дмитрик

СИНТЕЗ ПРОШЛОГО И НАСТОЯЩЕГО В СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЕ

(на примере гимназии “Ангела-Меричи”, г. Трир, Германия)

В 1981 году здание католической гимназии “Ангела-Меричи” для девочек, расположенное в немецком городе Трире, было удостоено медали от европейской организации “е вропа-Ностра”, которая присуждает свои награды архитектурным объектам, являющимся удачными примерами соединения современной архитектуры с архитектурно-историческим наследием. Эта организация была основана в 1978 году в г. Париже и проводит свои конкурсы ежегодно.

Гимназия располагается на юге старой части города Трира, на углу улиц Ной и Герман (рис.1). Этот участок был заселен еще во времена римлян.

В 13 в. на этом месте возник женский монастырь им. Св. Германа. Двумя столетиями позже здесь поселилось братство “Goldene Priester”. Им была основана школа для подготовки молодых людей к обучению в новооснованном трирском университете.

Во 2-й половине 16 в. братство пришло в упадок и в 1570 году монастырь заселили монахи францисканского ордена.

В 1738-1768 гг. они осуществили постройку нового монастыря и кирхи в стиле барокко, используя для кирхи фундаменты ее раннеготической предшественницы. Эти строения, с внесенными позже изменениями, сохранились до 1944 года (рис. 2). Прежде чем перейти к анализу здания гимназии, хотелось бы подробнее остановиться на описании монастыря.

Монастырский храм имел один продольный неф 43,60 м длиной и 10,20 м шириной. Хор возвышался над основным залом на несколько ступенек и завершался трехгранной в плане апсидой с главным алтарем. Храм перекрывался шестью крестовыми сводами, с шагом 6,2 м. Боковые стены членились широкими пилястрами (рис. 3, 4). Здание

монастыря примыкало к храму с южной стороны; оно имело четыре секции, которые группировались вокруг монастырского двора с крестовой галереей и частично вокруг дополнительного внутреннего дворика. Здания — двухэтажные с мансардной кровлей.

Главный фасад кирхи имел три вертикальные оси — центральную с полуциркульным порталом и две боковые — и венчался изогнутым трехгранным фронтоном. Массивные рустифицированные пилястры, разделяющие фасадные оси, украшались в месте капителей плоскими орнаментами в виде перевернутых колоколов. Полуциркульный портал обрамляли выступающие под углом к зданию полуколонны. На них опирались архитрав, фриз и венчающий их карниз. Над карнизом располагалась ниша с фигурой Св. Марии; еще выше — картуш с голубем. В качестве боковых обрамлений ниши служили, изгибающиеся книзу пилястры; на их капителях возвышались декоративные вазы. Между нишей и карнизом фасада располагалось прямоугольное окно с полуциркульным завершением.

Рис. 1. План старой части города Трира:
 1. гимназия "Ангела-Меричи"
 2. трирский кафедральный собор
 3. кирха бив. монастыря Св. Максимиана
 12. развалины римских терм
 13. «черные ворота» (рим.)

Рис. 2. Западный фасад кирхи и монастыря Св. Германа, фотофиксация 1938 г.

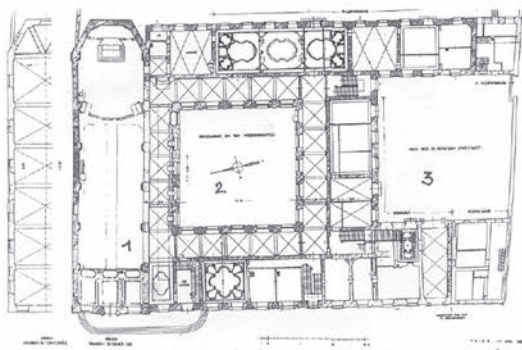

Рис. 3. План 1-го этажа бывшего монастыря Св. Германа, 1938 г.

1. Кирха; 2. Монастырский крестовый двор;
 3. Дополнительный дворик

Рис. 4. Интерьер кирхи Св. Германа / Св. Гервазиуса, 1938 г.

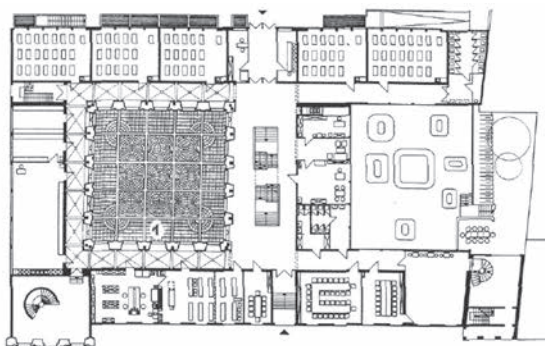

Рис. 5. План 1-го этажа гимназии: 1. Аула – бывший монастырский двор

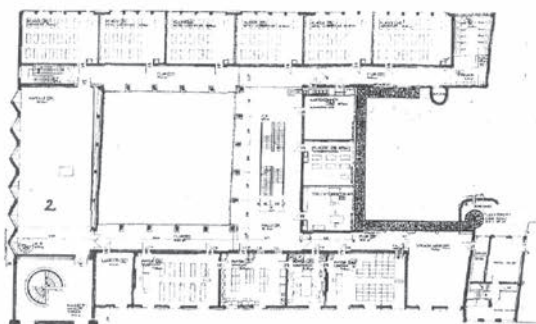

Рис. 6. План 2-го этажа гимназии: 2. Капелла

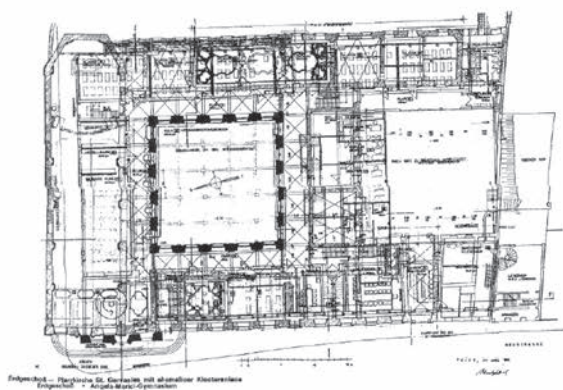

Рис. 7. Совмещенные два плана: План 1-го этажа бывшего монастыря
Св. Германа и план 1-го этажа гимназии

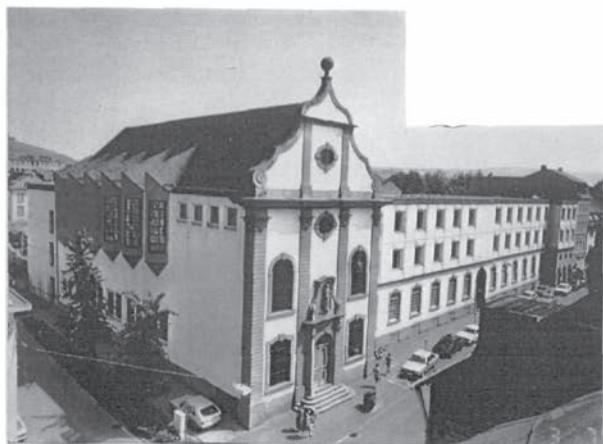

Рис. 8. Гимназия, вид с северо-запада

Рис. 9. Открытка с видом на разрушенную кирху, приблизительно 1945 г.

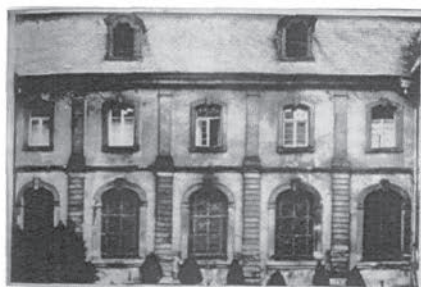

Рис. 10. Фасад, выходящий в сторону крестового двора, 1938 г.

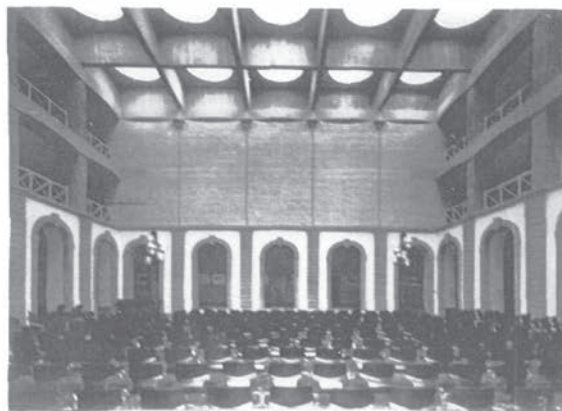

Рис. 11. Аула, вид с юга-запада

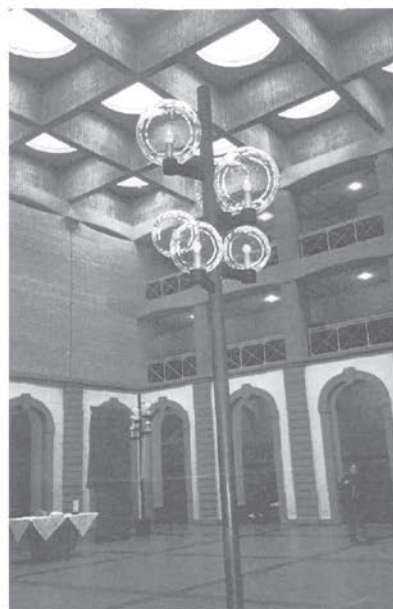

Рис. 12. Аула, вид с запада

Боковые оси фасада составляли, расположенные друг над другом, окна. Эти окна располагались ниже, чем окно центральной оси (с порталом) и тем самым создавался некий подъем к середине.

Эта треугольная композиция повторяется и во фронтоне. Его боковые каменные обрамления закручивались книзу в валюты и, дважды изгибаясь кверху, пересекались в месте конька, где располагался каменный крест. Среднюю часть фронтона занимало овальное окно, обрамленное двумя лицами. Фронтон делился карнизом на две части.

В 1794 году Трир был оккупирован французской революционной армией, семь лет спустя произошла секуляризация, затронувшая практически все монастыри Трира, и монахи францисканского ордена не были исключением.

В 1803 году монастырские постройки были переданы церковному приходу Св. Гервазиуса / Св. Протазиуса. Здания использовались теперь в несколько новых целях и поэтому подверглись некоторым изменениям в планировке и в структуре фасадов. Например, маленькая звонница, выступающая когда-то из восточной части церковной кровли, была снесена и вместо нее возникла новая, в западной части. На портале главного фасада возникли фигуры Св. Гервазиуса и Св. Протазиуса.

Первоначально однонефный храм получил боковой неф за счет привлечения прилегающего к нему северного флигеля крестовой галереи. В этой связи галерея была остеклена (рис. 10). В остальных секциях расположились квартиры священнослужителей и приходская школа.

В конце Второй мировой войны, в 1944 году, старая часть города Трир подверглась бомбардировкам. Одна из бомб попала на улицу Герман, церковь была практически уничтожена, здание монастыря частично повреждено (рис. 9).

В местной газете “Trierischer Volksfreund“ за период с 1949 по 1967 гг. то и дело встречаются статьи об аварийном состоянии монастыря и споры о его будущем. Периодически проводимые работы по укреплению главного фасада кирхи не предотвращали его разрушения. Имели место также жалобы жителей близлежащих улиц, иногда даже с требованиями снести руины, представляющие опасность для пешеходов.

После многочисленных споров было принято решение сохранить более чем на половину уцелевший фасад кирхи с фронтоном. Однако, в 1951 году, церковный приход Св. Гервазиуса был распущен, епископство отказалось от строительства церкви на этом месте. Подыскивалось новое применение руинам. Было разработано несколько предложений, которые все же отклонялись, или по финансовым причинам, или из-за неподходящей концепции.

И лишь в 1967 году было принято окончательное решение. Епископ Трира постановляет построить здесь католическую гимназию для девочек.

Проектирование осуществляет главный отдел строительства и искусства епископского Генералвикариата под руководством архитектора Алоиса Пайца.

Перед архитектором стояла интересная и непростая задача. С одной стороны, предстояло проектирование совершенно нового здания с новым назначением, с другой стороны, в это “новое” должны быть интегрированы сохранившиеся части “старого”. Новая концепция должна быть адекватной старой в масштабе, материале и качестве. Таковыми были исходные данные к проектированию.

Следует заметить, что еще в 1964 году было принято решение о расширении улицы Герман.

Поэтому к началу строительства сохранившаяся часть фасада была разобрана, а затем реконструирована с дополнением разобранных частей, но уже не на том же самом месте, а в 5 м южнее от него и на 1 м западнее в сторону улицы Ной. Последнее было

задумкой архитектора (рис. 7).

В остальном новое здание перенимает структуру своего предшественника (рис. 5, 6). Новая школа имеет два узла. Первый узел — это монастырский крестовый двор, сегодня коммуникационный центр школы в виде атриума.

Другой — бывший дополнительный дворик — сегодня малый школьный двор.

Вокруг этих двух узлов группируются западная, восточная и южная секции с классными и функциональными помещениями. Эти секции трехэтажные и имеют плоскую кровлю. Возвышающаяся над ними северная секция, западным фасадом которой является реконструированный фасад кирхи, имеет скатную кровлю. Запроектированная в уровне 2-го и 3-го этажа капелла восстановила церковную функцию фасада. В этой секции располагаются также административные помещения в уровне 1-го этажа и комната для музицирования в уровне 3-го.

Главный фасад школы (к улице Ной) состоит из двух выступающих по бокам частей — реконструированного барочного фасада с одной стороны и так называемого ризалита с другой — и соединяющей их вытянутой средней части (рис. 8).

Во время реконструкции барочный фасад претерпел изменения в своей структуре:

- первоначально широкая парадная лестница сузилась на ширину портала;
- исчезли фигуры Св. Протазиуса / Св. Гервазиуса, картуш и две вазы над нишей;
- на месте полуциркульного окна, между нишей и порталом, возникло овальное окно, идентичное окну фронтона;
- крест в месте конька заменен шаром;
- отказ от реконструкции колокольни.

Средняя часть фасада — западная секция школы — трехэтажная, причем высота последнего этажа совпадает с высотой карниза церковного фасада. Эта часть делится на 13 вертикальных осей, причем 7-я ось с порталом (главный вход в школу) является серединой этой части и всего фасада в целом. Первый этаж выполнен в стиле необарокко и отделяется от верхней части фасада карнизом. Верхние этажи выполнены в стиле 70-х годов с попыткой подчеркнуть оконные проемы методом западающих и выступающих на фасаде плоскостей.

Ризалит имеет три вертикальные оси. Первый этаж выполнен в виде аркады, в верхней части которой расположен ряд овальных отверстий. Аркада отделена от верхних двух этажей продолжающимся со средней части карнизом. Верхние этажи идентичны верхним этажам средней части.

Цветовое решение этой стороны здания ориентировано на красный песчаник и белую штукатурку барочного фасада (ризалит, необарочный этаж) и светло-серый, подчеркивающий бетон (верхние два этажа 2-ой и 3-ей частей).

Восточный фасад выполнен в стиле идентичном верхним этажам западного фасада и не указывает на взаимосвязь с историческим фасадом.

Северный фасад в сторону улицы Герман состоит из двух частей. Первая часть является северной стороной западной секции школы и члениится структурными элементами из бетона. Другая часть, примыкающая к барочному фронтону, несет скатную крышу северной секции и является своеобразным продолжением западного фасада. Это подчеркивается цоколем, облицованным плиткой под красный песчаник, угловым рустифицированным ризалитом и белой штукатуркой. Эта часть делится на две зоны. Первая, одновременно являющаяся средней частью всего фасада, имеет 6 вертикальных осей.

В уровне первого этажа располагается лента из шести прямоугольных окон, за ними находятся административные помещения. В уровне 2-го и 3-го этажей, за которым располагается капелла, сгруппированы шесть эркеров, треугольных в плане. Они врезаются в скатную крышу в виде треугольных слуховых окон. Вторая зона, между ризалитом и средней зоной, не имеет членения, кроме четырех квадратных окон в области третьего этажа, где располагается комната для музицирования.

Особого внимания заслуживает коммуникационный центр школы, т. н. Аула, занимающая место бывшего крестового двора. Именно здесь наиболее интенсивно, а самое главное, гармонично читается переплетение старого с новым (рис. 11, 12). Сохраненный фасад 1-го этажа этого дворика был интегрирован в новое помещение — Аулу, дополнен двумя новыми этажами и перекрыт системой перекрестных балок с круглыми отверстиями для света в покрытии. Нагрузку несут железобетонные опоры, встроенные в стены исторического фасада. Остекление и подоконные стенки фасада были изъяты, тем самым фасад превратился в аркаду, за которой располагается отстроенная на современный лад обходная галерея. Эта галерея дублируется также в двух верхних этажах с восточной, южной и западной сторон. Северная сторона Аулы в уровне 2-го и 3-го этажей глухая, выполнена из декоративной кирпичной кладки и создает впечатление театральных кулис. За этими “кулисами” располагается капелла.

Вертикальное членение, заданное барочными рустифицированными лицами, продолжают железобетонные колонны в верхних этажах и вертикальные углубления в кладке северной стены. Эти углубления венчаются капителями, украшавшими когда-то крестовую галерею. Растр перекрытия повторяется в узоре мозаичного пола аулы. В новой крестовой галерее архитектор стилизует пояса крестовых сводов при помощи висячих арок, а диагональные углубления в потоке между арками имитируют ребра и шаровые сегменты.

Цветовое решение сориентировано на красный песчаник и белую штукатурку барочного фасада с дополнением светло-серого (бетонное перекрытие). Это помещение (335 кв. м) используется не только как место для отдыха во время перерывов, здесь также проводятся концерты и театральные представления. Под своими стенами оно может собрать 350 человек в “партере” и еще 100 в верхних обходных галереях (рис. 11).

Несмотря на присужденную медаль от организации “е вропа-Ностра”, здание гимназии подвергалось не только похвале, но и критике, как со стороны архитекторов, так и со стороны искусствоведов, специализирующихся на памятниках архитектуры. Одно из первых критических замечаний направлено на реконструированный фасад.

Во время личной беседы с архитектором здания, выяснилось, что в связи с тем, что пространство за реконструированным фасадом делилось на три уровня, было принято решение отказаться от большого полуциркульного окна центральной оси и заменить его на маленькое, овальное. Насколько это решение было обосновано, судить трудно, однако, нарушенная структура барочного фасада, вызвала достаточно большую критику общественности.

Claudia Maas, искусствовед, сожалеет, что в связи с заменой прямоугольного окна с полуциркульным завершением на овальное и отказ от мотива звонницы, утерян акцент центральной оси фасада: портал с нишей, картуш, окно, фронтон, звонница.

Также подвергается критике тот факт, что в новое здание интегрирован лишь фасад 1-го этажа в сторону крестового двора, тогда как до начала строительства существовало

два; встречается также мысль о том, насколько слабо действует подобная современная архитектура, если она находится рядом со старой, тем более если последняя определена ордерной системой (Eberhard Zahn).

И все же, опуская критические замечания и принимая во внимание исходные данные к проектированию, можно заключить, что архитектору удалось соединить старое и новое в единый архитектурно-пространственный организм. Об этом свидетельствует следующее: очень четко прослеживается переходная функция “от старого к новому”. Она заложена не только в объемно-планировочной структуре, не только в интерьерах, но также в трансформации назначений помещений: кирха — капелла, крестовый монастырский двор — Аула с обходной галереей, кельи — классные комнаты.

Благодаря такому решению это здание несет в себе информацию из прошлого, переплетенного с настоящим, в будущее. Пожалуй, в этом и заключается его своеобразная уникальность.

Источниками служили данные следующих архивов:

1. епископский архив, Трир.
2. Архив отдела по охране церковных памятников архитектуры, Трир.
3. Домашний архив архитектора здания проф. А. Пайца.
4. Городская трирская библиотека.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bauten in Trier, Redaktion und Layout Heinz Bouillon, Trier, 1977.
2. Clemen, Paul: “Die Kirchlichen Denkmäler der Stadt Trier“ (=Die Kunstdenkmäler der Rheinprovinz, Band III, Düsseldorf, 1938).
3. Dehio, Georg: “Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler“ Deutscher Kunstverlag, 1972.
4. 25. Jahrestag der Einweihung Angela-Merici-Gymnasium in Trier, 13. November 1997, Raab Druck, Trier.
5. Maas, Claudia: “Das Angela-Merici-Gymnasium, Trier. Eine gelungene Zukunft für die Baukultur der Vergangenheit?“ aus: Beiträge zur Kunstwissenschaft und Denkmalge, Festschrift für Wolfgang Gütz, Saarbrücken, 1984. — S. 95-96.
6. Peitz, Alois: “Aulaschule im Stadtkern Trier/ Schule im historischen Gervasiusbering“ aus: “Zur Einweihung des Angela-Merici-Gymnasium am 13. November 1972 in Trier.“
7. Peitz, Alois: “Schule in der Altstadt Trier (Wiederaufbau von St. Gervasius in Zusammenhang mit dem Angela-Merici-Gymnasium), (=Das Münster. Jg. 35, München, 1982, P. 314-316)
8. Petzholdt, Hans: “2000 Jahre Stadtentwicklung Trier“, Katalog zur Ausstellung, Trier, 1984.
9. Vinzentinum: “Kloster in Trier von der Spätantike bis zur Gegenwart.“ Eine Ausstellung der Katholischen Erwachsenenbildung Trier, 1984.
10. Zahn, Eberhard: “Trier,“ 2. _____ nstverlag, 1982, P.44.
11. Zenz, Emil: “Pfarrkirche St. Gervasius — Angela-Merici-Gymnasium der Ursulinen“ (=Trier Stadtbild im Wandel seit 1900, “Trier: Spee-Buchverl. 1987, P. 37-38).
12. Zur Einweihung des Angela-Merici-Gymnasium am 13. November in Trier, Paulus-Druckerei, Trier, 1972.

В. А. Токарь

ПРЕДСКАЗУЕМОСТЬ ФАНТАЗИИ

Творчество в проектной работе является неотъемлемым спутником многих архитектурных идей. Процесс оценки свершившегося и фантазий о будущем, борьба за утверждение теории и практики имеют почтенный возраст и достаточность обсуждений о весомости и правоте своих качественных сторон. Историзм архитектурных образов, их эмоциональность, практичность и современность, актуальность для конкретных эпох, выбранных к рассмотрению, исследованы достаточно глубоко и всесторонне. Логика открытий новых структур, общая предсказуемость явления будущих теорий вытекают из неотвратимости изменений в обществе. Общество, его лидеры — это совокупность талантливых и работоспособных людей, которые способны преобразить мир, в том числе и архитектуры. Доказана важная роль мастеров зодчества в создании архитектурных форм. Они стали главными строителями, которые смогли превратить объекты зодчества в произведения искусства. Они брали на себя ответственность за результат архитектурных фантазий. Но всегда были главные мастера, законодатели архитектурных теорий и те, кто сначала учился у них, а позднее и сам мог придумать новые строительные формы. Художественной одаренности и богатой фантазии этих людей обязана теоретическая база школы мастерства архитектурного дела. И всегда важно своевременно открыть путь к познанию мастерства проектирования, вовремя увидеть того, кто достоин этого.

Не умаляется роль технического прогресса в области строительства. Новые технологии по созданию строительных конструкций и ассортимент прогрессивных материалов придумываются своими лидерами. Они порой опережают консервативные постулаты архитектурной комбинаторики в проектировании, тем самым как бы заставляют проектировщиков догонять и корректировать принципиальные моменты формообразования, обязывают их смотреть вперед с учетом требований и условий жизненного прогресса. Архитектурная среда всегда воспринимается в движении, в пространстве и во времени. Тенденция к ускорению этого процесса неоспорима. И в этом случае есть необходимость в фантастических, по своему новаторству идеях, экспериментах, открытиях, которые непременно учитывают возможности и опыт прошлых лет и направлены на перспективу, на будущее человечества. Возможно, эти прогрессивные идеи и выглядели наивными или нелепыми до тех пор, пока время и практика строительства не доказали обоснованность этих фантазий.

Смена исторических событий имеет свой ритм в чередовании эпох. Она находит прямое отражение в реорганизации среды обитания человечества. Важен выбор направления в развитии проектирования и того, кто может совершить этот рывок в неизведанное. Именно архитектор может стать творческим лидером и мечтателем, который твердо знает пути достижения цели. Ведомый им процесс проектирования должен учитывать все возможные перемены в условиях проживания, труда и отдыха, которые создаются в композиционном решении пространства, организацию в нем необходимых объектов и соответствующих им архитектурных форм.

Думая о будущем, невозможно отойти от программирования архитектурной среды,

которая создается с учетом базы идей и форм уже созданных произведений. Вместе с имеющимся опытом строительства объектов различного типа и назначения, придумываются все новые композиции, отвечающие растущим требованиям своего времени. Учебное и реальное проектирование не исключают, порой даже авантюрные, смелые варианты, содержащие в формах своих структур принципиальность классики и свободу в выборе современных решений. Наиболее оригинальные композиции все чаще становятся достоянием молодых, тех, кто посвятил себя служению архитектуре.

С учетом корректив в методике обучения архитектурной специальности, с ужесточением требований к универсальности и в темпе развития интеллекта у молодого поколения, необходимо стало своевременно выбирать единомышленников среди тех, кто еще только мечтает, или уже может принять участие в великом процессе созидания. Отбор реальных кандидатов происходит еще среди учащихся средней школы, когда начинают проявляться первые признаки творческого подхода к архитектурным фантазиям. Причем, чем раньше проявляется способность думать и мечтать категориями специфического видения пространства, тем больше есть шансов наивные рассуждения превратить в нечто более реальное и материализованное.

Мечта и амбициозность молодых удовлетворяется пока еще только в грандиозных фантастических проектах, но реальность их задумок может быть подтверждена уже завтра. Скорость жизненных перемен и открытий требует новых правил общения между поколениями, тех, кто достоин говорить, делясь своим опытом творческой деятельности и теми, кто хочет их услышать. Чем раньше начинается такой профессиональный диалог, тем больше вероятность успеха, база которого закладывается уже с первых минут серьезного разговора о видах деятельности человека в архитектурном пространстве.

Школа, сначала средняя, а потом высшая, занимаясь с молодежью воспитанием грамотного восприятия архитектурных форм, профессионализма в решении задач из области архитектуры, заставляет их нести разные нагрузки — сначала познавательного, а потом и более сложного, объемного характера в виде первых учебных проектов. Введение в пространственность архитектурной среды должно использовать уже известный информационный материал и терминологию, которые своей спецификой помогут плавно войти в перечень пока малоизвестных понятий о пространстве, среде, формах и категориях, характеризующих их. Понимание излагаемого материала, результаты первых уроков знакомства с архитектурой в школе и в институте зависят от методики изложения. Особенно в общеобразовательной школе, где архитектура может быть выделена в факультатив, живо и непринужденно следует преподавать элементарные понятия о комбинаторике пространственных масс, о дивных свойствах отдельных элементов и форм в архитектурной композиции.

Неожиданно или закономерно, уже на первых порах обучения могут появляться довольно успешные решения учебного вариантного изображения сочетаний форм. Попытки профессионального подхода к эскизированию различных видов структур, прорисовка и объемные модели их масс и форм, почти всегда выявляют лидеров, творчество которых качественно выделяется на общем фоне. В таких случаях необходимо тактично, но точно определить степень случайности или элемент будущей закономерности успеха. Творческие победы на первом этапе обучения могут стать хорошим стимулом для дальнейшего роста профессионализма, оправданного творческого риска в полете фантазии. В другом случае, может случиться проявление самоуспокоенности и регресса индивидуальности, вызван-

ное удовлетворением достигнутого. Этакая „звездная“ болезнь может стать серьезной преградой в учебе. Следует вовремя увидеть и предупредить эти негативные моменты.

Информация о проектировании в пространстве, о комбинаторных возможностях структурных образований, сведения о творческом процессе выявления пространственных масс, могут быть представлены для начинающих таким образом, что эта умственная работа будет восприниматься ими как игровой момент. Версии возможных композиций появляются в разном материале исполнения, но всегда они демонстрируют примеры точного, правильного или искаженного видения поставленной задачи. Важным моментом этого процесса является глубокая личная заинтересованность всех участников диалога. Особая роль отводится архитектору-преподавателю, который должен доступно и увлекательно рассказывать о характерности образа, о возможностях учащихся еще до формирования в них навыков специалиста. На этом этапе проявления разного уровня подготовленности к творчеству, к логическому и абстрактному изображению пространственных форм, следует последовательно и настойчиво прививать элементы свободного, раскрепощенного и современного видения мира архитектуры.

Учебное проектирование не исключает факта заимствования идей. Большой поток иллюстрированной информации естественно влияет на проекты, на сочиняемые новые формы, невольно внедряя в их оболочку повтор типовых и индивидуальных решений, композиция которых уже прошла испытание временем. Важно в этих случаях проявить свое личное участие в нахождении иных конфигураций форм и объемов. Выявление творческих возможностей происходит в фантазировании оригинальных элементов проектируемого плана или всей объемной структуры, когда происходит перевоплощение структуры пространственных масс. Именно в ходе учебного проектирования происходит естественное продолжение существующих традиций, преобразование и рождение своеобразной, новой архитектуры, которая может стать образцом формообразования, эталоном завтрашнего дня.

Современность в новых архитектурных решениях может быть отражена формами, которые актуальны или модны в конкретной ситуации, но в другой среде это кажется несуразным и навязчивым решением. Обучение мастерству проектирования включает воспитание вкуса и этики выбора средств формообразования. Воспитание профессионализма строится на опыте ошибок и удовлетворенности первыми успехами. Мастерство специалиста заключается в понимании сути пространственных форм, умении регулировать изменениями их пространственной массы, способности реализовывать самые фантастические идеи. Талантливым учащимся необходима помощь в выявлении их индивидуальных возможностей и способностей, в знакомстве с методикой введения в современные архитектурные композиции и их пространственную среду. Все эти моменты объединены многофункциональным процессом обучения архитектурной специальности.

Обучение видению архитектуры и пониманию композиционной специфики архитектурных форм происходит с постепенным наращиванием объема информации. Этапы учебы, самоутверждения, выработки определенных навыков и приемов работы, имеют не сиюминутную выдачу результатов этих процессов, а требуется терпение и желание учащегося постичь все тонкости и премудрости действия. Опять-таки необходимо временное пространство, в котором формируется особое и современное отношение к человечности архитектурной среды. Анализ и методология процесса обучения архитектурному проектированию стараются найти эффективные способы воспитания

принципов индивидуальности, выработки своего мнения и авторской самостоятельности. Приветствуется универсальность исполнителя и способность обоснования любых его проектных фантазий. Учеба созидательному творчеству включает в свой процесс обязательное расширение кругозора в областях науки и техники, непреходящую связь с миром искусства, которое является неотъемлемым фактором творчества специалиста. Именно творческий подход к решению многих вопросов архитектурного формообразования позволяет более успешно решать поставленные задачи.

Структурность и пластика создаваемых пространственных форм, их архитектурная выразительность во многом зависят от умения проектировщика ориентироваться в этом сложном многообразии плоскостей и объемов. Понимание эстетики пространственных архитектурных образований, ее больших возможностей перевоплощения, используемых при создании новых объемно-планировочных композиций, заставляет многогранно воспринимать окружающий мир, среду абстрагированных масс, плоскостей, граней, вариации их сочетаний в материализованных архитектурных формах.

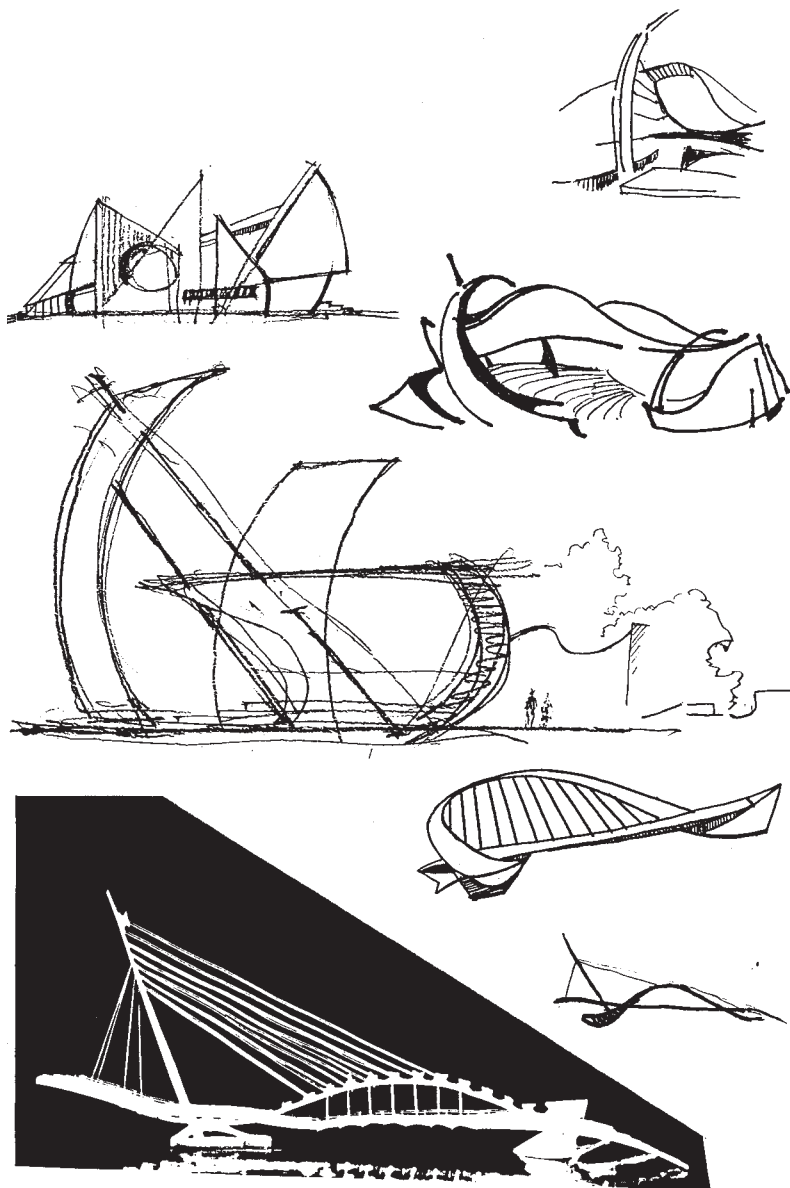
Точка, линия, рисунок формы, их взаимодействие в определенных рамках и пределах заданного пространства, являются непреходящими участниками архитектурной композиции. На примерах этих элементов и учат специфике их сочетания. Большое значение, при этом, имеет темперамент и характер организатора пространственных масс. Субъективное восприятие условий проектирования, индивидуальное видение архитектурной среды приводит к рождению новых зданий. Композиционные задачи, которые часто решает проектировщик-студент архитектурной школы, заставляют его быть предельно собранным, готовым варибельно и художественно выразительно выполнить любые сочетания архитектурных элементов. Процесс творческой работы над сочинением архитектурной композиции приучает к творческому варьированию формы. Будущие проектировщики-студенты учатся в рамках чертежа перевоплощать уже известные комбинации структур, придумывать своеобразные и неповторимые доселе архитектурные объекты.

Наиболее эмоциональным этапом проектирования является поиск образа, идеи будущего архитектурного объекта. На этом отрезке творческого марафона проявляются лучшие качества и возможности учащихся, готовых осмыслить исходную ситуацию и предложить свой вариант компоновки архитектурных форм. Во время поиска композиции эффективным и наглядным методом проектирования становится вариантное эскизирование и объемное моделирование архитектурного объекта. Не всегда можно в эскизах детально и всесторонне увидеть проектируемый объем здания. Этот просмотр совершается при поэтапном объемном выражении модели, когда с помощью доступного пластического материала выполняются макетные варианты. В них часто фиксируется главная идея, пропорция и рисунок форм. Такое быстрое и объективное выражение субъективного решения сочиняемых структур бывает даже более наглядным и экспериментальным, чем простое эскизирование. В процессе поисков и выполнения рабочих макетов больше проявляется творческий потенциал архитектурной мысли. При этом, следует найти специфические черты индивидуальности, те факторы, которые позже смогут перейти в устойчивый профессиональный почерк архитектора.

Фантазии на темы архитектурных объектов, их образы могут выражать разные точки зрения на поставленную задачу. Довольно часто, именно образцы моделей, создаваемых на промежуточных этапах проектирования, позволяют выявлять ракурсы структур. Ча-

сто именно с макетов создаваемых объектов выполняются эскизные варианты, которые наиболее точно и образно могут подсказать правильное решение конкретной формы. Макеты и графические изображения, дополняя друг друга, наиболее близки к реальности проектного материала. Понимание относительности пространств и абстрагируемая условность в изображении строительных конструкций, их пропорций при соблюдении масштабности изображаемого объекта, дают вполне достаточную информацию о способности автора в пространственном мышлении. Проектные варианты, еще на начальной стадии обучения, могут выявить определенные задатки способностей к сочинению пространственных масс. Большой выбор технических средств позволяет индивидуально и современно решать учебные задачи. Эскизы и объемные модели могут дублироваться и дополняться изображениями, полученными с помощью эффектных чертежей, выполняемых в технике компьютерной графики.

Почти невозможно сразу видеть окончательное изображение будущего проектного решения. Точно так же сложно предвидеть в молодых точное их соответствие модели архитектора. Архитектурные фантазии молодых часто опережают

Учебные варианты решаемых композиций методом эскизирования идеи и в образном, макетном выражении проектируемых форм

время и теряют ощущение реальности. Проектирование в ракурсах создаваемых структур, их объемное моделирование, придуманные ситуации пересекающихся пространств,

дают возможность оценить в студентах архитектурной школы желание и способности к ориентации в массе создаваемых ими архитектурных форм на данном, относительно небольшом отрезке будущего пути специалиста-проектировщика. Тем ответственнее задача перед мастерами архитектурного обучения.

Учащиеся робко начинают эскизировать, но более активно берутся за объемное, бумажное макетное выражение проектируемого образа. Наибольший интерес проявляется в начальной стадии знакомства с видами и методами исполнения абстрактных и немасштабных учебных работ, отражающих детали и элементы сооружений. Возможно этот момент вызывает у них сходство с элементами игр с песочными формами сказочных замков. Этакое возвращение в детство, каким-то образом раскрепощает динамику фантазий и вдохновляет на создание уже не сказочных макетов, проекты которых создаются по заданиям, взятым из вполне реальной жизни. Серьезное отношение к элементарно простым упражнениям по проектированию становится первым шагом к открытию горизонтов архитектурного мастерства.

Все большие мастера архитектуры когда-то начинали с простых композиций, вмещающих в себе набор элементарных объемов и масс, учились по особому представлять архитектурное пространство. Их первые фантазии на архитектурные темы еще не могли стать всемирно известными и общепринятыми к подражанию. Вместе с тем, труд и желание постичь секреты мастерства, позволили им плодотворно творить и получать от этого чувство удовлетворения от своей пользы людям. Архитектурная школа призвана искать, выявлять, воспитывать будущих мастеров архитектуры. Обучение проектному творчеству должно воспитывать в будущем специалисте оправданную уверенность в реальности своих проектных фантазий, в способности внести свой вклад в благородное дело архитектурного созидания. При этом необходимо прививать чувство самоконтроля, своевременной переоценки своих возможных успехов и неудач, психологической устойчивости творческого характера.

Предвидение таланта или поисковая работа по выявлению такового, открытие и воспитание возможных будущих профессионалов может быть только при непосредственной, совместной работе во время обучения проектированию и формированию особого видения пространственных форм. Специфика интересов, круг способностей и возможностей слушателей курсов архитектурного мастерства должны быть использованы при формировании модели проектировщика. Такая селекционная работа должна проводиться в специальных школах, на факультативах архитектурной направленности, в архитектурных институтах, на первых шагах практической реализации творческой фантазии молодых. Предвидение способностей к архитектурным фантазиям является только прологом возможных будущих праздников и будней. Эмоциональность в начале долгого пути к профессионализму должна иметь реальное логическое и достойное продолжение в архитектуре.

УДК 72.03

И. В. Кудряшова

ЭКСТРАВЕРТНОСТЬ В СТРУКТУРЕ

РОМАНТИЧЕСКОГО МЕТОДА

Романтическая эпоха является одной из важнейших эпох в истории культуры. Это эпоха смены культурно-исторической парадигмы, так называемый “эпистемологический порог” современности [2]. Этот период характеризуется необычайной активностью культурного пространства, окончательным раскрытием пространственных координат планеты, войнами и революциями, коренной ломкой устоявшихся социально-политических структур. Такая экспансия внешних событий не могла не привести к смене основной мировоззренческой установки эпохи. Рационализм Просвещения уже не соответствовал духу времени. Начинается период самоопределения культуры, стимулируемый этой внешней активностью, период поиска новых смыслов, индивидуализации культуры как целостности. Роль личности в истории, попытка осмыслить пределы свободы и волеизъявления этой личности обусловили появление исторического подхода. Эпоха Романтизма характеризуется *рефлексией культуры на события внешнего ряда*, культура осмысливает себя, “нарабатывает навыки реагирования”, ищет новые формы, соответствующие новой романтической парадигме.

Подчеркнем важность роли субъекта в структуре творческого метода. Невозможно обойти стороной рассмотрение психологических характеристик личности в творческом процессе, тем более, их описание часто встречается в эстетике и архитектурных трактатах XIX века. Одной из психологических характеристик личности, позволяющих обеспечить ее взаимодействие с внешним миром является понятие экстраверсии — интроверсии, введенное К. Г. Юнгом для обозначения двух противоположенных типов личности [1].

Учитывая важную роль субъективного фактора, выделим два аспекта в структуре романтического метода:

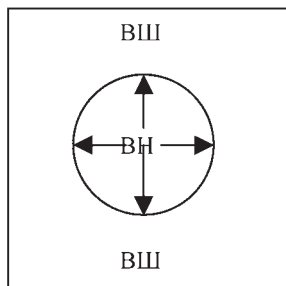
А) Внутренний аспект (ВН), или субъективную составляющую творческого метода, которая представлена мировоззрением субъекта, его системой идеалов, профессиональной оснащенностью и социальным опытом, которая зависит от таких психологических характеристик как способности, характер, темперамент.

Б) Внешний аспект творческого метода (ВШ), обеспечивающий взаимодействие субъекта со сложным конгломератом культурно-исторических, профессиональных факторов, внешних по отношению к данному субъекту.

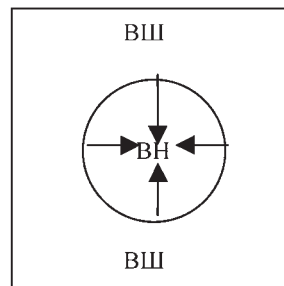
В зависимости от ориентации оппозиция ВН — ВШ принимает вид либо экстравертной, либо интровертной установки, как двух основных способов, характеризующих отношения творца с внешним миром.

В 1910 году выходит работа немецкого ученого В. Оствальда, в которой был проведен анализ биографий выдающихся естествоиспытателей. На основе данного анализа Оствальд выводит психологическую противоположность, которую характеризует как тип *классический* и тип *романтический*.¹ В комментариях к данной работе Юнг указывает, что “романтический” тип соответствует экстраверту, а “классический” интроверту. Реакция во вне характерна для экстравертного, подобно тому, как реакция вовнутрь — для интровертного типа. По Юнгу “сознание экстраверта смотрит во внешний мир”, моральные законы деятельности совпадают с общепринятыми в обществе, экстраверт обладает способностью “постоянно растрачиваться, распространяться и внедряться во все” [1, с. 404]. Интроверт сначала реагирует только вовнутрь, по общему правилу не выявляет своих реакций наружу, стремится к абстрагированию от объекта, “обороня-

ется от внешних требований и, насколько возможно, воздерживается от всякой затраты энергии, направленной прямо на объект” [1, с. 404].

экстравертная установка

интравертная установка

как характеристики творческого метода

Выделим характерные черты экстравертной установки в творческом методе романтиков:

1. *Восприимчивость к событиям внешней жизни. Объект в качестве детерминирующей величины играет в сознании более важную роль, нежели субъективное воззрение. Сознание смотрит во внешний мир, ибо важное и детерминирующее решение всегда побуждается внешним импульсом.*

Это свойство романтического метода неоднократно отмечали многие исследователи. Для романтического метода в архитектуре внешними условиями, повлиявшими на формирование романтического мировоззрения можно считать: социально-политические и философско-литературные условия. К числу внешних, социально-политических следует отнести, с одной стороны, дальнейшее развитие капиталистических отношений, бурное развитие промышленности и науки, развитие строительных технологий и конструкций, а с другой стороны — события Великой Французской революции, дальнейшее расширение знаний о мире, становление археологии как науки.

¹ “Тогда как первый тип” — говорит Оствальд — отличается всесторонним совершенствованием каждого отдельного дела, но в то же время замкнутым характером и слабым личным влиянием на окружающую обстановку, романтик обращает на себя внимание противоположными свойствами. с му свойственно не столько совершенствование единичной работы, сколько разнообразие и замечательная оригинальность многочисленных, быстро следующих один за другим трудов, а на своих современников он имеет обыкновенно непосредственное и сильное влияние” [1].

В отличие от классицизма, которому в течение нескольких веков удалось сохранить некую отрешенность от внешнего мира и незыблемость доктрины, Романтизм отражал события внешней жизни в образном строе своего искусства. Пафос ампирных построек, возвышенный образный строй революционной архитектуры Булле, восторженное обращение к традиционному средневековому зодчеству и экзотическим культурам, являлись живой реакцией на события внешней жизни, чертой общей для разных творцов эпохи.

Творец-романтик проявляет необычайную восприимчивость к внешним событиям, будь-то революционные бури или непосредственное впечатление от природного ландшафта. Жизнь Байрона, Давида, Жерико, Шеллинга, Шинкеля, Леду в полной мере подтверждает данное утверждение. Даже “затворник” Тернер при создании своих фантастических композиций всегда руководствовался внешним импульсом. Вдохновленный

дождем, бурей, закатом или созерцанием паровоза, летящего на огромной скорости, он создавал на своих полотнах образы колоссальной степени обобщения.

2. *Подвижность и быстрота реакции на внешние события. Приноравливание к историческим или местным условиям. В переходные эпохи — это способность культуры отвечать новым запросам времени.*

Данная черта романтического метода наглядно демонстрируется в творчестве великого немецкого философа Шеллинга. Вся жизнь Шеллинга была воплощением романтического метода. В историю философии он вошел как гениальный генератор идей, вдохновенный мастер фрагментов, ученый с огромным культурным кругозором и эрудицией. Поразительна подвижность Шеллинга в рамках его философской системы. Он прошел путь от увлечения натурфилософией Фихте до религиозно-философской теории происхождения зла.

Романтической можно считать склонность известного архитектора К. Ф. Шинкеля к стилистической полигамии: “каждая эпоха имеет свой стиль в архитектуре” и “заслуга состоит в том, чтобы понимать чистоту каждого стиля, и еще более высокая заслуга — придумать в целом совершенно особый стиль, преимущество которого в том, что пути всех стилей в нем не противоречат друг другу” [2]. Общеизвестно, что в зависимости от проектной задачи, он создавал проект либо в “античном” либо в “готическом” стилях. Творчество Шинкеля в процессе эволюции претерпело значительные изменения. Так, поездка в Англию и его знакомство с архитектурой фабричных зданий из красного кирпича вдохновили архитектора на создание проекта здания строительной академии, сооружения, во всех смыслах новаторского, для своего времени.

3. *Творческий универсализм.*

Своего рода творческий универсализм был присущ многим романтикам. Универсальными по своему дарованию были личности Байрона, Блейка, Шинкеля, Леду, Гофмана, братьев Шлегелей. Берковский приводит следующую характеристику творческой личности Фридриха Шлегеля: “Гомер, Аристотель, Гете, Фихте, Георг Фостер, Кондорсе, древняя Индия — таков репертуар увлечений и штудий этого литератора; зная какое-либо одно из ценимых Шлегелем имен, лишь с трудом можно угадать, какие имена и темы за ним последуют. В нем жили различные личности без примирения друг с другом: основательного камерного ученого, революционного агитатора и пропагандиста, бескорыстного философа-любомудра, современного журналиста, охотого до полемик, сенсаций и скандалов” [3, с. 11]. Способ взаимодействия с окружающим миром в творческом методе немецкого архитектора Шинкеля характеризуется преимущественно экстравертной установкой. Об этом свидетельствует универсальность творческих проявлений архитектора. Кроме зодчества, он проявил себя как великолепный рисовальщик, живописец, декоратор, создатель сборника рисунков мебели и, кроме того, достаточно успешный государственный чиновник. Очевидна и экстравертность творческой позиции Леду. Содержание его “Архитектуры...” далеко выходит за пределы архитектурного творчества. “Для писателя Леду в целом характерна рефлексия по поводу истории человечества, освоения земли, бесконечности космоса, ощущения прошлого и способности памяти” [4].

4. *Романтик -экстраверт имеет более благоприятные возможности развития и расцвета, чем классик. Он более классика склонен популяризировать свое творчество. Интенсивная публичная деятельность.*

Для представителей романтического метода характерно теоретизировать по поводу сво-

его творчества. Причем их высказывания не представляют собой единой, последовательной теоретической концепции, а, как правило, носят отрывочный, субъективный характер. Они служат расшатыванию доминирующего, общепринятого в культуре направления и формируют широкое поле альтернативных точек зрения. Для романтика представляется необычайно важным выстроить коммуникацию как внутри своей профессиональной культуры (коллеги, критики, сотрудники, ученики), так и за ее пределами. Причем романтики склонны, как возможно больше, расширить круг людей, вовлеченных в поле действия их произведения. Характерным в этой связи представляется трактат Леду “Архитектура...”, появившийся на свет в 1804 году. Начиная с 1780 года, он неоднократно анонсируется в справочниках. В 1789 году русский император Павел I, будучи в Париже, дает согласие на посвящение ему этого издания. Таким образом, Леду вовлекает в орбиту своего архитектурного творчества даже императорскую персону.

В качестве еще одной черты, подтверждающей экстравертную установку романтиков, можно указать их участие во всевозможных архитектурных конкурсах. Начало XIX века можно считать расцветом конкурсного движения в архитектуре. Характерным примером воплощения идеи “монументальной архитектуры” стал конкурс на проект памятника Фридриху II в Берлине. (Первый тур состоялся в 1791 году, второй — в 1796 году). Авторы проектов (К. Г. Лангханс, Г. Гентц, Ф. Жилли, Г. Генелли и др.) стремились к созданию “монумента человечности”. Необычный интерес вызвал конкурс на сооружение Национального храма-памятника (1814). В конкурсе принимали участие К. Ф. Шинкель, Ф. Вайнбреннер. Местоположение памятника широко обсуждалось. Конкурс на Храм Славы в Валгалле начинает свою историю в 1807 году, когда Людвиг I потребовал создать проект “Пантеона великих немцев”. В 1814 году он уточнил: “Здание должно быть в чистейшем греческом стиле”. Эту задачу идеи конкурса довелось воплотить известному немецкому зодчему Лео фон Кленце.

5. Стремление организовать в творческие коллективы, но скорее вокруг отдельных личностей, чем вокруг фундаментальных учений и доктрин.

Н. Берковский указывал, что стремление к коллективному творчеству было одним из проявлений художественного метода романтиков. Иенская школа была примером коллективной жизни в искусстве и в духовном творчестве. Шлейермахер в “Монологах” проповедовал общность талантов. Иенские романтики верили, что “человечество идет и приходит к братству, к жизни и работе сообща, и так во всем, до дела культуры включительно. Один начинает, другой продолжает, третий возвращается к первому и т. д.” [3, с. 10]. Они были ориентированы на публичность, на современные формы духовной связи, нередко на праздничные столичные собрания.

Многие архитекторы Романтической эпохи совмещали архитектурную практику с преподавательской деятельностью. Около 50 лет своей жизни посвятил преподавательской деятельности Э. Л. Булле. Среди его учеников были Шальгрэн, Броньяр, Дюран. Булле принимал в своих учениках живое участие, далеко выходящее за рамки его преподавательских обязанностей¹. “Это духовное отцовство, это творчество, являлось утешением и оправданием Булле, он меньше сожалел о том, что мало построил” [5].

Рассмотрение характера творческой деятельности архитекторов Романтической эпохи позволяет сделать вывод о приоритете экстравертной установки в творческом методе романтиков. Интровертная установка в данный период существовала в качестве компенсаторной и не являлась типичной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Юнг К. Г. Психологические типы. — М., 1996.
2. Кожар Н. В. Архитектурная теория эпохи романтизма в Германии. — Минск, 2000.
3. Берковский Н. Я. Романтизм в Германии. — СПб., 2001.
4. Смолина Н. Идеальный город Шо и античная риторическая традиция: “Говорящая архитектура” Леду.// Архитектура мира. — М., 1994. — Вып. 3.
5. Jean-Marie Perause de Montclos. E. — L.Boullée. — Paris. 1967.

¹ Отношения Булле и Дюрана были столь близки, что ученик почитал учителя как приемного отца. О глубоком взаимопонимании и духовной близости говорит тот факт, что в саду своего дома в Тиэ Дюран воздвиг пирамиду в честь своего приемного отца. Влияние личности Булле на Дюрана было столь велико, что он большую часть своей жизни посвятил, как и учитель, преподаванию архитектуры.

УДК 726

В. Н. Василенко

**НЕМЕЦКИЕ КАТОЛИЧЕСКИЕ КОЛОНИИ
“ОДЕССКОГО ВОДВОРЕНИЯ”: ОСОБЕННОСТИ ЦЕРКОВ-
НОЙ АРХИТЕКТУРЫ
(XIX — начало XX вв.)**

Интенсивное и массовое основание немецких колоний в Причерноморье началось с 1803 года. К этому периоду относится формирование ряда так называемых “одесских колоний” или “колоний Одесского водворения”. До 1871 года это были 3 округа в Одесском уезде (Либентальский, Кучурганский, Березанский), а также Глюкстальский округ и отдельная колония Гоффнунгсталь в Тираспольском уезде, Херсонской губернии.

В области архитектуры и строительства немецкие колонии отличались планировкой улиц и дворов, типом жилищ. Интеграция традиций предыдущих мест жительства с местными, а также адаптация к новым условиям жизни привели к формированию особого стиля и вариантов.

Но самой яркой и монументальной формой архитектуры в немецких колониях Причерноморья являлись костелы и кирхи. Как показывает анализ планов колоний и письменных источников, церкви являлись во всех немецких поселениях центром об-

щественного быта. Рядом с ними, как правило, располагались управа, площадь, школа и, изредка — кладбище.

В первые годы после основания колоний, богослужение проходило в частных домах, в школьных зданиях или небольших молитвенных домах или совсем маленьких церквях. Со временем, когда благосостояние колоний улучшилось, стали создаваться большие, красивые здания новых церквей.

Проектирование и строительство немецких католических церквей на Юге Украины осуществлялось на протяжении XIX — начала XX веков. В зодчестве этого времени наметилась тенденция отхода от классицизма в сторону ретроспективизма и эклектики. Во многих колониях появились церковные здания, которые являлись воспроизведением композиционно-декоративных форм определенного стиля или же соединением различных стилевых единиц. К середине XIX века при проектировании церквей, акцент все больше делался на декоративных, орнаментальных деталях, а в конце века архитекторы пользовались широким набором исторических стилизаций и декоративных тенденций в сочетании с рационализмом при расчете и использовании современных конструкций, облицовочных материалов и местного камня-ракушечника. Стилизаторские течения сохранили популярность в немецких поселениях и в конце XIX века — вплоть до начала XX века.

Великолепные здания церквей с колокольнями и окружающими их зелеными лужайками в значительной степени изменили облик окружающей местности, прекрасно гармонируя с природной средой. Силуэты церквей обогащали местный рельеф, а местный камень, чаще всего служивший материалом, органично сочетался с почвой и зеленью.

Церкви, построенные в неороманском стиле, были исполнены спокойной и торжественно-суровой силы. Некоторые церковные здания были выполнены в виде базилики, многие церкви строились в форме креста, представляя собой прямоугольник, состоящий из одного, трех и более нефов. Церковь пересекалась под прямым углом поперечным нефом — трансептом. Выступ здания полукруглой формы, перекрытый полукуполом, назывался апсидой. Храмы украшались арками, аркадами, стрельчатыми окнами, вимпергами (остроконечными фронтонами), фресками, скульптурами и т. д. В церквях, построенных в стиле неоготики, использовалась каркасная конструкция, которая придавала легкость стенам, башни и своды были устремлены к небу, а великолепные витражи обладали сильным эмоциональным воздействием. Большинство храмов представляло собой синтез различных архитектурных стилей, живописи и скульптуры.

Типичным для всех причерноморских католических церквей было присутствие в них картин, изображающих остановки Христа на крестном пути (“кальварии” или “сцены крестного пути”). Кроме того, в церквях совершался “крестный путь” — обряд обхода стояний крестного пути. На крестном пути традиционно выделялись 14 “стояний” (“остановок”, сцен): от вынесения приговора до положения во гроб, некоторые из них описаны в евангелии, другие основаны на церковных Преданиях. Каждое из стояний крестного пути иллюстрировалось одной из 14 расположенных на стенах храма живописных или скульптурных групп. Совершая, в воспоминание о страданиях Спасителя, обряд “крестного пути”, верующий (или церковная процессия) обходил все 14 сцен, останавливаясь перед каждой для чтения молитв и размышлении об изображенном событии.

Центральной церковью католиков **Кучурганского** округа был построенный в 1901 году костел в Зельце (Лиманское). Он считался одной из самых красивых католических церквей Юга Украины и внешне напоминал кафедральный собор в г. Зальцбурге

(Австрия). Кроме того, он имел сходство и с монастырскими зданиями с двойными башнями в стиле барокко, которые можно встретить в Силезии. Монастырские церкви и церкви аббатства Бенедикта в Грюснау также послужили образцом при строительстве церкви в Зельце.

Церковь была красивым, монументальным зданием, построенным в стиле “нео-ренессанс”, а две ее башни были построены в стиле “необарокко”.

Строительным материалом служил камень-известняк. Размеры здания: длина — 50,9 м, ширина — 23,46 м и высота — 14,32 м. Две “башни-близнецы” были высотой — 57,9 м. Массивные колонны поддерживали каменный свод здания с тремя нефами. Лепная работа была безукоризненной и отлично гармонировала с остальным интерьером. Пол был инкрустирован очень красивой цветной плиткой, а пол святилища был выложен великолепной мозаикой из каменных плит. Интерьер был не менее красив и искусно выполнен. Главный алтарь, выполненный из дуба, богато украшенный золотом, был поставлен знаменитой фирмой “Штуффлессер-Сен-Ульрих” (Тироль) и обошелся в 1500 руб.; он заслуженно считался шедевром церковного искусства. Алтарь достигал высоты 10 м 66 см, а его менса (стол) был 3 м 66 см длиной. На антиминсе (вместопрестольнике) располагались изображения трех библейских сцен: “Рождество Христово” — в центре, а по бокам изображения сцен: “Жертва Исаака” и “Жертва Мельхиседека” (резьба по дереву). Изящную орнаментированную дарохранительницу, украшенную рельефом из гроздьев винограда и колосьев пшеницы, увенчивал великолепный крест, по обеим сторонам которого были изображены коленопреклоненные ангелы. Задний план отдельных “полей” алтаря имел темно-коричневый оттенок, они разделялись изящными золотыми украшениями, цветочными гирляндами и вазами.

Скульптуры были выполнены в спокойном элегантном стиле назаретской школы искусства. Стоимость статуй, которые украшали церковь, составила более 3000 руб. Так как церковь была посвящена Успению Пресвятой Богородицы, то многие фигуры и статуи изображали Матерь Божью. Высоко над дарохранительницей две стройные золотые колонны обрамляли прекрасное полотно — “Успение Пресвятой Богородицы”. Оба крыла алтаря были украшены барельефами. Возле северной части алтаря (откуда читают евангелие) стояли статуи Св. Климентия и Св. Антония, а в южной части алтаря (откуда читают из Апостола) — статуи Св. Венделина и Св. Рохуса — двух святых, особо почитаемых в католических колониях.

Под стать алтарю по стилю, исполнению и оформлению была кафедра проповедника, выполненная в стиле “ренессанс” из дуба. На ней находились резные деревянные барельефы с изображениями четырех “отцов церкви”: Св. Августина, Св. Григория Великого, Св. Амброзия, Св. Иеронима. На задней стенке (панели) ниже балдахина находился великолепный барельеф, изображающий Христа во время “Нагорной проповеди”. Освящение церкви состоялось 25 ноября 1901 года епископом Антоном Церром.

Остановимся менее подробно на описании остальных церквей округа.

Церковь в Мангейме (Каменка) была построена в 1850 году и перестроена в 1896 году. Это было впечатляющее здание в неоготическом стиле с размерами: длина — 47,0 м, ширина — 23,5 м, встроенная башня имела шпиль, возвышающийся на 53 м.

Интерьер был также впечатляющим. В храме было шесть алтарей: 1) основной (“Высокий”) алтарь был выполнен из белого мрамора. Остальные алтари: 2) “Сердце Марии”, 3) “Сердце Иисуса”, 4) “Алтарь Св. Агнессы”, 5) “Алтарь Св. Алоиза”, 6) Алтарь

“Воскресение Иисуса”. Кроме того в церкви находились статуи двенадцати апостолов, картины и статуи святых.

Церковь в Бадене (Очеретовка) была построена в 1899 году в стиле эклектики. Главный алтарь был выполнен из мрамора, над ним висело большое полотно с изображением архангела Михаила — святого-покровителя этой церкви. Правый алтарь был посвящен Св. Франциску, левый — Деве Марии.

Остальные известные церкви округа: костелы в Страссбурге (Кучурган), построенный в 1863 году, Эльзасе (Щербанка), построенный в 1892 году, Канделе (Рыбальское), построенный в 1892 году.

В **Либентальском** округе имелось несколько костелов. Среди них выделялись: церковь в Кляйн-Либенталь (Малодолинское; 1861 г.) в неоготическом стиле, с четырьмя башнями, остроконечной крышей, десятью стрельчатыми окнами; церковь в Йозефстале (Йосиповка; 1861 г.) в неороманском стиле, известная своими чудесными фресками с изображениями двенадцати апостолов; церковь в Мариентале (Марьяновка; 1890 г.) — одна из самых красивых в Тираспольской епархии, построенная в неороманском стиле, которая славилась мраморными алтарями, картинами, изображающими Матерь Божью с царским венком из роз и истекающего кровью Спасителя.

В **Березанском** округе впечатляющей была церковь в Карлсруэ (Степовое) в неоготическом стиле, с круглыми окнами, остроконечными арками, стрельчатым сводом, алтарем, украшенным резьбой по дереву (автор — В. Домбровский). Церкви в Шпеере (Песчаный Брод; 1863 г.), Зульце (Шульцово; 1865 г.) и Мюнхене (Градовка; 1872 г.) также отличались богатым интерьером и прекрасным внешним обликом. Одна из красивейших церквей округа находилась в Ландау (Широколановка; 1863 г.). Она была построена в стиле неоренессанс, интерьер включал три алтаря, позолоченные деревянные скульптуры святых и ангелов и картины на библейские сюжеты.

Остановимся подробнее на описании церкви в Карлсруэ.

Первая церковь, построенная в 1830 году, прослужила до 1878 года, когда отец И. Зелингер убедил прихожан построить новую церковь. Церковь была построена в 1885 году. Проект подготовил архитектор Корф. Строили кирху три прораба: первый Герман Вильфкен (строительная фирма из Германии) вел строительство в период между 1881 и 1882 годами, второй — прораб Артемов строил в период с 1882 по 1883 год и, наконец, прораб Пантюхов вел строительство с 1883 по 1885 год. Заказчиком была община колонии Карлсруэ. Церковь была построена в “нео-готическом” стиле и “гордо возвышалась над остальными строениями колонии”. Фасадом церковь была направлена на восток и находилась в центре колонии на главной улице. Она была построена из белого и желтого ракушечника.

Длина кирхи составляла 43 м. Башня, возвышающаяся над кирхой, состояла из двух этажей и остроконечного шпиля. Верхний этаж центрального нефа имел форму отдельных квадратов с круглыми окнами, а боковые нефы были украшены стрельчатыми окнами, красивыми лизенами и фризами. Восемь контрфорсов поддерживало и усиливало стены церковной башни.

Западный фасад церкви был прост, без особых украшений и членений на элементы композиции. К главному portalу, высотой 8,5 м, вело 12 ступеней, украшенных фиалами, установленными на колоннах. Боковой вход не имел украшений, над ним находились стрельчатые окна. Над главным порталом располагались декоративные, в готическом

стиле, вимперг и розетта.

Боковые алтари были выполнены по эскизам и чертежам В. Домбровского. Боковой алтарь Св. Иосифа был выполнен на фабрике Кайзера. еще один боковой алтарь был посвящен Божьей Матери (фабрика Кайзера). Высокий или Главный алтарь с многочисленными, уходящими ввысь башенками и колоннами, художественной, декоративной резьбой по дереву, большими статуями Петра и Павла, производили глубокое впечатление на окружающих...

Великолепная кафедра проповедника, выполненная из резного дуба, находилась на одной из колонн в центральном нефе и поддерживалась другой, гладко полированной колонной из дуба.

На каждой из колонн и на обеих сторонах алтарных ниш находились статуи, выполненные в художественных мастерских Адольфа Фогеля (в “Швабском зале”).

Со стороны главного алтаря хорошо были видны восемь статуй, которые шли в таком порядке: “Пиета”, “Священное Сердце Иисуса”, “Св. Алоизиус” и “Св. Петр”; справа: “Ессе Номо” (“Экке Гомо”), “Мадонна”, “Божественное зачатие”, “Святой Петр”. Каждая статуя обошлась общине в 200 руб. Они были поставлены фирмой “Фогель”.

На четырех колоннах центрального нефа находились хоры, где был установлен орган фирмы “Штайнмеер”, приобретенный в 1897 г. за 54000 руб. В 1901 году были закуплены картины “Остановки Христа на Крестном пути на Голгофу”, поставленные фирмой “Адольф Фогель”. Эти картины были в числе самых красивых украшений церкви.

В 1902 г. отец Й. Шерр заказал на фирме “Нойгойзер, д-р Йеле и Ко” цветные витражи для окон церкви, которые обошлись в 6000 руб. В 1909 г. интерьер церкви был украшен картинами Рафаэля Талера из Иннсбрука, выполненными на высоком художественном уровне. Особое внимание привлекали две большие картины на своде, которые особенно удальсь мастеру. На первой картине был изображен Дух Святой, на второй — проповедь Св. Петра.

П. Келлер отмечал, что строительством этой грандиозной церкви отец Й. Зелингер и отец Й. Шерр воздвигли себе памятник на века, а община Карлсруэ проявила этим свою глубокую веру и исключительную щедрость.

Полуразрушенное здание церкви сохранилось до наших дней.

Первая церковь в **Шпейере** была построена в 1812 г. из необожженной глины. В 1824 г. ее сменила церковь более внушительных размеров, которая являлась дочерней по отношению к церкви в Ландау.

В 1863–64 г. священник Иоганн Тиль построил приходскую церковь, которая обошлась общине в 14000 руб. Здание, выполненное в неоклассическом стиле, было длиной 43 м и шириной 13 м, а колокольня — высотой 32 м.

Церковь была освящена 6.10.1896 г. епископом А. Церром. Покровителем церкви был Св. Мартин. Церковный зал кирпичи направлен алтарем (апсидой) на восток имел также две боковые апсиды, в главном нефе находился главный алтарь, а в боковых нефах — часовни. Высота здания (до крыши) составляла 8,5 м. Башня высотой 32 м была надстроена над фасадом здания. На колокольне находилось четыре резонансных окна, 3 колокола, над передним резонансным окном вмонтированы часы.

Главный алтарь выполнен из камня, дарохранительница — из мрамора. Четыре красивые статуи украшали алтарь с обеих сторон: Св. Мартина и Св. Венделина справа, Св. Агнессы и Св. Алоизиуса — слева. В церкви имелся очень ценный орган, приоб-

ретенный в Штутгарте.

В настоящее время здание используется как клуб.

Первая церковь в **Зульце** была построена пастором П. Францем Шерером в 1819 г. Она была дочерней по отношению к церкви в Ландау вплоть до 1865 г., когда была построена первая приходская церковь в эклектическом стиле. Покровительницей церкви была Матерь Божья, поэтому она носила ее имя.

Прекрасный алтарь имел мраморную дарохранительницу и был украшен великолепной резьбой по дереву, здесь также находились скульптуры из дерева: “Пиета”, “Экке Гомо”, а над дарохранительницей возвышалась большая копия картины “Мадонна” Рафаэля. В церкви имелись изображения Крестного хода Христа на Голгофу, эти картины начинались от входа и шли по правой стене. Слева от алтаря располагалась деревянная скульптура Св. Иосифа, а справа от бокового алтаря — статуя Божьей Матери. Алтарь был украшен множеством фигур святых и изображением Иисуса — младенца в яслях в хлеву в окружении пастухов и волхвов.

Католическая церковь в Карлсруэ

Католическая церковь в Зульце

На левой стене между третьим и четвертым окнами находилась кафедра проповедника, украшенная скульптурной группой, изображающей четырех евангелистов. Над кафедрой располагалась “звуковая крышка”(Schalldeckel).

Главный алтарь, длиной более двух метров, шириной 1,57 м и выполнен из камня, а дарохранительница — из мрамора. Над алтарем висела картина “Царица Небесная — защитница и покровительница, посвященной ей церкви”.

Катариненталь вначале не имел постоянного пастора, но колонию посещали пасторы из Ландау, Карлсруэ.

Первая церковь была построена в 1820 году. Новая приходская церковь в Катаринентале была построена в 1869 году и 22.09.1896 года освящена епископом А. Церром. Покровитель — Папа Римский Пий V.

Церковь построена в стиле эклектики. Материалом служил ракушечник. Высота башни — 38 м. Длина кирхи — 30 м, ширина — 11 м, высота — 8,5 м. Крыша покрыта жостью и окрашена зеленой краской.

С каждой стороны кирхи имелось 6 окон. От соседних домов она отделялась каменным забором.

Здание церкви не сохранилось, на его месте находится здание сельсовета.

В 1930-е годы, в период воинствующего атеизма, кресты и колокольни церковей были разрушены. После Второй мировой войны были разрушены и многие церковные здания или превращены в клубы или склады. Большинство зданий, функционально изменяемых, восстанавливались хозяйственным способом с использованием неквалифицированной рабочей силы без соблюдения традиций и сохранения архитектурного стиля. Основная масса церковных зданий находится в плачевном состоянии, происходит их медленное угасание и разрушение. Поэтому, актуальным в настоящее время является проведение фиксации сохранившихся зданий, анализ и изучение исторических и архивных материалов, а также использование собранных материалов при реставрации аналогичных зданий.

Н. М. Эксарева, А. П. Корчмарь

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВИЗАЦИИ ИНДУСТРИАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ

Архитектура может воздействовать далеко за пределами эпохи, в которой она зародилась, и тех социальных классов, которые вызвали ее к жизни. Все более понятными становятся слова Анри Бергсона, что “прошлое продолжается в будущем”. Отношение к прошлому становится творческим лишь тогда, когда архитектор в состоянии понять его внутренний смысл.

Развитие рядовой исторической застройки состоит в непрерывном изменении и наращивании временных слоев. Благодаря подвижности исторической застройки во времени возможно преемственное развитие города. Особый аспект ценности исторической застройки — функциональный — ее способность видоизменяться и поддаваться приспособлению. Историческая застройка допускает множество вариантов приспособления, не теряя ни исторической, ни художественной, ни средовой ценности, а напротив, приобретая новое качество и новую ценность. Это ее свойство особенно важно с точки зрения современного использования.

Объективный процесс движения исторической застройки во времени, протекая стихийно, не всегда сохраняет самое ценное. Необходимо сознательное управление этим процессом. Правильно поддерживаемая, реконструируемая и используемая историческая застройка современна на каждом этапе своего существования и связывает прошлое с будущим через настоящее.

Любой активно живущий город никогда не является завершенной, остановившейся в своем движении системой; он подвержен постоянным изменениям, постоянно существует проблема приведения городской структуры в соответствие с современными требованиями. Обновление историко-архитектурного наследия, его приспособление к требованиям современной жизни не должны вести к разрушению, к физическому уничтожению сложившейся застройки и традиционного облика города. Активные процессы урбанизации обуславливают необходимость повышения плотности городской застройки; разработку соответствующих принципов зонирования застройки с целью её полифункционального использования; определение новых и пересмотр привычных подходов к реконструкции и регенерации наследия.

Решение проблемы цивилизованного рынка земли нуждается в создании управляемой системы использования земельных ресурсов промышленных зон, которые в настоящее время в проектах генпланов городов “застыли” на бумаге большими заштрихованными пятнами либо закрашенными гуашью массивами. Эти территории в подавляющем большинстве пребывают в состоянии глубокой стагнации и стихийно, бессистемно осваиваются легальными и полунегальными путями. Промышленные зоны, предприятия, расположенные в центральных районах, являются существенным резервом для развития современных потребностей города.

Реконструкция отдельного сооружения понимается в неразрывной связи с решением комплекса градостроительных, функциональных, объемных, художественных и соци-

альных аспектов. Конкретное социальное выражение объектов прошлого находится в зависимости от нужд развивающихся городов. Каждый объект прошлого по мере развития города может быть многократно социально выражен. При этом формы и средства их использования исторически изменяемы и преходящи. Реконструкция промышленных зданий направлена на раскрытие и поднятие общественно-социальной значимости объекта прошлого в современном развитии города.

Материально-техническая база большинства промышленных предприятий находится в аварийном состоянии с изношенными основными фондами, с технологически незавершенными циклами. Основу предприятий составляют устаревшие ресурсно-энергоёмкие технологии с низким уровнем экологической безопасности. При этом большинство таких территорий являются частью исторической городской среды — как памятники архитектуры в целом, так и элементы промышленной эстетики, имеющие эстетическую, историческую ценность, уникальные конструкции, требующие сохранения.

Опыт развития исторически сложившихся городов развитых стран, особенно в Европе, показывает, что на базе потерявших изначальную функцию производственных территорий развиваются многофункциональные комплексы. Состав таких зон представлен инженерно-транспортными объектами, административно-деловыми учреждениями и предприятиями культурно-бытового обслуживания населения, а также жилой застройкой разной этажности и комфортности проживания.

Характерным для регенерации промышленных зданий и сооружений является возможность их многофункционального использования, использование эстетических качеств, особенностей индустриальной предметно-пространственной среды для формирования современных комплексов.

Сильным толчком к развитию традиционалистских тенденций явились работы по реконструкции исторических городов. Не только в странах с высококультурными традициями — Италии, Англии, ФРГ, но и в США образовалась самостоятельная отрасль, связанная с архитектурной деятельностью, направленной на активизацию промышленного наследия. Широко известен торговый комплекс “Кэннери” в Сан-Франциско, созданный в конце 60-х годов Дж. Эшериком на основе реконструкции бывшей консервной фабрики. Во второй половине и конце 70-х годов, с использованием аналогичных принципов были созданы “Инленд стил Дивелопмент” — сочетание ресторанов, магазинов и офисов в Джорджтауне, “Ресторейшн-плаза” — возрождённый район в Нью-Йорке и другие.

Особое влияние на социальную активизацию наследия оказала реконструкция исторических городов, работы, направленные на выявление, возрождение и развитие их исторически сложившегося своеобразия, “контекстуализм”, “уместность” и почти неизбежно связанные с ними исторические аллюзии стали оценочными критериями высокого порядка. Теперь уже не только новые здания в исторических районах приобретают соответствующее звучание, но и новые массивы застройки в таких городах насыщаются либо прямыми историческими реминисценциями, либо достаточно внятные историческими “отсылками”. Таков, например, район Сен-Кантен-ан-Ивелин под Версалем, построенный по проекту группы Р. Бофилла.

Градация функций изменяется в широких пределах — от самых банальных, например, жилье, музей (рис. 1) до уникального назначения — бассейн для ныряльщиков в бывшей силосной башне. Бывшие градирни на окраине Вены, являющиеся уникальным памятником промышленной архитектуры, используются как многофункциональный

комплекс, в составе которого — высоко комфортабельное жильё, офисно-деловая часть, музей, художественные мастерские, торговый центр и многофункциональные залы (рис. 2). Промышленные зоны в акваториях, преимущественно, активизируют под культурно-общественные, жилые, деловые многофункциональные комплексы (рис. 3). Бывшие склады, расположенные на периферии города, широко используют под крупные торгово-выставочные комплексы.

Количественные и качественные характеристики индустриальных объектов, их инженерное и технологическое оборудование являются мощным композиционным средством выразительности. Реконструируемые и приспособляемые промышленные объекты весьма привлекательны для посетителей, удовлетворяют высокому уровню потребностей и интересов современного горожанина.

Присущие исторической форме характеристики, прежде всего, степень градостроительной, историко-художественной, материальной ценности и предполагаемый характер эксплуатации определяют направленность решения новой функциональной модели, формы ее “вписывания” в реальную структуру или ее изменения.

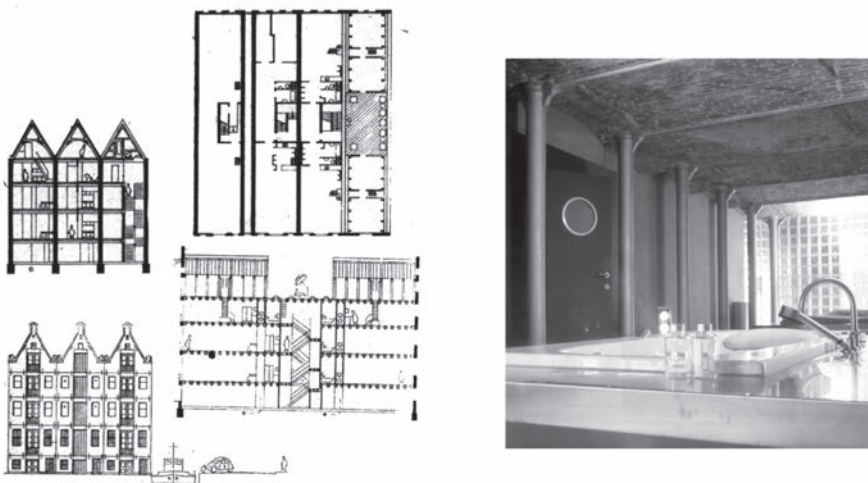

Рис. 1. Склады под жильё в Копенгагене

Рис. 2. Многофункциональный комплекс на базе бывших градирен. Вена

Основными приемами социальной активизации промышленного наследия являются: встройка нового объема; преобразования в границах существующего объема — перепланировка, перестройка; пространственное увеличение исходных параметров — пристройка, надстройка; объединение существующих объемов новой структурой (рис. 4).

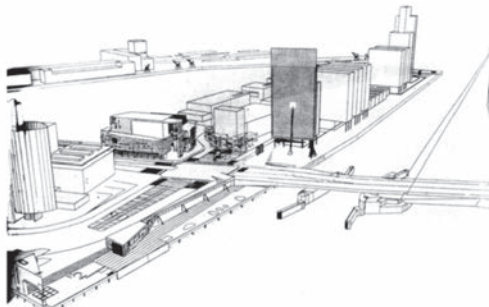

Рис. 3. Бывшая промышленная зона в акватории города. Роттердам

Рис. 4.

Овещественная память культуры определяет особый многослойный образ городов, индивидуальность, неповторимость каждого фрагмента исторической застройки, камерность ее пространств отвечают средовым потребностям человека. Задача заключается не в том, чтобы уберечь городскую застройку от изменений, а в том, чтобы сохранить качества пространственных структур, существенные для формирования образа города, не исключая возможность включения новых элементов. Образное восприятие фрагмента застройки в результате реконструкции коренным образом изменяется, получает современное звучание.

О. Ю. Криворучко

РИСИ АРХИТЕКТУРИ ДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ

Поняття “деконструкція”, будучи відносно давнім¹ у філософії, ще залишається новим² в архітектурі. Частково віддалившись від свого першозначення та пристосувавшись до архітектури, воно позначило появу нового явища в сучасній архітектурі й дало назву течії деконструктивізму. Поняття “деконструкція”, перейшовши зі вжитку виключно у філософії та граматології (науки про мову, згідно Ж. Дерріди) ще й в архітектурний, не тільки збагатило словник форм і внесло нові трактування застарілих догм і стереотипів архітектури, а й деформувалося саме, збагативши спектр своїх значень.

У філософії цей термін вводить Ж. Деррідою з гайдегерівських *Destruktion* і *Abbau*. Це його “переклад” термінів. *Destruktion* означає “не руйнування, а саме де-структурування, яке знімає структурні шари системи один за одним”. *Abbau* означатиме “відокремити, виокремити якусь побудову з тим, щоб подивитися, яким чином її сконструйовано або розібрано на складові”. Обидва позначають “операцію, що впливає на структури та стосується традиційної архітектури, фундаментальних концепцій онтології, або західної метафізики” [1].

У процесі свого розвитку, деконструктивістська архітектура віддалилася від початкової “деконструкції”. Вона об’єднала під своїм ім’ям багатьох видатних сучасних архітекторів³, чим здобула до теоретичного ще й матеріальне підґрунтя свого існування. Представники архітектури деконструктивізму часто крайньо віддалені у своїх поглядах та методах один від одного, витоки їх архітектури часово і стильово розмежовуються епохами та країнами. Так, наприклад, Бернард Чумі, автор Парку Ла Віллетт у Парижі, відомий своїм баченням архітектури як поняття інтелектуального (саме з цього проекту почалася співпраця філософії та архітектури, в особах Ж. Дерріди та Б. Чумі), а Заха Хадід та Кооп Гіммельбляу — як поняття форми. Деконструктивістська архітектура у своїх матеріальних проявах є дуже різнохарактерною, вона гранично межує зі скульптурною

¹ Французький літературний критик та філософ Ж. Дерріда (Jacques Derrida) вводить цей термін у праці “*De la Grammatologie*” (Paris, 1967).

² Разом із виставкою “Деконструктивістська архітектура” від літа 1988 року у Нью Йорку, деконструкція переноситься у поле архітектури.

³ Френк О. Гері, Даніель Лібескінд, Рем Коолхаас, Петер Айзенман, Заха Хадід, Кооп Гіммельб(л)ау / Кооп Гіммельбау (Вольф Д. Прікс та Гельмут Свічиньски), Бернард Чумі та ін.

(арх. Ф. О. Гері¹), текстуальною, інтегральною, символістською (арх. Д. Лібескінд) архітектурами. Тут постає питання: у чому полягає спільність архітекторів-деконструктивістів? Які риси властиві усім проектам водночас, що об’єднують їх творчість в одну течію? Якою є архітектура деконструктивізму?

У вітчизняній літературі цю тему порушували Л. Стародубцева та С. Шліпченко. Деконструктивістська архітектура трактується Л. Стародубцевою як неспокійна, руйноподібна, непрямолінійна [2, 72]. Вона полягає у “ламанні не ззовні, а зсередини”, у пошуках “незвичайного в буденному”, у “чутті неспокою”, передбачає “шок старого: деконструкцію і традицію”, ця архітектура характеризується як тривожна [2, 73].

Опираючись на праці Ж. Дерріди, С. Шліпченко виводить наступні узагальнення щодо деконструкції: “1. незважаючи на зовнішність, деконструкція не є архітектурною метафо-

рою; 2. вона позначає певний спосіб мислення і підходу до (с)творення, а також кожного разу є подією (єдиною у своєму роді); 3. вона “деконструює” — розбирає на складові з тим, щоб потім сконструювати “одноразову” філософську конструкцію концепції, риторики (риторичної конфігурації), структурного мотиву, системи; 4. “нове конструювання” означатиме, що стратегією деконструкції є повторення (повторення, що завжди породжує різницю, нетотожність); 5. це повторення буде свого роду міметичним відтворенням, або *simulacrum*’ом об’єкта деконструкції; 6. деконструкція функціонує як свого роду “епістемологія перформенсу” — дослідження власне процесу і операцій (с)творення” [3].

Тут, у випадку праці Л. Стародубцевої, архітектура деконструктивізму отримує емоційне трактування, без архітектурного аналізу і у праці С. Шліпченко деконструкція розглядається в основному з погляду філософії, а не архітектури. Таким чином, питання про риси архітектури деконструктивізму залишається відкритим.

Ставлячи собі за мету аналіз архітектури деконструктивізму, важливим моментом є не згрупування цілого доробку деконструктивістів, а виокремлення з конкретних робіт найбільш характерних для них рис, які, відповідно до своєї частоти повторюваності в інших проектах, дають нам сукупність рис течії деконструктивізму.

На підставі аналізу проектів та теоретичних маніфестів, можна виділити наступні риси архітектури об’єднання Кооп Гіммельбляу:

1. Відкрита архітектура. Відсутні замкнуті, відчужені один від одного простори, немає жодних замкнутих будинків, жодних замкнутих вулиць, протест замкнутому світогляду.

2. Архітектура без страху перед реальністю, без втечі від неї у “святий світ архітектури”, архітектура буденности.

3. Архітектура без архітектурних догм: відсутнє прагнення досягти правдивості та краси в архітектурі шляхом слідування старим правилам будування; архітектура, що не вірить нікому і нічому (“ніщо не є правильним”).

¹ Ф. О. Гері, Офісний будинок (Ginger and Fred Building), Прага, Нове Місто, 1993-1994; Ф. О. Гері, Музей Гугенхайма у Більбао, Більбао, 1991-1997; Д. Лібескінд, Єврейський музей, Берлін, 2002.

4. Архітектура не ідеалізується.

5. Архітектура без стереотипів: функціональних, композиційних, пам’ятко-охоронних, виробничих, інших.

6. Архітектура виглядає так, наче бачимо її рентгеновським зором: усі зв’язки у будівлі чітко відображені на плані.

7. Архітектура вже: архітектура для сучасності, не для історії, колишньої чи майбутньої; архітектура максимально актуальна для суспільства і індивідуума.

8. Архітектура унікальна: споруда є унікальною, не для масового будівництва; є відповіддю на конкретні, поставлені перед нею завдання; існує у взаємозв’язку із конкретним, неповторним середовищем (варіант: створена для конкретної, неповторної людини); унікальний словниковий запас форм; унікальність композиції.

9. Архітектура провокативна: альтернативна до традиційної архітектури (традиційного модерну).

10. Архітектура естетичних неможливостей: відмова від перфекціонізму; пропагування раніше неможливого (з конструктивної точки зору); пропагування неприйняттого (з естетичної точки зору); розширення понять “можливість” і “прийнятність”; відмова від стереотипних “гарно” і “правильно”.

11. Композиційні особливості: динамічність у плані та просторі; зміщення композиційного центру відносно загального об'єму; заміна центру композиції акцентом та його контрастне розташування; відкрита композиція; відсутність симетрії у плані, в загальному об'ємі; нетектонічність (скошені грані, гострі кути, великі консолі, “нависаючі брили”); композиційна складність та багатство нових елементів, нових форм.

12. Особливостями символіки архітектури Кооп Гіммельбляу є: метафоричність, наприклад, протистояння (протиставлення об'ємів), символ корабля, що тоне, двох людських постатей, ін.; емоційне забарвлення (боротьба, роздирання, розкиданість і відчуженість, ін.); сила експресії (споруда вражає, “давить”, нависає, розковує, дає відчуття свободи, ін.).

13. Особливості функції: унікальність (не буденність) функціонального призначення: музей, кіноцентр, будинок — пам'ятник, ін.; поєднання функцій прагматичних з інтелектуальними та емоційними; намагання дати людині більше (у функціональному відношенні), ніж можна очікувати на перший погляд від споруди.

14. Однією із найбільш бажаних рис архітектури, проте, дуже суперечливих є гуманність архітектури. Тут вона проявляється як налаштованість на індивідуальність споруди; бажання врахувати більше, ніж базові фізичні потреби людини; прагнення створювати архітектуру, актуальну для людини сучасної, зі сучасними проблемами та потребами, що живе в інформаційному суспільстві.

15. Визначальною рисою архітектури даного об'єднання є інтелектуальність. Перш за все, це — висока інформативність архітектури як наслідок врахування інтелектуальних та емоційні потреби людини.

Попередньо перелічені риси архітектури Кооп Гіммельбляу були отримані при аналізі їх творчості, тут можна проілюструвати на прикладі однієї з найновіших завершених робіт, а саме — Газгольдери у місті Відні (Рис. 1).

Серед ряду функцій, як основні, були виділені: 1) регенерація промислових територій, 2) їх суспільна активація, 3) функціональне і естетичне залучення комплексу в місто, 4) пристосування існуючого об'єкту до нових функцій (житлова, адміністративна).

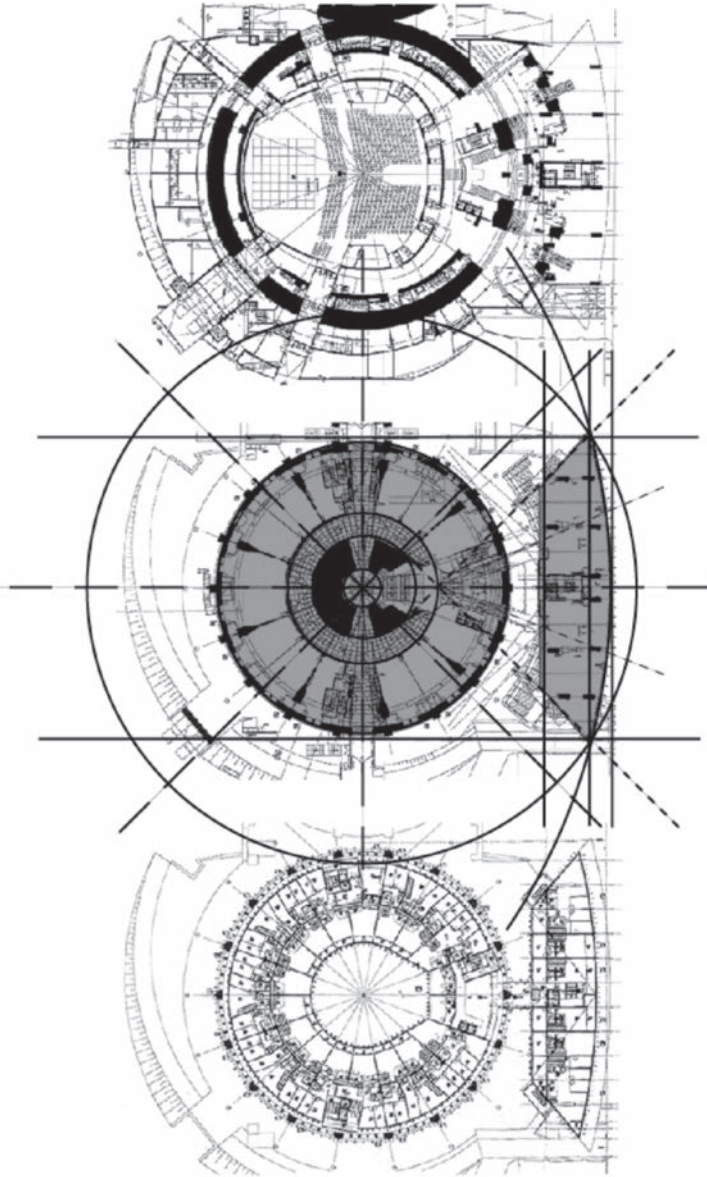

Рис. 1. Композиційний аналіз. Поверхові плани. Газгольдер В., м. Відень, 1995-2000 рр., проєкт: Кооп Гімбельблю (Вольф Д. Прікс, Гельмут Свічинський)

Композиція охарактеризовується наступними рисами: 1) контраст нового і старого — а) об'ємів: циліндр і паралелепіпед, б) будівельних матеріалів: цегла і скло, в) форми: статична і динамічна; 2) просторовий акцент існуючого контексту монотонних форм; 3) лаконічність форми; 4) планувальна відчуженість об'єктів: дві окремі споруди, об'єднані ілюзорним містком; 5) просторова динаміка нового об'єкту; 6) гармонійність об'єктів у загальних розмірах.

Символіка проекту: протиставлення нового і старого (варіант: підкреслення нового і старого за допомогою одне одного); рімейк будинку “Джинджер і Фред” у Празі.

Завдяки застосуванню контрастної форми, матеріалу, конструкції, було підкреслено мінімальність втручання в існуючий контекст (незмінення і непошкодження вже наявного) та уникнено мімікрію споруди¹. При цьому будівельна маса нової одиниці співрозмірна з будівельною масою одиниці старого об’єкту (одного газгольдера) і становить єдине ціле із комплексом чотирьох газгольдерів.

Щодо рис архітектури Даніеля Лібескінда, то тут основною рисою, на відміну від Кооп Гіммельбляу, де в якості такої виступає інтелектуальність архітектури, буде символізм. Наприклад, поламана пряма, що символізує “шлях євреїв” у споруді Єврейського музею у Берліні. Відразу за нею по величині значення знаходиться скульптурність. Архітектура трактується як скульптура, є цілісною, унікальною, монументальною формою, яка виразно домінує у навколишньому середовищі. Наступна риса — експресивність: архітектурі Д. Лібескінда властиве сильне емоційне забарвлення (трагедія, боротьба, ін.). І, як не дивно, тут же присутня неестетичність (естетика не ставиться за завдання архітектора). Композиція є динамічною: розташування об’єкту в контексті кварталу є контрастним і динамічним, композиція плану і загального об’єму споруди також динамічні.

Коротко щодо рис інших авторів. Так архітектурі (та дизайну) Захи Хадід властиві: пластичність, динамічність, ергономічність, гуманність, екстравагантність (як найвищий рівень авангардовости). Рисами архітектури Ф. О. Гері є наступні: скульптурність; антропоморфність (будинок “Джинджер і Фред” у Празі, де закладено образ двох танцюристів); гуманність побудови композиції та зв’язку зі сформованим середовищем (Музей Гугенхайма в Нью-Йорку); розвиток та доповнення контексту, а не контрастування з ним. Рисою, вартою доскіпливішої уваги, є традиційність: продовження традиції радянського конструктивізму (Клуб робітників Русакова) у компонованні об’єктів у більш ранніх роботах (Центр французької культури у США) а також продовження традиції скульптурної архітектури II пол. XX ст. Наступна — унікальність: споруди не для типового будівництва, переважно унікальні об’єкти з унікальними функціями; унікальність авторського стилю, не наслідування будь-якому іншому.

¹ Мімікрія (англ. *mimicry*, від гр. *mimikos* — уподібнений), у тварин один з видів поверхневого забарвлення і форми, при якому тварина схожа на предмети навколишнього середовища, на рослини, на неїстівних і хижих тварин. Сприяє збереженню тварини у боротьбі за виживання. Мімікрія у рослин — подібність форми, запаху, забарвлення з іншими рослинами чи тваринами. Слугує для привернення уваги корисних тварин, або відлякування ворожих.

Мімікрія в архітектурі — один з методів створення нового об’єкту у сформованому архітектурному середовищі, шляхом копіювання (дублювання) вже існуючого (у даному середовищі) об’єкта, при цьому можливе застосування принципів побудови середовища (продовження сформованих осей, ритму, ін.) для розміщення нового об’єкту в ньому. Слугує для спрощення процесу вписування архітектурного об’єкта в контекст, окрім тиражування не ставить перед собою інших завдань, є одним із засобів екстенсивного розвитку (шляхом розширення, без інтенсифікації) середовища.

Характеристика архітектури Бернарда Чумі, наведена на основі аналізу Парку Де Ла Віллетт у Парижі. Виразною рисою є символізм, який проявляється у застосуванні сітки як символу парку (зображення насадження дерев у плані) при проектуванні парку Ла Віллетт; умовності знаків, точка як дерево, ленти як доріжки, галереї як алеї; умовне позначення, з допомогою галерей, зіркової площі (без одного променя) французької урбаністики.

У композиції парку використано сітку як точкову систему координат; розпланування

всіх інших об'єктів ведеться на основі даної сітки. Застосовано 6 альтернатив розташування (прив'язки) елементів відносно сітки: дисперсне, більшого чи меншого ступеня концентрації елементів; центричне, де за допомогою різнохарактерних елементів відображено умовний центр; зміщення центру; решта — їх комбінації. У загальній композиції домінує поліцентричність зі спільним ядром (ділянкою, де центри не накладаються, але найближче розташовані один від одного). Крім того, композиція у всіх її різновидах динамічна, відкрита, асиметрична. Щодо композиції об'ємних об'єктів — Фолі (Рис. 2.), — то у їх плануванні використано прості геометричні фігури: квадрат, коло, трикутник; на перший план виступають методи їх комбінування (композиції); присутні головні (ортогональні) та допоміжні (діагональні) композиційні вісі, на яких розташовуються центри базових геометричних фігур. Попри візуальну складність, первинна композиція отримується за допомогою двох фігур: кола та квадрата, ускладнення відбувається шляхом додавання наступних: значно видовжений прямокутник та рівновеликі трикутники.

І для Бернарда Чумі характерною рисою є звернення до певних традицій архітектури: до основ абстракціонізму та супрематизму (використання простих геометричних фігур, елементарних кольорів та створення композиції методом комбінування цих елементів, їх кольорів, зміни їх величин, з метою отримання конкретної психологічної дії); до сюрреалізму, так як використані елементи чітко нав'язують до нього. Це є, передусім, розпланувальна сітка парку Ла Віллетт, яка втілилася у реальність у вигляді пейзажу-пустки з мощенням із сірого гравію, яка є дуже близькою до абстрактного пейзажу сюрреалістів, об'єкти, наприклад, Фолі є символами у цьому пейзажі а також спробою огорнути пустку у собі, далі — галереї у порожньому просторі, які викликають ще більше алузій до сюрреалізму, ніж забарвлені у червоне Фолі.

Цікавими є принципи деформації: наявний набір простих цільних форм, який на наступному етапі деформується у півформи, чвертьформи, т. п., далі відбувається комбінування цих елементів, останній етап — деформація комбінації простих форм.

Попередньо висвітлений аналіз архітектури Кооп Гіммельбляу, Даніеля Лібескінда, Захи Хадід та Бернарда Чумі як незмінних і провідних архітекторів-деконструктивістів, надано тут як зразок можливого аналізу деконструктивізму в цілому. На його основі можна робити висновки щодо рис, властивих архітектурі деконструктивізму. А вони полягають у наступному: унікальність, інтелектуальність, гуманність, символізм, авангардність (новизна як вимога), скульптурність, пластичність та ергономічність, анти-конструктивність, техніцизм (спадок від Хай-Теку), аскетичність (чистота форми), ірраціональність, прогресивність, абстрактність, анти-футуристичність та інші, більш дрібнілі.

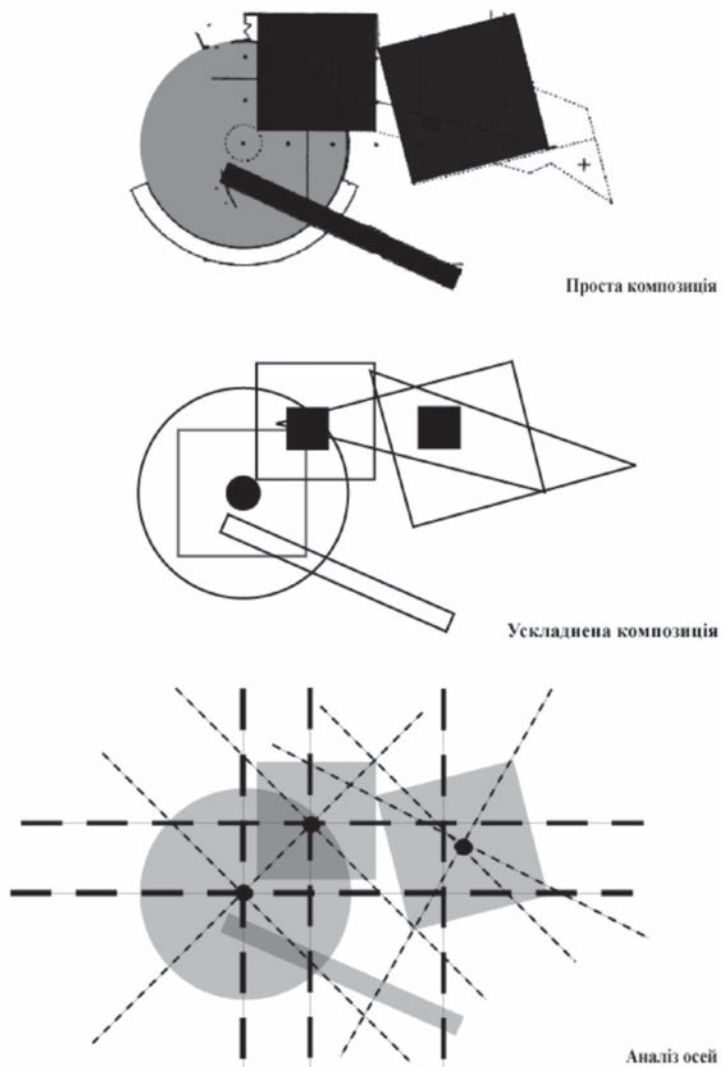

Рис. 2. Композиційний аналіз. План Фолі. Парк де ла Віллетт, м. Париж, 1985 р., проєкт Бернарда Чумі

ЛІТЕРАТУРА

1. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: панорама новітньої науки — К.: Основи, 1998. — С. 237, 238.
2. Стародубцева Л. Архітектура постмодернізму: історія, теорія, практика — К.: Спалах, 1998. — 208 с. (С. 72)..
3. Шліпченко С. Архітектурні принципи постмодернізму. — К.: Вид. Дім “Всесвіт”, 2000. — 240 с.: іл. (С. 55).

Ю. І. Криворучко

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХРАМОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ

Зі зміною духовного клімату у суспільстві — появою та розвитком громадських свобод, свободи віросповідання — в Україні відновилися заборонені і утискувані та з'явилося багато нових церков, конфесій та релігійних громад. Станом на 2000 р. в Україні зареєстровано понад 70 релігійних згромаджень, які охоплюють більш ніж 20000 релігійних громад, з яких понад 16000 — християнські. Релігія та релігійні організації стали впливовою силою і відіграють суттєву роль у суспільстві, оскільки близько двох третин населення України згідно соціологічних опитувань 1991-2003 р. стало декларувати свою релігійність.

У зв'язку з традиційно високим авторитетом церкви довіра людей до церкви, її поглядів на світські справи є досить вагома у порівнянні з іншими суспільними інституціями, включаючи владу та політичні партії. Церква сьогодні окрім суто релігійних, культових активно розвиває свої суспільні функції у напрямі соціальної науки і практики церкви, не лишаючись осторонь політичних, економічних, культурологічних, етичних процесів і проблем у суспільстві, впливає на формування естетичної культури, нерідко сама виступає детермінатором важливих суспільних процесів. Окрім храмів релігійні громади використовують ряд інших об'єктів — монастирі (чоловічі та жіночі), духовні університети, академії, семінарії, інститути, колегії, училища, курси регентів, катехитичні та недільні школи, видавництва, газети, журнали, благодійні місії, братства, фундації та товариства, у діяльності яких бере участь велика кількість духовних і світських осіб.

Повернення до релігії, християнства зокрема, відбувається в Україні лавиноподібним чином — вибух відновлення церков і конфесій традиційного християнства і множення розмаїтих, нерідко “екзотичних” для України, віровизнань, повернення, відбудова і зведення нових храмів дозволяє говорити про ресакралізацію української землі і народу. Такий розмах і інтенсивність діяльності у релігійній сфері свідчать про глобальність процесів на релігійному горизонті України та породжують цілий ряд проблем, що безпосередньо торкаються архітектурного і містобудівельного процесу в Україні.

Перш за все “несподіваною” для архітектурної діяльності є поява нових феноменів — релігійної духовності та святості місця, які можуть виникнути без участі людини у найнесподіваніших та непередбачуваних місцях — тобто їх появу не завжди можна передбачити, а тим більше — “запрограмувати”, чи — “оминути”, як це було у радянські часи. Основним розпорядником таких місць виступає Церква, яка відіграє пріоритетну роль також у архітектурному вирішенні цих місць. Виникнення священних місць пов'язане як правило з відновленням давніх місць поклоніння, яке нерідко не узгоджується з існуючим укладом території та функціонуванням простору і може кардинально змінити їх. Також існує феномен об'явленя святості, божественного — поява видінь, які, зважаючи на їх виняткову релігійну вагу та силу впливу на велику кількість людей (як це було у Люрді, Фатімі, інших місцях), спричинюють появу нових священних місць, що виникають поза людською волею. У цьому основна відмінність священних об'єктів

від світських: ймовірність непередбачуваності їх появи та самоцінність, відділеність від мирського. Тут важливо відзначити богословську та богослужбову функційність сакральних об'єктів, які ставлять вимогу розглядати храмобудування як забезпечення необхідної та складної релігійної потреби значної частини населення міст і сіл у відправленні культів, згромадженні людей для богослужінь.

По-друге, постала проблема пошуку та надання релігійним громадам територій, місць та об'єктів для здійснення богослужінь та інших сакральних функцій, а також забезпечення можливості здійснення релігійних заходів (наприклад, проща, хресний хід) у певний час на значних міських та позаміських просторах, у яких беруть участь великі маси (нерідко десятки та сотні тисяч людей). Архітектурно-містобудівельний характер складають проблеми знаходження вільних територій для храмобудування, постала проблема невідповідності існуючих вільних територій у поселеннях необхідному місцю та ролі храму у містобудівельній та суспільній організації поселення.

Врешті, в Україні (у східній — з 1917 р., у західній — з 1939 р.) не зводились сакральні об'єкти, а масово знищувались. Для них у радянській містобудівельній доктрині не лише не було передбачено відповідних територій і місць у містах і селах, але й місця та території, що постали при зруйнуванні храмів, інтенсивно забудовувались. Процес боротьби з релігією, проходив на рівні державної політики з різною інтенсивністю та розмахом у різні періоди радянської історії України та завдав непоправної шкоди не лише українській культурі в цілому, а й загальному гуманістичному поступу цивілізації.

Розташувати хоча б один храм у структурі поселення (міста чи села) — саме по собі і суспільно, і професійно відповідальне архітектурне завдання. А мова йде про значну кількість храмів у середніх і великих містах різних конфесій, інші об'єкти сакральної архітектури, які у сукупності складаються у мережу об'єктів однієї конфесії на території поселення — таких конфесій нерідко є дві, три і більше у місті. При формуванні мереж сакральних об'єктів різних конфесій, віросповідань, створених великою кількістю храмів (у Львові, наприклад, діючих — 114 храмів, мережа храмів УГКЦ складає близько 50 храмів), виникає багато проблем як загальносуспільного, так і внутрішньо-релігійного характеру. Складається мультирелігійність території поселень. Виникають проблеми толерантності у стосунках віруючих різних церков і конфесій.

В умовах мультирелігійної ситуації сучасних великих міст, коли мова йде про накладення таких мереж, де їх може бути декілька, вони утворюють складне переплетення сакральних об'єктів у міському плані та містобудівельній тканині, формуючи духовну систему міста. При тому постають питання міжрелігійної та міжконфесійної толерантності, взаєморозуміння та терпимості між віруючими різних конфесій. Деколи спостерігається непередбачуваність та раптовість у змінах настрою та поведінки великої кількості віруючих, що обумовлені і всезагальністю та глибиною впливу релігійних ідей. Отримуючи складно організовану систему сакральних об'єктів, перед урбаністами постає багато проблем не лише з їх розташуванням, величиною, місткістю, роллю у суспільній та архітектурно-містобудівельній організації, а й забезпеченням функціонування таких об'єктів, їх розвитку. Питанням взаємодії сакральних об'єктів і містобудівної структури поселень та території у необхідній повноті у теорії та практиці містобудування достатньої уваги ще не приділялось.

На сьогодні ще досить рідко узагальнюється архітектурна та містобудівельна практика храмобудування в Україні та досвід подібних процесів у посткомуністичних країнах,

практично відсутнє осмислення процесів розміщення, формування, функціонування та розвитку храмубудування на загальнотеоретичному рівні. Існуючі історичні відомості про храмубудування України є недостатніми для вирішення його сучасних проблем, оскільки у ХХ ст. суттєвого розвитку набули міста і містобудівельна теорія, а також і саме храмубудування у світі пройшло значний розвиток. Відсутність певних правил та регулювання у виборі місця, розташування, формування, функціонування та розвитку сакральних об'єктів та їх комплексів суттєво ускладнює містобудівельну діяльність у цілому. Ці питання сьогодні вирішуються у значній мірі емпірично, інтуїтивно, стихійно і проєктантами храмів, і органами управління територіями. Наслідком такої ситуації є поява не лише невиразних та архітектурно безликих храмів, а й відверто нефахових вирішень як архітектури святині, так і її містобудівельного розташування, знайдення відповідного місця, що відповідало би значущості та ролі сакральних об'єктів.

Сакральні об'єкти на відміну від усіх інших об'єктів архітектури і містобудування відзначаються структурою і змістом, опис яких не вичерпується повністю раціональними поняттями, а у своїй символічній і знаковій формі виражають та відображають надприродні, божественні сутності — святість, священне, духовне.

Об'єкти храмубудування — це сакральні об'єкти, пов'язані із сакральною архітектурою (від лат. *sacrum* — святиня, *sacer, sacri* — священний, а також *sacramentum* — освячення, святість; семіт. *кодеш* — святий предмет, святість, священний, заповітний, традиційний). Семітське слово *кодеш* — святий предмет, святість має спільний корінь зі словами “відрізати, відміряти” і означає відділення від світського. Священні предмети — такі, до яких не торкаються, а наближаються за певних умов ритуальної чистоти. Вони викликають до себе почуття страху й потягу, яке викликає у людини почуття неповноцінності перед священно-божественними проявами. Показна святість для осіб, місць та предметів стає дійсною, внутрішньо правдивою святістю лише у випадку прийняття Святого Духа [1]. Утверджуючи правила культу, через які Бог являє Свою святість, Господь зберігає для Себе місце — свята земля, святилище, храм; людей — священники, пророки; предмети культу — одяг; час, присвячені йому ритуалом (приношенням, жертви, посвяти, помазання, окроплення кров'ю) [2]. Всі ці речі священні, але святість їх різна, залежно від зіставлення зі святістю Бога... Святість не можна набувати автоматично. Вона — результат вільного волевияву Бога... Нескінченна віддаль, що ділить цю святість і святість Бога, відтворена в ритуалах [3].

У всіх релігіях храм вважався священним місцем, де Бог являє Свою присутність людям, щоб приймати їх поклоніння, проявлене у культурі, зробити їх причетними до своєї ласки і життя. Його щоденне перебування не належить до світу земного, але храм певною мірою ототожнюється з цим світом. Завдяки храмові людина входить у зв'язок із світом Бога — це старозавітна символіка. Єрусалимський храм ознаменував присутність Бога серед людей. Храм — лише тимчасовий знак, який у Новому Завіті перетворився у знак іншого рівня — тіло Христове і Його Церкву [4]. Сакральні об'єкти — храми, цвинтарі, монастирі, каплиці, придорожні хрести та фігури, меморіальні місця та місця об'явлень.

Введення сакральних об'єктів, виходячи з іманентної їм природи, до об'єктів архітектури і містобудування повертає проблему розгляду сакрального об'єкту у міждисциплінарну площину — досліджувати сакральний об'єкт у контексті містобудування без богословського його розуміння буде некоректним. Уводячи таке — міждисциплінарне — розуміння сакрального об'єкту у сферу містобудівельної теорії, архітектура отри-

мує новий об'єкт, який на відміну від інших традиційних об'єктів займає і виняткове положення як у її теорії, так і практиці архітектури та містобудування. Завданням архітектурної теорії є виявлення, опис і пояснення тієї частини змісту і форми сакральних об'єктів, що надаються представленню у раціональних поняттях та можуть бути уведені у такому вигляді як об'єкт містобудівельної теорії. Побудова теоретико-філософського базису архітектурно-містобудівельної діяльності в області церковної архітектури буде спільною основою для міждисциплінарного богословського і архітектурного розгляду сакральних об'єктів. Спільною богословською і архітектурною проблемою є відсутність цілісного погляду та одностайного розуміння паствою та ієрархією церков феномену української церковної архітектури у багатомірності її історичних, богословських, просторових і мистецьких засад. Різноманіття впливів: історичні (візантійські, західні); традиційні народні; згодом — москвоцентричні, з одного боку, відображають культурологічне багатство та колізії архітектурних форм святинь, а, з другого, призводять до роздріблення, а часто перемішування різних форм і мотивів. Тут архітектурна історична наука не дала ще остаточного виводу основних типів української церковної архітектури впродовж тисячоліття.

Отже, храмовбудування — широке поняття, що охоплює і об'єкти сакрального змісту та призначення, а також і процес їх розміщення, формування, та розвитку. Сакральна архітектура України — відображення у священних спорудах людського пошуку шляху до Бога від античності (від VIII-VII ст. до Р. Х.) через язичництво до християнства та різноманіття віровизнань сучасності, це — багатобарв'я стилів, найширша географія від українських етнічних автохтонних земель у межах сучасної України та за ними аж до найвіддаленіших закутків світу, де розпорошений український етнос, врешті, це — найкращі імена українських та іноземних зодчих, що споруджували храми впродовж усієї історії.

З реабілітацією храмовбудування, як об'єкту архітектурної та містобудівельної діяльності теорія архітектури повертає собі найважливіший об'єкт, що несе духовну функцію та займає в історії містобудування та архітектури виняткове місце.

На місце тисяч храмів, знищених у часи тоталітаризму, повертаються нові церкви, їм необхідно забезпечити властиві місця та роль просторових доміант, духовних орієнтирів, які дозволять повернути ландшафту України традиційні риси, що закладались ще від княжих часів.

Дотепер відсутні узагальнюючі праці з викладу богословських основ архітектури святинь, не ставилась проблема взаємовідношення храму у його семантичній і ритуальній повноті з простором поселень, відсутня концептуальна схема богословських основ організації простору святині, її оточення та духовності міських просторів. На жаль, богослови практично не відносять цю проблематику до свого інтересу. Важливим є зв'язок між богословом, священиком і архітектором, який би мав бути активним з обох сторін — тобто міждисциплінарним, що означає передусім зрозумілість та корисність обом сторонам. Архітектор і містобудівельник гостро потребує основ Божої науки для своєї професійної діяльності. Богословська верифікація архітектурного сприйняття богослов'я видається також вкрай актуальною та важливою.

Корпус літератури та досліджень української церковної архітектури відображає саме відношення до церковної архітектури, яке склалась в Україні історично. Тут можна виділити три найзагальніші періоди. Перший — пов'язаний з відносною свободою у ви-

світленні релігійних, в т. ч. архітектурних питань, тривав в Україні до 1917 р. (у Західній Україні до 1939 р.). Методологія досліджень цього періоду була характерною для свого часу — початок і становлення археологічної науки, документації, обмірів, визнання цінності автентичних зразків, дослідження автентичної традиційної культури, в тому числі сакральної архітектури, історико-еволюційні та етно-територіальні дослідження походження та розвитку типів храмової архітектури, мистецькі засади української церкви, персоналії. Історія, археологія, етнологія та мистецтвознавство майже повністю склали предметну область дослідження церковної архітектури. Певні обмеження та “коректуру” напрямків дослідження накладали реалії існування дослідників передусім у Російській імперії (до 1917 р.) (з її заборонами української мови, культури, національного стилю церковної архітектури), у Австро-Угорській імперії (до 1918 р.) та Польщі (до 1939 р.), яка як і Росія усілякими методами намагалась довести меншовартість, вторинність, селянськість, ненаціональність історії народу та культури України. Проте, незважаючи на перепони, у цей період дослідження української церковної архітектури ознаменувались появою цілого ряду праць, які представили повну і достатню картину стану та розвитку української церковної архітектури на рівні вимог того часу.

Другий період вивчення церковної архітектури України пов’язаний з атеїстичною, агресивно ворожою релігією і всім її проявам доктриною та політикою Радянського Союзу та УРСР як його складової частини. Цей період тривав з 1917 р. до 1991 р. (з перервою 1941-1944 рр.) у Західній Україні — з 1939 р. до 1991 р. Найтяжчими для церкви були початок і кінець 20-х — 30-і роки, коли була знищена так звана “українізація” (позірна в тих умовах), пройшла фатальна хвиля тотальних руйнувань храмів у всіх великих і малих містах та селах. І хоча назагалі нищились церкви, суворо цензурувались публікації та були вкрай зредуковані за напрямками та глибиною дослідження, пов’язані з церковною архітектурою, все ж література з цієї проблематики з’являлась. У післявоєнний час, не змінюючи загального відношення до церкви, радянська держава терпиміше ставилась до досліджень церковної історії (особливо коли це підтверджувало офіційні історичні доктрини), архітектури та мистецтва. Зусилля дослідників (а це нерідко складало і життєвий подвиг їх у ті часи) української церковної архітектури були переважно направлені на окремі об’єкти, передусім найважливіші з історичної точки зору, щоб зберегти їх у часі нищень, або принаймі зафіксувати описами перед неминучою руйнацією. Позбавлені ідеологічних імперативів праці у цей період з’являлися за рубежем (Польща, США, Канада, Рим), проте майже недоступність їх авторам вітчизняних джерел та безпосередньо об’єкту вивчення на рідній українській землі обумовили їх переважно описовий характер.

Нарешті, третій період вивчення церковної архітектури розпочався формально з 1991 р., а фактично з кінця 80-х років коли офіційна політика СРСР значно послабила суворість режиму у відношенні до релігії, чому свідченням виступає проголошення у 1988 р. Української Автокефальної Православної Церкви, відновлення у 1989 р. (ліквідованої у 1946 р.) Української Греко-католицької Церкви. Дослідження церковної архітектури останнього десятиліття як не дивно, не знаменувались суттєвими відкриттями та значними публікаціями (як, наприклад, праці з іконопису Я. Степовика, В. Овсійчука, В. Александровича та ін.). У релігійній літературі, що активно видається в останнє десятиліття в Україні, праці, присвячені проблемам храмобудування, становлять вкрай рідкі випадки. Головними причинами тут бачиться загальна криза, коли до мінімуму зведене фінансування досліджень та їх публікацій, певна «виписаність» «старих» дослідників та дуже незначний приплив

молодих вчених у сферу науки, дослідження храмобудування зокрема. Незначною тут є активність і самих церков, які конструктивні зусилля концентрують у напрямі інституціональної розбудови самих церков і менше уваги приділяють проблемам архітектури. Вивчення храмобудування можна виразно розділити на територіальний, часовий та предметний аспекти.

Територіальний аспект дослідження храмобудування представлений проблематикою храмобудування в Україні, враховуючи історичні та духовні особливості її геополітичного утвердження, та за кордоном.

Зарубіжне храмобудування у співвідношенні до України поділяється на: 1) храмобудування країн-сусідів, пов'язаних з Україною світоглядними і віросповідними (християнство, передусім православ'я) та історичними (українське автохтонне населення на давніх етнічних землях) засадами; 2) храмобудування країн, де існує українська діаспора (Західна Європа, Америка, Австралія, ін.); 3) країни, храмобудування яких має певні змістовні та формальні подібності як спільність вираження духовного у просторі і часі (архаїчне та археологічне храмобудування); 4) храмобудування, яке проводиться на інших засадах та відображає різні системи віросповідання та їх вираження у просторі і часі.

Вивчення досвіду християнського храмобудування за рубезем дозволяє побачити та зрозуміти храмобудування України у спільності його долі зі світовими процесами у віросповіданні, визначити його особливості, роль та місце у контексті розмаїття храмобудування світу. А відтак дати відповідь на питання значення чинника храмобудування у процесі формування міст на досвіді України, який є частиною світового досвіду.

Проблематику храмобудування України відображає корпус публікацій та досліджень, що виразно охоплює кілька напрямків. По-перше, храмобудування України вивчається у територіальному аспекті, охоплюючи територію України у її регіонально-етнічному різноманітті та повноті різних віровизнань. Українське храмобудування територіально поширене на автохтонних українських землях та визнається таким і державами-сусідами (Польща, Білорусь, Росія, Румунія, Словаччина). У дослідженнях храмобудування описане розповсюдження основних типів церков, їх еволюція, стилеві характеристики на землях, які ніколи у своїй повноті не знаходились у межах сучасної української держави. Інтенсивніше вивчені ті території України, які відзначаються часовою глибиною свого формування.

Отже, другим напрямком досліджень храмобудування є часовий аспект. Більшість досліджень у часовому, історичному напрямку присвячені дохристиянській, ранньохристиянській, давньоруській та епохам інтенсивного храмобудування, які співпадали з визвольними намаганнями народу та усвідомленням незалежності України XVII-XVIII ст., початок, середина та кінець XX ст. аж до здобуття незалежності Україною, що спричинила правдивий спалах відродження храмобудування в Україні.

Третім напрямком досліджень храмобудування є вивчення його предметних аспектів — типи та види сакральних об'єктів; стилеві ознаки храмів; просторові, композиційні, естетичні основи організації храмів; стінопис; іконопис; іконостас; взаємовпливи та місце церковної архітектури у європейському контексті.

У цілому необхідно відмітити одну історично зумовлену спільну рису дотеперішніх вітчизняних досліджень — переважна більшість з них розглядають українське храмобудування як завершений у своєму розвитку, “законсервований”, “неживий”, нефункціонуючий об'єкт, найкращою долею для якого буде (це звучить у підсвідомості дослідників)

його музеєфікація. Це було найвищим завданням у тяжкі часи і така тенденція склалась з відомих причин, коли будь-який натяк на продовження або розвиток традиції віри, активності її носіїв, пошуки втілення священного, вільна релігійна думка жорстоко переслідувались і карались. Нажаль, ця тенденція щодо церковної архітектури (мова не йде про релігію) ще не подолана у свідомості архітектурної науки дотепер.

Позитивним моментом такого “музеєфікаційного” підходу до храмобудування, що передбачав незмінність об’єкту, є його співзвучність незмінності традицій віри, літургічності церкви. Останнє десятиліття відзначене започаткуванням нових міждисциплінарних напрямків дослідження храмобудування в Україні.

Якщо розглянути об’єкти сакральної архітектури, передусім храми (а їх у кожному місті споруджується від кількох до кільканадцяти, а у масштабі країни — тисячі), кількість людей, які беруть участь у богослужіннях, постійність функціонування храмів, роль релігії у житті народу, то постає зовсім інша картина, інший предмет — ніж ми бачимо у дотеперішніх дослідженнях, а саме — релігія, віра — живі. Тобто мотивація віри, участь у богослужіннях, відвідування храмів зумовлені духовними потребами, які виходять з найглибших рівнів єства людини.

З іншого боку, проблема також полягає в тому, що урбаністика у ХХ ст. зробила найвідчутніші кроки у своїй історії, а храмова архітектура у світі пройшла дуже суттєву еволюцію — особливо це пов’язане з рішеннями II Ватиканського Собору 1964-1966 рр. у католицькій традиції. Ці процеси дуже у незначній мірі торкнулись сакральної архітектури України — по-перше, у зв’язку з відірваністю від світових цивілізаційних та загальноєвропейських урбаністичних процесів (1917-1991 рр.), а, по-друге, з відсутністю практики будівництва сакральних об’єктів у цей час. Окрім того, рішення II Ватиканського Собору, що значно лібералізували релігійне життя західної гілки християнства, а з ним і спростили вимоги до сакральної архітектури, не є обов’язковими для православних віруючих в Україні, що відзначаються більшою ортодоксійністю — традиціоналізмом та здоровим консерватизмом, демонструючи при тому набагато більшу релігійну активність, ніж це є на Заході. Тому загальна європейська “заспокоєність” проблемами сакральної архітектури, що зумовлена прагматичністю і секуляризованістю західного способу життя і свідомості, є дуже нехарактерною для України, як і зрештою для більшості посткомуністичних країн. Хоча архітектура ХХ століття у світі характеризується постійною появою шедеврів сакральної християнської архітектури — капела в Роншамп Ле Корбюз’є, костел в Бразіліа Оскара Німейєра, храми Маріо Ботта та Тадао Андо, — які є епохальними в архітектурі в цілому.

Окремі аспекти цієї теми висвітлені у працях українських дослідників та дослідників східноєвропейських країн. У західній історичній містознавчій науці розглянуті питання виникнення сакрального і його втілень у просторі та містобудівельній організації історичних міст, досліджуються основні сакральні знаки та символи і їх просторове та містоутворююче значення на прикладі міст античності, середньовіччя, ренесансу, нового часу.

З появою на межі ХІХ-ХХ століть сучасних урбаністичних ідей та теорій розселення і організації міст (ідеї е. Говарда, А. Сорія, Т. Гарньє) інтереси містобудування переходять від класичних теоретичних ідей античності, ренесансу, класицизму з їх просторово-геометричною естетикою до дослідження структури, функцій, проблем росту та розвитку міст, реорганізації, централізації-децентралізації міст, проблем екології, економічної і

соціальної ефективності просторових структур, соціології, футурології, культурології міста та ін.

Отже, на теперішньому етапі розвитку теорії та практики архітектури в Україні поставала проблема виявлення закономірностей храмобудування як пріоритетного чинника в історії формування міст, складення їх образної просторової структури.

Для досягнення такої масштабної мети необхідно вирішити ряд завдань, найважливішими з посеред яких можна назвати: 1) побудову світоглядно-філософського базису храмобудування як відображення та втілення духовного освоєння людиною довкілля; 2) виявлення на основі досвіду храмобудування місця і значення духовного в еволюції освоєння простору та планування поселень; 3) виявлення чинників та тенденцій розвитку храмобудування у формуванні структури території та поселень України у контексті сучасного християнського храмобудування; 4) розроблення принципів храмобудування в Україні як чинника формування міст та пропозицій розпланування храмів у структурі міського довкілля.

Таке дослідження необхідно провести у парадигмі світської науки, саме богослов'я не мусить бути предметом дослідження, а лише найсуттєвішим чинником міждисциплінарності такої праці. Тому основоположні доктринальні богословські визначення необхідно привести з богословських джерел, не дискутувати їх, а лише інтерпретувати їх у межах завдань теоретичного та прикладного архітектурно-містобудівельного дослідження. Робота мусить ґрунтуватися на розумінні природи Східних церков, до яких входить українське православ'я та греко-католицизм, у яких “спадок священних канонів спільний всім східним Церквам протягом віків подивугідним способом поєднався з характером кожної групи вірних, з яких складаються поодинокі церкви і так пронизав усю їх культуру, що цей спадок належить самому серцю народів як щось непорушне і найдостойніше у всілякому відношенні” [5]. Теперішній стан Східних церков (особливо країн посткомуністичного простору) характеризується значною динамікою розвитку і зовнішніх змін, тому в основу дослідження необхідно покласти усталені часом і традицією положення, прийняті самими церквами, — виключно з їх першоджерел.

Методологія дослідження має міждисциплінарний характер і спрямована на досягнення результатів, коректних для різних дисциплін, що складають роботу. Передусім йдеться про впровадження богословського предмету до розгляду храмобудування, а також пропозиція адаптації досягнутих результатів дослідження тими розділами богослов'я, які дотикаються до церковної архітектури, мистецтва та соціальної науки церкви. Методологія такого дослідження ґрунтується на теорії пізнання та відчуття явищ та об'єктів у різноманітності та повноті їх змісту, проявлення зв'язків та впливів. Враховуючи специфіку об'єкту дослідження — храмобудування, сутність якого існує та описується не лише у раціональній області (мислення), а передусім, у метафізичній сфері (відчуття, віра), — то методологічною процедурою дослідження є вивчення раціонального у сакральних об'єктах, що дозволяє дефініювати їх і як містобудівельні та архітектурні об'єкти. Для поглиблення рівнів пізнання та розуміння об'єктів храмобудування як духовних об'єктів священного, їх метафізичності важливі поняття образних уявлень — синтетичних та синкретичних образів, які мають раціональну (архітектурні ідеї та поняття), чуттєву (мистецтво архітектури) та містичну (дух, святість) природу і відображають найсуттєвіші та найглибинніші сторони сутності людини, її відношення до довкілля та лежать в основі підходу до самої архітектури. Така міждисциплінарність

роботи з впровадженням феномену метафізичності буття суттєво поглиблює і розвиває сам предмет архітектури та містобудування.

Таким чином, стосована методологія дослідження дозволяє досягти результатів на двох послідовних етапах та рівнях. По-перше — раціоналізація та опис об'єкту, які можуть бути передані у виді положень, які не спотворюють розуміння самої складної природи священного (його над-природності) і дозволяють виробити практичні рекомендації для архітектури та містобудування. По-друге, — стосування образних і символічних уявлень та описів, які за своєї природою близькі та виходять з віри і мистецтва, а за формою не збіднюють та не спрощують складності феноменів віри та мистецтва, що присутні в архітектурі, дозволяють поглибити теоретико-філософську основу самої архітектури.

Основоположним є поняття храмовбудування України, що вміщає у своєму смисловому полі і поняття структури (об'єкти та зв'язки у контексті міста), і процесу (виникнення, формування, розвиток). Проте для виявлення широкого контексту та досягнення універсальності теоретичної платформи важливий також термін “сакральна архітектура” як більш широкий та узагальнений у порівнянні до церковної архітектури, який охоплює поряд з церковною архітектурою священні об'єкти інших віровизнань України. Поняття храмовбудування і сакральної архітектури у містобудівельному контексті стосуються об'єктів різних релігій і конфесій та мають у зв'язку з цим бути зрозумілими архітектору і урбаністу, незалежно для якої віри чи конфесії він працює. Тому всі положення, що стосуються сакральної архітектури, мусять бути дійсними і для церковної архітектури, а у випадку відмінностей — спеціально обумовлюватися. Термін “церковна архітектура” необхідно застосовувати у вужчому значенні у догматичних обмеженнях, які накладаються при розгляді Східних церков, а у ще вужчому — при розгляді православних церков.

Поняття “українська церковна архітектура” охоплює собою об'єкти священного призначення християнської традиції на українських землях від часу її зародження дотепер та у діаспорі, у вужчому значенні — православного та греко-католицького визнання. Поняття “сакральні об'єкти”, “сакральна архітектура України” охоплює увесь діапазон об'єктів духовного релігійного призначення від міфології до сучасних віровизнань: місце, подія, простір, час.

Семантичне поле такого міждисциплінарного дослідження простягається у межах визначення основних понять об'єкту та предмету дослідження, які накладають конкретні обмеження у трактуванні та інтерпретації основних положень та рекомендацій дослідження. Для такого дослідження недоцільно проводити порівняння релігій та конфесій з точки зору їх богословських засад чи внутрішньої церковної організації, або піддавати аналізу і дискусії релігійні догми і канони, що є предметом богословської науки відповідних церков. Змістовні границі такого дослідження охоплюють поняття Східних церков у їх втіленнях як у православ'ї, так і у греко-католицизмі, оскільки “...східні Церкви... керуються... в своїй основі одною спадщиною канонічної дисципліни, тобто “священими канонами” перших століть Церкви” [6], “а схвалена правом різномірність східної літургії і дисципліни” є “прикрасою всієї Церкви” (Лев XIII. Апост. посл. 30.11.1894) [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник біблійного богослов'я / За ред. Ксав'є Леон-Дюфура. — 2-е вид. — Львів: Місіонер, 1996, — 934 с., ст. 707.
2. Там само. — С. 708.
3. Там само. — С. 709.
4. Там само. — С. 856.
5. Кодекс канонів східних церков. — Рим, 1994. — С. 11.
6. Там само. — С. 10.
7. Там само. — С. 11.

УДК 7

*Е. С. Задирако***ИСКУССТВО И КУЛЬТУРА В СИСТЕМЕ
РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Современное состояние нашего общества нельзя не определить, как кризисное. Попытки выйти из этого состояния пока малоэффективны, хотя недостатка в них нет. Разрабатываются программы перехода к регулируемому рынку. Но все эти попытки наталкиваются на неадекватное восприятие, неверие, безразличие, а порой и на открытое раздражение людей.

Нелепо оспаривать тезис о том, что бытие определяет сознание. Но сейчас в догматичной правильности такого подхода есть что-то безнадежное. Разумеется, неустойчивые состояния общественного сознания характерны для переходного периода в истории общества. В значительной степени кризис сознания “задан” теми объективными процессами, под влиянием которых оно формируется. Трудно, например, предполагать гармонию в коллективном сознании социальных групп, по-разному связанных со средстами производства. Неодинаковы их заинтересованность в развитии производства, интеллектуальные запросы, непосредственно относящиеся к их трудовой деятельности, и соответственно способности и потребности осмысления общественных процессов. Эти различия составляют глубинную основу дифференциации общественного сознания, не могут быть до конца ликвидированы ни социальными программами, ни идеологическим воздействием. Заметные изменения возможны и вероятны здесь лишь в ходе выработки и реализации программы перехода к иной модели социально-экономического развития.

Весьма болезненными оказываются бурные процессы преобразований в отношении собственности. Становление ее новых форм, конкуренция между ними и ранее существовавшими неизбежно порождают значительный разброс мнений. Неразбериха в сфере распределения способна довести и доводит эту разногласию мнений до конфликтов. Особенно остро это выражается в отношении к рыночной экономике. Устаревшие стереотипы уравнительного социализма, причудливым образом сочетаясь в массовом сознании с “прогрессистскими” установками на немедленные радикальные перемены, приводят к поистине непредсказуемым реакциям в обществе на любые социально-экономические программы.

Что касается состояния социальной структуры общества, то оно предполагает наличие различных массивов группового сознания, находящихся в разных стадиях зрелости. Взаимоотношения между ними неоднозначны, сосуществование подчас взаимоисключающих установок создает прецеденты социально-психологической и криминальной напряженности.

Означает ли все это, что очевидный кризис общественного сознания есть непосредственное отражение кризиса общественной системы?

Безусловно, но констатация этого факта ничего нового и полезного не дает. Более того, мы попадаем в заколдованный круг: нельзя переделать сознание, не переделав общества, но нельзя переделать общество, не переделав сознания. Когда каждое из этих положений обсуждается отдельно, это вроде бы имеет смысл, но стоит объединить их — и всякое обсуждение становится бессмысленным.

Важен не столько вопрос о кризисе общественного сознания, сколько вопрос об осознании обществом своего кризисного положения. Конечно, хаотичный антагонизм мнений, в котором мы стараемся увидеть долгожданный плюрализм, непривычен. Взрывы эмоций пугают. Социальная апатия, нередко спонтанно переходящая в агрессию, приводит порой в отчаяние. Но не эти гримасы кризиса определяют будущее лицо общества, а та непростая, напряженная интеллектуальная работа, которая идет в умах людей, выкристаллизовывая установки их будущей деятельности.

И если мы сможем говорить об адекватном осознании социального кризиса, это уже будет шаг к преодолению кризисных явлений в самом общественном сознании.

Главное, что определяет его содержание в настоящее время, — это структурные сдвиги в ценностных ориентациях людей. За прошедшие годы общество пришло к пониманию бесперспективности существующей социально-экономической системы и необходимости выработки конструктивной программы выхода из кризиса.

По-видимому, необратимым является утверждение ценностного отношения к человечеству как единому целому. Все полнее осознается приоритет общечеловеческих ценностей перед классовыми. Можно говорить и о достаточно устойчивых национальных ценностях в общественном сознании. Пробивает себе дорогу идея милосердия. И вообще человек становится центром ориентации. Попытка реализовать это новое представление видна в спорах о субъектах собственности, права и т. д. Да и демократическая избирательная система, ставя отдельных личностей в круг публичных дискуссий, постепенно отфильтровывает те человеческие качества, которые становятся общественно значимой ценностью.

Но в целом говорить о новой системе ценностных ориентаций еще рано. Самое болезненное здесь — изменение идеологических ценностей, которые в общественном сознании связаны прежде всего с существующей социальной системой и ее основными атрибутами: государственной властью, экономикой, духовной жизнью. Обычно ценностные установки общественно-политических сил, находящихся у власти, составляют “вершину” иерархии идеологических ценностей, а соответствующие установки оппозиции занимают подчиненное положение. С изменением конкретно-исторической ситуации меняются роли существующих социальных субъектов, возникают новые социальные группы, представленные в общественном сознании через свои ценностные приоритеты. Меняется и ориентация общественного сознания в целом, что подтверждается типичной для многих регионов нашей страны идейно-политической ситуацией с некоторыми

общими признаками. Данные метаморфозы затрагивают в настоящее время не только производство и производственные отношения, но и всю совокупность морально-этических, культурных, правовых и др. проблем, затрагивающих в той или иной степени каждого человека в обществе.

Примером тому являются те изменения, те новации, которые происходят в современном искусстве и культуре. Искусство и культура — это специфические формы духовного освоения мира. В этом плане к искусству относят группу разновидностей человеческой деятельности: живопись, музыку, художественную литературу и т. п., — как специфические художественно-образные формы воспроизведения действительности. В более широком значении искусство — любая форма практической деятельности, осуществляемой умело, мастерски, искусно в технологическом, а часто и в эстетическом смысле.

В расширенном смысле слово “искусство”, обозначая высокий уровень мастерства в любой области деятельности (в том числе нехудожественной), указывает на ее красоту, эстетическую значимость. Однако главный отличительный признак художественного творчества состоит не в создании красоты ради возбуждения эстетического удовольствия, а в образном освоении действительности, т. е. в выработке специфического духовного содержания и в специфическом социальном функционировании, внедряющем это содержание в культуру.

Определяя смысл искусства как особой сферы деятельности, теоретики шли двумя путями: одни абсолютизировали отдельные функции искусства, видя его назначение либо в познании реального мира, либо в создании мира вымышленного, идеального, либо в выражении внутреннего мира художника, либо в организации общения людей, либо в чисто игровой активности; другие ученые утверждали именно многомерность, разносторонность, полифункциональность искусства, не подымаясь до объяснения его целостности.

Впоследствии этот процесс углублялся, приводя к дальнейшей специализации и дифференциации в отдельных областях материального и духовного производства. Одновременно сохранялась потребность воспроизводить деятельность человека в ее изначальной форме полифункциональности, в совмещении разных способов освоения мира — практического и духовного (К. Маркс называл это “практически-духовным” освоением действительности (К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 12, стр. 727-728), познания мира и установления его ценностных значений, отражения реальности и ее преобразования с помощью фантазии, “самовыражения” человека и его общения с другими людьми. В искусстве и запечатлевается эта общая структура реальной человеческой деятельности, что обуславливает его разносторонность и одновременно целостность. Сопряжение познавательной, оценочной, созидательной, знаково-коммуникативной функций позволяет искусству, в отличие от всех специализированных форм человеческой деятельности, воссоздавать (образно моделировать) саму человеческую жизнь в ее целостности, служить ее воображаемым дополнением, продолжением, а иногда и заменой. Достижение такой цели возможно благодаря тому, что носителем художественной информации является художественный образ, в котором целостное духовное содержание (единство мыслей, чувств и представлений) выражается в конкретно-чувственной форме. Искусство обращено поэтому не к утилитарному использованию и не к рациональному изучению, а к переживанию — в мире художественных образов человек должен жить, подобно тому, как он живет реально, не сознавая иллюзорность этого “мира” и эстетически наслаждаясь

тем, как искусно он сотворен из материала мира реального (этим сознанием рукотворности искусства отношение к нему человека, как пронизательно заметил Фейербах, принципиально отличается от отношения к религиозным верованиям).

Предоставляя человеку дополнительный жизненный опыт — воображаемый, но зато специально организованный и бесконечно раздвигающий рамки реального житейского опыта индивида — искусство становится могущественным способом социально направленного формирования сознания каждого члена общества. Оно позволяет человеку реализовать свои неиспользуемые возможности, развиваться духовно, эмоционально и интеллектуально, приобщаться к накапливаемому человечеством коллективному опыту, вековой мудрости, общечеловеческим интересам, устремлениям, идеалам. Тем самым искусство приобретает и социально-организационную функцию, и способность влиять на ход развития культуры, своеобразным “самосознанием” которой оно становится. Понятно, что на протяжении всей истории культуры искусство привлекало внимание всех общественных сил — господствующих классов, государств, партий, религиозных организаций и так далее, которые стремились распространить свое влияние на умы и сердца людей. В результате искусство втягивается в орбиту классовой борьбы, выражает устремления народных масс или эксплуататорских классов, социального прогресса или реакции, а нередко запечатлевает в себе самом глубочайшие противоречия и конфликты общественного развития, о чем говорит современная критика рыночных отношений.

Искусство отражает процесс исторического развития общества и помогает обществу нащупать пути и перспективы его движения к свободе, к достойным человека формам социальной жизни.

Вместе с тем структура искусства, как всякой сложной динамичной системы отличается гибкостью, подвижностью, вариационной способностью, что позволяет выступать в множестве конкретных модификаций: таковы различные виды искусства (литература, музыка, живопись, архитектура, театр, киноискусство и т. д.), различные его роды (например, эпический и лирический), жанры (например, поэма и роман, оратория и симфония, историческая картина и натюрморт), разные его исторические типы (например, готика, барокко, классицизм, романтизм и т. д.). В каждом таком реальном художественном явлении мы обнаруживаем особую модификацию общих и устойчивых черт художественно-образного освоения мира, в которой та или иная сторона его структуры приобретает главенствующее значение и соответственно по-своему складывается взаимосвязь остальных ее сторон.

Реальный процесс создания и функционирования искусства осуществляется в особой сфере культуры, именуемой художественной культурой общества, которая объединяет в одно системное и исторически изменяющееся целое художественное потребление, художественную критику, отчасти научное изучение искусства и эстетику, в центре же ее находятся и сами художественные ценности, воплощенные в производстве всех видов искусства.

Основная социальная функция искусства обуславливает структуру художественного способа отражения действительности. Он именуется в эстетике художественно-образным. Художественный образ является мельчайшей и неразложимой “клеточкой” художественной “ткани”, в которой запечатлеваются все основные особенности искусства: художественный образ есть форма познания действительности и одновременно ее оценки, выражающей отношение художника к миру; в художественном образе сливаются

воедино объективное и субъективное, материальное и духовное.

Поскольку искусство охватывает множество видов, родов, жанров, общие принципы художественно-образной структуры преломляются в каждом из них по-своему. Соответственно каждый конкретный способ художественной деятельности имеет особое содержание и особую форму, что обуславливает его своеобразные возможности воздействия на человека и специфическое место в художественной культуре. Вот почему в разных историко-культурных ситуациях литература, музыка, театр, живопись играли неодинаковую роль в духовной жизни общества, и точно так же различный удельный вес на разных этапах художественного развития имели эпический, лирический, драматический роды художественного творчества, равно как и жанры романа и повести, поэмы и симфонии, исторической картины и натюрморта.

Эстетическая наука делает свои теоретические выводы и обобщения, опираясь на разносторонние исследования искусства в искусствоведческих науках, психологии, социологии, семиотике, кибернетике; при этом эстетика не растворяется ни в одной из этих наук и сохраняет свой философский характер, который и позволяет ей строить целостную теоретическую модель художественной деятельности.

Всякое произведение искусства (в том числе и в архитектуре) является продуктом деятельности творческого сознания художника, само же это творческое сознание формируется под воздействием многообразных и взаимосвязанных факторов, крупно обозначаемых в литературоведении термином “эпоха”.

Понятие “эпохи” охватывает моменты социально-экономической жизни, события политической истории, сложнейшие обстоятельства классовой борьбы, идеологические битвы, движение научной и философской мысли, развитие эстетических систем и художественных направлений. Эпоха — это, так сказать, совокупность всех обстоятельств материальной и духовной жизни общества на определенном этапе его развития. Воздействие различных ее аспектов на творческое сознание может быть непосредственным или опосредованным, осознанным или неосознанным, но оно неизбежно.

Эпоха непременно отражается в художественном произведении, независимо от того, обращается художник к изображению конкретных событий своего времени или нет. Он может употреблять свой талант на восстановление прошлого, фантазировать относительно будущего или располагать действие своих сочинений, подобно Эдгару По, “вне времени и вне пространства”, но эпоха неизменно будет присутствовать в его творении.

Знание эпохи — необходимое условие точного и полного понимания смысла и художественного достоинства произведений, ею порожденных. Именно поэтому, обращаясь к рассказам о роли художника и судьбах людей искусства, написанных в прошлом столетии, необходимо, хотя бы в самых общих чертах, составить себе понятие о XIX веке с точки зрения социально-исторического, научно-философского и художественного развития.

Художник перестал быть только пророком, открывателем истин, творцом идеала, жрецом искусства. Теперь его функция — не только в том, чтобы “сотворить”, но и в том, чтобы донести сотворенное им (или кем-нибудь другим) до публики. Именно публика выступает судьей и ценителем творческих усилий художника. Она вознаграждает его или отказывает в вознаграждении. Успех у публики — путь к материальному процветанию, славе, благополучию; неуспех — короткая дорога к забвению и нищете. Художник попадает в тяжкую зависимость от общества, а поскольку он имеет дело с обществом, сама эта зависимость превращается в источник трагизма его человеческой судьбы.

Трагическая зависимость художника от общества — одна из наиболее постоянных тем в новеллах об искусстве, написанных во второй половине XIX века. Заметим, однако, что не все писатели ограничивались изображением этой зависимости и исследованием ее сокрушительного воздействия на судьбу и талант художника. Делались робкие и, сразу скажем, безуспешные попытки избавления от нее. Некоторые писатели искали прибежища в старой идее “искусства для искусства”, несостоятельность которой к концу века стала уже вполне очевидной. Другие (Г. Мелвилл “Скрипач”) предложили сходную формулу — “искусство для себя”, способную будто бы обеспечить художнику полное счастье. Третьи (Т. Манн “Паяц”) обсуждали мысль об отказе от реализации творческой способности вообще. Но в каждом случае, прямо или косвенно, через сюжет или стилистику, писатели показывали несостоятельность предлагаемых вариантов. Скажем прямо: для XIX века проблема зависимости художника и искусства оказалась неразрешимой.

XXI век, набравший невиданные темпы экономического, социального, духовного (в том числе художественного) развития, ставит перед человечеством новые задачи, в решении которых искусство и художник неизбежно принимают участие. Они сталкиваются с новыми проблемами, о которых в минувшем веке никто не мог помыслить. Необходимость эксперимента нисколько не уменьшается. Напротив, она непрерывно растет. Растет и количество новеллистов, поглощенных художественным исследованием означенных проблем.

В разных конкретных социально-исторических и культурных условиях одна из сторон этого эксперимента приобретала решающее значение, в силу чего менялась и роль идеи “искусства для искусства” в художественной культуре. Так, например, Н. Г. Чернышевский отмечал, что “устарелая” в его время мысль об “искусстве для искусства”, однако, “... имела смысл тогда, когда надо было доказать, что поэт не должен писать великолепных од, не должен искать действительности в угоду различным произвольным и приторным сентенциям” (ПСС, т. 2, 1949, с. 271). Острота проблемы связи искусства с социальными процессами при сохранении его художественной суверенности привлекла к ней в начале XX века внимание Г. В. Плеханова и А. В. Луначарского, искавших диалектическое ее решение, которое они противопоставляли мелкобуржуазному эстетизму. В современной художественной литературе и эстетической мысли теория и практика “Искусства для искусства” встречают решительное сопротивление не только их сторонников, но и многих представителей демократической культуры.

если наша страна оказалась способной перенести тягчайшие испытания, если и ныне мы встречаемся с высокими проявлениями нравственности, то это прежде всего, благодаря наследственной информации, которую мы получили через искусство и литературу, самую бескомпромиссную, самую отчаянную, самую ищущую в мире. Сегодня обнадеживает то, что эти традиции живут и крепнут в творчестве наших современных художников, которые активно способствуют самопознанию народа, его нравственному и духовному росту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Философский энциклопедический словарь // Советская энциклопедия, 1989.

2. Плеханов Г. В. Искусство и общественная жизнь // Плеханов Г. В. Эстетика и социология искусства. В 2 т. — М.: Искусство, 1978.
3. Луначарский А. В. Диалог об искусстве // Собрание сочинений: Т. 7. — М., 1967.
4. Каган М. С. Художественная культура в капиталистическом обществе. — Л, 1968.
5. Маркс К. и Энгельс Ф. Об искусстве: Сб. ст. — Т. 1-2. — М., 1983.
6. Ленин В. И. О литературе и искусстве: Сб. — М., 1986.
7. Ковалев Ю. В. Искусство и художник в XIX веке. — Л., 1986.
8. Диалектика деятельности и культуры. — К.: Наукова думка, 1983.
9. Булатов М. А. Диалектика и культура. — К.: Наукова думка, 1984.
10. Козловский В. В. Сонмальная справедливость и сонмальная ответственность. — М.: Знание, 1988.

УДК 72.01

О. І. Косаревський

ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНЕ КАРТОГРАФУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ОСНОВА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇ- НИ (ЧАСТИНА I)

Серед значної кількості суттєвих умов, за якими формуються регіони, безумовно виправданими, якщо не основоположними є історико-культурний та природний фактори. Це підтверджується дослідженнями спеціальної науки регіоналістики, а також численними методологічними розробками конструктивної географії.

З умовної точки зору державного управління “регіон” — це частина державної території, створеної на основі економічного районування, на яку покладається функція адміністративно-територіальної одиниці; у природокористувальному значенні: простір, обмежений фізико-географічними, економіко-географічними або іншими кордонами, фактично безрозмірне територіальне поняття, підрозділ земної поверхні, що може охоплювати кілька країн, або значних адміністративних частин однієї країни (в Росії, наприклад, Європейський чи Сибірський регіони).

Зараз Наказом Президента України створена спеціальна комісія з розробки концепції державної регіональної політики. Одним з основних її завдань є впровадження заходів, що вирівнюють і поліпшують соціальний, економічний, екологічний, етнонаціональний, культурний стан первинних територіальних утворень країни, а передумовою її успіху, за ствердженням Світового банку — є наявність дієвого та повноважного місцевого самоврядування, яке може бути єдиним гарантом місцевих програм, здійснюваних у контексті даної регіональної політики¹.

Офіційно на Україні відповідно до цільових програм соціально-економічного розвитку рахується 9 регіонів: Карпатський (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області); Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області); Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області); Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області); Донецький (Донецька, Луганська області); Придніпровський (Дніпропетровська і Запорізька області), Центральний (м. Київ, Київська,

Кіровоградська, Черкаська області); Причорноморський (Миколаївська, Одеська, Херсонська області); Кримський (АР Крим, м. Севастополь). Але останнім часом почали з'являтися різні варіанти районування України, що цілком спричинено надто відмінними умовами історичного розвитку територіально-сельбищних утворень, різними ментальними, геополітичними, економічними поглядами на перспективи і напрямки вирішення життєвих завдань. За формальним поділом по сторонах світу деякі фахівці виділяють 7 регіонів, серед яких незмінними залишаються Західний або Карпатський та Східний або Харківський регіони, інші структуруються у Північно-західний або Волинсько-Тернопільський (Волинська, Тернопільська, Хмельницька, Рівненська), Центральний або Київський (м. Київ, Київська, Кіровоградська, Черкаська, Чернігівська), Південно-східний або Дніпровсько-Донецький (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська) та Південний або Причорноморський регіони. Житомирсько-Вінницький регіон у цьому випадку залишається поза системними ознаками. Відомою була пропозиція В. Чорновола щодо федерально-земельного устрою України за історико-культурними, етнічними та природно-ландшафтними ознаками серед яких лише Черкаська та Житомирська області не “вписувалися чисто” у кордони регіонів. З огляду на розмаїття поглядів є всі підстави стверджувати, що майбутня карта України може налічувати більше десятка регіонів — земель. Це Закарпаття, Галичина, Буковина, Волинь, Поділля, Київщина, Слобожанщина, Полтавщина, Наддніпрянщина, Донеччина, Гетьманщина, Запоріжжя, Таврія, Крим та інші².

Відповідно до орієнтовної стратегії історико-земельного районування України потрібно вибудувувати генеральну схему розміщення природно-культурних ресурсів та їх потенціальних осередків, спланувати територіально-управлінську структуру соціального розвитку та збереження носіїв національної спадщини.

¹ Лука Барбоне. Реформа місцевого самоврядування, регіональні розбіжності та регіональна політика. Перспектива Світового банку. Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. ч. 3, 2000, с. 31.

² На невідповідність сучасного територіально-адміністративного поділу України історично сформованим землям устрою ще в 1990 році звернув увагу В. Чорновіл. Тоді, ще будучи Головою Львівської облради, він запропонував федеративно-земельний устрій України з поділом на 10 земель: Закарпаття, Галичина і Буковина, Волинь, Поділля, Київщина, Слобожанщина, Донеччина, Гетьманщина, Таврія, Крим.

Для вирішення цих питань потрібна відповідна геополітична картографічна підоснова, або всеукраїнський історико-розбудовчий (природно-антропогенний) опорний план.

Картографування терену України знайшло своє відбиття в тематичних картах ґрунтів, корисних копалин, геологічної будови, четвертинних укладів, земельних угідь, несприятливих природних процесів та явищ, розміщення людності, промисловості, спеціалізованих сільськогосподарських комплексів, рекреаційних, лікувальних, курортних територій та інш. Основними масштабами таких тематичних карт були 1:750000 та 1:1000000 (зараз технічні засоби та більша відкритість інформації дозволяють випускати карти “поземельно” М 1:100000 та 1:250000). Вінцем свого часу тематичного картографування був “Атлас природних умов і природних ресурсів” (1978), в розробці якого брали участь працівники НАНУ та вузів. Ще в 1991 р. планувалося випустити тритомний Атлас України. На жаль відомі політичні обставини, економічний стан, нові інформаційні вимоги унеможливають його випуск у первісно задуманому вигляді. Дані, які картографувалися до цього часу носили галузевий характер. Необхідні нові підходи до картографування з врахуванням сучасних інформаційних технологій та вимог щодо

створення експертних систем.

При досить потужній і розгалуженій природоохоронній системі управління система охорони культурно-природної спадщини в Україні на сьогодні характеризується відсутністю організаційної єдності, прямої підпорядкованості, ієрархічності, фінансової і матеріальної бази галузі. Це перетворює цю галузь суспільного життя на просту сукупність державних органів, а не на цілісну систему. Така ситуація, що склалася, перешкоджає впровадженню ефективної державної політики в сфері охорони і збереження культурно-природної спадщини. Корені такого становища з охороною пам'яток природи і культури містяться у недосконалому законодавстві та прорахунках організаційного порядку, що успадковані Україною після розпаду СРСР.

На жаль, у новоприйнятому Законі України “Про охорону культурної спадщини” взагалі вилучене поняття “регіон”, “регіональний”, що практично унеможливило управління пам'яткоохоронний взаємозв'язок між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Особливо це стосується таких територіально-етнічних природно-культурних утворень як Покуття, Бойківщина, Гуцульщина, Сіверщина, Полтавщина, Нова Сербія, Брацлавщина, Трахтемирів, Буджак тощо, які історично входили до відповідної адміністративно-територіальної мережі.

Нині конче необхідна воля законодавця, щоб скоригувати стан охорони культурно-природної спадщини на краще. В цій галузі державного будівництва, як ніколи, потрібні виважені політичні рішення і системний підхід, тобто, — потрібна комплексна реорганізація всієї пам'яткоохоронної сфери суспільної діяльності, як відповідно до вимог природоохоронного закону та нового пам'яткоохоронного закону, так і відповідно до вимог сучасної адміністративної реформи. Вона повинна мати на меті розв'язання двох основних проблем: 1) приведення законів України у відповідність із Законом України “Про охорону культурної спадщини”; розробка нових нормативно-правових підзаконних актів із запровадженням ефективного механізму їх втілення; перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України їхніх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону; 2) створення нових, адекватних сучасним міжнародним вимогам форм змістовної та територіальної організації об'єктів культурного надбання нації у взаємопроникливому зв'язку з автохтонним природним оточенням.

Створення нормативно-правової бази передбачає, перш за все, узгодження нового Закону України “Про охорону культурної спадщини”, з кримінальним, цивільно-правовим та адміністративним законодавством України, із земельним, містобудівним, планувальним та архітектурним законодавством, а також з найбільш прогресивним і тому найбільш дієвим природоохоронним законодавством відповідно до міжнародних актів про охорону культурної і природної спадщини. Тепер це стає актуальним, оскільки у новому Законі України об'єкт культурної спадщини визначається як “місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти не залежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність”. Серед шести видів об'єктів культурної спадщини більшість (археологічні, історичні, садово-паркового мистецтва, ландшафтні) мають безпосереднє відношення до об'єктів природно-заповідного фонду, а два останні є його складовими.

Адміністративна реформа має сприяти істотному вирішенню організаційно-управлінських питань комплексної, якщо не системної, охорони навколишнього середовища, пов'язаного з природними ландшафтами та нерухомими об'єктами культурної спадщини.

На момент прийняття нового Закону під охороною держави перебувало понад 140 тис. нерухомих об'єктів культурної спадщини. Відповідальність за охорону яких була покладена ще за радянських часів на Мінкультури, Держбуд, Мінекобезпеки, НАНУ, УТОПК.

єдина функція управління охороною культурно-природної спадщини, що охоплює п'ять груп управлінських відносин: організація контролю за охороною і збереженням об'єктів (територій); облік; забезпечення охорони і захисту; належного використання та консервації, реабілітації, реставрації і музеефікації пам'яток була розподілена між багатьма відомствами та установами і дублювалась. З розпадом СРСР цей поділ системи охорони історико-культурної спадщини був повністю успадкований незалежною Україною з втратою єдиного центрального і координаційного державного органу охорони пам'яток історії та культури — Міністерства культури СРСР. Фактично 10 років Україна існувала, та й фактично досі існує, у правовому полі, встановленому відомством іншої держави. Хоча Урядом України прийнято постанову про утворення Державної служби охорони культурної спадщини, як урядового органу державного управління у складі Мінкультури, який має забезпечувати реалізацію державної політики у сфері охорони культурної спадщини. Проте говорити про її повноцінну дієвість ще зарано оскільки вона тривалий час знаходиться у стадії формування.

Так, традиційно Міністерство культури і мистецтв забезпечувало реалізацію державної політики у сфері охорони пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, Державний комітет архітектури, будівництва та житлової політики України, який існуючим законодавством не підтверджений як спеціально уповноважений державний орган охорони пам'яток історії та культури, справно керує справою охорони пам'яток містобудування і архітектури, а Міністерство природи та екологічних ресурсів — об'єктами природно-заповідного фонду, до якого входять нерухомі об'єкти культурної спадщини — національні парки, парки — пам'ятки садово-паркового мистецтва, історичні природні ландшафти та утворення.

Відповідно до нового пам'ятоохоронного Закону державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини. До спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини належать: центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини; орган охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим; органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій; органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування.

На території зони відчуження і зони безумовного обов'язкового відселення, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, та в умовах виникнення інших надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру управління охороною культурної спадщини здійснюється Адміністрацією зони та центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи відповідно до Закону України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської

катастрофи” та Закону “Про охорону культурної спадщини”.

Дана публікація складається з двох частин, продовження якої буде надруковано у наступному номері.

УДК 727.1

О. М. Дячок

ДУХОВНИЙ ВИМІР АРХИТЕКТУРИ

Вирішальна роль емоцій у продуктивній діяльності людини доведена сучасною наукою. У разі нерозвинутих її духовних потреб і відсутнього почуття краси, у неї може виникнути емоція як результат потреби, породжена твором мистецтва, у тому числі й архітектури.

Середовище, архітектура, що нас оточує, глибоко проникає в наше щоденне життя, впливає на наші вчинки. Суб’єктивне усвідомлення цього впливу в нас досить поверхневе. Проте, архітектура відіграє важливу роль у процесі формування, збереження здоров’я людей, а також є великим агентом впливу.

Дія форм, кольорів, просторових конфігурацій, хоч і приглушена, але вона існує, створюючи глибинні якості людської істоти на рівні структур, що її формують. Ось чому свідомість про існування духовного виміру архітектури стає необхідністю.

Відповідальності архітектора за його вчинки робиться зараз справжній виклик. У чому суть цього виклику? Ми повинні дати відповідь на питання, чи можна створити форми, обрати кольори гармонійні з природою таким чином, щоб вони відповідали людині, її життю? Чи можна створити середовище, яке відповідало б одночасно вимогам фізичним і духовним?

Один з професорів Бозар (архітектурна школа в Парижі) говорив студентам, що можна запроєктувати житло для молодого подружжя, яке буде змушене розлучитися через декілька місяців незгармонізованого взаємного проживання. Згодом він ознайомив студентів і з іншим прикладом. Це був розроблений професором проект дитячого садку при школі Рудольфа Штайнера в одному з паризьких районів. Проект переконливо показував, що можливо створити простір для людського життя, місце для праці, а також місце для культурного розвитку людини, які дозволяють їй найбільш адекватно влаштовуватися в середовищі, ідентифікуватися з простором. Цей простір буде сприяти створенню рівноваги в людських відносинах, культурі автентичного духовного життя так, що воно буде наповнювати своїм змістом щоденне життя [1].

Важливим для нормального функціонування будівель є вибір місцевості. Сьогодні в багатьох містах ця концепція може виявитися нереальною.

По мірі збільшення чисельності населення і росту міст, а також через матеріалістичний підхід до людини, ритуал вибору місця для будівництва був забутий. При дефіциті земельної площі та в погоні за більш “економне” використання комунікацій почали будувати в будь-яких місцях, включаючи урвища, які здавна рахувались нашими предками непридатними для будівництва. Результати не забарились: появились будинки і цілі ділянки вулиць, де люди із покоління в покоління помирали без видимих причин

від раку, лейкемії, розсіяного склерозу тощо.

Здавня люди різних країн світу велику увагу приділяли вибору місця для будівництва житла, храмів, культових будівель, шкіл. Про шкідливий вплив “гиблих місць” на здоров’я людей було відомо з давніх давен.

Красиві згини вулиць середньовічних міст зовсім не випадкові. Інфрачервоні фотографії Ренгзбургу переконливо довели, що вулиці прокладені вздовж підземних водотоків таким чином, що основи домів їх не переступають. Прийнято вважати, що випромінення глибин землі, доповнене іонізацією при проході через водотоки з їх тертям мають шкідливий вплив на людей. Підземні потоки і течії визначались лозошуканням перед початком будівництва.

Сучасні вчені аномально активні ділянки земної кори, які генерують енергоінформаційні поля руйнуючої (патогенної) дії на біологічні об’єкти (рослини, тварин, людей), а також на деякі об’єкти неживої природи (корозія металів тощо), називають геопатогенними зонами (ГПЗ) [2].

Починаючи з 50-х років ХХ століття до дослідження ГПЗ підключились спеціалісти різних напрямків — медики, біологи, геологи, геофізики, фізики та ін. Вони виявили, що енергоінформаційний вплив над ГПЗ розповсюджується вертикально вгору у рамках її границі до рівня іоносфери і літосфери Землі. Його неможливо нейтралізувати, можливо тільки уникнути. Установлено, що небезпечна не стільки величина (інтенсивність) випромінення, скільки інформація про необоротні процеси, що проходять в ГПЗ і яку сприймає організм, тобто їх роль є не енергетичною, а інформаційною.

Як видно, відсутність геопатогенних зон є важливим фактором при виборі ділянки під забудову.

Другою важливою вимогою до будівель є “артистичність” архітектури. Мистецька форма і гостинний характер — так визначають критерії оцінки архітектури група вчених, які вели пошук форм, пристосованих до духовних потреб людини.

Повторення цілком звичайне в будівництві. Якщо повторяти і предмети, і інтервали між ними, сам собою виникає ритм. Якщо ні предмети, ні проміжки не змінюються, ритм стає мертвим і відштовхуючим. Ритм, який існує без метаморфоз, заглушає душу, подавляє властивість індивідуальної оцінки.

Саме тому не випадково у всі часи армії марширують під барабанний бій. Якщо ми повторюємо одну й ту ж форму віконного отвору без якихось модуляцій, то ігноруємо різноманітність процесів усередині споруди. Звичайно, було б дивно надавати кожному вікну індивідуальну форму заради самої форми, але ще більш дивно надавати їм одноманітність заради одноманітності або нав’язувати фасаду деякий абстрактний рапорт.

Проблема заключається не в самому ритмі чи нерегулярності як таких. Проблема в протистоянні безжиттєвих і животворчих форм та просторів. Тому для архітектора важливо знайти мову форм, яка відповідає людським потребам, а значить і духовним.

Форма впливає на нас незалежно від того, розглядаємо ми її свідомо, чи ні. Незначні модифікації форми полегшують переміщення погляду і руки від однієї форми до другої, і суттєво міняють характер наших реакцій на ті чи інші речі. За столом з гострими як ніж краями сидіти гірше, ніж за таким, у якого згладжені стільниці, але сумарний ефект заключається не тільки приємністю. Потоки енергії виникають на границі розподілу двох середовищ. Так, кут стола чи будинку формує потік, який може пробити слабе біополе людини, якщо сидіти навпроти кута столу чи довго знаходитись біля кута будинку. Вну-

трішня сторона прямого кута, навпаки, поглинає енергію, що також негативно впливає на людський організм. Це підтверджують експериментальні дослідження біоенергетиків та біологів [3].

Виключно з практичних міркувань зручності монтажу чи складування, ми звертаємось до прямої лінії і її побічному продукту — прямокутної форми. Але це не ті форми, які ми знаходимо в тілі людини, в її русі чи будь-де в природі. Хоча закони геометрії лежать в основі будови форм живої природи, прямокутних живих істот не існує.

Нема нічого контрастнішого світові природних форм, ніж форми, утворені зустріччю прямих під прямим кутом. Вода, яка стікає по резервуарах по прямій у каналі або трубі, має послаблену здатність до підтримання життя. У такій воді не живе нічого. На противагу — гірський струмок, який здатний очиститись від біологічних забруднень протягом невеликого відрізка шляху. В ньому є животворна сила криволінійності та ритмічності руху.

Прямокутні форми утворюють клас форм зручних для машин. Зовсім не випадково, що світ, сформований із одних прямокутників представляє собою пустелю для душі.

Крістофер Дей, архітектор, який займався проблемами середовища для духовних потреб людини писав, що прямокутні приміщення з прямокутними вікнами і дверима, жорсткими гладкими поверхнями не можуть набути якості місця для життя мешканців, залишаючись вмістилищем тіл. Коли знаходишся у таких приміщеннях, не можна звільнитись від незручності, від почуття безжиттєвості і навіть клаустрофобії [4].

Попри все, прямокутні форми складають головну лінію розвитку європейської архітектури протягом тисячі років. Однак, раніше вони були не ідеальними прямокутниками в плані, тоді як форми покриття, в значній мірі, пом'якшували форму цілого, як і орнаментация, малюнки, обрамлення камінів, заглиблення стелажів, еркери тощо.

Сьогодні прямокутники і їх поверхні та лінії стали і твердіші, і геометрично правильніші. Вільні криві життєздатні, але лише зачаровують, відволікають від справ і турбот, їм у протилежність прямі лінії організації, але вони висмоктують життя. Здорове людське існування міститься десь між обома крайностями.

Отже, ми можемо визначити залежність емоційного і фізичного сприймання архітектурного середовища від місця і форми, які в одному випадку можуть бути животворними, в інших — безжиттєвими. Ми розглянули лише невеликий відсоток агентів впливу. Важливим є визначення залежності форми приміщень від віку і форми занять, впливу кольору на людей, визначення рівнів шумів і впливу внутріархітектурного, інтер'єрного забруднення, утримання балансу між архітектурною концепцією і життям, що змінюється через трансформацію або простір для змін тощо. Для більш детального огляду потрібні нові дослідження.

Зрозуміло лише одне, архітектура повинна ставити за мету віднайти виразність, нову мову, щоб природа знаходила в будівлі друге життя, примирити людину з її середовищем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Середюк І. І., Дячок О. М. Архітектура як форма для втілення // Праці наукової конференції "Проектування нових типів навчальних закладів". — Тернопіль: АБНПВ Корпорація "Терно-КОРС", 1997. — С. 30-45.

2. Баласанян С. Ю. Динамическая геоэлектроника. — Новосибирск: Наука, 1990. — 232 с.
3. Павловец И. Н. Биоэнергия и патогенные зоны в жизни человека. — К., 1994. — 125 с.
4. Кристофер Д. Места, где обитает душа (архитектура и среда как лечебное средство). — М.: МП “Ладья”, 1994. — 280 с.

УДК 720

Н. А. Плахотная

СТАНОВЛЕНИЕ И ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ АРХИТЕКТУРНОГО ОБЛИКА ПРАВОСЛАВНЫХ ХРАМОВ ЮГО-ЗАПАДНОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ

Начало строительства большинства культовых православных сооружений и ансамблей в юго-западном регионе приходится на середину XVIII начало XIX веков. В это время по указу екатерины II начинается бурное заселение Северо-западного Причерноморья и основываются портовые города по побережью Черного моря. Богатые плодородные почвы, благоприятные климатические условия, удобное географическое расположение — все эти факторы обеспечили быстрое демографическое развитие региона. Здесь стали образовываться в большинстве своем небольшие частные градообразования: поместья, села и деревни с многонациональным смешанным населением, поэтому православное храмовое зодчество, несмотря на удаленность от традиционных центров творческой мысли, вобрало в себя черты различных архитектурных стилей и направлением с влиянием национальных стилей и их особенностей.

В архитектуре православных храмов юго-западного региона четко прослеживаются черты русской, болгарской, румынской и греческой православных культур. На основе проведенных архитектурно-исторических исследований становления и развития храмового зодчества юго-западного региона Украины позволило выделить четыре основных этапа развития, для каждого из которых можно отметить свои характерные стилевые черты и особенности, обусловленные целым рядом факторов.

1-й этап — **классический** — конец XVIII-го века — первая треть XIX-го века, этот этап по преобладанию стилевых приемов и решений еще можно назвать этапом классицизма в православном культовом зодчестве, он был исторически связан с началом освоения и заселения региона в конце XVIII-го века — первой трети XIX-го века. Характерным для этого этапа является простота форм, строгость и аскетичность отделки фасадов, широкое использование элементов неоклассицизма и классического стиля. За основу объемно-планировочных решений чаще всего принималась трехчастная базилика. Одной из отличительных черт этого периода явилось то, что для постройки многих православных храмов юго-западного региона привлекались мастера западноевропейских архитектурных школ, что отразилось на архитектурном облике православных зданий. Мастера, приглашенные на юг Украины, выбирались из технически подготовленных и художественно восприимчивых зодчих, способных учиться и творить с учетом особенностей национального православного зодчества. Их творчество стало самобытным сплавом западноевропейских и местных национальных стилей и традиций, и как следствие этого

можно отметить некоторую противоречивость и нечеткость стилевой принадлежности православных зданий и сооружений этого периода. В Одессе и регионе творили в основном выходцы из Италии, Голландии и Швейцарии такие как, Викентий Ванрезант, Франсиско и Джованни Фраполли, Джорджо Торичелли, Людвиг Шарлеман-Боде.

Викентий Ванрезант разработал для Одессы проекты церкви Святого Николая (позднее Свято-Преображенский Кафедральный собор 1795 г.), церковь Святой Екатерины в начале екатеринославской улицы (1795 г.) не была закончена и церковь Святого Спиридона в Греческом форштадте (не была осуществлена).

Франсиско Фраполли доработал проект Ванрезанта и возвел Спасо-Преображенский Кафедральный собор на Соборной площади (1804–1809 гг.), Свято-Троицкую греческую церковь на ул. екатеринославской (1808 г.), которую достроил А. Тодоров в 1900–1908 гг., Церковь Покрова Богородицы на Александровском проспекте (1812–1822 гг.). е го брат Джованни Фраполли в 1825 г. доработал проект Ф. Шестакова для колокольни Преображенского собора, который в следующем году был утвержден и в 1827–1831 гг. выполнен под руководством Ф. Боффо.

Свято-Троицкая церковь,
арх. Ф. Фраполли, 1808 г.

Церковь Марии Магдалины,
арх. Ф. Моранди, 1846 г.

Джорджо Торичелли начал создание ансамблей: Успенского мужского монастыря за Большим Фонтаном (с 1825 г.), Архангело-Михайловского женского монастыря на углу Марзливской и Успенской (с 1833 г.), колокольни Спасо-Преображенского собора (1836 г., 1837 г.), для которых характерна принадлежность к неомампиру, в то время как Церковь Вознесения на Новом базаре (1842–1847 гг.) уже несла характерные черты и особенности русско-византийского стиля.

2-й этап — **русско-византийский** — первая треть XIX-го века — начало XX-го века ознаменовался резким изменением облика возводимых православных храмов. Воплощением в архитектуре государственной идеологии середины XIX в. стал так называемый «русско-византийский стиль». Основателем его считается русский архитектор Константин Андреевич Тон. «Византийским» новый стиль называли только в том смысле, что вся христианская древнерусская культура вышла из Византии, ну и, конечно, отдавая дань направлению внешней политики, правильнее называть этот стиль русско-визан-

тийским. Строительным уставом 1841 г. новый стиль был канонизирован. В основе архитектурного решения православных храмов этого стиля лежал крестово-купольный тип храма. Архитекторы этого направления отказались от обязательных для классицизма и неомпира портиков с колоннами и строгих аскетичных фасадов, они смело украшали здание разнообразными декоративными элементами, заимствованными из допетровской Руси: лепным орнаментом, закомарами и т. п. Это естественным образом отразилось на архитектуре православных храмов юго-западного региона, возведенных в этот период, который явился самым плодотворным по сравнению со всеми этапами, в это время было возведено наибольшее количество православных культовых сооружений. В этот период в Одессе творили такие известные архитекторы, как Франциск Моранди, Луи Оттон, Иван Козлов, Александр Бернардацци, Никифор Черкунов, Семен Ландесман, Иван Мальгерб, Аркадий Тодоров, Лев Прокопович, Юрий Дмитренко.

Свято-Пантелеймоновский собор,
арх. Л. Прокопович

Ярким архитектором этого этапа, оставившим богатое творческое наследие в православной культовой архитектуре Одессы, которое и сейчас определяет архитектурный облик ее центральной части, является Лев Федорович Прокопович, который использовал в своем творчестве формы необароко и русско-византийского стиливого направления. Практически все храмы, возведенные Л. Прокоповичем, крестово-купольной системы. По его проектам были возведены: Пантелеймоновское Афонское подворье на Вокзальной площади (1892–1895 гг., с использованием эскиза М. Никонова), Церковь Григория Богослова на ул. Старопортофранковской № 18 (1895–1896 гг., при участии — С. Ландесмана), Ильинская церковь Афонского подворья на ул. Пушкинской № 77 (1896 г.) и др.

3-й этап — **атеистический** — начало XX-го века — 90-е годы XX-го века этот период в истории православной церковной архитектуры является трагическим — за период с 1917 г. по 1990 г. были разрушены, взорваны и обезглавлены сотни храмов и монастырей и не было возведено практически ни одного. Это являлось государственной политикой. Единственной особенностью этого периода можно отметить устройство общинами

верующих молельных домов, не имеющих никакой архитектурной выразительности.

4-й этап — **возрождение** — 90-е годы XX-го века по настоящее время. Период возрождения в развитии православного храмового зодчества региона, связан с обретением Украиной независимости и стремлением к возрождению культурных и духовных традиций нации, что повлекло за собой бурное строительство культовых зданий и их комплексов всех конфессий. В течение третьего этапа на протяжении более чем 80-ти лет архитектура православных храмов была лишь предметом исследований теоретиков архитектуры, историков и реставраторов.

Церковь Владимирской Иконы Божьей Матери.
Арх. Н. Гуселетов. 1986 г.

В развитии современной архитектуры православных зданий и сооружений можно выделить 3-основные направления: применение старых исторически сложившихся стилевых приемов и традиционных объемно-планировочных решений православных культовых зданий; реставрация и полное восстановление памятников православной архитектуры путем копирования архитектурного образа; абсолютно новые решения, стилизация и разработка нового образа православного культового сооружения. Характерной особенностью современного православного культового зодчества является тенденция создания многофункциональных духовно-воспитательных церковных комплексов, вместо одиночных, предназначенных сугубо для богослужбных целей зданий. Современный этап православного культового зодчества в юго-западном регионе Украины можно без преувеличения назвать его расцветом, учитывая большое количество восстановленных и заново возведенных храмов и их комплексов.

История становления и развития православного культового зодчества юго-западного региона Украины охватывает немногим более двух веков и несмотря на это имеет свои характерные черты и особенности, проявившиеся с одной стороны, на первом этапе в серьезном влиянии западноевропейских архитектурных школ, а на втором этапе расцветом русско-византийского стиля с существенным влиянием многонациональных архитектурных традиций православного культового зодчества. Таким образом сочетание общих и региональных особенностей развития православного культового зодчества придали храмам юго-западного региона свой неповторимый архитектурный облик и колорит.

В. Маланюк

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САДИБНО-ПАРКОВИХ УТВОРЕНЬ КИЇВЩИНИ 2 ПОЛ. ХVІІІ — ПОЧ. ХХ СТ.

Окрім природних чинників (рельєф, гідрологічна мережа, рослинність, ґрунти, клімат), які відігравали першопочаткову роль у процесі формування садибно-паркових утворень Київщини, не менш важливе значення мали історико-соціальні та економічні чинники. Майнове розшарування землевласників регламентувало розміри садибних закладень, номенклатуру будівель і споруд, асортимент декоративних та плодкових рослин, вибір стилістичних рішень. етнічно-конфесійна приналежність власника маєтку та панівна ідеологія також впливали на вибір архітектурно-планувальних та композиційних прийомів при створенні садибно-паркових утворень.

Дослідження показали, що у кількісному співвідношенні (із загальної маси садибно-маєткових утворень, час закладення яких відомий) процес зведення садиб у часовому зрізі II пол. ХVІІІ — поч. ХХ ст. був неоднорідним, свого максимуму досягнув у I пол. ХІХ ст., мав тенденцію до затухання з II пол. ХІХ ст. до початку ХХ ст., що пояснюється рядом політичних, соціально-економічних та світоглядних змін у суспільстві.

Історико-соціальні та економічні чинники певною мірою доповнюють один одного. Залежність майнового та соціального статусу від етнічно-конфесійної приналежності висвітлена в “Статистическом описании Киевской губернии” І. Фундукля: “Багаточисельні королівські маєтності, які становили просторі староства, згідно Польських законів могли бути тільки в тимчасовому володінні однієї лише Польської шляхти і роздавалися Королями видатним родам... При нобілітації між іншим вимагалось дотримання двох умов: вступати у підданство іноземцям і прийняти Римо-Католицьке віросповідання” [19, 184, 187].

Аналіз садибно-паркових утворень Київщини за етнічною приналежністю їх власників показав, що у той час, коли на лівобережній частині досліджуваного регіону власниками маєтків були нащадки козацьких династій Кочубеїв (Згурівка), Сулим (Сулимівка), російські урядовці, як українського походження — К. Г. Розумовський (Яготин), так і російського — П. О. Румянцев, М. Голіцин, О. Горчаков (всі — Ташань), М. Г. Рєпнін-Волконський (Яготин); на Правобережжі спостерігається переважання польських поміщиків з подальшим вкрапленням поміщиків українського та російського походження, що пояснюється певними історичними передумовами. Згідно енциклопедії українознавства: “На Правобережжя, спустошене внаслідок Руїни, масового переселення людности на Лівобережжя і тимчасової окупації південного Правобережжя Туреччиною, з початку ХVІІІ в. почала напливати нова хвиля польської колонізації. Магнати почали займати свої колишні посілости або колонізувати нові землі й творити великі лятифундії з окремою адміністрацією й військом (у деяких 4-5000)” [5, 2217].

В результаті майже всі повітові міста Київської губернії і велика кількість містечок належали до старостинських маєтків і перебували на період II пол. ХVІІІ ст. у володінні польських магнатів (за даними І. Фундукля [19, 184-185]).

В той час, коли за висловом С. Ожегова “феномен російської садиби полягав у тому, що вона стала унікальним центром розвитку національної культури Росії” [11, 131], ряд дворянських гнізд Київської губернії: Олександрівка (Кіровоградська обл.), Стеблів (Черкаська обл.), Шапіївка (Київська обл.) — були осередками суспільно-художнього та культурного польського життя, де серед гостей можна було зустріти історика та етнографа О. Яблоновського, відомого поета А. Міцкевича, вченого К. Свідзінського, видатного літератора, представника так званої української школи в польській літературі М. Грабовського (він же власник Олександрівки) (згідно Р. Афтаназі [1, 2, 299, 301]). Велика кількість польських садиб славилася своїми бібліотеками (Олександрівка М. Грабовського, Тимошівка Росцішевських, Токарівка Свейковських, Шапіївка Тишкевичів, Томашівка Хоєцьких, Великі Гуляки (стара назва Голяки) Хоєцьких, Мотовилівка Руліковських), родинними архівами, колекціями предметів і творів мистецтва, старої порцеляни та срібла. Книгозбірні польських поміщиків вміщували як комплекти класиків польської поезії і повісті, книжки, видані французькою мовою (Великі Гуляки), так і періодичні видання польською, англійською, французькою і німецькою мовою (Тимошівка), літературу з економіки (Томашівка); е. Хлопіцький, який відвідав маєток Руліковських у Мотовилівці в 1875 р. охарактеризував побачену там бібліотеку як “колекцію книг найсерйознішого змісту, більша частина з них латинських і грецьких”, він же ідентифікував “копію недрукованих королівських актів початку XVIII ст. до першого поділу краю” (за даними Р. Афтаназі [1, 141, 333, 308-309, 238]).

В спадковому маєтку спольщеної родини Олізарів у Коростишеві згідно дореволюційного дослідника-краєзнавця Л. Похілевича знаходились картини перших європейських і польських живописців, а бібліотека нараховувала декілька тисяч томів [13, 140].

Після приєднання 1795 р. краю до Росії польські магнати та шляхта, за інформацією енциклопедії українознавства, “зберегли своє упривілейоване становище, і навіть збільшили свою владу над підданими їм селянами... Польська культура на українських землях під Росією зберегла й зміцнила своє панівне становище” [5, 2218].

Після включення правобережної частини Київщини до складу Російської імперії частина маєтків, що належали польським поміщикам, переходить до рук російських урядовців як українського походження (Кагарлик до Д. Трошинського), так і російського (Корсунь до П. Лопухіна; Козацьке, Кам’янка, Олександрівка, Шпола — усі до Г. Потьомкіна). Окрему групу маєтностей становили землі, що належали Київським митрополитам. Відібрані Російським урядом, ці землі потрапили до Г. Долгорукого, а з плином часу, шляхом продажу — до І. Хоєцького (Голяки (суч. назва Великі Гуляки), Дідівщина, Томашівка).

В 20-х роках XIX ст. м. Кам’янка стає одним із центрів декабристського руху на території Київської губернії. Тут в резиденції Давидових знаходилась Кам’янська управа Південного товариства декабристів. Мешканці кам’янського маєтку за даними е. Чорної “були людьми незвичайними і вирізнялись моральними якостями і освітою. Дім Давидових, що об’єднував дві визначні сім’ї — Раєвських і Давидових, вважався одним із найкультурніших у тодішній Росії” [20; 23]. В різні роки Кам’янку відвідували декабристи: П. І. Пестель, С. І. Муравйов-Апостол, М. П. Бестужев-Рюмін, М. Ф. Орлов, С. Г. Волконський та інші, а із середини листопада 1820 р. до перших чисел березня 1821 р. і в листопаді 1822 р. гостював у будинку Давидових О. Пушкін [15, 108].

На жаль, старий будинок садиби, що стояв у верхній частині парку і слугував місцем

таємних зборів декабристів, до наших днів не зберігся. Але опису і малюнку цього будинку ми завдячуємо мемуаристу Райдаровському, службовцю канцелярії Малоросійського генерал-губернатора: «Будинок Давидових у Кам'янці просторий, побудований різними зигзагами, деякі частини були на два поверхи і видно було, що його перебудовували і добудовували декілька разів. Це було щось на зразок стародавнього лицарського замку, бракувало тільки підйомного моста при вході і звуків рога замкової сторожі» (за даними В. Дюміна [4, 35, 36]).

Старий панський будинок з рисами середньовічного замку (що було виявом розповсюдженого у той час романтизму) після подій 1825 року спорожнів, був розібраний, а на його місці був посаджений фруктовий сад [20, 27].

В садибному пейзажному парку, заснованому на початку XIX ст. на правому березі річки Тясмин, збереглося декілька будівель. Зелений, або Карточний будиночок (поч. XIX ст.), зведений на замовлення В. Л. Давидова як більярдна, є «рідкісним витвором псевдонародної архітектури з елементами романтизму» [12, 247-248].

Із споруд садово-паркової архітектури кінця XVIII ст. зберігся грот, який у свій час використовували як літню їдальню (згідно є. Чорної [20, 28]). Водяний млин (1825 р.), побудований майстрами В. Гавриловим та є. Дмитрієвим за проектом В. Л. Давидова на лівому березі Тясмину, являв собою двоярусну ротонду на високому розкрепованому цоколі, зведену в стилі провінційного класицизму.

Після повстання декабристів 1825 року «серед дворянської еліти спостерігається відхід від політичної діяльності, розширення міжсадибного спілкування, захоплення колекціонуванням і створення в садибі високохудожнього середовища» (за матеріалами І. Д. Родічкіна [14, 53]).

У контексті значущості садибно-паркових утворень Київщини як центрів культурного життя не можна не згадати садиби Трощинських в Кагарлику, Тарновських у Мотовилівці, Румянцевих-Голіциних-Горчакових у Ташані та Розумовських-Репніних в Яготині.

Згідно Ю. Клименка та Г. Миронової, «Микола Гоголь, який побував в Кагарлику в 1851 р. і відвідав парк, був вражений його красою, наявністю бібліотеки на 12 тис. томів, оригіналами робіт Рубенса і Мікеланджело, копіями 210 грецьких і 523 римських статуй» [6, 34].

Творчим середовищем стала для М. О. Врубеля садиба Я. В. Тарновського (рідного брата власника Качанівки) у Мотовилівці під Києвом (яка потрапила до останнього вірогідно шляхом продажу її родиною Руліковських [1; 237]). У 1887 р. тут жив і працював Михайло Врубель. Згідно матеріалів І. Родічкіна та О. Родічкіної, він займався у Мотовилівці ескізами до Володимира, а для сільської церкви маєтку намалював образ «Моління про чашу» [15, 115-116].

Цікавою і одночасно трагічною була доля садиби в Ташані. Чудовий готичний замок, побудований імператрицею для намісника Малоросії, графа П. О. Румянцева-Задунайського був «у війну 1812 року остаточно зруйнований» (згідно дослідження О. Л. Липи [7, 40]). Наступний етап життя ташанської садиби пов'язаний з її переходом до графа М. Голіцина, який на східно-південній околиці села влаштував маєток, що обіймає територію в 100 га. Палац збудований у формах романтизму, але з елементами еkleктики, мав, за розповідями очевидців, 96 кімнат. Крім великої кількості службових приміщень (хлібних комор, стаєнь, кошар, пральні, дерев'яного двоповерхового флігеля), поряд з палацом було розташоване приміщення театру — кам'яне з червоної цегли, за стилем

виконання воно гармонійно поєднувалось з палацом. У цьому ж приміщенні знаходився невеликий природно-етнографічний музей.

З переходом у 1870 р. Ташанської економії у власність князя О. Горчакова вигляд маєтку суттєво змінюється. З'являється ряд нових приміщень: оранжерея, теплиця, звіринець, зимовий сад. При вдосконаленні паркового простору був вдало використаний природний гористий ландшафт (за матеріалами Л. Набока [9, 112-114]). Автором проекту служб (1912) в маєтку князя Горчакова був відомий російський архітектор А. Є. Білогруд.

Із споруд до наших днів зберігся лише «червоний будиночок» — сторожка, де живе лісник (згідно Ю. Нельговського [10, 41]), а цікавий у дендрологічному відношенні парк площею 114 га поступово перетворюється у ліс [9, 114].

Вплив етнічної приналежності землевласника на формування садибно-паркових утворень яскравіше всього проявився у стилістичному вирішенні садиб. Описуючи домашнє життя «южно-руського дворянина XVIII века» дореволюційний дослідник М. Бакай, ототожнюючи його з представником козацької старшини, відмічає, що «зразком при зведенні панського будинку слугувала проста селянська хата, яку сіни розділяли на дві половини. Такі сіни ділили на дві частини і панські будинки, що склалися із чотирьох і більше кімнат» [2; 718].

В середовищі польських шляхтичів середнього достатку спостерігається активне використання ордерних елементів (Держанівка), застосування традиційних прийомів будівництва польських садиб XVII-поч. XVIII ст. (Григорівка) та зведення садиб у формах класицизму (Андрушівка, Білопілля, Добра, Монастирище, Мотовилівка, Новофастів, Подорожнє, Руде Село, Великі Гуляки — всі Київська губернія).

Використання форм «холодного, раціоналістичного імперського класицизму» (за висловом Л. Скорик [16, 224]) в маєтках російських урядовців українського походження (Яготин К. Розумовського) було даниною корпоративним інтересам в ситуації, коли дворянська садиба відігравала роль «опори імперії на місцях» [8, 107].

Аналіз садибно-маєткових утворень Київщини за стилістичною ознакою дає можливість зробити висновок, що найбільшу за чисельністю групу утворюють садиби, зведені в формах класицизму, наступною за кількістю об'єктів є група садиб у формах романтизму; далі — група об'єктів, в яких форми української архітектури органічно переплітаються із класичними ордерними елементами та об'єкти у формах модерну.

Залежність масштабів садибно-маєткових утворень від соціального статусу та майнової спроможності їх власників ілюструє теза дореволюційного мистецтвознавця М. Врангеля про те, що «тільки великі поміщики часів Катерини II, головним чином її фаворити, могли створити чарівні казки із своїх маєтків, що не тільки не поступались, а часом і переважали грандіозними витівками те, що було зроблено в ту ж епоху на Заході» [3; 29].

До великих землевласників на Лівобережній Київщині варто віднести намісника Малоросії графа П. Румянцева-Задунайського, графа М. Голіцина, державного канцлера Російської імперії князя А. Горчакова (всі — власники Ташанського маєтку), гетьмана Малоросії, генерал-фельдмаршала графа К. Розумовського, Малоросійського генерал-губернатора князя М. Рєпніна (обидва — власники Яготина); на Правобережній Київщині — міністра юстиції Д. Троцинського (Кагарлик) та генерал-прокурора, міністра юстиції князя П. Лопухіна (Корсунь). В середовищі польських поміщиків величезними латифундіями володіли графи Браницькі (Біла Церква) та Потоцькі (Умань).

Аналіз характеру впливу історико-соціальних чинників формування садибно-паркових утворень Київщини II пол. XVIII — поч. XX ст. дає підстави для диференціації їх за розмірами закладень на великі, середні та малі.

Належність садибно-паркового утворення до групи великих визначається рядом факторів, таких як:

- кількість придбаної чи отриманої у спадок землі від 10 тис. десятин і вище;
- наявність заводів і фабрик при маєтку (як індикатор високого майнового статусу власника) ;
- розгалужена номенклатура садибних будівель і споруд, об'єктів паркової архітектури;
- розташування садибно-паркового утворення у місті або містечку (можливість проведення ярмарок — одна із статей доходу власника міста);
- наближеність садибного закладення до повітового чи губерніяльного центру;
- тотожність садибного утворення з центром управління всім маєтком.

До групи великих садиб, що у тій чи іншій мірі відповідають цим факторам, відносяться: садиби Ганських у Верховні, Тарновських-Трошинських у Кагарлику, Давидових у Кам'янці, Олізарів у Коростишеві, Понятовського-Лопухіних в Корсуні, Понятовських у Таганчі, Румянцевих-Голіциних-Горчакових в Ташані, Шувалових у Тальному, Скородулі-Орлова-Абази у Шполі та Розумовських-Репніних в Яготині. Цей ряд доповнюють паркові ансамблі «Олександрія» в маєтку Браницьких у Білій Церкві та «Софіївка» в маєтку Потоцького в Умані.

За даними енциклопедії українознавства, великі польські землевласники Правобережної України (зокрема Київської губернії: Браницькі, Потоцькі, Понятовські та Головінські) сприяли тому, «що в промисловому розвитку України першої половини й середини XIX в. Правобережжя посідало перше місце» [5, 2218]. В Білій Церкві, подарованій польським королем графу К. Браницькому в 1774 році, були «влаштовані цукробуряковий, стеариновий і ливарний заводи, чинбарний, розвинена закордонна торгівля хлібом, із запровадженням контор графів Браницьких в Ліворні та Марселі» (згідно Л. Похилевича [13, 496]), а в маєтку Понятовських в Таганчі в 1800 р. з'являється мануфактура сукна та фабрика саф'янів, єдина в I пол. XIX ст. на Правобережній Україні [1, 304].

Власниками промислових підприємств були і російські поміщики: М. Голіцин (спиртовий завод, суконна фабрика), Давидови (винокурний завод, цукроварня, суконна фабрика), Лопухіни (суконна фабрика), Шувалови (цукровий завод, цегельня).

Переважає більшість палацових будівель великих садибно-маєткових утворень були 2-поверховими, цегляними (за винятком садиби Розумовських-Репніних в Яготині, де всі споруди крім господарських були дерев'яними на кам'яних фундаментах). Поряд із садибами, зведеними в формах одного стильового напрямку (напр., класицизму — Яготин [18, 21]), у ряді випадків (Верхівня, Кам'янка, Шпола) спостерігалось використання форм різних стилів в межах одного й того ж садибно-паркового утворення, що ймовірно обумовлювалося, як різницею в часі зведення, так і різним функціональним призначенням споруд. Так, в маєтку В.Ганського у Верховні палац (80-ті роки XVIII ст.) та два флігелі (кін. XVIII ст.) мають класицистичні форми, а присадибний костьол (1810 р.) є рідкісним витвором архітектури романтизму. В маєтку Скородулі-Орлова-Абази в Шполі крім палацу (сер. XIX ст.), побудованого в формах пізнього класицизму з провінційним трактуванням окремих елементів, в ландшафтному парку збереглися дворові та

господарські будівлі, зведені в формах необароко [12; 256-257].

Власники великих садибно-паркових утворень мали можливість запрошувати відомих архітекторів і паркобудівничих: А. Є. Білогруда (Ташань), Блеріо (вірогідний автор садибного ансамблю у Верхівні), Д. Ботані, Мюффо та А. Станге («Олександрія» в Білій Церкві), А. Менеласа та П. Годегарда (Яготин), І. Ліндсея та Я. Мюнтца (Корсунь-Шевченківський), Л. Х. де Метцеля, В. Яшчолда («Софіївка» в Умані) та Д. Міклера (Коростишів).

Більш чисельну групу становлять середні за розмірами садибно-паркові утворення : Андрушівка (Тишкевичів), Білilівка (Потоцьких), Білопілля (Тишкевичів), Волиця Зарубінецька (Раціборовських), Володарка (Абрамовичів), Вел. Гуляки, Дідівщина, Томашівка (Хоєцьких), Григорівка (Модзалевських), Добра, Козацьке (Голіциних-Врангелів), Козин (Монтрезорів), Котлярка (Слівінських), Кривець (Подгорських), Мотовилівка (Руліковських), Нападівка (Пршилуського-Протопопова), Новофастів (Любовицьких), Олександрівка (Грабовських), Руде Село (Залеських), Сніжна (Любовицьких), Спичинці (Сабанських), Стеблів (Головінських), Тимошівка (Росцішевських) та ін. Приналежність до даної групи садибно-паркових утворень визначається рядом факторів: кількістю десятин землі від 1 до 10 тис.; місцезнаходження в малих повітових містечках і селах ; порівняно меншою номенклатурою будівель і споруд; більш скромним архітектурно-композиційним вирішенням. Серед палацових будівель зустрічаються як 2-, так і 1-поверхові.

- Яготин	- Ташань	- Яготин - Ташань	- Згурівка - Лемешівка - Сулимівка		
укр. походження	рос. походження				
мастки, надані рос. урядом рос. урядовцям		спадкові мастки рос. поміщиків	спадкові мастки нащадків козацької старшини		
Лівобережна частина Київщини					
↑	↑	↑	↑		
Садибно-паркові утворення Київщини					
↓	↓	↓	↓		
Правобережна частина Київщини					
мастки польської та полонізованої укр. шляхти	мастки рос. поміщиків	землі надані рос. урядом	землі, відібрані у Київських митрополитів	заміські дачі промисловців	землі, що належали рос. поміщикам, але внаслідок продажі чи шлюбу перейшли до польск. землевласників
- Андрушівка - Біла Церква - Білилівка - Білопілля - Верхівня - Волиця - Зарубінецька - Володарка - Григорівна - Державнівка - Добра - Козин - Коростишів - Котлярка - Кривець - Монастирище - Мотовилівка - Новофастів - Подорожне - Руде Село - Сніжна - Спичинці - Стеблів - Таганча - Токарівка - Тхорівка - Умань - Шапіївка	- Нападівка - Тальне	рос. поміщикам (кін.XVIII ст.) <u>Долгорукому:</u> - Голяки - Дідівщина - Томашівка <u>Потьомкіну:</u> - Козацьке - Кам'янка - Олександрівка - Шпола <u>Лотухіну:</u> - Корсунь укр. походження поміщикам - Кагарлик	- Голяки - Дідівщина - Томашівка	- Копилів - Тхорівка - Шпильки	- Голяки - Дідівщина - Олександрівка - Тимошівка - Томашівка

Рис. 1. Поділ садибно-паркових утворень Київщини за етнічною приналежністю їх власників

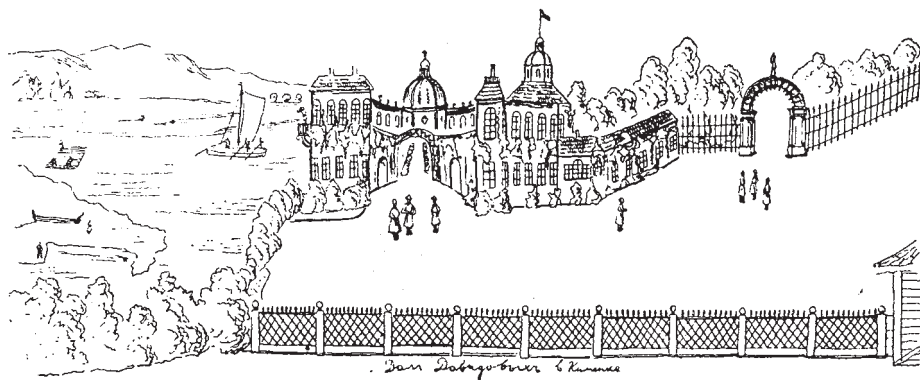

Рис. 2. Будинок Давидових у Кам'янці. За матеріалами М. П. Цапенка
“Архитектура Левобережной Украины XVII-XVIII вв.” — М.: Стройиздат, 1967, с. 89

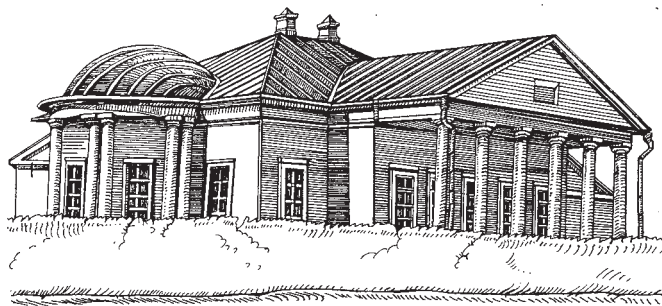

Рис. 3. Житловий корпус в садибі Розумовських-Репніних в Яготині.
Прорис автора з фотоматеріалів НДІТІАМ

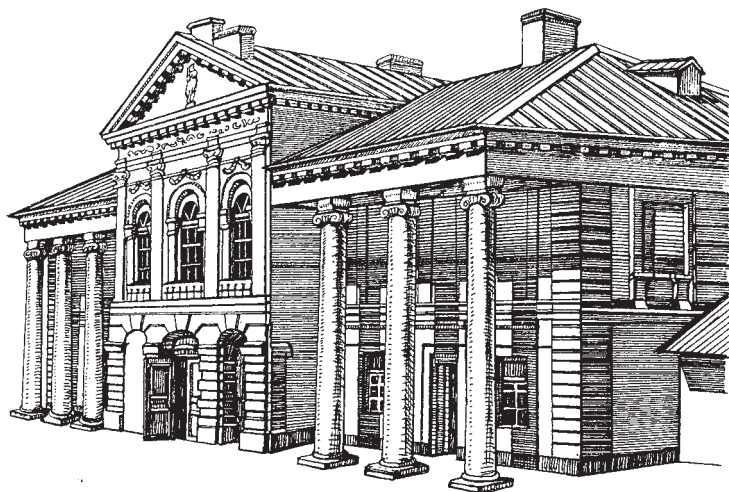

Рис. 4. Садиба в Рудому Селі. Прорис автора з фотоматеріалів статті Ю. Нельгівського “Маловідомі парки Київщини” // Архитектура України. — 1992. — № 1. — С. 40

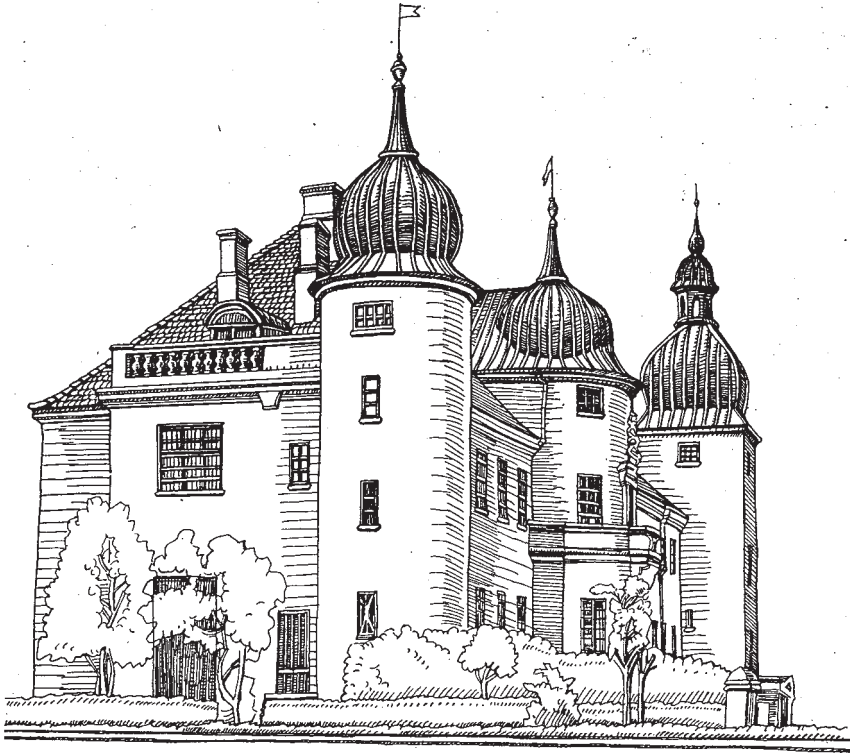

Рис. 5. Мисливський будиночок у Тальному. Прорис автора за фотоматеріалами з «Історії міст і сіл УРСР» в 26 т. — 1972.Т.: Черкаська обл., с. 304

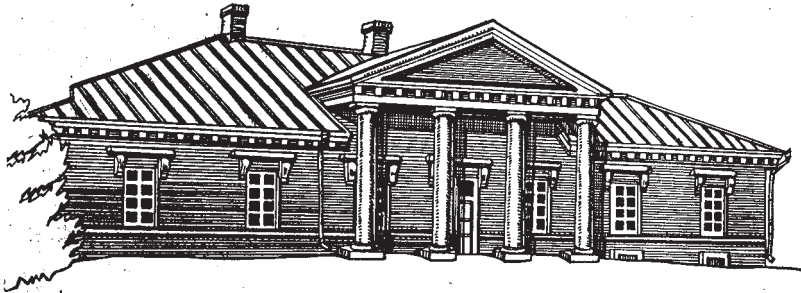

Рис. 6. Садиба Пжесмицьких в Подорожньому

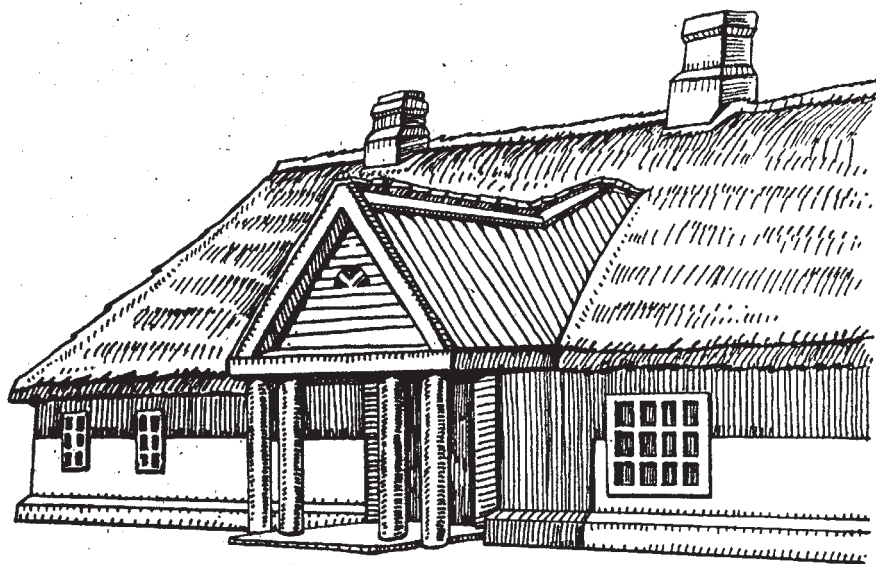

Рис. 7. Садиба Ротхаріушів в Держанівці

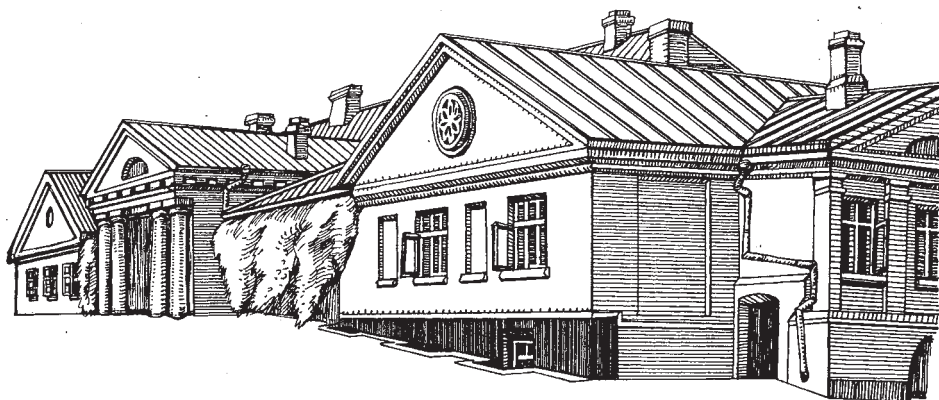
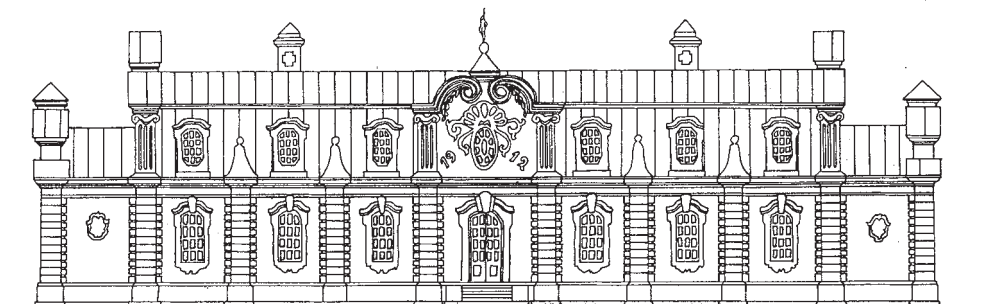

Рис. 8. Садиба Любовицьких у Новофастові

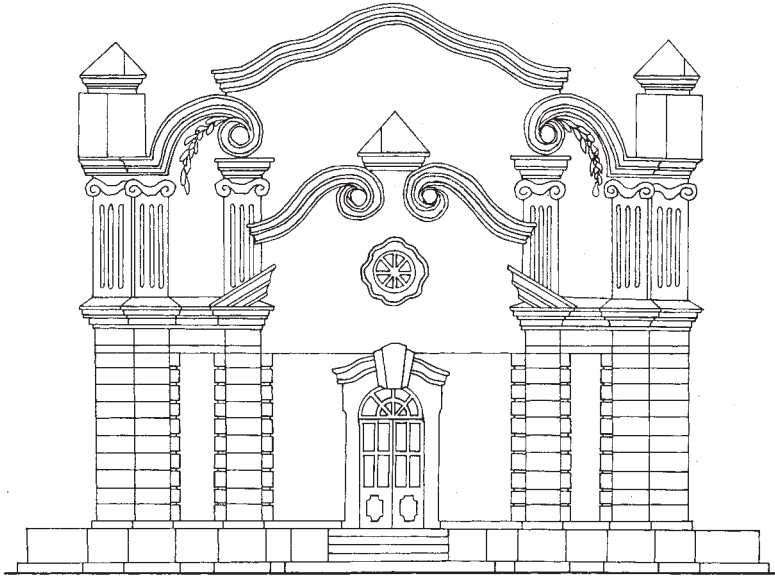

Рис. 9. Проект служб в мастьку Ташань К. Горчакова. Прорис автора за матеріалами «е жегодника Общества архитекторов-художников», 1913. — Вип. 8. — С. 53, 54

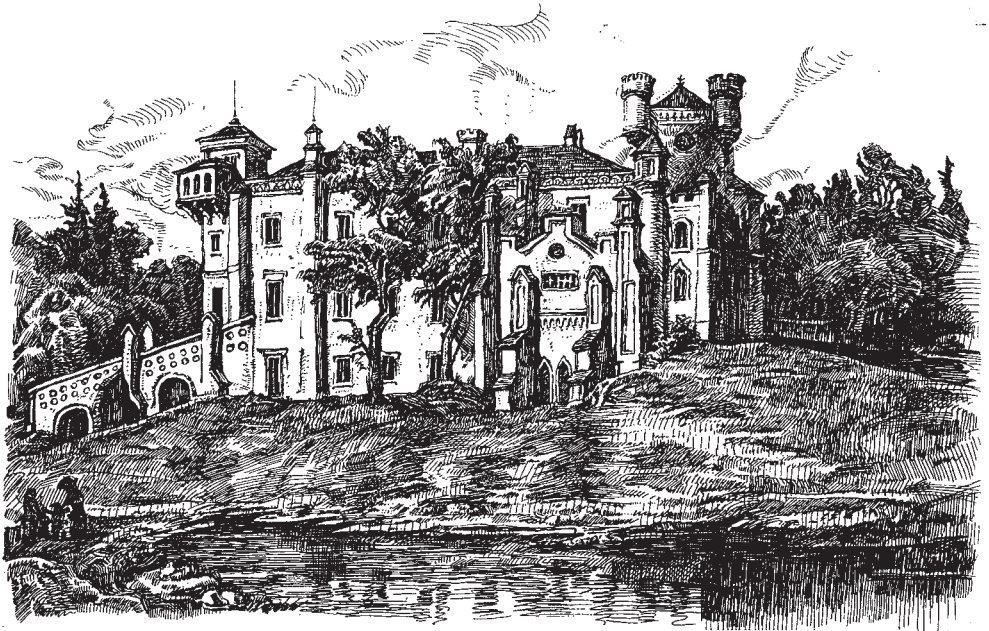

Рис. 10. Садба Грабовських в Олександрівці

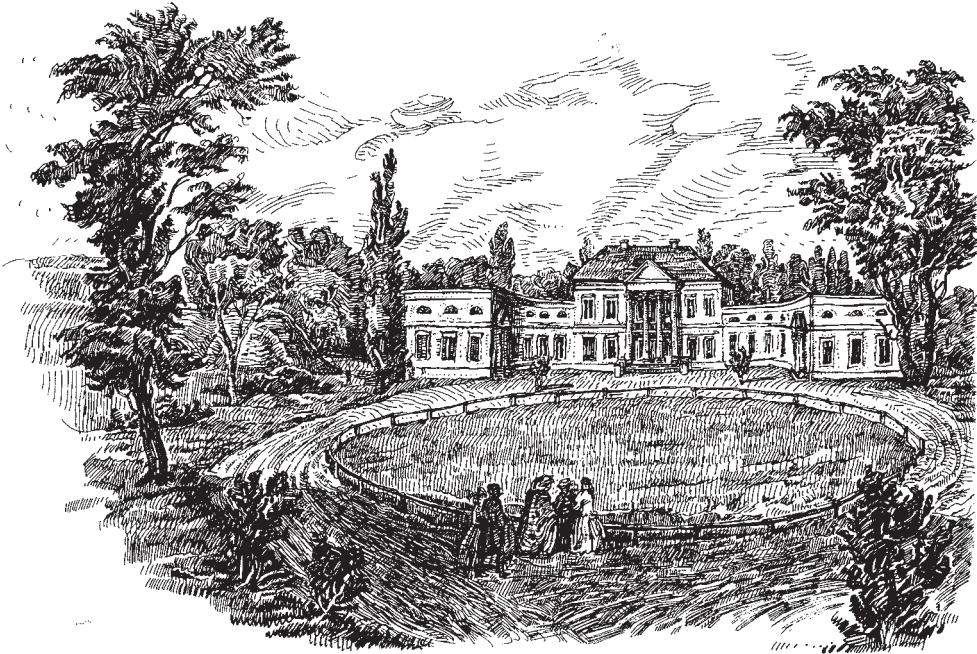

Рис. 11. Садиба Руліковських у Мотовилівці

Малі садибно-паркові утворення (Держанівка, Подорожне, Токарівка, Шапіївка) були розташовані переважно в селах, їх власники володіли до 1 тис. десятин землі; серед садибних будівель і споруд превалювали 1-поверхові.

Автори проєктів, за якими зводились середні та малі садибно-паркові утворення здебільшого або невідомі (за винятком архітектора В. Куликовського — автора проєкту садиби Хоєцьких у Томашівці), або ними вірогідно були самі ж власники маєтків: М. Грабовський (Олександрівка) та Руліковський (Мотовилівка) (згідно Р. Афтаназі [1, 308; 1, 237]).

Більшість садиб двох останніх типологічних груп не збереглась, зникнувши з лиця землі ще до початку ХХ ст., що пояснюється рядом політичних, історико-соціальних обставин. Одна з них полягає у тому, що середня шляхта, на відміну від більшості великих землевласників (що взагалі лояльно ставилися до Російської імперії), була головним носієм польського патріотизму та прагнула реставрувати Польщу в кордонах 1772 року. Тому привілейоване становище польських поміщиків на Правобережній Україні і в Київській губернії зокрема було суттєво підірване внаслідок поразки польських повстань 1830-1831 та 1863-1864 років. Згідно енциклопедії українознавства: «...активних учасників повстання заслано, їх маєтки конфісковано; ще більшим ударом по дрібній шляхті була вимога верифікації шляхетства і переведення значної частини її до стану державних селян...» [5, 2218, 2234]. Скасування кріпосного права та перехід до товарного землеробства призвели до того, що під кінець ХІХ ст. багато представників польського дворянства «розпродали свої маєтки й перебралися в міста, де стали чиновниками, купцями, представниками вільних професій» (за даними О. Субтельного [17, 244-245]).

Отже, аналіз історико-соціальних чинників формування садибно-паркових утворень

Київщини II пол. XVIII — поч. XX ст. показав, що їх вплив не обмежувався тільки моментом створення, а продовжувався протягом всього «життя» садиби. Адже комплекс політичних, історико-соціальних та економічних обставин обумовлював з плином часу появу нового типу власника, з новими поняттями про смак і комфорт. Це в результаті призводило до суттєвих змін як зовнішнього, так і внутрішнього вигляду садибного закладення зміни функціонального призначення, а подекуди занепаду і руйнації.

Рис. 6, 7, 8 — прорис автора за фотоматеріалами R. Aftanazy «Materialy do dziejow rezydencji». Т. Xib, s. 136, 106, 133.

Рис.10, 11 — авторські копії з літографованих рисунків Н. Орди : Orda N. Album widokow krajowych. — Warszawa: Lit. M. Fajansa, 1875-1880.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aftanazy R. Materialy do dziejow rezydencji: W 11t./ PAN. Instytut Sztuki. — Warszawa, 1988-1993. — Т. XI a: Dawne wojewodztwo Kijowskie. — 717 s.
2. Бакай Н. Южно-русский дворянин XVIII века // Киевская старина. — 1885. — № 4. — С. 717-742.
3. Врангель Н. Старые усадьбы: Очерки истории русской дворянской культуры. — С.Пб.: Журнал «Нева»; ИТД «Летний сад», 1999. — 319.
4. Дюмін В. Будинок Давидових у Кам'янці // Пам'ятники України. — 1970. — № 4. — С. 35-36.
5. енциклопедія українознавства / Ред. В. Кубійович. — Львів: Молоде життя, 1996. — Т. 6. — 2005-2400 с.
6. Клименко Ю. О., Миронова Г. О. Перлина садово-паркового мистецтва // Міське господарство України. — 1994. — № 2. — С. 34-35.
7. Липа О. Л. Визначні сади і парки України та їх охорона. — К.: Вища школа; Вид-во Київського ун-ту, 1960. — 176 с.
8. Морозов В. Ф. Гомель классический. Эпоха. Меценаты. Архитектура. — Мн.: Четыре четверти, 1997. — 336 с.
9. Набок Л. Ташанський масток на Переяславщині // Пам'ятки та визначні місця Шевченківського краю. Проблеми охорони та дослідження: Тези доп. наук.-практ. конф. 27-28 травня 1997 р. — Канів. — С. 112-114.
10. Нельгівський Ю. Ю. Маловідомі парки Київщини // Архітектура України. — 1992. — № 1. — С. 38-41.
11. Ожегов С. С. История ландшафтной архитектуры: Краткий очерк. — М.: Стройиздат, 1993. — 240 с.
12. Памятники градостроительства и архитектуры УССР: В 4-х т./ Отв. ред. Г. Н. Логвин. — К.: Будівельник, 1986. — Т. 4. — 374 с.
13. Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. — К.: Тип. Киевопеч. лавры, 1864. — 763 с.
14. Родичкин И. Д. Тарас Шевченко и усадьба его времени // Пам'ятки та визначні місця Шевченківського краю. Проблеми охорони та дослідження : Тези доп. наук.-практ. конф. 27-28 травня 1997 р. — Канів. — С. 53-56.
15. Родічкін І., Родічкіна О. Сад і культура України // Хроніка 2000. — 2001. — № 41-42. — С. 48-141.
16. Скорик Л. П. Національний світогляд і специфіка українського бароко // Українське бароко: Матеріали I конгресу Міжнар. асоціації українців / К., 1993. — С. 220-225.
17. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука. — 2-е вид. — К.: Либідь, 1992.

— 512 с.

18. Тимофієнко В. І., Єрошев В. Ю. Українська садибна архітектура другої половини ХУІІІ-першої третини ХІХ ст. — К. : НДІТІАМ, 1993. — 44 с.
19. Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. — Ч. 1. — СПб: Типогр. мин. внутр. дел, 1852. — 568 с.
20. Черная е. Каменка // Советская музыка. — 1949. — № 6. — С. 23-31.

УДК: 719:728.004.67 + 699.82.022.33.

Ф. Курілла, М. О. Бродський, О. М. Печеник

ІНФУЗІЙНІ МЕТОДИ ОСУШЕННЯ СТІН БУДИНКІВ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ В СЛОВАЧЧИНІ

Для захисту пам'яток архітектури в Словаччині використовується цілий ряд інфузійних методів осушування стін. Всі вони базуються на відокремленні стіни, яку просушуємо, від джерела вогкості за допомогою ізоляційних хімічних бар'єрів. Останні утворюються в цілій стіні шляхом насичення її прошарків ущільнювачем, який подається інфузійно через спеціально просвердлені отвори. Йдеться про розчини хімічних сполук, які після окисації двоокисом вуглецю утворюють в порах стіни, що просушується, стійкий, нерозчинний у воді скелет, який гідрофобізовано домішкою полімерної органічно-кременистої речовини [1].

При методах "Тізол" і "Герметик" використовуються водні розчини рідкого скла, а саме натрієвого — у випадку звичайних будов і калієвого, коли йдеться про пам'ятки архітектури. Вони містять домішки силіконових або силанолатових гідрофобізаторів різного складу. "Тізол" розробляється безпосередньо на будівництві в такій концентрації, яка необхідна для конкретного випадку.

Всі методи взаємно відрізняються різним способом розміщення свердловин, транспортуванням ущільнюючої суміші в отвори і способом виготовлення вертикальної ізоляції [2].

При англійському методі DPC отвори робляться приблизно горизонтально, при німецькому "Герметик" — під кутом 10-20 градусів до стіни від горизонтальної площини, поперемінно над і під нею вздовж швів. При німецькому методі "Тізол" (Т — рідка, ізол — ізоляція) отвори робляться під кутом 15-30 градусів з одного боку стіни, або з обох боків навпроти себе. Ядро стіни при цьому залишається непорушеним і насичується інфузійним ущільнювачем через двобічні отвори. Діаметр отворів при всіх трьох способах становить від 30 до 40 мм. Віддалі свердловин в осях при англійському методі DPC становлять 18-20 см, при методі "Тізол" — 16-20 см. Товщина стіни поміж просвердленими отворами встановлюється в залежності від конкретного виду кладки стіни та її навантаження.

Найбільша різниця спостерігається у способах транспортування ущільнюючої речовини в отвори. Англійський метод DPC використовує для кожної свердловини самостійний інфузійний пристрій. Насичення стіни описаним способом триває приблизно 24 години і пов'язане з великими труднощами, викликаними необхідністю досконалого ущільнення пробок у горловинах отворів, особливо у випадку старих стін.

При використанні суміші "Герметик" слід спочатку здійснити такі операції:

- досконало промити свердловини, двічі наповнивши їх водою і спостерігаючи за швидкістю її всмоктування;
- наповнити отвір рідким вапняним молоком і закупорити його рідкою цементною ґрунтовкою.

Лише після цього отвори можна заповнити ущільнювачем "Герметик".

Чим вологішою є стіна, тим більше разів необхідно повторювати насичення. Останні

дві операції — насичення свердловин цементним розчином і зачищення горловин отворів.

Внаслідок скісного розміщення свердловин їх не можна цілком наповнити наливаним. Їх верхній кінець завдовжки 10-15 см залишається наповненим лише наполовину (в залежності від кута нахилу), а вміст має форму язиків, які вгорі звужуються. Оскільки після насичення свердловини рівень розчину при максимальному надлишковому тиску швидко падає в залежності від розміру зволоженої площі, при горловинах свердловин за даного стану інфузія відбутися не може. Через те тут не утворюється ізоляційний бар'єр. Тому очищена поверхня стіни, що просушується, згідно з німецьким методом, покривається вертикальним непроникним бар'єром. Він складається з 2-3 прошарків ущільнювача "Герметик", до якого вручну з обох боків стіни втискається сухий цемент над і під горловинами отворів. В результаті стіна стає непроникною для пари й повітря, не може випаровуватися волога, рівень якої в стіні зростає після її тривалого насичення. Із зростанням вогкості міцність кладки знижується, що може спричинити зниження несучої здатності стіни.

При використанні методу "Тізол" свердловини робляться від дна канавок, вирубаних внизу висушуваних стін, або від дна жолобків, зроблених вздовж стіни у бетонних та їм подібних підлогах. При використанні речовини "Тізол" існує тенденція до якнайшвидшого просушування стіни по всій її товщині, а через те мокрі процеси, за винятком нагнітання ущільнювача до свердловин, не застосовуються. Суміш заливається в жолобки, зроблені перед свердловинами. Всі свердловини поступово наповнюються до верхнього краю, включно з жолобками. Внаслідок цього досягається всмоктування ущільнювача до всієї внутрішньої поверхні свердловин, а водночас і до частини стіни та дна жолобка. Як правило, цілий процес триває 8-10 годин, оскільки його треба повторити тричі. Загальний об'єм наповнення більший, ніж при німецькому методі, тому що утворюється однорідний ізоляційний бар'єр рівномірної товщини уперек цілої просвердленої стіни, що забезпечує його тривалість та надійність.

Після виготовлення ізоляційного бар'єру, поверхня внутрішніх стін з метою їхнього швидшого просушування насичується парафіном, що має низьку температуру плавлення. Парафін під час роботи постійно підігрівається, так, щоб він весь всмоктався до стіни, а його поверхня була шорсткою.

Парафіновий прошарок має товщину кілька міліметрів і виконує роль вертикальної, надзвичайно гідрофобної ізоляції, яка пропускає пару чи газу, але не пропускає вологу в рідинному стані. Волога, що залишається в стіні, починає випаровуватись після того, як вода перестає підніматись по стіні вгору.

З наведеного опису методу "Тізол" випливає, що він не має тих недоліків, які характерні для закордонних методів. Ослаблення кладки прорубуванням канавок усунуто влаштуванням жолобків у підлозі вздовж стіни. Цей метод ефективний і тому, що ізоляційний бар'єр максимально наближено до землі, де стіна зволожується найбільше.

Отже, головними перевагами описаного методу перед іншими є:

- простота, швидкість, невелика трудоемність;
- мінімальна кількість пристроїв, можливість механізації всіх операцій;
- гарантія повного просушування і значного зміцнення стін над ізоляційним бар'єром;
- збереження чи відновлення проникності повітря крізь просушені стіни;
- невисока вартість робіт;
- довговічність створеного ізоляційного бар'єру;

– універсальне використання.

Ми вважаємо метод “Тізол” перспективним і рекомендуємо використовувати його для час санації особливо цінних об’єктів, зокрема — історико-архітектурних пам’яток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Oto Makýš. Rekonštrukcie budov. Technológia. — Jaga group, v. o. s., — Bratislava, 2000. — S. 63-66.
2. Balík M. Vysušování zdiva 3. — Praha: Grada Publishing, 1999.
3. Vlček K., Klímek V., Kostelníček P. Rekonštrukcie starších budov. Bratislava: MVS SR. — 1990.

УДК 726

Н. Б. Дьяур, И. А. Трутнев

СОХРАНЕНИЕ И ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПРАВОСЛАВНЫХ ИКОН ПРИДУНАВЬЯ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ВОЗРОЖДЕНИЯ КУЛЬТУРЫ И ДУХОВНОСТИ УКРАИНСКОГО НАРОДА

С древних времен и поныне Православное учение и вера воспринимали образ — икону как величайшую святыню, посредством которой возможно сокровенное и таинственное общение с изображенным на ней святым. Почитание икон в церкви — некогда зажженный чудесный светильник, свет которого вечен.

После долгих десятилетий варварского разграбления, разрушения и уничтожения памятников Православия наступил век Возрождения. Восстанавливаются старые храмы и стоят новые. Это сопровождается созданием современных икон и росписей, реставрацией сохранившихся произведений православной живописи, выполненных мастерами прежних времен.

Освобожденные от страха и неверия люди вновь обратились к Вечным Святыням. Многие стремятся восстановить иконы, которые долгое время были упрятаны на чердаки, в подвалы, сараи и другие непригодные для них помещения. Неблагоприятные условия содержания икон неизбежно влекут за собой более или менее значительные их повреждения.

К сожалению, часто иконы подвергаются порче или уничтожению не по злему умыслу, а от неведения или даже искреннего желания “улучшить”, облагородить ее внешний вид, “поновить”, что приводит порой к самым плачевным результатам.

Несмотря на то, что на протяжении веков жители Придунавья трепетно и бережно относились к иконам, они, все же, подвергались постепенному разрушению. Происходило это по разным причинам, в том числе в результате специфических природных условий этого региона, в частности — повышенной влажности.

Цель данной публикации — осветить виды повреждений икон, характерные для Придунавья и некоторые особенности их восстановления. В прилагаемых фотоматериалах

показаны результаты реставрационных работ, выполненных авторами — Н. Б. Дьяур и И. А. Трутневым, в 2001-2002 гг.

Православные иконы Придунавья — неотъемлемая часть культурного наследия всего украинского народа. На территории этого региона наблюдается сюжетное разнообразие икон, отличающихся по стилистике живописи, технике и мастерству исполнения, качеству используемых исходных материалов. Кроме местных иконописных традиций здесь прослеживаются характерные черты школ других регионов Украины, а также, Молдавии, России, в частности — Палеха и Мстеры.

Состояние иконы во многом зависит не только от ее “возраста” и условий, в которых она находилась. Повреждения и “болезни” старинных икон могут быть вызваны различными факторами: естественным влиянием времени (в том числе, сезонными температурно-влажностными колебаниями), механическим воздействием и др. При этом лучше, все же, сохраняются иконы, которые были выполнены по всем канонам и с учетом традиций. Это касается не столько иконографии, сколько соблюдения технологии изготовления красок, подготовки доски и всех последующих слоев, предвещающих этап непосредственно написания образа. Но, даже при соблюдении всех технологических принципов, воздействие различных внешних факторов неизбежно.

В Придунавье иконы писались, чаще всего, на досках из липы. К сожалению, эта мягкая древесина практически всегда подвергалась порче жучком-древоточцем. В таких случаях, разрушение структуры дерева может быть настолько значительно, что оно становится подобно “губке”. Это, в свою очередь, подвергает опасности повреждения и все остальные слои иконы, включая живописный. В условиях повышенной влажности возможны еще и органические поражения — грибок или микроорганизмами. Это крайне губительно сказывается на структуре паволоки, левкаса и красочного слоя.

Негативные последствия наблюдаются также в случае резкого изменения условий содержания иконы. При высокой температуре и сухости воздуха деревянная основа постепенно коробится и выгибается. Затем возможно образование трещины по стыку склейки досок. При хорошем сцеплении, паволока следует за деформацией доски, удерживая и несколько растягивая левкас. Однако при пересыхании левкас может растрескиваться и отслаиваться. При значительных колебаниях температуры и влажности происходят вздутия и провисания паволоки и левкаса.

Красочный слой, то есть непосредственно живопись, также подвергается различного рода трансформациям. Это происходит и в результате всех “подвижек” нижних слоев, и само по себе, под влиянием внешних факторов, в том числе — механического воздействия или органических поражений.

В любом случае, чем раньше икона, на первый взгляд “еще почти целая”, но уже нуждающаяся в помощи, попадет в руки реставратора — тем больше вероятности, что дальнейший и, к сожалению, необратимый процесс разрушений будет приостановлен.

Виды реставрационных работ разнообразны. В зависимости от состояния иконы проводится соответствующий комплекс восстановительных и реконструкционных мероприятий. Например, когда доска практически вся изъедена жучком, а живопись еще держится на слоях левкаса и паволоки, возможна “пересадка” иконы на другую доску. Но это очень трудоемкий и технологически сложный процесс. Поэтому, если возможно избежать “пересадки”, производится уничтожение вредителя, укрепление рыхлой древесины и восстановление утраченных ее участков.

При повреждениях и разрушениях слоев основы также проводятся необходимые укрепляющие мероприятия, а в местах утрат подводятся новые паволока и левкасы. В случаях отслаивания красочного слоя, левкаса, паволоки или разрушения самой их структуры, применяются соответствующие восстанавливающие средства.

Живописный слой на старых иконах зачастую покрыт слоем потемневшей, затвердевшей олифы, лака, копоти, пыли, брызгами воска от свечей, иногда более поздними записями и др. Прежде, чем приступить к восстановлению самой живописи ее укрепляют и осторожно очищают от всех лишних наслоений. Реставрационно-живописные работы выполняются лишь после проведения всех, необходимых в каждом конкретном случае, предварительных этапов.

Восстановление частично или полностью утраченных фрагментов изображения выполняется по аналогии с сохранившимися участками первоначальной живописи и канонизированными образами и сюжетами, с учетом традиций Православия и стилистических особенностей каждого конкретного произведения. При необходимости, в местах реставрации, возможна некоторая имитация характерных признаков времени, присущих данной иконе. Выполняется это для того, чтобы проведенные реставрационные работы были, как можно менее заметны и не мешали целостному восприятию возрожденного образа.

Завершающим этапом реставрации является нанесение на поверхность иконы защитного покрытия.

Время, необходимое для восстановления определенной иконы, обусловлено различными факторами. В первую очередь, — это индивидуальные ее особенности и технологические требования осуществляемых этапов работы.

Каждая из старинных икон уникальна, будучи и предметом искусства и Святыней одновременно. Поэтому, очень важно отметить, что кроме соответствующих знаний и профессионализма, для осуществления процесса возрождения иконы необходимы и внутренняя духовная подготовка художника-реставратора, и благословение церкви, и постоянная молитвенная помощь, поддержка и защита, особенно во время работы. Стремление к внутренней чистоте и молитвенное состояние могут помочь художнику “увидеть” тот самый Свет Предвечный, исходящий из глубины каждого Святого Образа. И тогда, возрожденные кропотливым трудом к новой жизни древние иконы, еще долго будут источать нетленный Свет своих Первообразов.

Забота о сохранении и восстановлении икон как Святынь — один из важнейших аспектов в процессе возрождения культуры, духовности и процветания украинского народа.

УДК 72.01

В. Л. Антонов, Н. И. Криворучко, Ю. В. Жмурко

АРХИТЕКТУРА НА СОЦИАЛЬНЫХ СЛОМАХ.

СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ МЕТАФОР

Социальные сломы во все времена, так или иначе, отражались в архитектуре. Так, переход от “века Перикла” к периоду пелопонесских войн привел к появлению храма Эрехтейон, в корне отличного от Парфенона; социальный взлет в позднем средневековье — к раскрытию готических соборов в “мир”; смена космогонических противопоставлений барокко натурфилософии Руссо — переходом от мощи Царскосельского и катерининского дворца к натурфилософии Руссо, к лиризму Камероновой галереи.

Возникает вопрос: что же менялось в средствах архитектурного выражения при этих радикальных сменах? Ведь во всех акропольских храмах применен классический ордер, и в этом смысле храм Эрехтейон не отличается от храма Парфенона, а и в романских, и в готических храмах существуют те же нервюры. Да и в творениях Растрелли и Камерона равно присутствует классический ордер.

Почему же они вызывают у нас разную эстетическую реакцию? Какие средства выражения стали тому причиной?

И, взяв за основу реакцию человека на воздействие этих средств, неизбежно приходишь к тому, что необходимо раскрыть природу его эстетической реакции. Необходимо рассмотреть архитектуру как летопись, передающую информацию о социальных сломках.

То есть, в понятиях теории информации, нужно раскрыть воздействия архитектурной среды. Она каким-то определенным путем воздействует на органы чувств человека и его физиологическая реакция становится основой для образного осмысливания на высшем уровне сознания.

Заговорив о языке информации архитектуры, мы входим в область теории информации и структурной лингвистики, а в них понятие ЯЗЫКА стоит в оппозиции к понятию Ре ЧЬ [17, 19]. ЯЗЫК не зависит от воли творца. Он узаконен общественным согласием. Он должен быть одинаков для творца—источника информации и жителя, “потребителя”, адресата архитектурного сообщения. Ре ЧЬ — комбинация языковых единиц. Творец, комбинируя их, свободен, но в рамках грамматических правил, которые также должны быть едины для отправителя и получателя информации.

Переходя на архитектурную лексику, можно сформулировать это так: зодчий должен спрогнозировать в проекте реакцию будущего потребителя на реализованный в натуре проект. А для этого необходимо знать ЯЗЫК и Ре ЧЬ, которыми в одинаковой мере воздействует среда и на автора, и на потребителя [2].

Итак, понятия ЯЗЫКА и РЕЧИ предстают в данной трактовке не в метафорическом, а в техническом плане: как средство контакта автора и адресата (применительно к архитектуре — через архитектурный объект).

Но констатация того, что архитектурный язык является коллективно принятым кодом, а речь — результат индивидуального отбора из языковой гаммы — представляет только формулировку некоей абстрактной связи. Недостаточно сказать, что архитектурная форма является системой, что она — как источник информации — семиотическая система: т.е. передает не только смысл, но и определенные значения. Необходимо установить связь геометрического строя архитектуры и передаваемого значения. Нужно ответить на вопрос: какая категория архитектурной формы способна быть архитектурным языком?

Из трех категорий архитектурной формы — объемно-пластической, пространственной и цветовой — две первые трактуются основными. Но мнения о главенстве

каждой из них не столь однозначны. Например, Витрувий, Л. Бринкман, Э. Бэкон, Г. Вельфлин, А. Габричевский, М. Гинзбург утверждали приоритет пространственной формы, В. Маркузон, А. Я. Ястребова и др. — объемной. Д. Саймондс и И. Асихара считают, что роль объемных и пространственных форм различна на Западе и Востоке. На Западе приоритет отдается объемам. На Востоке — пространствам. З. Гидион и А. В. Иконников оперируют временными категориями — переходом приоритетов в процессе исторического развития.

Какая же категория архитектурной формы правомочна нести языковые функции? При этом речь идет не о том, что каждая категория передает информацию, что каждая является антиподом другой и не существует в отрыве от нее. Вопрос ставится иначе. Необходимо выявить форму — физические параметры реальной среды, — которая имеет ОПРе Де ЛЯЮЩее ЗНАЧе НИе для архитектурного языка. Она должна:

- удовлетворять материальной основе: организации деятельности;
- вызывать наиболее сильную эмоциональную реакцию;
- обладать временной и масштабной устойчивостью: сохранять функции языка для любых эпох и масштабов среды.

Очевидно, приоритет пространственной формы неоспорим в функциональной сфере, т.к. любой вид деятельности происходит в каком-то пространстве. Безусловен ее приоритет во временной и масштабной устойчивости: невозможно сопоставить в объемных формах здание и групповую систему расселения, готику и Ренессанс. Наименее изучен в архитектуре вопрос об эмоционально-эстетическом приоритете, хотя разные сферы знаний дают для этого определенную основу.

е ще древние философы — от пифагорейцев до Лао-Цзы — утверждали пространственную основу мироздания. Не случайно первая оппозиция пифагорейцев — “предельность-бес-предельность”. “е диное” вдыхает в себя беспредельность и ритмически расчленяет внутри себя, образуя пространственную структуру. Таковую единую многоуровневую структуру представляет и космос Аристотеля. Он распространяется до человека, который, по Демокриту, “есть микрокосм”. Пространство у Аристотеля физически ощутимо, как бы вибрирует и дышит; оно делается то сгущенным, то легким и разреженным [13]. Эта идея нашла подтверждение в современной теории относительности. У Лао-Цзы гармония и порядок также облачены в пространственную форму [9]. Наука — от е вклида до Б. А. Ананьева и П. Ф. Ломова — исходит от пространственно-временных проявлений любой реальной системы: “Пространственный компонент еть общая и обязательная черта всех ощущений любой модальности, качества, интенсивности, длительности” [1]. Он обязательно проявляется во времени. Человек (и это очень важно для понимания архитектурного языка), выступает в роли “рецептора”, который оценивает пространство в сравнении со своими признаками. Кроме того, он ощущает пространство как синтезирующий фактор.

Проксемика — наука о воздействии пространств — подхватила эти фундаментальные положения. Она, отмечает функциональные и генетические аспекты воздействия, (“архетипические места” М. Спивака, “регистры поведения” П. Фресса и Ж. Пиаже) [24]. Э. Хелл дифференцирует пространственные ощущения на инфракультурные — биологическое прошлое, прокультурные — физиологические реакции, микрокультурные, вводящие в первые социальные коррективы. Э. Хелл специально касается искусства и добавляет при этом к пространству свет. Он ищет стыки между дистанцией и ощу-

щением глубины, между светом и семантическим эффектом [23]. Его исследования подтверждает нейрофизиологическая теория “рецептивных полей” [25]. Мозг “видит” наиболее отчетливо в зонах, прилегающих к контурам. Сигналы, попадающие на них, вызывают своеобразный корковый толчок, превосходящий по силе реальные контрасты. В человеческом сознании происходит то, что Г. Х. Шингаров называл эмоциональной реакцией мозга, которая усиливает первоначальный эффект. Он считал этот “обратный эффект” обязательным критерием искусства [19]. “Теория рецептивных полей” объясняет и природу метафорического эффекта. В зависимости от сложности световых сочленений, сигналы проникают в различные слои коры головного мозга. В более глубоких слоях происходит большее абстрагирование от предметности, т.е. осуществляется переход к образному переосмысливанию увиденного (Рис.1).

Архитектура и искусство в целом оперировали во все эпохи пространственно-световым языком: апеллировали к психологически комфортным параметрам, либо отходили от них. Так, в социально прогрессивных обществах, где человек выступал в гармонии с миром, внешнее необъятное постигалось путем введения промежуточных пространств, соизмеримых с человеком и существовало равновесие света и тени (классическая Эллада, раннее Возрождение). При выражении ничтожества человека, т.е. некоммуникабельности человека и мира, происходит шоковое столкновение человека с гигантскими пространствами и контрастные столкновения света и тени от карнакского храма до готических соборов.

Современная архитектура являет не менее яркие примеры пространственно-световых трансформаций, когда изменяются социальные условия, философия и психология эпохи. Так, роншанская капелла отразила коренной перелом и в социальных основах эпохи, и в мировоззрении Корбюзье. Рухнули надежды последних лет на либерально-христианскую идеологию, на гуманистические начала научно-технической цивилизации и, соответственно, — Афинской хартии на социальное всеислие архитектуры. Этот перелом можно проследить на сравнении виллы Савойя и капеллы в Роншане.

Панлогизм, господствовавший в философии в период строительства виллы Савойя, основан на уверенности, “что бытие до мельчайших подробностей пронизуемо для мысли, без остатка укладывается в понятие” [21, с. 388]. И пространства виллы Савойя объединяются на геометрическом уровне — четко, понятно, “пронизуемо для мысли”. Так же четко переливается свет — с лужайки в вынутый этаж, из вестибюля в комнаты.

В ХОДЕ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА ВЫЯВЛЕНЫ КАТЕГОРИИ АРХИТЕКТУРНОГО ЯЗЫКА – ПРОСТРАНСТВЕННО-СВЕТОВЫЕ ПАРАМЕТРЫ СРЕДЫ, ОБЛАДАЮЩИЕ НАИБОЛЬШЕЙ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СИЛОЙ. УСТАНОВЛЕНО, ЧТО ИХ ВОЗДЕЙСТВИЕ ЗАВИСИТ ОТ РИТМОВ ВРЕМЕННЫХ СОЧЛЕНЕНИЙ. ОТ ИХ ОТНОШЕНИЙ К БИОРИТМАМ ЧЕЛОВЕКА. ЭТИ СОЧЛЕНЕНИЯ МОГУТ БЫТЬ НАЗВАНЫ АРХИТЕКТУРНОЙ РЕЧЬЮ.

А. Влияние пространства на коммуникативный акт: а) комфортная дистанция для общения (по Хэллу); б) дистанция напряжения (Янчо «Звезды и солдаты»); в) дистанция некоммуникабельности (Антониони. «Забриски Пойнт»)

Б. Схема воздействия световых сигналов на образную реакцию человека (по Визелю и Хюбелю)

В. Зависимость эмоциональной реакции от частоты изменений световых сигналов

Г. Язык и речь архитектурной среды.

Рис. 1. Язык и речь архитектурной среды

Но социальный пессимизм позднего периода сделал актуальной противоположную

философию, в том числе, учение С. Кьеркегора, положившее начало экзистенциализму [8, 16]. Экзистенция, по С. Кьеркегору, есть то, что ускользает от понимания, погружает в абстракцию.

Как же выразила это капелла пространственно-световым языком?

Как известно, капелла венчает холм, выделяющийся в скупом ландшафте Вогезов. Она вытянута с запада на восток, ее внутреннее пространство, ограничено с четырех сторон криволинейными стенами. Вопреки церковным нормам вход расположен не по продольной оси, а с южной стороны. Это усложняет пространственные сочленения, требует резкого поворота при движении людей к алтарю. Вторая особенность капеллы также имеет пространственный характер: алтарь вынесен во внешнее пространство, а выход расположен справа от алтаря. Южная стена у этого выхода изгибается в правую сторону, уширяя его, сильно выступает за пределы капеллы. Ряд исследователей отмечают значимость этого выступающего раструба; он как бы “выливает” пространство капеллы в окружающие дали [2, 10]. Это полу внешнее — полу внутреннее пространство покрывается общей крышей, и пологий склон холма под нею как бы включается в капеллу. Стены играют служебную роль. Цель заключается в организации пространства, подчиненному столь яркому выплеску. Чтобы понять пространственный приоритет в композиционной структуре капеллы, нужно вспомнить восторг Корбюзье перед явлением, когда “раскрывается беспредельная глубина, раздвигаются стены, исчезает все случайное — совершается чудо, являемое несказанным пространством... Мне неведомо чувство веры, но я не раз переживал чудо эстетического наслаждения, которое творит несказанное пространство” [14, с. 264].

Не меньшую архитектурно-философскую значимость приобретает световое решение капеллы. Корбюзье выразил достаточно четко свое внимание к свету: “закон солнца обусловил зодчество с первых его шагов” [14, с. 251]. Можно вспомнить воплощение этого тезиса в эскизе дома в Марселе: на рисунке мастера запечатлено солнце,двигающееся по небу. В капелле же солнечная концепция воплощена в более изощренной форме; в той, которая отражает экзистенциалистские настроения автора.

Во-первых, нужно отметить контраст: между залитым светом холмом и интерьерным пространством капеллы, погруженным в полумрак. Чтобы понять не случайность замысла мастера, достаточно обратиться к его описанию Зеленой мечети в городе Брусе, расположенном в Малой Азии: “В переходе от яркого света к темноте ощущается ритм. Вы во власти этого ритма, вы потеряли ощущение привычных масштабов... Вас подчинили особому замкнутому миру” [14, с. 242]. Во-вторых, что так же важно, эти световые противопоставления проявляются и в самой капелле. Но здесь световые различия нюансируются, хотя и сохраняется диалектическое противопоставление “внешних” и “внутренних” начал. В экстерьере господствуют контрасты теней, падающих от выступающей крыши, и освещенных белых стен. Крупные световые сочленения были характерны для раннего Возрождения с его социальным оптимизмом [2]. Но Корбюзье, сохраняя эпическое величие, свойственное тому периоду, дает ему экзистенциалистскую трактовку. Он сталкивает его эпичность раннего Возрождения с крахом иллюзий в период Контрреформации, с изощренными световыми эффектами уже упомянутых изогнутых стен. Вспомним, что такие же изогнутые стены применял и Борромини, и на них волнообразно переливались тени при движении солнца. И Борромини, и Корбюзье добивались одинакового эффекта: ощущались непредсказуемые изменения в очертаниях

света и тени. Возникало ощущение зыбкости бытия — та же ускользающая от понимания “экзистенция” в трактовке С. Кьеркегора.

Непостижимость, “ускользание” истины, вечные поиски недостижимого.

А интерьерное пространство капеллы “просвечивается” иначе. Здесь — особый замкнутый мир, ощущаемый, по Корбюзье, “при переходе от яркого света к темноте”. В световом решении этого пространства ощущалось нечто тревожное, как и в непредсказуемом движении тени на внешних поверхностях стен. И Корбюзье усилил в интерьере это тревожное ощущение. Он создал узкую световую щель в стене в месте примыкания к ней крыши, создал и разные по величине проемы с откосами под разными углами. Возникла поистине световая вакханалия при прорыве внешнего света. Корбюзье применяет здесь прием, свойственный готическому храму, где свет врывается в центральный неф сообразно идее материального приобщения к высшему богу-свету; идее, выраженной неоплатоником Проклом в формуле “бог-свет”. Но, в отличие от громадных окон готического собора, в роншанской капелле окна малы, и щель под крышей заужена, и поэтому свет прорывается во тьму еще более напряженно [18]. Окна как бы пробурены в стенах капеллы, похожи на “дыры”, что в свете экзистенциализма Корбюзье, “отсылает” к философским первоисточкам, например, к противостоянию сознания и бытия в трактовке Ж.-П. Сартра. Ж.-П. Сартр отождествляет сознание с отрицанием, отталкиванием от бытия, “просверливанием” в нем дыр [21, с. 390].

Не случайно “дыры” расположены хаотично. И это “отсылает” к другой метафоре. Прорывающийся через них свет создает эффект дионисийского буйства, в трактовке Ф. Ницше [15]. В данном случае хотелось бы выделить его трактовку дионисийского, как волю к “пессимизму, к трагедийному мифу, к образу всего страшного, всего злого, загадочного, уничтожающего, рокового в глубинах существования” [15, с. 51].

Но эти качества пространства и света как архитектурного ЯЗЫКА, являются — аналогично вербальному языку — лишь статичной основой в информационном процессе. И — так же как вербальная информация — архитектурная информация реализуется при сочленении языковых фрагментов во временную развертку — Ре ЧЬ. Человек ощущает их изменения в процессе своего движения. е сли внешние ритмы совпадают с ритмом дыхания человека, он ощущает гармонию со средой; при несовпадении возникает дискомфортность [2].

С этими пространственно-временными категориями неразрывно связан эффект катарсиса. Он возникает при преодолении преград; по Гераклиту, при переходе от темноты к свету. В каждой из трактовок катарсиса присутствует фактор “преодоления”, развернутый во времени и пространстве. Происходит “нарастание” впечатлений. Оно как бы “спотыкается” о порог — у человека “стискивает дыхание”, и затем происходит “очищающий выдох” — физиологическая основа “нравственного очищения”, называемого катарсисом [7].

Л. С. Выготский относит катарсис к самым сильным и ярким аффектам и страстям и критикует взгляды Спенсера и Авенариуса, которые рассматривают искусство, исходя из “закона экономии душевных сил” [7, с. 190]. Л. С. Выготский утверждает, “что приемом искусства является прием затруднения восприятия, выведения его из привычного автоматизма” [7, с. 191]. Л. С. Выготский ссылается при этом на правило Аристотеля, который считал, что поэтический язык должен звучать как чужестранный. А для постижения иностранного языка требуется неэкономное расходование сил по сравнению с родным языком. И поэт для

достижения аффекта “прибегает к крайне неэкономному расходованию наших сил, когда искусственно затрудняет течение действия, возбуждает наше любопытство, играет нашими догадками, заставляет “раздваивать” наше внимание и т. п.” [7, с. 192]. Так, по его мнению, действовал Ф. М. Достоевский в романе “Братья Карамазовы” и В. Шекспир в трагедии “Гамлет”. Они “заставляют нашу мысль путаться в самых противоположных направлениях, блуждать и не находить правильного выхода” [7]. И в этом, он считает, отличие искусства от судебного протокола, деловой статьи, научного сообщения.

Можно привести еще более яркие — архитектурные — примеры такой запутанности; более яркие потому, что эта запутанность материализована в физическом движении — не в описании, а непосредственно прочувствованном, связанном с действительными реакциями. Такова композиция античных Афин, постигаемая, как отмечал Э. Бэкон, при движении элевсино-панафинейских шествий [22]. Эти процессии почему-то не шли прямо от агоры к пропилеям, а сворачивали на улицу Треножников, огибали скалу и уходили от цели, как герои Достоевского и Шекспира. е еще более запутано было движение на верхней площадке Акрополя. Перед кульминационным раскрытием во вне от алтаря Афины на море зачем-то, огибали Эрехтейон — огибали с крутыми резкими поворотами.

Очевидно, Л. С. Выготский констатациями “запутывания” подготавливает нас к тому “страданию”, к чрезмерной затрате психической энергии, без которых невозможно “нравственное очищение”, упомянутый выше катарсис. К числу чрезмерной затраты психической энергии автор относит и “нарастание противоположных чувств”, ссылаясь при этом и на Дарвина: “некоторые душевные настроения вызывают... известные привычные движения... (а при совершенно противоположном умственном настроении существует сильное и произвольное стремление к выполнению движений противоположного свойства)” [7, с. 203].

Этот фактор — затруднение восприятия — по-разному проявлялся в архитектурной речи в разные эпохи в зависимости от социальных метафор, которые были свойственны им. В терминологии структурной лингвистики, меняются сочленения языковых единиц в архитектурной речи.

В свете пространственно-временных трансформаций на социальных сломах интересно сравнить форум Цезаря и форум Траяна в Риме.

Форум Цезаря знаменует период социального оптимизма, результата побед Цезаря и конца гражданских войн. Форум представлен единым пространством, которое завершает храм Венеры Породительницы, поставленной на высокий подиум. Нет ни малейших затруднений-препятствий на пути от входа до храма. Пространство преодолевается “единым махом”, как победоносные броски легионов.

Иные социальные условия возникли в эпоху Антонинов. На рубеже I и II веков произошло “идеологическое, психологическое и аксиологическое крушение Римской гражданской общины”, кризис итальянской экономики, вытеснение провинциальной итальянской продукции. Предотвратить углубление кризиса мероприятия Траяна не смогли. Рим и Италия перестали быть связующими центрами державы. Философия сакрализуется, господствуют восточные мистические культы, в которых низы давали волю отчаянию. Эпоха принесла пессимизм, поиски иррационального. Походы Траяна на восточные окраины привели к крайнему напряжению военных и финансовых сил государства. е го преемник Адриан вынужден был отказаться от активной внешней политики и вернуть парфянские завоевания Траяна [10].

Социально-психологические катаклизмы отразились в римской архитектуре. Форум Траяна был задуман в духе идеи “раскрытия в мир”, которая прежде вдохновила Агриппу в композиции Марсова Поля. Форум через базилику Ульпия как бы “вдыхал”, в терминологии Витрувия, пространства Марсова Поля и Тибра. Траян решил превзойти Домициана, объединив форумы с Марсовым Полем, Тибром и загородными холмами.

Архитектурная задача космических масштабов, соизмеримая с масштабом побед Траяна!

Но, здесь нет структурной простоты, нет преодоления пространства “одним махом”, характерных для первых форумов. Создается впечатление, что Апполодор задался целью нагромоздить препятствия на пути к “Вселенной”. Движение затруднено, его направление не совпадает с формальной осью форума. Подход к форуму происходит под острым углом, путь почти загорожен экседрой форума Августа. Уже первое пространство — грандиозная площадь — имеет сильные поперечные оси: две мощные глубокие экседры. Помимо большей глубины, они имели существенное отличие от экседр форума Августа. Последние располагались в конце форума и создавали поперечную ось там, где композиция завершалась — у храма Марса Ульпия. Экседры форума Траяна размещались в середине первой площади; там, где о завершении не было речи. Позднее по их оси поставили конную статую Траяна; она усилила поперечную ось. За ней появилось новое препятствие: поперечная стена базилики Ульпия с тремя узкими входами. Внутри базилики возникала новая поперечная ось. Здесь зрителя ожидал еще более резкий контраст. Созданная в базилике ось противоречила направленности движения. Во-первых, поперечная ось базилики была мощнее предыдущей. Она подчеркивалась экседрами в торцах и рядами колонн. Во-вторых, человек попадал в полумрак из залитого солнцем двора, и неожиданный контраст ощущался как новое препятствие. И, в-третьих, — выходы из базилики не совпадали с осями входов, что требовало переориентации в полутемном пространстве.

При выходе из базилики возникал новый резкий контраст. Выход из полумрака на яркий свет сам по себе задерживал движение, т.к. требовалось какое-то время на адаптацию к новым условиям. Но здесь задержка усугублялась тем, что к зрительной адаптации добавлялось изменение мышечного режима. Крупное темное пространство базилики сменялось малым, открытым сверху, но ограниченным в горизонтальных параметрах. Человек попадал в перистильный двор, а в десяти метрах от него вонзалась в небо гигантская колонна. Она появлялась вблизи, неожиданно, он видел ее под резким ракурсом, с резким мышечным напряжением. Неожиданно вспыхнувший перед глазами свет создавал еще больший контраст чем предшествовавшая полутьма (Рис. 2).

А. а, б, в

Идентичные геометрические формы могут рождать кардинально отличный художественно-идеологический эффект, будучи экспонированы в разных пространствах и временном ряду. Так отличны в своем воздействии три варианта колонны Траяна: оригинал на форуме и его копии на Вандомской и Дворцовой площадях. Колонна Траяна появлялась внезапно после ритмичного пути, вблизи, не воспринимаемая целиком, в сжатом и темном пространстве. Пришедший вначале обозревал нижнюю темную часть колонны. Затем взгляд взлетал вверх – к светлой фигуре, к небу. Это рождало эффект экзальтации, отражение скептицизма позднеантичного Рима, предчувствие заката империи. А колонны Наполеона и Александра предстают в статичных и светлых пространствах, с оптимальных дистанций, уверенно и спокойно. Это – философия победоносных войн (А. а, б, в.).

Рис. 2. Архитектурные язык и речь как средство выражения композиции

По первоначальному замыслу, перистильный двор выходил на открытую площадь,

“распахнутую” на Марсово Поле. В композицию включались дальние холмы, ощущался “вселенский” масштаб. Но эта идея умерла с Траяном. Его приемник закрыл выход храмом Ульпия стеной и сделал катарсис у колонны еще более напряженным. Ни один храм на императорских форумах не воздвигался так близко от входа на площадь, не надвигался на зрителя так фатально.

Но, даже при поздней идее форума, в нем не должно было быть тупика. При Адриане для такого пессимизма еще не было оснований. Но было предчувствие тупика, если, в согласии с модным стоицизмом, не будет возврата к здоровым истокам. И тема “преодоления пространств” развивалась дальше по этой идее. Глубокий портик храма Ульпия поглощал пространство, в его полутьме мерцали блики и, наконец, появлялась полутемная цела с торцевой экседрой. Однако цела — не завершение пути. Следовал возврат из целы в портик, и там перед зрителем открывалась та же колонна Траяна. Но она открывалась иначе — в величественном спокойствии, не искаженная резким ракурсом. Здесь она играла главную роль. А дальше вновь предстоят препятствия, о которых напоминает стена базилики, почти заполняющая кадр.

Это “нравственное очищение”, не реализованное до конца, являет трагический катарсис, сообразный с духом эпохи. И характерно, что и в этом месте, как и у колонны Траяна, катарсис возникает при завершающем столкновении внутренних и внешних пространств, темноты и света [2]. Здесь реализуется и концепция Гераклита о гармонии как единстве противоположностей вообще, и теория А. Ф. Лосева о выражении как о диалектическом единстве внешних и внутренних категорий [13]. Эти противоположности — необходимая антитеза, без которой композиция теряет смысл, так же, как естественная речь — без члена-антипода. Выход к внешним пространствам и свету всегда является композиционным завершением — архитектурным КАТАРСИСОМ.

Но существует принципиальное различие и в сочленениях этих пространств перед выходом к внешнему: плавное, гармоничное в одних случаях и напряженное, спонтанное — в других. Так, резкое изменение дистанции и световых отношений — внезапные появления преград вблизи и контрастные смены темноты и света — создают ощущение напряженности, неуравновешенности, дисгармонии, экстаза. Этот прием характерен для эпох социальных экзальтаций. Он принципиально аналогичен при выходе к обелиску в Карнакском храме, к колонне Траяна на его форуме, к готическому собору. В периоды социального оптимизма архитектура создала гармоничные переходы (афинский Акрополь эпохи Перикла, Воспитательный дом Брунеллески, вилла Савойя Корбюзье). Даже на небольшом временном интервале — от екатерининского дворца до Камероновой галереи — различные сочленения пространств и света рождали различные метафоры. Такие же различные, как идеалы соседствующих эпох: космогонических противостояний барокко и натурфилософии руссоизма¹.

¹ Эти положения подтверждены экспериментами АН СССР: “Постановили: считать, что основные положения, развиваемые В. Л. Антоновым о решающем значении пространственно-временного фактора в восприятии архитектурной среды, об ощущении гармонии и дисгармонии в зависимости от временных ритмов вполне соответствуют современным представлениям нейрофизиологии о механизмах эмоциональной памяти и о роли биологических ритмов в формировании эмоционально положительных и эмоционально отрицательных состояний”. (Институт Биофизики АН СССР, прот. № 6 от 25.06.1984 г.).

Таким образом, временные сочленения архитектурных языковых единиц — пространственных дистанций и световых отношений — являются категорией АРХИТЕКТУРНОЙ Ре Чи.

Можно сделать гипотетический вывод, что изменения социальных метафор выражаются при изменении характера сочленений архитектурных языковых единиц.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г., Ломов П. Ф. Проблемы восприятия пространств и пространственных представлений. — М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1961. — 200 с.
2. Антонов В. Л. Композиция городской среды (методологические проблемы системного подхода). Дис. ... д-ра архит. — М., 1990. — 440 с.
3. Антонов В. Л., Шубович С. А. Архитектурная композиция как система “среда-человек”. — К.: НИИТАГ, 1999. — 72 с.
4. Богомолов А. С. Античная философия. — М.: МГУ, 1985. — 367 с.
5. Брунов Н. И. Памятники афинского Акрополя. Парфенон и Эрехтейон. — М.: Искусство, 1973. — 173 с.
6. Бунин А. В., Саваренская Т. Ф. История градостроительного искусства. В 2-х т. — М.: Стройиздат, 1979. Т. 1. — 595 с.; Т. 2. — 531 с.
7. Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Педагогика, 1987. — 344 с.
8. Долгов К. М. От Киркегора до Камю. Очерки европейской философской мысли XX в. — М.: Искусство, 1990. — 399 с.
9. Древнекитайская философия (составление Ян-Хин-Шуна). В 2-х т. — М.: АН СССР. Мысль, 1972. Т. 1., 1973. Т. 2.
10. Иконников А. В. Зарубежная архитектура. От “новой архитектуры” до постмодернизма. — М.: Стройиздат, 1982. — 255 с.
11. Кнабс Г. С. Тацит и проблемы истории древнего Рима эпохи ранней империи (конец I — нач. I в.в.): Дис. ... д-ра ист. наук. — Л., 1982. — 296 с.
12. Криворучко Н. И. Творческий процесс в архитектуре (логические и интуитивные аспекты): Дис. ... канд. архит. — Харьков, 2001. — 166 с.
13. Лосеф А. Ф., Тахо-Годи А. А. Платон. Аристотель. — М.: Молодая гвардия, 1993. — 383 с.
14. Мастера архитектуры об архитектуре. — М.: Искусство, 1972. — 590 с.
15. Ницше Ф. Рождение трагедии или эллинство и пессимизм. Опыт самокритики // Ницше Ф. Соч. в 2-х т. — М.: Мысль, 1990. — Т. 1. С. 48-57.
16. Проблемы человека в западной философии / Сост. Н. С. Гуревич. — М.: Прогресс, 1988. — 544 с.
17. Сосюр Ф. Курс общей лингвистики. — М.: Соцэкгиз, 1933. — 272 с.
18. Чепелюк Ю. В. Архитектурная композиция как выражение “целого”-“единого”: Дис. ... канд. архит. — Харьков, 2001. — 158 с.
19. Шенон К. Работы по теории информации и кибернетике. — М.: Иностранная литература, 1963. — 278 с.
20. Шкловский В. Искусство как прием: Сб. по теории поэтического языка. Вып. 2, 3. — Петроград: Опояз, 1917-1919. — 172 с.
21. Экзистенциализм. Современная западная философия: Словарь. — М.: Политлит, 1991. — С. 388-391.
22. Bacon E/ Design of Cities. — A. Studio Book. — N. Y.: Viland Press, 1960. — 293 p.
23. Hall E. The Hidden Dimension. — N. Y.: Doubleday, 1966. — 168 p.
24. Spivaek M. Frchetyral Place. — Pari: Ecistics, 1974. — № 221. — 123 p.
25. Wiesel T. N., Hubbell D. H. Receptive and functional architecture in two non-striate visual grease (1819) of the cat. — I. Newtrophusiol.: 28.229, 1965. — 126 p.

М. А. А. Аль-Сагаф

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ИЗУЧЕНИЯ И СОХРАНЕ- НИЯ ДОЛГОВЕЧНОСТИ ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ

В деле реставрации и сохранения зданий памятников очень важным обстоятельством является научный подход оценки технического состояния объекта с учетом различных факторов, влияющих на долговечность сооружений и их ликвидацию.

В Йемене сохранился ряд средневековых построек жилища, несущего черты древних башенных замков. Построенные в шесть-семь этажей, вплотную друг к другу, они сливаются в плотный массив. Возведенные из красного обожженного кирпича или сырца с белеными междуэтажными тягами и оконными обрамлениями они одевают жилые дома нарядным кружевным узором и являются архитектурными памятниками культуры Йеменского народа.

Архитектурные памятники в процессе своей эксплуатации подвергаются воздействию природных факторов и последствиям деятельности человека, причем доля последнего фактора в разрушении памятников в настоящее время возрастает. Увеличение выбросов вредных веществ в атмосферу, несбалансированная гидрогеологическая деятельность, приводящая к изменению уровня грунтовых вод и повышению их минерализации, низкое качество реставрационных работ — все это, в сочетании с природными факторами, приводит к ускорению разрушительных процессов, происходящих в конструкциях.

Разработка эффективных методов защиты конструкции от разрушений и повышения их долговечности является одной из главных проблем в области сохранения памятников истории и культуры в нашей стране.

Одной из причин разрушения ограждающих конструкций является их увлажнение, происходящее вследствие капиллярного подъема влаги из грунта из-за нарушения гидроизоляции.

Исследования, которые начинаются проводиться в области консервации памятников, свидетельствуют о том, что наличие в порах строительных материалов водорастворимых солей является одной из причин разрушения строительных конструкций.

Известно, что соли, содержащиеся в поровом растворе материала, в ряде случаев не оказывают разрушающего действия на камень. Так, отдельные засоленные камни, находившиеся в течение многих лет под землей, не несут следов разрушения, но, извлеченные на поверхность, начинают разрушаться. Это объясняется тем, что деструкция материала, содержащего водорастворимые соли, начинается только при наличии градиента температуры и влажности окружающей среды. По этой причине разрушение ограждающих конструкций зданий, содержащих в порах строительных материалов водорастворимые соли, начинается только при наличии градиента температуры и влажности окружающей среды.

Чаще других солей в материале конструкций памятников архитектуры встречаются сернокислотные и хлористые соли натрия, магния и кальция. В объеме кладки соли распределяются неравномерно в зависимости от причин засоления. Относительно

равномерно по объему конструкций распределены соли, находящиеся в исходных составляющих материала кладки. Неравномерно по высоте стен распределены соли, поступающие вследствие капиллярного подсоса минерализованных грунтовых вод. Локальное засоление конструкций наблюдается при использовании в работах (реставрационных) таких материалов, как цемент или гипс.

При эксплуатации зданий на процессы распределения солей в материале сказывают влияние сезонные факторы, обуславливающие увлажнение или сушку конструкции, в результате чего происходит постоянная миграция солевого раствора по объему кладки. Вынос солей к испаряющей поверхности сопровождается их частичным смывом атмосферными осадками. Взаимное влияние перечисленных факторов на процесс засоления создает чрезвычайно сложную картину распределения солей по объему кладки.

Стены многих архитектурных памятников сложены из красного глиняного кирпича, представляющего собой жесткие капиллярные системы и обладающего довольно высокими коэффициентами пористости и фильтрации.

Вода, вследствие капиллярного подсоса, может подняться по кирпичной кладке до уровня второго этажа. Поднимаясь вместе с водой по кладке, соли откладываются в местах установления равновесия между поступлением влаги и ее испарением. После достижения предельной концентрации раствора начинается его кристаллизация, сопровождающаяся увеличением объема солей в порах строительного материала, что приводит к его разрушению. Эти процессы особенно интенсивно протекают в районах с сухим жарким климатом.

Указанные явления ведут к ухудшению эксплуатационных характеристик материала — снижению прочности, повышению теплопроводности, появлению на стенах пятен высолов, плесени, порче внутренних поверхностей стен памятников.

Для “оздоровления” ограждающих конструкций и повышения долговечности памятников рекомендуется проводить очистку толщ стен от накопившихся солей с последующей защитной конструкцией от вторичного засоления. После выполнения этих первоочередных работ можно приступать к поверхностной очистке стен, их укреплению, восполнению утрат и поверхностной защите от атмосферных воздействий. Проведение реставрационных работ без предварительного объемного обессоливания и защиты стен даже при незначительных деформациях может привести к необратимым нарушениям конструкций.

Изыскание и разработка дешевых экономических методов защиты кирпичной кладки от разрушающего действия агрессивной грунтовой влаги является весьма важной и актуальной проблемой. Работы по объемному обессоливанию и защите конструкций должны разрабатываться в специальной лаборатории по долговечности строительных конструкций.

Тематика работ лаборатории должна решать вопросы объемного обессоливания кладки с последующей защитой конструкций с взаимоувязкой этих двух процессов в одну технологическую операцию в условиях Йемена. Результаты, полученные в лаборатории, позволят сделать предварительный вывод о возможности применения того или иного метода, а именно гидрофобизации глиняного кирпича растворами кремнеорганических соединений или иными способами. Натурные испытания различных методов на зданиях, не представляющих исторической ценности, могут дать возможность выработать рекомендации для применения того или иного способа на памятниках истории и культуры.

Разработка эффективных методов защиты конструкций от разрушений и повышения их долговечности является одной из главных проблем в области сохранения памятников культуры Йемена.

Успешное проведение реставрационных работ на памятниках культуры и истории в значительной степени зависит от качества проектной документации, в частности, ее инженерных разделов.

Оценка проектной документации по памятнику должна состоять в том, что техническое решение, заложенное в проекте реставрации ориентированно на поддержание сохранившихся конструкций, продление его жизни как подлинного образца строительной культуры своего времени.

Важнейшую роль в процессе реставрационного проектирования должна играть инженерная оценка состояния подлинных конструкций здания-памятника. Для ее выявления необходимо проведение комплекса работ, включающих инженерные изыскания на территории памятника, обследования всех конструкций и специальные исследования материалов конструкций. Только на основе результатов всесторонних исследований с учетом сложившихся условий многолетнего существования памятника можно принять верное техническое решение и дать обоснованные рекомендации по сохранению или замене конструкций здания. В этом заключается принципиальный подход к выполнению инженерных разделов проекта реставрации памятников, которые должны предусматривать максимальное сохранение подлинности объекта.

Следует подчеркнуть, что с задачами сохранения подлинных конструкций памятников при их реставрации и воссоздании утраченных частей в Йемене требуется создание:

- базовой разработки методических основ реставрационного проектирования исторических объектов Йемена;
- подготовка профессиональных инженеров-реставраторов;
- создание проектно-лабораторной и производственно-реставрационной мастерской для выполнения проектных и производственных работ по сохранению памятников строительного искусства древнего Йемена.

Фрагмент фасада здания
(средние века до н. э.)

ЛИТЕРАТУРА

1. Власов О. е. Долговечность ограждающих конструкций. — М.: Строиздат, 1963. — 249 с.
2. Методика реставрации памятников архитектуры / Под общ. ред. е. В. Михайловского. — М., Строиздат, 1977. — 168 с.

УДК 725.82

А. А. Гриманов

ТЕАТРЫ «НЕО-ГРЕК» В КАЛИФОРНИИ

Театры открытого типа, созданные культурой античной Греции, вновь вызывают интерес в США и Европе в конце XIX — начале XX века, причем больше — в США. Связано это было, по-видимому, с особенностями развития театрального искусства в Новом Свете. Прежде всего, в США отсутствовал «исторический» театральный фонд, сохранявшийся в Европе с предыдущих веков, а так же было очень мало стабильных

театральных коллективов, формирующихся при стационарной сцене. Открытые театры, рассчитанные на гастролирующие труппы, могли легко менять вместимость, были экономичнее стационарных. Кроме того, мягкий климат страны способствовал организации зрелищ под открытым небом.

Особенно большое распространение получили театры типа «нео-грек» в Калифорнии. Образцом для американских открытых театров послужили аналогичные древнегреческие сооружения. Архитекторы Америки создавали свои театры в окрестностях городов, в больших по площадям парках или на территориях университетов, колледжей. Как и в древней Греции, американские театры «нео-грек» размещали с максимальным использованием существующего ландшафта местности, стараясь органически связать сцену с театроном (зрительными местами). Природные пейзажи включались в декорационное оформление спектаклей в виде фона или дополнения к театральной декорации.

Особенностью американских открытых театров являлась их большая вместимость, а так же самостоятельность, оригинальность объемно-пространственного решения.

В 1903 г. был построен и функционирует в настоящее время открытый театр «Греческий театр Калифорнийского университета» (Берклей). Архитектура этого театра (см. рис. 1) эклектична, включает стилевые элементы греческие и римские. Оформление сцены воспроизводит античную атмосферу. Театрон имеет диаметр 77 м и вмещает около 6000 зрителей, а в дни университетских праздников — до 10 000 зрителей. Сцена имеет довольно внушительные размеры — около 40 м в ширину и 8,5 м в глубину, а высота декоративной стены, обрамляющей сцену, — около 15 м.

Близок по решению к этому театру «греческий» театр в Памоне, который наряду с организованным театроном имеет несколько приподнятую ровную сцену, обрамленную свободной группой деревьев, что создает впечатление естественного пейзажа и контрастирует с четко организованным театроном. Загружается театр через тоннели, проложенные по римскому образцу под местами для зрителей (см. рис. 2).

Значительный интерес представляет театр в городе Бейкерсфилде, арх. Л. Хобарт, где за сквозной колоннадой прослеживаются ландшафтные пейзажи. Театр этот небольшой, всего на 700 зрителей. Интересен тем, что служит для самостоятельного творчества горожан, рис. 3.

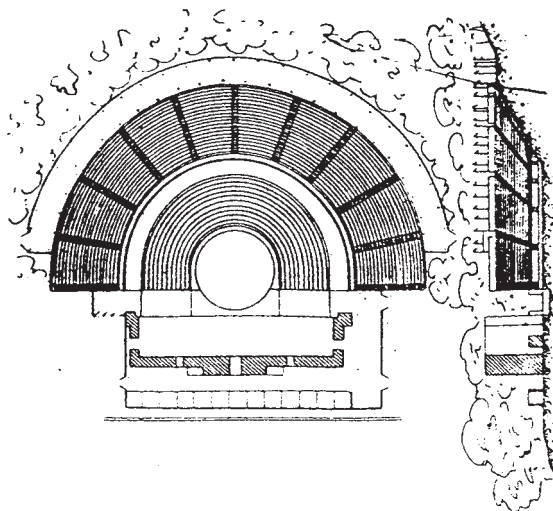

Рис. 1. План университетского неогреческого театра в Берклей, Калифорния

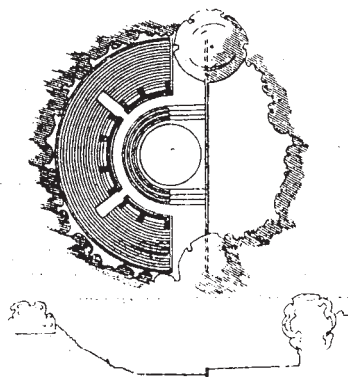

Рис. 2. План неогреческого театра в Памоне. Неогреческий театр в Памоне, Калифорния

Другой интересный театр был создан в 1901 г. в Пойнт Лома на берегу моря. Этот театр так же функционирует до сих пор. По греческой традиции здесь ландшафт был включен в естественную декорацию: ажурный портик, ограничивающий развитую оркестру, не мешает, а как бы включает и акцентирует прекрасный вид на окрестности и море, рис. 4.

В Украине в настоящее время почти не создается новых театров открытого типа. Вместе с тем они представляют интересную перспективу для развития театрального искусства в наших климатических условиях, особенно для курортных зон побережья Черного и Азовского морей.

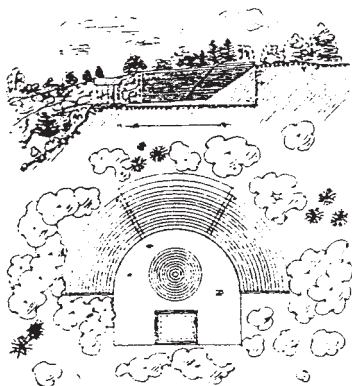

Рис. 3. План неогреческого театра в Пойнт Лома. Неогреческий театр в Пойнт Лома, Калифорния

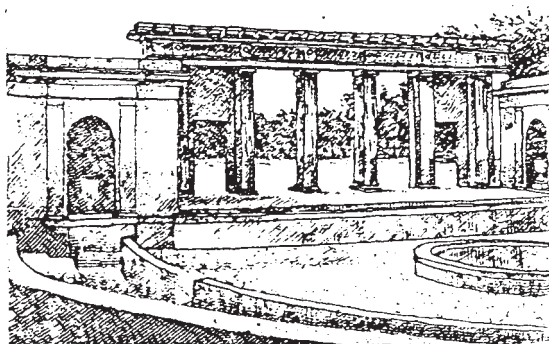

Рис. 4. Неогреческий театр в Бекерсфильде, Калифорния.
Арх. Л. П. Хобарт (L. P. Hobart)

ЛИТЕРАТУРА

1. Карра А. Я. Театры под открытым небом // Проблемы архитектуры, Т. 1. — М., 1936.
2. Корнфельд Я. А. Архитектура современного театра на Западе // Проблемы архитектуры, Т. 2. — М., 1937.
3. California and it's parks. — Los Angeles, 1983.

Т. А. Енина

К ВОПРОСУ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ АРХИТЕКТОРОВ В ОБЛАСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ХРАМОСТРОИТЕЛЬСТВА

...Вместо твердого древнего закона — свободным сердцем должен был человек решать впредь сам, что добро и что зло, имея лишь в руководстве Твой образ перед собой, — но неужели Ты не подумал, что он отвергнет же наконец и оспорит даже Твой образ и Твою правду, если его угнетут таким страшным бременем, как свобода выбора?

(Достоевский Ф. Братья Карамазовы. Гл. "Великий Инквизитор". Л. 1970)

Перед современными архитекторами стоит задача создавать такую сакральную архитектуру, которая могла отвечать накопленному историческому опыту с учетом религиозных и национальных особенностей, природно-климатических условий региона. Тогда церковная архитектура не потеряет своей региональной привлекательности. Но для этого необходимо проектанту изучить особенности объемно-планировочной композиции культовых зданий, их градостроительное, конструктивное и декоративное решение. Каждый, кто сегодня берется проектировать церковь или культовое здание, так или иначе решает эти вопросы для себя через отношение к вере.

Отсутствие нормативных документов, соответствующей литературы, исследований в этой области, длительный проектный перерыв, отсутствие учебной программы в подготовке не только архитекторов, но и будущих священников как заказчиков, внесли определенные сложности в работу с сакральной архитектурой. Проблема возможности подготовки епархиальных архитекторов, которые могли бы не только проектировать, но и вести единую политику в создании современного образа православного храма сегодня становится весьма актуальной. Современный храм должен объединить не только священников и проектантов, но и прихожан, т. к. модернизация церковной архитектуры не должна войти в противоречие с каноничностью Православия, а создать благоприятную среду с учетом современных инженерно-технических условий эксплуатации подобных сооружений и способствовать развитию архитектуры Храма.

Поэтому тема создания культового сооружения, его реставрации или воссоздания Храма с учетом современной градостроительной ситуации и использования новых строительных технологий является не менее важной в системе подготовки будущего архитектора, инженера-строителя, чем любая тема из области проектирования жилых или общественных зданий. Только тогда архитектура городов вновь сможет получить достойные комплексы и доминанты, которые обогатят городской силуэт и создадут градостроительные ансамбли, а не сиюминутные постройки, не сохраняющие культурного, исторического и архитектурного наследия региона.

В учебном процессе студент должен постигать специфику проектирования культовых сооружений, сущность Православия, что позволит исключить досадные проектные промахи в будущем. Сегодня, когда идет активная реконструкция и новое строительство храмов и комплексов, проектанты работают, как показывает опыт, по методу "проб и

ошибок” как в решении градостроительных задач, так и в художественно-стилистическом решении сакральной архитектуры. В настоящее время стало возможным включать в учебные программы вопросы изучения особенностей проектирования сакральной архитектуры, что позволит в дальнейшем развиваться современному церковному зодчеству. Только при таких обстоятельствах и наличии специальной и нормативной литературы, можно восстановить ту преемственность в проектировании и строительстве культовых сооружений и в высоко-профессиональной подготовке специалистов, которые сохраняют и разовьют в современных условиях тысячелетний опыт строительства православных храмов.

Только классные специалисты совместными усилиями смогут создать образ современного православного Храма в лучших его традициях.

Во многих городах сегодня не только восстанавливаются храмы, уничтоженные военными и политическими событиями, произошедшими в нашей стране, но и строятся новые — в жилых районах, т. е. это стало актом официального признания и возрождения Православия в государстве. А каким должен быть сегодня вновь строящийся Храм? Не может сказать никто. Образ нового Храма — это состояние умов. За рубежом храмовое зодчество развивалось непрерывно и самостоятельно в контексте развития современной архитектуры, сохраняя при этом отечественные традиции и обновляя их в соответствии с новыми материалами, технологиями и местными условиями. Это наглядный пример того, что могло быть, но не произошло в нашей стране.

Отсюда с очевидностью следует, что нужна целенаправленная подготовка архитектурных кадров, способных по существу связать традиции Православной церкви с архитектурными законами гармонии. Любое сакральное здание имеет в городе две основные функции: во-первых, оно обеспечивает пространство для отправления культа и, во-вторых, участвует в пространственной организации города, создавая систему доминант.

Создание доминанты — это серьезная градостроительная задача в выборе места для Храма в современной городской среде с учетом всех факторов урбанизированного города. Другой основной задачей в проектировании сакрального архитектурного объекта является решение следующих проблем:

1. Систематика базовых понятий сакрального знака;
2. Интеграция сакрального знака с пространством;
3. Современная интерпретация исторического сакрального знака.

Решение этих проблем позволит будущему архитектору ответить на поставленный вопрос: какой должна быть архитектура Православного храма в третьем тысячелетии. А базовая учебная подготовка архитекторов, инженеров-строителей в области сакральной архитектуры в полной мере раскроет все тонкости и особенности проектирования культовых сооружений. Поэтому задача введения в учебные программы данной тематики не только назрела, но и стала очень актуальной, чтобы ее могли решать специалисты без специальной подготовки. Эта подготовка должна быть “штучной”, с учетом духовного уровня студента.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лосев А. Ф. Проблема художественного стиля. — К., 1994.

*И. Н. Гаврилов***ПЕРЕПИСАЛИ НАС НЕ ВСЕХ**

Общеизвестно громадное значение безмолвных статистических данных, лишенных субъективных эмоций и идеологической направленности. Зафиксированные в сухих цифрах, они являются мощным и независимым источником информации, анализ которой используется для принятия соответствующих законодательных и нормативных решений государственными деятелями, политиками, военными, экономистами, социологами и, конечно, градостроителями для обоснования градостроительных документов (схем и проектов районной планировки территорий, генпланов и проектов детальной планировки населенных пунктов, промрайонов и промузлов и т. п.). Ведущее место в системе статистической отчетности занимают показатели переписи населения. Вовсе не случайно результаты переписи населения 1939 года были скрыты и засекречены по директивному указанию Генерального секретаря компартии СССР Иосифа Сталина в связи с явным сокращением численности граждан, как следствие диктаторского режима.

Предварительные результаты переписи населения Украины 2001 года, опубликованные в средствах массовой информации*, как и ожидалось, оказались так же неутешительными. Анализ показателей численности населения в сравнении с данными переписи предыдущих лет (таблица 2) приводит к грустным размышлениям, особенно, если сравнить с материалами 1979-1988 гг. (таблица 1).

Движение наличного населения Украины и раньше имело существенные различия по областям и регионам. По данным 1979-1988 гг. можно выделить три группы областей, у которых показатели численности населения стабильно растут или, напротив, снижаются.

I группа — области, показатели прироста населения которых значительно выше средних по Украине (3,9 %).

В состав этой группы входили 7 областей и территория Крыма. В группе лидеры: Крым (12,6 %), Закарпатская (8,4 %), Николаевская (7,2 %), Запорожская (6,9%),

* «Урядовий кур'єр» від 30 травня 2002 р. № 97 «Про попередні підсумки Всеукраїнського перепису населення 2001 року».

Ивано-Франковская (6,8 %), Днепропетровская (6,7 %), Херсонская (6,5 %) и Львовская (6,3 %) области.

II группа — области, показатели прироста населения которых составляли от 5,4 до 0,5 %.

В эту группу вошли 10 областей, в том числе: Черновицкая (5,4 %), Волынская и Харьковская (4,5 %), Ровенская (4,4 %), Одесская (3,9 %), Донецкая (3,3 %), Луганская (2,7 %) и др.

III группа — области, численность населения которых уменьшилась.

В этой группе оказались: Винницкая (-5,5 %), Житомирская (-3,2 %), Кировоградская (-1,0 %), Сумская (-2,1 %), Хмельницкая (-2,0 %), Черкасская (-1,0 %) и Черниговская (-5,7 %) области.

Таблица 1

Движение наличного населения Украины в 1979-1988 гг. (тыс. чел.)

№ п/п	Городской населенный пункт	на 1 января		изменения		в %		в абсолютных величинах	
		1979 г.	1988 г.	тыс.	%	тыс.	%	тыс.	%
1	Киев	2047	2092	45	2,2	45	2,2	45	2,2
2	Львов	1015	1041	26	2,5	26	2,5	26	2,5
3	Харьков	2020	2081	61	3,0	61	3,0	61	3,0
4	Днепропетровск	2160	2221	61	2,8	61	2,8	61	2,8
5	Закарпатье	1507	1542	35	2,3	35	2,3	35	2,3
6	Севастополь	1155	1252	97	8,4	97	8,4	97	8,4
7	Симферополь	1947	2082	135	6,9	135	6,9	135	6,9
8	Одесса	1332	1423	91	6,8	91	6,8	91	6,8
9	Николаев	1924	1940	16	0,8	16	0,8	16	0,8
10	Винница	1251	1239	-12	-1,0	-12	-1,0	-12	-1,0
11	Хмельницкий	2787	2843	56	2,0	56	2,0	56	2,0
12	Черкассы	2584	2748	164	6,3	164	6,3	164	6,3
13	Полтава	1242	1331	89	7,2	89	7,2	89	7,2
14	Иvano-Франковск	2344	2443	99	4,2	99	4,2	99	4,2
15	Тернополь	1741	1753	12	0,7	12	0,7	12	0,7
16	Житомир	1121	1170	49	4,4	49	4,4	49	4,4
17	Ровно	1443	1433	-10	-0,7	-10	-0,7	-10	-0,7
18	Сумы	1143	1149	6	0,5	6	0,5	6	0,5
19	Чернигов	3054	3195	141	4,6	141	4,6	141	4,6
20	Чернивец	1164	1240	76	6,5	76	6,5	76	6,5
21	Хмельницкий	1558	1527	-31	-2,0	-31	-2,0	-31	-2,0
22	Хмельницкий	1547	1532	-15	-1,0	-15	-1,0	-15	-1,0
23	Хмельницкий	890	938	48	5,4	48	5,4	48	5,4
24	Хмельницкий	1502	1414	-88	-5,8	-88	-5,8	-88	-5,8
25	Хмельницкий	2144	2402	258	12,0	258	12,0	258	12,0
26	Хмельницкий	2188	2459	271	12,4	271	12,4	271	12,4
Итого			51707		3,9		191,2		179,49

Таблица 2

Движение наличного населения Украины в 1988-2001 гг. (тыс. чел.)

№	Административно-территориальное название	Численность		Убыль населения в % (-)		Прирост населения	
		1988 г.	2001 г.				
1	Днепропетровская	1983	1772	-14,1	-8,3	-12,4	-0,6
2	Донецкая	1061	1061				
3	Закарпатская	3381	3360	-3,9	-3,7	-24,1	-0,7
4	Львовская	3332	4343	-4,89	-9,2	-37,6	-0,7
5	Житомирская	1545	1389	-15,6	-10,1	-12,0	-0,8
6	Севастопольская	1252	1258		0,5	0,5	0,04
7	Сумская	2082	1926	-15,6	-7,5	-12,0	-0,6
8	Хмельницкая	1423	1409	-14	-1,0	-1,1	-0,1
9	Волынская	1940	1828	-11,2	-5,8	-8,6	-0,5
10	Ровенская	1239	1129	-11,0	-8,9	-8,5	-0,7
11	Николаевская	2823	2546	-21,7	-11,1	-24,4	-0,9
12	Черновицкая	2738	2626	-12,2	-4,4	-9,4	-0,3
13	Тернопольская	1381	1264	-6,7	-5,0	-5,2	-0,4
14	Киевская	2646	2468	-17,5	-6,6	-13,5	-0,5
15	Черкасская	1752	1620	-12,2	-7,0	0,5	0,5
16	Полтавская	1170	1172	2	0,2	0,2	0,02
17	Хмельницкая	1423	1300	-12,2	-9,2	10,2	0,7
18	Севастопольская	1252	1242	-1,7	-3,8	2,1	0,2
19	Симферопольская	3195	2910	-28,5	-8,9	-21,9	-0,7
20	Севастопольская	1240	1174	-6	-5,2	5,2	0,4
21	Симферопольская	1527	1431	-9,6	-6,3	-7,4	-0,5
22	Хмельницкая	1532	1402	-13,0	-8,5	-10,0	-0,7
23	Хмельницкая	928	923	-1,5	-1,6	-1,2	-0,1
24	Хмельницкая	1416	1236	-18,0	-12,7	-13,8	-1,0
25	Волынская	2002	2007	5	0,2	0,4	0,02
26	Днепропетровская	2459	2409	-5,0	-2,0	-3,8	-0,2
Украина			43416	-3291	-6,4	-253,2	-0,5

Городской прирост населения в Украине составил 1989 тыс. чел. в период с 1988 по 2001 гг. При этом в сельском населении наблюдалась убыль населения на 2124 тыс. чел. в этот период. Таким образом, общий прирост населения Украины составил 3,3 млн. чел. Общий коэффициент механического прироста населения составил 0,5.

Особняком выделяется столица Украины — город Киев, у которого прирост составил 21,4 %. Это наивысший результат среди территориальных единиц республики. И это понятно.

Наличный прирост населения (1952 тыс. чел.) за десять лет произошел за счет общего прироста городских жителей (4076 тыс. чел.) и убыли сельского населения (-2124 тыс. чел.). В отличие от положительных показателей естественного и механического прироста городского населения, естественный прирост сельских жителей произошел только в Волынской (16), Львовской (36), Николаевской (8), Одесской (6), Ровенской (36), Херсонской (23), Черновицкой (29) областях и в Крыму (29). Зато механическая убыль селян не сделала исключений ни одному региону Украины (-1979 тыс. чел.), т. е. люди из села уходили.

Городское население на начало 1989 года составило 34588 тыс. чел. (66,9 %), сельское — 17119 (33,1 %). Абсолютная численность сельского населения трудоспособного возраста уменьшилась за десятилетие на 1,6 млн. человек.

Численность городского населения на конец 2001 года сократилась до 32538 тыс. чел. (67 %), а сельского до 15878 тыс. чел. (33 %). То есть сокращение этих групп населения практически не изменилось, а общая численность граждан упала до показателей 1974 года.

По результатам последней переписи территориальные единицы по показателям движения численности населения за период между переписями 1988-2001 гг. можно условно разделить на две основные группы.

I — области, в которых зафиксирован прирост численности населения, или нет его убыли;

II — области, в которых зафиксировано уменьшение численности населения:

- а) уменьшение численности до 6,4 % (т. е. меньше среднего показателя по Украине);
- б) уменьшение численности более 6,4 %.

В первую группу вошли всего три области: Волинская (0 %), Закарпатская (0,5 %) и Ровенская (0,3 %). Сюда же следует отнести и город Киев (0,2 %), который удержался на положительной отметке в балансе движения населения, однако значительно утратил былое превосходство над регионами.

Кто тянет показатели вниз? Это области группы 2б, из 13. Это области с устойчивым снижением населения: Винницкая, Житомирская, Кировоградская, Сумская, Черкасская и Черниговская, к которым теперь присоединились крупнейшие области Восточной и Центральной частей Украины — Луганская, Донецкая, Харьковская, Днепропетровская, а также Запорожская, Киевская, Одесская и Полтавская.

При этом следует отметить, что приведенные цифры убыли населения были бы еще разительней, если за точку отсчета взять максимальную численность жителей Украины в 1992-1993 гг., когда она составляла более 52 млн. человек и приближалась к показателям Франции (но со среднегодовым естественным приростом 1,1 %).

В последней четверти прошлого столетия максимальный ежегодный естественный прирост населения зафиксирован в таких государствах, как: Коста-Рика (4,3), Израиль (3,6), Панама (3,4), Венесуэла, Вьетнам, Малайзия (3,3). Наименьший — в Монако (0,2), Ирландии (0,3). В Украине получалось 0,3-0,4 %, но по результатам последней переписи 2001 г. — уже со знаком «минус» 0,5 %, т. е. явная депопуляция населения.

Например, максимальная численность жителей Днепропетровской области достигала 3936 тыс. чел. За последние десять лет структура основных демографических групп населения существенно изменилась. Численность трудоспособных граждан снизилась на 1 % при одновременном увеличении пенсионеров на 11 %. Зато количество детей до 15 лет уменьшилось на 10 %. Пользуясь методом передвижки возрастов, нетрудно представить состояние нашего общества через 10-20 лет, когда не будут рождены дети от этих «неподросших» 10 % и умрут пенсионеры, как наиболее «слабое звено» в борьбе за выживание. Ведь в Украине средняя продолжительность жизни людей упала с 72-74 до 54-64 лет*.

* Примечание: первые цифры — мужчин, вторые цифры — женщин.

Таким образом, население стареет и вымирает (заметим, — в мирное время). Очевидно, что состояние бедности большей части граждан некогда богатой Украины — главный

фактор полученных результатов.

Разумеется, что государственным деятелям, депутатскому корпусу всех уровней следует принять незамедлительные меры, предотвращающие угрожающее сокращение численности населения Украины, если они желают видеть ее процветающей державой. Смогли ведь в свою время в Чехословакии принять соответствующие законодательные акты, способствующие повышению рождаемости, снижению смертности, повышению благосостояния своих граждан, когда обнаружили нарушение их воспроизводства. Профессиональным экономистам, социологам и градостроителям известны факторы, влияющие на эти процессы. Пришло время откорректировать социальную направленность развития нашего общества, отбросив словоблудие.

УДК 712

Т. Иносова

ПРОФЕССИЯ “ЛАНДШАФТНЫЙ АРХИТЕКТОР” В ЕВРОПЕ

В связи с быстрым расширением европейского Союза всё больше увеличивается поток товаров, услуг, информации, пересекающий национальные границы, что в свою очередь требует наличия определённых международных стандартов. Профессионалы во всех странах — членах ЕС — готовятся к введению европейского законодательства, требующего совместимости уровней специальных знаний, а также уровней подготовки и обучения специалистов. Это относится и к высшему образованию в области архитектуры и ландшафтной архитектуры. В 1989 г. национальные ассоциации ландшафтных архитекторов ряда стран учредили международную организацию под названием “европейский Фонд Ландшафтной Архитектуры” (е ФЛА) с целью координации усилий по достижению общего стандарта.

В конце 2001 г. в Барселоне состоялась встреча Исполнительного комитета е ФЛА с профессиональными объединениями Южной Европы. В процессе работы обсуждалась ситуация в сфере ландшафтной архитектуры в различных странах с учётом местных ограничений и потенциальных возможностей. Очевидно, что ландшафтные архитекторы Европы — это сложный мир культурных позиций и структур, который должен быть изучаем и контролируем. Было высказано общее мнение о необходимости повышения статуса профессии.

Профессиональные знания основываются на соответствующей подготовке и образовании, и поэтому, чтобы прийти к определённому единоначалию, необходимо прежде всего внимательно изучить и сравнить все существующие, давно и вновь созданные учебные заведения, занимающиеся подготовкой ландшафтных архитекторов в странах ЕС. Комитету по вопросам образования е ФЛА было поручено составить сравнительный перечень таких учебных заведений и разработать рекомендации по структуре и уровню учебных программ. При этом учитывалось, что достижение абсолютного равенства уровней и содержания образования в области ландшафтной архитектуры является не только сложным, но и нежелательным. Географические, культурные и политические

условия в странах Европы различны, и профессиональная подготовка ландшафтных архитекторов должна быть адаптирована к этим условиям. В то же время необходимо сформулировать общую базу профессии на основе единой стержневой программы обучения. Такая программа должна состоять из курсов, которые группируются вокруг ряда ключевых направлений и рассчитаны на привитие основных навыков, необходимых каждому ландшафтному архитектору.

Цели Европейского Фонда Ландшафтной Архитектуры по вопросу образования были изложены в трёх документах:

- Ландшафтная архитектура в Европе;
- Стратегия в области подготовки ландшафтных архитекторов;
- Требования и порядок аккредитации программ подготовки ландшафтных архитекторов.

Европейское сотрудничество по вопросам образования в рамках дисциплины “ландшафтная архитектура” началось с информационной встречи представителей европейских ландшафтных школ в Берлине в 1989 г. Последовавшая за ней в 1991 г. Европейская Конференция Институтов Ландшафтной Архитектуры (ЕКИА) с тех пор проводится ежегодно.

ЕКИА ставит своей целью способствовать развитию подготовки специалистов в области ландшафтной архитектуры в Европе посредством укрепления контактов и обогащения диалога между членами ландшафтного академического сообщества, а также представления интересов этого сообщества в европейском социальном и институциональном контексте. В выполнении этой задачи ЕКИА стремится создать на континенте определённые традиции в сфере ландшафтной архитектуры, что возможно при:

- расширении возможностей обмена информацией, опытом и идеями в дисциплине “ландшафтная архитектура” на европейском уровне, поощрении дискуссий и поддержке сотрудничества между европейскими школами ландшафтной архитектуры, содействию регулярным международным встречам, в особенности, ежегодным конференциям;

- поддержании и развитии высочайших стандартов образования по специальности “ландшафтная архитектура” в Европе, среди всего прочего, путём консультаций, обмена опытом по вопросам разработки курсов и учебных программ и поощрения сотрудничества среди преподавателей;

- развитию взаимодействия между учёными и исследователями в области ландшафтной архитектуры, которое способствует развитию европейского сообщества специалистов-ландшафтников на основе разработки общих научных планов и создания научных проектов на основе сотрудничества;

- представлении интересов научных кругов в области ландшафтной архитектуры в системе высшего образования в Европе, развитии профессионального сознания и повышении информированности общественности в вопросах ландшафтного проектирования;

- развитию диалога с европейскими практиками в сфере ландшафтного проектирования и с европейскими организациями, способствующими развитию ландшафтной науки.

В ежегодных конференциях ЕКИА принимают участие свыше 30 стран Европы и более чем 50 учебных заведений из этих стран.

Что же такое “ландшафтная архитектура” и почему эта профессия, в отличие от некоторых других, позволяет применять разные подходы к образованию и практической деятельности и поэтому ставит перед собой задачу достижения совместимости, а не

равенства стандартов и уровней? Проектирование садов имеет давнюю историю, но до XVII века эту дисциплину рассматривали весьма поверхностно. Витрувий затрагивал эту тему, но в пределах стен укрепленных городов-крепостей было слишком мало места для того, чтобы заниматься садоводством. Термин “ландшафтная архитектура” появился в 1828 году. Патрик Геддес — первый англичанин, который назвал себя ландшафтным архитектором, говорил, что люди, занимающиеся благоустройством города, представляют две различные школы, являющиеся по своей сути формальной и натуралистической. (Геддес “Развитие города” — Эдинбург, 1904). Очевидно, Геддес увидел связь между садовым дизайном, проектированием общественных парков и градостроительством. Большое количество работ на тему садового дизайна появилось в XX веке.

Англо-американский географ Дэвид Лоуэнталь охарактеризовал ландшафтного архитектора следующим образом: “Ландшафт интересует всех и в то же самое время — никого. Те, кто делают его центром своего внимания — в основном ландшафтные архитекторы, — составляют небольшое количество и всегда чрезвычайно загружены; они заняты тем, что формируют ландшафты, а не философствуют о них. Но для того, чтобы делать это хорошо, им необходимо знать массу дисциплин: искусство, архитектуру, инженерные науки, социологию, политику и, возможно, алхимию и магию”.

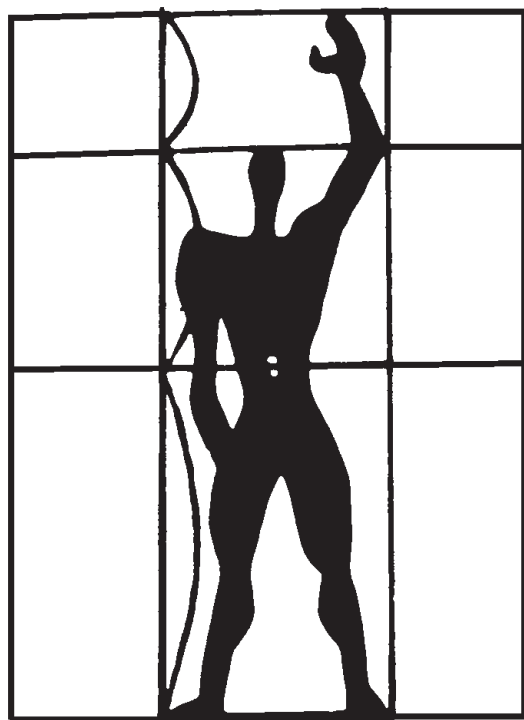
Ландшафтная архитектура занимается планированием и проектированием внешней окружающей среды на всех уровнях: от двора до пригородной зоны. е её задачей является помощь в создании окружающей среды, которая была бы функциональной, привлекательной и экологичной. Для выполнения этой работы ландшафтный архитектор должен развивать навыки, в основе которых — творческий талант, а также совершенствовать своё мастерство по широкому кругу вопросов. Необходимо понимание естественных процессов и культурных ценностей, с которыми связано функционирование ландшафтов. В странах Европы различны не только природа и культура, но и такие факторы, как плотность населения и традиции планировки. Поэтому характер деятельности ландшафтного архитектора не является одинаковым для всех стран с С.

Общим для практики ландшафтных архитекторов в европейских странах является использование методов проектирования, основанных на знании функциональных и эстетических характеристик ландшафтных материалов, а также организации ландшафтных элементов, внешних пространств и соответствующей деятельности. Работа включает подготовку детальных проектов, спецификаций, составление контрактов, их выдачу и надзор за их выполнением. Некоторые специалисты имеют квалификацию не только по ландшафтной архитектуре, но и по другим направлениям, таким как планировка, архитектура, дизайн.

Ландшафтные архитекторы также принимают участие в менеджменте ландшафтной деятельности, управлении парковыми системами, отдельными объектами. Изменения, касающиеся растительности и организации землепользования, которые происходят со временем, требуют постоянного контроля с целью определения соответствующих потребностей и внесения корректив.

Целью образования по специальности ландшафтная архитектура является подготовка специалистов для выполнения этих функций в обществе. Таким образом, суть структуры общей программы в европейских институтов сводится к четырём задачам:

– привить навыки проектирования и планирования, в основе которых лежит творческий подход и способность здраво и логично мыслить;

4

АРХИТЕКТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- забезпечити інтелектуальне розвиток, ґрунтоване на широкому ґосприятті и інтерпретації процесів, зв'язаних с чловеком и природою;
- преподать спеціальні знання, забезпечуваючі грамотні проектно-планувальні рішення;
- забезпечити розуміння різних функцій ландшафтної архітектора, працюючого в багатофільмних групах спеціалістів.

УДК 725.5

А. О. Ахаймова

ДЕННИЙ СТАЦІОНАР ЯК БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ДЕВІАНТНОЇ ДИТИНИ

Політичні та економічні зміни в багатьох країнах Центральної та Східної Європи, у тому числі в Україні, загострили проблеми життєдіяльності населення, викрили назвні нові суспільні протиріччя. З'явилась велика кількість людей з категорії “соціально незахищених”: малозабезпечених, пенсіонерів, інвалідів, безпритульних дітей та молоді. Особливу занепокоєність викликає стан саме останніх — неповнолітніх з групи ризику.

Невідоме в Україні явище бездоглядної дитини стає все більш помітним: вокзали, підземні переходи, станції метрополітену, оптові ринки наповнені малолітніми бродяжками та жебраками. Серед основних причин поширення бездоглядності головною стає неспроможність та відхилення батьків від виконання своїх прямих обов'язків. В сучасній Україні понад 90 тисяч сімей такого типу. 70 % бездоглядних дітей є виходцями з багатодітних та неповних сімей, кожна третя дитина — з сільської місцевості [1]. До загальної кількості молоді з групи ризику слід додати випускників дитячих будинків та шкіл-інтернатів, соціальних сиріт, мігрантів тощо.

У 1996 році Президентом України була затверджена Національна програма “Діти України”, в якій акцентується увага на вирішенні проблем сучасного дитинства. Серед основних завдань Програми слід виділити:

- створення сприятливих умов для фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку дітей, забезпечення їх правового та соціального захисту;
- профілактику захворюваності та забезпечення дітей найбільш досконалими видами медичної допомоги, засобами лікування і відновлення здоров'я;
- реалізацію наукових розробок, спрямованих на вирішення актуальних проблем дитинства [2].

Питанням соціальної підтримки та захисту неповнолітніх присвячені численні дослідження Державного Комітету України у справах сім'ї та молоді. Основні напрямки його діяльності — захист майнових та житлових прав самотніх дітей, запобігання дитячої трудової експлуатації, правовий захист неповнолітніх, організація роботи соціальних служб для молоді, притулків для неповнолітніх [3, 4].

Психологічним аспектам поведінки та життя дітей з “групи ризику” присвячені наукові дослідження фахівців Міського психологічного Центру служби у справах неповнолітніх м. Києва [5]. Специфіка дитячої та підліткової психології нашаровується на існуючі життєві проблеми девіантної дитини¹. Досліджу-

ючи психологічний феномен проблеми “вуличної” дитини професор А. А. Реан (С.-Петербург) називає деякі з основних причин девіантної поведінки:

- реакція емансипації (прагнення до автономності, відокремлення від родини);
- ілюзія свободи, яку дає вулиця;
- дромоманія — потужна і навіть хвороблива тяга до мандрів;
- реакція групування з яскраво виразним прагненням до групування з однолітками [6].

У синтезі з неблагополучним кліматом у родині та соціальним станом вищеперелічені психологічні особливості підштовхують дитину до самостійного життя на вулиці.

Проблеми дитячої безпритульності повинні вирішуватися за поступовою схемою допомоги: від першого контакту з дитиною до остаточної нормалізації її соціального та психологічного стану. На думку фахівців, крім розповсюдженого типу закладу по утриманню безпритульних дітей — притулку для неповнолітніх — слід вживати числені профілактичні заходи:

- створення дитячих телефонів довіри;
- створення денних пунктів соціальної допомоги;
- створення консультаційних пунктів з психологічних, юридичних та соціальних проблем;
- створення кризових центрів для дітей, що опинились у кризовому стані;
- створення майданчиків та клубів дозвілля;
- створення реабілітаційних центрів для дітей з дезадаптованою поведінкою і т. інш. [7].

Наведений вище аналіз стану проблем соціального захисту неповнолітніх свідчить, що питанням створення предметно-просторового середовища реабілітаційних закладів для вуличних дітей не приділено належної уваги.

Серед розмаїття профілактичних заходів запобігання дитячої бездоглядності слід виділити роботу денних стаціонарів — нової установи щодо підтримки неповнолітніх. Стають актуальними питання функціональної структури закладу та організації його внутрішнього простору.

Основною метою денного стаціонару є безкоштовна медична, психолого-педагогічна, правова та інформаційна допомога дітям, які потребують особливої опіки. Крім цього, організовується соціальне супроводження безпритульних дітей.

Засновуючись, в основному, на досвіді роботи вже існуючих денних стаціонарів виявлені основні функції цього нового типу закладу:

* від фр. Deviation — відхилення від норми, від курсу;

- психологічна, педагогічна та соціальна діагностика дітей денного стаціонару та послідовна корекційна реабілітація з метою їх адаптації у суспільстві;
- співпраця із суміжними закладами психолого-педагогічного, медичного та юридичного профілю, сумісні науково-методичні взаємодії;
- робота з батьками дітей, що знаходяться у кризовому центрі;
- організація та проведення соціологічних досліджень, семінарів, опитувань;
- робота з волонтерами.

Для здійснення ефективної роботи Денного стаціонару, його функціональна структура повинна складатися з основних блоків:

санітарно-медичного — організація первинного медичного огляду, надання першої медичної допомоги, санітарно-гігієнічна обробка дітей та їх речей;

реабілітаційного — психологічна служба, “банк одягу”, служба соціального супро-

водження, надання юридичних консультацій;

педагогічно-інформаційного — організація учбового процесу, організація дозвілля, розробка та розповсюдження інформаційних матеріалів [6].

Прикладом організації роботи денного стаціонару можуть бути проектні пропозиції, розроблені автором статті для роботи денного стаціонару психолого-педагогічної допомоги Соціальної служби для молоді Дарницького району м. Києва.

Для створення нового центру була надана групова чарунка колишнього дитячого дошкільного закладу. За вимогами організаторів та режимом функціонування була прийнята відповідна архітектурно-планувальна структура центру. (рис. 1)

1. АДМІНІСТРАТИВНИЙ БЛОК (прийом та реєстрація неповнолітніх, робота з волонтерами, адміністративно-господарські функції).

2. БЛОК АКТИВНОЇ РОБОТИ З ВИХОВАНЦЯМИ:

2 а) — відпочинок та групова робота з підлітками старшого шкільного віку;

2 б) — відпочинок та групова робота з дітьми молодшого шкільного віку;

2 в) — зона індивідуальної роботи вихованців, виготовлення шкільних завдань;

2 г) — зона відпочинку, куточок вільного спілкування;

2 д) — міні-кухня для виготовлення “швидкої їжі”.

3. САНІТАРНИЙ ВУЗОЛ.

4. КІМНАТА КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ (робота психолога та юриста).

5. КІМНАТА ТИХОГО ВІДПОЧИНКУ (надає можливість денного сну).

У підвальному приміщенні закладу планується створення БЛОКУ ПЕРВИННОЇ ДОПОМОГИ до складу якого входитиме (рис. 2):

1. КІМНАТА ПЕРВИННОГО МЕДИЧНОГО ОГЛЯДУ ТА ДОПОМОГИ. Обладнана душовими кабінами, ванною та оглядовою лікаря.

2. “БАНК ОДЯГУ”. Надає послуги безкоштовного одягу та взуття.

3. ЇДАЛЬНЯ. Надає послуги гарячого харчування.

Зацікавленість викликає планувальна структура блоку активної роботи з вихованцями (рис. 3). Цей блок був організований в умовах нестачі площ приміщень. Тому, в ньому активно впроваджені ідеї простору, який трансформується. За допомогою легких складних перегородок простір кімнати легко змінюється — від максимально загального (перегородки прибрані) до декількох окремих зон.

ДЕННИЙ СТАЦІОНАР ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ
НЕПОВНОЛІТНІМ (м. Київ)

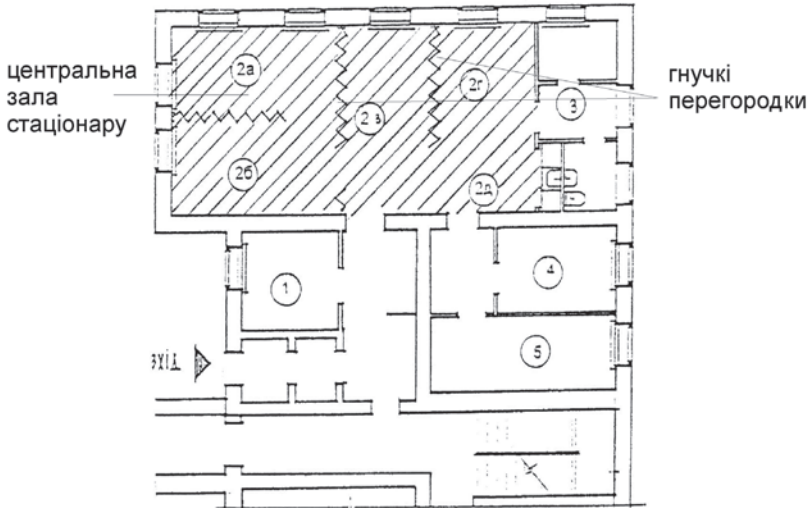

Рис. 1. План першого поверху:
1 - адміністративний блок; 2 - блок активної роботи з вихованцями
(2 а - зона старших вихованців; 2 б - зона молодших вихованців;
2 в - зона індивідуальних занять; 2 г - зона відпочинку; 2 д - міні кухня);
3 - санітарний вузол; 4 - кімната консультаційної служби;
5 - кімната тихого відпочинку

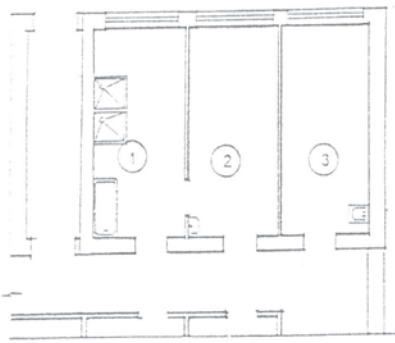

Рис. 2. План підвалу.
План підвального поверху:
1 - кімната первинного медичного огляду;
2 - "банк одягу";
3 - їдальня

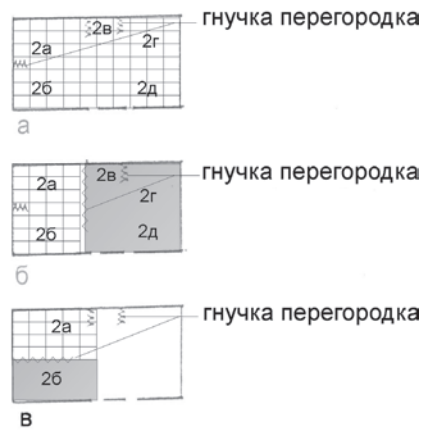

Рис. 3. Схема трансформації
центральної зали:
а - загальний простір групових занять;
б - зони роботи та відпочинку;
в - зони роботи, старших
та молодших вихованців

Трансформуючийся простір, також, дуже зручний та необхідний для роботи психологів та педагогів стаціонару, тому, що їх діяльність базується на поєднанні індивідуальних та групових занять з маленькими відвідувачами.

Групова робота психологів та педагогів з вихованцями спрямована на саморозкриття дитини, придбання нею навичок вираження емоцій, нових видів поведінки, відповідальності. Серед старших дітей проводяться заняття з малювання (малюнкові тести на теми “Будинок, дерево, людина”, “Неіснуюча тварина”, “Малюнок себе у минулому, теперішньому часі, майбутньому” і т. інш.), колажів (аплікаційні роботи на теми: “Яким я бачу себе у майбутньому”, “Мої почуття до батьків”). Для дітей дошкільного віку групові заняття проводяться у формі гри та творчої роботи. Також ефективними є експериментальні ігрові методи діагностики (наприклад, “ляльковий театр” з різними фігурами та персонажами [2]).

Індивідуальні консультації та корекційна робота з вихованцями носить особистий характер. Для цього передбачене створення окремих камерних зон. Важливо сформувані у дитині довіру до психолога. Під час індивідуальної бесіди віч-на-віч дитина відчуває увагу до себе, особисту зацікавленість та піклування. Це сприяє подоланню психологічних проблем маленької людини. Для цієї ж мети функціонує кабінет психолога. Він оздоблений акваріумом, м’якими меблями, елементами фітодизайну, які спрямовані на створення конфіденційної атмосфери спілкування. Також запропоновані настінні розписи.

В часи відпочинку кожна дитина стаціонару обирає особисте заняття: перегляд телепередач, вечера, виготовлення шкільних уроків, гра, читання. Для цього, також, передбачені мобільні перегородки в блоці активної роботи.

Притаманна підлітковому віку схильність до мандрів та пригод сприяла пошуку художнього образу інтер’єру центральної зали. Автор зупинився на морській тематиці: стилізовані штурвали та елюмінатори, морські тварини, кораблі. Передбачається використання техніки настінного розпису та трафарету. Підбір кольору стін, полу та меблів, а також декоративних елементів та килимів підпорядкувався загальній ідеї.

За вимогами фахівців денного стаціонару була передбачена невеличка дитяча спальня кімната (на три особи) для тихого відпочинку. Це особливо необхідне для дітей, що працюють на вулиці. Спальня відокремлена від блоку активної роботи рекреацією-чечальною.

Передбачається активне впровадження результатів дитячої творчості через організацію відкритих виставок (малюнку, саморобок, іграшок), конкурсів, самостійного оздоблення приміщень (оформлення стін, меблів і т. інш.).

У підвальній частині будівлі розміщується блок первинної допомоги (рис. 2). Кімната первинного медичного огляду облаштована необхідними елементами: душевими кабінами, ванною, медичним обладнанням. “Банк одягу” має безпосередній зв’язок з цим відділенням. В “банку” дитині видають новий чистий одяг, теплі речі взимку, нове взуття.

У разі необхідності, безпритульні діти можуть пообідати в невеличкій їдальні. Приміщення розраховане на приготування “швидкої їжі”, яка не потребує складного процесу виготовлення. Одночасно їдальня може обслужити до 5-7 дітей.

Робота архітектора спрямована на допомогу роботі фахівців центру. Нестандартні просторові рішення, вдала планувальна організація, цікавий внутрішній простір денного стаціонару повинні доповнювати та поліпшувати діяльність установи — створювати

ефективну альтернативу життю на вулиці.

Взагалі, основною метою проектних пропозицій нового денного стаціонару було створення безпечного оточення для самотньої дитини, оточення порозуміння, уваги, поваги та любові. Активна робота денного стаціонару запобігне втраті сучасним суспільством повноправного його члена.

Анотація: в статті розглянуто функціональну структуру нового типу позашкільної установи — денного стаціонару для безпритульних дітей. Наводиться приклад архітектурно-планувального рішення денного стаціонару психолого-педагогічної допомоги соціальної служби для молоді Дарницького району м. Києва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційні матеріали з проблем неповнолітніх в Україні (до спільного засідання колегій Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму, Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України. — К., 2000.
2. Притулки для неповнолітніх: статус та особливості роботи / Матеріали на допомогу працівникам притулків для неповнолітніх. — Київ: НВФ “Студцентр”, 1998. — 152 с.
3. Захист і забезпечення дотримання житлових та майнових прав дітей: тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2001 року. — К.: Державний ін-т проблем сім’ї та молоді, 2002. — 160 с.
4. Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні: Праця дітей в Україні. — Український ін-т соціальних досліджень, 2001. — 127 с.
5. Діти “групи ризику”: психологічні, соціальні та правові аспекти. — К.: Київська міська державна адміністрація. Служба у справах неповнолітніх, 2001. — 192 с.
6. Социальная работа с детьми и подростками группы риска / Тезисы конференции. — С. Петербург, 2000. — 292 с.
7. Матеріали до тренінгу навчання завідуючих притулками для неповнолітніх. — К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. — 133 с.

УДК 72

Е. П. Ярошук

СКУЛЬПТУРНАЯ ПЛАСТИКА КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ АРХИТЕКТУРНОЙ ПЛАСТИКИ ПОВЕРХНОСТИ

Одним из главных критериев оценки архитектурного сооружения наряду с функциональностью и конструктивностью, является его художественно-образная выразительность. Объёмная архитектурно-пластическая форма — её геометрические размеры, положение в пространстве, фактура, цвет — оказывают как материальное, так и духовное воздействие на человека. Поэтому представляется интересным рассмотреть само понятие “архитектурная пластика” во всей его многогранности и разнообразии.

Архитектурный образ по своей природе синтетичен, он обладает пластическими свойствами, сходными со скульптурой, но понятие “архитектурная пластика” представляет

совокупность *всех* пластических средств, формирующих архитектурное пространство, создающих художественный образ высокой эмоциональной выразительности. Воспринимая архитектурный объект снаружи зритель оценивает его как объёмную форму (подобно скульптуре), находясь же внутри сооружения — как систему ограждающих поверхностей. Поэтому архитектурную пластику можно разделить на объёмную и плоскостную (или пластику поверхности).

Объёмная пластика отражает конструктивно — пространственную структуру архитектурного объекта. Она создаёт общее впечатление от объёма, передавая основную творческую направленность архитектурного замысла. В зависимости от того, какое эстетически-художественное содержание заложено автором, объёмная пластика может носить символический характер, может выражать тектонику сооружения или быть декоративной. Поэтому её классифицируют по трём видам, как функционально-конструктивную, художественно-тектоническую и декоративно-символическую. Принцип классификации архитектурной пластики объёма можно показать на примере формы вертикальной несущей конструкции — колонны. В колоннаде египетского храма царицы Хатшепсут (XIV в. до н. э.) вертикальная опора имеет функционально-конструктивную форму. Элементы её просты и лаконичны. Другой характер носит пластическая форма греческой дорической колонны. Все её детали как бы говорят о характере тектонических изменений в процессе работы, хотя некоторые элементы ордера носят декоративный характер. Поэтому дорическая колонна является примером художественно — тектонической пластики. И, наконец, декоративные колонки в древне — русской архитектуре конца 17 в. олицетворяют праздничность, нарядность архитектурного объёма и являются примером декоративно-символического решения (колонны трапезной Троице-Сергиевой лавры). В архитектуре все эти виды объёмной пластики могут присутствовать в комплексе [1, с. 14].

В содержание этой статьи не входит подробный анализ объёмной архитектурной пластики, поэтому рассмотрим другой её вид — пластику поверхности.

Пластика поверхности — это всё богатство разработки ограждающих плоскостей архитектурного сооружения, которое развивает и конкретизирует замысел архитектора. В различные периоды времени зодчие решали пластику поверхности в виде строгих прямолинейных членений и причудливых кронштейнов, классического акантового листа и современных бетонных рельефов, узорных лент фризов и орнаментальных плоскостей солнцезащитных решёток. Можно обозначить три вида пластики поверхности: структурную, орнаментальную и тематическую.

Структурная пластика поверхности отражает внутреннее строение объёма, его пространственную структуру. Как правило, ей присущи геометрические формы, симметричные контуры, подчёркивающие конструктивную основу здания. В *орнаментальной* пластике поверхности композиционно организованы повторяющиеся элементы геометрических форм, растительных узоров, изображений птиц, животных, человека, фантастических образов. Орнаментальная пластика поверхности непосредственно связана с образно-семантическим содержанием архитектурного объекта. В отдельных случаях орнаментальная пластика включается в структурную в едином решении. *Тематическая* пластика поверхности включает сюжетные или символические рельефы, занимая на поверхности наиболее важные и хорошо видимые места, подчёркивая главные оси, входы и т. д. Основываясь на историко-литературных и фольклорных сюжетах, символических и

мифологических образах, явлениях современной жизни, тематическая пластика обладает высокой степенью информативности, что помогает раскрыть идейно-художественную концепцию архитектурного объекта.

Анализ выдающихся памятников архитектуры и современных сооружений показывает, что пластика поверхности тесно связана с объёмной пластикой архитектурного объекта. И подобно объёмной она строится на традиционных композиционных закономерностях. Это пропорции, ритм, симметрия и асимметрия, контраст и нюанс, статика и динамика. Пропорциональность служит средством упорядоченности элементов в целом, средством достижения внутренней соразмерности. Ритм тесно связан с пропорциями. Архитектурная пластика строится на явных и скрытых ритмах: на повторении и закономерности чередования элементов. Простое выражение ритма — это метрический ряд. Композиционные приёмы, включающие понятия: статика-динамика, контраст-нюанс, симметрия-асимметрия, создают высокую степень художественной выразительности и применяются во всех видах архитектурной пластики. В архитектурной композиции важен также архитектурный масштаб, который реализуется через пропорции, ритмы, контрастные сопоставления и т. д. Существует антропологический масштаб, построенный на стандартных габаритах человеческого тела, “героический” масштаб, который сводится к преувеличению, создавая ощущения торжественности, значимости композиции. Гиперболизированный архитектурный масштаб строится на сознательном нарушении пропорций в сторону их значительного увеличения.

Архитектурная пластика является средством выражения стиля. Архитектурный стиль — это сложное явление, это отражение сущности всеобщих идей, культуры, образования своей эпохи, которое выражается в пластике объёмов, в композиционных принципах построения структуры, в пластической расчленённости плоскости, в ритмических линиях орнамента и др. И объёмная, и пластика поверхности однозначно определяют принадлежность архитектурного сооружения к определённом историческому периоду, являясь как бы “моделью бытия” для своего времени [1, с. 130].

Теоретическое изучение особенностей пластического языка архитектуры на примерах памятников архитектуры прошлого и настоящего даёт достаточно полную информацию для студентов архитектурной специальности. Но архитектурное творчество — процесс практический. Поэтому, чтобы прочувствовать формы и ритмы фриза Пергамского алтаря (II в. до н. э.), тончайшую вязь растительного орнамента Дмитриевского собора во Владимире (XII в.), декоративное богатство барочной пластики Зимнего дворца (XVIII в.), в программу обучения будущих архитекторов включена дисциплина “Скульптура”. Художественный язык скульптуры отличается от живописи и рисунка тем, что скульптурный образ существует не на плоскости, а в объёме. Среда и пространство в скульптуре реальны. Основной признак скульптуры — это пластика, которую иногда называют искусством скульптуры в целом. Это сочетание объёмных форм и масс, а также выразительная передача поз, движений, жестов, то есть всех элементов произведения. Это особая жизненная наполненность скульптурного произведения. Выразительность скульптуры зависит от характера самого образа, пропорций, размеров изображения, обработки материала.

Ближе всего к архитектурной пластике стоит вид скульптуры — рельеф, который располагается на плоскости и имеет много общего с графикой. Рельеф в условном пространстве, сжатом по направлению луча зрения, передаёт объёмные формы. В класси-

ческом рельефе ближайшие к зрителю части сжаты сильнее, чем объёмы второго плана. Чтобы рельеф не производил впечатления, что изображена только половина предмета, обращённая к зрителю, он не должен примыкать к фону плоскостью среднего сечения изображения, а должен приподниматься над фоном на некоторую высоту. По высоте выступающих из плоскости объёмов различают высокий — горельеф, низкий — барельеф и обратный, вогнутый рельеф. В *горельефе* объёмы выступают над плоскостью больше, чем наполовину, их округлость выражена сильнее, а контраст между освещёнными и затенёнными частями решительнее, чем в низком рельефе. В *барельефе* объёмы незначительно возвышаются над плоскостью. И поскольку барельеф есть часть стены, он принимает на себя функцию чёткого отграничения пространства. Поэтому композиция решается так, чтобы многие части изображения на всём пространстве были расположены в одной плоскости, совпадая с передней поверхностью барельефа. Таким образом всё пространство рельефа располагается между двумя поверхностями — фоном и передней плоскостью, что упорядочивает, облегчает восприятие.

Учебная программа дисциплины “Скульптура”, которая осваивается студентами архитектурной специальности ОГАСА на втором курсе обучения, включает лепку тематических рельефов в материале: глина и пластилин. В рельефах стилизованного растительного орнамента, группы геометрических тел, натюрморта студенты осваивают методы и приёмы передачи в рельефе объёмных форм (методом центральных проекций) с учётом пространственных сокращений. В рельефах объёмной античной головы и объёмной античной скульптуры студенты закрепляют знания по пропорциям фигуры человека. Эти задания интерпретируются студентами как возможные элементы архитектурной пластики поверхности, имеющие декоративно-символический характер. Особо важной является тема архитектурного пейзажа. В рельефах по архитектурной тематике отображаются памятники архитектуры Одессы, фрагменты исторической застройки, шедевры отечественного и мирового архитектурного искусства. В этих заданиях отрабатываются стилистические особенности архитектурных сооружений, проводится анализ структуры и образного содержания памятников зодчества. Наиболее удачные работы отливаются в гипсе.

Значение дисциплины “Скульптура” в обучении студентов архитектурной специальности трудно переоценить, так как она формирует у студентов навыки в создании пластической выразительности архитектуры, её концептуальности и высокого эстетического звучания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воробьёва е. В., Тиц А. А. Пластический язык архитектуры. — М.: Стройиздат, 1986. — 312 с.: ил.
2. е фимов И. Об искусстве и художниках. — М.: Советский художник, 1977. — 419 с.: ил.
3. Костин В., Юматов В. Язык изобразительного искусства. — М.: Знание, 1978. — 110 с.: ил.

Е. В. Коноплева

ТВОРЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС В АРХИТЕКТУРНОМ ПРОЕКТИРОВАНИИ

Творчество является одной из наиболее актуальных проблем современной архитектурной теории и практики. Это обусловлено той ведущей ролью, которая принадлежит ему на современном этапе развития общества. Осознание творчества, как ключевой проблемы всех отраслей человеческой деятельности, произошло в связи с эволюцией житейских и научных представлений о его природе. С развитием науки, техники, изменением роли личности в процессе созидания, творчество перестало быть принадлежностью узкого круга профессий, связанных с искусством. Произошло уяснение того факта, что творчество имеет свою специфику как вид человеческой деятельности, не зависящую от определенной профессии, а отражающую наличие противоречия между условиями задачи и существующими методами ее решения.

Разработка общетеоретических проблем творческой деятельности в философии, психологии, логике и других науках позволила перейти к изучению специфики творчества в рамках отдельных профессий. В архитектуре эта специфика проявляется в постоянной необходимости решения задач в изменяющихся обстоятельствах, а так же комплексном учете требований, предъявляемых к будущему объекту. Тесное переплетение художественных проблем с экономическими требуют от архитектора высокой эффективности решений уже на уровне выдвижения идеи. В связи с этим возникает необходимость оптимизации творческого поиска.

Особенно актуальной эта проблема становится сегодня, когда в условиях возросшей конкуренции от уровня решений, предлагаемых архитектором, зависит его профессиональная занятость. Поэтому подготовка архитектора в высшей школе естественным образом сосредотачивается на воспитании специалиста, способного мобильно реагировать на быстро меняющуюся ситуацию, не снижая качества предлагаемых им проектных решений. Несомненно, практическая деятельность такого рода нуждается в теоретической поддержке — выработке новых методик ведения творческого поиска в процессе выдвижения идеи.

Ряд работ, появившихся в 80-е годы исследует различные вопросы, связанные с начальной стадией проектирования, с формированием архитектурного замысла и постановкой и решением проектных задач этого уровня в процессе подготовки будущих архитекторов. Условно их можно разделить на две группы: исследования, посвященные методике осуществления тех или иных операций и работы, в которых рассматривается содержательная сторона выдвигаемых в процессе проектирования идей.

В первой группе необходимо выделить работу А. Л. Дембича, посвященную предпроектному анализу, как важной стадии, предшествующей выдвижению идеи и проектированию в целом [1]. Именно на этой стадии происходит уточнение проектного задания и формируются методы решения задачи.

К исследованиям первой группы принадлежит и работа А. Р. Усова, рассматривающая условия формирования первичных пространственных представлений у будущих

архитекторов [2]. Исследование В. М. Орлова, посвященное развитию объекта проектирования в ходе проектного поиска [3], труд А. Д. Малахова о принципах формирования основ профессионального творческого метода у студентов также относятся к работам методологического характера [4].

Среди исследований второй группы широко представлены работы, посвященные архитектурной семиотике, в которых рассмотрены границы и возможности применения основных положений теории информации к сфере архитектурного творчества. Объект проектирования в них рассматривается как средство передачи информации от архитектора потребителю, его художественный строй — “как закодированное” сообщение [5, 6].

Сфера интересов в изучении архитектурного творчества и содержательной стороны архитектурной идеи расширяется с появлением публикаций, посвященных осмыслению поэтики архитектуры. Представление о мифе, как архетипе сознания, присутствующем в восприятии архитектуры и влияющем на систему композиционных построений архитектора, рассмотрено в работе С. А. Шубович [7]. В исследовании Я.Л.Пундика предпринята попытка выделить принципы поэтики художественного образа и разработать средства и приемы освоения студентами художественно-образных аспектов профессиональной деятельности [8], что созвучно ведущимся уже целое десятилетие поискам Антонио Антониадеса, американского архитектора, педагога, психоаналитка. Его труды посвящены исследованию и оценке самого процесса творчества, секретам “делания” архитектуры, осмыслению пути к цели, на котором для стимуляции творческого воображения может быть предложена работа с метафорой, парадоксом, символом, абсурдом, или же освоение стратегии трансформаций, обращение к архаическому типу мышления, к поэзии, экзотике и т. п. [9].

Вся эти исследования обрисовывают поле профессиональных поисков, связанных с творческой деятельностью архитектора, однако не дают ответа на вопрос, каким образом происходит формирование архитектурной идеи, каким образом содержательный замысел, отражающий запросы и культурные приоритеты общества, трансформируется в пластическую объемно-пространственную идею и выполняет свою роль в единой информационной системе социума.

Целью данной статьи является определение факторов, влияющих на процесс и результат творческой деятельности архитектора, поиск средств, которые позволят вывести эту деятельность на новый качественный уровень.

Архитектурная идея, также как и любая другая, является продуктом мыслительной деятельности. Мышление — это процесс отражения в сознании человека сущности вещей, закономерных связей и отношений между предметами или явлениями действительности. С физиологической стороны процесс мышления представляет собой сложную аналитико-синтетическую деятельность коры больших полушарий головного мозга. В результате клинических исследований было установлено, что правое и левое полушария функционально специализированы. Это явление получило название функциональной асимметрии мозга — ФАМ [11]. В частности, она проявляется в различии способов обработки информации левым и правым полушариями. Так, например, роль правого полушария при опознании сложных изображений состоит в анализе структуры изображения, отборе значимых признаков и мгновенном синтезе целостного образа; в целенаправленности процесса опознания; идентификации формирующегося образа с образцами-эталоном. Правое полушарие ответственно за установление адекватных смыслов

связей между признаками изображения, а также между объектами действительности и формируемыми при опознании образами. Иначе говоря, правое полушарие обеспечивает изоморфность отображения объектов и внешнего мира, что имеет первостепенную важность для ориентировки в постоянно меняющемся окружении.

Левое полушарие вводит опознаваемый образ в широкие обобщенные классы явлений, соотносит с определенными схемами, обеспечивает логическое осмысление ситуации. “Используя классификационный подход, левое полушарие оперирует логическими конструктами, схемами, символическими знаками, денотаты которых утрачены, вследствие чего изоморфность отображения внешнего мира исчезает” [11, с. 65]. Такой способ обработки информации называется аналитическим, в противовес синтетическому, присущему правому полушарию.

В процессе опознания изображения в правом полушарии формируются целостные образы-эталоны, при этом левое полушарие участвует в том же процессе, используя иной подход и другие принципы. Осуществляя поединичный перебор элементов изображения, оно оказывается неспособным интегрировать целое из частей. Однако с помощью этого же механизма (единичного перебора элементов) осуществляется логическая реконструкция сюжета изображения. Таким образом, левое полушарие использует аналитическую стратегию, обеспечивает рационально-логическое, индуктивное мышление, связано с вербально-символическими функциями, тогда как правое — использует глобальную, синтетическую стратегию, обеспечивает пространственно-интуитивное эмоционально-образное мышление [12].

Специализация функций больших полушарий проявляется также в аспекте памяти. Особенности долговременной памяти определяются способом классификации материала: ситуативным и категориальным. Первый способ опирается на практический опыт человека и присущ правому полушарию, второй — на логику и понятийное мышление и является левополушарным. В этом же полушарии находится хранилище знаний, выраженных словами, символами, и содержится вся необходимая информация для пользования речью: слова, их символические представления, смыслы и правила манипуляции с ними. Такая память получила название семантической и характерна тем, что содержит все известные человеку факты безотносительно места и времени их приобретения. Память правого полушария — эпизодическая, поскольку сведения и события в ней связаны с конкретным временем и местом, а хранение информации детерминировано не обобщенными пространственно-временными факторами, а непосредственно автобиографическими подробностями [13].

Все эти особенности деятельности мозга ярко проявляются в процессе решения творческой задачи. Суть творческого процесса — порождение нового на базе ранее приобретенной и хранящейся в мозге информации. Происходит это благодаря наличию фонда энграмм (следов памяти) — их перегруппировка завершается качественным скачком и возникновением нового множества с новыми качествами. Фонд энграмм системен. Избыточность энграмм обеспечивает относительную независимость субъекта от ситуации, а “оторванность” энграмм от своих реальных источников дает свободу манипулирования, недостижимую реальным объектам, но соответствующую реальному положению вещей.

Организация материала, извлеченного из памяти происходит различно, в зависимости от того, на каком этапе творческого процесса это осуществляется. Различают пять этапов

в творческом процессе. Первый — этап выделения задачи, второй — анализа имеющейся информации, третий — этап созревания решения, четвертый — инсайт, и, наконец, пятый — этап критического анализа творческого продукта и его логической доработки [14]. Первый, второй и пятый этапы связаны с “левополушарной стратегией”: любой материал (вербальный и невербальный) организуются так, что создается однозначный контекст — основа успешного общения.

Третий этап связан с “правополушарной стратегией”, формирующей многозначный контекст, не поддающийся объяснению в традиционной системе общения. Не сводимость образного контекста к словесно-логическому является предпосылкой к выводу о том, что образное мышление может частично или полностью протекать на подсознательном уровне. “Замысел не логически выстроенная модель, а чувственно воспринимаемый образный контекст, который заведомо богаче воплощения” [15, с. 42].

Только третий этап прерогатива образного мышления и протекает без участия сознания. На всех остальных этапах участие левополушарных механизмов переработки информации обязательно. “е сли не определена цель и не сформулирована задача, творческий поиск не направлен и не сфокусирован, энтропия образного мышления превышает полезный уровень и возрастает до степени хаоса, из которого трудно извлечь что-либо продуктивное — образное мышление без анализа не имеет пищи для переваривания” [14, с. 44]. То же касается и четвертого этапа творческого поиска: инсайт — осознание подспудно найденного решения, однако, оно может остаться “вещью в себе”, если не пройдет очистительного этапа критической доработки. Таким образом, “творчество — это взаимодействие и взаимодополнение двух типов мышления, двух способов организации контекстуальной связи, выполняющих различные функции и базирующихся на возможностях разных полушарий” [14, с. 53].

Принято считать, что архитектор в своем творчестве оперирует исключительно образами и должен иметь только развитое визуальное мышление. В предыдущем разделе показано неразрывное единство вербальных и невербальных компонент, понятий и образных представлений в мышлении. Понятийные и образные характеристики дополняют друг друга и ведут между собой непрерывный диалог. Как показал в своих исследованиях высшей нервной деятельности И. П. Павлов, неразвитость одного из типов мышления приводит к снижению его эффективности, творческой мощи. Любая творческая задача, в том числе и в архитектурном проектировании, решается как на понятийном, так и на образном уровнях, поэтому невнимание к понятийной стороне мышления лишает архитектора возможности задействовать в своем творчестве скрытые резервы. Чем ярче асимметрия, тем выше творческие способности человека — возможность ведения “диалога” на двух различных “языках”, с помощью двух различных логик. В этом диалоге и рождаются наиболее интересные идеи и новые способы решения задач [16].

Разработанные на основе вышеизложенного методические рекомендации направлены на решение проблемы оптимизации творческого поиска — помощь в активизации и целеустремлении творческого мышления а также в облегчении задачи перевода вербальных установок в образное решение, фиксируемое графически.

На стадии анализа исходных данных целесообразно применить приемы описания и характеристики. Оба приема являются сходными с приемом логического определения, который используется при работе с понятиями, однако являются более простыми и не требующими терминологически и процедурно точного раскрытия со-

держась в понятии значения. Описание применяется в случаях, когда речь идет о наглядно представимых предметах или явлениях и состоит в перечислении в основном некоторых внешних признаков предметов, по которым можно составить представление о них. Применительно к архитектуре речь может идти об описании уже существующих построек, приемов построения формы и т. п. — то есть, об аналогах в широком смысле этого слова.

Характеристика является близким к описанию приемом, но в отличие от него, решение задачи уточнения термина осуществляется здесь не путем формирования наглядного образа, а посредством перечисления наиболее типичных (характерных), более или менее существенных для предметов данного класса черт. В архитектуре это предполагает исследование типологических признаков проектируемого объекта — выявление функциональной и объемно-планировочной структуры. С помощью операции характеристики может быть выявлен как набор качеств, присущий типу, так и заданный набор качеств, отражающий индивидуальный ответ на индивидуально поставленную задачу — оригинальное воплощение в архитектурной форме объекта определенного функционального назначения.

В качестве элемента характеристик предметов нередко применяется прием метафорических сравнений, в основе которых лежат некоторые аналогии предметов. В архитектуре используется два вида метафор: метафора по внешней форме и метафора по функции. Метафора по внешней форме наделяет объект рядом характерных признаков, на основе которых могут возникать различные ассоциации и многоплановость расшифровок. Метафора по функции более сложна и представляет собой символическое воплощение функционального содержания объекта в архитектурной форме. Если первая метафора тяготеет к изобразительным аналогиям и выражается, как правило, конкретными понятиями, то вторая, обычно, выражается понятием абстрактным и тяготеет к выразительным средствам своего воплощения. Метафоризация означает выход в плоскость художественного осмысления будущего объекта и потому является полезным и желательным приемом на стадии выдвижения архитектурной идеи.

еще одним полезным приемом на стадии формирования замысла является операция редукации. Она состоит в том, что исходное понятие путем выстраивания ассоциативных цепей видоизменяется до уровня, который может быть использован в необходимых целях. В процессе выдвижения идеи такой целью является подбор графического знака, системы знаков, отражающих ту или иную понятийную установку. Так, например, выдвинутое в качестве характеристики будущего объекта понятие “веселый”, должно быть трансформировано через группу переходных понятий до уровня, имеющего прямой графический эквивалент. Такими переходными понятиями могут быть: “подвижный” — “динамичный”. Последнее является понятием, входящим в состав профессионального понятийного аппарата и может быть передано графически. На уровне реализации представления о динамичности в графике будут опредмечиваться “актуальные координаты личного опыта”, что будет выражаться в индивидуальном предпочтении остроугольной или плавной формы, развития ее по горизонтали, вертикали или диагонали.

Заключительный этап процесса выдвижения идеи состоит в рефлексии полученного результата — соотнесении его с целевым каркасом, сформированным в начале работы. На этой стадии используется прием сравнения, посредством которого выявляется

степень соответствия материальной модели зафиксированному набору качественных характеристик и делается вывод о дальнейшем направлении работы. Операция сравнения представляет собой свертывание воспринятой визуально-образной информации в понятие и соотнесение его с исходным.

Таким образом, выдвижение идеи в творчестве архитектора можно представить как процесс развертывания понятия графическими средствами, осуществляемый посредством мысленного перекодирования — смены знака при сохранении смысла, что и является залогом успешной трансляции замысла и осуществления коммуникации с потребителем.

Изложенные в данной статье положения представляют собой теоретический материал, предназначенный как для проведения на его базе дальнейших исследований, так и для практического внедрения, прежде всего, в процесс обучения будущих архитекторов. Обобщение результатов применения методических рекомендаций по ведению творческого поиска на стадии выдвижения архитектурной идеи позволит корректировать и углублять данную методику, адаптируя ее к решению архитектурных задач различного типа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дембич А. Л. Проектный анализ в системе архитектурного проектирования: Дис... канд. архитектуры: 18.00.01. — М., 1985. — 209 с.
2. Усов В. Р. Вводные макетно-графические упражнения в курсе основ архитектурного проектирования как средство развития пространственных представлений: Дис... канд. архитектуры: 18.00.01. — М., 1980. — 198 с.
3. Орлов В. М. Развитие объекта проектирования в ходе проектного поиска: Дис... канд. архитектуры: 18.00.01. — М., 1982. — 384 с.
4. Малахов С. А. Введение в творческий процесс проектирования на начальном этапе архитектурной подготовки. — Дис... канд. архитектуры: 18.00.01. — М., 1980. — 184 с.
5. Семиотика и язык архитектуры: Сб. науч. трудов / Под ред. е. И. Россинской. — М.: ВНИИ-ТАГ, 1991. — 87 с.
6. Семиотика пространства: Сб. науч. трудов Международной ассоциации семиотики пространства / Под ред. А. А. Барабанова. — Екатеринбург: Архитектон, 1999. — 114 с.
7. Шубович С. А. Архитектурная композиция в свете мифопоэтики. — Харьков: РИП “Оригинал”, 1999. — 636 с.
8. Пундик Я. Л. Элементы поэтики художественного образа в начальном архитектурном образовании: Автореф. дис... канд. архитектуры: 18.00.01. / ХГТУСА. — Харьков, 1999. — 20 с.
9. Добрицина И. Поэтика архитектуры как теория проектирования в трудах Антонио Антониадеса // Архитектура мира: Материалы конференции “Запад — Восток: 2000 лет архитектурной книги”. — Вып. 6. — М.: ARCHITECTURA. — 1997. — С. 175-178.
10. Дельгадо Х. Мозг и сознание. — М.: Мир, 1971. — 263 с.
11. Заика е. В., Церковный А. А., Церковная М. В. Функциональные асимметрии мозга человека: методы исследования и результаты. Учебное пособие. — Харьков: ХГУ, 1992. — 76 с.
12. Симонов П. В. Эмоциональный мозг. — М.: Наука, 1981. — 215 с.
13. Кругликов Р. И. Творчество и память // Интуиция, логика, творчество. — М.: Наука, 1989. — С. 23-35.
14. Ротенберг В. С. Две стороны одного мозга и творчество // Интуиция, логика, творчество. — М.: Наука, 1989. — С. 36-54.
15. Мантатов В. В. Образ, знак, условность: Монография. — М.: Высшая школа, 1980.—160 с.

16. Зинченко В. П., Вучетич Г. Г., Гордон В. М. Порождение образа // Искусство и научно-технический прогресс. — М.: Искусство, 1989. — С. 429–461.

УДК Ч 481.21.27;72

С. Н. Карпова

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ АРХИТЕКТУРНЫХ ВУЗОВ

Современный мир предъявляет высокие требования к профессиональной деятельности архитектора. Архитектура не может эффективно развиваться, не имея высококвалифицированных, компетентных и энергичных специалистов. Для подготовки таких специалистов необходима хорошо организованная, строящая свою работу на научной основе система архитектурного образования.

По мнению большинства специалистов, одной из причин несоответствия результатов профессиональной деятельности архитекторов социальному заказу общества является недостаточный уровень их художественной подготовки, что привлекает внимание к дидактическим и методическим аспектам этого противоречия.

Сегодня существуют различные точки зрения на организацию процесса художественной подготовки будущих архитекторов, в том числе и концепции индивидуально-творческого подхода к обучению студентов. Представляется, что процесс обучения будет строиться на основе индивидуальных программ и приобретет для студентов-архитекторов личностное значение, станет мотивированным, будет носить во многом коррекционный характер. В результате этого будет осуществляться более избирательное и адекватное влияние учебного процесса как на личность студента в целом, так и на развитие его индивидуальных особенностей. «е сли высшая школа будет иметь действительно научную методику, отражающую самый современный уровень знания, учитывающую индивидуальность каждого обучающегося, — можно быть уверенным в высоком качестве подготовки практически всех выпускников... В наше время это насущная необходимость» [1]. В связи с переходом на многоуровневую систему обучения возрастает значение индивидуализации обучения при создании образовательных программ как индивидуальных маршрутов обучения каждого студента.

Благоприятные условия для учета и развития индивидуальных качеств студента, его внутреннего потенциала создает индивидуализация художественной подготовки будущих архитекторов. Под индивидуализацией художественной подготовки в рамках архитектурных вузов мы понимаем организацию процесса сообщения студентам соответствующих специальных знаний по дисциплинам художественного цикла и формирования умений с учетом их индивидуальных особенностей, создающую оптимальные условия для реализации потенциальных возможностей каждого студента. Индивидуализация художественной подготовки не позволяет нивелировать различия между обучающимися, способствует развитию каждым студентом своих уникальных способностей, нацеливает на высококвалифицированную подготовку к будущей профессиональной деятельности.

Главными целями, результатами и критериями индивидуализации художественной

подготовки являются:

1. повышение эффективности художественной подготовки, создание системы образования, обеспечивающей каждому максимальное развитие его возможностей, способностей;

2. демократизация учебно-воспитательного процесса, ликвидация единообразия в обучении, предоставление студентам свободы выбора элементов учебно-воспитательного процесса;

3. создание условий для обучения и воспитания, адекватных индивидуальным особенностям и оптимальных для разностороннего общего развития студентов;

4. формирование и развитие индивидуальности, самостоятельности и творческого потенциала личности.

В связи с вышесказанным индивидуализация художественной подготовки означает:

– создание условий для развития всех субъектов образовательного процесса;

– создание действительных стимулов профессионального развития субъектов образовательного процесса;

– внедрение в процесс художественной подготовки современных педагогических и психологических технологий развития индивидуальности;

– обеспечение мониторинга процесса художественной подготовки, т. е. регулярная и оперативная диагностика, которая входит в систему обратной связи в процессе развития индивидуальности;

– развитие вариативного образования, направленного на расширение профессионального самоопределения и на саморазвитие личности студента;

– коррекция социального и профессионального самоопределения личности, а также профессионально важных характеристик будущего специалиста [2].

Таким образом, индивидуализация художественной подготовки может осуществляться на различных уровнях: частно-методическом, технологическом, общепедагогическом, социальном. Различные педагогические условия могут способствовать реализации индивидуализации художественной подготовки будущих архитекторов.

При определении педагогических условий индивидуализации художественной подготовки мы исходили из того, что условия — философская категория, выражающая отношение предмета к окружающим его явлениям, без которых она не может быть реализована. Условия составляют ту среду, обстановку, в которой возникают, существуют и развиваются явления, процессы. Педагогическими условиями является совокупность объективных возможностей, обеспечивающих успешное решение поставленных задач [2, с. 76].

Основу индивидуализированного процесса художественной подготовки должна составлять диагностика индивидуального развития студентов. Поскольку она предполагает постоянное наблюдение за процессом индивидуального развития студентов с целью выявления его соответствия желаемому результату или первоначальным предположениям [3, с. 392], мы можем говорить об осуществлении мониторинга индивидуального развития студентов. Понятие мониторинга (от лат. monitor — напоминающий, надзирающий) означает планомерное диагностическое отслеживание процесса индивидуального развития студентов. Главным моментом в мониторинге является диагностика динамики индивидуального развития обучаемых, внесение корректив в процесс художественной подготовки, то есть мониторинг включает диагностику, прогнозирование и анализ ин-

дивидуального творческого развития личности в процессе художественной подготовки. Осуществление мониторинга возможно в трех формах:

- стартовая диагностика;
- текущая диагностика;
- итоговая диагностика.

Последовательное осуществление мониторинга позволяет обеспечить интеграцию развития индивидуальных качеств личности, профессионально-художественной подготовки и взаимодействия обучаемых и педагогов.

Таким образом, можно сказать, что сутью мониторинга индивидуального развития является систематическое получение информации о продвижении студента в учебном процессе и реализации им своих потенциальных творческих возможностей. Это позволяет рассматривать учебный процесс не как массовый, а как индивидуальный процесс получения художественного образования.

На основе информационных измерений разрабатывается группировка студентов. Самым простым видом уровневого ранжирования внутри групп является выделение трех основных характеристик студентов:

- имеющих высокую стартовую довузовскую художественную подготовку;
- имеющих среднюю стартовую довузовскую художественную подготовку;
- имеющих низкую стартовую довузовскую художественную подготовку.

Это необходимо для того, чтобы видеть динамику продвижения и достижений каждого студента в учебном процессе, исходя из его стартовых возможностей. Только при подобном подходе эффективность художественной подготовки может быть объектом управления.

Соотнесение стартовых характеристик студентов и их достижений в учебном процессе включает прогнозирование и анализ текущей ситуации. На этапе прогнозирования мы предполагаем, что для нормального протекания учебного процесса художественной подготовки студентов архитектурных вузов необходимой становится не только реализация стартового потенциала студента, но и создание условий для его развития. Как писал Л. С. Выготский, педагогика должна ориентироваться не на вчерашний, а на завтрашний день детского развития. Только тогда она сумеет вызвать в процессе обучения к жизни те процессы развития, которые сейчас лежат в зоне ближайшего развития [4, с. 15]. Подобный подход представляет собой прогнозирование поэтапного перевода учебных достижений студентов на ближайший уровень их развития (схема 1). Следует отметить, что, согласно Л. С. Выготскому, зона ближайшего развития различна у разных обучаемых, поэтому и определение ее величины необходимо проводить индивидуально.

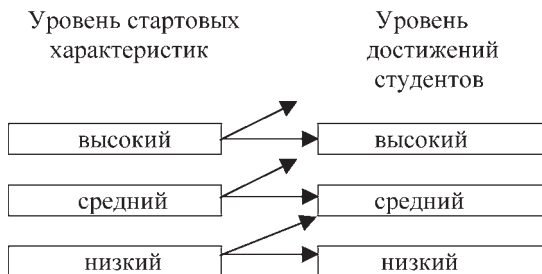

Схема 1

Следующий этап мониторинга индивидуального развития студентов-архитекторов — анализ текущей ситуации. Сопоставление уровня текущих (итоговых) достижений студентов с уровнем стартового довузовского потенциала необходимо проводить конкретно для каждого студента, так как нет и не может быть усредненных достижений или возможностей.

Результаты диагностики помогают определить основные направления индивидуализированной работы с представителями каждой из групп студентов. При этом следует отметить, что перевод студента на ближайший уровень его развития требует больших временных и энергетических затрат, длительной исследовательской работы.

Современное состояние художественной подготовки студентов настоятельно требует разработки заданий, которые были бы неразрывно связаны с типологией студентов. Это позволило бы перейти от общедидактических указаний индивидуализации обучения к конкретным рекомендациям о том, как организовать индивидуализированную работу со студентом того или иного уровня обучаемости, учебной мотивации и специальных (профессиональных) способностей.

Исходя из особенностей развития познавательной, мотивационной и предметно-практической сфер индивидуальности человека, мы считаем, что основу индивидуализации художественной подготовки студентов должен составить принцип вариативности выбора содержания и форм деятельности студентов.

Вариативный подход в обучении означает, с одной стороны, многообразие, разноровность, дифференцированность упражнений и заданий, возможность опережающего обучения, преемственность форм обучения; с другой стороны, право личности на обучение в соответствии со своими особенностями, способностями, интересами, жизненными планами, т. е. вариативный выбор индивидуальной образовательной траектории [5, с. 145]. Этот выбор, с одной стороны, опосредован индивидуальными возможностями, интересами и потребностями студента, особенностями студентов и коллектива, а с другой — предполагает выполнение учебной программы и приобретение студентами необходимых знаний, умений и навыков. (Например: выполнение специальных видов работы, которые позволяют развить необходимые для конкретного студента умения и навыки; включение в программы цикла художественных дисциплин практики специальных занятий, консультаций по углублению теоретических и методических знаний с учетом заявок и пожеланий студентов, а также результатов диагностики подготовленности студентов к будущей профессиональной деятельности).

Эффективность использования вариативного подхода при осуществлении индивидуализации художественной подготовки студентов зависит от реализации следующих принципов:

- право каждого обучающегося двигаться по своей образовательной траектории и своим темпом;
- развитие обучающихся как субъектов учебной деятельности, субъектов взаимодействия с другими людьми и субъектов собственного профессионального развития [5, с. 146].

Принцип вариативности выбора содержания и форм деятельности студентов на аудиторных занятиях предполагает следующее:

- выбор варианта практических заданий с учетом интересов и возможностей студента;
- выбор профессиональных функций, выполняемых студентом в период обучения;

– выбор формы отчетности по результатам практических занятий.

Этот принцип требует:

– определения в учебной программе обязательных для всех студентов видов и форм работы, а также вариативных, предусматривающих добровольный выбор студентами педагогических средств с учетом конкретных условий, своих возможностей и перспектив;

– разработки практических заданий и отчетных документов с учетом различного уровня индивидуальных способностей, профессиональных интересов и перспектив студента;

– стимулирования творческой активности и исследовательской деятельности студентов [6, с. 10].

Разный уровень решаемых задач предполагает вариативность объема и содержания учебного материала, темпа его освоения, характера заданий и степени самостоятельности их выполнения. В то же время «преподавание всякого предмета должно непременно идти таким путем, чтобы на долю воспитанника оставалось ровно столько труда, сколько могут одолеть его молодые силы» [7, с. 301]. Соразмерность учебной деятельности возможностям студентов, не снижая их познавательной активности, способствует успешности обучения, а переживание успеха — условие положительного отношения к учению [8, с. 7].

Для достижения вариативности обучения возможны различные пути, в том числе достаточно традиционные: индивидуальные дополнительные задания, дифференцированная по характеру самостоятельная работа, задания разной степени трудности, индивидуальные графики выполнения учебного плана, практические занятия по «свободному» расписанию без ограничения времени работы студентов, учебно-исследовательская работа студентов в рамках учебного процесса. Обычно их удачная реализация связывается с умелым построением учебного процесса. По замечанию А. Г. Ковалева, педагогика индивидуального подхода имеет в виду не приспособление целей и основного содержания обучения и воспитания к отдельным студентам, так как цели и содержание воспитания и обучения определяются требованиями общества, государственной программой — они являются общими для всех, — а приспособление методов и форм работы к этим индивидуальным особенностям с тем, чтобы развивать личность [6, с. 282].

Для осуществления индивидуализации процесса художественной подготовки студентов архитектурных вузов на основе принципа вариативности выбора нами были отобраны средства, которые:

– реальны в рамках имеющихся дидактических возможностей (диагностический инструментарий, учебно-методическая база);

– диктуются насущной необходимостью ситуации (результатами диагностики и т. д.);

– обещают наибольшую эффективность и результативность обучения.

На аудиторных занятиях и во время художественной практики нами были использованы:

1. индивидуализированные вариативные задания;
2. индивидуальные графики выполнения учебного плана;
3. элементы проблемного обучения;
4. сочетание фронтальной, групповой и индивидуальной форм работы;
5. элементы дифференцированного обучения.

Каждое из выбранных нами средств в процессе обучения имеет свои особенности,

которые зависят от условий применения, от сочетаний средств, от педагогического мастерства преподавателя.

С учетом целей индивидуализации обучения данные средства создают условия для осуществления процесса художественной подготовки, адекватные индивидуальным особенностям студентов и оптимальные для их развития, и содействуют:

- повышению эффективности процесса овладения знаниями, умениями и навыками;
- развитию интеллектуальных особенностей студентов при опоре на зону ближайшего развития;
- созданию предпосылок для развития специальных способностей студентов;
- улучшению учебной мотивации.

Необходимо подчеркнуть, что указанные выше педагогические условия индивидуализации процесса художественной подготовки не являются единственными, но, на наш взгляд, они оптимально сочетаются и дают образовательный эффект. При этом необходимо отметить, что данные условия представляют один лишь из возможных вариантов решения проблемы индивидуализации процесса художественной подготовки в рамках архитектурных вузов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Берг А. И. Творческий специалист и адаптивное обучение // Вестник высшей школы. 1971. — № 3. — С. 16-17.
2. Профессиональная педагогика: Учебник. — М.: Ассоциация «Профессиональное образование». — 1997. — 512 с.
3. Современный словарь иностранных слов. — СПб: Дуэт, 1994. — 752 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. — М.: Педагогика, 1991. — 480 с.
5. Ушинский К. Д. Избр. пед. соч. — М., 1968.
6. Ковалев А. Г. Психология личности. — М.: Просвещение, 1970. — 392 с.
7. Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. М.: Просвещение, 1991. — 288 с.
8. Кудрявцев Т. В. Психология технического мышления. — М.: Педагогика, 1975. — 303 с.

УДК 72.01;65.015.6

В. В. Товбыч

АРХИТЕКТУРНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ — НЕОБХОДИМОСТЬ ИЛИ СПЕЦИАЛЬНОСТЬ

Место архитектуры и архитектора в истории и обществе трудно переоценить.

Архитектура — один из древнейших носителей информации. Критерием оценки той или иной эпохи, хотим мы этого или нет, есть уровень творца архитектурных памятников. Его культурный и профессиональный уровень мы идентифицируем с уровнем эпохи, которую он представляет.

С тех же древних времён деятельность архитектора, так или иначе, регламентировалась. То ли требованием заказчика, и возможно его культурный уровень определил оценку эпохи, то ли некоторой системой норм и правил, яркий пример которой — система архитектурных ордеров. Определённая регламентация существовала и в градостроительстве.

Тем не менее, на всех исторических этапах, безусловно, главная роль принадлежала главному строителю — архитектору. И в большинстве вопросов, особенно творческого характера, его решение было определяющим.

По мере развития цивилизации, интенсификации освоения человеком жизненного пространства, появилась необходимость каким-либо образом управлять и координировать процесс возведения новых зданий и сооружений.

Первоначально эту функцию брал на себя правитель города или государства. С дальнейшим возрастанием объёмов это стало обременительно, и назначался специальный чиновник, который зачастую сам проектировал и строил, а попутно осуществлял определённые согласовательные, контролирующие и координирующие функции.

В Российской истории это главный архитектор города.

Со временем этот институт совершенствовался, укрупнялся, бюрократизировался. Особенно активно он развивался в Советский период [1].

В наследство от СССР постсоветские государства получили достаточно стройную но очень громоздкую и забюрократизированную систему. За время независимости, по мнению автора, эта система не только не упростилась и адаптировалась к новым задачам, а стала ещё более запутанной, и мешающей нормальному развитию городов.

Особенно это ощущается в свете поставленных задач возврата к международным нормам и требованиям к архитектурной деятельности.

В последнее десятилетие в Украине ощущаются определённые движения. Приняты или подготовлены законопроекты, которые позволяют формировать в Украине адаптированное к международным требованиям правовое поле деятельности архитекторов, проектировщиков, государственных органов и субъектов предпринимательства.

Приняты основные законы: “Об архитектурной деятельности”, “О планировке и застройке территорий”, “Об охране культурного наследия” и другие. В значительной мере сформирована рыночно ориентированная правовая база в области архитектуры и градостроительства. Следующий шаг — обеспечение внедрения в практику сформированной правовой базы и разработка полного пакета подзаконных актов, нормативных документов, рекомендаций. Здесь пока очень много несогласований и противоречий.

Архитектурная деятельность (Закон України “Про архітектурну діяльність” № 687 — XIV від 20.05.1999 р. м. Київ) — деятельность по созданию объектов архитектуры, которая включает творческий процесс поиска архитектурного решения и его реализацию, *координацию действий участников разработки всех составляющих частей проектов по планировке и благоустройству территорий, строительства* (нового строительства; реконструкции, реставрации, капитального ремонта) зданий и сооружений, *осуществление архитектурной научно-исследовательской и преподавательской работы в данной сфере.*

е сли в первой части этого определения, по мнению автора, регламентация ненужна, а во многих случаях даже вредна, то во второй (выделено) есть серьезные претензии. Фактически, организационно-управленческая составляющая осталась “плохой калькой” с наличием постсоветского прошлого, когда регламентировался и контролировался каждый шаг архитектора. И в последнее время свелась только к одной составляющей

— выполнение проекта. В этом не только беда, но и вина самих архитекторов.

Путь решения этой проблемы известен и универсален, по нему идут все цивилизованные страны. А именно — повышение уровня и, соответственно, ответственности архитектора. Стремление сделать его главным в системе, пусть он сам контролирует себя, а за нарушения отвечает лицензией и репутацией. В этом случае значительно понизится роль различных контролирующих и согласующих инстанций, уменьшится и реструктурируется вся бюрократическая надстройка.

В цивилизованных странах отсутствуют институты Главных архитекторов [3, 4], Градостроительного Совета, ГАСКа (государственного архитектурно-строительного контроля), госэкспертизы (в нашем понимании этой организации) и многих, многих других контролирующих и разрешающих организаций. Вся ответственность за соответствие проекта и его реализации достаточно подробно и точно выписанным нормам и правилам лежит на архитекторе. Он в полной мере отвечает за удачу или неудачу. От этого зависит его “портфель заказов” и востребованность или не востребованность. В случае с архитектурной деятельностью, смеем утверждать, что система работает в высшей степени эффективно. Нам есть с кого брать пример, опыт который следует перенять [5, 6]. Передача функций к архитектору должна происходить постепенно с мониторингом последствий и коррекцией с учетом наших традиций и менталитета. В этом процессе очень важную роль сыграет подготовленность управленческих кадров всех уровней.

На нынешнем этапе, как количественные, так и качественные характеристики института главных архитекторов и начальников управлений не соответствуют уровню тех задач, которые перед ними стоят.

По данным 1998 г., по Украине, свыше 2000 административно-управленческих должностей в архитектуре, были вакантны или занимались специалистами без специального архитектурного образования. В этой ситуации все решения в области архитектурной деятельности сводились к примитивной функции фиксации. Зачастую права архитектурных управлений или отделов передавались более энергичным и более профессиональным отделам и управлениям. Обычно это — управление капитального строительства или лично один из зампредов.

Успех или неудача в отрасли в основном зависит от двух факторов — эффективности полномочий структуры и профессионализма, компетентности и честности сотрудников. И первое в значительной степени зависит от второго [2].

Квалификационный уровень участников процесса — вот по нашему мнению важнейшее звено успеха или неуспеха тех или иных программ, проектов, задач. При чем следует отличить не уровень профессионала-архитектора, а уровень профессионала-архитектора управленца. Да, действительно несовершенна законодательная база, не оптимизированы объемы и сроки, несовершенна система в целом. Но особенно разительной, даже на этом фоне, выглядит неподготовленность и беспомощность архитектурного звена этой системы.

С достаточно высокой степенью типичности, сценарий прихода на административно-управленческую должность в органы власти выглядит следующим образом: институт — проектная мастерская — должность заместителя — главный архитектор.

Высока вероятность, особенно в периферийных регионах, отсутствия первого или второго звена этой цепочки.

Можно возразить, что для главного архитектора района, города, творческий потенциал — не главная составляющая и что архитектор с хорошим творческим потенциалом не пойдет работать на административно-управленческую работу. И это правда. Но, что же тогда является главной составляющей? Умение управлять процессами и людьми. А где же учат потенциальных главных архитекторов знаниям и навыкам менеджера? — В лучшем случае, на общих курсах повышения квалификации управленцев. В обычном порядке, на примере “старших товарищей”, со всеми “шумами” предыдущих поколений. А в худшем, просто нигде.

Правомерна постановка вопросов о специальной подготовке архитекторов. Это может быть на бакалаврском уровне — управленцы среднего звена тоже очень дефицитны. И тем более на уровне специалистов и магистров. Если выпускник-архитектор освоит хотя бы основы менеджмента и маркетинга, то даже если он и не будет работать в административных органах, эти знания не будут лишними в его последующей деятельности. Разве ГАП (Главный архитектор проектов) или эксперт не сталкиваются ежедневно в своей работе с вопросами организации и управления?

Вот уже несколько лет на кафедре архитектурной квалиметрии Киевского национального университета строительства и архитектуры открыта специализация “Квалиметрия, организация и управление в архитектурной деятельности”. Есть наработки для открытия полноценной специальности с одноимённым названием. Уже подготовлено несколько выпусков и можно сделать некоторые предварительные выводы о правильности выбранного пути. Готовить архитектурных управленцев необходимо и лучше это делать в рамках подготовки специалиста (магистра) архитектора.

Какие же дополнительные знания, помимо определенных квалификационных характеристик специалиста, должен получить выпускник такой специальности, и что он должен уметь:

- знать основные категории и принципы общей теории систем, с конкретизацией относительно специфики архитектурных системных объектов;
- знать и уметь применять в архитектурном проектировании современные количественные, функциональные модели и критерии оценки;
- иметь знания и умения в области архитектурного менеджмента и маркетинга, владеть современными методами эффективной организации, управления и экспертизы;
- более глубоко знать и уметь применять законы, нормы, правила, стандарты и пр.

Для получения таких знаний разработан цикл проблемно-ориентировочных предметов. Это: “Основы системного анализа в архитектурных исследованиях и проектировании”, “Архитектурный менеджмент”, “Маркетинговые исследования в архитектурной деятельности”, “Основы оценки недвижимости” и др.

А как быть с действующими главными архитекторами и резервом на замещение этих должностей? Считаю целесообразным законодательным актом или решением соответствующего органа обусловить необходимость прохождения специальных курсов повышения квалификации для управленцев нижнего уровня и главных архитекторов районов и городов районного подчинения. Для управленцев высшего уровня и главных архитекторов областей и городов областного и республиканского подчинения следовало бы очно, заочно или дистанционно получить магистерский диплом по соответствующей специальности. Выпускной работой мог бы стать системный архитектурный анализ состояния и потенциала административного образования в котором работает соискатель.

ЛИТЕРАТУРА

1. Меерович М. Г. Биография профессии. Очерки истории государственной организации профессии архитектора в СССР (1917-1914). — Издательство ИрГТУ, 2002. — 211 с.
2. Товбыч В. В. Инвестиции в градостроительство и архитектуру // Региональные проблемы архитектуры и градостроительства. Сборник научных трудов. Выпуск 3-4. Одесса, 2000. — С. 53-56.
3. Товбыч В. В. В Украине ценится пробивная сила, а не творческий потенциал архитектора. Будмайстер. — № 19. — Киев. — 2002. — С. 4-6.
4. Товбыч В. В. Главный архитектор города: каким он должен быть и... должен ли он быть вообще? // Будмайстер. — № 23/24. — Киев. — 2002. — С. 38-40.
5. Roland Green The Architect's Guide to Running a Job (Butterworth Architecture Management Guides) // From Book News, Inc., 1996. — 159 p.
6. Nicholson M. P. Architecture Management, E & FN Spun, 1992.

УДК 711

*Г. П. Петришин***ФОРМУВАННЯ МІСТОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ
У СВІТЛІ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ, ТЕОРІЙ, ТЕНДЕНЦІЙ**

Вступ. Дослідження, пов'язані з регіональною проблематикою, набули значного поширення в останні роки, коли інтенсивно розвинулась наука про регіональні системи, сформувався ширший погляд на суть соціально-економічних та екологічних процесів на регіональному рівні [1].

Для України розвиток окремих регіонів був нерівномірним і структурно різним, оскільки століттями її територія була полем колонізації сусідніх держав. У допромисловий період зміни у мережі міст відбувалися у різному темпі у залежності від розташування регіону та його природно-ландшафтних характеристик. Процес розвитку міст в індустріальний час є надзвичайно динамічним. У всій Європі у ХІХ ст. відбувається відмирання пізньосередньовічної і утворення нової мережі міст на основі інших містоутворюючих факторів, які прийшли разом із т. зв. промисловою революцією. Імпульс зросту отримали лише деякі старі міста. З приходом соціалізму значна частина міст була відкинута із категорії міських поселень, а з 1950-х рр. почався новий етап централізованої індустріалізації та агломерування міських систем. Від кінця 1990-х рр. є спроби формування нових засад розвитку системи розселення України як регіоналізація, федералізація, знаходження векторів розвитку для кооперації із сусідніми країнами [2] тощо, які мають ще до наступного моменту в основному декларативно-політичний характер.

XX ст. особливо багате урбаністичними науковими концепціями та доктринами, які слід розглянути детальніше. Дослідження їх дозволяє зробити ретроспективний аналіз складення історичних форм систем розселення та є ґрунтом для окреслення перспектив урбаністичного розвитку України.

Як підсумовує Я. Косицький, теоретичні пошуки оптимального шляху розвитку міста проводяться між двома крайніми формами — безперервною (“континуальною”)

та перервною (“дискретною”) [3]. Аналіз тенденцій розвитку містотворчого процесу західноукраїнського регіону в окремі історичні періоди дозволяє зробити висновки, що вони виникли і розвивались на ідеях концентрації-деконцентрації, відкритості-закритості систем, диференціації чи інтеграції структурних елементів мережі розселення, формувалися на принципах лінійних, сіткових і зональних формах їх організації [4], базувалися на понятті інерційності регіональних систем [5], генетичного розвитку або ж накладення новостворених [6]. Окремі з цих ідей і надалі відіграватимуть важливу роль у пошуку нових теоретичних засад та перспектив містотворчого розвитку України.

Просторова рівномірність розселення. Аналіз історичних форм розселення свідчить, що принципи рівномірного розселення діяли у пізньоантичний період, наприклад, віддалі до ранньовізантійського міста рідко перевищувала 10-12 км [7]. Така ж система сформувалися у землях Західної і Середньої Європи у XII-XIII ст. із повстанням мережі у більшості рівновеликих феодальних міст, об’єднаних правом циклічно мандрюючого ярмарку, розташованих на відстані близько милі (одноденного пішого чи кінного туди і зворотньо переходу), що відповідало середньовічній теорії англійського юриста Брактона (XIII ст.), який вважав оптимальною відстань бл. 10 км [8]. Очевидно, що густота мережі міст та ступінь інтенсивності освоєння території залежали від фізико-географічних показників та густоти населення. Ця дисперсна мережа локального товарообміну слугувала канвою, на якій поперемінно розвивались великі міські осередки, спеціалізовані у міжнародній торгівлі.

Доктрини “рівномірного розселення” як системи організації розселення на значній території — регіону чи країни — у великій мірі опираються на школу т. зв. планіметричного урбанізму, який широко застосовувався у крупних містобудівельних роботах кінця XVIII — початку XIX ст., розвиненого на основі ідей Декарта та раніших ренесансних ідей, і походять від системи власності та оподаткування середньовічної Європи.

Впровадження регулярності у проектуванні регіональних містобудівельних систем стимулювалась також і військовим фактором — розвитком у Європі більш досконалих земляних фортифікацій, нових міст-фортець, запроєктованих у вигляді ідеально правильних геометричних утворень, які склали напрямок у містобудуванні всієї Європи XVII — поч. XVIII ст., що одержав назву «математичний фортечний урбанізм». Урбаністика класицистичного періоду зароджуються у Франції. Декарт, знаменуючий початок нової епохи у Франції, вважав найгарнішими міста і ансамблі, збудовані згідно з єдиним, одноразовим закладенням, критикуючи еволюційно вирослі організми. Культивує новий образ життя, дух «регулярства» і порядку, абсолютистські двори тодішньої Європи починають посилено насаджувати регулярно організоване художнє середовище в містобудування [9].

Жан-Жак Руссо була помічена залежність розвитку міста і села. “Села не можуть процвітати, коли не прогресують і не розвиваються міста, так як жодне місто не може примножувати ані своїх багатств, ані населення, якщо оточуючі їх села не зможуть прогнати більшої кількості мешканців”. Звідси виникає необхідність перенесення натиску на розвиток села — живителя міст.

У 1893 р. під впливом ідей планіметричного урбанізму постають плани генеральної регуляції та розвитку “Великого Відня”: варіант радіально-концентричного розпланування О. Вагнера та варіант укрупненого радіально-концентрично-полідіагонального розпланування е. Фасбенбера [10]. Першу премію здобули Й.Штюбен та О.Вагнер [11] у проекті, у якому міська територія рівномірно ділилась новопротрасованими транс-

портними шляхами на типові житлові райони. До сьогодні ріст Відня відбувається рівновеликими за кількістю населення районами із своїми адміністративними осередками.

Послідовниками є представники західних шкіл як О. Вагнер, Й. Штюбен, Е. Фасбенбер (к. XIX ст.), Еберштадт, Морінг, ідеї міста-саду, групового міста та міст-супутників поч. XX ст. Е. Говарда, теорії І. Тюнена, А. Вебера. Сформульована у 1930-х рр. теорія центральних місць В. Крісталлера до сьогодні у західній Європі вважається неперевершеною моделлю організації суспільства [12], на її підставі утворені законодавчі бази для функціональної децентралізації системи розселення (Австрія, Німеччина).

Предвісником проекту агломерації і одночасно рівномірного розселення можна вважати проекти санації міського середовища, які масово з'явилися у Західній Європі у XIX ст. На зламі століть народилися ідеї збагачення зеленню міського тіла прорубуванням його радіальними “просіками” і широкими концентричними бульварами-парками на окремі організми сегментної форми (система еберштадт — Морінг). Подальший зріст міста передбачається ланцюгами відокремлених зеленими просторами передмість вздовж головних транспортних артерій [13]. Концепція міста-саду та децентралізованого розвитку міста поєднуються при опрацюванні багатьох планів великих міст. Місто-сад не повинно бути передмістям у відомому значенні, а розташоване на віддалі, у зелені [14]. Метою децентралізації великого міста була побудова менших і більших місцевостей у різних зручних місцях периферії на різній відстані, які б могли згодом перерости у більші і менші регульовані міста, утворені на нових гігієнічних засадах. Прикладом є концепція “Cluster-City” е. Говарда для 250 тис. мешкаців, що вважалося межею комфортного проживання, “людського масштабу” урбанізованого простору, дослівно “групового міста”, яке включало близько 58 тис. мешканців у центральному місті по близько 12 тис. мешк. у різнофункціональних містах-супутниках [15]. Тобто ріст міста планувався шляхом формування нових міських утворень — утворенням групи міст, обмеженням розмірів міста. Сам е. Говард загальну мету свого проекту вбачає у піднятті здоров'я і добробуту всіх працівників завдяки природному і виробничому поєднанню міського і сільського способу життя на території, яка належить самостійній міській общині [16]. Таким чином, е. Говард передбачає формування ряду напрямів регулювання розвитку міст, які у подальшому знаходять відображення в ідеї децентралізації населення великих міст, обмеження росту міст і оптимізації їх розмірів, у нормуванні міської і сільбищної території [17]. Власне таке компоновання — підпорядкування шести менших міст одному стало базовою ідеєю теорії центральних поселень В. Крісталлера [18]. Ця теорія постала як пропозиція оптимізації регіонального планування південної Німеччини — регіону із давнім рівномірним розселенням, як висновок глибокого опрацювання динаміки статистичного матеріалу [19].

Доктрини “рівномірного розселення”, які широко розвинулись в економічній географії починаючи з першої чверті нашого століття у промислово розвинутих країнах, опираються на праці І. Тюнена, А. Вебера, що дають просторову інтерпретацію капіталістичної ринкової економіки, та теорію центральних місць В. Крісталлера [20]. Розглядаючи місто відповідно як центр виробництва та обміну, ці дослідники намагались вирішити проблему побудови геометрично правильної мережі міст, виходячи із принципу їх рівномірного розподілу у просторі. Незважаючи на деякі відмінності у підході до вирішення завдання і А. Леш, і В. Крісталлер дійшли ідей побудови подібної мережі шестикутників, у вузлах яких розташовуються міста. Високо оцінюючи методологічне

значення цих моделей, багато дослідників разом з тим відмічають їх обмежене практичне значення. Вони оправдовують себе лише у межах вельми обмежених і специфічних за умовами освоєння територіальних ареалів. Ці ідеї продовжились у працях А. Леша та В. Ізарда [21]. Соціалістичною наукою ці теорії були піддані критиці як теорії “механічно-рівномірного розташування виробничих сил”, які не враховують суттєвих різниць між районами у щільності населення, ступені освоєності території, умовах проживання населення [22], що було викликано у першу чергу поглядами з точки зору безмежного СРСР.

Ідеї децентралізації міст шляхом формування міст-супутників отримали значний розвиток в концепції розвитку Москви 20-30-х рр., плані Великого Лондона П. Аберкомбі 40-х рр., пропозиції формування системи міст-супутників Парижа, Варшави, Ленінграда і багатьох інших т. зв. “світових міст”. Від перших пропозицій по утворенню кільця супутників у зоні 50-70 км прибічники такої форми децентралізації приходять до ідеї утворення міст-противаг у радіусі 300-400 км [23].

Доктрини “концентрованого розселення” мають ідеологічне забарвлення, є концептуальною основою імперіального становлення урбаністичного розвитку домінуючих країн і повторюються в історії що певен час. Виникли на ранніх етапах розвитку людства (система розселення древнього Єгипту, Римська імперія). Нові теорії розселення виникли під впливом індустріальної революції (XVIII ст.). У Російській імперії у 1775 р. з фіскально-адміністративних мотивів, а також військовим способом управління була реалізована ієрархічна мережа міських поселень.

У 1970-90-х рр. у результаті критичного аналізу існуючого стану пропонується моделювання концентрованих урбаністичних утворень як: — “витікаючої урбанізації”, яка втрачає чітко окреслену форму, яка розчиняється, розтікається у довколишньому ландшафті, утворюючи витоки із агломерацій (за Г. Лаппо); — “розпорошеної урбанізації”, тобто розпорошення розселення міського населення (у США — т. зв. “сільська урбанізація”, “рурбанізація”), характерна збільшенням площі урбанізованих територій, пасмовим характером освоєння території, надзвичайно сильними щоденними “припливами” і “відпливами” населення з периферії у центральне міське ядро (за В. Покшишевським і В. Гофманом). “Агломерована урбанізація” як теорія концентрованої урбанізації (за В. Давидовичем, В. Лаппо, Г. Литовкою, З. Яргіною) — більшість спеціалістів 70-80-х рр. прийшло до висновку, що маятникові міграції населення є головним визначником фактичних границь зон впливу міст, або ж, точніше, того ареалу, у межах якого локалізуються трудові і соціально-побутові зв’язки міського населення. Найчастіше цей ареал включає не лише місто-центр і найближчу до нього сільську місцевість, але цілу систему взаємопов’язаних поселень міського типу [24]. Станом на поч. 1970 рр. у агломераціях замешкувало 80 % міського населення СРСР [25], каркас агломерацій охопив всю країну, все ж більша їх частина зосереджувалась на європейській території [26]; — “систем групового розселення” (за А. Гутновим, І. Фоміним), “урбанізованого району” (за Ю. Пивоваровим) та, як завершення процесу урбаністичної концентрації, концепції “єдиної системи розселення” (за Б. Хоревим). Ідеї концентрованого розселення у різних просторових вирішеннях — як вузловий структурний чи пасмовий — були характерні для Польщі, Словаччини, Болгарії, кол. НДР у 80-і рр. [27]. Програма концентрованого розселення — пасмами вздовж основних транспортних осей, так зв. “банани” — пропонується для сьогоденної структури ЄС, простежується у розвитку незалежної України.

На зміну йому прийшов термін “система групового розселення (СГР)” або “система взаємопов’язаних населених місць (СВНМ)”, маючи на увазі більш збалансовану, що легко управляється, форму просторової організації розселення, аніж існуюча агломерація” [28]. Тим паче, що “багато містобудівельних проблем не укладаються у рамки планування окремих міст. Виникає необхідність вирішення окремих розпланувальних завдань за межами їх границь” [29].

Починаючи із 80-х рр., стає помітна тенденція скептичної оцінки можливостей розвитку нових форм територіального розселення, передбачається їх розпад. “Незалежно від визначення, яке використовується — агломерація, система групового розселення, система взаємопов’язаних населених місць або район розселення — мається на увазі об’єкт, який являє собою місто “на пределе возможностей”, тобто максимально допустимий територіальний ареал, у межах якого може існувати, не розпадаючись на окремі відособлені комплекси, цілісне соціально-економічне і просторово-розпланувальне утворення міського типу, який як результат розвитку міста успадковує його важливіші ознаки і утворює разом з тим якісно нову форму просторової організації міського життя” [30].

Агломерація — як перехідна форма до нової, ще складнішої форми групового розселення — урбанізованого району. “Обширний урбанізований ареал, ядро якого складає достатньо могутня агломерація або декілька агломерацій з їх оточенням, об’єднаних загальними морфологічними і функціональними ознаками” [31].

економгеографи уявляють собі життєвий простір людини як ієрархію територіально-просторових систем різного ступеня складності, повністю підпорядкованому соціалістичному виробництву. В цьому полягає ідеологічний догматизм, перенесений у сферу життєдіяльності мультизв’язкових динамічних доцільно саморегульованих систем, якими є системи розселення. Наприклад, Б. Хорев виділяє три рівні єдиної системи розселення: — єдина загальносоюзна система розселення, що відповідає загальносоюзній системі виробничих комплексів; — районні системи розселення, що відповідають рівню промислових вузлів і районних територіально-виробничих комплексів; — окремі поселення, підприємства або групи підприємств [32].

Підхід до утворення нових форм групового розселення залишається незмінним і у кінці 90-х рр., коли вони формуються на основі інших типів зв’язків та місць прикладення праці та отримують транс-регіональний (див. міждержавний характер) [33]. Це дає можливість використати фрагменти крупних урбаністичних комплексів, які втратили систему зв’язків, що їх сформували (напр., т. зв. табір соцкраїн). Трансформація у нових економічних умовах рздрібленої сьогодні ЄСР СРСР у межах нових суверенних країн здійснюється на основі принципів, сформованих у 70-80-х рр., як, наприклад, у Росії [34], чи, враховуючи протилежно іншу орієнтацію економіки у колишніх країнах соцтабору: Польщі [35], Румунії [36], Словаччині [37], Угорщині [38], Чехії [39], Україні [40].

У випадку наростання урбаністично-соціальних проблем, пов’язаних із активним впровадженням суперурбаністичних доктрин “концентрованого розселення”, розробляються теорії *децентралізації*, у т. ч. на рівні планування міста — ідеї “органічної децентралізації”, його перетворення у систему самодостатніх, розділених між собою відкритими просторами комплексів. Серед новітніх слід назвати у першу чергу проекти реконструкції крупних міст е. Саарінена. У СРСР ці ідеї віднайшли розвиток в концепції Не Ра (А. Гутнов, І. Лежава) [41].

Для футуристичних прогнозів багатих на ідеї 70-х рр. характерним є врахування

цих полярних за формою і змістом ідей і припущення про можливість їх співіснування — “міські організми майбутнього можна поділити на три принципово відмінні типи містобудівних систем, які визначають рівень в ієрархії просторової організації життєвого середовища людини — агломерації з високим ступенем інтеграції міських функцій, неперервним освоєнням території і густою транспортно-комунікаційною мережею; — групові міста з просторовою відосібленістю окремих районів чи поселень з розвинутими транспортними зв’язками, — асоціації як дисперсні скопичення дрібних поселень чи міст” [42]. Дисперсний тип розселення зберігався у міжагломераційному просторі, поступово підлягаючи укрупненню та концентрації [43].

Проблема екологічної рівноваги

На зміну радикальним ідеям “суперурбанізму”, який полягав у радикальному, надмірному ущільненні освоєння території, започаткованих Ле Корбюз’є, продовжених європейськими, американськими та японськими архітекторами, особливо у 60-і рр., прийшли ідеї “екологічної рівноваги”. Ідея втілювалась шляхом пошуків і норм взаємозв’язку урбанізованого і природного середовища [44], представлена проектами розселення у генплані Москви (Н. Уллас), у моделях природного каркасу території (В. Владимиров) [45].

Субурбанізація — перенесення будівництва у великих містах з центральних районів на передмістя — стала однією з ланок розширення урбанізаційного субстракту за допомогою лінійно або променево утворених пасм в оточуючу територію аж до злиття із сусідніми міськими осередками. Так виникла ідея світового міста Доксіадіса, яке обіймає всі материки.

У 1950-1960 рр. обмеження просторового росту найбільших міст і розвиток малих і середніх міст — теорія оптимального міста з чисельністю 100-250 до 500 тис. мешканців [46].

Просторова нерівномірність розселення

Географи висувають тезу про неоднорідність географічного простору і неможливість втілення доктрини “рівномірного розселення”. Очевидним є неоднаковість містотворчого потенціалу різних точок місцевості: неможливо відтворити на новому місці ці ж переваги економічно-географічного положення, які зумовили виникнення і швидкий розвиток міста-центру. Поняття економічно-географічного положення (є ГП) введено у науку радянським вченим Н. Колосовським і відображає просторове відношення економічного об’єкту до інших об’єктів, з якими він взаємодіє або може взаємодіяти у майбутньому. Таким чином це визначення фіксує результати виробничої діяльності суспільства на попередніх етапах (закономірно опирається на поняття генетичного розвитку, спадковості, та інерційності мережі розселення). Це приводить до “просторової концентрації функцій (діяльності) у порівняно нечислених ареалах і центрах, де труд є найбільш ефективним” [47].

Розвиваючи концепцію “географічного поля”, А. Смирнов вводить визначення про нецентровані (природні ландшафти, сільське розселення тощо) і центровані утворення (міське розселення, промисловість, транспорт). Останні характеризуються вираженими просторовими вузлами, відносно високою напругою “географічного поля” і значною просторовою диференціацією цієї напруги [48].

Б. Родоман як основу просторової організації розселення розглядає вузлові райони — “моноцентричні ареали, об’єднані центробіжними і центростремованими потоками

ми речовини, енергії або інформації” [49], генералізуючи поняття вузлового району у фундаментальний принцип будь-якої просторово-територіальної системи, пов’язаної з активною соціальною діяльністю. Польський дослідник Б. Малиш вважає, що система розселення складається з окремих нерегулярних ланок (типу вулових районів). Однак він приходить до висновку, що “у зв’язку з тенденцією розподілу цих ланок вздовж доріг, системи розселення слід розглядати швидше у лінійному аспекті, аніж у системі основних центрів” [50].

Незважаючи на певні відмінності, які існують у трактуванні просторових аспектів урбанізації різними дослідниками, всі вони приходять до висновку про просторову неоднорідність розселення. Ця неоднорідність розглядається як природній результат неоднорідності самого географічного простору і нерівномірності, властивій багатьом процесам життєдіяльності (розвиток економіки, поширення нововведень тощо). При цьому відмічаються два типи просторової неоднорідності розселення — лінійний і центричний. Вони відображають взаєморозташування комунікацій і вулових центрів, що знаходяться у місцях їх перетину. На рівні регіональних великих систем розселення поєднання цих двох типів просторової неоднорідності приводить до уявлення про мережу розселення, в якій можуть бути виділені домінуючі вулові центри і “рядові” лінійні ділянки. До такого уявлення зводяться у кінцевому результаті всі сучасні концепції розселення [51].

Дослідження регіональних розпланувальних систем об’єктивно виявляє просторову нерівномірність розселення. Встановлено, що поляризація простору за ступенем освоєння відбувається поблизу вулових районів і з’єднуючих їх лінійних транспортних зв’язків.

Інерційність регіональних систем, за визначенням е. Н. Перцика, є важливішою особливістю великих планувальних систем, їх велика спадковість незмінно виявляється при переході їх від одного етапу до іншого [52]. Основна причина полягає не лише у довгих термінах експлуатації будівель (як основних складових об’єктів, у мережі міст — складові точки — міста — Г. П.), а головним чином у “різночасовості виникнення різних елементів планувальної структури на основному каркасі, що постійно зберігається” [53].

Дослідники підкреслюють, що у якості стійкого каркаса планувальної системи не лише міста-центри локальних розпланувальних систем, але і пов’язуючі їх транспортні магістралі. В. Давидович вказує на присутність тісних кореляційних зв’язків між густотою мережі міських поселень і загальною густотою всіх мереж транспорту [54]. З. Яргина вважає, що “транспорт забезпечує цілісність регіональних систем, їх функціональну завершеність як систем, їх функціональну завершеність як комплексів, що забезпечують всі сторони соціального виробництва” [55]. Значення міжпоселенських зв’язків і забезпечуючих їх транспортних систем підкреслюють у своїх працях О. Литовка, Д. Богорад, І. Фомін, Г. Крижановський, Гутнов, Лежава. На цій же основі планується розвиток конструктивних принципів каркаса планувальної структури системи розселення [56]. Причому окремі з цих ідей набули крайньо небезпечного значення як, наприклад, “впровадження такої

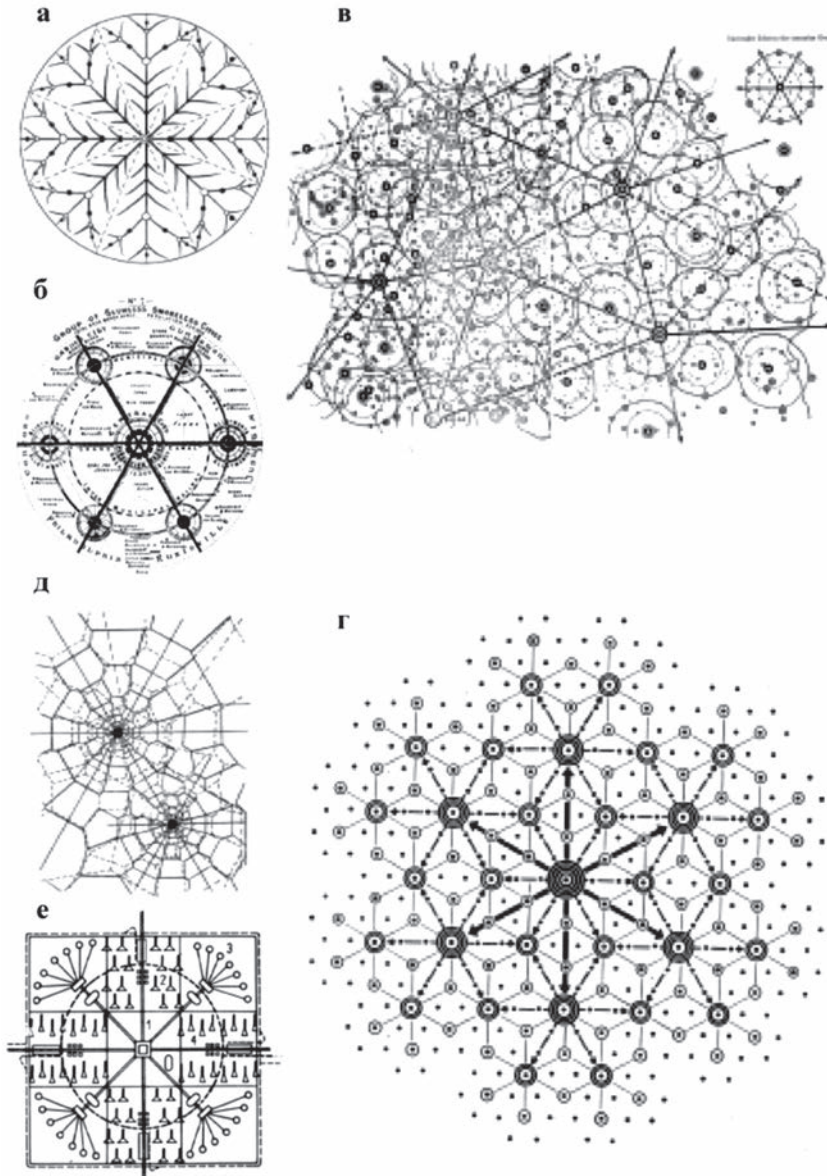

Рис. 1. Концепції рівномірного розселення, розвинуті на основі планіметричного та геометрично-механістичного підходу: а — концепція транспортної мережі як планувального каркаса з нанизаними на неї містами — *І. Коль, 1850 р.*; б — концепція центрального міста із містами-садами, його супутниками — *Е. Говард, Англія, 1902 р.*; в — мережа розселення та ієрархія поселень Баварії у к. 1920-х рр., яка стала предметом аналізу В. Крісталлера; г — модель “системи центральних поселень” — *В. Крісталлер, Німеччина, 1933 р.*; д — концепція розселення на основі ідей В. Крісталлера із врахуванням впливу міських агломерацій — *У. Ізард, США, 1956 р.*; е — схема планування Нового елемента Розселення — *А. Бабуров, А. Гутнов, Г. Дюментон, І. Лежава, С. Садовський, З. Харитонова, — СРСР, 1966 р.*

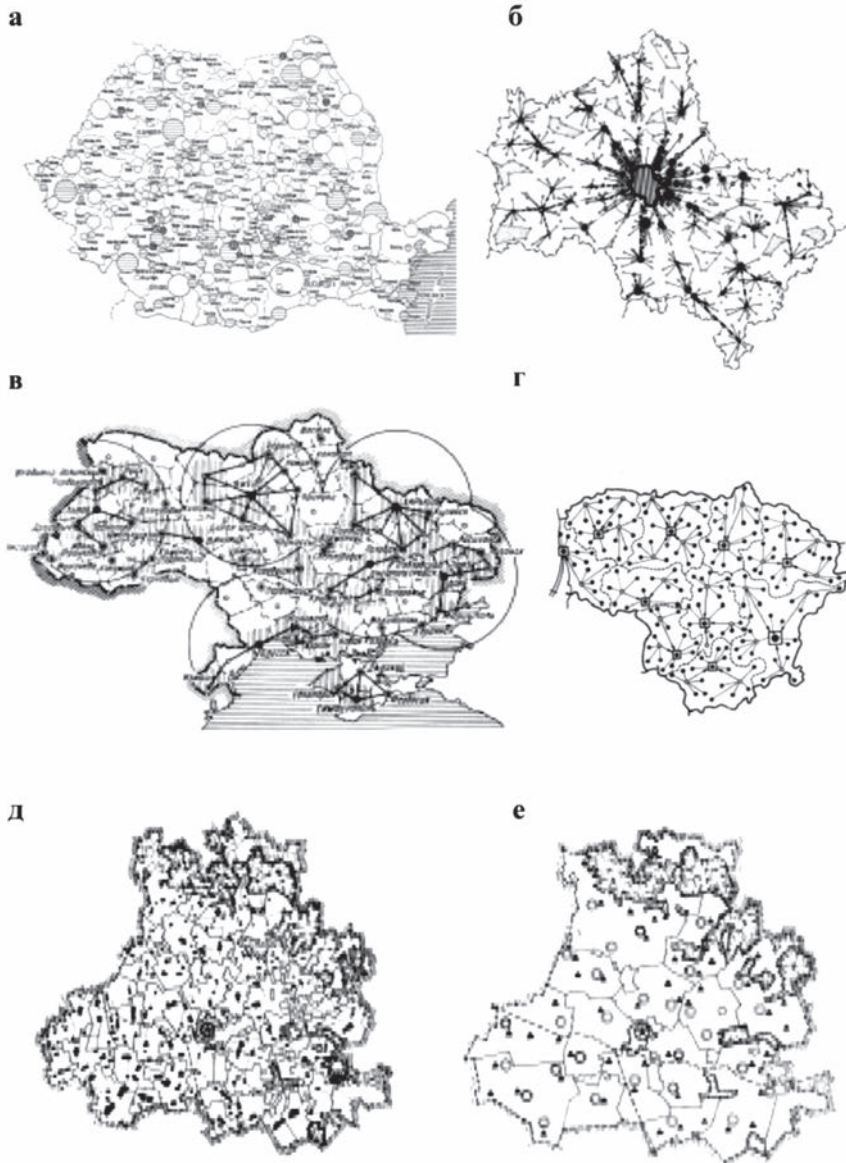

Рис. 2. Исторично складені мережі міст різних країн та регіонів як основа для моделювання перспективного розселення: а — ієрархія міст Румунії у 1990-1992 рр.; б — територіально-ієрархічна система із малими містами — центрами обслуговування Московської області (за С. Марковим); в — система розселення України, яка склалася у 1980-і рр. — І. Фомін; г — ієрархія центрів і містобудівне районування єдиної системи розселення Литви — К. Шешельгіс, 1980-і рр.; д — Нечорноземний регіон Росії: — існуючий у 1970-х рр. стан: відносно рівномірне розташування дрібних сільських поселень на території адміністративного району... е — ...та проектна пропозиція механістичного характеру: рівномірне прорідження мережі та укрупнення поселень (за С. Марковим)

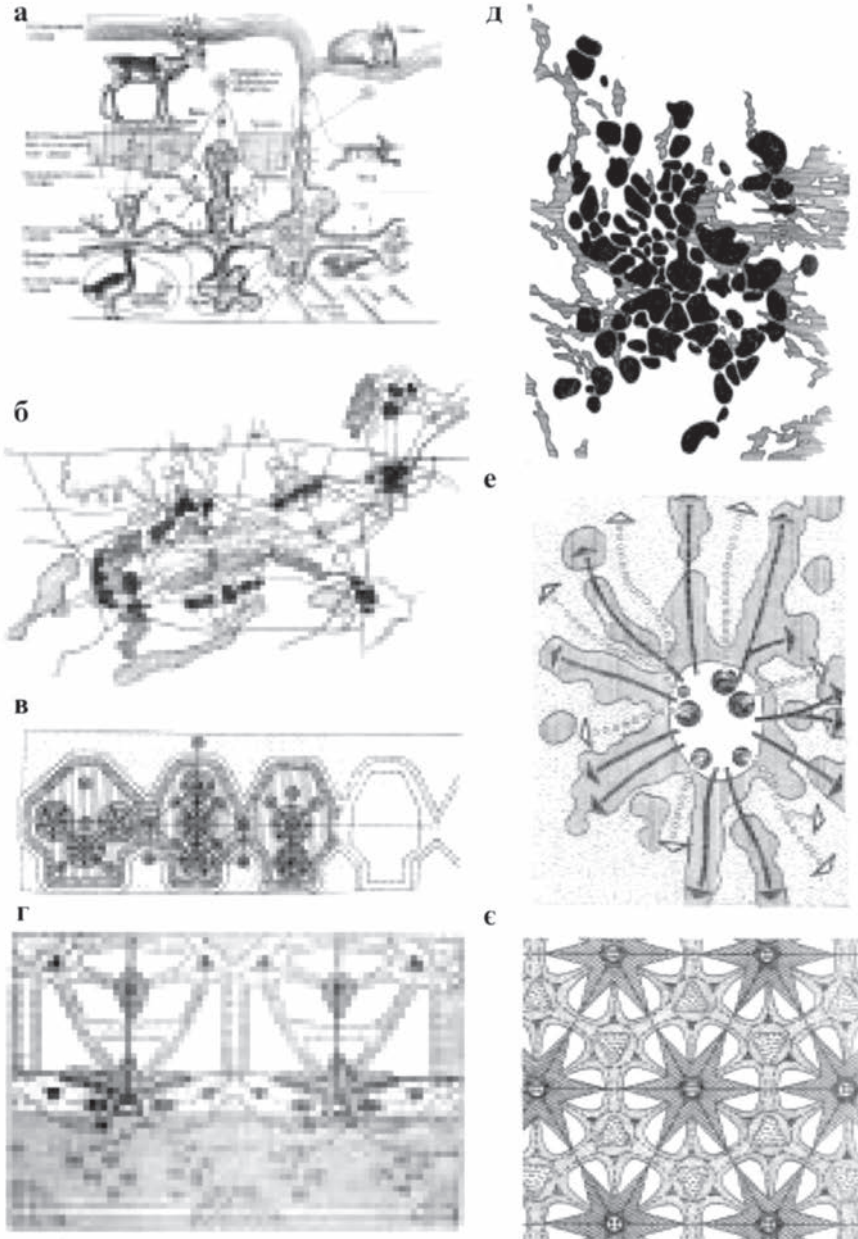

Рис. 3. Теорії системно-рівномірного розселення: а — проект “Кінетична система розселення” (А. Іконніков, В. Пчельніков та ін.); б — нова групова система розселення (ЦНДІПМ, Москва); в — просторова структура екологічного каркаса розселення (В. Владимиров); г — сітковий поляризований ландшафт для узбережжя (Б. Родман); д — схема органічної децентралізації Стокгольма (Е. Саарінен); е — поляризоване зонування Московської агломерації (А. Вергунов); ж — сітковий поляризований ландшафт (Б. Родман).

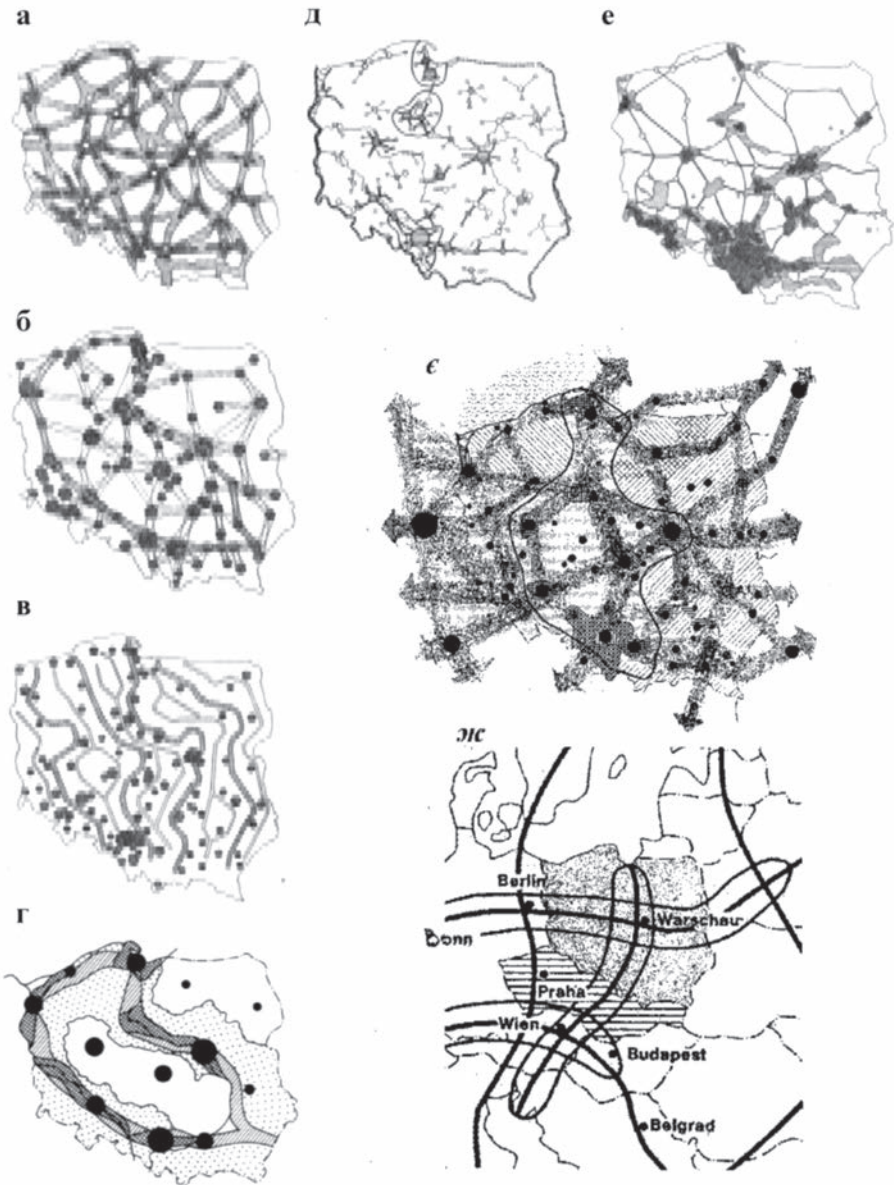

Рис. 4. Приклади різних просторових концепцій розвитку розселення Польщі: а — зірчасто-паласова структура розселення — Б. Маліш, 1974; б — система поміркованої поліцентричної концентрації — К. Козерадські, 1974; в — лінійна схема — О. Хансен, 1970-і рр.; г — кільцева схема регіонального розселення (за В. Владимировим і І. Фомінім); д — перспективні міста — центри маятникової міграції (за В. Владимировим і І. Фомінім); е — концепція системи міських агломерацій — С. Лецицькі, 1974; ж — концепція просторового розвитку Польщі — “Polska 2000 plus”;

ж — Польща у системі трансформації розселення Європи — Р. Штайс, Німеччина, 1992.

системи у густо заселеній європейській частині буде означати вибір найперспективні-

ших напрямів у якості русел [розселення — Г. П.], поступовий відтік населення і вивід ромилових зон з територій, які віддалені від цих русел” [57].

Інерційність складених планувальних структур виражає скритий потенціал їх росту на кожному етапі розвитку [58]. “е фект використання потенціала росту планувальної структури величезний, швидко вводиться у дію. У певному розумінні він є порівняльним із використанням дармової сили природи, саме тому відірватись від планувальної структури досить важко”. У цьому полягає одна з причин неперервного росту найкрупніших міст і найбільш інтенсивного освоєння урбанізованих районів, які продовжують нарощувати свій економічний і соціальний потенціал, незважаючи на відчутні незручності і затрати [59].

Сьогодні особливого значення набуває поступова зміна системи понять від “місто — земля як протилежність” до “місто — земля як континіум”. Це проявляється у формах:

- фізіономічної урбанізації, тобто поширенні міських форм житлової архітектури, стандарту благоустрою і використанні поверхні сільської просторів;
- функціональної урбанізації, тобто поширення всіх організаційних структур міського виробництва і розподілу, видовження трудових зв’язків, маятникові міграції, розвиток нової комунікаційної та інформаційної мережі;
- соціологічна урбанізація сільського простору, уподібнення життєдіяльності населення до міських норм — його структур, організаційних форм праці, життєвого стандарту, рівня консумації тощо [60].

Отже: Загальний процес урбанізації в Україні складається з окремих відтінків та формується під впливом двох важливих тенденцій, які випливають із дії політичного фактора: а) — централізації, яка приводить до концентрації міських функцій і є початковою формулою містотворчого процесу для нового періоду при зміні політичного укладу; і б) — децентралізації, яка призводить до дисперсії міських функцій і є шляхом розвитку містотворчого процесу.

1. У періодизації урбанізаційного руху важливим є виділення самостійних (протягом яких регіон існує як самостійне державне — принаймі автономне — утворення) та імперіальних (коли регіон знаходиться відносно центра як периферія) політичних періодів, коли діють системи протилежних за направленістю (від- та доцентрових факторів). Можна відмітити, що зовнішнім факторам імперіальних періодів властива потужна, але короткотривала дія, і у випадку, коли відсутня підтримка внутрішніми факторами, вони відіграють деструктивну роль у загальному урбанізаційному процесі.

2. Як правило, у кожен історичний період формується певна група міст, які є виразниками принципів урбанізації свого часу. Чисельно ця група не є визначальною у системі розселення і при переході до наступного періоду деградує або зрівнюється своїми характеристиками з іншими міськими поселеннями.

3. Суспільству властиві дві форми існування, які образно поділяються на феодалізм (натуральне господарство — “я все зроблю сам”) і урбанізм (процес активного обміну здобутками цивілізації — “я продаю свої вміння за інші блага”). Перехід від однієї форми до іншої відбувається у залежності від економічного розвитку поступово, шляхом загушення мережі міст, яка є мірилом економічно-суспільного зросту. Індустріальна революція викликала збівку у поступовості цього еволюційного по своїй природі процесу, переносючи акцент на концентрацію нових властивостей, яка відбувалась у кілька етапів. Почали утворюватись урбанізаційні центри, потім мережа,

потім злиття центрів і утворення агломерацій. Накопичення негативних властивостей у наступних конурбаціях стало стимулом для поширення урбанізаційних рис на всю мережу розселення. Завершення цей процес у сьгоднішній світовій практиці досягнув лише в окремих регіонах, наприклад, у західних землях ФРН.

Малі міста стануть символом постіндустріальної епохи, — так вважає нью-йоркський публіцист Олександр Геніс. На відміну від США, в Європі немає жодної необхідності створювати штучні оази міської цивілізації. Тут вже є всеохоплююча мережа старовинних поселень. Бурхлива історія і строката культура України, яка в цьому плані скоріше нагадує культивує свою регіональність Францію чи Німеччину, створює особливо сприятливі умови для відновлення надзвичайно різноманітної міської культури, що бере початки від загальноєвропейського середньовіччя [61].

ЛІТЕРАТУРА

1. Для прикладу, для західноукраїнського регіону — Петришин Г. П. Природно-ландшафтные основы процесса градообразования: Автореф. дис. ... канд. арх. — М., 1990. — 24 с.; Габрель М. М. Методологічні основи просторової організації містобудівних систем (на прикладі Карпатського регіону України). Автореф. дис. ... д-ра. тех. н. — К., 2002. — 36 с. тощо.
2. Білоконь Ю., Фомін І. Просторове вирішення зовнішньої політики України // Транскордонні території України (Проблеми розвитку). Моногр. збірник наук. праць (ред.-упор.: Ю. Білоконь, І. Фомін). — К.: Укрархбудінформ, 1999. — С. 36-44.
3. Косицкий Я. В. Композиционные основы планировочной структуры города: Учебное пособие. — М.: Изд-во МАРХИ, 1984. — 124 с.; ил.
4. Габрель М. М. Методологічні основи. . . — С. 3.
5. Перчик е. Районная планировка (Географические аспекты). — М., 1973.
6. Петришин Г. П. Закономірності історичного процесу містотворення у Західноукраїнському регіоні // Вісник Національного університету "Львівська Політехніка" "Архітектура", № 429. — Львів: В-во НУ"ЛП", 2001. — С. 45-51.
7. Курбатов Г. Л. История Византии (от античности к феодализму). — М.: Высшая школа, 1984. — С. 31.
8. Самаркин В. В. Историческая география Западной европы в средние века. — М.: Высшая школа, 1976. — С. 150.
9. Pawiowski ? K. Francuska mysl urbanistyczna epoki Oswiecenia. — Warszawa, 1970. — S. 69; Кириченко е. М. Архитектурные теории XIX века в России. — Москва, 1986. — С. 13; Кириллов В. В. Русское градостроительное искусство на переходе от средневековья к новому времени // Русский город. Вып. 8. — Москва, 1986. — С. 7.
10. Репродукції планів див.: Kainrath W. Die Bandstadt. Staedtebauliche Vision oder reales Modell der Stadtentwicklung? — Wien, 1997. — S. 35-36.
11. Brix J. Aus der Geschichte des Staedtebaues in den letzten 100 Jahren // Staedtebauliche Vortraege aus dem Seminar f. Staedtebau an der koeniglichen technischen Hochschule zu Berlin (Herausgegeben von J. Brix und F. Genzmer). — Berlin, 1912. — Band 4, Heft 2. — S. 7-75.
12. Lichtenberger E. Die Stadtentwicklung in Europa in der ersten Haelfte des 20. Jahrhunderts. // W. Rausch (Hg.). Die Staedte Mitteleuropas im 20. Jahrhundert. Linz/Donau 1984. SS. 1-40. — S. 5.
13. Langen G. Stadt, Dorf und Landschaft // Staedtebauliche Vortraege aus dem Seminar f. Staedtebau an der koeniglichen technischen Hochschule zu Berlin. Herausgegeben von J. Brix u. F. Genzmer. Band 5, Heft 3. — Berlin, 1912. — S. 5-37.
14. Hofrichter H. Staedtebaugeschichte von der Antike bis zur Neuzeit. — Braunschweig-Wiesbaden, 1995.

15. Lichtenberger E. Die Stadtentwicklung in Europa in der ersten Haelfte des 20. Jahrhunderts // W. Rausch (Hg.). Die Staedte Mitteleuropas im 20. Jahrhundert. Linz/Donau, 1984. — S. 24-25.
16. Говард Э. Города будущего. — Санкт-Петербург, 1919.
17. Яргина З. Н. Градостроительный анализ. — М.: Стройиздат, 1984, — С. 52.
18. Lichtenberger E. Die Stadtentwicklung in Europa in der ersten Haelfte des 20. Jahrhunderts // W. Rausch (Hg.). Die Staedte Mitteleuropas im 20. Jahrhundert. Linz/Donau, 1984. — S. 24-25.
19. Christaller W. Die zentralen Orte in Sueddeutschland. Eine oekonomisch-geographische Untersuchung ueber die Gesetzmaessigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit staedtischen Funktionen. — Jena, 1933.
20. Харгет П. География: синтез современных знаний. — М., 1979.
21. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах (пер. с англ.). — М., 1966.
22. Пивоваров Ю. В. Современная урбанизация. — М., 1976.
23. Яргина З. Н. Градостроительный анализ. — М.: Стройиздат, 1984, — С. 54.
24. Давидович В. Г. Лаппо Г. М. Литовка О. П. Яргина.
25. Давидович В. Г. Расселение в пригородных зонах (количественные закономерности) // Вопросы географии: сб. 87. — М., 1971.
26. Озерова Г. Н., Покшишевский В. В. География мирового процесса урбанизации. — М.: Просвещение, 1981. — С. 45.
27. Владимиров В. В., Фомин И. А. Основы районной планировки: Учеб. — М.: Высшая школа, 1995. — С. 140-141.
28. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства. — М., 1984. — 252 с.
29. Фомин И. А. Планировочное регулирование развития городов в интенсивно освоенных районах (на опыте Украинской ССР): Автореф. дис. ... д-ра арх. — М., 1981.
30. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства. — М., 1984. — 252 с.
31. Пивоваров Ю. Л. 3.
32. Хорев Б. С. Городские поселения СССР (Проблемы роста и их изучение) // Очерки географии расселения. — М.: Мысль, 1968. — 255 с.; Хорев Б. Урбанизация и единая система расселения в условиях развитого социализма // Рост городов и и система расселения. — М.: Статистика, 1975. — С. 3-16.
33. Roessner T. u.a. (Anisimowa G., Uni-Lviv). Die Mitteleuropaeische West-Ost-Achse: Sachsen-Schlezien-Galizien. Gegenwaertige Strukturen in Ei biet der Staedte Leipzig-Dresden-Breslau-Kattowitz-Krakau-Lemberg. In: Daten-Fakten-Literatur zur Geographie Europas (Hrg. A. Mayr, F.-D.Grimm). Heft 7. Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1998. — 188 s.
34. Brade I., Perzik J. N., Pterski P. S. Die Raum-, Regional- und Staedteplanung in der fruerehen UdSSR. Voraussetzungen fuer die Herausbildung des gegenwaertigen Staedtesystems in der Russische Foederation // Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 46. Staedtesysteme und Reginalentwicklungen in Mittel- u. Osteuropa: Russland, Ukraine, Polen (Hrg. I.Bradel, F.-D. Grimm). Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1998. — S. 7-71.
35. Grimm F. D. Das Staedtesystem Polens in Vergangenheit, Gegenwart u. Zukunft // Grimm F. D., Korcelli P., Lijewski T. Die Staedtesystem Polens. Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 46. Staedtesysteme und Reginalentwicklungen in Mittel- u. Osteuropa: Russland, Ukraine, Polen (Hrg. I.Bradel, F.-D.Grimm). — Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1998. — S. 136-147.
36. Ianoş I., Ungereanu A., Taege G. Grundzuege der Stadtgeographie u. des Staedtesystems Rumaeniens // Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 39. Staedte u. Staedtesysteme in Mittel- u. Suedosteuropa: Tschechische Republik, Slowakei, Ungarn, Rumaenien (Hrg. A. Mayr, F.-D.Grimm). — Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1996. — S. 174-225.
37. Očovský Š, Bezak A., Podolák P., Taege G. Siedlungsstruktur u. Zentrenentwicklung in der Slowakischen Republik // Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 39. Staedte u. Staedtesysteme in Mittel- u. Suedosteuropa: Tschechische Republik, Slowakei, Ungarn, Rumaenien (Hrg. A. Mayr, F.-D.Grimm). — Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1996. — S. 53-103.
38. Berényi I., Dövényi Z., Grimm F.D. Historische u. aktuelle Entwicklungen des ungarischen

- Siedlungsnetzes // Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 39. Staedte u. Staedtesysteme in Mittel- u. Suedosteuropa: Tschechische Republik, Slowakei, Ungarn, Rumaenien (Hrg. A. Mayr, F.-D.Grimm). — Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1996. — S. 106-171.
39. Slepíčka A., Taeg G. Siedlungsstruktur u.Zentrenentwicklung in der Tschechischen Republik // Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 39. Staedte u. Staedtesysteme in Mittel- u. Suedosteuropa: Tschechische Republik, Slowakei, Ungarn, Rumaenien (Hrg. A. Mayr, F.-D. Grimm). Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1996. — S. 6-52.
40. Friedlein G., Rudenko L. Zentrensysteme und Raumentwicklung in der westlichen Ukraine // Beitrage zur Regionalen Geographie. Band 46. Staedtesysteme und Reginalentwicklungen in Mittel- u. Osteuropa: Russland, Ukraine, Polen (Hrg. I.Bradel, F.-D.Grimm). — Leipzig: In-t f. Laenderkunde, 1998. — S. 73-131.
41. Яргина З. Н. Градостроительный анализ. — М.: Стройиздат, 1984. — С. 54.
42. Гутнов А. Э., Лежава И.Г. Будущее города. — М.: Стройиздат, 1977. — С. 113.
43. Марков е. М., Бутузова В. П., Таратынов В. А. Малые города в системах расселения. — М.: Стройиздат, 1980. — 195 с.; Марков е. М., Бутузова В. П., Таратынов В. А., Мусатов В. В. Градостроительные основы развития малых населенных мест Нечерноземной зоны РСФСР. — М.: Стройиздат, 1984. — 250 с.
44. Чистякова С. Б. Охрана окружающей среды. — М.: Стройиздат, 1988. — 270 с.; ил.
45. Владимиров В. В. Расселение и окружающая среда. — М., 1983.
46. Яргина З. Н., Косицкий Я. В., Владимиров В. В., Гутнов А. Э., Микулина е. М., Сосновский В. А. Основы теории градостроительства. — М.: Стройиздат, 1986. — С. 70.
47. Пивоваров Ю. В. Современная урбанизация. — М., 1976.
48. Смирнов А. М.
49. Родоман Б. Б. Ландшафты как средство сохранения биосферы и рекреационных ресурсов // Ресурси, среда, расселение. — М., 1974.
50. Kariowicz R. Rozwyj wielkich aglomeracji miejskich w Polsce. — Warszawa-Jydi: PWN, 1978.
51. Гутнов А. Э.
52. Перцик е. Н. Районная планировка. — М., 1974.
53. Перцик е. Н. География городов (геоурбанистика): Учеб. пособие для геогр. спец. вузов. — М.: Высшая школа, 1991. — 319 с.: ил.
54. Давидович В. Г.
55. Яргина.
56. Кудрявцев О. К. Расселение и планировочная структура крупных агломераций. — М.: Стройиздат, 1985. — 136 с.; ил.
57. Гутнов А. Э., Лежава И. Г. Будущее города. — М.: Стройиздат, 1977. — С. 110.
58. Гутнов А. Э.
59. Перцик е. Н. Районная планировка. — Москва, 1974.
60. Lichtenberger L. Stadtgeogra . Band 1. Begri , Konzepte, Modelle, Prozesse. — Stuttgart: Teubner Studienbuecher, 1986. — S. 17.
61. Геніс О. Архітектура — мистецтво рами // Архітектурний вісник № 1 (6). — Львів. — 1998. — С. 7-8.

УДК 75

А. С. Рындин

ЖИВОПИСЬ НА ПЛЕНЕРЕ

Работа на пленере является важным и необходимым условием совершенствования живописного мастерства, формирования художественного аконстантного видения,

творческого осмысленного подхода к изображению. Хотя все ранее полученные умения и навыки в учебной мастерской остаются в силе, непосредственное применение их на пленере осложняется определенными трудностями.

Работа на пленере вырабатывает профессиональную остроту зрения, способность запоминать, сопоставлять, анализировать и находить особенности и различия состояний природы, давать правильную оценку общему цветовому состоянию изображаемого момента. Студент должен научиться видеть красоту природных явлений, связанных с различными состояниями погоды, времени дня, находить верные и выразительные решения.

Работа на пленере начинается с выбора мотива. Этот момент очень важен, так как с него начинается отбор, поиск и выявление эстетического, того, что взволновало художника: это и ритм, и цветовое состояние пейзажа, и композиция. В учебной работе выбор мотива определяется поставленной задачей. Необходимо помнить, что основной задачей в этюде является изучение натуры, цветовых явлений, световой и воздушной перспективы. Накопив определенные навыки в целенаправленных краткосрочных этюдах, можно приступить к более сложным композиционным этюдам, рассчитанным на два, три и более, сеанса.

Разбор теоретических и практических элементов живописных задач необходимо проводить на конкретных объектах в условиях того или иного состояния освещения. Таким образом, выбранный пейзажный мотив, или поставленный в условиях пленера натюрморт, является одновременно и объектом изображения, и основой теоретических рассуждений.

Для природы характерно сложное многообразие различных состояний освещения. В течение суток уровень природного освещения меняется в очень широких пределах (движение облаков, изменение высоты солнца над горизонтом и т. д.). Эти изменения сказываются на спектральном составе излучения, что свою очередь, влияет на характер световой среды.

Состояние в пейзаже художник передает с помощью цветовых отношений. Но здесь ни в коем случае не может быть приемлем математический метод пропорциональных отношений. Сравним яркости белой краски в различных условиях освещения. Яркость краски, освещенной солнцем, будет 30 000 НИТ, в мастерской — 118 НИТ, в лунном освещении та же краска имеет всего 0,007 НИТ. Черная краска в мастерской при рассеянном освещении — 6,3 НИТы. Приведенные примеры достаточно наглядно говорят о бесплодности математического сопоставления тоновых диапазонов красок и природы. Суть отношений заключается в том, что художник в этюде передает не абсолютные физические данные природы, а воспринимаемый характер её отношений.

Наше восприятие связано с физиологией органа зрения, следовательно, и передача характера тоновых и цветовых отношений окружающего мира связана с особенностями зрения и, в первую очередь, с константностью восприятия. Именно этой особенностью мы обязаны тем, что можем ориентироваться в окружающей среде, несмотря на

огромные изменения освещения и цветовых состояний природы. Мы узнаем белый цвет предмета и в полдень, и в сумерки, зеленые кроны деревьев и среди белого дня, и в лучах оранжево-красного заходящего солнца. С обыденной точки зрения нам безразлично, как в разное время суток изменяется яркость и цвет предмета, важно, что мы узнаем его. Однако, это свойство зрения мешает начинающему живописцу составить верное представление о том или другом световом и цветовом состоянии природы, т. е. составить четкое понятие о сущности обусловленного цвета.

Другой особенностью органа зрения является аккомодация, позволяющая расширить возможность зрительно оценивать окружающий мир, зависящая от изменений в освещенности. Автоматически регулируя диаметр зрачка, наш глаз приспосабливается к восприятию как сильно освещенных объектов, так и предметов в слабом освещении, что в свою очередь, мешает увидеть характер светлотных и цветовых отношений природы, затрудняет сохранение непосредственного конкретного впечатления. Не учитывая особенности восприятия, трудно проанализировать и установить специфические цветовые качества природы, находящейся в том или ином освещении.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что для решения проблемы передачи впечатления от природы необходимо:

- увидеть специфические характерные особенности тоновых и цветовых отношений природы, присущие конкретному освещению;
- проанализировать и запомнить эти отношения, чтобы была возможность, в дальнейшем, сравнения их с отношениями этой природы, но в условиях другого освещения.

Состояние в этюде решается через передачу специфического характера отношений природы, воспринимаемой художником в конкретном освещении с учетом объективного фактора физиологии нашего зрения.

При изображении природы ярко освещенной солнцем художник использует адаптацию глаза на теневые части предметов. Этот прием позволяет выразительно передать сильное освещение. Прекрасно понимая, что на ярко освещенных формах глаз плохо “читает” тоновые и цветовые градации, художник в этюде смело обобщает освещенные плоскости предметов, не стремясь к передаче абсолютной яркости, что физически и невозможно. В таких ситуациях живописец, с одной стороны, остро воспринимая характер светлотных и цветовых отношений, с другой — учитывая физиологию восприятия при адаптации на теневые части формы, убедительно передает выразительными средствами состояние природы. Ярким примером адаптации к теням могут быть произведения А. Куинджи “Березовая роща”. Братьев А. и С. Ткачевых “Полдень. Пора сенокосная”, “Прачки”.

Анализ картин, в которых художники изображают тот или иной сюжет при солнечном освещении, показывает, что все освещенные участки объединены между собой почти одинаковым цветом и светлотой, несмотря на то, что предметный цвет каждого отдельного объекта различен. С точки зрения физиологии восприятия при сильной освещенности наш глаз плохо различает цветовые оттенки и их насыщенность. Эту

особенность цветовых отношений художник и передает цветовыми оттенками очень разнообразными и довольно сближенными между собой по светлоте, и добиваются выразительной передачи состояния природы в изображении. Примером может служить картина А. Архипова “На Оке”.

В живописи художник использует приемы адаптации глаза к ярко освещенным объектам. Особенно часто метод адаптации к свету был использован в живописи натюрморта ведущими мастерами голландской живописи XVII века. Превосходным образцом является картина Виллема Кальфа “Десерт”. Сочно и ярко написанные на переднем плане фрукты и белая драпировка погружены в теплый коричневатый бархатистый полумрак окружающего интерьера. Даже стоящие рядом, за фруктами, хрустальные сосуды воспринимаются только за счет своих бликов. Характер цветовых отношений построен с учетом объективного фактора физиологии нашего зрения. Глаз адаптирован на яркий солнечный луч, насквозь пронизывающий сочную мягкость фруктов, поэтому все остальное периферийное воспринимается в полумраке расплывчато. Конечно, художник мог бы увидеть подробно и все детали окружающего натюрморт интерьера, если бы перевел взгляд на них. Адаптированный к темным тонам глаз различил бы их довольно хорошо. Если бы художник зафиксировал адаптацию зрения на темных тонах интерьера, то на освещенных фруктах светлотные и цветовые градации не прочитывались бы. Но строя композицию именно на изображении натюрморта, а не интерьера, художник смотрел на все окружение через ярко освещенные фрукты. Такой же прием выразительности живописных и композиционных средств мы встречаем в портретах Рембранда, Репина и др. мастеров. Кстати, это пример цельного видения природы.

После того как будет накоплен запас знаний, умений и навыков, развито в определенной степени чувство цвета к определенному колористическому состоянию природы, можно переходить к разнообразным мотивам, включая многоплановый архитектурный пейзаж.

Чтобы успешно передавать пространство в пейзажной живописи необходимо знать закономерности световой и воздушной перспективы. Правила световой и воздушной перспективы основаны на объективных закономерностях природы и ее зрительного восприятия.

По мере удаления от нас предметы значительно меняют свои очертания. Слой воздуха “размывает” четкость и ясность контуров, которые приобретают расплывчатый характер. Изменение очертаний предметов с расстоянием тем больше, чем насыщеннее воздух парами влаги, пыли, дыма и т. д. В сильном тумане очертания предметов растворяются даже на близком расстоянии. И наоборот, чем прозрачнее и чище воздух, тем меньше изменяются очертания предметов.

С расстоянием и увеличением толщи воздуха изменяются и светотеневые контрасты. Резкими контрасты воспринимаются на близком расстоянии, с удалением предметов они смягчаются. Предметы на большом расстоянии теряют объемность, рельефность, приобретают силуэтный, плоскостной характер. Воздушный слой скрадывает мелкие

детали, массы предметов становятся более обобщенными.

Локальный цвет предметов по мере их удаления претерпевает существенные изменения. Под воздействием толщи воздуха цвет предметов с расстоянием светлеет и бледнеет. Так зеленая полоса леса вдали выглядит светлее, и уже не зеленой, а голубой или розовой, в зависимости от расстояния и характера мельчайших частиц, находящихся в воздухе. Влажный воздух рассеивает короткие световые волны и дали приобретают голубоватый оттенок. При наличии в воздухе крупных частиц происходит более значительное рассеивание всех световых волн, воздух мутнеет, становится белым.

Чем дальше от нас находятся предметы, тем значительнее изменения локального цвета. В первую очередь изменяются синие цвета: они теряют светлоту и насыщенность, затем зеленые, позже желтые, оранжевые и, наконец, красные. Темные предметы синеют и становятся светлее, затем они приобретают фиолетоватый оттенок. Слабее меняются светлые предметы. Так, спящие белые облака с расстоянием темнеют, приобретают желтовато-оранжевый, потом голубоватый и, наконец, розоватый оттенок.

Помимо воздушной перспективы в природе можно наблюдать и световую перспективу. Она характеризует расстояние предмета от источника света.

В условиях пленера днем, при одинаковой силе света явление световой перспективы не ощущается и практически не учитывается. Но утром при восходе и вечером при закате солнца ее можно наблюдать: утром предметы к востоку светлеют, а вечером — постепенно темнеют.

После того как вы проанализировали закономерности колористического состояния, которое собираетесь написать, можно приступить к этюду. Этюд пейзажа надо начинать писать довольно обобщенно, с определения перспективных изменений больших цветовых масс, не допуская преждевременной детализации.

После нахождения больших тональных отношений можно переходить к передаче объемной формы, к детальной проработке пейзажа.

В итоге работы — этап обобщения, приведение всего пейзажа к цельности и единству изображения, в соответствии с общим зрительным впечатлением.

В процессе работы начинающий художник вольно или невольно сосредоточивает внимание на отдельных предметах, часто чрезмерно прорабатывает детали без учета расстояния и окраски общего освещения. В таком случае некоторые детали будут выпадать из общего строя, тогда следует усилить или смягчить активность цвета и тона. Теневые и световые части предметов могут повторяться по тональности и характеру оттенка: необходим внимательный разбор и подчинение их общему цвету освещения.

Чтобы добиться успехов в пейзажной живописи необходимо ежедневно писать этюды, стараясь выбирать самые различные колористические состояния, чередовать кратковременные этюды с длительной работой над пейзажем. В каждом этюде следу-

ет ставить конкретные колористические задачи и добиваться их решения.

УДК 75.05

Л. И. Рындина

ЖИВОПИСЬ ИНТЕРЬЕРА

Интерьер, как жанр в изобразительном искусстве особенно широкое распространение получает в XVI–XVII вв. в творчестве голландских художников Э. Витте, Я. Вермеера Дельфтского, П. Хоха. Интерьер находит свое отражение в творчестве А. Венецианова, П. Федотова, Н. Крамского, И. Репина, В. Сурикова, А. Архипова, е. Чепцова, С. Ю. Жуковского, Ю. Пименова, Ф. Решетникова, Т. Яблонской и других русских и советских художников, которые исторически достоверно отражают в нем социально-бытовые приметы времени. В картинах мы можем увидеть внутреннее пространство комнаты, зала, заводского цеха, фабрики, спортивного сооружения и т. д.

В одних произведениях интерьер выступает как часть общей композиции для обозначения места действия, в других — является сюжетом произведения, самостоятельным жанром. По стилевому характеру интерьера можно судить об определенной эпохе, жизненном укладе людей различных стран и народов.

Интерьеры, в которых художники передали архитектуру, декоративное оформление, убранство, являются для нас бесценными памятниками человеческого бытия, историко-культурных примет того или иного времени. Они позволяют увидеть, утраченные временем и войнами, архитектурные особенности и обстановку интерьеров ушедших от нас эпох, помогают реставраторам восстанавливать памятники старины.

Интерьер, как самостоятельный жанр, отображает различные сюжеты, средствами живописи передает настроение и оттенки чувств человека, отражает все изменения, входящие в жизнь, быт, вкусы и интересы современников.

Для начинающего художника-архитектора интерьер выступает еще в одном аспекте — учебном. Интерьер является хорошим натурным объектом для освоения правил передачи глубины и пространства, которые основываются на закономерностях линейной, световой, цветовой и воздушной перспективы.

Необходимо помнить, что в условиях интерьера перспективные изменения цвета и формы очень незначительны и, поэтому, сложны для восприятия. Правильная передача пространства во многом зависит от сознательного применения закономерностей световой и цветовой перспективы и взаимодействия контрастов.

Для закономерностей воздушной перспективы характерны следующие особенности.

По мере удаления от художника предметы, благодаря толще воздуха, теряют четкость и ясность контуров, вследствие чего, предметы с резкими границами воспринимают-

ся близко стоящими, а с мягкими — более отдаленными.

С расстоянием изменяются и контрасты между освещенными и теневыми частями. Резче они воспринимаются на близком расстоянии, с удалением предметов контрасты ослабевают, смягчаются.

По мере удаления теряется объемность, рельефность, мелкие детали не воспринимаются, скрадываются воздушным слоем, предметы приобретают силуэтный, плоскостной характер.

Цвет предметов также существенно изменяется. Чем дальше от нас находится предмет, тем значительнее изменения локального (предметного) цвета. Необходимо знать, что цвет — окраска светлых предметов меньше изменяется, чем темных: светлые с расстоянием темнеют, темные — светлеют; те и другие становятся менее насыщенными (блекнут), приобретая холодный голубоватый оттенок, на большем удалении — фиолетоватый.

Перечисленные закономерности не воспринимаются художником в интерьере так отчетливо, как, положим, в пейзаже, в силу незначительного расстояния; но особенности и правила передачи глубины и пространства в живописи интерьера аналогичны, и их необходимо сознательно использовать.

В интерьере особенно хорошо воспринимается световая перспектива. Она характеризует расстояние предметов от источника света. Дальше от окна предметы становятся темнее, контрасты света и тени смягчаются, рефлексы слабеют, цвет предметов становится менее насыщенным.

Знание закономерностей воздушной и световой перспективы, установка на определенное восприятие, позволяет перейти к убедительной передаче глубины и пространства в учебной живописи. Конечно, одних теоретических знаний недостаточно для убедительной и точной передачи воздушной перспективы и пространства; для этого необходим ряд специальных целенаправленных, с постоянным нарастанием сложности практических упражнений.

Первым упражнением должен быть натюрморт с глубоким пространством. Эта постановка натюрморта предполагает восприятие и передачу более глубокого пространства, чем в обычном натюрморте. На горизонтальной плоскости стола следует положить коврик, драпировку или полотенце с несложным орнаментом и т. п. Плоскость стола заполняется предметами, к примеру, 3-4 яблока одной цветовой характеристики, положенными на разном расстоянии друг от друга. В глубине натюрморта ставится крупный предмет. Драпировка с орнаментом и предметы на плоскости, заполняя пространство, создают условия для усвоения правил передачи глубины и пространства, особенностей изменения цвета и лепки формы при восприятии их на различном расстоянии.

Орнаментальная драпировка, уходя в глубину от наблюдателя, теряет насыщенность цвета и четкость рисунка. Перспективными изменениям подвергаются и, лежащие на

плоскости яблоки. По мере удаления, цвет их приобретает холодноватый оттенок, теряя светлоту и насыщенность. Контрасты между светом и тенью также претерпевают изменения. На предметах, расположенных ближе к рисующему, контраст выражен значительно сильнее, дальше — слабее: теневые части высветляются, световые — темнеют. Исчезает резкое различие между освещенной частью предмета и тенью. Чем меньше различие между светом и тенью, тем слабее воспринимается объемность предмета.

Вторым упражнением, способствующим формированию умений и навыков передачи глубины и пространства, может служить натюрморт, часть предметов которого затемняется. В этом случае пространственные отношения воспринимаются легче, чем при равномерном освещении. Суть упражнения в противопоставлении освещенных и неосвещенных, погруженных в тень частей. Объемность предметов в затемненной части натюрморта воспринимается в той мере, в какой глаз различает рефлексы, падающие на предметы сверху и сбоку. Контрасты в затемненной части натюрморта очень слабы, по сравнению с довольно сильными контрастами освещенных предметов переднего плана.

После освоения характерных особенностей световоздушной среды в натюрмортах с глубоким пространством, можно приступить к интерьеру. Интерьер по сравнению с любым пространственным натюрмортом имеет большую глубину и многоплановость. Он позволяет в одном изображаемом объекте воспринимать различную световую среду.

Для первой работы следует выбрать интерьер с неглубоким пространством. Пространство в интерьере организуется следующим образом: на полу переднего плана стоит кувшин, на небольшом расстоянии от него стул, на котором стоит блюдо с фруктами, на спинке стула висит драпировка; в глубине стоит подиум, на котором поставлен натюрморт. Такое заполнение пространства в интерьере наглядно показывает изменения световых и цветовых характеристик предметов по мере удаления от рисующего.

После овладения определенными навыками передачи неглубокого пространства можно перейти к решению колористических задач в более сложном, глубоком интерьере.

Колористическое состояние в интерьере зависит от силы освещения, расстояния предметов от источника света, окраски стен и т. д.

При средней освещенности в интерьере наблюдается довольно сильный контраст между световыми и теневыми частями предметов. Объясняется это тем, что свет в помещении слабее, чем в условиях пленера, поэтому отражательная способность стен и предметов интерьера гораздо меньше, следовательно, светлота и насыщенность рефлексов будет менее выражена, а тени темнее и контрастнее к светлой части предметов.

В солнечный день в помещении контраст между световыми и теневыми частями предметов уменьшается, тени становятся светлее и насыщеннее, особенно при свет-

лой окраске стен.

Сила контраста и насыщенность теневых частей предметов зависит от расстояния от источника света, в данном случае, окна. По мере удаления контраст между светом и тенью уменьшается, рефлекс становятся менее заметными, насыщенность теневых частей понижается, форма предметов воспринимается слабее. И, наоборот, предметы воспринимаются объемными там, где богаче рефлексам будучи их тени.

Колористическое состояние интерьера создает основной и отраженный свет. Все освещенные части предметов окрашиваются холодными рефлексам неба, все теневые части предметов в помещении воспринимаются относительно теплыми. Это ощущение усиливается благодаря явлению контраста между холодной освещенной и теплой теневой частями предметов.

Теневые части предметов окрашиваются отраженным цветом стен. Например, зеленый цвет стен окрашивает зеленоватым оттенком все теневые части предметов, розовый — розоватым, охристый — желтоватым и т. п. Чем светлее поверхность стен, тем больше отражается света, заметнее рефлексам, объемнее и красочнее воспринимаются предметы интерьера.

Полезно написать интерьер при электрическом освещении. Колористическое состояние, лепка формы и передача пространства в условиях искусственного освещения имеет свои особенности. При искусственном освещении световая перспектива становится существенным фактором передачи положения предметов в пространстве. По мере удаления от источника света освещенность предметов резко ослабевает.

Характерной особенностью искусственного освещения является наличие сильного контраста, особенно вблизи источника освещения; с расстоянием он слабеет, затем совсем исчезает. Форма предметов моделируется большими отношениями света и тени, слабоуловимыми градациями в последних.

В освещенной части предметы окрашиваются в желтовато-оранжевый цвет источника искусственного освещения. Предметы, имеющие одинаковую характеристику со светом, воспринимаются более интенсивными и светлыми по цвету. Если характеристики разные, то цвет существенно изменяется, становится блеклым и темным. Цвета предметов желтого, оранжевого, красного оттенка становятся светлее и интенсивнее; темно-зеленого, синего — темнеют, теряя цветовой оттенок и насыщенность.

Глубокое пространство интерьера требует методически правильного ведения работы. Первый этап предполагает определение больших цветовых отношений с учетом особенностей световоздушной среды. Это достигается путем целостного восприятия всего мотива, при одновременном сравнении переднего плана со вторым, третьим и дальним. Только при таком видении природы можно воспроизвести все световые и цветовые изменения локального цвета предметов в условиях глубокого пространства.

После нахождения больших цветовых отношений можно переходить к проработке деталей в каждом из предметов. Но и в стадии обогащения больших отношений дета-

лями следует не расслаблять свое внимание и держать в поле зрения весь мотив и его изображение.

Умения и навыки передачи глубины и пространства в интерьере сыграют роль прочного фундамента для перехода к изображению пространства в архитектурном пейзаже.

УДК 72.017.9

В. Б. Григорьева

РАЗМЫШЛЕНИЯ О ПЕРСПЕКТИВЕ

Проблема передачи пространства в станковой живописи и рисунке является одной из самых важных композиционных задач. Пространство листа — это и место действия, и существенный компонент самого действия. Вместе с тем, это среда, в которой погружены предметы и существенный композиционный компонент их характеристики. Система признаков трехмерности пространства объединена в строгую геометрическую систему — “перспективу”. Построение пространства на плоско-сти оказывается шире перспективной задачи, так как включает в себя и смысловые связи. Даже общие знания по начертательной геометрии, с успехом использующиеся в решении сложных перспективных построений лестниц, интерьеров в чертежных проектах, вызывают затруднения в изображении тех же объектов с натуры, в самостоятельной композиционной работе. Поэтому построение трехмерности пространства на листе осуществляется с помощью образной перспективы.

Понятие “образная перспектива” было введено профессором Н. Н. Волковым. Образная перспектива — это относительная геометрическая точность перспективных линий, так как наше восприятие не измерительный прибор.

В практической композиции решается задача построения образного пространства, а не строгой линейной перспективы, так как последняя может быть начерчена посредством циркуля и линейки, не согласуясь с задачами искусства. В композиционной работе решаются два момента: построение перспективного изображения пространства и объектов на глаз, от руки (эскизирование) и создание образного пространства картины (синтез различных перспектив, в том числе световой и цветовой).

Композиционное пространство листа характеризуется следующими признаками трехмерности. Самый древний признак — заслонение дальних предметов ближними (икона, древнеегипетские росписи), второй — ракурсная плоскость “пола” (расположение фигур или объектов выше и ниже по плоскости), третий — ракурсность вертикальных и горизон-

тальных плоскостей в элементах архитектуры, пейзажа и таких предметов как стол, подножие и т. д.

К особому типу построения пространства листа относятся картины, созданные по пластическому и цветовому принципу.

Пластическое построение пространства присуще произведениям Эль Греко, Н. Пуссена и другим. Скульптурная моделировка групп людей, животных, их орнаментальное сплетение организуют такую плоскость. Пейзаж в таких произведениях воспринимается как фон, второстепенная часть композиции.

Характерным примером цветового построения пространства является картина М. Врубеля “Сирень”. Без четкой линейной основы, лепки формы, создается ощущение пространства, пронизанного вибрацией цвета. Тонкие цветовые переходы создают иллюзию воздуха, запахов, световоздушной среды.

К вышеперечисленным способам построения пространства присоединяют теорию теней, возникающих от определенно расположенных источников света, теней моделирующих и падающих, характеризующих как форму предметов, отбрасывающих тени, так и форму предметов принимающих падающую тень, и пространство между объектами (перспектива теней).

Существенным является для всех видов перспектив (прямая, параллельная, обратная) три понятия: линия горизонта, точки схода, уровень точки зрения.

Множественность точек схода и положений горизонта в одной и той же картине считают следствием множественности точек зрения художника, сменой его зрительной позиции. Поиски множества внешних и внутренних точек зрения, с которых осуществляется система прямой перспективы, исходят из предположения, что художник изображает объект не таким, каким он кажется с данной точки зрения, а в результате синтеза привычных изображений и творческой фантазии. Синтез изображений предметов и объектов в пространстве через смысловые связи привел к созданию образной перспективы.

В действительности предметы и объекты познаются в постоянном движении.

В жизни предмет рассматривается с разных сторон. Для более полного восприятия предмета необходимо движение и изменение точек зрения, и только в процессе движения человека познаются особенности формы предметов, их свойства.

В станковой картине, по мнению Н. Н. Волкова, проблема образной перспективы связана с членением пространства на планы. План — это часть изображенного пространства над горизонтальной плоскостью зем-

ли, пола. Он завершается некоторым фронтальным построением. Если это фронтальное построение несет конструктивную, членящую функцию его называют кулисой. Но чаще — это фронтальные группы, организующие действие, пространство. Членение подчеркивается и линейными, цветовыми разрывами (каждый план написан в своем цвете и выдержан в определенной светлоте). План не может быть без “ходов в глубину”, без ракурсов. Ходы в глубину служат связями между планами. Так в композиции натюрморта “вход” осуществляется через второстепенные композиционные элементы — складка драпировки, лежащей на столе; нож, определяющий движение взгляда, активные по цвету фрукты, мелкие предметы первого плана и т. д.

Композиционный центр, как правило, располагается на втором плане. Геометрия картины есть образная геометрия. Конструкция всегда находит свое оправдание в образном смысле целого. История станковой картины знает образцы многоплановых построений с исключительным богатством и ясностью ходов в глубины (Леонардо да Винчи “Благовещение”, Джозеф Меллорд, Уильям Тернер “Вид города на берегу озера” и другие).

Существует и голландская марина XVII в., где планы слиты и кроме едва намеченных фронтальных членений нет никакой опоры для деления на планы. Это — тональное развитие до горизонта и встречное развитие неба. В каждом конкретном произведении пространство принимает характерную образную форму напоминающую “пещеру”, “ящик”, “двугранный угол”, “чашу”.

Исходя из различных способов построения трехмерного пространства выделяют три вида композиции: фронтальная, объемная и глубинно-пространственная.

Фронтальная композиция характеризуется плоскостной формой, на которой глубина показывается иллюзорно (картинная плоскость во всех ее разновидностях и особенностях). Фронтальная композиция обладает двухмерностью или небольшой глубиной. Основные требования к созданию фронтальной композиции — усиление ощущения плоскости как целого, независимо от формы самой плоскости. Для выполнения этих требований, необходимо учитывать характер линий, световые и цветовые контрасты, фактуру образующих плоскостей. В однофоновой фронтальной композиции (чистой плоскости — светлой или темной) главную роль показа частей играют линии, их толщина и длина. Светлотные и цветовые контрасты могут подчеркивать глубину или, наоборот, “уплощать” изображение. Например, контрастные светлотные и цветовые элементы композиции создают ощущение орнаментальной плоскости.

Объемная композиция характеризуется тремя основными пространственными координатами (высота, глубина, ширина) и обозреваемостью

со всех сторон (архитектура, скульптура, дизайн и т. д.)

Глубинно-пространственная композиция строится из различных материальных предметов (скульптура, мебель и т. д.), пространства (интерьер, открытое пространство) и интервалов между ними. Глубинно-пространственная композиция используется при создании интерьеров, сцен театра, архитектурных и парковых ансамблей.

Таким образом, в основе любого образного решения пространства лежит иногда скрытая, иногда явная вариативная трехмерная геометрическая форма, внутренняя поверхность (вогнутая или выпуклая). И понимание этой конструктивной формы важнее чем констатация факта кулисного или планового построения, прямой или смешанной перспективы.

Литература

1. Волков Н. Н. Композиция в живописи: В 2-х т. — М.: Искусство, 1977. — 264 с.
2. Жегин В. С. Язык живописного произведения. (Условность древнего искусства). — М.: Искусство, 1970. — 124 с.
3. Иконников А., Степанов Г. Основы архитектурной композиции. — М.: Искусство, 1971. — 172 с.
4. Кринский В. Ф., Лямцов И. В., Туркус М. А., и др. Объемно-пространственная композиция в архитектуре. — М.: Стройиздат, 1975. — 192 с.
5. Шорохов Е. В. Композиция: — М.: Просвещение, 1986. — 207 с.

УДК 72

А. Б. Полян

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ И СУЩЕСТВОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВА

Основные закономерности развития и основные специфические особенности, характерные для искусства в целом являются особой формой общественного сознания. Однако искусство существует в форме конкретных своих видов — архитектуры, живописи, скульптуры и т. д. Образ, созданный художником, должен воплотиться в определенном произведении искусства, доступном нашим чувствам и переживаниям. Только при этом условии художественный замысел становится художественной реальностью.

Конкретные произведения искусства всегда будут принадлежать

к тому или иному виду искусства, обладающему своим языком и своеобразием своих художественных возможностей. Действительная полнота и многосторонность охвата явлений объективного мира и их эстетическая оценка достигается художественным сознанием эпохи в совокупном единстве всех видов искусства.

Объективное значение различных видов искусства определяется тем, что каждый из них, стремясь отразить прямо или косвенно все многообразие жизни, с особой глубиной и наглядностью воспроизводит определенные ее стороны, с особой остротой выражает те или иные аспекты наше-го эстетического отношения к ней. Художники, творящие в различных видах искусства, пользуются различным материалом или различными средствами воплощения своих образных представлений о действительности. Так, в живописи эстетическое восприятие действительности раскрывается в зрительно воспринимаемых образах; в литературе — через слово. Живопись изображает события, литература рассказывает о них, оперируя художественно-образной силой — речью. В театре, вместо изображения человека или повествования о действиях и мыслях человека, сами живые люди — актеры воплощают в своей игре образы героев, данных в драматическом тексте.

Изучение той роли, которую выполняет каждый вид искусства в художественной культуре своей эпохи, специфических эстетических особенностей художественного языка, которые свойственны каждому виду искусства, необходимо для более полного понимания самой природы искусства и его места в жизни общества.

Изучение художественных возможностей и особых форм развития отдельных видов искусства имеет большое значение и для совершенствования мастерства искусства, для роста эстетической культуры народа.

Вопросы о соотношениях, существующих между различными видами искусства, о причинах, вызывающих само существование отдельных видов искусства, неоднократно привлекали внимание эстетической мысли.

Характер ответов на эти вопросы обуславливался исходными общепhilosophскими позициями исследователей.

Наиболее развернуто и углубленно проблемы соотношения видов искусства разрабатывались Аристотелем, Дидро, Лессингом.

Аристотель в своей “Поэтике” различал виды искусства по предмету под-

ражания, способам и средствам его осуществления.

Дидро разрабатывал, в основном вопрос о тех художественных средствах, которыми располагает художник для отображения жизни. Так, музыка подражает жизни посредством звуков, живопись — при помощи красок, поэзия — при помощи слова.

Вопросы, так сказать, взаимного “разделения художественного труда” в отражении и оценке жизни между отдельными видами искусства осветил Лессинг в своем “Лаокооне”.

Лессинг исходил из того, что специфика средств различных видов искусства в деле подражания действительности обусловлена предметом подражания.

Так, предметом скульптуры и живописи, по Лессингу, являются тела с их видимыми свойствами, предметом же поэзии — действия. Именно для их воспроизведения и возникает необходимость в разного рода художественных средствах, которыми пользуются поэзия, скульптура и живопись. При этом

Лессинг учитывал, что наличие в каждом виде искусства своего специфического предмета, обуславливающего его своеобразие, не исключает возможности многогранного воспроизведения в нем жизни. Так, поэзия своими описаниями может вызвать в воображении читателя представление о предметном телесном облике героев.

В свою очередь, произведение скульптуры или живописи не только изображает телесный облик героев, но и может вызвать косвенное представление об общем характере тех действий, в которые вовлечены изображенные лица.

Таким образом, Лессинг по существу различает более широкое жизненное содержание вида искусства от его непосредственного предмета.

Кант считал главной основой разделения искусства на виды различие в человеческом сознании способности к ощущению, созерцанию и воображению. Первому соответствует музыка, второму — пластические искусства, третьему — самому духовно совершенному — поэзия.

Музыка, изобразительные искусства, поэзия становились средством самовыражения человеческого сознания, оторванного от живой реальности.

Эти по существу субъективно-идеалистические положения эстетики Канта были подхвачены в конце XIX — начале XX века формалистической эстетической мыслью. Ее теоретики, развивая эти ложные положения Канта, сводили ее различие видов искусства к различию либо самой формы, либо к разным способам и формам самовыражения человеческого духа,

человеческих чувствований.

По Гегелю каждый вид искусства представляет собой определенную историческую ступень в постижении идеи, данной в различных формах ее чувственного проявления.

В живописи идея выступает еще в какой-то мере в чувственно созерцаемой форме.

Особенно ясным становится значение своеобразных возможностей видов искусства и их особого вклада в художественную культуру эпохи, если сравнивать литературу и архитектуру. Литература рассказывает о характерных событиях и типических героях эпохи. Архитектурное сооружение вообще не “изображает” каких-либо конкретных событий, не воспроизводит реальную действительность в формах самой жизни. Вместе с тем художественное, воспитательное значение архитектуры бесспорно. Отражение всего уклада и строя жизни общества, воплощение идей эпохи осуществляются в архитектуре с исключительной силой и убедительностью.

Таким образом, виды искусства, выражая одно и то же мировоззрение, отображая одну и ту же действительность, вместе с тем как бы дополняют друг друга благодаря своеобразию художественных возможностей каждого.

Тот специфический художественный материал, в котором художественный образ обретает свою “плоть”, не является чем-то внешним, безразличным художественному образу, его идейному содержанию, а, наоборот представляет собой ту форму, вне которой он как полноценный образ не существует. Ни одно явление эстетической деятельности не станет доступным членам общества, если оно не реализуется в определенной чувственно воспринимаемой форме. Это результат достигается в процессе воплощения художественного замысла средствами данного вида искусства.

В результате длительного исторического развития сложились и существуют в настоящее время следующие основные виды искусства: художественная литература, музыка, архитектура, живопись, скульптура, театр во всех его разновидностях, кино, хореография (танец) и, наконец, прикладное искусство.

Каждый из видов искусства развивается на основе отражения новых явлений общественной жизни и тех или иных форм общественной деятельности.

Огромное значение в этом процессе имеет прогресс современной

научной и технической мысли, представляющей искусству выразительные и технические средства, расширяющие и увеличивающие силу его воздействия.

Укрепляется и развивается и взаимная связь между видами искусства.

Однако эта классификация не включает такого важного момента, как вопрос развития художественного образа во времени. Скульптура, живопись создают образы, лишенные развития во времени; их образы отличаются своей неподвижной завершенностью.

Архитектурное сооружение требует, конечно, от зрителя, для своего полного охвата, перемещения в пространстве, рассмотрения с разных точек зрения, в результате чего создается развертывающаяся во времени цепь сменяющих друг друга образов. Отчасти это относится и к скульптуре. Но это не делает зодчество “временным” искусством. Разумеется, архитектура, скульптура, живопись при данной системе классификации будут относиться к пространственным видам искусства, а музыка и литература — к временным.

Решающим при изучении специфического своеобразия отдельных видов искусства, особенностей их художественного языка является определение той роли и значения, которые они имеют для более полного и всестороннего эстетического осознания и оценки человеком окружающего его мира.

Архитектура является той созданной человеческим трудом материальной средой, в которой протекает жизнь и деятельность человека.

Архитектурное сооружение противопоставляет природной стихийной среде как бы новую, притом, как правило, замкнутую среду, сотворенную человеком. Оно своими стенами, перекрытиями, колоннадами создает пространство, ограниченное от природы и предназначенное для общественной и личной жизни людей, их труда, их отдыха.

Архитектурные сооружения оберегают человека от дождя, ветра, резких изменений температуры, организуют пространство соответственно материальным и духовным потребностям человека. Тем самым и создается мир очеловеченных и художественно выразительных архитектурных форм.

Архитектурные формы, созданные ими пространственные отношения, выполняя свое утилитарное назначение, одновременно наглядно отражают в себе характер общественной жизни, уровень материального и духовного развития общества. Являясь одной из форм материальной культуры,

тесно связанной с производственной деятельностью общества, архитектура вместе с тем выступает и как один из видов искусства. Эстетический момент, который содержится в архитектурных формах и наглядно выражает красоту и целесообразность человеческого труда, сознательно развивается и обогащается зодчим-художником, становится средством художественного выражения больших людей и переживаний, связанных с общественной функцией здания.

Общественно-воспитательное значение архитектуры, ее специфическая ценность как искусства, непрерывно воздействующего на народные массы, велико. С особой полнотой и сознательной последовательностью эстетическая сторона архитектуры раскрывается в сооружениях общественного типа, связанных с государственной и культурной деятельностью общества. Здания, призванные служить центрами общественной деятельности, естественно, получают наиболее глубокое идейно-эстетическое значение.

Архитектура самым характером своего назначения, богатством своих пространственных и объемных форм, выразительностью своих пропорций, своим отношением к окружающей среде раскрывает красоту жизни общественного коллектива, характер его мировоззрения.

Художественно-образная природа архитектуры неразрывно связана с наглядным раскрытием эстетической ценности той общественной функции, ради которой создается архитектурное сооружение. Конечно, не все художественное в архитектуре сводится к эстетически осознанным элементам конструкции здания. Но архитектурные украшения не должны вступать в противоречие с целесообразностью его форм. Никакие пышные украшения в виде колонн, карнизов, сложных капителей, роскошных наличников и тому подобного не могут содействовать выражению идейно-художественной ценности архитектурного сооружения, если само здание не соответствует своему назначению, не ориентировано на максимальное удовлетворение тех или иных потребностей людей. Не случайно наша общественность подвергла суровой критике имевшие место в практике советского зодчества излишества.

Зодчие, как и мастера любого другого вида искусства, стремятся в своих сооружениях к наиболее конкретному и ясному выражению ведущих идей своей эпохи. Своеобразие художественного языка архитектуры, ее специфические возможности и задачи определяют и ее особое место среди других видов искусства.

Попытки превратить само архитектурное сооружение в некое изображе-

ние или изобразительный символ не могут дать положительного результата.

Необходимое насыщение архитектуры конкретно-изобразительными и даже сюжетными моментами осуществляется иным путем, а именно путем синтеза архитектуры с монументально-декоративными формами изобразительного искусства.

В характере расположения архитектурных объемов, в системе масштабов и пропорций, в определенном решении пространства, в подчеркнутом развитии эстетически выразительных моментов конструкции складывается художественный образ архитектурного сооружения. Во всем этом раскрывается эстетический, общественный смысл практического назначения здания.

Монументальные статуи и росписи дают возможность изобразительно конкретизировать, развивать эстетические идеи, в которых выражается замысел зодчего.

В совершенном произведении зодчества скульптурные произведения и росписи как бы естественно вырастают из органического целого архитектурных форм, подобно тому, как цветы расцветают на ветвях могучего дерева.

При этом скульптура, фрески, мозаика возникают, с одной стороны, там, где их появление не разрушает целостной выразительности архитектурных форм, с другой стороны, там, где они особо удобно обозримы людьми, в тех центральных местах, где общественная роль и назначение архитектурного сооружения наиболее интенсивно и наглядно выражены.

Полноценным архитектурным жанром, воплощающим величие и красоту общественного труда становится и производственная архитектура. Мосты, каналы, плотины — это не только чисто технические сооружения, но и выражение титанической силы народного труда. Практическая целесообразность конструкций, благородство и смелость найденных пропорций, совершенное владение свойствами используемого материала уже сами по себе полны огромной эстетической выразительности. Ведь эти сооружения, как, впрочем, и любое архитектурное сооружение, наглядно, зримо воплощают эстетическую сторону человеческого труда.

Исключительно широкие возможности получает в нашу эпоху градостроительство, как высшая форма гармонического развития всех жанров архитектуры в едином комплексе. Плановое архитектурное строительство целых городских и сельских поселков, городов, трактуемых как единое

целое, есть высшая форма архитектурного творчества. Градостроительство как наука и искусство зародилось еще в глубокой древности (планировка городов в Греции V-III вв. до н. э., в древнем Китае). Но в качестве постоянно действующего и главного принципа, определяющего весь характер строительной деятельности, оно начинает выступать лишь в нашу эпоху. В нашу эпоху широко раскрывается богатство возможностей архитектуры, создающей грандиозные архитектурные ансамбли, в которых участвует сама природа, преобразованная и покоренная человеком и несущая на себе отражение его созидательной деятельности.

СОДЕРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ I

ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО

В. А. Щурова

МІСТОБУДІВНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНО-
ПЕРЕСАДОЧНИХ ВУЗЛІВ НАЙЗНАЧНІШИХ МІСТ 5

В. П. Уренев

ОБЩЕСТВЕННОЕ ПИТАНИЕ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ СИСТЕМЫ
ОБСЛУЖИВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ 8

Л. А. Гедройц

СОВРЕМЕННАЯ АРХИТЕКТУРА В СИСТЕМЕ УСЛОВНОСТЕЙ 13

В. П. Уренев, Т. А. Енина, О. В. Габнюк

ПРИРОДНЫЕ И ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ УСЛОВИЯ ЗАСТРОЙКИ
ПРИБРЕЖНЫХ ТЕРРИТОРИЙ 23

Е. В. Витвицкая

МЕРОПРИЯТИЯ ПО ШУМОЗАЩИТЕ К ПРОЕКТУ ДПТ РАЙОНА АРКАДИЯ В
ОДЕССЕ 27

В. Л. Глазырин

ПРОБЛЕМЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПЕРСПЕКТИВНОГО
РАЗВИТИЯ Г. ОДЕССЫ 32

О. Н. Протопопова

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ ПРОЕКТА В СРЕДЕ AUTODESK
ARCHITECTURAL DESKTOP 2004 40

Н. М. Ексарева, О. Дунский

ПРЕДПОСЫЛКИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ
ПРИМОРСКИХ ЦЕНТРОВ 49

Ю. М. Білоконь

ПРОСТОРОВЕ ВІДОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ
(УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД) 53

Л. Е. Подольская

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМ
БЫТОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ 58

Й. М. Голик

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ МІСТОБУДІВНОЇ
СИСТЕМИ 60

<hr/> <hr/>	
О. С. Савицкая	
РАЗМЕЩЕНИЕ ВЫСТАВОЧНЫХ КОМПЛЕКСОВ В КРУПНЫХ ГОРОДАХ	63
Ю. И. Четаков	
ФРЕНКГЕРИ. НОВЫЕ КОНЦЕПЦИИ ФОРМООБРАЗОВАНИЯ (ОБЗОР ПРОЕКТНЫХ РАБОТ)	69
І. А. Швець	
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ВПЛИВУ МІСТОБУДІВНИХ ЧИННИКІВ НА УТВОРЕННЯ МЕРЕЖІ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ МІСТА	72
Г. Л. Ковальська	
РОЗМІЩЕННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В СТРУКТУРІ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ	77
І. В. Гризлюк	
МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ МЕРЕЖІ ЯК КОРИДОРИ МІСТОБУДІВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ТЕРИТОРІЙ	81
Н. И. Крыса	
ПРОБЛЕМА ЦЕНТРА В ФОРМИРОВАНИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ	86
Т. Ф. Панченко	
РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ	90
Г. Л. Коптева	
СТРУКТУРА ДВИЖЕННЯ И КОМПОЗИЦИИ ГОРОДА ИЗЮМА	97
В. Я. Батырь	
БЕРЕГОУКРЕПЛЕНИЕ ПЛЯЖНОЙ ЗОНЫ Г. ОДЕССЫ	101

РАЗДЕЛ 2

АРХИТЕКТУРА ЗДАНИЙ И СООРУЖЕНИЙ

В. П. Урнев	
ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕМО-ПЛАНИРОВОЧНОЙ СТРУКТУРЫ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ	107
І. Березовецька	
ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ ЛЬВОВА ДОБИ МОДЕРНУ	113
Д. А. Курганов	
ПРОБЛЕМЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ БИЗНЕС-ЦЕНТРОВ	116

Н. А. Плахотная ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ АРХИТЕКТУРЫ ПРАВОСЛАВНЫХ ХРАМОВ УКРАИНЫ	120
Ю. І. Криворучко, О. Я. Чабанюк ОЦІНКА СПОЖИВЧИХ ЯКОСТЕЙ ТА ЗНАЧУЩІСТЬ ЧИННИКІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО Середовища (За Результатами Соціологічного Опитування Мешканців)	121
В. П. Уренев, Т. А. Енина, С. С. Сторожук ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ВОДНЫХ СПОРТИВНО-ТУРИСТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ	125
А. А. Харитонова ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЦЕНТРОВ (Музеев) Современного Искусства	129
Г. В. Казаков СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СВІТЛОВОЇ АРХИТЕКТУРИ	134
О. В. Прокопенко ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПЛАНОВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТРІВ ПРОФЕСІЙНО- ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ ТА ІНШИХ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ	139
А. А. Андрианова ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБСЛУЖИВАНИЯ ЖИЛЫХ РАЙОНОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	145
Д. В. Єжов ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ РОЗВАГ ТА ДОЗВІЛЛЯ НА ВОДІ	149
О. С. Савицкая ГИБКАЯ ПЛАНИРОВКА ВЫСТАВОЧНЫХ КОМПЛЕКСОВ	152
Л. Ю. Бридня ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ГОСТИНИЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ	155
В. В. Самойлович ОБГРУНТУВАННЯ ВИБОРУ І ЗАСТОСУВАННЯ ЗБІРНОГО ОПОРЯДЖЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ	160
О. І. Колодрубська ПЛАНОВАЛЬНА СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ СІЛЬСЬКОЇ САДИБИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ Тернопільської області)	167
В. А. Абызов ПУТИ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ	171

В. И. Вершинин	
ГУМАНИЗАЦИЯ КАК ОДНА ИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ АРХИТЕКТУРЫ	176
Л. С. Мартышова	
“РЕАЛЬНОСТЬ ВЫСШЕГО ПОРЯДКА” В АРХИТЕКТУРЕ Г. ХЕРСОНА	182
Н. В. Бочагова	
САНИТАРНО-ГІГІЄНИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРИМІЩЕ НЬ, ОБЛАДНАНИХ КОМП'ЮТЕРНОЮ ТЕХНІКОЮ	186
В. В. Самойлович	
ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ І ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ПОКРИТТІВ ПІДЛОГ	190
А. А. Волкова	
ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНГРЕСС-ЦЕНТРОВ 196	
О. В. Романова	
ПЛЯХ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕ НЬ ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ АЕРОВОКЗАЛІВ УКРАЇНИ	198
А. О. Кадурина	
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНЫХ АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ РЕШЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ ДЕТСКИХ САДОВ	202
В. В. Куцевич	
СТРУКТУРА І ТИПИ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ	210
Е. В. Вдовицкая	
ХРАМОВЫЕ АРХИТЕКТУРНО-ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ КОМПЛЕКСЫ ИНДИИ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЕДИНСТВА БЫТИЯ	218
Л. В. Дремова	
СВЯТОГОРСКИЙ МОНАСТЫРЬ. ПРИРОДНЫЙ ЛАНДШАФТ. АРХИТЕКТУРНО-ПРОСТРАНСТВЕННАЯ КОМПОЗИЦИЯ. МИФОПОЭТИКА . 225	
Л. Н. Абдух	
ИЗ ИСТОРИИ ТЕЛЕРАДИОЦЕНТРОВ	231
В. Проскуряков, О. Проскуряков	
ПОДІБНОСТІ, ВІДМІННОСТІ, АВТЕНТИКА, ЗАПОЗИЧЕННЯ, СИНТЕЗ У ФОРМУВАННІ ТЕМАТРАЛЬНОЇ АРХИТЕКТУРИ МІСТ ЛЬВОВА І ВІДНЯ	238

ТЕОРИЯ АРХИТЕКТУРЫ. РЕСТАВРАЦИЯ ПАМЯТНИКОВ

Ю. В. Ивашико ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ КИЇВСЬКОЇ НЕОГОТИКИ	247
В. І. Книш КОРОЛІВСТВО ЗАСКЛІНЯ АБО КРАЇНА, В ЯКІЙ КОЖНИЙ ДРУГИЙ — ЗОДЧІЙ	253
Е. Ю. Руденко ОСОБЕ ННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ АРХИТЕКТУРЫ БИБЛИОТЕК XVII-XVIII ВВ. ЗА РУБЕЖОМ	258
Р. Б. Франків УКРАЇНСЬКА АРХИТЕКТУРА В “АРХИТЕКТУРІ УКРАЇНИ” — ДЕСЯТЬ РОКІВ ПІСЛЯ ЗНИКНЕННЯ	262
Н. О. Дмитрик СИНТЕЗ ПРОШЛОГО И НАСТОЯЩЕГО В СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ГИМНАЗИИ “АНГЕЛА-МЕРИЧИ”, Г. ТРИР, ГЕРМАНИЯ)	270
В. А. Токарь ПРЕДСКАЗУЕМОСТЬ ФАНТАЗИИ	278
И. В. Кудряшова ЭКСТРАВЕРТНОСТЬ В СТРУКТУРЕ РОМАНТИЧЕСКОГО МЕТОДА	285
В. Н. Василенко МЕТОДИКА КАТОЛИЧЕСКИЕ КОЛОНИИ “ОДЕССКОГО ВОДВОРЕНИЯ”: ОСОБЕ ННОСТИ ЦЕРКОВНОЙ АРХИТЕКТУРЫ (XIX — НАЧАЛО XX ВВ.)	290
Н. М. Ексарева, А. П. Корчмарь ОСОБЕ ННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВИЗАЦИИ ИНДУСТРИАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ	296
О. Ю. Криворучко РИСИ АРХИТЕКТУРИ ДЕ КОНСТРУКТИВИЗМУ	301
Ю. І. Криворучко ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХРАМОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ	308
Е. С. Задирако ИСКУССТВО И КУЛЬТУРА В СИСТЕМЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ	318

О. І. Косаревський

ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНЕ КАРТОГРАФУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ
КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ОСНОВА
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ (ЧАСТИНА I) .
324

О. М. Дячок

ДУХОВНИЙ ВИМІР АРХИТЕКТУРИ 328

Н. А. Плахотная

СТАНОВЛЕННЯ І ЕТАПИ РАЗВИТТЯ АРХИТЕКТУРНОГО
ОБЛИКА ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМОВ ЮГО-ЗАПАДНОГО
РЕГІОНА УКРАЇНИ 332

В. Маланюк

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САДИБНО-ПАРКОВИХ
УТВОРЕНЬ КИЇВЩИНИ 2 ПОЛ. ХVІІІ — ПОЧ. ХХ СТ. 336

Ф. Курілла, М. О. Бродський, О. М. Печеник

ІНФУЗІЙНІ МЕТОДИ ОСУШЕННЯ СТІН БУДИНКІВ ІСТОРИЧНОЇ
СПАДЩИНИ В СЛОВАЧЧИНІ 350

Н. Б. Дьяур, И. А. Трутнев

СОХРАНЕННЯ І ВОССТАНОВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ ІКОН
ПРИДУНАВЬЯ КАК НЕОТЪЕМЛЯЧА ЧАСТЬ ВОЗРОЖДЕНИЯ КУЛЬТУРЫ
И ДУХОВНОСТИ УКРАИНСКОГО НАРОДА 352

В. Л. Антонов, Н. И. Криворучко, Ю. В. Жмурко

АРХИТЕКТУРА НА СОЦИАЛЬНЫХ СЛОМАХ.
СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ МЕТАФОР 355

М. А. А. Аль-Сагаф

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ИЗУЧЕНИЯ И СОХРАНЕНИЯ
ДОЛГОВЕЧНОСТИ ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ 366

А. А. Гриманов

ТЕАТРЫ «НЕО-ГРЕК» В КАЛИФОРНИИ 370

РАЗДЕЛ 4

АРХИТЕКТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Т. А. Енина

К ВОПРОСУ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ АРХИТЕКТОРОВ
В ОБЛАСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО
ХРАМОСТРОИТЕЛЬСТВА 375

И. Н. Гаврилов

ПЕРЕПИСАЛИ НАС НЕ ВСЕХ..... 377

Т. Иносова ПРОФЕССИЯ “ЛАНДШАФТНЫЙ АРХИТЕКТОР” В ЕВРОПЕ	381
А. О. Ахаймова ДЕННИЙ СТАЦИОНАР ЯК БЕЗПЕЧНЕ СЕРВІС ДОВИЩЕ ДЛЯ ДІВАНТНОЇ ДИТИНИ	384
Е. П. Ярошук СКУЛЬПТУРНАЯ ПЛАСТИКА КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ АРХИТЕКТУРНОЙ ПЛАСТИКИ ПОВЕХНОСТИ	389
Е. В. Коноплева ТВОРЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС В АРХИТЕКТУРНОМ ПРОЕКТИРОВАНИИ	393
С. Н. Карпова ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ АРХИТЕКТУРНЫХ ВУЗОВ	399
В. В. Товбыч АРХИТЕКТУРНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ — НЕОБХОДИМОСТЬ ИЛИ СПЕЦИАЛЬНОСТЬ	405
Г. П. Петришин ФОРМУВАННЯ МІСТОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ У СВІТЛІ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ, ТЕОРІЙ, ТЕНДЕНЦІЙ	410
А. С. Рындин ЖИВОПИСЬ НА ПЛЕНЕРЕ	425
Л. И. Рындина ЖИВОПИСЬ ИНТЕРЬЕРА	429
В. Б. Григорьева РАЗМЫШЛЕНИЕ О ПЕРСПЕКТИВЕ	432
А. Б. Полян ЗАКОНОМЕРНОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ И СУЩЕСТВОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВА	435

Наукове видання

**РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
АРХІТЕКТУРИ
ТА МІСТОБУДУВАННЯ**

Збірник наукових праць

Випуски 5 – 6

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Російською та українською мовами

Голова редакційної колегії,
голов. редактор **В. П. Уреньов**

Зав. редакцією *Т. М. Забанова*
Редактор *Ж. Б. Мельниченко*
Технічний редактор *М. М. Бушин*
Коректор *О. В. В'язовська*

Здано у виробництво 12.03.2004. Підписано до друку 02.08.2004. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 36,40.
Тираж 300 прим. Зам. № 208.

Видавництво і друкарня “Астропринт”
(Свідоцтво ДК № 1373 від 28.05.2003 р.)
65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 24.
Тел.: (0482) 26-98-82, 26-96-82, 37-14-25.
www.astroprint.odessa.ua